Geneza i razvoj lasinjske kulture na području središnje i gorske Hrvatske

Čataj, Lea

Doctoral thesis / Disertacija

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/2020.7885>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:808639>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-04-26**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Lea Čataj

**GENEZA I RAZVOJ LASINJSKE
KULTURE NA PODRUČJU SREDIŠNJE I
GORSKE HRVATSKE**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Lea Čataj

GENEZA I RAZVOJ LASINJSKE KULTURE NA PODRUČJU SREDIŠNJE I GORSKE HRVATSKE

DOKTORSKI RAD

Mentorica:

dr. sc. Tihomila Težak-Gregl, red. prof.

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Faculty of Humanities and social sciences

Lea Čataj

**ORIGIN AND DEVELOPMENT OF THE
LASINJA CULTURE IN THE REGION OF
CENTRAL AND MOUNTAINOUS
CROATIA**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

dr. sc. Tihomila Težak-Gregl, full professor

Zagreb, 2020

MENTOR

Prof. dr. sc. Tihomila Težak Gregl rođena je u Zagrebu 28. svibnja 1954. godine. Od siječnja 1983. g. radi na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u Odsjeku za arheologiju, na Katedri za Prapovijesnu arheologiju, najprije kao asistent, od 1991. kao docent, od 1997. kao izvanredni profesor, od 2002. kao redovni te od 2008. g. kao redovni profesor u trajnom zvanju. Poslijediplomski studij iz prapovijesne arheologije završila je 1982. g. obranivši magistarski rad pod nazivom "Horizont mlađeg halštata u Slavoniji i Srijemu s posebnim obzirom na njegove veze s Balkanom". Doktorat iz područja humanističkih znanosti stekla je 1990. g. obranivši na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu rad pod naslovom "Kultura linearnotrakaste keramike i njezina geneza na području sjeverne Jugoslavije". Od početka svoje djelatnosti na Filozofskom fakultetu drži nastavu i ispite iz predmeta Prapovijesna arheologija I i Uvod u prapovijesnu arheologiju. Od 2005. do 2009. predaje na preddiplomskom bolonjskom studiju kolegije Pregled europske prapovijesti, Uvod u prapovijesnu arheologiju, Neolitik Hrvatske u kontekstu jugoistočne i srednje Europe, Eneolitik Hrvatske u kontekstu jugoistočne i srednje Europe, a na diplomskom studiju Koncept neolitizacije-modeli prijelaza na poljoprivredu, Arheologija neolitika, Arheologija eneolitika, Religioznost u prapovijesti, Prapovijesno društvo: struktura i odnosi na temelju prapovijesne građe. S predavanjima redovito sudjeluje u poslijediplomskoj nastavi Odsjeka za arheologiju te na doktorskom studiju arheologije, a sudjelovala je i u poslijediplomskom studiju "Kultura istočne obale Jadrana" Međunarodnog postdiplomskog centra u Dubrovniku. Od 1993. do 1996. pročelnica je Odsjeka za arheologiju, od 2002 do 2014. predstojnica Arheološkog zavoda, a od 2003. Katedre za prapovijesnu arheologiju. Desetak je godina bila član Fakultetskog vijeća, član Povjerenstva za nagrade Filozofskog fakulteta, član Povjerenstva Filozofskog fakulteta za dodjelu Rektorove nagrade. Voditeljica je poslijediplomskog doktorskog studija arheologije i član Vijeća poslijediplomskih doktorskih studija Filozofskog fakulteta. Od 2005. do 2007. član je hrvatske OECD skupine za tematsko vrednovanje tercijarnog-visokog obrazovanja u Hrvatskoj. Aktivno je sudjelovala kao suradnik u realizaciji projekta "Prapovijesno naselje u Hrvatskoj s infrastrukturom" prof. dr. Nives Majnarić-Pandžić (1998-2001). Voditeljica je domaćeg znanstveno-istraživačkog projekta „Sirovine i tehnologije prapovijesnih kultura u Hrvatskoj“ (2002-2007) te „Sirovine i tehnologija u gospodarsko-društvenim odnosima prapovijesnih zajednica“ (2007-2013). Voditeljica je hrvatskog dijela bilateralnog mađarsko-hrvatskog znanstveno-istraživačkog projekta "Arheometrijska istraživanja kamenih sirovina ranoneolitičkih populacija uz pomoć

tzv. *Prompt gamma Activation* analize, s posebnim naglaskom na radiolarite i opsidijan” (2007-2009), suradnica je na projektu „Od stijene do riječi-izgradnja hrvatskog strukovnog nazivlja za kameno doba“ (2012-2013). Bila je urednica struke arheologija u Hrvatskoj enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža u Zagrebu, članica uredničkog odbora i glavni urednik znanstvenog časopisa *Opuscula archaeologica*, članica povjerenstva Hrvatskog arheološkog društva za izradu arheološkog stručnog i znanstvenog terminološkog rječnika. Kao članica pročelnictva Odjela za etnologiju, arheologiju, povijest umjetnosti i arhitekturu Matice hrvatske organizirala je i vodila veći broj tribina posvećenih problemima arheologije. Dobitnica je nagrade Josip Juraj Strossmayer za znanstveno djelo “Prapovijest” (sa suautorima S. Dimitrijevićem i N. Majnarić-Pandžić) za godinu 1998. s područja društvenih znanosti, godišnje nagrade Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za knjigu „Uvod u prapovijesnu arheologiju“ 2012. te nagrade za životno djelo *Don Frane Bulić* 2020.

ZAHVALE

Veliku zahvalu dugujem mentorici prof. dr. sc. Tihomili Težak-Gregl na sugestijama oko izbora teme, izrade seminarskih radova i izvedbe samog rada.

Zahvaljujem kolegama arheolozima, kustosima brojnih muzeja u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj na uvidu u nalaze i dokumentaciju s arheoloških nalazišta koja su obuhvaćena ovim radom. Bez njihove pomoći i susretljivosti, ovaj rad ne bi bio moguć: dr. sc. Jacqueline Balen (Arheološki muzej u Zagrebu), Aleksandra Bugar (Muzej grada Zagreba), Lazo Čučković (Gradski muzej Karlovac), Antonio Džaja (Muzej Moslavine Kutina), Marijana Klasnić (Gradski muzej Bjelovar), dr. sc. Tanja Kolak (Muzej Like Gospić), Branka Marciuš (Muzej Međimurja Čakovec), mr. sc. Lana Okroša Rožić (Gradski muzej Križevci), Tanja Pintarić i Marko Ceković (Muzej Turopolja Velika Gorica), dr. sc. Miroslav Razum (Zavičajni muzej Ozalj), Lovorka Štimac Dedić (Gradski muzej Varaždin), Ivan Valent (Muzej grada Koprivnice). Zahvaljujem i kolegicama Andreji Kudelić (Institut za arheologiju u Zagrebu), Dženi Los (Kaducej d. o. o.) te Heleni Nodilo i Jeleni Lapić (Geoarheo d. o. o.) na ustupljenim informacijama i izvještajima s istraživanja. Kolegicama dr. sc. Mateji Hulini i dr. sc. Tatjani Kolak zahvalna sam na ustupljenim (još neobjavljenim) tekstovima.

Na savjetima vezanim uz tehnološke karakteristike keramike i sastav inkrustacija zahvalna sam pokojnom kolegi dr. sc. Hrvoju Posiloviću (Hrvatski geološki institut). Zahvalu dugujem kolegama Davidu Bergantu, Josipi Caričić, Tomislavu Marketinu i Eleni Perković Đurašin na crtanju arheoloških nalaza.

Na beskrajnom strpljenju i razumijevanju zahvaljujem svojim roditeljima i sinu Jakovu bez čije nesebične podrške ne bih mogla završiti ovaj rad.

SAŽETAK

Lasinjska se kultura u srednjem eneolitiku rasprostirala na širokom prostoru između Alpa i Dunava, a u njezinom su izričaju vidljive manje lokalne razlike. Proučavanjem dostupnog materijala i podataka s istraživanja pokušalo se dati odgovor na pitanje njezina porijekla i geneze te odnosa s kulturom Retz-Gajary.

Kartirana su nalazišta u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj te su za svako od njih dani podaci o arheološkim istraživanjima i keramografiji. U analizu je ušlo ukupno 86 nalazišta, izdvojenih na temelju pregledanog materijala iz dvanaest muzeja te rezultata istraživanja donesenih u objavama ili dostupnim izvještajima. Nabrojana su i nalazišta za koja se navodi da pripadaju lasinjskoj kulturi, ali za što se nije našlo dokaza. Napravljena je i detaljna tipologija oblika i ukrasa. Potom su uspoređeni svi dobiveni podaci, zajedno s dostupnim radiokarbonskim datumima, ne bi li se uočile kronološke i geografske razlike unutar njezina rasprostiranja. Analizirajući keramiku predmetnog područja paralele su se tražile kako u kronološkom, tako i u geografskom smislu. U tu je svrhu svako nalazište analizirano zasebno, a potom je sagledano iz šireg aspekta lasinjske i susjednih joj kultura.

Istraživanja su pokazala kako je pri oblikovanju lasinjske kulture veoma jaku komponentu imala lendelska, a potom i sopotska kultura iz kojih se i razvila. Nije bilo moguće odrediti faze unutar lasinjske kulture, a većina se tipova posuda i ukrasa javlja tijekom cijelog njezinog trajanja, od sredine 44. do sredine 40. st. pr. Kr. Iz lasinjske izrasta kultura Retz-Gajary koja unosi novi keramografski izričaj na ove prostore.

U geografskom smislu razlike su uočene između središnje i gorske Hrvatske, pri čemu sjeverna nalazišta naginju onima u Slavoniji, Mađarskoj i sjeveroistočnoj Sloveniji, dok sličnosti s nalazištima u gorskoj Hrvatskoj možemo tražiti u sjeverozapadnoj Bosni, Beloj krajini i Austriji.

Rad je upotpunjen priložima koji sadrže table nacrtanih keramičkih nalaza, fotografije nalaza i objekata lasinjske kulture, karte rasprostranjenosti te tablične prikaze zastupljenosti pojedinih tipova posuda, dijelova posuda i ukrasa na nalazištima lasinjske kulture u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj.

Ključne riječi: lasinjska kultura, eneolitik, keramika, središnja Hrvatska, gorska Hrvatska, lendelska kultura, kultura Retz-Gajary, tipologija, radiokarbonski datumi, kronologija

SUMMARY

1. INTRODUCTION

Although Lasinja Culture is quite well known with a large number of sites, there are still some issues regarding its terminology and inner periodization. In that regard, an attempt was made to answer some chronological questions.

Sites in focus (86 of them) are situated in Central and Mountainous Croatia and the finds are being kept in 12 museums.

2. LASINJA CULTURE

In the period of the Middle Copper Age (4350 - 3950 BC) Lasinja culture was present in Central and Mountainous Croatia, making it a part of a cultural complex that included eastern Croatia, western Vojvodina (?), northern Bosnia, continental Slovenia, eastern Austria, and western Hungary. Since Lasinja culture occupied a relatively large area, minor differences can be observed in the way pottery was made and decorated. In recent times it is considered that this is due to different cultures preceding Lasinja in different regions.

Lasinja culture was preceded by the late Lengyel and late Sopot cultures, while Retz-Gajary culture is considered to be its successor. According to S. Dimitrijević Lasinja culture can be divided into three phases.

3. TYPOLOGY OF LASINJA CULTURE POTTERY FROM CENTRAL AND MOUNTAINOUS CROATIA

While constructing typology main parameters taken into consideration were the ratio of the width and height of the vessel, the size of the vessel and the presence of the neck or the handle.

Nine main pottery forms were recognized: pots (L), jugs (V), bowls (Z), beakers (Š), cups (Č), small bottles (B), lids (P), strainers (C) and spoons (Ž) with several sub-types for each one of them. A total of 127 subtypes were recognized, amongst which bowls are represented with 49 different sub-types.

Special forms, represented with 31 different sub-types, include vessels of unusual shape (PN), seals (P) and statuettes (S). Parts of vessels such as pedestals (N), handles (R) and spouts (I) were also categorized.

Typology of plastic applications (A) and grips (D), which can also be decorated (AO, DO, AU) has been made, as well as for motives made by incision (U), imprint (O) or the combination of the two techniques (UO). A total of 162 different motives were identified.

4. REGISTER OF LASINJA CULTURE SITES IN CENTRAL AND MOUNTAINOUS CROATIA

According to the published research and information gathered from museums and archaeologists leading the excavations, a total of 86 sites were part of the research in question. Lasinja pottery was collected during archaeological excavations from pits or undisturbed layers at 38 of them. At all the other sites it was gathered from disturbed layers.

For every site detailed information is given regarding its position, archaeological investigations, features, and context of finds, as well as the detailed description of pottery finds belonging to Lasinja culture.

5. ANALYSIS OF LASINJA CULTURE POTTERY FINDS FROM CENTRAL AND MOUNTAINOUS CROATIA

A detailed analysis of pottery types is presented, including a large number of analogies from other sites of Lasinja culture, as well as their neighboring and preceding cultures, such as Sopot, Lengyel, Vinča, Ludanice, Jordanów, Bodrogkeresztúr and Bubanj-Sălcuța-Krivodol.

The majority of different types could be traced back to Lengyel and Sopot culture, while the origin for some of them could be found in the Vinča culture.

Many types of vessels and decorations can be found in Lasinja and surrounding cultures such as Ludanice, Jordanów, Bodrogkeresztúr, and Bubanj-Sălcuța-Krivodol.

6. REGIONAL CHARACTERISTICS OF LASINJA CULTURE

Characteristics of Lasinja culture pottery were summarized regarding different micro-regions in Central and Mountainous Croatia as well as other parts of its territory such as nowadays Slavonia, Slovenia, Hungarian Transdanubia, Austria, and Bosnia.

It has been noted that the differences in pottery forms and decorations could be regional and not chronological. Most of the types coming from AMS radiocarbon dated pits could be set in the time-frame shorter than 4350-3950 cal BC, that is the whole period of Lasinja culture.

The area around Varaždin and Čakovec show many similarities in pottery assemblages especially regarding the number of decorated shards. Although some types of vessels could be found in the aforementioned micro-region, the area around Križevci and Koprivnica is known for the abundance of different ornaments used.

Sites south of the Kupa river could be considered as part of one regional type of Lasinja culture with pottery that shows a strong connection to the previous Lengyel culture. Many of the sites were also occupied by both Lengyel and Lasinja culture and are vertically stratified, differing from the sites north of the Kupa river which if at all, are horizontally stratified.

7. CENTRAL AND MOUNTAINOUS CROATIA IN THE WIDER CONTEXT OF LASINJA CULTURE: AREAL AND CHRONOLOGICAL ANALYSIS

Lasinja culture finds from central and mountainous Croatia were compared with the ones from neighboring cultures such as Bubanj-Sălcuta-Krivodol, Bodrogkeresztúr, Ludanice, and Jordanów. The relation between Lasinja culture and proceeding cultures such as Lengyel, Sopot, and Vinča was emphasized.

The problem regarding the end of the Lasinja culture and its relation to the Retz-Gajary culture was explained. As can be seen, new elements appear at several Lasinja culture sites mostly south of the Kupa river, as well as in south-eastern Slovenia and Austria, which cannot be ascribed to Lasinja culture. According to E. Ruttkay they can be ascribed to the Kanzianiberg-Lasinja IIc which in chronological terms corresponds to the Balaton II according to N. Kalicz.

8. CONCLUDING REMARKS

As the research has shown, Lasinja culture developed locally from the Lengyel and relating Sopot culture around the middle of the 4th millennium BC, probably with some cultural influences from the east-southeast. By the beginning of the 4th millennium BC, it began to gradually change, accepting new influences, and turning into the Retz-Gajary culture.

Similarities in the way pottery was shaped and decorated are visible geographically and several micro-regions can be recognized. Some types can even be placed in the larger context that exceeds the borders of Lasinja culture.

Lasinja pottery is quite uniform in the chronological sense. As far as inner periodization is concerned, one cannot be established based on AMS radiocarbon dates and the pottery typology.

9. BIBLIOGRAPHY

10. TABLES (1-47)

11. APPENDIX

12. BIOGRAPHY

Key words: Lasinja Culture, Copper Age, pottery, Central Croatia, Mountainous Croatia, Lengyel Culture, Retz-Gajary Culture, typology, radiocarbon dates, chronology

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1. 1. OBRAZLOŽENJE TEME RADA	1
1. 2. METODOLOGIJA RADA	3
1. 3. GEOGRAFSKE ODREDNICE	5
1. 4. KLIMATSKI UVJETI IZMEĐU DUNAVA I ALPA U DRUGOJ POLOVINI 5. I POČETKOM 4. TIS. PR. KR.	9
2. LASINJSKA KULTURA	11
2. 1. RASPROSTRANJENOST	11
2. 2. TERMINOLOGIJA I GENEZA	14
2. 3. RELATIVNA I APSOLUTNA KRONOLOGIJA	17
2. 3. 1. Relativna kronologija	17
2. 3. 2. Apsolutna kronologija	20
2. 4. PROBLEM UNUTARNJE PERIODIZACIJE	31
2. 5. NASELJA I STANOVANJE	37
2. 5. 1. Topografske karakteristike naselja	37
2. 5. 2. Obrazac naseljavanja	37
2. 5. 3. Organizacija naselja	41
2. 5. 4. Kuće/nadzemni objekti	45
2. 5. 5. Ukopani objekti	50
2. 6. POGREBNI RITUAL	53
2. 7. POKRETNi NALAZI	61
2. 7. 1. Keramički nalazi	61
2. 7. 2. Kameni nalazi	67
2. 7. 3. Metalni nalazi	72
2. 8. PRIVREDA	80
3. TIPOLOGIJA KERAMIČKIH NALAZA LASINJSKE KULTURE S PODRUČJA SREDIŠNJE I GORSKE HRVATSKE	82
3. 1. UVOD	82
3. 2. POSUDE	84
3. 2. 1. Lonci	84

3. 2. 2. Vrčevi.....	87
3. 2. 3. Zdjele.....	90
3. 2. 4. Šalice.....	95
3. 2. 5. Čaše.....	96
3. 2. 6. Cjedila.....	98
3. 2. 7. Poklopci.....	99
3. 2. 8. Bočice.....	100
3. 2. 9. Žlice.....	101
3. 3. POSEBNI OBLICI.....	103
3. 4. DIJELOVI POSUDA.....	104
3. 4. 1. Noge.....	104
3. 4. 2. Ručke.....	105
3. 4. 3. Izljevi.....	107
3. 5. UKRAŠAVANJE.....	108
3. 5. 1. Plastične aplikacije.....	108
3. 5. 2. Dršci.....	109
3. 5. 3. Urezivanje.....	111
3. 5. 4. Utiskivanje.....	113
3. 5. 5. Urezivanje i utiskivanje.....	114

4. REGISTAR NALAZIŠTA LASINJSKE KULTURE U SREDIŠNJOJ I GORSKOJ HRVATSKOJ.....117

5. ANALIZA KERAMIČKIH NALAZA LASINJSKE KULTURE IZ SREDIŠNJE I GORSKE HRVATSKE.....288

5. 1. LONCI.....	288
5. 2. VRČEVI.....	296
5. 3. ZDJELE.....	301
5. 3. 1. Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha.....	301
5. 3. 2. Bikonične zdjele visokoga koničnoga trbuha.....	304
5. 3. 3. Bikonične zdjele visokoga konkavnoga trbuha.....	314
5. 3. 4. Bikonične zdjele zatvorenog tipa.....	315
5. 3. 5. Bikonične zdjele otvorenog tipa.....	318
5. 3. 6. Konične zdjele.....	320

5. 3. 7. Zdjele S-profilacije.....	322
5. 3. 8. Zaobljene zdjele.....	322
5. 3. 9. Bikonične zdjele niskoga koničnog trbuha.....	325
5. 3. 10. Bikonične zdjele visokog trbuha i izvučenog ruba usta.....	325
5. 4. ŠALICE.....	327
5. 5. ČAŠE.....	330
5. 6. CJEDILA.....	332
5. 7. POKLOPCI.....	334
5. 8. BOČICE.....	336
5. 9. ŽLICE.....	338
5. 10. POSEBNI OBLICI.....	342
5. 10. 1. Posude neuobičajenog oblika.....	342
5. 10. 2. Pintadere.....	342
5. 10. 3. Statuete.....	343
5. 10. 4. Keramički predmeti nepoznate namjene.....	344
5. 11. DIJELOVI POSUDA.....	346
5. 11. 1. Noge.....	346
5. 11. 2. Ručke.....	348
5. 11. 3. Izljevi.....	351
5. 12. UKRAŠAVANJE.....	354
5. 12. 1. Plastične aplikacije i dršci.....	354
5. 12. 2. Urezivanje i utiskivanje.....	361
5. 12. 2. 1. Jednostavni motivi horizontalnih, vodoravnih i kosih urezanih linija.....	362
5. 12. 2. 2. Jednostavni motivi horizontalnih, vodoravnih i kosih urezanih linija obrubljenih nizovima otisaka.....	363
5. 12. 2. 3. Motiv bodljikave žice.....	364
5. 12. 2. 4. Cik-cak i motiv jelove grančice/riblje kosti.....	365
5. 12. 2. 5. A- i V-motivi.....	367
5. 12. 2. 6. Motivi trokuta i prepleta.....	369
5. 12. 2. 7. Ljestvičasti i mrežasti motiv.....	372
5. 12. 2. 8. Nepravilno urezivanje.....	374
5. 12. 2. 9. Višestruke polukružne linije.....	375
5. 12. 2. 10. Krivolinijske šrafirane trake.....	376

5. 12. 2. 11. Jednostavni utisnuti ukrasi.....	377
5. 12. 2. 12. Nizovi otisaka ispod ruba i na prijelomu bikoničnih zdjela.....	379
5. 12. 2. 13. Motiv kruga.....	382
5. 12. 2. 14. X-motiv i motiv križa.....	382
5. 12. 2. 15. Motivi pravokutnika i šahovnice.....	383
5. 12. 3. Keramika s crvenom i crnom prevlakom.....	383
5. 12. 4. Inkrustacija.....	384
5. 12. 5. Posude ukrašene s vanjske i unutarnje strane.....	385
5. 12. 6. Ukrašavanje dna posuda.....	386
6. REGIONALNE ZNAČAJKE LASINJSKE KULTURE.....	387
6. 1. LASINJSKA KULTURA U SREDIŠNJOJ I GORSKOJ HRVATSKOJ.....	387
6. 1. 1. Okolica Bjelovara.....	387
6. 1. 2. Okolica Koprivnice.....	389
6. 1. 3. Okolica Križevaca.....	391
6. 1. 4. Okolica Varaždina.....	395
6. 1. 5. Međimurje.....	397
6. 1. 6. Moslavina.....	400
6. 1. 7. Turopolje i Vukomeričke Gorice.....	400
6. 1. 8. Gorska Hrvatska S Pokupljem, Kordunom i Banovinom.....	402
6. 1. 9. Regionalne sličnosti i razlike.....	406
6. 2. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE SLAVONIJE.....	408
6. 3. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE MAĐARSKE.....	410
6. 4. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE SLOVENIJE.....	412
6. 5. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE AUSTRIJE.....	414
6. 6. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE BOSNE I HERCEGOVINE.....	416
7. SREDIŠNJA I GORSKA HRVATSKA U ŠIREM KONTEKSTU LASINJSKE KULTURE: PROSTORNA I KRONOLOŠKA ANALIZA.....	417
7. 1. ODNOS LASINJSKE I SUSJEDNIH KULTURA.....	417
7. 1. 1. Kompleks Bujanj-Sălcuța-Krivodol.....	417
7. 1. 2. Kultura Bodrogkeresztúr.....	418

7. 1. 3. Kultura Ludanice.....	420
7. 1. 4. Jordanovska kultura.....	421
7. 2. ODNOS LASINJSKE I SUPSTRATNIH KULTURA.....	423
7. 2. 1. Lendëlska kultura.....	423
7. 2. 2. Sopotska kultura.....	427
7. 3. 3. Vinčanska kultura.....	429
7. 3. ODNOS LASINJSKE I KULTURE RETZ-GAJARY.....	431
8. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	435
9. LITERATURA.....	441
10. TABLE.....	495
11. PRILOZI.....	542
12. ŽIVOTOPIS	

1. UVOD

1. 1. OBRAZLOŽENJE TEME RADA

Lasinjska kultura, izdvojena kao zasebna kulturna pojava još sredinom 20. st. prisutna je na velikom broju nalazišta u Hrvatskoj, Sloveniji i Mađarskoj te nešto manje u Austriji i Bosni i Hercegovini. U okvirima hrvatske periodizacije, smješta se u razdoblje početka srednjega bakrenog doba, što bi u apsolutno-kronološkim okvirima odgovaralo razdoblju između 4350. i 3950. g. pr. Kr. Osnovna tipološka slika keramike lasinjske kulture, iako s neusuglašenom terminologijom, relativno je poznata, ali ne i dovoljno dobro razrađena. Razlike u keramografiji zamijećene su kako u geografskom, tako i u kronološkom smislu (Dimitrijević 1979a; Marković 1994, 92-96; Balen 2010, 23-45; 2018, 67).

Iako postoji relativno velik broj znanstvenih radova u kojima su, barem u nekom obliku objavljeni rezultati arheoloških istraživanja lasinjskih nalazišta, sintezni rad o lasinjskoj kulturi, koji bi objedinio rezultate novijih istraživanja s kalibriranim radiokarbonskim datumima i detaljnijom analizom nalaza, u potpunosti nedostaje. Sintezne objave S. Dimitrijevića u *Praistoriji jugoslavenskih zemalja* (1979a), Z. Markovića u *Sjevernoj Hrvatskoj od neolita do brončanog doba* (1994) i doktorskoj disertaciji J. Balen *Eneolitičke kulture na prostoru istočne Hrvatske* (2010) predstavljaju radove s dosad najvećim brojem relevantnih podataka o lasinjskoj kulturi u Hrvatskoj.

Lasinjska je kultura rasprostranjena u gotovo cijelom kontinentalnom dijelu Hrvatske, na jugozapadu do poteza Bosiljevo-Otočac. U doktorskom radu J. Balen već su obrađena nalazišta lasinjske kulture u istočnoj Hrvatskoj, stoga je ovaj rad geografski određen tokom rijeke Ilove na istoku, prostorom od Bosiljeva na jugozapadu do Otočca na jugu te državnim granicama sa Slovenijom, Bosnom i Hercegovinom te Mađarskom. Prema terminologiji preuzetoj iz *Geografije SR Hrvatske* (1974), to bi bio prostor središnje i gorske Hrvatske, po svojim geografskim obilježjima vrlo raznolik.

Zaštitna istraživanja od početka 21. st. donijela su brojna saznanja o naseljima i načinu stanovanja pripadnika lasinjske kulture. Velike istražene površine, za razliku od uglavnom malih istraživanja provedenih tijekom 20. st., nude mnoštvo bitnih podataka o organizaciji naselja i nastambama. Brojne prirodoslovne analize, poput arheozooloških, arheobotaničkih ili analiza organskih ostataka donose podatke o privredi ove prapovijesne populacije, a rastući broj kalibriranih radiokarbonskih datuma omogućava smještaj pojedinih nalazišta u sve kraće vremenske periode te uvid u apsolutno-kronološke odnose s drugim kulturama.

Ovaj rad osmišljen je kao skup poznatih podataka o lasinjskim nalazištima na prostoru središnje i gorske Hrvatske, na temelju kojih se pokušalo odgovoriti na nekoliko osnovnih pitanja: u kojoj mjeri su supstratne kulture važne u formiranju pojave danas poznate pod imenom lasinjska kultura te može li se na temelju zatvorenih, apsolutno datiranih cjelina uočiti tipološke sličnosti i razlike u keramičkom materijalu u geografskom i kronološkom smislu. U arheološkoj se literaturi često koristi periodizacija lasinjske kulture nastala prije 40 godina (Dimitrijević 1979a, 150-160), koja je u određenoj mjeri zastarjela te može dovesti do krivih zaključaka vezanih uz vremensko određivanje nalazišta. Stoga je neophodno revidirati postojeću periodizaciju, što se pokušalo napraviti na temelju rezultata istraživanja na predmetnom prostoru.

1. 2. METODOLOGIJA RADA

Za potrebe ovoga rada obrađena je dostupna literatura izdana do kraja 2018. g. pa postoji mogućnost da su rezultati novijih istraživanja nenamjerno izostavljeni. Objave rezultata istraživanja i terenskih pregleda najčešće se svode na nekoliko stranica izvještaja u časopisima lokalnih muzeja poput *Podravskeg zbornika* i *Muzejskog vjesnika* koji se bave temama vezanim uz sjeverozapadnu Hrvatsku. Istog su karaktera članci u *Analima* Instituta za arheologiju u Zagrebu, *Arheološkom pregledu* i *Hrvatskom arheološkom godišnjaku*. Nekoliko preglednih članaka iz *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* i *Vjesnika Arheološkog muzeja u Zagrebu* bilo je veoma korisno, kao i *Registar arheoloških nalaza i nalazišta Sjeverozapadne Hrvatske* (1997) te *Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko-bilogorske županije* (Jakovljević 2012a). Broj opsežnijih objava u kojima se obrađuju lasinjska nalazišta svodi se na nekoliko djela koja donose rezultate zaštitnih arheoloških istraživanja vezanih uz izgradnju prometnica te magistarski rad L. Okroše Rožić *Lokaliteti lasinjske kulture i problem njezina podrijetla na križevačkom području* (2004).

Zbog opsega rada obrađeni su samo keramički nalazi. Pregledan je dostupan materijal, koji se čuva u 12 muzeja.¹ U slučaju nekoliko nalazišta pristup materijalu nije bio moguć ili su rezultati istraživanja u postupku objave pa su u rad uključeni samo dostupni podaci. Kako je osnovni cilj rada bio ustanoviti može li se kronološki pratiti razvoj određenih oblika i načina ukrašavanja, odnosno može li se na temelju kronoloških i stratigrafskih podataka oblikovati unutarnja periodizacija lasinjske kulture, posebna je pažnja dana relevantnim keramičkim nalazima, odnosno onima koji potječu iz zatvorenih, radiokarbonski datiranih cjelina.

Zbog mogućnosti pomnijeg pregledavanja nalaza i podataka o istraživanjima, kao i zbog detaljnijeg objavljivanja rezultata istraživanja, neka su nalazišta zastupljena s većim brojem podataka. Ovdje se u prvome redu radi o nalazištima koja je istraživao Hrvatski restauratorski zavod. U disertaciji su obrađena nalazišta istraživana do 2017. g., uz iznimku jednog nalazišta na kojemu je istraživanja vodila autorica teksta, a dosad je njihov broj zasigurno veći. S obzirom na dostupnost podataka o novijim istraživanjima, ona nisu mogla biti uključena u rad. Bolje poznavanje određenih aspekata lasinjske kulture u pojedinim

¹ Arheološki muzej u Zagrebu, Muzej grada Zagreba, Gradski muzej Varaždin, Muzej Međimurja Čakovec, Gradski muzej Križevci, Muzej grada Koprivnice, Gradski muzej Bjelovar, Muzej Moslavine Kutina, Muzej Turopolja Velika Gorica, Gradski muzej Karlovac, Zavičajni muzej Ozalj, Muzej Like Gospić.

regijama odraz je stanja istraženosti i dostupnosti informacija, odnosno publiciranja rezultata istraživanja.

Terminologija koja se u stručnoj literaturi koristi kod opisivanja keramičkih nalaza, prije svega onih iz starijih prapovijesnih razdoblja, veoma je raznolika. Pri opisivanju morfologije posuda i određivanju tipova slijedile su se smjernice iz nekoliko relevantnih radova: I. Miloglav, *Keramika u arheologiji – lončarstvo vučedolske kulture na vinkovačkom području* (2016), B. Kramberger, *Naselbinske strukture in keramični zbiri v petem tisočletju pred našim štetjem v severovzhodni Sloveniji* (2014b) i M. Horvat, *Keramika. Tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv* (1999). Na temelju morfoloških karakteristika posuda napravljena je tipologija lasinjske keramike središnje i gorske Hrvatske, koja je bila osnova za daljnji rad.

U prvom dijelu disertacije dan je sveobuhvatan pregled lasinjske kulture koji uključuje problem njezina rasprostiranja, terminologije i geneze, kronologije, naselja i stanovanja, pogrebnog rituala, pokretnih nalaza i privrede. Potom slijedi okosnica rada, sastavljena od dva dijela: tipologije keramičkih nalaza s predmetnog područja te registra nalazišta lasinjske kulture u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj u kojemu su navedeni podaci o smještaju pojedinog nalazišta, provedenim arheološkim istraživanjima, keramografiji, provedenim analizama i objavljenosti u literaturi. U narednim se poglavljima analiziraju keramički nalazi i uspoređuju s onima pronađenim izvan predmetnog područja te se opisuju regionalne karakteristike lasinjske kulture na čitavom području koje je zauzimala te odnos sa supstratnim i susjednim joj kulturama. U zaključnim se razmatranjima sumiraju dobiveni rezultati i pokušava se dati odgovor na pitanja o genezi i unutarnjoj periodizaciji lasinjske kulture na predmetnom prostoru.

1. 3. GEOGRAFSKE ODREDNICE

Doktorska disertacija geografski obuhvaća prostor Hrvatske na kojemu je bila rasprostranjena lasinjska kultura, izuzev istočne Hrvatske, odnosno Slavonije, Srijema i Baranje. Kao istočna granica uzeta je linija koja se proteže otprilike od Virovitice na sjeveru, preko Daruvara do Novske na jugu. Na sjeveru, zapadu i jugoistoku prati državne granice s Mađarskom, Slovenijom te Bosnom i Hercegovinom. Na jugu, odnosno jugozapadu seže do Like, s Otočcem kao najjužnijim nalazištem. Prema *Geografiji SR Hrvatske* (1974) to je prostor središnje i gorske Hrvatske (Žuljić 1974, 6).

Središnja Hrvatska prostor je između Save, Drave i Mure. Na sjeveru graniči s Mađarskom, na zapadu sa Slovenijom, južno se nalaze gorska Hrvatska te Bosna i Hercegovina, a na istoku Slavonija sa Srijemom i Baranjom (istočna Hrvatska). Istočna je međa središnje Hrvatske određena grebenima Papuka i Psunja, a južna je na liniji jugozapadno od mjesta Bosiljevo – Generalski Stol – Slunj – Rakovica prema hrvatskom *gorskom pragu*. Prijelaz prema alpskom prostoru na zapadu postupan je i bez naglašenih fizičkih razgraničenja. Obuhvaća Hrvatsko zagorje, Varaždinsku Podravinu, Međimurje, Lonjsko-ilovsku zavalu, bilogorsku Podravinu, Sisačku Posavinu, Banovinu, Karlovačko Pokuplje i Kordun (Roglić 1974, 44-45; Žuljić 1974, 5-7).

Središnja je Hrvatska dio panonskog prostora, a njezini rubni dijelovi (Banovina, Karlovačko Pokuplje, Kordun i Hrvatsko zagorje) imaju najčešće peripanonska obilježja (Žuljić 1974, 6). Smještena je između alpskog prostora i Dinarskog gorja i prirodna je veza Jadranskoga mora i kontinentalnoga zaleđa. Preko ovoga dijela Hrvatske najlakši je pristup iz srednjodunavskoga prostora prema Jadranu, odnosno mediteranskom prostoru (Roglić 1974, 44).

Veliki dio središnje Hrvatske čine ravničarski predjeli. Izrazite ravnice ograničene su na aluvijalne površine uz veće vodotoke, posebice Savu, Kupu, Dravu i Muru, a manje se pružaju uz njihove pritoke. Niske ravnice oko tekućica Save, Odre, Lonje, uzduž Česme i Ilove te u srednjem Pokuplju djelomično su močvarne i ugrožene poplavama. U reljefu prevladavaju nepropusne stijene koje se spiru uglavnom prema Savi. Ova rijeka iz svog višeg i bržeg vodotoka u planinskom području, posebno za visokih vodostaja, donosi mnogo materijala u kojem prevladava šljunak. Taloženjem obilnih naplavina, izdiže se korito Save koja lagano meandrira čime se produžuje korito i smanjuje nagib. Ono uzrokuje prelijevanje voda i plavljenje velikog dijela nizine središnje Hrvatske. Zbog velikog udjela šljunka u sastavu tla, prisavski je pojas ocjedit, što je bitan preduvjet plodnosti. Sutla, Krapina,

Rakovica, Lonja s pritocima i porječje Odre pripadaju niskim predjelima i donose mulj. Taloženjem sitnog mulja na naplavnim ravnicama stvara se površinski nepropusni sloj na kojemu se zadržavaju padaline i lako nastaje zabarivanje. Drava, poput Save, izlazi iz Alpa, a njezin u početku ocjedit i šljunkovit pojas nizvodno brzo ponire pa je od ušća Mure prati barovit i često plavljen kraj. Iako i Kupa pritječe s više nadmorske visine, razlike između nje i pritoka su manje jer Kupa pritječe iz nižeg gorja. Njezine pritoke Dobra, Mrežnica i Korana pritječu iz krškog kraja u kojemu je spiranje neznatno i ne donose mnogo naplavina (Roglić 1974, 46-53; Žuljić 1974, 6).

Gorje, sastavljeno od starijih i otpornijih stijena, u središnjoj Hrvatskoj samo pojedinim vrhovima prelazi 1000 m: Žumberačko gorje (1181 m), Medvednica (1035 m), Ivanščica (1061 m). Ovu visinu gotovo dosežu i Papuk (953 m) i Psunj (984 m) koji s istoka zatvaraju ilovsku zavalu, dok su granične Zrinska (615 m) i Petrova gora (507 m) nešto niže. Brežuljkasti pojas čini linija koja se pruža smjerom jugozapad-sjeveroistok, od Plješivice do Kalničkog gorja (643 m), prigorje Desiničke gore i Ivanščice te izolirana prigorja Moslavačke (489 m) i Ravne gore (680 m), a u njihovu reljefu prevladava blago nagnuta i otvorena padina. Zasebni brežuljkasti krajevi su Marijagoričko pobrđe (310 m), Toplička gora (355 m), Vukomeričke gorice (428 m) i Bilogora (288 m) (Žuljić 1974, 6; Roglić 1974, 56-60).

U sastavu srednjega dijela Medvednice, kao i istočnoga dijela Žumberačkog gorja, tj. Samoborske gore, prevladavaju nepropusne stijene pa na tom prostoru ima mnogo izvora i tekućica. Jugozapadni rubni dio središnje Hrvatske prelazi u vapnenački krški kraj (Roglić 1974, 57-60).

Prostor Pokuplja s Kordunom i Banovinom prijelazni je kraj između središnje i gorske Hrvatske. Žilu kucavicu predstavlja rijeka Kupa sa svojim desnim pritokama Dobrom, Mrežnicom, Koranom i Glinom. Kupa teče sjevernim obroncima ogranaka Petrove i Zrinske gore, a s njezine desne strane prostiru se brežuljci s terasastim zemljištem između utoka Dobre i Gline. Između brežuljkastih ogranaka Samoborske i Petrove gore te Vukomeričkih gorica prostire se karlovačka kotlina ispunjena riječnim nanosima, a mjestimično i vapnenačkim brežuljcima. U jugozapadnom dijelu Pokuplja vapnenasto je područje niskoga karlovačkog krša s mnogo spilja i drugih pukotina, a najveća podzemna krška pojava je spilja Vrlovka kod Ozlja (Šašek 1974, 179-183).

Na sjeverozapadnom se dijelu Pokuplja prostire hrvatski dio Žumberka, čija je osnova izdvojeni planinski masiv Žumberačkog gorja. Ono je reljefno istaknuto između niskog Pokuplja i doline Krke (Šašek 1974, 187).

Kordun, smješten između Pokuplja, Banovine, Bosanske krajine i Like, kraj je niskih, otvorenih vapnenačkih zaravni oko srednje Kupe i Korane, iz kojih se mjestimično uzdižu osamljena brda i humovi. Dio je širokog pojasa stijena koje se protežu od Bele krajine preko Korduna do Kapele u Lici. Ovaj krški ravnjak, nadmorske visine 200-300 m nagnut je prema sjeveru, gdje prelazi u niži karlovački dio visine manje od 200 m (Šašek 1974, 183-184).

Petrova gora prelazni je kraj prema Baniji, a sačinjena je od škriljavaca i starijih stijena s dosta rudnih ležišta. Zbog nepropusnih je stijena bogata manjim tekućicama, koje su produbile doline između pojedinih masiva (Šašek 1974, 186).

Pobrđe Banovine sa Zrinskom gorom, poznato po ležištima željezne rude, geološki je nešto mlađi kraj. Sastoji se od pjeskovitih i laporovih glina, koje se prema Posavini na sjeveru pretvaraju u mješovite pješčano-šljunkovito-glinovite sedimente (Malić 1974, 156-160).

U gorskoj je Hrvatskoj lasinjska kultura rasprostranjena u istočnom dijelu Gorskog kotara i sjevernom dijelu Like. Ogulinsko-plašćanska udolina i zapadni dio Bosiljevskog kraja pripadaju potkapelskoj zoni gorske Hrvatske, izgrađenoj pretežno od izduženih zona vapnenca i dolomita. Ona predstavlja svojevrsnu stepenicu koja se za stotinjak metara izdiže iznad zone plitkoga pokupskog krša na sjeveroistoku. Relativno duboka tla i male poplavne zone te veoma dobra opskrbljenost vodom iz krških potkapelskih vrela, čine ga pogodnom zonom za poljoprivredu. Uz rubove doline smještene su strme izdvojene uzvisine, koje su kroz povijest imale važnu stratešku ulogu (Pavić 1975, 62-86).

Lika, prostrana zavalna eliptična oblika, reljefno je izdvojena regija grebenima Velebita, Male Kapele i Plješevice. Njezin položaj na razmeđu sjevernoga i srednjega primorja te planinske regije Gorskoga kotara i peripanonskog Korduna od prapovijesti je čini važnim prometnim čvorištem. U geološkoj građi Like prevladavaju uslojeni vapnenci, dolomiti i breče jurske i kredne starosti (Rogić 1975, 8-10). Lasinjska je kultura dosad zamijećena samo u najsjevernijem dijelu Like, Gackoj zavali, sa sjeveroistoka i jugozapada zatvorenoj planinskim okvirom sjevernoga Velebita i Kapele – Plješevice s uzvisinama većim od 1000 m. Na ovome se prostoru izmjenjuju polja i uvale s nižim skupinama uzvišenja (500 – 800 m). Okosnicu zavale čini Gacko polje kojim teče istoimena rijeka ujednačena toka. Sastavljeno je od debelog pokrova pleistocenskih šljunaka na kojima su mlađi slojevi pijeska i gline (Rogić 1975, 34-35).

Slika 1. Geografske karakteristike središnje i gorske Hrvatske (prema Roglić 1974, 52 i Rogić 1975, 10 izradila L. Čataj)

1. 4. KLIMATSKI UVJETI IZMEĐU DUNAVA, ALPA I JADRANSKOGA MORA U DRUGOJ POLOVINI 5. I POČETKOM 4. TIS. PR. KR.

Klimatski su uvjeti zasigurno bili veoma važan čimbenik u životu prapovijesnih populacija, baš kao što su to i danas. Shodno tome, velike su klimatske oscilacije mogle biti jedan od uzroka socijalnih promjena zabilježenih tijekom neolitika i eneolitika (Weninger et al. 2009, 18-19; Budja 2015; Botić 2016a, 19, 23-24; 2016b, 94).

Proučavanjem klimatskih promjena u holocenu uočen je ponavljajući uzorak šest hladnih anomalija nazvanih brzim klimatskim promjenama (*Rapid Climate Change* ili *RCC*). Jedna od njih je i tzv. 6.0 ka cal BP klimatski događaj, odnosno razdoblje izuzetno nestabilne klime između 4400. i 3200. cal g. pr. Kr. (Weninger et al. 2009, 8). Istraživanja su pokazala da je tijekom 5. i prve polovine 4. tis. pr. Kr. u širem mediteranskom prostoru te zapadnoj i središnjoj Europi klima bila hladna i vlažna (Issar 2003, 105, fig. 6. 1).

Na temelju podataka o odnosu izotopa kisika ($\delta^{18}\text{O}$), koncentracije vulkanskih sulfata (SO_4) i podacima o akumulaciji leda s Grenlanda, kao i dendrokronološkim podacima iz Njemačke uočene su klimatske promjene između 5. i 3. tis. pr. Kr. u srednjoj Europi. Primjerice, negativne vrijednosti $\delta^{18}\text{O}$ između 4650. i 2050. g. pr. Kr. ukazuju na generalno toplija ljeta i povećane padaline u srednjoj Europi, na što upućuje i povećani rast hrasta. Promjene su vidljive oko 4300. g. pr. Kr., a upućuju na ekstremno visoke ili niske vrhunce, s tri nagle i naglašene promjene u klimi (svaka u trajanju od 50 do 100 godina), koje su se zbile do 3850. g. pr. Kr. Oko 4050. g. pr. Kr. povećana je količina padalina, a oko 4050. – 3850. g. pr. Kr. povećane su vrijednosti vulkanskih sulfata (Boulangier 2013, 243)

Analize polena s područja Sárkeszi pokazale su manje klimatske promjene krajem neolitika i nešto veće oko 4300. g. pr. Kr. (Regenye 2013, 565). Arheobotanička su istraživanja u dolini Hahot u Transdanubiji pokazala da klima od srednjega neolitika postaje hladnija i vlažnija te lipu, brijest, lijesku i hrast zamjenjuju šume smreke i bora. Uobičajeno se smatra da su ove promjene dovele do pomaka od obrađivanja zemlje do stočarstva (Bondár, Kiss 2007, 198-199). Istraživanje paleookoliša oko Blatnoga jezera pokazala su da se u kasnom neolitiku smanjuje udio brijesta, a povećava onaj bukve. Osim ovih klimatskih promjena, otprilike se u isto vrijeme događaju i promjene uzrokovane ljudskom aktivnošću. Tijekom bakrenoga doba zamijećen je znatniji udio šumskog pokrova, a širenje bukve ukazuje na vlažnije klimatsko razdoblje koje je trajalo do kraja brončanoga doba. Tada se šire i šume bukve i hrasta te bukve, johe i breze. Bukva, vrba i breza zadržavale su se u nižim dolinama, a orah u višim predjelima (Horváth 2014, 20). Otisci listova na posudi pronađenoj

u bunaru s masovnim ukopom na nalazištu Balatonőszöd pripadaju velelisnoj lipi, brezi i hrastu lužnjaku koji pokazuju da je tadašnji okoliš bio vlažno i močvarno šumsko područje, što je u suglasju s navedenim analizama polena (Horváth et al. 2003, 279; 2014, 27).

Usprkos tome položaji naselja i naseljenih zona unutar njih sugeriraju da je klima u srednjem eneolitiku dijela Mađarske (Zalska i Šomođska županija te dunavsko koljeno) bila suša nego u srednjem neolitiku pa su zone uz obale rijeka i potoka bile prikladne za naseljavanje (Virág 2003, 393; 2014, 37).

Istraživanja paleookoliša bakrenoga doba u Hrvatskoj još su u začetku. Prema arheobotaničkim podacima dobivenim iz analiza polena i biljnih makrofosila vidljivo je da je u vrijeme atlantika (7050. – 3800. g. pr. Kr.) na prostoru središnje Hrvatske bio raširen hrast te miješana šuma lipe, brijesta i lijeske uz prisutnost bukve (Šoštarić 2004). Tome u prilog govore i rezultati analize ugljena s nalazišta Pajtenice kojima su uočena drva hrasta i brijesta (Balen 2010, 39-40). Navedeni su rezultati slični onima dobivenim za prostor oko Blatnoga jezera te govore u prilog vlažnijem klimatskom razdoblju.

2. LASINJSKA KULTURA

2. 1. RASPROSTRANJENOST

Lasinjska se kultura u okvirima današnjih državnih granica, rasprostirala na teritoriju Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije (?), Mađarske i Austrije. Geografski, njezina je granica na sjeveru i istoku veoma blizu Dunava i nigdje ga ne prelazi, dok na jugu i zapadu dodiruje najniže obronke Dinarida i Alpa (Dimitrijević 1979a, 139-142; Kalicz 1995a, 37; Balen 2010, 23).

U Mađarskoj je lasinjska kultura rasprostranjena gotovo u cijeloj Transdanubiji, izuzev njezinoga sjeveroistočnog dijela, gdje je prisutna kultura Ludanice, no nalazi pokazuju i elemente lasinjske kulture. Sjeverozapad Mađarske granično je područje ovih dviju kultura, s vidljivim elementima kulture Ludanice (Kalicz 1995a, 37; Simon 1990, 54-55; Virág 2003, 394-395; Virág, Figler 2007, 358-360).

Spuštajući se prema jugu niz Dunav, u Hrvatskoj su krajnja istočna nalazišta u Srijemu te zapadnom dijelu Baranje, gdje je tek unatrag nekoliko godina zabilježeno nekoliko nalazišta, (Dimitrijević 1979a, 139-142, karta 3; Marković 1994, karta 9; Balen 2010, sl. 5; Bojčić et al. 2010, 83, tab. 1; Ložnjak Dizdar et al. 2015, 24, sl. 1).

Raširenost lasinjske kulture u vojvođanskom je dijelu Srijema još uvijek upitna. U humusnom sloju i jamama horizonta IIa Gradine na Bosutu kod Šida javlja se keramika stilskih obilježja rane lasinjske kulture, koja se nekada opisuje i kao prototisapolgarska (Tasić 1986, 53-54; 1995, 125; Banffy 1995, 179). Keramika pronađena u humusnom sloju (bez zatvorenih cjelina) horizonta IIb Gomolave najčešće se ne pripisuje striktno jednoj kulturi već se opisuje kao keramika koja pokazuje karakteristike lasinjske i kulture Tiszapolgár (Petrović 1986, 23; Brukner 1988, 27-28). Navedeni se horizont opisuje kao lasinjski (Banffy 1995, 179) ili kao stambeni horizont s prototisapolgarskom i tisapolgarskom keramikom (Petrović, Jovanović 2002, 8).

U Bosni i Hercegovini granica lasinjske kulture teče sjevernim obroncima bosanskih planina. Mali broj poznatih nalazišta rezultat je slabije istraženosti ili činjenice da je lasinjska kultura ovdje sporedna pojava (Dimitrijević 1979a, 139-142, karta 3; Benac 1980, 15-16; Raunig 2001; Marijanović 2003, karta II; Balen 2010, 23).

Lasinjska je kultura rasprostranjena u gotovo cijeloj kontinentalnoj Hrvatskoj, s velikom koncentracijom nalazišta u Slavoniji i istočnom dijelu središnje Hrvatske. U Zagorju do sada nije istraženo niti jedno lasinjsko nalazište, a u okolici Varaždina i Međimurju

poznato ih je nekoliko. S obzirom na raširenost kulture u susjednim područjima Slovenije, uzrok je tomu vjerojatno stanje istraženosti.² Pomičući se južno preko Save i Kupe broj lasinjskih nalazišta se smanjuje. Iako se dugi niz godina smatralo da se ova kultura na jugu prostire do Ogulinsko-plašćanske zavale gorske Hrvatske, novija istraživanja pokazala su da je prisutna i s druge strane Male Kapele. Zasad je jedino poznato nalazište u ovome dijelu Hrvatske Otočac, smješten u dolini Gacke (Dimitrijević 1979a, 139-142, karta 3; Marković 1994, karta 9; Registar 1997; Okroša Rožić 2004, karta 2; Bekić 2005a; 2005b; 2006a; 2006b; 2006c; 2006d; Balen 2010, 23; Jakovljević 2012a; Kolak 2015).

U Sloveniji je lasinjska kultura prisutna u njezinom kontinentalnom dijelu te obuhvaća područje na jugozapadu do Dolenjske i Gorenjske, a na sjeveru do Prekmurja. Najveća je koncentracija nalazišta u nizinskom dijelu, u Prekmurju i dolini Save. Prema jugozapadu ne prelazi u krško područje, a na sjeveru dolazi do podnožja julijskih Alpa (Dimitrijević 1979a, 139-140, karta 3; Balen 2010, 23; Velušček 2011, 208-209).

Slika 2. Rasprostranjenost lasinjske kulture (podloga: Google Earth; izradila: L. Čataj)

² U Starom gradu u Donjoj Stubici pronađena je žlica i posuda s izljevom, koji bi mogli pripadati lendelskoj ili lasinjskoj kulturi. Ostaci vjerojatnog naselja iz razdoblja neolitika ili eneolitika uništeni su u kasnijim razdobljima (Škiljan 2018).

U Austriji su nalazišta smještena u jugoistočnom podnožju Alpa: u istočnim dijelovima Koruške i Štajerske te u južnom Gradišću (Dimitrijević 1979a, 140; Probst 1991, 439-440; Ruttkay 1996, 43-45). U Donjoj je Austriji te sjevernom i srednjem Gradišću rasprostranjena srodna grupa Bisamberg-Oberpullendorf (Ruttkay 1985, 31-34; 1995, 118-128; Probst 1991, 437-438), iako postoji mišljenje da su nalazi iz Oberpullendorfa sličniji lasinjskoj kulturi pa bi njezina sjeverna granica u Austriji mogla biti srednje Gradišće (Marković 1994, 94; Carneiro 2004a, 112).

Kako se vidi prema karti rasprostranjenosti (sl. 2), lasinjska je kultura zauzimala prostor zapadnoga dijela Panonske nizine, obično ne prelazeći u planinska područja i zadržavajući se na nadmorskim visinama do 500 m. Preferirala je brdsko-nizinska područja, u kojima je zabilježena najveća koncentracija nalazišta. Nešto viša pobrđa gotovo da su iznimka kod izbora naselja te se možda mogu dovesti u vezu s trgovačkim putovima i eksploatacijom sirovina. Iznimku predstavljaju austrijska nalazišta predalpskog prostora koja su u pravilu smještena na uzvisinama, na nadmorskoj visini 500-700 m, kao rezultat geografskih karakteristika krajolika.

Na istoku je lasinjska kultura graničila s kulturom Tiszapolgár/Bodrogkeresztúr u istočnoj Mađarskoj (Kalicz 1995a, 38; Kovács, Váczi 2007, tab. 1; Raczky et al. 2014, 334) te kompleksom Bubanj-Salčuța-Krivodol u Srbiji (Borić 2015, 193). Na sjeverozapadu susjedna joj je grupa Bisamberg-Oberpullendorf u Donjoj Austriji i srednjem Gradišću (Ruttkay 1985, 32), odnosno tip Bisamberg u Donjoj Austriji (Carneiro 2004a, 112). Sjeverni joj je susjed kultura Ludanice u Slovačkoj i sjeveroistočnoj Transdanubiji (Kalicz 1995a, 38). Na istočnoj obali Jadrana u posljednjoj četvrtini 5. tis. pr. Kr. egzistira kasna hvarska kultura (Forenbaher, Kaiser 1999, 16-17; Forenbaher 2000, 380; Borojević et al. 2008, table 1). Situacija je manje jasna na Kvarneru, Istri i u Tršćanskom zaljevu, gdje keramički nalazi pokazuju srodnost s hvarskom kulturom, ali kulturna determinacija nije posve definirana (Miracle, Forenbaher 2005, 262; Težak-Gregl 2009). Nalazište Zambratija (zapadna obala Istre) prema radiokarbonskim se datumima smješta u posljednju četvrtinu 5. tis. pr. Kr., u vrijeme trajanja lasinjske kulture, a keramika pokazuje karakteristike nakovanske kulture (Koncani Uhač, Čuka 2015, 38-44).

2. 2. TERMINOLOGIJA I GENEZA

Nalaze lasinjske kulture prvi je, s područja austrijskog dijela Koruške i Štajerske, izdvojio R. Pittioni 1954. g. Uočio je dva tipa: stariji tip Kanzianberg koji još pokazuje elemente lendelske kulture te mlađi tip Pölshals-Strappelkogel koji veže uz kasnu fazu badenske kulture (Pittioni 1954, 169-173, 208-210). Nalazima ovog tipa s prostora Slovenije i sjeverozapadne Hrvatske bavio se J. Korošec te ih spojio u novu kulturnu grupu kasnoga neolitika i prijelaznoga razdoblja, srodnu dvama tipovima R. Pittionia, za koju predlaže naziv alpski facijes lendelske kulture (Korošec 1960, 47). J. Korošec odbacuje utjecaj badenske kulture na ovu pojavu, kao i njihovu istovremenost, a izvor vidi u lendelskoj i sopotskoj kulturi (Korošec 1958). Proučavajući nalaze iz okolice Križevaca, dolazi do zaključka da oni pripadaju nekoj drugoj kulturi, srodnoj alpskom facijesu lendelske, a nalazišta iz okolice Varaždina smatra poveznicom ovih dviju kultura (Korošec 1962, 37-39).

S. Dimitrijević je 1961. g. predložio naziv lasinjska kultura prema, po njemu, tipičnom nalazištu Lasinja na Kupi. Pretpostavku R. Pittionia o istovremenosti badenske i lasinjske kulture smatrao je točnom, kao i istovremenost lasinjske s kostolačkom i vučedolskom kulturom. Prema njegovom mišljenju značajnu je ulogu u genezi imala sopotska kultura te je opisivao lasinjsku kulturu kao badeniziranu lendelsku/sopotsku pojavu dok su vučedolska i kultura Bodroghkeresztúr, a možda i hvarska kultura imale manji udio u genezi (Dimitrijević 1961, 22-89; 1979a, 137-181). J. Korošec u kasnijim radovima izražava sumnju u postojanje ove nove kulturne pojave, smatrajući je heterogenom te zbirom elemenata raznih kultura iz raznih vremenskih razdoblja. Smatra da je se ne može poistovjetiti s alpskim facijesom lendelske kulture, kojemu pripadaju slovenska nalazišta, od Dimitrijevića pripisana lasinjskoj kulturi (Korošec 1965, 14-15).

N. Tasić smatra lasinjsku kulturu dijelom badenskoga kompleksa, zajedno s kostolačkom i kulturom Coţofeni. Prema njegovom mišljenju, ona se formirala na osnovama grupe Kanzianberg i alpskog facijesa lendelske kulture u Austriji, Sloveniji i sjevernoj Hrvatskoj (Tasić 1967, 32-33).

T. Bregant (1974) opisuje lasinjsku i alpski facijes lendelske kulture kao dvije srodne, ali različite kulture te uočava važan udio jadranske komponente. Ovu tezu preuzima i Š. Batović koji naglašava jadranski utjecaj, gotovo posve isključujući onaj sopotske i lendelske kulture (Batović 1975, 91-102).

F. Leben (1973; 1975) smatra da alpski facijes i lasinjska kultura čine cjelinu, a vremenski ih smješta u eneolitik. U lasinjskoj kulturi vidi utjecaj kasne lendelske i badenske kulture te smatra da se ova lokalna grupa u Sloveniji razvila pod utjecajem s istoka.

Lasinjska i kostolačka grupa, prema A. Bencu predstavnici su novog vala u eneolitiku Bosne. Alpski facijes lendelske smatra perifernom lasinjskom pojavom, kao što je ona i na području sjeverne Bosne. Odbacuje butmirske utjecaje na lasinjsku kulturu navodeći kako je izglednije da je utjecaj dolazio obrnutim smjerom (Benac 1975, 33-36).

S. Pahič predlaže za ovu jugoistočnopredalpsku kulturnu grupu termin Kanzianiberg-Drulovka-Lasinja. Vremenski je stavlja u eneolitik, s početkom u kasnom neolitiku (Pahič 1975, 23).

N. Kalicz prvotno je uveo pojam kompleksa Balaton s tri stupnja od kojih bi prvi odgovarao lasinjskoj kulturi. U njegovoj tvorbi vidi važnu ulogu vinčanske kulture te nešto manje sopotsko-lendelskih elementa (Kalicz 1973). Kasnije uviđa da se radi o tri različite kulturne pojave pa umjesto termina Balaton I uvodi pojam kultura Balaton-Lasinja koju smješta u vrijeme srednjega eneolitika, između lendelske i kulture keramike s brazdastim urezivanjem. Smatra da su nosioci kulture Balaton-Lasinja u Transdanubiji novo stanovništvo te ne vidi neke karakteristike lasinjske keramografije (urezane paralelne linije, vrčevi, crno glačana keramika) u prethodnoj lendelskoj kulturi (Kalicz 1995a, 37). Oprečno je mišljenje E. Bánffy (1995, 171-172) prema kojemu se u keramografiji jasno očituje kontinuitet između lendelske i lasinjske kulture. Prema istoj autorici kultura Balaton-Lasinja u Transdanubiji nastala je na lokalnom supstratu uz kulturne utjecaje (a ne migracije etničkih skupina) s juga, prije svega s prostora današnje Hrvatske i Slovenije (Bánffy 1995, 184).

Na prostoru Austrije, E. Ruttkay izdvojila je tip Bisamberg u Donjoj Austriji i Oberpullendorf u Gradišću, koji zajedno čine Bisamberg-Oberpullendorf grupu srednjoeuropskoga epilendelskog horizonta. Njegovu jezgru čine Jordanów, Balaton-Lasinja, Bisamberg-Oberpullendorf, Wolfsbach i Ludanice, a kasni Münchshöfen, Kanzianiberg-Lasinja i alpski facijes lendelske kulture pojave su njegova rubnog područja (Ruttkay 1985, 32; 2006, 286). U nastojanju da se još više naglasi jedinstvo s lendelskom kulturom, uz Epilengyel se za isto razdoblje uvode i pojmovi Lengyel IV, koji bi predstavljao razdoblje teritorijalnog maksimuma navedene kulture (Pavúk 2001, 13-22; 2007, Abb. 8) te završni Lengyel (Carneiro 2004b, 255).

E. Ruttkay smatra da se lasinjska kultura, zbog velikog područja na kojem se prostire, a stoga i različitih supstrata i utjecaja, javlja u nekoliko lokalnih grupa poput Balaton-Lasinja, Bisamberg-Oberpullendorf i Kanzianiberg-Lasinja (Ruttkay 1996). Grupa Bisamberg-

Oberpullendorf predstavljala bi tipološku poveznicu između moravske grupe Jordansmühl/Jordanów i lasinjske kulture u Hrvatskoj (Ruttkay 1985, 34), a utjecaji lasinjske na jordanovsku kulturu uočavaju i drugi autori (Rakovský 1989, 61). Kako je već spomenuto, tip Oberpullendorf bi se prema nekim autorima mogao pripisati lasinjskoj kulturi dok nalazi iz Donje Austrije ne pokazuju toliko sličnosti s navedenom kulturom (Marković 1994, 94; Carneiro 2004a, 112). Unutar grupa ponekad se prepoznaju i različiti tipovi, koji se odlikuju nešto drugačijim keramičkim nalazima, poput tipa Raababerg u Štajerskoj, na području grupe Kanzianiberg-Lasinja (Ruttkay 1994). U novije se vrijeme austrijska nalazišta često opisuju kao lasinjska, bez pripisivanja pojedinoj grupi (Fuchs 2002; Ruttkay et al. 2004, 59-65; Tiefengraber 2004).

Na tragu razmišljanja E. Ruttkay je i Z. Marković koji smatra da se lasinjska kultura javlja u nekoliko regionalnih tipova: Koška u istočnoj Hrvatskoj, Beketinec u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i sjevernoj Bosni, Čakovac ili Josipdol u okolici Ogulina, Šafarsko i Resnikov prekop u Sloveniji, Nagykanizsa u Transdanubiji, Oberpullendorf u Donjoj Austriji (Marković 1994, 92-94). Sumnju u lokalne razlike unutar lasinjske kulture u njezinu trećem razvojnom stupnju izrazio je i S. Dimitrijević, ali za konkretnije zaključke tada još nije imao podataka (Dimitrijević 1979a, 159).

Zbog sličnosti u materijalnoj kulturi postoji i mišljenje da lasinjska kultura u sjevernoj Bosni, Hrvatskoj i Sloveniji, kultura Balaton-Lasinja u Mađarskoj, grupa Kanzianiberg-Lasinja u Štajerskoj, grupa Bisamberg-Oberpullendorf u Donjoj Austriji i Gradišću, kultura Münchshöfen u sjevernoj Austriji i Bavarskoj te kultura Ludanice u Slovačkoj i sjeveroistočnoj Transdanubiji pripadaju tzv. lasinjskom krugu (Horváth 2002, 257).

Slika 3. Epilendelski kulturni kompleks prema E. Ruttkay (1974; 2006)

2. 3. RELATIVNA I APSOLUTNA KRONOLOGIJA

2. 3. 1. Relativna kronologija

Do sredine 20. st. arheologija se temeljila na komparaciji materijala i povijesnoj kronologiji. Osnovna pretpostavka relativne kronologije je proizvodnja istih ili sličnih predmeta u isto vrijeme (Neustupný 1968, 20).

S. Dimitrijević smatrao je da lasinjska kultura slijedi sopotsku (bapsko-lendelsku) te da je istovremena badenskoj, kostolačkoj i vučedolskoj kulturi (sl. 4). Kulturu Retz-Gajary smatrao je dijelom istovremenu lasinjskoj: Višnjica tip javio bi se tijekom stupnja IIA, a Kevderc-Hrnjevac tijekom stupnja IIB lasinjske kulture (Dimitrijević 1961, 51-59; 1979a, 177-180; 1980, Beilage 2).

Slika 4. Kronologija eneolitičkih kultura prema S. Dimitrijeviću (1980, Beilage 2)

U ranijim se radovima ove kronološke podjele drži i Z. Marković (1977). Sličnog je razmišljanja o trajanju lasinjske kulture i F. Leben koji drži da je ona trajala do početka brončanoga doba (Leben 1973, 194-195). Z. Marković u kasnijim radovima donosi promijenjenu kronološku tabelu prema kojoj je lasinjska kultura smještena između kasne sopotske: Seče tipa u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i Sopota IV u Slavoniji te Retz-Gajary

kulture. Smatra da postoji mogućnost djelomične istovremenosti lasinjske i kulture Retz-Gajary. Kao prethodnicu lasinjskoj kulturi u Bosni vidi stupanj D3 vinčanske kulture (Marković 1985a; 1994, 92-96).

S. Dimitrijević (1979a, 146) podijelio je lasinjsku kulturu na stupnjeve I, IIA, IIB i III. U ranijim radovima Z. Marković (1977) predlaže podjelu ove kulture na A (I i IIA po Dimitrijeviću) i B (IIB i III po Dimitrijeviću), a kasnije prihvaća Dimitrijevićevu podjelu na tri stupnja bez daljnje podjele stupnja II (Marković 1983, 253).

SJEVEROZAPADNA HRVATSKA	SLAVONIJA	SRIJEM	TRANS-DANUBIJA	
sopot III	sopot III	sopot III vinča D1-2	lengyel II	KASNI NEOLIT
seče	sopot IV	sopot IV vinča D-3 tiszapolgar	lengyel III	RANI ENEOLIT
lasinja	lasinja	lasinja	bodrogkeresztur	SREDNJI ENEOLIT
retz-gajary	retz-gajary	bodrogkeresztur	lasinja	
↓	baden kostolac vučedol	baden SALCITZA IV: VANSKA kostolac vučedol	retz-gajary	KASNI ENEOLIT
vučedol			baden -kostolac- -vučedol	

Slika 5. Slijed eneolitičkih kultura prema kasnijim radovima Z. Markovića (1985a, sl. 8)

Kada je H. Parzinger proučavao sojenička naselja na Ljubljanskom Barju, usporedio ih je s eneolitičkim i ranobrončanodobnim kulturama srednjega Podunavlja. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj tip Kevderc-Hrnjevac Retz-Gajary kulture smješta u vrijeme rane lasinjske kulture, koja je prema njemu trajala do pojave vučedolske kulture. Za zapadnu Mađarsku i Slovačku predložio je nešto drugačiji vremenski okvir sa slijedom kultura Balaton I – Retz -Gajary – Boleráz (Parzinger 1984).

Većina S. Dimitrijeviću suvremenih autora ipak daje kronološku prednost lasinjskoj kulturi pred badenskom (Korošec 1958; 1965; Kalicz 1973, Abb. 22; Torma 1973, 506). Uspostavljen je i slijed kultura, koji je, s manjim preinakama, uvriježen i danas: na podlozi sopotske i lendelske kulture izrasta lasinjska (Lasinja I, Balaton grupa I), a u njezinoj kasnoj fazi dolazi kultura danas poznata kao Retz-Gajary (Lasinja II, Balaton II i III), a potom i faza Boleráz badenske kulture (Kalicz 1973, Abb. 22).

Kao što je već spomenuto, N. Kalicz (1973) je uveo pojam kompleksa Balaton s tri stupnja, no uskoro ga razdvaja na tri kulturne grupe koje vremenski smješta između kasne sopotske i faze Boleráz badenske kulture (sl. 6). Najstariju od tih grupa naziva Balaton-Lasinja, koju slijedi horizont keramike s brazdastim urezivanjem, a potom Protoboleráz.

Potonji novi termin odnosi se na jedinstven horizont u istočnoj i zapadnoj Mađarskoj, koje su do tog vremena uglavnom bile pod utjecajima različitih kulturnih grupa: istočna je bila više vezana uz istočne i južne krajeve Europe, a zapadna uz središnju Europu. Tom je horizontu pripisao nalazišta iz Transdanubije, Hrvatske i Slovačke, koje je Dimitrijević pripisao tipu Kevderc-Hrnjevac kulture Retz-Gajary (Kalicz 1995a; 2001). O opravdanosti ovog termina postoje sumnje jer se prema radiokarbonskim datumima ne mogu razlikovati horizonti Protoboleráz i Boleráz (Wild et al. 2001, 1062, table 2).

Slika 6. Slijed eneolitičkih kultura prema N. Kaliczu (1995, Abb.2)

Proučavajući nalazišta grupe Kanzianiberg-Lasinja u austrijskim dijelovima Koruške i Štajerske E. Ruttkay na temelju stratigrafskih pokazatelja i keramografije uočava dva njezina stupnja (stupanj II dijeli na IIa, IIb i IIc) koji se javljaju nakon stupnja III lendelske kulture, a vremenski sežu do tzv. *Scheibenhenkel* horizonta. Stupanj II smatra istovremenim kulturama Bodrogkeresztúr i Hunyadihalom (Ruttkay 1996). Stupanj IIc paralelan je s kulturom keramike s brazdastim urezivanjem u Mađarskoj, a dijelom i sa završnim stupnjem lasinjske kulture (prema S. Dimitrijeviću) u Hrvatskoj (Samonig 2003, 40, tab. 2). Grupi Bisamberg-Oberpullendorf smješta u razdoblje između stupnja IIb moravsko-austrijske grupe lendelske kulture (grupa Wolfsbach) i miješane grupe keramike s brazdastim urezivanjem (Ruttkay 1985, 32-34; 1995, 118-128).

nalazištima (Drljanovac, Hočevarica, Slivnica, Pod kotom-jug, Schönberg), a posebice u slovenskom Prekmurju, ne egzistiraju u isto vrijeme (Velušček 2004, 250-262; 2017, 50-54).

Prema danas uvriježenoj periodizaciji eneolitika kontinentalne Hrvatske lasinjska kultura pripadnica je srednjega eneolitika koja se javlja nakon finalnog stupnja sopotske kulture, dok ju slijedi kultura Retz-Gajary (Marković 1994, 28-29; Balen 2016, 59).

2. 3. 2. Apsolutna kronologija

Apsolutnokronološki sustav prije radiokarbonskih se datiranja bazirao na sinkronizaciji s povijesnim podacima istočnoga Mediterana. Kako se apsolutna povijesna kronologija Bliskoga istoka i Egipta mogla pratiti do početka 3. tis. pr. Kr., tako se i europski neolitik pokušalo smjestiti do tog vremena (Kalicz 2002, 377). Početak vinčanske kulture datirao se oko 2700/2800. g. pr. Kr., a eneolitik Karpatske kotline sinkroniziran je s Trojom I-V i stavljen u razdoblje između 2300. i 1900. g. pr. Kr. (Milojčić 1949; Garašanin 1951, 145-151; Neustupný 1968, 19; Raczky 1995, 51).

Krajem 1960-ih godina E. Neustupný pokušao je pomiriti apsolutnu i relativnu kronologiju. Ispravio je radiokarbonske datume dodajući i oduzimajući godine na temelju promjene u intenzitetu zemljinog geomagnetskog polja i prosječne starosti ispitivanog uzorka u trenutku kad je ušao u arheološki sloj. Na taj je način za srednjoeneolitičku kulturu Retz-Gajary u zapadnom dijelu Karpatske kotline dobio datume veoma slične onima koji su ustanovljeni današnjim metodama kalibracije: drugu četvrtinu 4. tis. pr. Kr., a čitavo razdoblje eneolitika (počevši s tipom Retz) datirao je između 3800. i 2300. g. pr. Kr. (Neustupný 1968, 33-35, tab. 5-6).

I. Bognár-Kutzian je na osnovi nekalibriranih datuma eneolitik jugoistočne Europe datirala u razdoblje između 3600/3500 i 2300/2200. g. pr. Kr. (Bognár-Kutzian 1972, 210-211). Prema „klasičnim datumima“ koje objavljuju pojedini arheolozi, eneolitik se smješta u razdoblje između 2760/2600 i 1900. g. pr. Kr. (Makkay 1976; Ecsedy 1981, 74).

U okvirima apsolutne kronologije, S. Dimitrijević prvo predlaže vrijeme trajanja lasinjske kulture između 1950. i 1750. g. pr. Kr. (Dimitrijević 1961, 58). Kasnije njezino trajanje pomiče dublje u prapovijest, prema klasičnoj metodi u razdoblje između 2400. i 1900. g. pr. Kr., a prema nekalibriranim datumima iz Maharskog prekopa u razdoblje između 3400. i 2800. g. pr. Kr. (Dimitrijević 1979a, 178-180).

Na temelju kalibriranih radiokarbonskih datuma J. Bojadžiev je sinkronizirao jugoistočnoeuropske kulture 4. tis. pr. Kr. Kulturu Bodrogkeresztúr u srednjem Podunavlju,

djelomično istovremenu lasinjskoj kulturi, datira u razdoblje između 4100. i 3800. g. pr. Kr. Slijedi je kultura Retz-Gajary, odnosno Balaton II i III, datirana između 3950. i 3550. g. pr. Kr. (Bojadžiev 1992, tabl. 1).

U radu o radiokarbonskim datumima i apsolutnoj kronologiji središnje Europe u ranom brončanom dobu, S. Forenbaher donosi velik broj tada dostupnih kalibriranih radiokarbonskih datuma eneolitičkih kultura. Kulturu Bodrogkeresztúr datira između 4000. i 3600. g. pr. Kr. (Forenbaher 1993, 237-246).

P. Raczky predlaže kronološki okvir eneolitičkih kultura u Karpatskoj kotlini temeljen na kalibriranim apsolutnim radiokarbonskim datumima, a na prostoru zapadne Mađarske kulturu Balaton-Lasinja datira u razdoblje između 4000 i 3850. g. pr. Kr. Prethodi joj Lendel III, a slijedi je horizont Furchenstich-Bajč-Retz. Na prostoru istočne Mađarske njoj je suvremena kultura Bodrogkeresztúr, koja traje nešto dulje od lasinjske (Raczky 1995).

Slika 7. Kronološka tabela eneolitičkih kultura Karpatske kotline koju predlaže P. Raczky (1995, fig. 1)

S prostora Austrije (tab. 1) poznat nam je mali broj radiokarbonskih datuma lasinjske kulture. Serija radiokarbonskih datuma iz jezera Keutschach kod Klagenfurta, koji su dendrokronološki sinkronizirani, datira ovo sojeničko naselje između 4350. i 3860. g. pr. Kr. (Ruttkay 1996; Ruttkay et al. 2004, 59-60; Cichocki 2003, tab. 1). Jedan datum iz Kalvarienberga u rasponu je od 4240. do 3990. g. pr. Kr. (Fuchs 2002, 117).

Tablica 1. Kalibrirani radiokarbonski datumi s lasinjskih nalazišta u Austriji

R. BR.	NALAZIŠTE	LAB. BR.	KONTEKST	MATERIJAL	KONVENCIONALNI DATUM (g. pr. sadašnjosti)	68.2 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	95.4 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	LITERATURA
1.	KEUTSCHACHERSEE	VRI-439	I (1976. g.)	drvo	4900 +/-100	3892. – 3884. (1.5 %) 3798. – 3631. (57.8 %) 3579. – 3535. (9.0 %)	3952. – 3515. (93.9 %) 3422. – 3419. (0.2 %) 3411. – 3405. (0.4 %)	Ruttkay 1996, Abb. 5
2.		VRI-440	II (1976. g.)	drvo	5170 +/-150	4227. – 4202. (4.0 %) 4168. – 4127. (6.7 %) 4119. – 4096. (3.4 %) 4078. – 3796. (54.1 %)	4328. – 4280. (3.3 %) 4274. – 3694. (91.6 %) 3678. – 3669. (0.5 %)	
3.		VRI-1549	Pr. 72 (1995. g.)	drvo	5290 +/- 60	4231. – 4193. (14.8 %) 4177. – 4043. (53.4 %)	4314. – 4301. (1.3 %) 4261. – 3978. (94.1 %)	
4.		VRI-1550	Pr. 254 (1995. g.)	drvo	5230 +/- 60	4224. – 4207. (5.9 %) 4161. – 4131. (10.7 %) 4071. – 3967. (51.7 %)	4236. – 3951.	
5.		VRI-1551	Pr. 604 (1995. g.)	drvo	5420 +/- 60	4345. – 4232. (66.0 %) 4189. – 4181. (2.2 %)	4363. – 4149. (84.2 %) 4135. – 4055. (11.2 %)	
6.		VRI-1552	Pr. 605 (1995. g.)	drvo	5140 +/- 60	4037. – 4021. (5.6 %) 3996. – 3932. (33.7 %) 3875. – 3807. (28.8 %)	4146. – 4136. (0.5 %) 4055. – 3776. (94.9 %)	
7.		VRI-1553	Pr. 626 (1995. g.)	drvo	5300 +/- 60	4231. – 4192. (15.4 %) 4178. – 4046. (52.8 %)	4317. – 4298. (2.4 %) 4263. – 3986. (93.0 %)	
8.		VRI-1557	Pr. 328 (1995. g.)	drvo	5290 +/- 60	4231. – 4193. (14.8 %) 4177. – 4043. (53.4 %)	4314. – 4301. (1.3 %) 4261. – 3978. (94.1 %)	
9.		VRI-1559	Pr. 1005 (1995. g.)	drvo	5070 +/- 60	3951. – 3894. (27.1 %) 3883. – 3799. (41.1 %)	3973. – 3712.	
10.		VRI-1560	Pr. F78 (1995. g.)	drvo	5260 +/- 60	4226. – 4203. (9.3 %) 4167. – 4128. (15.9 %) 4116. – 4098. (6.6 %) 4076. – 3989. (36.5 %)	4241. – 3966.	
11.		VRI-1561	Pr. x1 (1995. g.)	drvo	5190 +/- 60	4219. – 4213. (1.2 %) 4151. – 4134. (3.6 %) 4057. – 3945. (63.4 %)	4230. – 4197. (4.7 %) 4174. – 3926. (81.2 %) 3877. – 3805. (9.6. g.)	
12.		VRI-1562	Pr. x2	drvo	5230 +/- 60	4224. – 4207. (5.9 %) 4161. – 4131. (10.7 %) 4071. – 3967. (51.7 %)	4236. – 3951.	
13.	KALVARIENBERG	Beta-160537	RSP 0097	Smola s fragmenta keramike	5290 +/- 40	4227. – 4201. (13.7 %) 4169. – 4126. (22.4 %) 4121. – 4091. (14.6 %) 4080. – 4046. (17.5 %)	4238. – 4036. (89.4 %) 4023. – 3994. (6.0 %)	Fuchs 2002, 117

Tablica 2. Kalibrirani radiokarbonski datumi s lasinjskih nalazišta u Mađarskoj

R. BR.	NALAZIŠTE	LAB. BR.	KONTEKST	MATERIJAL	KONVENCIONALNI DATUM (g. pr. sadašnjosti)	68.2 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	95.4 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	LITERATURA
1.	BALATONÓSZÓD-TMETŐI-DŰLŐ	KI-16690	Jama B-1984	Školjka ³	5210 +/- 40	4041. – 3975.	4226. – 4205. (3.0 %) 4165. – 4129. (5.8 %) 4113. – 4101. (0.9 %) 4074. – 3954. (85.6 %)	Horváth 2014, tab. 2
2.		VERA-4806	Jama B-432	Životinjska kost	5000 +/- 40	3906. – 3880. (12.4 %) 3801. – 3710. (55.8 %)	3943. – 3855. (28.6 %) 3847. – 3830. (1.9 %) 3824. – 3695. (64.9 %)	
3.	BALATONSZÁRSZÓ-KIS-ERDEI-DŰLŐ	OxA-13784	Kuća A43-rupa od stupa 5713	Svinjska kost	5356+/-34	4320. – 4290. (8.5 %) 4270. – 4220. (21.2 %) 4210. – 4160. (21.3 %) 4130. – 4110. (6.0 %) 4100. – 4070. (11.1 %)	4330. – 4280. (13.4 %) 4270. – 4050. (82.0 %)	Oross et al. 2010, Abb. 12
4.	GYŐR-SZABADRÉTDOMB	Deb-2171			5160+/-60	4042. – 3941. (54.7 %) 3857. – 3818. (13.5 %)	4225. – 4207. (1.3 %) 4162. – 4131. (2.5 %) 4072. – 3793. (91.5 %)	Oross et al. 2010, Tabelle 1
5.	NAGYKANISZA-SÁNC	Bln-1206			4940+/-100?	3926. – 3877. (11.2 %) 3804. – 3639. (57.0 %)	3963. – 3625. (88.4 %) 3600. – 3525. (7.0 %)	Kalicz 1995a, 41
6.		Bln-1207			4990+/-100?	3937. – 3864. (22.1 %) 3812. – 3693. (40.8 %) 3683. – 3664. (5.3 %)	3989. – 3632. (94.4 %) 3558. – 3538. (1.0 %)	
7.	SZOMBATHELY-METRO	Deb-8518	Objekt 19		5450+/-90	4445. – 4421. (4.8 %) 4396. – 4386. (1.8 %) 4374. – 4229. (55.2 %) 4199. – 4172. (5.7 %) 4088. – 4084. (0.6 %)	4457. – 4052.	Ilon 2004, fig. 26

Radiokarbonski datumi iz Transdanubije također su malobrojni (tab. 2), a smještaju lasinjsku kulturu u period između 4300. i 3950. g. pr. Kr. Dva datuma iz Nagykanisze objavljena su bez standardne devijacije i nešto su mlađi od navedenih datuma (Kalicz 1995a, 41; Ilon 2004, fig. 26; Oross et al. 2010, 397-401, Abb. 12, Tabelle 1).

³ Moguće da je zbog efekta *water reservoir* uzorak dao nešto kasniji datum.

Tablica 3. Kalibrirani radiokarbonski datumi s lasinjskih nalazišta u Sloveniji

R. BR.	NALAZIŠTE	LAB. BR.	KONTEKST	MATERIJAL	KONVENCIJONALNI DATUM (g. pr. sadašnjosti)	68.2 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	95.4 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	LITERATURA
1.	AJDOVSKA JAMA	OxA-15041	Sloj ukopa, SJ 44	Ljudska kost	5485 +/- 50	4437. – 4427. (3, 5 %) 4370. – 4317. (44,2 %) 4297. – 4263. (20,4 %)	4449. – 4247.	Bonsall et al. 2007, table 1
2.		OxA-15095	Sloj ukopa, SJ 43	Ljudska kost	5471 +/- 31	4351. – 4325. (48,3 %) 4286. – 4270. (19,9 %)	4362. – 4259.	
3.		OxA-15092	Sloj ukopa, SJ 44	Ljudska kost	5436 +/- 30	4337. – 4317. (23,6 %) 4297. – 4263. (44,6 %)	4344. – 4245.	
4.		OxA-15091	Sloj ukopa, SJ 44	Ljudska kost	5421 +/- 30	4331. – 4312. (19,7 %) 4304. – 4260. (48,5)	4341. – 4237.	
5.		OxA-15074	Sloj ukopa, SJ 44	Ljudska kost	5416 +/- 35	4329. – 4259.	4345. – 4230. (92,8 %) 4194. – 4176. (2,6 %)	
6.		OxA-15094	Sloj ukopa, SJ 43	Ljudska kost	5405 +/- 31	4327. – 4283. (46,4 %) 4273. – 4246. (21,8 %)	4340. – 4230. (91,9 %) 4195. – 4175. (3,5 %)	
7.		OxA-15093	Sloj ukopa, SJ 43	Ljudska kost	5389 +/- 30	4325. – 4286. (36,0 %) 4270. – 4235. (32,2 %)	4336. – 4226. (82,2 %) 4204. – 4166. (9,5 %) 4128. – 4117. (1,1 %) 4097. – 4076. (2,5 %)	
8.		OxA-15073	Sloj ukopa, SJ 44	Ljudska kost	5369 +/- 31	4323. – 4290. (19,8 %) 4267. – 4228. (30,4 %) 4199. – 4171. (16,2 %) 4088. – 4084. (1,8 %)	4329. – 4222. (57,4 %) 4209. – 4155. (21,6 %) 4132. – 4066. (16,5 %)	
9.		OxA-15072	Sloj ukopa, SJ 43	Ljudska kost	5365 +/- 31	4321. – 4292. (15,7 %) 4266. – 4227. (27,9 %) 4201. – 4169. (18,3 %) 4126. – 4121. (1,8 %) 4091. – 4080. (4,5 %)	4328. – 4280. (20,0 %) 4275. – 4221. (31,1 %) 4211. – 4152. (24,1 %) 4133. – 4059. (20,2 %)	
10.		OxA-15119	Sloj ukopa, SJ 44	Ljudska kost	5340 +/- 36	4246. – 4223. (11,2 %) 4209. – 4156. (26,7 %) 4132. – 4067. (30,3 %)	4317. – 4298. (4,2 %) 4263. – 4050. (91,2 %)	
11.	AJDOVSKA JAMA	Poz-66239	Horizont SJ 44	Pougljenjeno zrno žita	5180 +/- 35	4037. – 4020. (19,4 %) 3996. – 3962. (48,8 %)	4051. – 3942. (94,6 %) 3854. – 3846. (0,5 %) 3831. – 3825. (0,3 %)	Sraka 2016, tabela 4. 4. 1.
12.		Poz-66240	Horizont SJ 44	Pougljenjeno zrno žita	5280 +/- 35	4228. – 4201. (13,6 %) 4169. – 4127. (22,4 %) 4121. – 4092. (12,5 %) 4080. – 4042. (19,7 %)	4233. – 4036. (87,5 %) 4022. – 3994. (7,9 %)	
13.		Poz-66241	Horizont SJ 43	Pougljenjeno zrno žita	5310 +/- 40	4230. – 4195. (16,2 %) 4174. – 4147. (12,9 %) 4136. – 4055. (39,1 %)	4258. – 4040. (93,6 %) 4016. – 4001. (1,8 %)	
14.		Poz-66243	Horizont SJ 43	Pougljenjeno zrno žita	5080 +/- 35	3952. – 3927. (16,4 %) 3877. – 3805. (51,8 %)	3961. – 3796.	
15.		Poz-66245	Horizont SJ 44	Pougljenjeno zrno žita	5380 +/- 40	4328. – 4281. (28,3 %) 4274. – 4229. (29,3 %) 4197. – 4174. (10,6 %)	4335. – 4221. (62,1 %) 4210. – 4153. (17,7 %) 4133. – 4060. (15,6 %)	
16.		Poz-66247	Horizont SJ 43	Pougljenjeno zrno žita	5425 +/- 35	4333. – 4312. (21,4 %) 4303. – 4261. (46,8 %)	4348. – 4233.	
17.		Poz-67913	Horizont SJ 83	Pougljenjeno zrno žita	5440 +/- 50	4342. – 4259.	4440. – 4425. (0,8 %) 4371. – 4226. (88,1 %) 4204. – 4166. (4,3 %) 4129. – 4116. (0,7 %)	
18.		Poz-67914	Horizont SJ 83	Pougljenjeno zrno žita	5340 +/- 40	4252. – 4223. (12,8 %) 4209. – 4156. (25,7 %) 4132. – 4067. (29,6 %)	4322. – 4292. (6,4 %) 4266. – 4048. (89,0 %)	
19.		Poz-67915	Horizont SJ 44	Pougljenjeno zrno žita	5380 +/- 40	4328. – 4281. (28,3 %) 4274. – 4229. (29,3 %) 4197. – 4174. (10,6 %)	4335. – 4221. (62,1 %) 4210. – 4153. (17,7 %) 4133. – 4060. (15,6 %)	
20.		Poz-67916	Horizont SJ 44	Pougljenjeno zrno žita	5290 +/- 35	4227. – 4201. (13,9 %) 4169. – 4127. (22,6 %) 4121. – 4092. (14,0 %) 4080. – 4046. (17,7 %)	4235. – 4038. (91,3 %) 4018. – 3999. (4,1 %)	
21.		Poz-67917	Horizont SJ 43	Pougljenjeno zrno žita	5360 +/- 35	4320. – 4294. (11,3 %) 4265. – 4226. (23,0 %) 4204. – 4166. (4,7 %) 4098. – 4076. (9,2 %)	4327. – 4283. (15,9 %) 4272. – 4148. (53,9 %) 4135. – 4055. (25,6 %)	
22.		Poz-67919	Horizont SJ 43	Pougljenjeno zrno žita	5235 +/- 35	4145. – 4136. (3,6 %) 4054. – 3977. (64,6 %)	4228. – 4201. (6,4 %) 4170. – 4127. (11,7 %) 4120. – 4096. (3,3 %) 4080. – 3967. (74,0 %)	
23.		Poz-67920	Horizont SJ 83	Ugljen	5055 +/- 35	3942. – 3856. (51,9 %) 3843. – 3837. (2,9 %) 3820. – 3798. (13,4 %)	3958. – 3773.	
24.		Poz-72739	Horizont SJ 44	Ljudska kost	5340 +/- 40	4252. – 4223. (12,8 %) 4209. – 4156. (25,7 %) 4132. – 4067. (29,6 %)	4322. – 4292. (6,4 %) 4266. – 4048. (89,0 %)	
25.		Poz-72740	Horizont SJ 43	Ljudska kost	5380 +/- 35	4326. – 4284. (28,9 %) 4271. – 4231. (30,5 %) 4194. – 4176. (8,8 %)	4334. – 4223. (67,0 %) 4208. – 4157. (16,2 %) 4131. – 4068. (12,1 %)	
26.		Poz-72741	Horizont SJ 43	Ljudska kost	5360 +/- 40	4321. – 4293. (11,8 %) 4265. – 4226. (21,3 %) 4204. – 4165. (19,3 %) 4129. – 4114. (5,7 %) 4100. – 4074. (10,1 %)	4328. – 4281. (16,3 %) 4274. – 4146. (52,3 %) 4136. – 4054. (26,7 %)	
27.		Poz-72742	Horizont SJ 43	Ljudska kost	5395 +/- 35	4327. – 4282. (38,3 %) 4273. – 4237. (29,9 %)	4340. – 4226. (81,8 %) 4204. – 4165. (9,2 %) 4129. – 4116. (1,4 %) 4098. – 4075. (2,9 %)	
28.		Poz-72743	Horizont SJ 43	Ljudska kost	5290 +/- 40	4227. – 4201. (13,7 %) 4169. – 4126. (22,4 %) 4121. – 4091. (14,6 %) 4080. – 4046. (17,5 %)	4238. – 4036. (89,4 %) 4023. – 3994. (6,0 %)	
29.		Poz-72744	Horizont SJ 43	Ljudska kost	5320 +/- 35	4233. – 4222. (5,4 %) 4210. – 4155. (27,2 %) 4133. – 4064. (35,7 %)	4257. – 4044.	

R. BR.	NALAZIŠTE	LAB. BR.	KONTEKST	MATERIJAL	KONVENCIONALNI DATUM (g. pr. sadašnjosti)	68.2 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	95.4 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	LITERATURA
30.	AJDOVSKA JAMA	Z-1042	Horizont SJ 44	Pougljenjeno zrno žita	5120 +/- 130	4048. – 3761. (65,1 %) 3741. – 3731. (1,5 %) 3726. – 3715 (1,6 %)	4235. – 3656.	Sraka 2016, tabela 4. 4. 1.
31.		Z-1043	Horizont SJ 44	Pougljenjeno zrno žita	5180 +/- 150	4228. – 4200. (4,7 %) 4170. – 4091. (13,2 %) 4081. – 3905. (35,7 %) 3881. – 3801. (14,6 %)	4331. – 3696.	
32.		Z-1044	Horizont SJ 44	Pougljenjeno zrno žita	5620 +/- 130	4604. – 4340.	4788. – 4232. (95,1 %) 4191. – 4180. (0,3 %)	
33.		Z-1045	Horizont SJ 43	Pougljenjeno zrno žita	5340 +/- 120	4323. – 4289. (8,5 %) 4268. – 4046. (59,7 %)	4449. – 4413. (1,6 %) 4406. – 3949. (93,8 %)	
34.		Z-1178	Horizont SJ 43	Ugljen	5400 +/- 150	4361. – 4045.	4550. – 3941. (94,5 %) 3857. – 3818. (0,9 %)	
35.		Z-1860	Horizont SJ 44	Ugljen	5420 +/- 150	4436. – 4428. (1,3 %) 4370. – 4050. (66,9 %)	4593. – 3950.	
36.		Z-2042	Horizont SJ 43	Ugljen	5230 +/-110	4232. – 4190. (9,8 %) 4180. – 3958. (58,4 %)	4328. – 4281. (4,2 %) 4274. – 3892. (81,8 %) 3885. – 3798. (9,4 %)	
37.		Z-2123	Horizont SJ 43	Pougljenjen polen	5360 +/- 130	4328. – 4053.	4464. – 3943. (95,0 %) 3855. – 3846. (0,2 %) 3831. – 3824. (0,2 %)	
38.		Z-2179	Horizont SJ 43	Pougljenjen polen	5160 +/- 130	4224. – 4206. (2,9 %) 4162. – 4130. (5,1 %) 4072. – 3792. (60,2 %)	4319. – 4295. (1,3 %) 4264. – 3697 (94,1 %)	
39.		Kanada	Horizont SJ 43	Pougljenjeno zrno žita	5220 +/- 100	4229. – 4197. (7,9 %) 4174. – 3955. (60,3 %)	4322. – 4291. (2,2 %) 4266. – 3891. (83,2 %) 3885. – 3798. (9,9 %)	
40.	BUKOVNICA	Poz-53992	Jama 1	Organski ostatci na posudi	5540 +/-35	4445. – 4421. (24,5 %) 4397. – 4385. (10,3 %) 4374. – 4346. (33,4 %)	4451. – 4339.	Sraka 2016, tab. 4. 5. 1.
41.		Poz-53993	Jama 2	Organski ostatci na posudi	5425 +/- 35	4333. – 4312. (21,4 %) 4303. – 4216. (46,8 %)	4348. – 4261.	
42.		Poz-53994	Donja zapuna spremišne jame	Organski ostatci na posudi	5330 +/- 35	4237. – 4223. (7,2 %) 4209. – 4157. (27,4 %) 4132. – 4067. (33,5 %)	4314. – 4301. (1,7 %) 4261. – 4047. (93,7 %)	
43.		Poz-53995	Donja zapuna spremišne jame	Organski ostatci na posudi	5370 +/- 40	4325. – 4286. (19,7 %) 4270. – 4227. (25,5 %) 4201. – 4169. (15,6 %) 4127. – 4120. (2,2 %) 4093. – 4079. (5,2 %)	4331. – 4220. (52,4 %) 4212. – 4151. (22,0 %) 4134. – 4057. (21,1 %)	
44.		Z-2114		Ugljen	5650 +/- 110	4597. – 4362.	4766. – 4756. (0,4 %) 4729. – 4324. (94,2 %) 4287. – 4269. (0,8 %)	
45.	ČATEŽ-SREDNO POLJE	KIA-17851	SJ 70	Ugljen	5309 +/- 45	4229. – 4196. (15,7 %) 4174. – 4145. (13,5 %) 4136. – 4055. (39,0 %)	4314. – 4301. (1,2 %) 4261. – 4037. (90,9 %) 4020. – 3996. (3,2 %)	Guštin 2005, slika 3
46.	COL I	KIA-21323	SJ 2/1/1	Ugljen	5165 +/- 35	4036. – 4022. (12,1 %) 3995. – 3954. (56,1 %)	4045. – 3940. (89,2 %) 3857. – 3817. (6,2 %)	Guštin 2005, slika 3
47.	HARDEK	Beta-112117	Ognjište 2	Ugljen	5480 +/- 40	4361. – 4321. (48,2 %) 4291. – 4266. (20,0 %)	4446. – 4419. (5,4 %) 4400. – 4251. (90,0 %)	Žižek 2006a, slika 2
48.		Beta-112122	Jama 40b	Ugljen	5410 +/- 50	4335. – 4236.	4352. – 4223. (75,9 %) 4208. – 4156. (10,7 %) 4132. – 4067 (8,8 %)	
49.		Beta-112115	SJ 15	Ugljen	5380 +/- 50	4330. – 4228. (52,2 %) 4201. – 4170. (12,7 %) 4091. – 4081. (3,3 %)	4337. – 4149. (75,5 %) 4135. – 4055. (19,9 %)	
50.		Beta-112118	Ognjište 1	Ugljen	5300 +/- 50	4229. – 4198. (13,8 %) 4172. – 4050. (54,4 %)	4260. – 3990.	
51.		Z-2742		Ugljen	5200 +/- 120	4230. – 4196. (6,6 %) 4174. – 3939. (53,6 %) 3860. – 3814. (8,0 %)	4327. – 4283. (3,1 %) 4271. – 3764. (92,0 %) 3723. – 3716. (0,4 %)	
52.	GRADEK KOD MIRNE	Poz-72752	Faza II, skup 6, SJ 1	Životinjska kost	5330 +/- 30	4236. – 4224. (6,6 %) 4208. – 4160. (27,4 %) 4131. – 4070. (34,2 %)	4255. – 4050.	Sraka 2016, tabela 4. 2. 1.
53.		Poz-73402	Faza II, skup 6	Pougljenjeno zrno žita	5410 +/-40	4329. – 4246.	4348. – 4226. (85,8 %) 4204. – 4166. (6,6 %) 4128. – 4117. (0,9 %) 4097. – 4076. (2,0 %)	
54.	GRADIŠČE NAD DEŠNOM	KIA-21331	Sloj 4	Ugljen	5303 +/- 29	4227. – 4201. (14,8 %) 4168. – 4145. (13,2 %) 4138. – 4091. (26,7 %) 4079. – 4055. (13,5 %)	4233. – 4046.	Guštin 2005, slika 3
55.	KALINOVNJEK	KIA-32867	Veća jama SJ 15	Ugljen	5323 +/- 31	4223. 4218. (3,4 %) 4200. – 4183. (9,6 %) 4167. – 4157. (5,5 %) 4148. – 4146. (1,4 %) 4144. – 4142. (1,4 %) 4128. – 4048. (47,1 %)	4247. – 4043.	Kerman 2013, sl. 47
56.		KIA-32871	Spremišna jama SJ 201	Ugljen	5343 +/- 30	4241. – 4219. (11,5 %) 4198. – 4160. (23,0 %) 4146. – 4144. (1,4 %) 4124. – 4107. (10,1 %) 4100. – 4069. (16,2 %) 4063. – 4051. (6,1 %)	4318. – 4297. (4,8 %) 4251. – 4216. (15,3 %) 4203. – 4136. (32,4 %) 4132. – 4045. (42,9 %)	Kerman 2013, Sl. 50
57.		KIA-32872	SJ 215	Ugljen	5390 +/- 30	4325. – 4283. (33,5 %) 4256. – 4224. (26,6 %) 4181. – 4169. (8,2 %)	4333. – 4220 (73,2 %) 4196. – 4160. (15,4 %) 4149. – 4143. (1,0 %) 4121. – 4110 (1,9 %) 4090. – 4052. (3,8 %)	Kerman 2013, Sl. 51
58.		KIA-32875	Jama SJ 245	Ugljen	5443 +/- 27	4336. – 4322. (17,8 %) 4291. – 4253. (50,5 %)	4344. – 4246.	Kerman 2013, Sl. 54
59.	LENDAVA KOD MURE	KIA-39745	Jama SJ 1042	Ugljen	5254 +/- 27	4222. – 4210. (5,8 %) 4155. – 4133. (12,5 %) 4064. – 4033. (22,5 %) 4026. – 3992. (27,4 %)	4228. – 4201. (10,2 %) 4170. – 4127. (18,7 %) 4121. – 4093. (5,5 %) 4081. – 3981. (61,0 %)	Šavel, Sanković 2011, sl. 52

R. BR.	NALAZIŠTE	LAB. BR.	KONTEKST	MATERIJAL	KONVENCIONALNI DATUM (g. pr. sadašnjosti)	68.2 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	95.4 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	LITERATURA
60.	LIPOVCI- POPAVA 1	KIA-42046	Jama SJ 8	Ugljen	5417 +/- 32	4329. – 4260.	4343. – 4232.	Šavel, Karo 2012, sl. 49
61.		KIA-32885	Jama SJ 499	Ugljen	5396 +/- 31	4326. – 4284. (39,3 %) 4271. – 4239. (28,9 %)	438. – 4227. (87,2 %) 4201. – 4168. (7,0 %) 4091. – 4079. (1,3 %)	Šavel, Karo 2012, sl. 48
62.	MAHARSKI PREKOP	Poz-48509	Kvadrant 43 (1976.)	Organski ostaci na posudi	5180 +/- 40	4039. – 4017. (21,5 %) 3999. – 3960. (46,7 %)	4218. – 4215. (0,2 %) 4150. – 4135. (0,9 %) 4056. – 3937. (90,3 %) 3860. – 3813. (4,0 %)	Mlekuz et al. 2012, table 1
63.		Poz-48512	Kvadrant 23 (1973.)	Organski ostaci na posudi	5210 +/- 40	4041. – 3975.	4226. – 4205. (3,0 %) 4165. – 4129. (5,8 %) 4113. – 4101. (0,9 %) 4074. – 3954. (85,6 %)	
64.		Poz-48516	Kvadrant 34 (1974.)	Organski ostaci na posudi	5270 +/- 40	4226. – 4203. (11,5 %) 4167. – 4128. (20,0 %) 4116. – 4098. (7,7 %) 4076. – 4038. (19,8 %) 4018. – 3998. (9,2 %)	4232. – 4190. (16,4 %) 4180. – 3986. (79,0 %)	
65.		Poz-48522	Kvadranti 1-8 (1970.)	Organski ostaci na posudi	5280 +/- 40	4228. – 4201. (13,2 %) 4170. – 4091. (35,9 %) 4081. – 4042. (19,1 %)	4235. – 4033. (85,6 %) 4027. – 3991. (9,8 %)	
66.		Poz-48517	Kvadrant 60 (1977.)	Organski ostaci na posudi	5310 +/- 40	4230. – 4195. (16,2 %) 4175. – 4147. (12,9 %) 4136. – 4055. (39,1 %)	4258. – 4040. (93,6 %) 4016. – 4001. (1,8 %)	
67.		Poz-48510	Kvadrant 18 (1973.)	Organski ostaci na posudi	5340 +/- 40	4252. – 4223. (12,8 %) 4209. – 4156. (25,7 %) 4132. – 4067. (29,6 %)	4322. – 4292. (6,4 %) 4266. – 4048. (89,0 %)	
68.		Poz-48502	Kvadrant 37 (1974.)	Organski ostaci na posudi	5470 +/- 35	4354. – 4322. (44,4 %) 4290. – 4267. (23,8 %)	4368. – 4246.	
69.	MALEČNIK	KIA-22920	Jama SJ 21	Ugljen	5503 +/- 38	4442. – 4424. (10,2 %) 4372. – 4328. (58,0 %)	4450. – 4321. (87,1 %) 4291. – 4266. (8,3 %)	Guštin 2005, sl. 3
70.	MOVERNA VAS	Poz-48536	6. faza, SJ 31.4	Organski ostaci na posudi	5390 +/- 40	4329. – 4233. (66,7 %) 4187. – 4184. (1,5 %)	4339. – 4223. (71,5 %) 4208. – 4157. (13,5 %) 4131. – 4068. (10,4 %)	Sraka 2016, tab. 4. 1. 1.
71.		Poz-54004	7. faza, SJ 20	Ugljen	5420 +/- 35	4331. – 4260.	4346. – 4232. (93,7 %) 4192. – 4179. (1,7 %)	
72.		Poz-54006	7. faza, SJ 9.2	Ugljen	5370 +/- 35	4324. – 4287. (20,0 %) 4269. – 4228. (27,5 %) 4201. – 4169. (15,7 %) 4126. – 4123. (1,0 %) 4091. – 4080. (4,0 %)	4331. – 4221. (55,2 %) 4211. – 4152. (21,5 %) 4133. – 4059. (18,7 %)	
73.		Poz-53996	8. faza, SJ 9.1	Organski ostaci na posudi	5360 +/- 40	4321. – 4293. (11,8 %) 4265. – 4226. (21,3 %) 4204. – 4165. (19,3 %) 4129. – 4114. (5,7 %) 4100. – 4074. (10,1 %)	4328. – 4281. (16,3 %) 4274. – 4146. (52,3 %) 4136. – 4054. (26,7 %)	
74.		Poz-53997	8. faza, SJ 9.1	Organski ostaci na posudi	5445 +/- 35	4341. – 4318. (27,9 %) 4297. – 4263. (40,3 %)	4351. – 4242.	
75.		Poz-54000	Planum 4	Organski ostaci na posudi	5300 +/- 30	4227. – 4201. (14,2 %) 4169. – 4126. (22,8 %) 4121. – 4091. (16,2 %) 4080. – 4052. (15,0 %)	4236. – 4042.	
76.		Z-1474	Planum 7	Ugljen	5400 +/- 140	4351. – 4052.	4533. – 3955.	
77.	PTUJ-ŠOLSKI CENTER	LTL-5611A	Objekt IV (SJ 410)	Ugljen	5504 +/- 50	4445. – 4420. (13,7 %) 4398. – 4382. (7,3 %) 4375. – 4327. (41,9 %) 4283. – 4272. (5,3 %)	4455. – 4312. (81,6 %) 4305. – 4260. (13,8 %)	Kramberger 2014a, fig. 13
78.		LTL-5612A	Objekt IV (SJ 430)	Ugljen	5387 +/- 45	4330. – 4230. (60,2 %) 4195. – 4176. (8,0 %)	4339. – 4221. (64,2 %) 4211. – 4152. (16,3 %) 4133. – 4059. (14,9 %)	
79.		LTL-5613A	Objekt IV (SJ 435)	Ugljen	5384 +/- 40	4328. – 4231. (61,0 %) 4193. – 4177. (7,2 %)	4336. – 4222. (66,3 %) 4209. – 4155. (15,9 %) 4132. – 4065. (13,2 %)	
80.	SODOLEK	KIA-26992	Jama SJ 134	Ugljen	5524 +/- 37	4445. – 4421. (19,1 %) 4396. – 4387. (6,0 %) 4374. – 4337. (43,1 %)	4451. – 4331.	Guštin 2005, sl. 3
81.	STOPERCE	Beta-362539	Objekt III (SJ 150)	Ugljen	5200 +/- 30	4039. – 4017. (29,6 %) 4000. – 3971. (38,6 %)	4047. – 3961.	Kramberger 2014a, fig. 9
82.	ŠAFARSKO	Z-983	Ognjište	Ugljen	5050 +/- 190	4046. – 3642.	4326. – 4284. (1,5 %) 4271. – 3507. (92,3 %) 3427. – 3381. (1,5 %)	Sraka 2016, prilog
83.	TURNIŠČE	KIA-41443	Jama (PO 118)	Ugljen	5477 +/- 27	4352. – 4328. (59,4 %) 4281. – 4273. (8,9 %)	4364. – 4316. (69,6 %) 4299. – 4262. (25,8 %)	Tomaž 2012, sl. 59
84.	TURNIŠČE- GORICE	Wk-23911	Jama (SJ 480)	Ugljen	5416 +/- 30	4330. – 4255.	4350. – 4230.	Plestenjak 2010, 156-160
85.		Wk-23910	Jama (SJ 474)	Ugljen	5396 +/- 30	4325. – 4280. (39,5 %) 4270. – 4235. (28,7 %)	4340. – 4220. (87,3 %) 4200. – 4160. (6,9 %) 4090. – 4070. (1,2 %)	
86.		KIA-31894	Jama (SJ 439)	Ugljen	5434 +/- 36	4335. – 4317. (18,4 %) 4300. – 4250. (49,9 %)	4347. – 4224. (92,5 %) 4182. – 4168. (2,9 %)	
87.		Beta-305863	Objekt 10, SJ 1039	Ugljen	5430 +/- 40	4336. – 4260.	4354. – 4231. (93,4 %) 4194. – 4177. (2,0 %)	

R. BR.	NALAZIŠTE	LAB. BR.	KONTEKST	MATERIJAL	KONVENCI- NALNI DATUM (g. pr. sadašnjosti)	68.2 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	95.4 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	LITERATURA
88.	ZGORNJE RADVANJE	Beta-305853	Objekt 7, SJ 20	Ugljen	5450 +/- 40	4346. – 4316. (30,4 %) 4300. – 4262. (37,8 %)	4361. – 4236.	Kramberger 2014a, fig. 22
89.		Beta-305854	Objekt 4, SJ 1102	Ugljen	5360 +/- 40	4321. – 4293. (11,8 %) 4265. – 4226. (21,3 %) 4204. – 4165. (19,3 %) 4129. – 4114. (5,7 %) 4100. – 4074. (10,1 %)	4328. – 4281. (16,3 %) 4274. – 4146. (52,3 %) 4136. – 4054. (26,7 %)	
90.		Beta-305855	Objekt 1, SJ 623	Ugljen	5420 +/- 40	4332. – 4259.	4352. – 4228. (90,6 %) 4200. – 4170. (4,3 %) 4089. – 4082. (0,6 %)	
91.		Beta-305856	Objekt 5, SJ 324	Ugljen	5370 +/- 40	4325. – 4286. (19,7 %) 4270. – 427. (25,5 %) 4201. – 4169. (15,6 %) 4127. – 4120. (2,2 %) 4093. – 4079. (5,2 %)	4331. – 4220. (52,4 %) 4212. – 4151. (22,0 %) 4134. – 4057. (21,1 %)	
92.		Beta-305857	Objekt 22, SJ 820	Ugljen	5430 +/- 40	4336. – 4260.	4354. – 4231. (93,4 %) 4194. – 4177. (2,0 %)	
93.		Beta-305858	Objekt 5, SJ 330	Ugljen	5320 +/- 40	4233. – 4221. (5,5 %) 4211. – 4154. (27,1 %) 4133. – 4061. (35,7 %)	4316. – 4299. (1,9 %) 4262. – 4042. (93,5 %)	
94.		Beta-305859	Objekt 10, SJ 1027	Ugljen	5410 +/- 40	4329. – 4246.	4348. – 4226. (85,8 %) 4204. – 4166. (6,6 %) 4128. – 4117. (0,9 %) 4097. – 4076. (2,0 %)	
95.		Beta-305860	Objekt 6, SJ 250	Ugljen	5350 +/- 40	4312. – 4303. (3,2 %) 4261. – 4224. (17,6 %) 4207. – 4161. (22,5 %) 4131. – 4071. (24,9 %)	4323. – 4289. (10,0 %) 4268. – 4052. (85,4 %)	
96.		Beta-305861	Objekt 22, SJ 853	Ugljen	5370 +/- 40	4325. – 4286. (19,7 %) 4270. – 427. (25,5 %) 4201. – 4169. (15,6 %) 4127. – 4120. (2,2 %) 4093. – 4079. (5,2 %)	4331. – 4220. (52,4 %) 4212. – 4151. (22,0 %) 4134. – 4057. (21,1 %)	
97.		Beta-305862	Objekt 1, SJ 625	Ugljen	5190 +/- 40	4040. – 4015. (25,9 %) 4001. – 3964. (42,3 %)	4223. – 4208. (1,1 %) 4159. – 4132. (2,3 %) 4069. – 3942. (91,3 %) 3854. – 3846. (0,4 %) 3831. – 3824. (0,3 %)	
98.		Beta-305863	Objekt 10, SJ 1039	Ugljen	5430 +/- 40	4336. – 4260.	4354. – 4231. (93,4 %) 4194. – 4177. (2,0 %)	

Na prostoru Slovenije, slično kao i u Hrvatskoj, zaštitnim je arheološkim istraživanjima otkriven velik broj lasinjskih nalazišta. S većine njih dostupni su i radiokarbonski datumi (tab. 3), koji su uglavnom datirani u razdoblje između 4350. i 3900. g. pr. Kr. (Guštin 2005, sl. 2, sl. 3; Žižek, 2006a; Strmčnik Gulič 2006; Plestenjak 2010, 156; Kavur 2011; Mlekuž et al. 2012, table 1; Tomaž 2012, 277; Kramberger 2014a, fig. 9, fig. 13, fig. 22; Sraka 2016, prilog). S nekoliko su nalazišta datumi u nešto širem vremenskom rasponu koji počinje oko 4450. g. pr. Kr. (Malečnik i Sodolek: Guštin 2005, sl. 3; Hardek: Žižek 2006a), što samo po sebi nije pokazatelj ranijeg početka lasinjske kulture. Zanimljivi su i niski datumi s lokaliteta Ivankovci kod Lendave. Iz iste jame s nalazima lasinjske kulture dobivena su dva datuma: 3715. – 3644. g. pr. Kr. (86,9 %) i 3703-3641. g. pr. Kr. (95,4 %), koji ulaze u vremenske okvire kulture Retz-Gajary (Kavur 2011).

Faza 7 nalazišta Moverna vas (Slovenija) prema keramičkim se nalazima pripisivala lasinjskoj, a faza 8 badenskoj kulturi. Kalibrirani radiokarbonski datumi upućuju na to da bi obje faze mogle pripadati lasinjskoj kulturi, čemu bi u prilog išla i analiza tehnologije keramike koja je u obje faze gotovo ista. Prema Bayesovom modelu prijelaz iz 6. u 7. fazu odvio se između 4322. i 4267. g. pr. Kr. , a 7. je faza trajala do 47 godina (68,2 % vjerojatnosti). Prijelaz na 8. fazu dogodio se u razdoblju 4298. – 4238. g. pr. Kr., a navedena je faza naseljavanja trajala do 115 godina (68,2 % vjerojatnosti) da bi završila u vremenskom

rasponu 4270. – 4061. g. pr. Kr. (68,2 % vjerojatnosti) (Budja 1990; Tomaž 1999, 149; Žibrat Gašparić 2008, 135; Sraka 2016, 63-89).

U tablici 3 navedeni su i datumi dobiveni analizom uzoraka organskih ostataka na stijenama posuda iz Maharskog prekopa. Iako navedeni datumi odgovaraju onima lasinjske kulture, u objavi rezultata analize (Mlekuž et al. 2012) ne navodi se crtež niti jednog ulomka keramike (osim tipova posuda na fig. 10) te radiokarbonske datacije nisu popraćene keramičkim nalazima. U kritičkom osvrtu A. Veluščka (2013) napominje se kako je nalazište bilo naseljeno sredinom 4. tis. pr. Kr., kako je zaključio i H. Parzinger (1984). A. Velušček obradio je nalaze s Maharskog prekopa u sklopu istraživanja za doktorsku disertaciju te je došao do zaključka kako je nalazište bilo naseljeno u kraćem vremenskom periodu rane badenske kulture, odnosno kulturne skupine Stare Gmajne (Velušček 2013, 369-371).

Na problem početka lasinjske kulture, odnosno kronologije sopotske kulture koja joj prethodi ukazali su već ranije neki autori (Velušček 2006; Balen et al. 2009; Marković 2012; Balen, Čataj 2014, 62-63; Balen 2016, 61-62). Na temelju apsolutnih datuma dobivenih s nekoliko lokaliteta u sjevernoj Hrvatskoj, pokušalo se napraviti kronološku podjelu stupnjeva sopotske kulture. Prema toj podjeli stupanj IB datiran je između 5480. i 5070. g. pr. Kr., stupanj IIA između 5030. i 4770. g. pr. Kr., stupanj IIB između 4800. i 4250. g. pr. Kr. te stupanj III između 4340. i 3790. g. pr. Kr. (Obelić et al. 2004).

Problem predstavljaju visoki datumi stupnja IB te nedostatak apsolutnih datuma za stupanj IA. Osim toga, mora se imati na umu da između stupnja III sopotske i početka lasinjske kulture, apsolutno datirane od oko 4300. do 3900. g. pr. Kr., egzistira stupanj IV u Slavoniji. S obzirom na to da kraj vinčanske kulture, s kojim se paralelizira i kraj stupnja III sopotske kulture, apsolutni datumi smještaju oko 4600/4500. g. pr. Kr., pojavilo se mišljenje da tzv. klasična sopotska kultura završava negdje u isto vrijeme (Balen et al. 2009, 33-35; Borić 2009, 235; 2015, 193; Balen 2016, 61).

Tome u prilog ide i mišljenje A. Veluščka o srodnosti materijala s Resnikova prekopa, datiranog oko 4600. g. pr. Kr., s tipom Seče sopotske kulture (Velušček 2006). Možemo navesti i da se apsolutni datumi za sopotsku kulturu u Transdanubiji kreću između 5240. i 4540. g. pr. Kr. (Kalicz et al. 2007, 44-45). Niski datumi sopotske kulture uzeti sa Sopota, možda pripadaju razdoblju ranoga eneolitika ili lasinjskoj kulturi jer jedan od njih potječe iz kanala koji je suprotne orijentacije od starijih sopotskih nadzemnih objekata, koje je i presjekao (Krznarić Škrivanko 2009, 58; Balen 2010, 20). Jedan mlađi datum iz Slavče (4540-4340. g. pr. Kr.) pripisan je II. i početku III. faze sopotske kulture po Dimitrijeviću, ali se okvirno uklapa u datume mlađega eneolitika (Balen 2010, 20; 2016, 61).

Tablica 4. Kalibrirani radiokarbonski datumi s lasinjskih nalazišta u istočnoj Hrvatskoj

R. BR.	NALAZIŠTE	LAB. BR.	KONTEKST	MATERIJAL	RADIOKARBONSKA STAROST (g. pr. Sadašnjosti)	68.2 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	95.4 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	LITERATURA
1.	BEKETINCI-BENTEŽ	Z 4373	Jama 7183/7184		5057 +/- 81	3956. – 3778.	4032. – 4029. (0.2 %) 3991. – 3662. (95.2 %)	Minichreiter, Marković 2013, 128
2.		Z 4375	kuća 4, temelj 9119, U-785		4954 +/- 108	3933. – 3875. (14.6 %) 3808. – 3643. (53.6 %)	3977. – 3621. (88.7 %) 3607. – 3522. (6.7 %)	
3.		Z 4376	kuća 4, temelj 9845, U-794		4787 +/- 168	3762. – 3725. (3.9 %) 3715. – 3365. (64.3 %)	3958. – 3262. (87.9 %) 3251. – 3099. (7.5 %)	
4.	ĐAKOVAČKI SELCI-PAJTENICA	Beta 227927	SJ 26, U 31	ugljen	5350 +/- 40	4312. – 4303. (3.2 %) 4261. – 4224. (17.6 %) 4207. – 4161. (22.5 %) 4131. – 4071. (24.9 %)	4323. – 4289. (10.0 %) 4268. – 4052. (85.4 %)	Balen 2008, tabla 3
5.		Beta 227929	SJ 88, U 209	ugljen	5270 +/- 40	4226. – 4203. (11.5 %) 4167. – 4128. (20.0 %) 4116. – 4098. (7.7 %) 4076. – 4038. (19.8 %) 4018. – 3998. (9.2 %)	4232. – 4190. (16.4 %) 4180. – 3986. (79.0 %)	
6.		Beta 227930	SJ 38, U 108	ugljen	5450 +/- 40	4346. – 4316. (30.4 %) 4300. – 4262. (37.8 %)	4361. – 4236.	
7.		Beta 227933	SJ 68, U 164	ugljen	5330 +/- 40	4238. – 4222. (7.6 %) 4210. – 4154. (26.9 %) 4133. – 4062. (33.7 %)	4317. – 4298. (3.1 %) 4263. – 4045. (92.3 %)	
8.		Beta 227935	SJ 135, U 111	ugljen	5210 +/- 40	4041. – 3975.	4226. – 4205. (3.0 %) 4165. – 4129. (5.8 %) 4113. – 4101. (0.9 %) 4074. – 3954. (85.6 %)	
9.		Beta 227937	SJ 185, U 214	ugljen	5220 +/- 40	4047. – 3973.	4227. – 4203. (4.6 %) 4168. – 4128. (8.5 %) 4116. – 4098. (2.1 %) 4077. – 3959. (80.3 %)	
10.	JAKŠIĆ	Beta 227926	grob	kost	5350 +/- 40	4312. – 4303. (3.2 %) 4261. – 4224. (17.6 %) 4207. – 4161. (22.5 %) 4131. – 4071. (24.9 %)	4323. – 4289. (10.0 %) 4268. – 4052. (85.4 %)	Balen 2010, tabla 3
11.	JURJEVAC-STARA VODENICA	Beta 246768	SJ 121, U 146	ugljen	5200 +/- 40	4041. – 4011. (30.5 %) 4005. – 3969. (37.7 %)	4225. – 4206. (1.9 %) 4164. – 4130. (3.9 %) 4073. – 3948. (89.6 %)	Balen et al. 2017, Tablica 1
12.		Beta 246771	SJ 200, U 14	ugljen	5160 +/- 40	4039. – 4017. (13.9 %) 4000. – 3946. (54.3 %)	4046. – 3930. (80.2 %) 3876. – 3806. (15.2 %)	
13.		Beta 246778	SJ 327, U 113	zub	5210 +/- 40	4041. – 3975.	4226. – 4205. (3.0 %) 4165. – 4129. (5.8 %) 4113. – 4101. (0.9 %) 4074. – 3954. (85.6 %)	
14.		Beta 246781	SJ 401, U 62	ugljen	5230 +/- 40	4146. – 4136. (4.0 %) 4054. – 3973. (64.2 %)	4228. – 4200. (6.6 %) 4170. – 4127. (11.6 %) 4121. – 4091. (4.4 %) 4081. – 3963. (72.8 %)	
15.		Beta 246776	SJ 275, U 101	ugljen	5240 +/- 40	4221. – 4211. (3.7 %) 4153. – 4134. (8.2 %) 4060. – 3978. (56.2 %)	4229. – 4199. (8.7 %) 4171. – 4090. (21.9 %) 4083. – 3968. (64.8 %)	
16.		Beta 246777	SJ 289, U 122	kost	5330 +/- 50	4239. – 4219. (8.3 %) 4213. – 4151. (26.8 %) 4134. – 4057. (33.1 %)	4325. – 4286. (6.8 %) 4270. – 4041. (87.9 %) 4012. – 4005. (0.7 %)	
17.	POTOČANI	Beta 233122	SJ 56	kost	5240 +/- 40	4221. – 4211. (3.7 %) 4153. – 4134. (8.2 %) 4060. – 3978. (56.2 %)	4229. – 4199. (8.7 %) 4171. – 4090. (21.9 %) 4083. – 3968. (64.8 %)	Balen 2010, tabla 3; Janković et al. 2017, 132
18.		Beta 233123	SJ 88	Kost	5310 +/- 40	4230. – 4195. (16.2 %) 4175. – 4147. (12.9 %) 4136. – 4055. (39.1 %)	4258. – 4040. (93.6 %) 4016. – 4001. (1.8 %)	
19.		UCIAM S 140250		Kost	5325 +/- 20	4233. – 4225. (4.8 %) 4206. – 4163. (26.6 %) 4130. – 4072. (36.8 %)	4238. – 4143. (48.1 %) 4136. – 4053. (47.3 %)	
20.	TOMAŠANCI-PALAČA	Beta 245707	SJ 1746, U 685	ugljen	5210 +/- 40	4041. – 3975.	4226. – 4205. (3.0 %) 4165. – 4129. (5.8 %) 4113. – 4101. (0.9 %) 4074. – 3954. (85.6 %)	Balen 2010, tabla 3
21.		Beta 252269	SJ 1481, U 496	ugljen	5400 +/- 40	4328. – 4239.	4344. – 4224. (79.6 %) 4206. – 4161. (9.7 %) 4130. – 4111. (2.2 %) 4103. – 4072. (4.0 %)	
22.		Beta 252273	SJ 1487, U 679	ugljen	5360 +/- 50	4322. – 4291. (11.9 %) 4266. – 4225. (19.1 %) 4206. – 4163. (18.4 %) 4130. – 4111. (6.9 %) 4105. – 4073. (12.0 %)	4328. – 4053.	
23.		Beta 252277	SJ 918, U 446	ugljen	5420 +/- 40	4332. – 4259.	4352. – 4228. (90.6 %) 4200. – 4170. (4.3 %) 4089. – 4082. (0.6 %)	
24.	TOMAŠANCI-ZDENCI		Jama 3			4270 – 3960 cal BC		Balen 2010, 25
25.			Jama 9					

S prostora Hrvatske zasad je poznat relativno malen broj radiokarbonskih datuma: sa 16 nalazišta prikupljeno je ukupno 54 datuma.⁴ Iz istočne Hrvatske potječe 25 datuma sa

⁴ Ovdje su uključeni objavljeni radiokarbonski datumi te oni iz Arhiva Hrvatskog restauratorskog zavoda.

sedam nalazišta (tab. 4): po šest iz Pajtenice⁵ (Balen 2008, tabla 3) i Stare Vodenice (Balen 2008, tabla 3), četiri iz Palače (Balen 2010, tabla 3), po tri iz Benteža (Minichreiter, Marković 2013, 128) i Potočana (Balen 2010, tabla 3), dva iz Zdenaca (Balen 2010, 25) te jedan iz Jakšića (Balen 2010, tabla 3). S prostora središnje Hrvatske prikupljeno je 25 datuma sa sedam nalazišta (tab. 5): šesnaest iz Črečana⁶ (Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda), tri iz Brezja (Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda), dva iz Barbarskog (Balen, Drnić 2014, 42-43) te po jedan iz Blizne (Bekić 2006b, 95), Gromača 2 (Bekić 2006a, 22), Kobilica I (Žlender 2014) i Lasinje (Balen 2013). S prostora gorske Hrvatske za sada nam je poznato četiri datuma (tab. 5): jedan s nalazišta Bukovlje (Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda) i tri s nalazišta Otočac-Stari grad⁷ (Kolak, u tisku). Valja napomenuti da je tek devet analiza učinjeno na kostima i jedna na zubu, odnosno na uzorcima relativno kratkog vijeka trajanja. Četrdeset i četiri su analize napravljene na uzorcima ugljena, koji u apsolutno-kronološkim okvirima zbog mogućeg *old wood* efekta pružaju *terminus post quem*.

Navedeni kalibrirani radiokarbonski datumi u rasponu su od 4350. do 3900. g. pr. Kr., što se poklapa s onima iz Slovenije (tab. 3), Mađarske (tab. 2) i Austrije (tab. 1).

Iz vremenskog okvira lasinjske kulture pomalo iskaču radiokarbonski datumi s nalazišta Beketinci-Bentež, analizirani na Institutu Ruđer Bošković. Oni su u rasponu između 3960. i 3360. g. pr. Kr. te izlaze izvan ustaljenih okvira lasinjske kulture, u čiju su kasnu fazu svrstani pokretni nalazi (Minichreiter, Marković 2013, 126-128). Posebno treba obratiti pažnju na datum koji je u vremenskom rasponu od 3770. do 3360. g. pr. Kr., koji zalazi u zasad općeprihvaćene vremenske okvire kulture Retz-Gajary i Boleraz faze badenske kulture.

Tablica 5. Kalibrirani radiokarbonski datumi s lasinjskih nalazišta u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj

R. BR.	NALAZIŠTE	LAB. BR.	KON-TEKST	MATERIJAL	RADIOKARBONSKA STAROST (g. pr. sadašnjosti)	68.2 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	95.4 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	LITERATURA
1.	BARBARSKO	Beta 340909	Jama (SJ 26)	Ugljen	5290 +/- 30	4227 – 4202 (14.5 %) 4168 – 4128 (23.4 %) 4119 – 4095 (12.5 %) 4078 – 4047 (17.8 %)	4233 – 4041 (94.0 %) 4012 – 4005 (1.4 %)	Balen, Drnić 2014, 42
2.		Beta 340910	Vatriste (SJ 38)	Ugljen	5360 +/- 30	4318 – 4296 (10.7 %) 4264 – 4227 (25.9 %) 4202 – 4168 (21.0 %) 4127 – 4119 (3.3 %) 4095 – 4079 (7.2 %)	4326 – 4285 (15.2 %) 4271 – 4219 (29 %) 4212 – 4151 (27.2 %) 4134 – 4056 (24 %)	
3.	BREZJE	KIA 30933	Zemunica (J 22), 2006. g.	Ugljen	5329 +/- 31	4236 – 4223 (6.6 %) 4208 – 4159 (27.4 %) 4132 – 4069 (34.2 %)	4257 – 4049	Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda
4.		POZ 27020	Zemunica (SJ 72), 2008. g.	Ugljen	5280 +/- 40	4228 – 4201 (13.2 %) 4170 – 4091 (35.9 %) 4081 – 4042 (19.1 %)	4235 – 4033 (85.6 %) 4027 – 3991 (9.8 %)	
5.		ERL 12797	Jama (SJ 5), 2008. g.	Ugljen	5339 +/- 60	4257 – 4219 (14.0 %) 4213 – 4151 (24.4 %) 4134 – 4057 (29.8 %)	4330 – 4041 (94.7 %) 4011 – 4005 (0.7 %)	

⁵ Jedan datum ulazi u vremenski period kulture Retz-Gajary.

⁶ Jedan datum ulazi i u period ranog eneolitika.

⁷ Jedan dobiveni datum ulazi i u period ranog eneolitika.

R. BR.	NALAZIŠTE	LAB. BR.	KON-TEKST	MATE-RIJAL	RADIOKARBON-SKA STAROST (g. pr. sadašnjosti)	68.2 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	95.4 % VJEROJATNOSTI (kal g. pr. Kr.)	LITE-RATURA
6.	CRKVIŠĆE	LTL 16685A	Jama SJ 114	Životinjska kost	5375 +/- 45	4330 – 4220 (48.6 %) 4200 – 4160 (13.9 %) 4130 – 4120 (1.8 %) 4100 – 4070 (3.9 %)	4340 – 4050	Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda
7.	JAKOPOVEC-BLIZNA	KIA 22470	Zemunica K4	Ugljen	5370 +/- 30	4322 – 4290 (21 %) 4267 – 4229 (31.9 %) 4198 – 4172 (15.3 %)	4329 – 4223 (59.5 %) 4208 – 4156 (20.8 %) 4131 – 4067 (15.1 %)	Bekić 2006b, 95
8.	KOBILIĆ I	Beta 349391	Jama SJ 2125	Životinjska kost	5230 +/- 30	4046 – 3985.	4225 – 4206 (3.5 %) 4164 – 4130 (7.2 %) 4073 – 3967 (84.7 %)	Žlender 2014
9.	LASINJA-TALJANOVO BRDO		Jama (SJ 70)	Ugljen		4040 – 3950		Balen 2013.
10.	NEDELIŠĆE-ČREČAN	LTL 15935A	Jama (SJ 16)	Ugljen	5159 +/- 45	4040 – 3940 (65.0 %) 3860 – 3840 (2.4 %) 3830 – 3820 (0.9 %)	4050 – 3910 (75.6 %) 3880 – 3800 (19.8 %)	Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda
11.		DeA-19566	Jama (SJ 20)	Ugljen	5284 +/- 32	4227 – 4202. (14.2 %) 4168. – 4128. (23.4 %) 4119. – 4096. (11.3 %) 4078. – 4044. (19.2 %)	4223. – 4038. (90.3 %) 4019. – 3998. (5.1 %)	
12.		LTL 15988A	Jama (SJ 21)	Ugljen	5499 +/- 45	4450 – 4420 (10.5 %) 4380 – 4320 (49 %) 4290 – 4260 (8.7 %)	4450 – 4260	
13.		LTL 16910A	Zemunica 1 (SJ 27)	Ugljen	5225 +/- 45	4146 – 4135 (4.2 %) 4054 – 3968 (64 %)	4228 – 4199 (6.7 %) 4170 – 4090 (16.6 %) 4081 – 3959 (72.1 %)	
14.		DeA-19565	Zemunica 1 (SJ 26)	Ugljen	5369 +/- 31	4323. – 4290. (19.8 %) 4267. – 4228. (30.4 %) 4199. – 4171. (16.2 %) 4088. – 4084. (1.8 %)	4329. – 4222. (57.4 %) 4209. – 4155. (21.6 %) 4132. – 4066. (16.5 %)	
15.		LTL 16911A	Zemunica 1 (SJ 29)	Ugljen	5259 +/- 45	4224 – 4205 (9 %) 4162 – 4129 (15.9 %) 4111 – 4102 (3.4 %) 4072 – 3990 (39.8 %)	4231 – 4191 (14 %) 4178 – 3975 (81.4 %)	
16.		DeA-19224	Zemunica 1 (SJ 31)	Ugljen	5345 +/- 28	4255. – 4224. (16.0 %) 4206. – 4162. (26.4 %) 4130. – 4072. (25.8 %)	4318. – 4296. (4.5 %) 4264. – 4145. (55.8 %) 4136. – 4053. (35.0 %)	
17.		LTL 16912A	Zemunica 1 (SJ 34)	Ugljen	5257 +/- 45	4224 – 4205 (8.7 %) 4162 – 4129 (16 %) 4072 – 3988 (43.5 %)	4231 – 4191 (13.6 %) 4178 – 3974 (81.8 %)	
18.		LTL 17685A	Zemunica 2 (SJ 75)	Ugljen	5363 +/- 45	4321. – 4290. (14 %) 4266. – 4226 (21.7 %) 4203. – 4165. (18.2 %) 4128. – 4115. (5.1 %) 4098. – 4075. (9.3 %)	4328. – 4145. (69.5 %) 4135. – 4053. (25.9 %)	
19.		LTL 17686A	Zemunica 2 (SJ 56)	Ugljen	5243 +/- 45	4222. – 4208. (5.5 %) 4156. – 4132. (10.5 %) 4066. – 3978. (52.2 %)	4229. – 4196. (10.3 %) 4174. – 3967. (85.1 %)	
20.		LTL 18205A	Zemunica 2 (SJ 73)	Ugljen	5262 +/- 45	4226. – 4203. (9.9 %) 4166. – 4128. (17.0 %) 4115. – 4098. (6.0 %) 4075. – 4032. (19.6 %) 4025. – 3991. (15.7 %)	4231. – 4190. (14.8 %) 4179. – 3977. (80.6 %)	
21.		DeA-17092	Zemunica 3 (SJ 99)	Ugljen	5400 +/- 31	4326. – 4284. (41.3 %) 4271. – 4242. (26.9 %)	4339. – 4228. (89.5 %) 4199. – 4171. (5.4 %) 4088. – 4083. (0.5 %)	
22.		DeA-17094	Zemunica 3 (SJ 97)	Ugljen	5425 +/- 29	4332. – 4314. (20.6 %) 4301. – 4261. (47.6 %)	4340. – 4241.	
23.		DeA-19564	Zemunica 3 (SJ 100)	Ugljen	5285 +/- 33	4227. – 4202. (14.1 %) 4168. – 4127. (23.2 %) 4119. – 4095. (12.1 %) 4079. – 4044. (18.9 %)	4233. – 4038. (90.5 %) 4019. – 3998. (4.9 %)	
24.		DeA-19563	Zemunica 3 (SJ 111)	Ugljen	5323 +/- 32	4233. – 4223. (5.4 %) 4209. – 4157. (27.4 %) 4132. – 4067. (35.4 %)	4254. – 4047.	
25.		DeA-17096	Zemunica 3 (SJ 114)	Ugljen	5325 +/- 29	4233. – 4224. (5.4 %) 4207. – 4161. (26.8 %) 4131. – 4070. (36.0 %)	4246. – 4048.	
26.	OTOČAC-STARI GRAD	Z-5874 B1298	Sloj SJ 17	Ugljen	5465 +/- 100	4449. – 4232. (66 %) 4191. – 4180. (2.2 %)	4497. – 4047.	Kolak u tisku, sl. 6
27.		Z-6200 B1393	Vatriste (SJ 52)	Ugljen	5210 +/- 100	4230. – 4196. (7.7 %) 4175. – 3947. (60.5 %)	4319. – 4295. (1.5 %) 4264. – 3793. (93.9 %)	
28.		Penn State University	Sloj nivelacije (SJ 16a/17)	Životinjska kost		4235. – 4050.		
29.	VAR. TOPLICE-GROMAČE 2	KIA 25317	Jama J1	Ugljen	5430 +/- 25	4334 – 4317 (21 %) 4298 – 4263 (47.2 %)	4340 – 4247	Bekić 2006a, 22

2. 4. PROBLEM UNUTARNJE PERIODIZACIJE

Arheologija je znanost koja se ubrzano razvija. Arheološka istraživanja i brojne prirodoslovne analize donijele su nove spoznaje u polju arheologije, posebice one prapovijesne. Stoga je neminovno neprestano preispitivati, nadograđivati i ispravljati zaključke koji su, kao rezultat količine i kvalitete istraživanja vremena u kojemu su nastali, vrijedan dio arheološke znanosti. Jedan od gorućih problema vezanih uz lasinjsku kulturu problem je njezine unutarnje periodizacije koja je definirana prije nekoliko desetljeća na temelju tadašnjih spoznaja (Dimitrijević 1979a, 146). Iako su brojni autori već davno ukazali na potrebu njezina redefiniranja (Budja 1983; Balen 2010, 35-36; Velušček 2017, 31), ona je ostala u širokoj upotrebi gotovo do današnjih dana. Problem kronološkog smještaja lasinjske kulture unutar eneolitika, kako ga je vidio S. Dimitrijević odavna je odbačen, a objašnjen je u prethodnom poglavlju.

S. Dimitrijević svoje je zaključke temeljio na usporedbi materijala i stratigrafskim pokazateljima dotad istraženih nalazišta. Uspoređujući keramičke nalaze, S. Dimitrijević vidio je velik utjecaj badenske kulture, kako u oblicima (primjerice u „trbušastim loncima i lončićima“), tako i u načinu ukrašavanja („žigosano ubadanje, žlijebljeno urezivanje, široki snopovi linija pravokutnog ili romboidnog oblika najčešće u cik-cak kompoziciji, motivi prepleta, cik-cak linija, trokutasti i ljestvičasti motivi“) te je i opisuje kao badeniziranu lendelsku pojavu (Dimitrijević 1961, 51-52, 56). Određene sličnosti vidi s kulturom Bodrogkeresztúr („ljestvičasti uzorci i mrežaste trake, motiv prepleta, šrafirani trokuti, žigosano ubadanje“) i vučedolskom kulturom („duborez, kapljasti motivi“) (Dimitrijević 1961, 52-53).

Kao dokaz istovremenosti lasinjske i kulture Bodrogkeresztúr, temeljen na stratigrafskim pokazateljima, navodi lokalitet Szentes-Kistöke u Mađarskoj gdje je u grobu 10 kulture Bodrogkeresztúr pronađen lasinjski vrč. Na lokalitetima u Lasinji i Ptuju vučedolska je keramika pronađena u istim slojevima s onom lasinjske provenijencije, dok za lokalitet Krč kod Cerja Tužnog navodi da je uz lasinjske nalaze pronađen i kostolački ulomak keramike. Na temelju nalaza s lokaliteta Iža (Slovačka) gdje je u istoj jami otkrivena keramika mlađeg horizonta kostolačke kulture te ona koja pripada stupnju IIB lasinjske kulture, slično kao i u Gornjoj Bebrini kod Slavenskog Broda, kao i na temelju ulomaka badenske keramike (stupanj A2) na lasinjskim naseljima stupnja IIA Keszthely-Fenekpuszta II i Várház, dolazi do zaključka da su B2/C1 stupanj badenske, kostolačka, IIB/III stupanj lasinjske i kultura Bodrogkeresztúr istovremeni (Dimitrijević 1961, 57; 1979b, 50-52; 1980, 63-64).

Na lokalitetu Vinkovci-Hotel (Tržnica) tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja 1977./1978. g., u jami vučedolske kulture te učestalije ispod nivoa vučedolskih kuća, zajedno je pronađena keramika IIB stupnja lasinjske i IIC/III stupnja kulture Salcuța te manja količina keramike kulture Bodrogkeresztúr. S. Dimitrijević stoga je zaključio da se ovdje nalazilo miješano lasinjsko-salkucansko nomadsko-stočarsko stanovništvo koje se kretalo prostorom druge kulture – badenske – te koje nije ostavilo tragove građevinske djelatnosti (Dimitrijević 1979b; 1980, 64). U novije se vrijeme javljaju sumnje u istovremenost ovih nalaza jer oni ne potječu iz kompaktnog sloja ili zatvorenih cjelina (Brnić 2008, 72-73). U svakom slučaju na nalazištu Vinkovci-Tržnica uočena je prisutnost različitih stočarsko-nomadskih grupacija na samom rubnom prostoru istočne Hrvatske u razdoblju srednjega eneolitika (Balen 2010, 21).

U stvaranju unutarnje periodizacije lasinjske kulture S. Dimitrijević se oslonio na tri višeslojna nalazišta u kojima je uočio njezine razvojne faze: Ajdovsku jamu, Gornju Tuzlu i Vis-Modran (Dimitrijević 1979a, 143-146).

Ajdovsku je jamu 1967. g. istraživala P. Korošec te prepoznala četiri horizonta od kojih bi četvrti, najstariji, bio paralelan s prvom fazom moravske slikane keramike, odnosno najmlađim stupnjem lendelske kulture, a prvi s lasinjskom kulturom (Korošec 1975). S. Dimitrijević stratigrafiju Ajdovske jame temelji na njezinim opažanjima, uz male preinake. U najstarijem horizontu IV prepoznao je lendelsku kulturu, ali ono što P. Korošec naziva bijelim slikanjem, on definira kao pastozno slikanje koje se javlja u trećem i najmlađem stupnju neolitika. Donji dio horizonta III datira u stupanj I lasinjske kulture, a gornji dio istoga horizonta u stariji dio stupnja IIA, dok bi mlađu fazu stupnja IIA predstavljao horizont II. Horizont I izjednačio je sa stupnjem IIB lasinjske kulture (Dimitrijević 1979a, 144). M. Budja četvrti horizont datira u lendelsku kulturu, horizonte II i III u lasinjsku kulturu, a zamjećuje i keramiku s brazdastim urezivanjem te onu stupnja Boleráz badenske kulture (Budja 1983, 80-81).

Arheološka istraživanja koja su uslijedila u Ajdovskoj jami 1982.-1984. g. pokazala su nešto drugačiju stratigrafsku sliku, koju je donijela M. Horvat. Ona je na nalazištu uočila pet horizonata, od kojih bi drugi bio povezan s ukopima i štovanjem pokojnika te paralelan horizontima II i III prema P. Korošec, a prema tehnologiji izrade keramike datiran u završnu fazu lendelske kulture. Najstariji horizont vremenski je istovremen Resnikovom prekopu, a treći je horizont najmlađi prapovijesni horizont nalazišta i pripisan je kraju eneolitika (Horvat 1989, 25-28; 1990; 2011; Budja 1990). H. Parzinger najstariji prapovijesni horizont datira na isti način, poslije njega slijede dva lasinjska horizonta, a potom i najmlađi horizont pripisan keramici s brazdastim urezivanjem (Parzinger 1993, 16).

U novijoj se literaturi tri prapovijesna horizonta Ajdovske jame prema M. Horvat datiraju u razdoblja lendelske, lasinjske i kulture Retz-Gajary (Velušček 2011, 207-209; Balen, Drnić 2014, 52). Na temelju pedeset radiokarbonskih datuma napravljen je Bayesov model kalendarske kronologije Ajdovske jame, prema kojemu je polaganje umrlih počelo nakon 4340. – 4290. g. pr. Kr. (prema 2 σ kalibraciji) i trajalo je 5-60 godina (prema 2 σ kalibraciji) (Bonsall et al. 2007, 732-735). Model napravljen s uzorkom od 50 datuma ukazao je na mogućnost da je polaganje pokojnika trajalo između 4345. – 4295. g. pr. Kr. (54,5 % vjerojatnosti prema 1 σ kalibraciji) i 4255. – 4175. g. pr. Kr. (1 σ) (Sraka 2016, 131), odnosno u razdoblju u kojem je egzistirala lasinjska kultura.⁸ Kako samo drugi horizont ovoga nalazišta možemo smjestiti u lasinjsku kulturu, moramo preispitati i zaključke do kojih je došao S. Dimitrijević proučavajući stratigrafiju Ajdovske jame.

Arheološka istraživanja uglavnom manjih sondi, odvijala su se u Gornjoj Tuzli od 1955. do 1958. g. B. Čović prepoznao je šest horizonata, od kojih bi drugi pripadao vinčanskoj kulturi, a prvi ranom brončanom dobu. U keramici horizonta II uočava utjecaje lendelske i kulture Bubanj-Hum, s čijim stupnjem IA vremenski izjednačava navedeni horizont. Najmlađi horizont I pripadao bi, prema njegovom mišljenju, novoj neidentificiranoj kulturi ranoga brončanog doba (Čović 1961, 79-81, 100-107, 119-129, T. XII-XV).

U horizontu II Gornje Tuzle S. Dimitrijević je uočio kasnovinčanske i ranolasinjske nalaze, pri čemu bi horizont IIb pripadao vinčanskoj kulturi D2 stupnja, a horizont IIa, u kojem se javljaju i nalazi salkucanske kulture, stupnju I lasinjske kulture. Horizont I prema S. Dimitrijeviću pripadao bi stupnju IIA lasinjske kulture, u kojemu se javljaju i nalazi kulture Salcuța. Kako se u istom stratumu javljaju i ulomci keramike klasičnog stupnja badenske te kostolačke kulture, kao i ranobrončanodobna keramika, zaključuje kako se stratum I sastoji od tri horizonta: lasinjskog (IIA), klasično badenskog i ranobrončanodobnog. Lasinjske stupnjeve I i IIA sinkronizira sa stupnjevima IIA i IIB kulture Salcuța (Dimitrijević 1979a, 145; 1979b, 48).

Sumnju u postojanje lasinjskog naselja u stratumu I Gornje Tuzle, posebice bez sustavnih iskopavanja, naglasio je A. Benac (1980, 16) dok Z. Marković (1994, 20) zaključuje da je stratum I poremećen. Brončanodobni nalazi (Čović 1961, T. XII. 4, 5, 7) već su ranije uočeni u horizontu II, a badenski i kostolački (Čović 1961, T. XIV.4, T. XV. 11) u horizontu I

⁸ Iako radiokarbonski datumi odgovaraju onima lasinjske kulture, nalaze iz navedenog horizonta neki pripisuju kasnoj lendelskoj (Horvat 1989, 25-28; Sraka 2012, 359), a neki lasinjskoj kulturi (Kramberger 2014, 255; Velušček 2017, 21).

pa je posve jasno kako se kod oba horizonta radi o poremećenoj stratigrafiji (Budja 1983, 78; Balen, Drnić 2014, 53).

Stupnjeve I i IIA lasinjske kulture S. Dimitrijević uočio je i u keramici s nalazišta Vis u Modranu. Povrh horizonta s lasinjskim kućama ranoklasične lasinjske kulture treći je horizont datiran u kostolačku kulturu (Dimitrijević 1979a, 145-146; 1979b, 48-49).

Uspoređujući nalaze s lasinjskih, ali i s nalazišta susjednih joj kultura, S. Dimitrijević uočava karakteristike keramičke proizvodnje svakog pojedinog stupnja lasinjske kulture. Za prvi su stupanj, odnosno ranu ili pretklasičnu fazu lasinjske kulture, karakteristični bikonični lonci konkavnog ramena, konveksnog ramena i uskog konkavnog vrata, zdjele na nozi, bikonične zdjele konkavnog vrata, bikonične zdjele konkavnog trbuha i žlice koje se javljaju u svim stupnjevima. Ukrašavanje grubog posuđa izvedeno je plastičnim trakama s otiskom prsta, a finog urezivanjem, koje je ponekad praćeno ubadanjem, žlijebljenjem ili slikanjem crvenom i bijelom bojom. Od motiva se javljaju vertikalni snopovi cik-cak linija (riblja kost) (Dimitrijević 1979a, 151-152).

Za stupanj IIA, odnosno ranoklasičnu fazu lasinjske kulture karakteristični su lonci i vrčevi najčešće konkavnog trbuha, cilindričnog ili konkavnog vrata, ponekad uglatog ramena koje nosi ukras, bikonične zdjele konkavnog ili cilindričnog vrata, zaobljene zdjele, zdjele na nozi. Prvi se put javljaju vjedra s izljevom visokog trbuha, bikonične ili zaobljene profilacije i male bikonične bočice. U ukrašavanju se javljaju dugmetaste, bradavičaste i jezičaste aplikacije, najčešće na zdjelama. Mehaničko ukrašavanje žlijebljenjem i urezivanjem svodi se na izvođenje pravolinijskih ukrasa snopova paralelnih ravnih ili cik-cak linija, često obrubljenih nizom uboda (Dimitrijević 1979a, 152-156).

Stupanj IIB, odnosno puna ili razvijena klasična faza lasinjske kulture popraćena je istim repertoarom oblika uz prevagu trbušastih nogu kod zdjela na šupljnoj nozi, a noge se općenito povećavaju. Novosti se javljaju kod ukrašavanja, koje je sada prisutno i na nogama posuda na nozi. Ono postaje bogatije i često metopno organizirano. Prvi se put javlja i motiv bodljikave žice, a jezičaste se aplikacije povećavaju (Dimitrijević 1979a, 156-158).

U III. stupnju, odnosno kasnoj ili baroknoklasičnoj fazi lasinjske kulture javljaju se isti oblici posuda kao i u prethodnom stupnju. U ukrašavanju se javljaju mrežasti i ljestvičasti motivi te krivolinijski ukrasi koji mogu biti ispunjeni paralelnim snopovima linija. Ukrašavanje je raskošno izvedeno (Dimitrijević 1979a, 158-160).

Neka od nalazišta lasinjske kulture pripisana su određenom stupnju samo na temelju stilskih odlika keramičkih nalaza. Novija su istraživanja, popraćena radiokarbonskim datumima, bacila novo svjetlo na navedene zaključke S. Dimitrijevića.

Slika 8. Keramički oblici lasinjske kulture prema S. Dimitrijeviću (1979a, sl. 5), 1 – 6: stupanj I, 7 – 14: stupanj IIA, 15 – 21: stupanj III.

Nalaze s Resnikova prekopa S. Dimitrijević datira u stupanj IIA, iako uočava stilsku razliku s materijalom s drugih nalazišta istoga stupnja (Dimitrijević 1979a, 155-156, T. XIX. 1, 2, 6-8). Kasnije su nalazi pripisani lendelskoj kulturi, odnosno njezinoj savskoj skupini (Tomaž, Velušček 2005; Velušček 2006, 43-44; 2011, 208-209), a slično je ustanovljeno i za dio nalaza iz Drulovke (Velušček 2006, 28-42).

Eponimno nalazište Lasinja, kao i nalazišta u Požeškoj kotlini, na temelju složenijeg dekorativnog ukrasa, S. Dimitrijević datira u III. stupanj lasinjske kulture, a grob iz Jakšića u prijelaz IIB na III (Dimitrijević 1979b, 52). Radiokarbonski datum iz Lasinje (tab. 5. 9) odgovara kasnoj fazi istoimene kulture. Radiokarbonski datum dobiven analizom kosti iz Jakšića u rasponu je 4320. - 4050. g. pr. Kr. (tab. 4. 10) te otvara mogućnost nešto ranijeg datiranja lasinjskih nalazišta u Požeškoj kotlini (Balén 2010, 34-35).

Tome u prilog ide i mnogo ranija pojava nekih motiva, koje S. Dimitrijević veže uz stupanj III lasinjske kulture. Na nalazištu Gorice kod Turnišća (Slovenija) mrežasti se motiv javlja već u periodu 4340. - 4220. g. pr. Kr. (tab. 3. 84-87) (Plestnjak 2010, 35-38, G27). Ljestvičasti, mrežasti i motiv bodljikave žice prisutni su na nalazištu Barbarsko I u jami datiranoj u razdoblje 4233. – 4041. g. pr. Kr. (tab. 5. 1) (Balén, Drnić 2014, 41-42, 51, T. 1. 1, 4, 7, T. 2. 3, 6, 10, 11, T. 3. 1, 2). Na nalazištu Pajtenica u okolici Đakova, u jamama datiranim između 4350. i 4240. g. pr. Kr. (tab. 4. 4-9), javlja se keramika ukrašena visećim girlandama i ljestvičastim ukrasom te se ovi motivi ne mogu vezati samo uz završni stupanj lasinjske kulture (Balén 2010, 34).

Kako je iz navedenih primjera vidljivo, postoji opravdana sumnja u datiranje pojedinih ukrasa unutar lasinjske keramografije, što za sobom povlači i mogućnost da su pojedina nalazišta pogrešno pripisana određenom stupnju lasinjske kulture.

2. 5. NASELJA I STANOVANJE

2. 5. 1. Topografske karakteristike naselja

Kod odabira mjesta za podizanje naselja prapovijesnih populacija najvažniju je ulogu imala blizina izvora vode te plodne zemlje i pašnjaka, a vjerojatno i blizina određenih sirovina, primjerice ležišta kamena za izradu oružja i oruđa, ili barem blizina putova kojima je sirovina mogla stići do naselja. Položaj naselja bio je usko povezan s načinom privređivanja populacije koja ga nastanjuje.

Geografski prostor koji je zauzimala lasinjska kultura raznolik je pa su stoga i nalazišta smještena na položajima različitih topografskih karakteristika. Naselja su gotovo u pravilu smještena kraj vodenih površina, bilo potoka, rijeka ili jezera (Dimitrijević 1979a, 147; Balen 2010, 27; 2016, 64). U pretežno ravničarskim krajevima smještena su na manjim brežuljcima, gredama ili obroncima brjegov. Upravo ovakav valovit i brežuljkast teren, optimalan za zemljoradnju i stočarstvo karakterističan je za zapadnu Slavoniju, okolicu Bjelovara i Križevaca te Blatnoga jezera, gdje je zamijećena i velika koncentracija lasinjskih nalazišta (Dimitrijević 1979a, 147; Homen 1980, 42-43; Marković 1994, 39; Virág 2003, 386, 393; Balen 2010, 27).

U gorskim krajevima još od ranoga eneolitika naselja su često gradinskog tipa, smještena na teže dostupnim mjestima i strateški veoma dobrim pozicijama. U pravilu se nalaze na nadmorskoj visini do 500 m. Naselja u jezerskim i močvarnim krajevima nađena su u manjem broju. Zamijećeno je da su u Zalskoj i Šomođskoj županiji zaposjedana močvarna područja i niske plavne ravnice (Korošec 1960, 51-52; Dimitrijević 1979a, 147; Homen 1980, 42-43; Offenberger 1983; Virág 2003, 393; Balen 2010, 27; Borić 2015, 169).

Lasinjski su nalazi pronađeni i u manjem broju spilja, koje se najčešće opisuju kao stanice stočara ili mjesta privremenog boravka (Dimitrijević 1979a, 149). Na primjeru Ajdovske jame uočena je i njihova uloga u pogrebnom ritualu i kultu (Horvat 1989). Iz istog je perioda s prostora sjeveroistočne Transdanubije, gdje je bila raširena kultura Ludanice, poznat veći broj spiljskih lokaliteta (Virág 2003, 393).

2. 5. 2. Obrazac naseljavanja

Početkom eneolitika na prostoru jugoistočne Europe dolazi do brojnih promjena u načinu korištenja i sagledavanja prostora. Neolitički način stanovanja na telovima i u velikim

horizontalnim naseljima zamijenjen je onim eneolitičkim u manjim i raštrkanijim, često jednoslojnim naseljima. Ove su promjene bile dugotrajne, a izraženije su istočno od prostora koji je zaposjedala lasinjska kultura. Kao uzroci se najčešće navode ekonomske, socijalne i klimatske promjene te potraga za resursima. Zbog povećane mobilnosti u ranom eneolitiku, komunikacija među različitim grupama postaje bolja, a time i kulturni i trgovački kontakti među njima. Jedno od objašnjenja drugačijih obrazaca naseljavanja vidljivih tijekom kasne lendeleske i lasinjske kulture prodor je eneolitičkih inovacija s jugoistoka (Virág 2003, 393; Bánffy 2005, 85; Bondár, Kiss 2007, 198-199; Link 2009; Parkinson et al. 2010a; Regenye 2013, 558; Borić 2015, 157, 187; Burić 2015, 143).

Istraživanje obrazaca naseljavanja u nekoliko mikroregija Transdanubije i istočne Mađarske pokazala su da je većina neolitičkih naselja nastavila svoj život i u ranom eneolitiku, ali i da se naseljavaju prethodno nenaseljena ili slabo naseljena mjesta (Simon 1990; Bondár, Kiss 2007, 198-199; Virág 2003, 393; Parkinson 2006, 144). U regiji Körös ustanovljeno je povećanje broja naselja u ranom eneolitiku gotovo šest puta. Grupacije naselja u ranom su eneolitiku, za razliku od onih u kasnom neolitiku, geografski obuhvaćale veći prostor i sastojale se od većeg broja naselja (uglavnom 10-20) te nisu imale središnje veće i dugotrajnije naselje kojemu bi gravitirala manja satelitska naselja (Gyucha et al. 2009). Nešto drugačiju i netipičnu sliku ranog eneolitika daju nam tri grupacije naselja u planinama Bakony. Manja radionička naselja grupirana su oko ležišta sentgalskog radiolarita, a veliko naselje u Veszprému predstavlja centralno naselje kasnoneolitičkog tipa. Organizacija rada, prikupljanja i distribucije sirovinskog materijala odraz su dobro organiziranog društva i društvene hijerarhije (Regenye 2013, 558-559).

Na nalazištu Moverna Vas u Sloveniji, koje je bilo naseljeno kroz gotovo cijelo 5. tis. pr. Kr.⁹, između 4325. i 4265. g. pr. Kr. uočena je promjena u obrascu naseljavanja: ono se fragmentira i širi na veću površinu, čak i na prije nenaseljene dijelove (Budja 1995). Kako su pokazala istraživanja određenih mikroregija jugozapadne Transdanubije, mreža naseljavanja ranoeneolitičke faze lendeleske kulture bila je gusta, a na naseljima se često nastavlja obitavati, bez vidljivog prekida, i u lasinjskoj kulturi ili se lasinjska naselja smještaju u neposrednoj blizini onih kasnolendeleskih (Simon 1990; Bánffy 1996a, 107; Bondár, Kiss 2007, 198-199). Slična je situacija zamijećena i na prostoru jugozapadne Slovačke te sjeverozapadne i sjeveroistočne Mađarske, koje je zauzimala istovremena kultura Ludanice (Pavúk 2001, 9-10;

⁹ Moverna Vas bila je naseljena od 4945./4810. g. pr. Kr. do 4270./4135. g. pr. Kr., a s prekidima još do 2905./2800. g. pr. Kr. (Sraka 2013).

Virág 2003, 393-394). Naprotiv, u srednjem eneolitiku istočne Mađarske broj naselja je, u odnosu na prethodno razdoblje, u padu. Smanjuje se veličina grupacija naselja i broj naselja unutar njih, a obrazac naseljavanja pokazuje malo veću organiziranost. Tendencija smanjenja broja naselja u zapadnoj je Mađarskoj zabilježena nešto kasnije, u razdoblju kulture Retz-Gajary (Patay 1975, 31; Parkinson 2006, 144-147).

Za razliku od neolitičkih naselja, ona ranoeneolitička u pravilu su otvorenog tipa bez palisada i obrambenih jaraka, nisu toliko intenzivno naseljena, imaju manji broj stambenih objekata i koriste se kroz kraći vremenski period, što upućuje na mobilniju populaciju, moguće više orijentiranu na stočarstvo (Dimitrijević 1979a, 149; Bánffy 2002, 55-57; 2005, 85-87; Parkinson 2006, 139; Link 2009).

Na prostoru Hrvatske¹⁰, Slovenije¹¹ i Mađarske¹² poznat je velik broj nalazišta naseljenih u kasnoj lendlskoj ili kasnoj sopotskoj i lasinjskoj kulturi ili u lasinjskoj i kulturi Retz-Gajary. Na nalazištima nisu zamijećeni tragovi nasilnog prekida stanovanja što govori u prilog relativno mirnom načinu života kroz vremenski period od sredine 5. do druge četvrtine 4. tis. pr. Kr. (Virág 1990, 71-73; Károlyi 1992, 89; Barna, Kreiter 2006; Bondár, Kiss 2007, 198; Velušček 2011, 29).

Mreža naseljavanja lasinjske kulture prati sustav naseljavanja ranoeneolitičkih joj prethodnica. Nekoliko zaselaka ili farmi, međusobno najčešće udaljenih oko 1-1,5 km, bili su povezani u grupacije. Pretpostavlja se da su lasinjska naselja bila namijenjena skupinama usko povezanih ljudi, vjerojatno obiteljskim zajednicama (Korošec 1960, 51-52; Virág 1990, 74; 2003, 386; Hulina, u tisku).

Na nalazištu Čepinski Martinci-Dubrava, na površini od 22 ha pronađeni su ostaci četiriju naselja lasinjske kulture smještenih na maloj udaljenosti (Kalafatić 2009b, sl. 1). Slična je situacija zamijećena i na mađarskom nalazištu Balatonszárszo-Kis-erdei-dűlő, gdje dvije grupacije kuća vjerojatno pripadaju dvama zaseocima međusobno udaljenima nešto manje od 400 m (Oross et al. 2010, 388, Abb. 1).

¹⁰ Primjerice Barbarsko I (Balén, Drnić 2014), Crkvišće (Čataj, u tisku), Grabrovec-Zvonarica (Homen 1986, 47), Karane-Belavine (Homen 1986c), Ozalj-Stari grad (Težak-Gregl 2005), Čepinski Martinci-Dubrava (Kalafatić 2009a), Tomašanci-Palača (Balén 2008).

¹¹ Primjerice Spaha, Gradec kod Mirne, Drulovka, Čatež-Sredno polje, Ptujski grad, Bukovnica, Moverna Vas, Turnišče (Velušček 2011, 29; Tomaž 2012).

¹² Primjerice Zalaszentgrót (Simon 1987, 17), Győr-Szabadrétdomb (Virág, Figler 2007), Mosonszentmiklós-Pálmajor (Virág, Figler 2007, 354-360).

Prilikom gradnje autoceste MP 3 u slovenskom Prekmurju, na dionici dugoj približno 2,5 km otkriveno je nekoliko naselja lasinjske kulture, od sjevera prema jugu: Zagonce (Kavur 2006), Turnišče (Tomaž 2012), Kalinovnjek (Kerman 2013), Gorice (Plestenjak 2010) i Brezje (Novšak et al. 2013). Trase nalazišta bile su duge oko 300 m, dok je udaljenost među njima iznosila 200-250 m. Ostaci nastambi uočeni su na nalazištima Zagonce (Kavur 2006, 110), Gorice (Plestenjak 2010, 32-34, sl. 22) i Brezje (Novšak et al. 2013, 18-20, sl. 29, 31), a na svim su nalazištima objekti bili raspršeni na većoj površini (Tomaž 2012, sl. 30A, 30B; Kerman 2013, sl. 20). Iako su otkriveni tek dijelovi naselja, oni govore o manjim seoskim gospodarstvima međusobno udaljenima oko 300 m. Radiokarbonski datumi iz Turnišča, Kalinovnjeka i Gorica svjedoče da su ova tri lasinjska naselja egzistirala u njezinoj ranoj fazi (tab. 3. 55-58, 83-87), moguće i istovremeno.

Prilikom rekognosciranja srednjega toka Glogovnice, osim dva već istražena lasinjska lokaliteta (Poljana Križevačka I i II), uočeno je još deset novih, četiri istočno i šest zapadno od Glogovnice, čija je međusobna udaljenost najčešće iznosila 1-2 km, iako je zamijećena grupacija nalazišta međusobno udaljenih 150-200 m. Mala udaljenost naselja mogla se prijeći za 20-30 minuta, što komunikaciju čini veoma lakom (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014a, 185, karta 1; Hulina u tisku). Tome u prilog možda govori i 19 položaja u općini Velika Trnovitica na kojima su prilikom rekognosciranja pronađeni nalazi lasinjske kulture (Jakovljević 2012a).

Slika 10. Položaj naselja lasinjske kulture na trasi autoceste (MP 03) u slovenskom Prekmurju (Kerman 2013, sl. 16)

2. 5. 3. Organizacija naselja

Uobičajeno se smatra da jedna kultura, barem u mikroregionalnom smislu, živi na jednak način, odnosno da živi ili u kućama ili u ukopanim objektima. Stoga se postavlja pitanje zašto na nekim lokalitetima lasinjske kulture nisu pronađeni nadzemni već samo jamski objekti. Odgovor na to možda leži u kratkotrajnosti pojedinih naselja. Lasinjska nalazišta koja se sastoje od manjeg broja jama često se karakteriziraju kao kratkotrajna i jednoslojna (Beketinec i Lasinja: Dimitrijević 1961, 38; Sormás-Mántai dűlő: Straub 2005; Eszteregnye-Ojtó-dűlő, Rigyác-Alsó-mező: Tokai 2007). Jedno od objašnjenja nalazišta s isključivo jamskim objektima, u sklopu kultura koje su upoznate i s obitavanjem u nadzemnim objektima, jest da se radi o mjestima povremenog boravka (Chapman 2008, 76). Smatra se da se stambene jame koriste sezonski, preko zime, jer se mogu bolje zagrijati dok ljeti prijeti opasnost od poplave i životinja (Greenfield, Jongsma 2008, 123-127).

S obzirom na horizontalnu raširenost lasinjskih naselja i činjenicu da niti jedno od njih nije istraženo u cijelosti vjerojatno je, barem kod nekolicine, postojanje isključivo jamskih objekata rezultat stanja istraženosti. Mali broj nadzemnih objekata pronađen na tlu Hrvatske objašnjava se malim iskopnim površinama u starijim istraživanjima te uništavanjem oranjem (Balen 2018, 67). Na prostoru Slovenije veći je broj nalazišta gdje bi sporadične jame od stupova mogle upućivati na nadzemne objekte (Gorice kod Turnišća: Plestenjak 2010, sl. 21; Ivankovci kod Lendave: Tušek, Kavur 2011, sl. 11). Za Drulovku na kojoj je pronađen kućni lijep, ali ne i tragovi kuća, Korošec pretpostavlja da su kuće postojale, ali da nisu imale temelje (Korošec 1960, 51-52). Svakako se mora uzeti u obzir i teza da je dio naselja bio kratkotrajnog ili sezonskog karaktera s ukopanim stambenim objektima, posebice ako se sagledaju nalazišta na kojima je na velikoj istraženoj površini pronađen manji broj lasinjskih ukopanih objekata (Kalinovnjek kod Turnišća: Kerman 2013, sl. 22; Virág 2003, 388).

Iako su poznata lasinjska naselja samo s ukopanim objektima te ona koja uz njih imaju i nadzemne objekte, u daljnjoj ćemo se analizi sustava naseljavanja i organizacije lasinjskih naselja pozabaviti onima s kućama, jer su njihove istražene površine i broj objekata uglavnom veći te se mogu donositi barem neki zaključci na tu temu.

Lasinjska naselja sastojala su se od nekoliko nadzemnih objekata (međusobno udaljenih 30 do 80 m), popratnih jama različite namjene, bunara, peći i sl. Zamijećeno je grupiranje po nekoliko kuća i jama zajedno (Győr-Ménfőcsanak-Bevásárlóházpont: Egry 2001, 64, tér. 2-3; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, 1. kép; Zalaegerszeg-Andráshida Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, Fig. 1; Győr-Szabadrétdomb: Virág, Figler 2007, Fig. 2. 1;

Balatonszárszo-Kis-erdei-dűlő: Oross et al. 2010, 388, Abb. 1), kao i podjela nalazišta na radni i stambeni dio (Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009a, 21-22; 2009b; Donji Miholjac-Mlaka trafostanica: Nodilo 2012; Bektinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, 34; Magyaregres-Macskalyuk: Hornok, Kiss 2017, 239-241).

Na velikom je broju nalazišta u Mađarskoj zamijećeno da je većina jama oko kuća bila kruškolikog presjeka i spremišnog karaktera te da nedostaju klasične otpadne jame s ostacima hrane, polomljenim posudama i odbačenim predmetima različite namjene. Jedno od mogućih objašnjenja je da su se otpadne jame nalazile na rubu naselja, udaljene od stambenih jedinica (Virág 2003, 393).

Na nalazištu Zalavár-Basasziget istraženo je 3200 m² lasinjskog naselja. S obzirom na geomorfologiju i provedena sondiranja, pretpostavlja se da je istraženo ukupno dvije trećine naselja te da je njegova veličina iznosila oko 5000 m², kao i da je istovremeno egzistiralo maksimalno 4-5 kuća (Virág 2003, 384). Ovi su podaci zasad najbliži otkrivanju veličine jednoga lasinjskog naselja.

Slika 11. Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó. a) Plan nalazišta; b) Preslojavanje kuća
(Barna, Kreiter 2006, Fig. 1, Fig. 14)

Ukoliko su se naselja nalazila na geografski ograničenom prostoru, primjerice na nalazištima Zalavár-Basasziget i Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó, kuće su se obnavljale, što navodi na zaključak da je u tim naseljima/farmama živjela manja zajednica obitelji kroz dulji vremenski period (Virág 1990, 71-73, Abb. 3; Barna, Kreiter 2006, 56-57, fig. 14; Virág 2003, 392). Prema položaju kuća i njihovom preslojavanju na nalazištu Zalavár-Basasziget

uočene su dvije ili tri faze gradnje, no analiza keramike pokazala je uniformnost kroz cijelo vrijeme života naselja. Stoga se pretpostavlja da su se kuće obnavljale svakih 15-ak godina te da je naselje živjelo maksimalno 50 godina (Virág 2003, 385).

Na otvorenim nizinskim prostorima naselja su se rasprostirala na velikoj površini (Zamárdi-Kútvölgyi-dűlő: Kiss, Réti 2005, Fig. 2.; Čepinski Martinci: Kalafatić 2009a, 2009b; Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő: Oross et al. 2010, Abb. 1; Donji Miholjac-Mlaka trafostanica: Nodilo 2011; 2012; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, sl. 8; Magyaregres-Macskalyuk: Hornok, Kiss 2017, Fig. 1 itd.). Ovakva su se naselja vjerojatno horizontalno pomicala, na što bi mogle upućivati i serije radiokarbonskih datuma s nalazišta Črečan, Jurjevac-Stara Vodenica, Tomašanci-Palača i Đakovački Selci-Pajtenica (tab. 4. 4-9, 11-16, 20-23; tab. 5. 10-25) (Oross et al. 2010, 388; Balen et al. 2017, tab. 1).

S prostora Mađarske najveća su istražena lasinjska naselja Győr-Szabadrétdomb sa sedam kuća i popratnim jamama (Virág, Figler 2007, 352-354, Fig. 2. 1, 5-11), Magyaregres-Macskalyuk s osam nadzemnih objekata i popratnim jamama (Hornok, Kiss 2017, Fig. 1) te Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő s pet kuća i popratnim ukopanim objektima te istraženom površinom većom od 10 ha (Oross et al. 2010).

Slika 12. Beketinci-Bentež, idealna rekonstrukcija kuća u naselju lasinjske kulture
(Minichreiter, Marković 2013, sl. 37)

Jedno od najvećih istraženih i objavljenih lasinjskih nalazišta u Hrvatskoj su Beketinci-Bentež kod Osijeka, s površinom nešto većom od 3 ha. Iako je pronađen velik broj nepokretnih nalaza, otkriven je tek zapadni dio lasinjskog naselja. Zamijećena je podjela prostora na zapadni – radni dio naselja s jamskim objektima, bunarima i pećima te istočni – stambeni dio naselja s pet nadzemnih kuća, zemunicama i zemunicama s bunarima (Minichreiter, Marković 2013, 34). Slična organizacija naselja zamijećena je i na nalazištu

Magyaregres-Macskalyuk na kojemu je stambeni dio naselja s osam istraženih kuća bio u jugozapadnom dijelu, a gospodarski u sjeveroistočnom (Hornok, Kiss 2017, 240-241, Fig. 1).

Na nalazištu Čepinski Martinci-Dubrava šest kuća smješteno je na lagano povišenom prostoru, a oko njih je grupirano i nekoliko jama. Na nešto nižem dijelu terena smještene su plitko ukopane zemunice s bunarima, najvjerojatnije korištene kao radni prostori. Od jeseni do proljeća, kada su podzemne vode bile nešto više, vjerojatno nisu mogle dulje vrijeme biti korištene za rad i boravak (Kalafatić 2009a, 21-22, sl. 5, sl. 6; 2009b).

Slika 13. Čepinski Martinci-Dubrava, središnji dio naselja lasinjske kulture i prijedlog njegove rekonstrukcije (Kalafatić 2009a, sl. 5-6)

Na nalazištu Donji Miholjac-Mlaka trafostanica na površini od 5500 m² istraženo je pet kuća grupiranih u dvije skupine. Kuće 1, 2 i 3 smještene su na blagoj uzvisini, a kuće 4 i 5 50 m zapadno od njih. Orijentirane su u smjeru SZ-JI, osim kuće 3 orijentirane SI-JZ, koja moguće da nije istovremena s ostalima. Kuća 2 imala je i ograđeno dvorište. Osim kuća, na nalazištu je istražen i radni dio naselja s jamama za vađenje gline, radnim i otpadnim jamama, samostojećim drvenim pregradama te jamama od stupova manjih objekata (Nodilo 2011; 2012).

Na slovenskom nalazištu Gorice kod Turnišća otkrivena su četiri nadzemna objekta i popratne jame na najvišem dijelu pješčane dine. Nadzemni su objekti prepoznati prema jamama od stupova, ali tek jedan od njih (objekt 2) izgledom i dimenzijama odgovara stambenoj jedinici. Jame su interpretirane kao spremišne i otpadne. Ova grupacija objekata smještena je u središnjem dijelu iskopnog polja. Druga grupacija jama smještena je oko 100 m sjeverno, a treća oko 70 m južno (Plestenjak 2010, 32-34). S obzirom na to da su se objekti dalje širili prema jugozapadu, istražen je samo sjeveroistočni dio naselja ili nekoliko grupacija seoskih gospodarstava.

Neolitička naselja sopotske i vinčanske kulture, kako ona tel-tipa tako i ona ravničarska otvorenog tipa, pokazuju zbijeni raster kuća i dobru organizaciju prostora, dok su podaci o ranoeneolitičkim fazama ovih kultura oskudni (Dimitrijević 1969, 55; Marijan 2007; Borić 2015, fig. 11). Naselja ranoeneolitičke faze lendelske kulture u Transdanubiji i Slovačkoj sastojala su se od pojedinačnih kuća i pripadajućih jama ili eventualno nekoliko međusobno dosta udaljenih kuća s jamama, oko njih iskopanih bez posebne organizacije prostora. Iako je zamijećen manji broj nadzemnih objekata, njihova je organizacija slična naseljima lasinjske kulture (Virág 2003, 387-388; Gyucha et al. 2006). Naselja tzv. epilendelskog kompleksa, suvremena lasinjskima, pokazuju sličnu organizaciju kako u Transdanubiji, tako i u Slovačkoj i Donjoj Austriji te se očigledno radi o jedinstvenom načinu korištenja prostora na širem području, na kojem su vidljive i sličnosti u materijalnoj kulturi (Pavúk, Batora 1995; Virág 2003, 391-392).

Kultura Retz-Gajary koja slijedi lasinjsku, a možda je i djelomično istovremena s njom, također poznaje nadzemne objekte. Iako je broj nalazišta na kojima su oni otkriveni znatno manji od onih lasinjske kulture, uočene su određene sličnosti u organizaciji naselja. Oko jednog ili dva nadzemna objekta grupirani su raštrkani ukopani objekti različitih funkcija, što je zamijećeno na nalazištima Josipovac Punitovački-Veliko polje I (Čataj 2009) i Kalinovnjek kod Turčišča u Sloveniji (Kerman 2013, 38-40). Na brojnim nalazištima ipak nisu zamijećeni ostaci nadzemnih objekata (Leleković 2008, 12; Kalafatić, Hulina 2016, 29-34).

2. 5. 4. Kuće/nadzemni objekti

Za pripadnike lasinjske kulture dugi se niz godina smatralo da daju prednost životu u jamsko-zemuničkim objektima (Dimitrijević 1979a, 148-150), ali danas je posve jasno da su gradili nadzemne objekte (Virág 2003; Kalafatić 2009a; 2009b; Balen 2010, 27; Minichreiter, Marković 2011).

Lasinjske su kuće imale zidove građene od nosivih stupova i pruća oblijepljenih glinom/blatom. Na prostoru Transdanubije i Slavonije gotovo su u pravilu građene s temeljnim jarcima širokim oko 25-50 cm i dubokim čak do 50 cm, na dnu kojih su bile jame od stupova. S obzirom na dublje ukopane temelje nekih od kuća pretpostavlja se da su imale dva kata. Njihova je orijentacija ovisila o prevladavajućem smjeru vjetrova i topografskim okolnostima, čemu u prilog govori jednaka orijentacija kuća iz različitih razdoblja na pojedinim nalazištima. Najčešće su bile orijentirane sjeverozapad-jugoistok ili zapad-istok.

Ulaz se najčešće nalazio na kraćoj strani kuće (Virág 2003; Balen 2010, 28; Oross et al. 2010, 379-389; Minichreiter, Marković 2013, 52-71).

Površina kuća najčešće iznosi 80-180 m² (Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, 56-56, Fig. 14; Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009a, 21; 2009b; Tomašanci-Palača: Balen 2010, 28; Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő: Oross et al. 2010, 381-385; Donji Miholjac-Mlaka: Nodilo 2012; Bektinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, 58-60), iako ima i manjih objekata površine 35-70 m² (Győr-Szabadrétdomb: Virág 2003, 390; Bektinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, 54-56, 62-64), kao i onih većih površine 200-250 m² (Lébény-Kaszás-domb: Németh 1994, Abb. 5; Lébény-Bille-domb: Németh 1994, Abb. 10; Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, 56; Fig. 15. 1; Mosonszentmiklós-Pálmajor: Virág, Figler 2007, 358; Zamárdi-Kútvölgyi-dűlő: Kiss, Réti 2005, 90).

Slika 14. Tomašanci-Palača, ostaci nadzemnog objekta (Balen 2016, fig. 7)

Lasinjske kuće najčešće su pravokutnog oblika dimenzija 7-12 x 13-23 m (Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, Fig 15. 2; Mosonszentmiklós-Pálmajor: Virág, Figler 2007, 358; Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009a, 21, sl. 5, sl. 6; Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő: Oross et al. 2010, Abb. 5 – Abb. 9; Donji Miholjac-Mlaka: Nodilo 2012; Bektinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, sl. 42, sl. 48, sl. 54; Đakovački Selci-Pajtenica: Balen 2016, fig. 7; Donji Miholjac-Đanovci: Tkalčec 2016, sl. 4; Magyareseg-Macskalyuk: Hornok, Kiss 2017, 239-241). Ponekad su im kraće stranice različite dužine pa su pomalo trapeznog (Zalavár-Basasziget: Virág 1990, Abb. 3; Lébény-

Kaszás-domb: Németh 1994; Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, Fig. 15. 1, 3, Fig. 17. 3; Tomašanci-Palača: Balen 2010, 27-28, sl. 2) ili romboidnog (Zalavár-Basasziget: Virág 1990, Abb. 3) oblika.

Nadzemni objekti najčešće su imali dvije prostorije gdje jedna od njih (uglavnom sjeverna ili zapadna) iznosi dvije trećine površine, dok ona manja (uglavnom južna ili istočna) iznosi jednu trećinu ukupne površine kuće. Mogu imati unutarnje nosive stupove (Lébény-Bille-domb: Németh 1994, Abb. 10; Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, Fig. 15. 1; Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009a, 21, sl. 5; Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő: Oross et al. 2010, Abb. 5 – Abb. 7, Abb. 9; Donji Miholjac-Mlaka trafostanica: Nodilo 2012; Đakovački Selci-Pajtenica: Balen 2016, fig. 7; Donji Miholjac-Đanovci: Tkalčec 2016, sl. 4, sl. 5), koji na nekim nalazištima nisu pronađeni (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, sl. 42, sl. 48, sl. 54, sl. 60).

Često se javljaju i pravokutne kuće s jednom prostorijom i unutarnjim nosivim stupovima (Lébény-Bille-domb: Németh 1994, Abb. 10; Zamárdiból: Kiss, Réti 2005, fig. 4; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, 1. kép; Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, Fig. 15. 2, 3; Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009a, 21, sl. 5; Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő: Oross et al. 2010, Abb. 8).

Kuća s tri prostorije zasad je pronađena jedino u Beketincima (kuća 4) i najveća je poznata kuća lasinjske kulture. Dimenzija je 30 x 12 m, a temeljni rov na istočnoj strani širine je čak 1,5 m i dubine 1 m, dok na zapadnoj strani njegova širina i dužina iznose do 70 cm. Unutar središnje prostorije, na mjestu gdje se inače nalazi središnji nosivi stup, bila je jama s dosta pepela i tragovima gara i zapečene zemlje, na čijem je dnu bila šljunčana podloga, dakle mjesto namijenjeno održavanju vatre. Uz nju je okomito s južne strane bila nadograđena manja kuća 5. Oko njih je bilo ograđeno dvorište, na kraju kojeg se nalazio bunar (Minichreiter, Marković 2013, 65-71). Tlocrtno joj je slična kuća pronađena u Palači kod Tomašanaca, koja je imala nadograđen objekt (poput kuće 5 u Beketincima) i ograđen prostor dvorišta, ali je bila manja (9 x 15 m) i s dvije prostorije (Balen 2010, sl. 2).

Kod pravokutnih je kuća krov bio na dvije vode. Mogao je biti izveden sa sljemenskom gredom te kosim gredama krova i stupovima podupiračima u sredini ili s horizontalnim gredama na dnu krova spojenima s kosim gredama krova, kada stupovi podupirači nisu bili potrebni (Oross et al. 2010, 388). Nizovi rupa od stupova koji se često nalaze uz vanjske duže rubove kuće interpretiraju se kao dodatna potpora krovnoj konstrukciji (Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009a, 21, sl. 5, sl. 6; Tomašanci-Palača: Balen 2010, sl. 2; Donji Miholjac-Mlaka: Nodilo 2012; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013,

58-70). Dulje stranice kuće mogu imati produžetak koji prelazi kraći zid kuće, vjerojatno izveden zbog odvodnje (Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő: Oross et al. 2010, Abb. 7; Magyaregres-Macskalyuk: Hornok, Kiss 2017, 240-241, Fig. 1).

Kuće kvadratnog oblika imale su stranice dimenzija 7 – 11 m te imaju jednu prostoriju i krov na dvije vode (Zalavár-Basasziget: Virág 1990, Abb. 3). Sudeći po jednom nosivom stupu u sredini, neke od njih mogle su imati i krov na četiri vode (Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009b, 22-23). Neki od kvadratnih objekata na kojima nisu pronađeni tragovi stupova interpretirani su kao ograde ili obori za stoku (Lébény-Bille-domb: Németh 1994, Abb. 10; Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, Fig. 15.4).

Slika 15. Donji Miholjac-Mlaka trafostanica, istraženi dio lasinjskog naselja (Nodilo 2012, 12)

Uz jedan je kraj kuće mogao biti nadograđen manji kvadratni prostor (Zalavár-Basasziget: Virág 1990, 71-72, Abb. 3; Virág 2003; Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, Fig. 15. 1, 3; Mosonszentmiklós-Pálmajor: Virág, Figler 2007; Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009a, 21-22; Tomašanci-Palača: Balen 2010, 28, fig. 2; Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő: Oross et al. 2010, 381-387; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, 54-70; Magyaregres-Macskalyuk: Hornok, Kiss 2017, Fig. 1; Donji Miholjac-Đanovci: Tkalčec 2016, sl. 4). Na nalazištima se često javlja i veliko kružno

dvorište uz jednu od kuća (Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009a, sl. 5-6; Tomašanci-Palača: Balen 2010, sl. 2; Donji Miholjac-Mlaka, kuća 2: Nodilo 2012; Beketinci-Bentež, kuća 4 i 5: Minichreiter, Marković 2013).

Na nalazištu Zalavár-Basasziget svih šest istraženih kuća ima jednu prostoriju i nosive stupove u sredini, a razlike u njihovoj površini su male. Javljaju se i pravokutne, interpretirane kao stambene, i kvadratne kuće, interpretirane kao gospodarski objekti (Virág 1990; 2005). U Beketincima je velika razlika u površini kuća, od kojih su sve s unutarnjom podjelom prostora, no ističe se kuća 4 s tri prostorije (Minichreiter, Marković 2013, 54-70). Na nalazištu Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó javljaju se četiri kuće s jednom prostorijom, od kojih je jedna kvadratna, a tri pravokutne. Među njima je najveća kuća 1 s dvije prostorije i nadograđenim prostorom (Barna, Kreiter 2006). Na nalazištu Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő nema većih razlika u veličini i izgledu kuća (Oross et al. 2010, 379-389), kao ni na nalazištu Donji Miholjac-Mlaka (Nodilo 2012). Prisutnost kuća različite veličine i broja prostorija na istim naseljima mogla bi upućivati na socijalne i ekonomske razlike unutar zajednice (Virág 2003, 392).

Pravokutne kuće s temeljnim rovovima i nosivim stupovima, a ponekad i unutarnjom podjelom prostora poznate su unutar sopotske (Kruševica-Njivice: Miklik-Lozúk 2006; Osijek-Filipovica-Hermanov vinograd: Los 2014), vinčanske (Gomolava Ib: Brukner 1988, Abb. I; Crkvine-Stubline: Crnobrnja et al. 2009, fig. 5; Crnobrnja 2012, fig. 3) i lendelske kulture od kasnoga neolitika (Virág 2003, 391; Gyucha et al. 2006, 22-23). Prisutne su na nalazištima stupnja Lengyel III (Szombathely-Metro: Ilon, Farkas 2001; Veszprém: Regenye 2007, Fig. 2 – Fig. 4; Győr-Szabadrétdomb: Virág, Figler 2007, Fig. 2. 2-4; Virág 2003, 391-392) te u kulturama/grupama suvremenim lasinjskoj poput Bisamberg-Oberpullendorf (Schleinbach: Schwammenhöfer 1983, 169-202; Unterrandlberg: Neugebauer et al. 1990, 49-51; Pottenbrunn: Ruttkay 1995, Fig. 7/2), Ludanice (Branč: Vladár, Lichardus 1968; Jelšovce: Pavúk, Bátor 1995, 12-38, Abb. 3 – Abb. 21) i Jórdanów (Třebestovice: Čtverák, Rulf 1989, Fig. 1 – Fig. 2; Dolni Vestonice: Koštuřík, Šebela 1994, Fig. 1 – Fig. 3).

Kvadratne kuće, naprotiv, novitet su u lasinjskoj kulturi, a zabilježene su još samo na južnom području kulture Ludanice, u kojem je vidljiv utjecaj lasinjske kulture (Virág 2003, 392; Oross et al. 2010, 387; Virág 2014, 58, Fig. 2).

Neke od kuća, sudeći po rezultatima istraživanja, nisu imale temeljne roveve, već se njihov tlocrt može rekonstruirati na temelju jama od stupova (Sé-Malomi dűlő: Károlyi 1992, 51, table 44; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, 1. kép; Sodolek: Kavur et al. 2006, 122-123, sl. 2 – sl. 3; Gorice kod Turnišča: Plestenjak 2010, 33, sl. 22). To je slučaj i kod nalazišta na

predmetnom području poput Poljane Križevačke 1 (Dizdar 2013, 70), Poljane Križevačke 2 (Ložnjak Dizdar 2012a, 63-64, sl. 1). Iako su navedeni primjeri vjerojatno građeni bez temeljnih jaraka, postoji i mogućnost da su oni uništeni kasnijom strojnom obradom zemlje ili da nisu bili ukopani kroz zdravicu, pa su ostale vidljive samo jame od stupova, koje su originalno bile ukopane na dnu temeljnog jarka (Virág 2014, 53-54; Balen 2016, 64).

Kuće s nosivim stupovima, bez temeljnih jaraka poznate su unutar sopotske (Dubovo-Košno: Marijan 2007) i kulture Tiszapolgár (Dimitrijević 1979a, 271; Makkay et al. 1996, 269-271; Gyucha et al. 2006, 22-23; Kalicz et al. 2007, 30-33), a poznaje ih i kasnija kultura Retz-Gajary (Josipovac Punitovački-Veliko polje I: Čataj 2009, 30-31, sl. 5; Kalinovnjek kod Turčišča: Kerman 2013, 38-40).

S nalazišta Draguševac u Cerju Novom poznat je objekt dimenzija 30 x 2,28 m, dubine 30 cm, koji je s vanjske strane imao parove jama od stupova na udaljenosti od oko 80 cm. Ovaj poluukopani objekt interpretiran je kao kuća bez zidova, s krovom na dvije vode koji je išao do poda (Vuković 1954, 135-136). Sličan je objekt dimenzija 11 x 6 m i dubine 40 cm pronađen na nalazištu Zagonce u Prekmurju, a interpretiran je kao kuća (Kavur 2006, 110).

2. 5. 5. Ukopani objekti

Često pronalazeni ukopani objekti različitog su karaktera i namjene. Određeni je broj zasigurno služio za vađenje gline, a takvima se najčešće karakteriziraju iskopi nepravilna oblika, obično neravna dna i često položeni u blizini kuća. U nekim su slučajevima ove jame sekundarno korištene kao otpadne, čime se praktično iskoristila već iskopana jama (Virág 2003, 380; Minichreiter, Marković 2013, 36).

Ukoliko je određena jama služila u stambene svrhe, za pretpostaviti je da je imala pokrov, koji može biti prepoznat po rupama od stupova i/ili kolaca u ili oko jame. Ukoliko ima relativno vertikalne i strme stranice, korištenje prostora u njoj bilo je optimizirano. Na stambenu ulogu sugeriraju i zemljane klupe, koje se često nalaze oko rubova velikih jama (Greenfield, Jongsma 2008, 115).

Radne jame često su nepravilno kružnog ili pravokutnog oblika, s ogradom koja može biti samostojeća ili povezana s jamom. Uglavnom su plitke, dok im promjer iznosi i do 5 m. Bile su natkrivene, u nekim slučajevima vodoravnim nadstrešnicama, o čemu svjedoče rupe od stupova na rubovima jama (Minichreiter, Marković 2013, 38-40).

Jame kruškolikog presjeka i kružnog tlocrta najčešće se interpretiraju kao skladišne, a u lasinjskim se naseljima često pronalaze. Smatra se da im je osnovna namjena bila

skladištenje žita koje se u njima s pomoću žara brzo sušilo, o čemu svjedoče tragovi gara na dnu jame. Uz pomoć stelje mogli su se stvoriti anaerobni uvjeti u jami, odnosno jama se na neki način „zapečatila“. Na ovaj je način žito bilo zaštićeno od životinja, a spriječena je i njegova fermentacija te je tako moglo biti skladišteno dulje vrijeme (Virág 1990, 73; 2003, 392; Sraka 2016, 139). U skladišne su svrhe mogli služiti i ponekad poluukopani objekti nadograđeni uz same kuće (Zalaegerszeg-Andráshida Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006, Fig. 14; Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009a, 22; Magyaregres-Macskalyuk: Hornok, Kiss 2017, fig 1.).

Otpadne se jame prepoznaju uglavnom prema sastavu zapune, u kojoj se mogu nalaziti ostaci hrane, polomljene posude i drugi odbačeni predmeti različite namjene. Na lasinjskim nalazištima ne pronalaze se u velikom broju, što može biti odraz mobilnosti populacije ili njihova smještaja izvan granica iskopa (Virág 2003, 393).

Vatrišta se često nalaze na neolitičkim i eneolitičkim naseljima. Radi se o mjestima gdje se palila vatra, bez neke posebne konstrukcije, koja se na nalazištima prepoznaju po ostacima zapečene zemlje (Minichreiter, Marković 2013, 46).

Keramičarske peći ne nalaze se često na lasinjskim nalazištima. Dvije su istražene u radnom dijelu naselja u Beketincima, obje smještene kraj jama za vađenje gline te ukopane u zdravicu oko 20 cm s plitkim prostorom za potrebe loženja ispred njih. Jedna od njih jednodijelna je peć pravokutnog oblika zaobljenih stranica (2 x 1,5 m) sa zapečenim stijenkama i ostacima kupole. Druga je nešto manja (1,2 x 1 m), a sastojala se od dva vodoravno pregrađena dijela. Donji je dio prilikom pronalaska bio ispunjen zemljom s ugljenom i pepelom (Šimić-Kanaet 1996, 151-155; Minichreiter, Marković 2013, 46-48). Za jamu pravokutnog oblika manjih dimenzija (1,5 x 0,9 m) s nalazišta Kobilic I pretpostavlja se da je služila kao peć. Stijenke su joj okomite i zapečene, dok se na ravnom i zapečenom dnu nalazio sloj ugljena (Žlender 2014, 22-23). Keramičarska je peć pronađena na nalazištu Rigyc-Alsó-mező Nyugat. Bila je ovalnog tlocrta (0,8 x 0,7 m) i krušolikog presjeka sa zapečenim stijenkama (Tokai 2007, 14, Abb. 5.2).

Peći ovalnog tlocrta s konkavno izvedenim dnom iz Beketinaca interpretirane su kao krušne peći. Za razliku od keramičarskih, krušne peći imaju dno u razini zemunice/jame, a ne ukopano u njega, a nemaju niti zapečene stranice. Tri su pronađene uz zemunice u stambenom dijelu naselja, a jedna unutar zemunice (Minichreiter, Marković 2013, 72, sl. 75-77, sl. 81, sl. 89).

Bunari su vjerojatno bili sastavni dio svakog naselja. Kružnog su tlocrta promjera 1-3 m i okomitih stranica. Često su sekundarno bili korišteni kao otpadne jame (Minichreiter,

Na velikom broju lasinjskih nalazišta pronađeni su kanali različitih oblika i namjene. U Beketincima je u radnom dijelu naselja pronađen veći broj kanala s popratnim rupama od stupova, koji se interpretiraju kao samostojeće ograde nepoznate namjene (Minichreiter, Marković 2013, 40-46, sl. 19 – sl. 28). Na nalazištu Magyaregres-Macskalyuk tri su kuće bile okružene kanalima (Hornok, Kiss 2017, 240-241, Fig. 2). Kanali, ostaci ograda uz kuće zabilježeni su u Beketincima (Minichreiter Marković 2013, sl. 59 – sl. 62) i Palači (Balen 2010, sl 2).

52

2. 6. POGREBNI RITUAL

Način pokopavanja pripadnika lasinjske kulture još je uvijek svojevrsna nepoznanica jer dosad nije istraženo niti jedno groblje ove kulture. Poznato je tek nekoliko ukopa, a pogrebni su običaji neujednačeni. Najveći broj grobova poznat je iz područja zapadne Mađarske. S prostora Hrvatske poznata su dva groba iz okolice Požege, a iz Slovenije grobovi iz Ajdovske jame.

Paljevinski ukopi¹³ pronađeni su na četiri nalazišta u zapadnoj Mađarskoj. Kod mjesta Nadap (županija Bila, sjeveroistočna Transdanubija) pronađena je urna bez konteksta, a opisuje se kao tipična lasinjska posuda sa spaljenim kostima pokojnika (Horváth et al. 2003, 270).

Na nalazištu Szombathely-šuma Reiszig, na padini ispod šume četiri su urne s paljevinskim ostacima pokojnika bile položene u zemlju bez vidljive grobne rake, u blizini nadzemnog objekta. U grobovima 1 i 2 bile su priložene alatke od radiolarita. U grobu 1 priložene su dvije bikonične posude, dok su u grobovima 2, 3 i 4 pronađeni samo donji dijelovi posuda (Ilon 2004, 98, Fig. 28-30, Table XII-XVI).

Dva su paljevinska groba otkrivena na nalazištu Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.), u jamama istočno od stambenih objekata. Grob 1 sadržavao je urnu u kojoj su bile pomiješane kosti muškarca s pepelom i zemljom te dvije posude i kamen. U grobu 2 pronađena je posuda slična urni iz groba 1, ali je bila oštećena te bez kostiju i pepela. Na temelju sličnosti s prethodno opisanim grobom, istraživači je tretiraju kao grob (Barna, Kreiter 2006, 57-58, Fig. 8. 6; Fig. 16. 3-6). Obredno raspršeni pepeo otkriven je u uništenom naselju grupe Balaton-Lasinja na nalazištu Semjénháza (županija Zala) (Horváth 1980, 18).

U Jakšiću su slučajno, prilikom kopanja kanala pronađeni kosturni ostaci jedne ili više osoba. Do danas su sačuvani samo fragment duge kosti i zgloba, koji prema preliminarnoj antropološkoj analizi mogu pripadati ženi ili mlađoj muškoj osobi. AMS radiokarbonska analiza provedena na ulomku kosti datira grob u razdoblje između 4268. – 4050. g. pr. Kr. (tab. 4. 10) Uz kosturne je ostatke pronađeno i pet posuda, a točan položaj pokojnika nije poznat. U okolici nisu pronađeni tragovi naselja ili drugih grobova (Marković 1985c, 159; 1994, 44, T. 22. 1-5; Balen 2010, 30, tablica 3).

¹³ Na nalazištu Čepinski Martinci južno uz naselje lasinjske i kulture Retz-Gajary pronađeni su paljevinski ukopi u urnama, koji su pripisani bakrenom dobu na temelju fature posuda, ali njihova kulturna pripadnost nije posve jasna (Kalafatić 2009a, 21-22, sl. 1).

U Ozlju je pronađen dio donje čeljusti djeteta starog 4-5 g. (Rajić 2003). Kako se radi o višeslojnom nalazištu s poremećenom stratigrafijom, nije poznato pripada li lendelskoj ili lasinjskoj kulturi ili možda mlađim razdobljima zastupljenima na nalazištu.

Slika 17. Jama u Potočanima tijekom istraživanja (Janković et al. 2017, fig. 1)

U selu Potočani kod Požege tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja 2007. g. otkrivena je jama s velikom količinom ljudskih koštanih ostataka. Uz njih nije bilo priloga, osim nekoliko ulomaka lasinjske keramike u zapuni jame. AMS radiokarbonska analiza triju ulomaka kostiju datira ukop između 4258. i 3978. g. pr. Kr. (Potrebica, Balen 2008, 18; Balen 2010, 31, tablica 3). Bioarheološka analiza skeletnih ostataka još je u tijeku, a dosad je poznato da se radi o minimalno 41 osobi različitih dobnih i spolnih skupina te da su na 13 lubanja vidljive perimortalne traume nastale ubadanjem, probijanjem, udarcem tupim predmetom i rezanjem. Navedeni podaci sugeriraju da su pokojnici ubijeni i odloženi u jamu u isto vrijeme, odnosno da su žrtve masakra, a kako rane upućuju na različite vrste oružja, moguće da ga je počinilo više pojedinaca (Janković et al. 2017).

Dosad najiscrpnije obrađeni lasinjski ukopi potječu iz Ajdovske jame, smještene u Kartuševom dolu kod Nemške vasi. Spilja se sastoji od središnje dvorane, lijevog i desnog hodnika. Prema stratigrafskim i tipološkim karakteristikama, u spilji je prepoznato 5 kulturnih horizonata, od kojih drugi pripada razdoblju neolitika i eneolitika. Taj je horizont podijeljen na tri podfaze: 2a je razdoblje prije polaganja pokojnika u spilju, a 2b i 2c odgovaraju vremenu polaganja pokojnika i štovanja predaka. Uočeno je 6 skupina pokojnika, ukupno 31 individua (7 muškaraca, 8 žena i 16 djece): 4 u lijevom hodniku (skupine 1, 2, 5 i 6) i 2 u središnjoj dvorani (skupine 3 i 4). Uz skupinu 1 pronađeni su i tragovi okera, koji je vjerojatno prekrivao pokojnike. Dio lubanja i goljeničnih kosti nedostaje, vjerojatno kao

posljedica pogrebnog rituala. U vrijeme polaganja pokojnika u desnom je hodniku sagrađen suhozid. Pokojnici su u špilji bili izloženi, a ne pokopani, a tijela su im nakon određenog vremena bila premještena na drugo mjesto. Ponekad je oko kostiju postavljeno kamenje kao oznaka groba, a osobne su stvari (nakit, keramika, oružje, oruđe) položene uz tijela. Ostaci keramike, životinjskih kostiju i pougljenjenih zrna žita pronađeni zajedno s ostacima pokojnika govore da se u trenutku polaganja pokojnika ili poslije tog događaja prilagala hrana (Horvat 1989; Budja 1990; Bonsall et al. 2007).

Na temelju 50 radiokarbonskih datuma, od kojih 15 potječe s ljudskih kostiju (iz skupina pokojnika 1-4), 18 s pougljenjenog žita i 2 s pougljenjenog polena, napravljen je Bayesov model kalendarske kronologije Ajdovske jame. Prema njemu, polaganje umrlih počelo je nakon 4345. – 4295. g. pr. Kr. (54,5 % vjerojatnosti) tj. 4285. – 4265. g. pr. Kr. (13,7 % vjerojatnosti), trajalo 0 – 120 godina (68, 2 % vjerojatnosti) i završilo do 4255. – 4175. g. pr. Kr. Štovanje predaka započelo je 4360. – 4285. g. pr. Kr. (68, 2 % vjerojatnosti), trajalo 400-545 godina (68, 2 % vjerojatnosti) i završilo 3915. – 3805. g. pr. Kr. (68, 2 % vjerojatnosti). Pokapanje je u različitim dijelovima spilje bilo manje-više istovremeno, iako postoji mala mogućnost da je izlaganje pokojnika počelo nešto ranije u lijevom hodniku, a trajalo nešto dulje u središnjoj dvorani (Sraka 2016, 120-136).

Kalibrirani radiokarbonski datumi ukopa poklapaju se s onima lasinjske kulture. Prema tipološkoj i tehnološkoj analizi keramike, neki je znanstvenici pripisuju lendeškoj (Horvat 2011; Sraka 2012, 359-362), a neki lasinjskoj kulturi (Velušček 2011, 229; 2017, 18-21).

U naselju lasinjske kulture na cesti 61 kod Kaposvára (AN 1) pronađena je dijelom uništena jama 558 u kojoj je bila pokojnica (19 godina starosti) u zgrčenom položaju na leđima, a nešto dublje pronađene su dvije dječje (3 godine starosti) lubanje i nekoliko pripadajućih kostiju. U zapuni jame pronađeno je nekoliko ulomaka keramike lasinjske kulture i tri cilindrične perle od vapnenca (Somogyi 2000b; Zoffman 2011, 68).

Na nalazištu Ordacsehi-Kis-töltés u okrugu Somogy, prilikom zaštitnih istraživanja na trasi autoceste M7, u ovalnoj su grobnoj raki pronađene kosti lubanje i nekoliko razasutih kostiju dviju individua te zdjela i vrč lasinjske kulture. Osim ove grobne cjeline, nisu pronađeni drugi nalazi lasinjske kulture¹⁴ (Honti et al. 2002, 35, T. XII. 5-6).

¹⁴ Iako na nalazištu S-26 na trasi autoceste nisu pronađeni tragovi lasinjskog naselja, oni su prisutni na obližnjim nalazištima Ordacsehi-Bugaszeg (S-29) i Ordacsehi-Csereföld (S-27) te je moguće da su pokojnici živjeli u jednome od njih (Honti et al. 2002).

Na lokalitetu Veszprém-ulica Jutasi otkrivena su četiri zgrčena ukopa. Svi su grobovi ukopani u kulturni sloj lendelske kulture, a tragovi naselja kulture Balaton-Lasinja nisu pronađeni (Regenye 2006a, 18).

Slika 18. Veszprém-ulica Jutasi, grobovi 9, 13, 14 i 15 (Regenye 2006a, Figure 21-22)

Grob broj 9 pripadao je djetetu (8-9 g.) i udaljen je od ostala tri groba. Pokojnik je u grobnu raku približno kružnog oblika bio položen na desni bok, s glavom na istoku. Kao prilog, uz njega su se nalazile tri posude (bikonične zdjela i lončić te zdjela na šupljoj nozi), nakit izrađen od školjke (duguljasti privjesci s dvije rupice pri vrhu) i tri kamene alatke (Köhler 2006, 38; Regenye 2006a, 18, fig. 21). Grobovi 13, 14 i 15 bili su grupirani zajedno. U grobnu raku groba 15 pokojnik, muškarac od 30 do 50 g., bio je položen na lijevi bok, s glavom na zapadu i bez grobnih priloga. Grobovi 13 i 14 bili su ukopani u istu jamu lendelske kulture. Pokojnica u grobu 14, starija od 40 g., bila je položena na lijevi bok, s glavom na jugu. Grob je bio prekriven nepravilnim blokovima kamena vapnenca. Pokojnik u grobu 13, starosti između 23 i 40 g., bio je položen na desni bok, s glavom na jugu. Grob je djelomično bio prekriven kamenim blokovima vapnenca. Između njih bili su fragmenti bikonične zdjele na šupljoj nozi, s jezičastim aplikacijama na prijelomu. Prekrivanje pokojnika kamenim

blokovima karakteristika je kulture Ludanice (Köhler 2006, 38-39; Regenye 2006a, 18-19, fig. 22).

Na nalazištu Lébény-Kaszás-domb, 25 km udaljenom od Győra, pronađena su dva zgrčena ukopa, oko 80 m udaljena od kuće i pripadajućih joj objekata. U grobu 101 pokojnica je ležala na desnom boku dok joj je glava bila na istoku. Kao prilozi, kraj koljena su bile položene žlica i lončić. Grob 125 bio je bez priloga, ali je prema ulomcima keramike pronađenima u zapuni datiran u isto razdoblje¹⁵ (Németh 1994, 241-243, Abb. 2, 9; Zoffmann 1999, 34, 38). Na obližnjem, oko 500 m udaljenom nalazištu Lébény-Bille-domb, uz tri nadzemna objekta pripisana lasinjskoj kulturi, pronađen je i zgrčeni ukop, nažalost bez priloga (Németh 1994, 243-244).

Na nalazištu Balatonőszöd, nešto dalje od ostalih ukopanih objekata lasinjske kulture, pronađena su dva bunara. U jednom od njih, ispod sloja s badenskim nalazima, bila su tri horizonta ukopa. U prvom su horizontu, na 4 m dubine, izmiješana 3 kostura: žena 25-34 g. (G 69), dijete 13-14 g. (G 70) i muškarac 34-43 g. U idućem horizontu tri su sloja s ukopima. U najgornjemu su muškarac star 44-52 g. (G 75) i žena stara 34-40 g. (G 81); potom slijede ukopi žene od 48-56 (G 82) i djeteta od 8-9 (G 83), uz koje je bio bikonični vrč te naposljetku kostur petogodišnjeg djeteta (G 84). U posljednjem su horizontu dva groba (G 86 i G 87), koja nisu istražena, a nalazila su se na oko 6 m dubine. Na kostima nisu bile vidljive ozljede ili kakav drugi uzrok smrti, a u bunaru nisu pronađeni prilozi te se vjerojatno ne radi o žrtvovanju, odnosno ritualnom ukopu. Ovih 10 kostura bačeno je u bunar udaljen od stambenih objekata moguće zbog neke epidemije (Horváth et al. 2003). Prema novijim istraživanjima i radiokarbonskom datumu dobivenom iz groba 70 (3340. – 3090. g. pr. Kr. prema jednostrukoj standardnoj devijaciji) smatra se da je bunar iskopan i prvotno korišten u doba lasinjske kulture da bi se ponovno otvorio u ritualne svrhe u kasnom bakrenom dobu (Horváth 2014, 121).

Na lokalitetu Balatonmagyaród-Homoki dűlő, u jednoj je jami pronađen kostur petogodišnjeg djeteta. Uz njega je bio žrvanj i nekoliko ulomaka lasinjske keramike. Pretpostavlja se da se radi o žrtvovanju prilikom gradnje naselja, običaju koji se primjenjivao na ovim prostorima i u ranijoj lendeškoj i kasnijoj badenskoj kulturi. Nisu pronađeni drugi nepokretni nalazi lasinjske kulture te se pretpostavlja da je naselje uništeno erozijom (Bánffy 1992, 312; 1994; 2005, 85).

¹⁵ Prema nekolicini autora malobrojni keramički nalazi mogli bi se pripisati lasinjskoj kulturi, ali i istovremenim grupama Ludanice i Bisamberg-Oberpullendorf epilendeškog kompleksa (Németh 1994, 244).

Posebno je zanimljivo nalazište Keszthely-Fenékpuszta, Pusztaszentegyháza, gdje su u ukopima 45 i 46 pronađeni ostaci najmanje dvadeset individua. Nalazi keramike upućuju na to da su obje jame u pogrebnom ritualu korištene istovremeno, a jame su prvotno vjerojatno služile kao spremišne. Na čitavom je nalazištu pronađeno tek nekoliko jama pripisanih lasinjskoj kulturi, a dvije navedene smještene su na periferiji nekadašnjeg naselja. Kosturni ostaci bili su sporadični, najčešće se radilo o lubanjama, što upućuje na sekundarno odlaganje dijelova pokojnika koje je interpretirano kao ritual zajednice. Opsežne antropološke, DNK i analize izotopa otkrile su da se radi o populaciji čija se prehrana uglavnom bazirala na C3 biljkama uz znatan postotak životinjskih proteina. Od 12 analiziranih individua samo su dva para bila u mogućim rodbinskim vezama, a mogu se pripisati velikom broju od deset majčinskih loza. Neke od individua moguće da nisu bile lokalnog porijekla (među njima i jedan par u rodu). Može se zaključiti da se zasigurno ne radi o obitelji te da su kosti naknadno stavljene u navedene jame (Zoffmann 2005; Szécsényi-Nagy et al. 2019).

Na prostoru Austrije ljudske su kosti prikupljene prilikom podvodnih istraživanja nalazišta Keutschachersee. Radi se o dijelu lubanje vjerojatno ženske osobe starosti 20-25 g. te o kosti odrasle osobe (Offenberger 1983, 136).

S obzirom na mali broj pronađenih ukopa, teško je donositi zaključke o pogrebnom ritualu lasinjske populacije, za koji ipak možemo ustanoviti da nije bio ujednačen. Od 15 nalazišta, na njih deset ukopi pokazuju karakteristike „uobičajenog“ postupanja s pokojnikom, u smislu paljenja njegova tijela ili odlaganja tijela u zemlju.

Poznata su tek četiri nalazišta s paljevinskim ukopima, od kojih dva u sklopu naselja, odnosno u blizini objekata (Szombathely-šuma Reiszig: Ilon 2004; Zalaegerszeg-Andráshida-Gébárti-tó: Barna, Kreiter 2006). Unutar tri naselja pronađeni su kosturni ukopi (Kaposvár-cesta 61: Somogyi 2000b; Lébény-Kaszás-domb i Lébény-Bille-domb: Németh 1994), dok su na tri nalazišta oni pronađeni izvan konteksta lasinjskog naselja (Ordacsehi-Kis-töltés: Honti et al. 2002; Veszprém-ulica Jutasi: Regenye 2006a; Jakšić: Marković 1985c, 159).

Možemo pretpostaviti da je jedan od pogrebnih običaja lasinjske kulture bilo pokopavanje unutar areala zaseoka ili farmi. S obzirom da zasad nema dokaza o centralizaciji naselja, odnosno grupiranju manjih naselja oko jednog većeg i dugotrajnijeg, čini se logičnim pretpostaviti da su im na sličan način bila organizirana i groblja. U sklopu svakog zaseoka, vjerojatno na njegovu rubu, pokopavali bi se pojedinci koji su u njemu i živjeli. S obzirom da je poznato da su naselja bila raširena, s raštrkanim objektima te da su dosad istraženi samo dijelovi nekih od njih, ne čudi činjenica da je zasad poznat samo manji broj ukopa.

Dakako, moramo uzeti u obzir i mogućnost postojanja različitih pogrebnih običaja, primjerice odlaganja tijela na otvorenom, bacanja tijela u vodu (rijeku, močvaru, potok...) ili jamu, polaganje u stijene ili šupljine drveta, paljenje tijela bez posebnog odlaganja ostataka i sl. Tome svakako svjedoči Ajdovska jama s barem 31 kosturom, gdje su se pokojnici izlagali, a potom bili premješteni na drugo mjesto unutar spilje, koja je bila mjesto njihova štovanja (Budja 1990; Horváth et al. 2003, 270).

Na četiri su lokaliteta pronađeni ukopi posebnog karaktera. Unutar naselja u Balatonőszödu, ali nešto dalje od drugih ukopanih objekata, u jedan je bunar ubačeno deset pokojnika, vjerojatno umrlih uslijed neke epidemije. U Potočanima je u jamu, kao žrtva masakra, ubačen barem 41 pokojnik, različite dobi i spola. Dva ukopa iz Keszthely-Fenékpuszte, s minimalno 17 pokojnika, uglavnom djece te ukop djeteta s nalazišta Balatonmagyaród-Homoki dűlő, prema perimortalnim ozljedama možemo smatrati žrtvovanjima.

Biritualni ukopi javljaju se još u lendelskoj kulturi, iako su kulture koje prethode lasinjskoj koristile uglavnom inhumaciju u pogrebnom ritualu (Zalai-Gaál 2001). Ukopi sopotske i vinčanske kulture zasad su malobrojni. Na nalazištima Kaznica-Rutak i Osijek-Filipovica-Hermanov vinograd pokojnici su položeni na bok u zgrčenom položaju unutar naselja (Hršak, Pavlović 2007; Los 2014). Vinčanski ukopi u Botošu po svoj su se prilici nalazili izvan naselja. Na groblju unutar naselja u Gomolavi pokopani su samo muškarci, a na kostima nisu bili vidljivi tragovi nasilja. Prema radiokarbonskim datumima vidljivo je da su ukopani u razdoblju Vinča D1, kada je taj dio naselja već bio napušten (Borić 2015, 170-173). Lendelski ukopi u Mađarskoj najčešće su zgrčeni skeletni u grobljima, iako se u južnoj Transdanubiji javljaju i paljevinski ukopi. Ovaj biritualni karakter pogrebnih običaja može se dakle pratiti od lendelske te u lasinjskoj i susjednim joj i istovremenim kulturama, uz nešto veću prevlast kosturnih ukopa (Zalai-Gaál 2001).

Grupa Bisamberg-Oberpullendorf koristi incineraciju i inhumaciju (Probst 1991, 438). Paljevinski su ukopi pronađeni u Siegendorfu i Stillfriedu. U Siegendorfu su otkriveni paljevinski ostaci vjerojatno ženske osobe, položeni u naopako okrenutu posudu na nozi. U Stillfriedu su spaljeni ostaci jedne, vjerojatno ženske odrasle osobe otkriveni u naopako okrenutoj bikoničnoj zdjeli uz koju se nalazila i naopako okrenuta bikonična zdjela na nozi (Hahnel 1990). Na nalazištu Schleibach, u blizini nadzemnih objekata pronađen je kosturni ukop djeteta u zgrčenom položaju na lijevom boku, s glavom na jugozapadu. Uz njega je pronađen lonac s ručkama u kojemu su bile dvije sjekire. U četiri su jame pronađeni i ostaci muških individua (Schwammenhöfer 1983). Unutar istovremenog naselja na nalazištu

Sommerein-Fuchsbicheläcker u jami su pronađeni ostaci lubanja dviju ženskih osoba te ostaci kostura jedne muške osobe za koje se pretpostavlja da su nastradali u požaru naselja te kasnije deponirani u navedenu jamu (Ruttkay et al. 2014).

Ukopi kulture Ludanice malobrojni su. Na nalazištima Jelšovce, Branč i Nitra-Mlynárce pronađeni su kosturni ukopi unutar naselja, u jamama ili grobnim rakama. U Branču su ukopana samo djeca, dok u Jelšovcima ona čine četvrtinu pronađenih grobova, a na osam su kostura primijećene perimortalne ozljede koje su mogle uzrokovati smrt. Na nalazištu Nitra-Mlynárce pronađeno je 16 kostura u 12 grobova, od kojih je čak jedanaest ženskih, dok su dva dječja i dva muška. Na svima su uočene perimortalne ozljede. Većina je pokojnika položena na bok u zgrčenom položaju, a kao prilog se javlja tek pokoji lonac, zdjela, posuda na nozi ili kameni nalazi. Uzevši u obzir navedeno, postoji mišljenje da se radi o iznimnom ritualu te da su se pripadnici ove kulture ukopavali u zajednička groblja izvan naselja, za što ipak još nema dokaza (Lichardus, Vladár 1964; Vladár, Lichardus 1968; Pavúk, Batora 1995, 112-115, 137-138; Gabulová, Kuzma 2015).

Na nalazištu jordanovske kulture Třebestovice pronađeno je osam kosturnih ukopa, u zgrčenom položaju na boku. Uz grobove se nalazio i nadzemni objekt, istovremeno dijelu ukopa. Polovica je grobova imala priloge: privjeske od brončanog lima i školjaka te kamene nalaze (Čtverák, Rulf 1989). Na prostoru današnje Češke iz istog su razdoblja poznati i kosturni i paljevinski ukopi (Vávra 1989, 72).

U istočnoj su Mađarskoj u srednjem eneolitiku zamijećeni kosturni ukopi ili groblja u središtu nekoliko grupacija naselja ili na njihovu rubu te se pretpostavlja da su predstavljale markere granica određenih skupina, poput neolitičkih telova (Parkinson 2006, 147).

2. 7. POKRETNi NALAZI

2. 7. 1. Keramički nalazi

Keramički nalazi lasinjske kulture javljaju se u različitim fakturama i oblicima te su pečeni u različitim atmosferama, što je između ostaloga ovisilo i o planiranoj funkciji posude. Kako tehnološka analiza keramičkih nalaza nije ključni dio disertacije, ovdje se donose samo njihove sumarne karakteristike.

Gruba keramika najčešće je nejednolikih narančastih ili oker tonova, ponekad s tankom sivom linijom u presjeku, rjeđe je tamnosivog presjeka smeđe do narančaste površine ili tzv. sendvič-presjeka, a u manjem se broju javlja i keramika nejednolike sive do oker boje. Kao primjese u keramici javljaju se pijesak, razne vrste minerala (najčešće kvarc i kalcit) čija veličina i količina variraju te grog. Površina posuda je ovlaš zaglađena ili glačana. Iako ona često izgleda neobrađeno, ostaci prevlake, koja je uglavnom uništena tijekom deponiranja u zemlji, na nekim posudama ipak govore u prilog doradi površine posuda. Od oblika se u ovoj kategoriji najčešće javljaju lonci, nešto manje zdjele i žlice, a često nisu ukrašene. Ako nose ukras, najčešće se radi o plastičnim aplikacijama i otiskivanju, dok je urezivanje i utiskivanje nešto rjeđe (Homen 1990, 56; Horváth, Simon 2004, 111; Tiefengraber 2004, 203-204; Balen 2010, 34; Kramberger 2014b, 84-86).

Slika 19. a) Ulomak lonca grube fature s tragovima obrade površine, koja je gotovo u potpunosti degradirala (Črečan); b) Ulomak zdjele glačane, sjajne površine (Crkvišće); c) Ulomak posude s crvenom prevlakom (Crkvišće) (snimila L. Čataj)

Keramiku prijelazne fature karakterizira manja količina primjesa u lončarskoj smjesi. Boja keramike uglavnom je oker do narančastih, nešto rjeđe sivih tonova, često nejednolike boje. Površina je glačana, a ponekad je praškasta na dodir. Kako su svi poznati tipovi posuda rađeni u ovoj fakturi tako se i od ukrasa javljaju apliciranje, utiskivanje i urezivanje (Homen

1990, 56; Horváth, Simon 2004, 111; Tiefengraber 2004, 203-204; Balen 2010, 34; Kramberger 2014b, 84-86).

Keramika fine fakture odlikuje se malom količinom primjesa u lončarskoj smjesi i kvalitetom pečenja. Površina je uglačana, a ponekad intenzivno glačana i sjajna. Češće je tamnijih sivih i crnih tonova, iako se javlja i crvena u nekoliko nijansa. Na nekim je nalazištima u manjem broju prisutna i keramika s prevlakom crvene boje. Na ovaj su način najčešće izrađeni vrčevi, potom šalice, zdjele i čaše (Homen 1990, 56; Horváth, Simon 2004, 111; Tiefengraber 2004, 202-204; Balen 2010, 34; Kramberger 2014b, 84-86).

Prema analizi lončarske smjese, načina oblikovanja posuda, načina obrade površine, načina premazivanja i pečenja te tvrdoći keramike (odnosno tehnološkim karakteristikama) ustanovljena je razlika između neolitičkih i eneolitičkih horizonata Moverne vasi, iako su oblici posuda i način ukrašavanja slični. U horizontu 7 prevladava srednjozrnata lončarska smjesa, čiji se udio povećao u odnosu na neolitik. Smanjen je udio finozrnate, jako finozrnate i grubozrnate keramike. Površina je uvijek brisana, a premazivanje glinenim premazom je rijetko. Silikatnog premaza, koji je prisutan u neolitiku, u lasinjskom horizontu nema. Najčešće je nepotpuno oksidacijsko pečenje, kao i u drugim horizontima, a udio redukcijskog pečenja povećao se u odnosu na neolitik. Lasinjska keramika najčešće je tvrda, kao i u ostalim eneolitičkim horizontima, za razliku od onih neolitičkih gdje prevladava vrlo tvrda, a potom i tvrda keramika (Tomaž 1997, 129-130).

Tipovi posuda zastupljeni u lasinjskoj kulturi su lonci, vrčevi, zdjele (koje mogu biti na nozi), šalice, čaše i tave. Od posebnih se oblika javljaju poklopci, žlice, bočice, pintadere i statuete te posude neobičnih oblika (Dimitrijević 1979a: 151-162; Horváth, Simon 2004, 111; Tiefengraber 2004, 204-213; Balen 2010: 33-36).

Lonci mogu imati bikonično ili zaobljeno tijelo. Kod bikoničnih lonaca rame posude obično je izvedeno konkavno ili konveksno, dok je trbuh uglavnom konkavan. Prijelaz ramena u vrat posude može biti blag ili izražen, kada je vrat često cilindrična oblika. Javljaju se i bikonični lonci niska ramena, slični zdjelama, koji ponekad imaju ručku postavljenu odmah iznad prijeloma. Karakteristični su i bikonični lonci uglatog ramena koje nosi bogati ukras. Lonci zaobljenog tijela mogu imati blagu s-profilaciju ili imati naglašenije izdvojen vrat od ramena. Ponekad imaju horizontalne, vertikalne ili kljunaste ručke ili pak ušice uz ili ispod oboda. Lonci grube fakture najčešće su ukrašeni plastičnim aplikacijama i tehnikom utiskivanja, dok oni fine fakture uglavnom nose ukrase izvedene urezivanjem i utiskivanjem, ponekad ispunjene inkrustacijom (Dimitrijević 1979a, sl. 5. 6, 10-12, T. XVIII. 4, 8, T. XIX. 3-4, 8-10, T. XXI. 4-5; Balen 2010, T. 6, T. 7, T. 8. 1, T. 10. 3; Horváth, Simon 2004, 113,

Abb. 21. 5-8, 11-12, Abb. 22. 7, 12, Abb. 23. 8, Abb. 24. 9-11, Abb. 27. 16-16; Okroša Rožić 2004, sl. 7C1, 7C2, 7E1, 7I1; Tiefengraber 2004, 210-211, 13, 22-24, 40, 42, 59-60, 83-85; Minichreiter, Marković 2013, T. 1. 1, 3, 5, T. 2. 1, 3, 5, T. 3, T. 12 id.; Kramberger 2014b, 139-158, sl. 104-116).

Vrčevi s jednom ručkom tipični su predstavnici lasinjske kulture i često nose ukras. U pravilu su bikoničnog oblika s konkavno izvedenim trbuhom dok im rame može biti konveksno ili konkavno, a mogu imati i cilindričan vrat. Kao i kod lonaca, javljaju se oblici uglato izvedenog ramena koje nosi ukras i prelazi u konkavan vrat, a predstavlja tipičan oblik za ovu kulturu (Dimitrijević 1979a, sl. 5. 13, 19, T. XIX. 5, T. XXI. 2, 3; Horváth, Simon 2004, 112-113, Abb. 26. 3, 17, Abb. 27. 4, 14; Okroša Rožić 2004, sl. 7C1, 7C2; Tiefengraber 2004, 209, Nr. 20-21, 102, 158; Balen 2010, T. 4. 1, t. 5. 1; Minichreiter, Marković 2013, T. 15; Kramberger 2014, 165- 171, sl. 120-123).

Zdjele se često javljaju na lasinjskim nalazištima i jedan su od najraširenijih i najraznovrsnijih oblika posuda lasinjske kulture. Kao i lonci mogu imati bikonično ili zaobljeno tijelo, a jednostavne konične zdjele također su uobičajen inventar. Bikonične se zdjele javljaju u više varijanti s različitim kombinacijama konkavno, konveksno ili konično izvedenog trbuha i ramena. Mogu imati ručku koja spaja prijelom i obod, koji ponekad i prelazi. Najčešće nose jezičaste ili plastične aplikacije na prijelomu ili ukras izveden urezivanjem ili utiskivanjem na ramenu. Zaobljene zdjele mogu biti polukuglaste i kuglaste te nositi mehanički izveden ukras ili plastične aplikacije, iako su često neukrašene. Zaobljene zdjele također mogu imati ručku koja je postavljena ispod oboda. Uobičajen su nalaz i jednostavne konične zdjele. Zdjele niskog zaobljenog tijela i cilindričnog ili konkavnog vrata rijetko se javljaju. Za lasinjsku je kulturu među zdjelama najtipičnija ona bikoničnog oblika kratkog ramena i konkavnog/koničnog trbuha s jezičastom aplikacijom na prijelomu (Dimitrijević 1979a, sl. 5. 1-2, 7-9, 15-17, T. XVIII. 9; Horváth, Simon 2004, 111-112, Abb. 22. 9-10, Abb. 23. 1, 9, Abb. 24. 1-4, 6, Abb. 25. 2-3, 6, 8; Tiefengraber 2004, 205-209, 11-12, 14-16, 19, 29, 31-33, 45-48, 50, 67-69, 94, 96-101, 103, 118, 124, 126, 148, 152-154; Okroša Rožić 2004, sl. 7A; Balen 2010, T. 2, T. 3. 6-7, T. 9. 1, 4; Kramberger 2014b, 171-189, sl. 124-132).

Zdjele ili lonci s izljevom uglavnom su jednostavnog koničnog ili bikoničnog oblika. Mogu imati cilindričan izljev koji izlazi iz tijela posude, otvoren izljev koji prolazi kroz vrat/rame posude ili jednostavno oblikovan izljev na rubu usta (Dimitrijević 1979a, sl. 5. 21; Horváth, Simon 2004, Abb. 24.7; Okroša Rožić 2004, sl. 7F1; Tiefengraber 2004, 212, Nr. 28, 49, 95; Balen et al. 2017, T. 4. 4; Čataj, u tisku).

Slika 20. Turnišče. a) Rekonstruirana zdjela; b-c) Rekonstruirani lonci (Tomaž 2012, G1, G8, G23)

Jedan od karakterističnih oblika lasinjske kulture svakako je i zdjela na šupljoj nozi. U najvećem broju slučajeva recipienti i noge ne mogu se spojiti. Stoga se različiti podtipovi uglavnom baziraju na obliku noge, najčešće visoke, koja može biti cilindrična ili konkavna te se manje ili više širiti prema stajaćoj plohi. Zastupljene su i zaobljene noge zadebljane u gornjem dijelu te konkavnog tijela, koje se izrazito širi prema stajaćoj plohi. Nešto se rjeđe javljaju kratke noge, a mogu biti cilindrične, stožaste ili konveksne (Dimitrijević 1979a, sl. 5. 4, 5, 20, T. XVIII. 1, 5, T. XIX. 1, T. XX. 3, 6, T. XXI. 1; Horváth, Simon 2004, 113, Abb. 22. 13-17, Abb. 25.10, Abb. 27. 6; Tiefengraber 2004, 204, Nr. 36, 72-74, 107-108, 130-134; Balen 2010, T. 10. 1; Kramberger 2014b, 189-194, sl. 133-135).

Šalice su uglavnom bikonične ili s-profilirane s trakastom ručkom koja spaja obod, a ponekad ga i nadvisuje, s prijelomom posude. Često su ukrašene urezivanjem ili utiskivanjem (Balen 1998, T. 3: 2; 2010, 34, T. 4.2; Horváth, Simon 2004, 112, Abb. 21. 7, Abb. 22. 3, Abb. 3, 6-7, Abb. 25. 14-15, Abb. 26. 1, 6, 10, Abb. 27. 12; Okroša Rožić 2004, T. 12; Kramberger 2014b, 196-197, sl. 138; Čataj, u tisku).

Čaše su najčešće fine fature te imaju prilično tanke stijenke i lagano izvučen rub. Mogu nositi ukras izveden urezivanjem ili utiskivanjem u svojem gornjem dijelu (rame, vrat, rub) (Balen 2010, T. 5. 2; Kramberger 2014b, 195-196, sl. 137; Čataj, u tisku).

Plitke tave velikog promjera nedavno su izdvojen oblik lasinjske kulture, a kako je zasad poznato, javljaju se na slavonskim i slovenskim nalazištima (Balen 2010, 34, T. 10. 2; Minichreiter, Marković 2013, T. 16-17; Kramberger 2014b, 194-195, sl. 136).

Poklopci su uglavnom jednostavnog diskoidnog oblika, s ručkom/drškom postavljenom na gornjoj strani ili bez nje, grube fature. Rjeđe se javljaju poklopci fine fature, ukrašeni urezivanjem i inkrustacijom (Homen 1990, sl. 4. 6; Horváth, Simon 2004,

Abb. 26. 11, 15, Abb. 27. 2; Okroša Rožić 2004, sl. 7N; Bekić 2006d, T. 2. 6; Kramberger 2014, 199, sl. 140).

Žlice su prisutne na gotovo svakom nalazištu lasinjske kulture, imaju veći ili manji zaobljeni recipijent i tuljac za nasad drška (Dimitrijević 1961, T. VIII. 51, T. XVIII. 149-150; 1979a, T. XVIII. 6; Marković 1994, T. 24. 7-8; Horváth, Simon 2004, 113, Abb. 22. 4-5, 8, 11, Abb. 25. 7, 9; Okroša Rožić 2004, sl. 7J2; Tiefengraber 2004, 212, Nr. 109, 121, 164; Minichreiter, Marković 2013, T. 18; Kramberger 2014b, 200-204, sl. 141, sl. 142).

Bočice su manjih dimenzija, bikoničnog ili zaobljenog tijela, s ušicama postavljenim na prijelomu, koje su vjerojatno služile za vješanje. Često su ukrašene utiskivanjem, urezivanjem i inkrustacijom. Analiza zemlje iz zapune jedne od njih, upućuje na moguća eterična ulja. Pronađene su u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj, Sloveniji i Mađarskoj (Homen 1985; Horváth, Simon 2004, Abb. 22.1, Abb. 26. 8; Okroša Rožić 2004, sl. 7K1; Težak-Gregl 2007; Kramberger 2014b, 207-208, sl. 144. M7).

Pečati ili pintadere ne javljaju se osobito često u lasinjskoj kulturi, a prisutni su u sjeverozapadnom području njezina rasprostiranja. Pintadere mogu imati kvadratnu, pravokutnu, ovalnu ili kružnu bazu te cilindričan, koničan ili stožast držak, koji je ponekad perforiran. Baza je ukrašena urezanim ili žlijebljenim linijama ili ubodima. Cilindrične ili valjkaste pintadere uzdužno su probušene i nose ukras urezanih ili žlijebljenih linija (Ruttkay 1994; Kramberger 2014b, 211-213, sl. 147). Danas je najzastupljenije mišljenje da su se koristile za otiskivanje na razgradivim materijalima poput kože ili tekstila, dok su se cilindrične pintadere mogle nositi kao nakit. Često se navodi da su pintadere maloazijskog porijekla, a za lasinjske primjere paralele se nalaze na Balkanu i u sjevernoj Italiji (Ruttkay 1994; Skeats 2007; Marijanović 2008; Vuković Biruš 2009; Kramberger 2014b, 212). Mnogo se češće javljaju na nalazištima kasnije kulture Retz-Gajary (Dimitrijević 1980, T. 17. 11; Durman 1982a, T. 2. 3; Dular 2001, T. 3. 9, 11; Čataj 2009, 42-43, T. 6. 3-4).

Antropomorfna plastika slabo je zastupljena u lasinjskoj kulturi, a često je pronađena izvan arheološkog konteksta. Na prostoru Hrvatske najveći broj potječe iz okolice Požege (Ašikovci-Polje, Novoselci-Pašnjak i Šikara, Zarilac-Grabaračke livade), a pronađena je i u sjeveroistočnoj Sloveniji (Kalinovnjek kod Turnišća). Radi se o dva poznata tipa figura: jednostavnoj plosnatoj statueti pravokutno oblikovane glave i naglašenih grudi te valjkastoj statueti pojednostavljenog tijela (Dimitrijević 1976, T. 1. 1, 4; Težak-Gregl 1984, 27-28, T. 8. 2-3; Bondár 2006, 122, fig. 2; Kerman 2014, 10-11). Treći tip figura pronađen je samo izvan Hrvatske, na nalazištima Szombathely (Mađarska) i Kögelberg (Austrija), a pripada tipu s

bolje razrađenim prikazom glave i dugim vratom. Njihova pripadnost lasinjskoj kulturi nije posve sigurna (Bondár 2006: 122, fig. 3. 2).

Keramički nalazi lasinjske kulture ukrašeni su plastičnim aplikacijama, utiskivanjem, urezivanjem, žlijebljenjem, inkrustiranjem i kombinacijama navedenih tehnika.

Plastično ukrašavanje u znaku je kružnih (bradavičastih i dugmetastih), ovalnih i trokutastih (jezičastih) aplikacija, raščlanjenih rebara te nosolikih držaka ispod oboda. Utiskivanjem prsta, nokta ili alatke ukrašeni su najčešće prijelomi ili rubovi posuda¹⁶. Urezivanjem, žlijebljenjem ili utiskivanjem najčešće su ukrašeni rame, vrat ili noga posude, a rjeđe trbuh, dno ili unutrašnja strana posude. Od motiva koji su najzastupljeniji u lasinjskoj kulturi možemo spomenuti nizove paralelnih vertikalnih, horizontalnih ili kosih linija, te paralelne urezane linije koje tvore A-, V-, cik-cak ili motiv jelove grančice, girlande u nekoliko paralelnih koncentričnih polukrugova, neorganizirano urezivanje, motiv bodljikave žice, mrežasti te ljestvičasti ukras i sl. Kao najtipičniji lasinjski ukras javljaju se paralelne urezane linije obrubljene nizom otisaka. Utiskivanje se javlja i samostalno, ispod ruba ili na prijelomu posude. Urezani su motivi često ispunjeni bijelom inkrustacijom, koja je dobivena drobljenjem paljenog jelenovog roga apliciranog u ureze impregnirane organskom smolom. Posude mogu nositi i crveni premaz na vanjskoj površini (Dimitrijević 1961; 1979a, 151-160, sl. 5; Homen 1990; Marković 1994, T. 20 – T. 24; Tiefengraber 2004, 213-217; Balen 2010, 33-36; Kos et al. 2013; Marković, Minichreiter 2013, T. 1-18; Kramberger 2014b, 214-226, sl. 149-155). Iako se ukras izveden brazdastim urezivanjem ili urezan motiv spirale ispunjene urezima vežu uglavnom uz kasniju kulturu Retz-Gajary, prema nekim se autorima oni javljaju već u lasinjskoj kulturi (Ruttkay 1996; Velušček 2011, 222-223, sl. 5. 11).

Mnoge tehnike i motivi, kojima su ukrašene lasinjske posude, poput urezanih paralelnih linija vodoravno postavljenih ispod ruba i jelove grančice, utiskivanja uz rub ili na samom rubu, utiskivanja alatom na prijelomu, dvostrukog reda otisaka ispod ruba ili pak slikanja crvenom bojom mogu se pratiti u krugu lendelske kulture, a isti je slučaj i s nekim oblicima posuda poput bikoničnih zdjela, konkavno oblikovanog trbuha, lonaca s ušicom uz rub ili onih zaobljenog tijela, zdjela na šupljim nogama i žlica (Košturik 1973; Budja 1992: sl. 4; Homen 1990, 54; Károlyi 1992, 90; Bánffy 2005, 85-86; Težak-Gregl 1994; 2005; Tomaž 1999: T. MV1-MV36; Guštin 2005). Bikonične i zaobljene zdjele, zdjele na nozi, kao i ukrašavanje utiskivanjem uz rub ili na samom rubu posude te malim jezičastim aplikacijama

¹⁶ Usljed česte promjene temperature prilikom izlaganja vatri i hlađenja, rubovi posuda posebno su osjetljivi na pucanje, čiju mogućnost smanjuju razni otisci.

na prijelomu predstavljaju poveznicu sa sopotskom kulturom, a konkavno je oblikovanje trbuha te zaobljene i bikonične zdjele, zdjele na nozi i nosoliki dršci prisutno i u vinčanskoj kulturi (Dimitrijević 1968; 1979a; Marković 1994: T. 19a. 6).

Z. Marković uočava razlike u keramografiji tipa Koška rasprostranjenog u istočnoj Hrvatskoj i tipa Beketinec u središnjoj Hrvatskoj. Tip Koška karakteriziraju kljunaste ručke, plastične raščlanjene trake i spirale te žlijebljeni cik-cak i A-motivi na gruboj keramici, a velike jezičaste aplikacije na finoj. U tipu Beketinec javljaju se male bočice te ljestvičasti i motiv bodljikave žice, sedlaste i X-ručke te vjedra s roščićem na rubu (Marković 1994, 92-93).

U tipu Kanzianiberg-Lasinja E. Ruttkay uočava kronološke razlike u keramici. U prvom se stupnju javljaju vertikalno i horizontalno postavljeni linearni urezani ukrasi i crveno-bijelo slikanje. Koso postavljene paralelne urezane linije javljaju se u drugom stupnju koji dijeli na tri podstupnja. Stupanj IIa predstavlja klasični repertoar ove grupe, u stupnju IIb javlja se brazdasto urezivanje, a u najmlađem stupnju IIc ukras riblje kosti i inkrustirana keramika s krivolinijskim ornamentom (Ruttkay 1996). Predloženo je i izdvajanje tipa Raababerg prisutnog u okolici Graza koji karakterizira keramika pretežito ukrašena otiscima (Ruttkay 1994).

2. 7. 2. Kameni nalazi

Kako kameni nalazi nisu tema ovog doktorskog rada, ovdje će se donijeti tek pregled kamenih izrađevina lasinjske kulture: lomljenih, glačanih i onih s abrazivnim svojstvima.

Kamene izrađevine uobičajen su nalaz na lasinjskim nalazištima, no često su izostavljene iz objava rezultata istraživanja ili su objavljene na nezadovoljavajući način prema današnjim standardima. S prostora središnje i gorske Hrvatske mali je broj nalazišta s objavljenom tipološko-tehnološkom analizom lomljenih kamenih izrađevina (Varaždinske Toplice-Gromače 2: Komšo 2006a; Jakopovec-Blizna: Komšo 2006b; Gornji Pustakovec: Komšo 2006c; Nedelišće-Stara ves: Komšo 2006d; Crkvišće-Bukovlje: Barbir 2017). Kamene izrađevine s višeslojnog nalazišta Čanjevo prikupljene su iz sekundarnog konteksta ili kao slučajni nalazi. Kako prapovijesni nalazi pripadaju lasinjskoj, retzgajarskoj, vučedolskoj, vinkovačkoj i kulturi žarnih polja, kamene izrađevine ne možemo sa sigurnošću pripisati lasinjskoj kulturi (Brnić 2008; Komšo 2008). Velik broj glačanih kamenih izrađevina nije pronađen u primarnom arheološkom kontekstu i može se datirati od neolitika do brončanoga doba (Registar 1997; Težak-Gregl 2001a, 15-16). Obrađene su i objavljene glačane kamene

izrađevine iz Arheološkog muzeja u Zagrebu te Muzeja Međimurja u Čakovcu, uglavnom pronađene u sekundarnom kontekstu, dio kojih je vjerojatno pripadao lasinjskoj kulturi, kao i eneolitičke glačane alatke iz špilje Vindije (Balén-Letunić 1981; Šimek et al. 2002; Marciuš 2017; Đukić 2018).

Prema dosadašnjim saznanjima možemo zaključiti da su kod lomljenih kamenih izrađevina na lasinjskim nalazištima u Hrvatskoj najzastupljenije tehnološke kategorije odbojci (kamene izrađevine koje su se zbog udarca odvojile od jezgre) i sječiva (odbojci dobiveni posebnim proizvodnim postupkom čija je dužina barem dva puta veća od širine, s više ili manje usporednim rubovima). Zastupljene su i jezgre (komadi sirovine od kojih su namjenski lomljeni odbojci, sječiva i pločice) te odbojčići (mali odbojci, obično odlomljeni tijekom obrađivanja ruba oruđa ili sitnih popravaka, kojemu su duljina i širina obično kraće od 1 cm) koje pokazuju djelomičnu proizvodnu aktivnost *in situ*, zajedno s visokim udjelom krhotina (debeli kameni komadi neodređenog oblika kod kojega nije moguće odrediti smjerove loma), dok su se ostali poluproizvodi proizvodili izvan naselja (Šošić, Karavanić 2004; Špoljar 2011; Karavanić et al. 2015, 87, 100, 126, 162; Balén et al. 2017, 12-13, 20, tablica 2; Barbir 2017, 65, 127). Dosad napravljene analize pokazale su da su za lasinjska nalazišta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj karakterističan poluproizvod odbojci, a u istočnoj Hrvatskoj sječiva/pločice (Balén et al. 2017, 20).

Slika 21. Črečan. a) Strjelica; b) Jezgra; c) Grebalo (snimila L. Čataj)

Prema tipološkoj analizi najzastupljeniji su komadi s obradom i grebala (oruđe načinjeno na odbojku ili sječivu s obrađenim jednim ili oba poprečna ruba), a javljaju se i svrdla (kamena oruđa na odbojku ili sječivu koja imaju obrađen šiljasti vrh), udubci (kamena oruđa na odbojku ili sječivu s udubljenjem na rubu), nazupci (kamena oruđa na odbojku ili sječivu s jednim ili više nazubljenih rubova), dubila (oruđa s dljetasto oblikovanim radnim

rubom), šiljci, strjelice i kombinirana oruđa (Komšo 2006a; 2006b; Karavanić et al. 2015, 59, 73, 122, 173, 186 ; Barbir 2017, 66; Čataj 2017, 33-34; Čataj, Barbir 2018, 23-24).

Sjaj srpa, odnosno trajni sjaj na kamenom oruđu koji nastaje intenzivnim rezanjem bilja, karakterističan je za razdoblja neolitika i eneolitika, a često se javlja i u lasinjskim skupovima lomljenih kamenih izrađevina. Takva sječiva bila su uglavljena u srp, rijetko imaju obradu i često su otupljena od intenzivne upotrebe (Komšo 2006a; 2006b; Karavanić et al. 2015, 162; Barbir 2017, 58).

Sirovinu za lomljeni kamen lasinjska je populacija u Hrvatskoj nabavljala u okolici, iz obližnjih gora ili korita rijeka, čemu svjedoče karakteristike sirovinskog materijala poput mehaničke istrošenosti okorine, zaobljenosti i male veličine sirovine. Najčešće je korišten rožnjak, koji je zbog školjkastog načina loma bio prikladan za obradbu lomljenjem i okresivanjem (Težak-Gregl 2001a, 16; Komšo 2006a; 2006b). Alatke rađene na opsidijanu pronađene su samo na slavonskim nalazištima (Kalafatić 2009b, 23; Špoljar 2011, tab. 13; Đukić 2018, 23). Ovdje moramo spomenuti i ostavu lomljenih kamenih izrađevina s lokaliteta Vinkovci-Hotel. U vrču ukrašenom urezanim horizontalnim paralelnim linijama na vratu te trokutima i krivolinijskim trakama ispunjenim mrežastim motivom nalazilo se 48 primjeraka lomljenih alatki među kojima i jedna jezgra i dva sječiva od opsidijana, koji svjedoče o trgovini i razmjeni s udaljenim područjima (Dimitrijević 1979b, 43, T. II. 3-13).

Dio operacija obavljen je na mjestu prikupljanja sirovine, na primjer priprema jezgre i skidanje okorine. U smislu proizvodnje lomljenih kamenih izrađevina lasinjska su naselja, u kojima se odvijala djelomična proizvodnja, bila sličnog karaktera (Komšo 2006a; 2006b; Balen et al. 2017, 21; Barbir 2017, 67).

Glačane kamene izrađevine su alatke koje su služile za bilo kakvu vrstu posla, koje su primarno oblikovane tehnikom udaranja i lomljenja sirovine, a potom dodatno brušene i glačane uz pomoć ručnih i statičnih glačalica (Antonović 2003, 51; Karavanić, Balen 2003, 50). Od tipova su u lasinjskoj kulturi prisutne trapezaste sjekire, sjekire s rupom za nasad drška, sjekire-čekići, čekići, čekići s rupom za nasad drška, tesle, dlijeta, klinovi i motike.

Na lasinjskim se nalazištima u Hrvatskoj često pronalaze glačane sjekire trapezastog oblika koje se šire prema sječivu i imaju zaobljenu, zaravnjenu ili zašiljenu šiju (Karavanić, Balen 2003, 50). Na prostoru Hrvatske se, osim u kontekstu lasinjske kulture javljaju i u starijim, neolitičkim kulturama (Težak-Gregl 2001a, 15; Đukić 2018, 272). Sjekire mogu imati votivni karakter te biti oznaka časti ili funkcije kada su vrlo malih ili ekstremno velikih dimenzija (Težak-Gregl 2001a, 9).

Slika 22. Črečan. a) Sjekire; b-c) Čekići (snimila L. Čataj)

Tesle su lomljeno ili glačano oruđe sa sječivom usporednim s osi simetrije upotrebljavano pri sječi i obradi drveta, također prisutno od ranoga neolitika i prilično često u lasinjskoj kulturi (Antonović 2003, 54-55; Karavanić, Balen 2003, 50; Karavanić et al. 2015, 181; Barbir 2017, 64; Čataj 2017, 34).

Od ostaloga glačanog oruđa na lasinjskim se nalazištima nalaze klinovi (izduljena oruđa čije se bočne stranice sužavaju prema tankoj oštrici), čekići (oruđe namijenjeno udaranju) s rupom za nasad ili bez nje, dlijeta (oruđa koja se postavljaju između udarne plohe jezgre i čekića kod neizravnog udarca), sjekire-čekići s rupom za nasad drška (oruđe prednjeg dijela suženog u oštricu te zaravnjenog ili zaobljenog stražnjeg dijela s vidljivim tragovima uporabe) i sjekire s rupom za nasad drška (Težak-Gregl 2001a, 10; Antonović 2003, 55-56; Karavanić et al. 2015, 57, 93; Barbir 2017, 62; Čataj 2017, 34-35).

Nalazi čepova, nusprodukta nastalog prilikom izrade rupe za nasad drška na nekoliko lasinjskih nalazišta svjedoče o barem djelomičnoj proizvodnji glačanih kamenih izrađevina unutar naselja (Šimek et al. 2002, 42; Čataj 2017, 34-35).

Kod glačanih kamenih izrađevina kao sirovina prevladavaju eruptivne stijene čvrste strukture poput dijabaza, serpentinita, amfibolita, bazalta i tufova. Zbog svoje tvrdoće i čvrstoće prikladni su za obradbu glačanjem i poliranjem. Nešto se rjeđe kao sirovina javlja rožnjak, pješčenjak te ostale eruptivne i metamorfne stijene. Primarna ležišta gotovo svih navedenih stijena mogu se naći u dinaridskoj zoni, slavonskim planinama te gorskim nizovima i pobrđu Hrvatskoga zagorja. Izvorište dijela sirovinskog materijala su naplavine riječnih tokova koji su nosili velike količine valutica i kamenih blokova nastalih trošenjem vulkanskih i metamorfnih stijena Slovenije te Bosne i Hercegovine (Težak-Gregl 2001a, 15-16; Paunović 2002; Šimek et al. 2002, 42-44; Marcuš 2017, 24-25).

Abrazivno oruđe, odnosno oruđe grube površine, čine glačalice, rastirači, brusovi i žrvnjevi (Antonović 2003, 53). Glačalice su oruđe koje je služilo za obrađivanje predmeta od čvrstih materijala brušenjem ili glačanjem te su trebale biti izrađene iz stijena s abrazivnim svojstvima (npr. pješčenjak i magmatske stijene koje sadrže kvarc) (Antonović 2003, 59; Barbir 2017, 62). Brusno kamenje slično je glačalicama, ali su za njihovu izradu korištene mekane stijene poput pješčenjaka (Antonović 2003, 60; Balen et al. 2017, 12; Barbir 2017, 63).

Žrvnjevi su masivni kameni predmeti s ravnom ili slabo udubljenom radnom površinom izrađeni najčešće od sitno do srednjozrnih magmatskih stijena ili sitnozrnih kompaktnih pješčenjaka. Služili su za mljevenje žitarica, pigmenata i keramike te za oblikovanje predmeta od tvrdih materijala (Antonović 2003, 61; Karavanić et al. 2015, 195). Često se pronalaze na lasinjskim nalazištima, kao i u kontekstu neolitičkih i eneolitičkih kultura općenito (Antonović 2008, 343-345; Barbir 2017, 62).

Rastirači su oruđe okrugla ili gotovo četvrtasta oblika koje se upotrebljavalo kao gornji, pokretni dio žrvnja i čest su nalaz na neolitičkim i eneolitičkim nalazištima, pa tako i na onima lasinjske kulture (Antonović 2003, 60; Karavanić, Balen 2003; Antonović 2008, 342-343; Karavanić et al. 2015, 155; Barbir 2017, 63; Đukić 2018, 275-276).

Slika 23. Črečan. a-b) Rastirači (snimila L. Čataj)

Među sirovinom korištenom za izradu abrazivnog oruđa najzastupljeniji je pješčenjak. Može se naći u planinama panonskog dijela Banovine (Zrinska i Trgovska gora), Korduna (Petrova gora), u Samoborskom gorju, Gorskom kotaru (Gerovo, Crni Lug, Mrzla Vodica), u Lici (Štikada, Raduč, Brušane) te je bio široko dostupan lasinjskoj populaciji (Karavanić et al. 2015, 139; Barbir 2017, 64).

Analiza tehnologije izrade kamenih alatki važan je segment u sagledavanju društvenih odnosa, načina života populacija te njihova odnosa prema okolišu. Kako su dosadašnje

analize pokazale, sirovinski materijal za izradu kamenih alatki prikupljan je u blizini nalazišta te iz izvora do 100 km udaljenosti, dok iskorištavanje udaljenih ležišta i trgovina sirovinom ili proizvodima predstavlja izuzetak. Pitanje podjele rada, odnosno specijalizacije proizvodnje nešto je složenije (Težak-Gregl 2001a, 16-17; Težak-Gregl, Burić 2002, 17; Đukić 2018, 276).

2. 7. 3. Metalni nalazi

Perle od malahita, minerala koji nastaje od bakrenih ruda, pojavljuju se u arheološkom kontekstu još sredinom 11. tis. pr. Kr. na području Anatolije i Levanta, a obrada bakrene rude taljenjem na istom se prostoru razvija negdje tijekom 7. tis. pr. Kr. Bakar se prvotno koristio za izradu nakita, poput perli ili jednostavnih narukvica i prstenja od savijene žice ili malih šila. Novija su istraživanja pokazala da postoji velika mogućnost da su kulturne grupe kompleksa Starčevo-Körös-Criș koristile bakrenu rudu za izradu nakita već u 7. tis. pr. Kr. (Patay 1984, 8; Antonović 2009, 166-167; Borić 2009, 237; Hansen 2013, 137).

Na prostoru središnjeg Balkana prvi bakreni nalazi javljaju se prije svega unutar vinčanske kulture i vezani su uz minerale bakra i bakrenu rudu koji nisu rijetkost na području Srbije (Jovanović 1971, 131-132; Kalicz 1982, 17). Prema novijim radiokarbonskim datumima počeci metalurgije mogu se vezati već uz najranije faze vinčanske kulture, odnosno uz posljednja stoljeća 6. tis. pr. Kr. (Borić 2009, 237-238). Nešto je tradicionalnije mišljenje da proizvodnja masivnog bakrenog oruđa i oružja, ali i zlatnog nakita¹⁷ na Balkanu i u Karpatskoj kotlini počinje s 5. tis. pr. Kr. (Antonović 2009, 167). Ovaj, tzv. treći bakreni horizont jugoistočne Europe zastupljen je s mnogo većim brojem nalaza na području istočno od Dunava, unutar kultura Tiszapolgár i Bodrogkeresztúr, nego unutar lasinjske kulture (Kalicz 1982, 17). U isto se vrijeme javljaju zlatni, bakreni i srebrni diskovi te bakreni spiralni i naočalasti privjesci. Rasprostranjeni su od Poljske do Vojvodine i od Češke do Rumunjske između 4300. i 3600. g. pr. Kr., kada su zapadno od Dunava prisutne lasinjska i kultura Retz-Gajary koja ju slijedi (Kalicz 1982, 17; Raczky 1999, 28).

Metalni nalazi lasinjske kulture, posebno oni koje na temelju drugih nalaza ili kalibriranih radiokarbonskih datuma možemo datirati u predmetnu kulturu, veoma su rijetki. Jedini bakreni nalazi s prostora Hrvatske, koji potječu iz zatvorenih stratigrafskih cjelina,

¹⁷ Bakar i zlato imaju sličnu točku tališta (1083 °C bakar i 1068 °C zlato) te su za njihovu obradu potrebna slična pirotehnološka znanja (Raczky 1999, 25).

pronađeni su tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja nalazišta Pajtenica-Velike livade i Čepinski Martinci-Dubrava. Na Pajtenici je pronađeno šilo, dio sječiva sjekire i dlijeto (sl. 24), a u Čepinskim Martincima bakrene igle i šila (Balen 2016, 62; Kalafatić 2009a, 23).

Analiza sastava predmeta iz Pajtenice pokazala je da se u dva slučaja radi o čistom bakru uz tragove kositra i željeza, dok jedan u svom sastavu ima i neznatne primjese arsena (Balen 2010, 37-38, T. 8. 2, 5). Jedna od sjekira prikupljena iz Ljubljaniice blizu Hočevarice, imala je u svom sastavu arsen, a njegovi su tragovi ustanovljeni i na kalupu iz Hočevarice, iz čega se može zaključiti da je sulfidna bakrena ruda iskorištavana već u srednjem eneolitiku (Milić 2004).

Slika 24. Pajtenica-Velike livade. Bakreni nalazi lasinjske kulture (Balen 2016, fig. 6)

Na prostoru Mađarske pronađeno je nekoliko bakrenih dlijeta iz istoga vremenskog razdoblja, ali se vežu uz kulturu Bodrogkeresztúr (Patay 1984, 21-22, T. 1. 1-12). Ulomak sječiva iz Pajtenice vjerojatno pripada tipu plosnatih sjekira, kakve su najčešće pronalažene u sklopu kulture Bodrogkeresztúr u Mađarskoj (Patay 1984, 23-37, T. 1. 16 – T. 8. 130) i horizonta keramike s brazdastim urezivanjem u Sloveniji (Velušček 2004, 300).

Na lasinjskom nalazištu Zalavár-Basasziget pronađena je bakrena plosnata sjekira tipa Felsőgalla (Virág 1986, Fig. 1a-c, Fig. 3a-c). Većina je sjekira ovoga tipa pronađena na prostoru dunavskog koljena, a nekoliko u zapadnoj i istočnoj Mađarskoj pa se može zaključiti da su plosnate sjekire tipa Felsőgalla bile rasprostranjene na području lasinjske te kultura Bodrogkeresztúr i Ludanice (Patay 1984, 32-34, Taf. 5. 79 – 6. 93; Taf. 62. A; Somogyi 2002, 339, Abb. 1. 2).

Na prostoru Slovenije pronađeno je više od 20 primjeraka bakrenih plosnatih sjekira različitih tipova. Uglavnom se radi o slučajnim nalazima ili nalazima bez zadovoljavajućih stratigfskih podataka. Najstarije među njima su plosnate sjekire tipa Szakálhát (Velušček, Greif 1998, 39). Poznato je nekoliko podtipova ovih sjekira, većina kojih se veže uz kulturu Bodrogkeresztúr. Rasprostranjene su od Moldavije i Transilvanije preko Mađarske i Slovačke

do Austrije i Slovenije. Uz lasinjsku se kulturu veže podtip Sáradsadány (Patay 1984, 24-31, T. 3. 44 – T. 4. 47; T. 62. A).

Lasinjskoj kulturi pripisan je i ulomak kladivaste sjekire, slučajni nalaz iz okolice Ptuja, koji je najbližiji tipu Székely-Nádudvar, prisutnom u Mađarskoj od prijelaza kulture Tiszapolgár u Bodrogkeresztúr (Patay 1984, 47-56, T. 12. 187 – T. 20. 247). Bakrene sjekire tipa Szendrő iz županije Somogy, bez stratigrafskih podataka, pripisane su lasinjskoj kulturi (Somogyi 2002, 345, Abb. 1. 1, Abb. 2. 1). Ovaj tip sjekira, raširen u Mađarskoj i Slovačkoj u ranom i srednjem eneolitiku, uglavnom se veže uz kulture Tiszapolgár i Bodrogkeresztúr (Patay 1984, 43-46, T. 10. 172-175, T. 11. 176 – 184, T. 62. B).

Bakrene križne sjekire pronađene su na prostoru Hrvatske u Čepinu, Franjinu dvoru kod Kolođvara, Gabošu, Gorjanima, Jarmini, Klakaru, Kršincima, Laslovu, Osijeku, Požegi, Vinkovcima. Kako se radi o pojedinačnim nalazima, osim primjeraka iz Vinkovaca, za koje se pretpostavlja da su dio ostave, određivanje njihove kulturne pripadnosti je otežano (Brunšmid 1902, 52-56; Balen 2010, 38-39). S obzirom da do unatrag nekoliko godina nisu bili poznati metalni nalazi u lasinjskoj kulturi, one su se pripisivale i kulturi Retz-Gajary. Bakrene križne sjekire na prostoru Karpatske kotline datiraju se od 4000. – 3600. g. pr. Kr. Iako se prije smatralo da su korištene u svakodnevnom životu, sve ih se više promatra kao simbole statusa i moći jer su uglavnom pronalažene kao ostave i u grobovima. Analiza primjeraka iz Hrvatske i Bosne pokazala je da ne sadrže primjese arsena te da su izrađene od čistog bakra (Bulat 1962, 13; Kuna 1981, 28; Balen 2010, 38). Prema P. Patayu radi se o tipu Jászladány za koji smatra da potječe iz istočnoga dijela Karpatske kotline, a u lasinjsku su kulturu mogli doći kao importi (Patay 1984, 87, Taf. 28-48; Kalicz 1995a, 40). Drugi tip križnih sjekira prisutan u lasinjskoj i kulturi Bodrogkeresztúr je tip Kladari (Patay 1984, 90, Taf. 49: 511-514).

Nakit od bakra koji možemo datirati u lasinjsku kulturu rijetko se nalazi. U naselju lasinjske kulture Kaposvár-cesta 61 pronađen je prsten od svinute bakrene žice (Somogyi 2000b, 249; Somogyi 2000c, 24, Fig. 1. 1; Somogyi 2002, Abb. 3. 1).

Mnogo je zanimljiviji nalaz ostave pronađene tijekom arheoloških istraživanja nalazišta Magyaregres-Macskalyuk 2016./2017. g., također unutar naselja lasinjske kulture (sl. 25). Ostava se sastojala od 970 bakrenih i kamenih predmeta položenih unutar keramičkog lonca. U posudi se nalazilo najviše bakrenih predmeta: 19 spiralnih svitaka, tri spiralne narukvice, dva naočalasta privjeska, 681 mali cilindrični privjesak te 265 cilindričnih i plosnatih privjesaka od kamena, mramora i školjke. Pronađena su i 22 ulomka vrpce, na koju su privjesci bili nanizani. Položaj predmeta unutar posude upućuje na to da su se nalazili u

omotu od organskog materijala (možda od kože ili tekstila), a tek potom stavljeni u posudu. S obzirom na to da je posuda unutar jame u kojoj je pronađena bila okrenuta naopako, pretpostavlja se da je ona također bila zamotana u neki organski materijal, kako predmeti ne bi ispali. U naselju nije zamiјеćen nasilan prekid života, a deponiranju ostave posvećena je velika pažnja, što upućuje da se ono odvijalo u mirnodopskim uvjetima (Hornok, Kiss 2017; Hornok et al. 2017).

Slika 25. Sadržaj ostave pronađene na nalazištu Magyaregres-Macskalyuk (Hornok, Kiss 2017, fig. 9)

Na nalazištu Kanzel kod Graza pronađeno je 17 bakrenih predmeta i 13 predmeta koji ukazuju na metaluršku djelatnost. Kako je nalazište smješteno na vrhu i padinama brda, većina je nalaza prikupljena iz slojeva erozije pa se tako navedeni metalni i popratni predmeti datiraju u prvu polovinu 4. tis. pr. Kr. jer su na nalazištu pronađeni nalazi lasinjske i kulture Retz-Gajary. Među bakrenim su nalazima bile četiri male perle od namotanog lima, dvije spirale tipa Hlinsko, mali nožić, polumjesečasti komad lima, svinuti komad žice, spiralno svinuti komad lima, mali ulomak lima, dva mala prstena od svinute žice, šipka, šilo, manja i veća igla s ušicom. Od predmeta koji upućuju na metaluršku djelatnost pronađeni su ulomci deset žlica za lijevanje, ostaci lijevanja i dva komada šljake. (Artner et al. 2011, 51-52; Artner, Gutjahr 2011, 11). Iako se većina predmeta ne može sa sigurnošću datirati, spiralni privjesci tipa Hlinsko pripisuju se periodu kulture Retz-Gajary (Kalicz 1982, 17).

Na nalazištu Keutschacher See, radiokarbonski i dendrokronološki datiranom između 4200. i 3700., pronađeni su ulomci posude za lijevanje s tragovima arsenskog bakra (Ruttkay 1996, Abb. 5; Ruttkay et al. 2004, 61).

Posebno je zanimljiva ostava Stollhof u Donjoj Austriji pronađena 1864. g. (sl. 26) iz razdoblja srednjega eneolitika. Osim dva zlatna diska tipa Stollhof-Csáford, sadržavala je devet spiralnih svitaka, šest naočalastih privjesaka, dvije spiralne narukvice, dvije plosnate sjekire (jedna tipa Szakalhát) i jedan ukrasni lim u obliku veprove kljove, sve od bakra. U ostavi su se navodno nalazila još dva bakrena naočalasta privjeska te četiri zlatna privjeska istoga tipa (Angeli 1967; Müller-Karpe 1974, 207, T. 475 A, 1-11).

Slika 26. Ostava iz Stollhafa (Hansen, Helwing 2016, Abb. 4)

Zlatni diskovi tipa Stollhof-Csáford, s tri konična ispupčenja, višestrukim nizom iskucanih točkica po rubu i po dvije rupice za vješanje s gornje lijeve i desne strane zasigurno su najzanimljiviji metalni nalazi srednjega eneolitika. Smatra se da su se nosili u paru kao prsni nakit (Makkay 1985; Glogović 2003, 98). U prilog ovoj tezi ide nalaz bakrenog primjerka diska pronađen u grobu 34 na nalazištu Brześć Kujawski. Bio je položen na prsa, a s istoga nalazišta potječu i naočalasti privjesci, spiralni svitci i spiralne narukvice (Angeli 1967, 495; Raczky 1999, 31).

S obzirom na to da se radi o nalazima izrađenima od plemenite kovine, većini se do danas izgubio svaki trag te nam je poznato mjesto pohrane tek nekoliko primjeraka. U Narodnome muzeju u Budimpešti čuva se sedam diskova: tri s nepoznatog nalazišta (iz *Zbirke Janković*), dva iz Csáforda (Zalaszentgrót) dok se za dva kao mjesto pronalaska spominje

zlatna ostava Tenja-Orlovnjak. Dva diska nalaze se u *Naturhistorisches Museum* u Beču. Po jedan se primjerak čuva u *Württembergisches Landesmuseums* i u *Zbirci Rosenberg* u Karlsruheu (Angeli 1967; Makkay 1985; Bóna 1987; Raczky 1999; Glogović 2003, 97-99).

Ostava Tenja-Orlovnjak, poznata i kao Čepinska ostava u starijoj literaturi, pronađena je 1860-ih godina, a sastojala se od šest diskova tipa Stollhof-Csáford u tri para različite veličine i težine (Makkay 1985, 5), a moguće i od pet diskova: četiri srednje velika i jedan veći, koji su bili dijelovi barem tri garniture, ukupne težine 301 ili 310 grama (Bóna 1987, 75). Rasparena je i prodana na različite strane od različitih ljudi, a o pripadnosti pojedinih diskova ovoj ostavi još se vode rasprave. Jedan od diskova čuva se u *Württembergisches Landesmuseums* u Stuttgartu, jedan u *Zbirci Rosenberg* u Karlsruheu, dva u Nacionalnom muzeju u Budimpešti, a jedan iz berlinskog *Staatliche Museum für Vor- und Frühgeschichte* izgubljen je tijekom Drugoga svjetskog rata (Makkay 1985, 5-12, figs 2-3. 19; Bóna 1987, 74-75, Abb. 7 – Abb. 11). J. Makkay smatra da jedan od diskova iz muzeja u Budimpešti zbog dimenzija ne može pripadati navedenoj ostavi (Makkay 1985, 5-11).

Slika 27. Zlatni diskovi tipa Stollhof-Csáford iz ostave Tenja-Orlovnjak (Raczky 1999, Abb. 11)

Postoji mišljenje da su ostavi iz Tenje pripadala i dva dijadema i devetnaest zlatnih prstena, koji su u Narodni Muzej u Budimpešti dospjeli kao zlatna ostava iz Čepina (Vinski 1959, 225-226, T. 9. 78-79; Makkay 1985, 13, 17, fig. 6), iako je moguće da se dogodila greška prilikom prepisivanja mjesta pronalaska te se u stvari radi o mjestu Csépany u županiji Borsod, a ne o mjestu Csepény (Čepin) u županiji Verőce (Bóna 1987, 76).

Diskovi iz Csáforda (brdo Bogota), sjeverozapadno od Blatnoga jezera, pronađeni su 1958. g. prilikom rigolanja zemlje na oko 50 cm dubine. Oba primjerka zajedno težila su 140

g. (Korek 1960, 27). Zbog nagorenih grumenja zemlje, koji su prema priči vlasnika njive s njima izišli na svjetlo dana, smatraju se nakitom svećenika, poglavice ili sl., a kontekst njihova pronalaska opisuje se kao ritualan (Makkay 1985, 13-14, fig. 5). Blizu mjesta njihova pronalaska naredne je godine istražena manja sonda, u kojoj su bile dvije jame i nešto pokretnih nalaza, koji su pripisani bakenom dobu (Korek 1960, 29-33, T. VIII).

Tri diska iz *Zbirke Janković*, a vjerojatno i jedan danas izgubljen iz *Zbirke Storno* iz Soprona, prema nekim autorima dio su nalaza iz Tiszaszölősa u istočnoj Mađarskoj (Bóna 1987, 73-74, Abb. 2 -Abb. 5), a postoji i mišljenje da potječu iz Transdanubije ili središnje Slovačke gdje je vlasnik zbirke imao imanja (Makkay 1985, 5).

Diskovima tipa Stollhof-Csáford pripadala su i dva danas izgubljena primjerka, također izrađena od zlata: jedan iz današnjeg Komároma, a drugi iz Salköveskúta (Boná 1987, 76). Za jedan, nešto drugačije izveden zlatni disk smatralo se da potječe iz Kisapostaga, ali je ustanovljeno da vjerojatno potječe iz mjesta Apostaga u istočnoj Mađarskoj te da više sliči istočnoj grupi zlatnih diskova (Boná 1987, 78, Abb. 17).

Jedan bakreni disk oblikom i ukrasom sličan zlatnim diskovima tipa Stollhof-Csáford pronađen je prilikom arheoloških istraživanja lasinjskog naselja Zalavár-Basasziget (Virág 1986, 14, Fig. 4. 1. a-b, Fig. 5. a-b). Bakreni disk pronađen na nalazištu Hornstaat-Hörnle I u jugozapadnoj Njemačkoj dendrokronološki je datiran na početak 4. tis. pr. Kr. (Dieckmann 1987, 37; Kalicz 1995a, 41). Suvremeni su mu već spomenuti nalazi iz groba 34 na nalazištu Brześć Kujawski (Angeli 1967, 495; Raczky 1999, 31). Na moravskom nalazištu Hlinsko pronađena su tri slična bakrena diska, koja su zajedno s bakrenim spiralnim privjescima tipa Hlinsko i naočalastim privjeskom bili deponirani u mali lonac. Ostava je datirana u razdoblje 4000. – 3600. g. pr. Kr. i predstavlja najmlađe nalaze ovoga tipa (Pavelčík 1979, 336-337, Abb. 10; Kalicz 1995a, 41). Na brdu Katouč kod Štramberka u Češkoj pronađen je srebrni disk istoga tipa koji slovi za najstariji srebrni nalaz u Europi (Makkay 1985, 16; Hansen 2013, 150; Hansen, Helwing 2016, 46).

Zlatni diskovi tipa Stollhof-Csáford pokazuju usku povezanost s metalurškim razvojem istovremenih kultura u Austriji, Češkoj, Moravskoj, Poljskoj i južnoj Njemačkoj, a potječu vjerojatno iz ostava. Istočno od Dunava javljaju se nešto drugačiji tipovi zlatnih privjesaka, a pronalazeni su uglavnom u grobovima (Pavelčík 1979, Abb. 4-5, Karte 1; Raczky 1999, 28-30).

Prema mišljenju J. Makkaya diskovi tipa Stollhof-Csáford bili su dio nošnje ili ukrasa religioznog ili ceremonijalnog karaktera, karakteristični za lasinjsku kulturu i njezin teritorij, čemu bi u prilog išao nalaz bakrenog diska iz lasinjskog naselja u Zalaváru. Vjerojatno su bili

korišteni u ranobakrenodobnim kulturama koje su se razvile na teritoriju kasnoneolitičke slikane keramike (Makkay 1985, 16; Kalicz 1995a, 41). Iako su ih neki znanstvenici pripisivali kulturi Retz-Gajary (Bóna 1987, 81; Marković 1994, 57), sudeći prema novijim nalazima diskove tipa Stollhof-Csáford, kao i spiralne svitke i naočalaste privjeske poznavali su i pripadnici lasinjske kulture (Virág 1986, 14; Kalicz 1995a, 41). Spiralni brončani privjesci tipa Hlinsko, kakvi su pronađeni i u ženskom grobu u Vukovaru, zasad se javljaju nešto kasnije, u prvoj polovici 4. tis. pr. Kr., pa se i grob iz Vukovara pripisuje kulturi Vajska-Hunydi koja je suvremena retzgajarskoj (Kalicz 1982, 17; Marković 1994, 97; Balen 2016, 62, fig. 5).

Lasinjska je kultura, kako su pokazala istraživanja, bila upoznata s proizvodnjom bakra i koristila je različite izvore sirovina poput karbonatne i sulfidne rude (Balen 2016, 63-64). Bakreni naočalasti privjesci koji se zajedno s bakrenim i zlatnim privjescima tipa Stollhof-Csáford javljaju tijekom lasinjske kulture upućuju na početak socijalne diferencijacije (Kalicz 1982, 17).

2. 8. PRIVREDA

Prilikom rekonstrukcije načina privređivanja prapovijesnih kultura potrebno je sagledati široki dijapazon arheoloških ostataka. Način prehrane i pribavljanja hrane pokušavaju se odgonetnuti na temelju litičkih, keramičkih i osteoloških nalaza te organskih ostataka sačuvanih na stijenkama posuda, kao i bioarheoloških nalaza. Dodatne podatke svakako pružaju i geomorfologija naselja te objekti pronađeni u njemu. Na temelju analize polena i biljnih makrofosila pokušava se odgonetnuti vegetacijski pokrov u određenom razdoblju i regiji, koji nam uz dendokronološka i ina ispitivanja, daje podatke i o klimatskim promjenama.

O mobilnim populacijama svjedoče stambene jame, domesticirana fauna, miješani biljni i domesticirani biljni ostaci, a lomljena litika sa sjajem srpa, žrvnjevi i bioarheološki ostaci žitarica direktan su dokaz poljoprivredne djelatnosti (Greenfield, Jongsma 2008, 126).

Litika sa sjajem srpa i žrvnjevi zabilježeni su na velikom broju neolitičkih i eneolitičkih nalazišta (primjerice Nedelišće-Črečan: Čataj 2017; Čataj, Barbir 2018; Jakopovec-Blizna: Komšo 2006b) Arheobotaničke analize provedene su na samo tri nalazišta s prostora središnje Hrvatske, na uzorcima iz Lasinje, Barbarskog i Črečana.

Arheobotaničke analize 41 uzorka s osam nalazišta lasinjske kulture (Čepinski Martinci-Dubrava, Jurjevac-Stara Vodenica, Potočani, Pajtenica-Velike livade, Tomašanci-Plača, Lasinja i Barbarsko) pokazuju upotrebu jednozrne pšenice (*triticum monococcum*) i dvoznog pira (*triticum turgidum* ssp. *dicoccum*) te ječma (*hordeum vulgare* ssp. *vulgare*). Od voća dominira drijenak (*cornus mas*) te šumska mjehurica (*physalis alkekengi*), a šljiva (*prunus cf. spinosa*) se rijetko nalazi, kao i mahunarke, uljarice te divlje biljke i korov (Đukić 2014, Reed 2017, 1750-1753, Table 1-Table 4). S prostora Gornjega Međimurja organski ostaci zbog kisele zemlje uglavnom nisu sačuvani. S nalazišta Črečan ipak je prikupljeno nekoliko desetaka ulomaka pšena, dvoznri pir i fragmenti pljeve žitarica te grašak (Čataj 2017; Čataj, Barbir 2018). Iako je grašak prisutan u uzorcima datiranim u kasni neolitik i kasni eneolitik kontinentalne Hrvatske i Mađarske, u dosad objavljenim rezultatima nije bilo uzoraka iz razdoblja ranoga i srednjega eneolitika (Reed 2017, Table 5).

Arheobotaničke analize uzoraka prikupljenih s prostora Hrvatske i Mađarske iz razdoblja neolitika i eneolitika pokazale su da se agropastoralni režimi nisu dramatično promijenili u doba socijalno-ekonomskih i klimatskih promjena u eneolitiku. U Hrvatskoj je, primjerice, u neolitiku i eneolitiku jednak fokus na usjeve i uzgoj životinja (Reed 2017, 1762).

Na prostoru Hrvatske i Mađarske u ranom i srednjem bakrenom dobu zamjetno je smanjenje u količini i vrstama biljnih ostataka u odnosu na kasni neolitik. Ovo ne mora nužno biti posljedica smanjene proizvodnje usjeva, već rezultat različitih tehnika prikupljanja uzoraka ili slabije očuvanosti na pretežito jednoslojnim nalazištima ranoga i srednjega bakrenog doba (Reed 2017, 1762).

Analiza organskih ostataka u kontekstu lasinjske kulture provedena na keramici iz Ajdovske jame pokazala je miješanu biljnu i životinjsku privredu, koja je posvjedočena i analizom kolagena iz ljudskih kostiju. Pronađeno je meso i mliječni proizvodi preživača, a na jednom primjerku i svinjska mast (vjerojatno od divljeg vepa). Na nešto starijim uzorcima iz Male Triglavce otkriveni su ostaci mesa i mlijeka domaćih životinja. Na ovom je nalazištu zamijećena najmanja koncentracija lipida i nedostatak ketona srednjeg lanca što bi moglo ukazivati na manje intenzivnu obradu hrane (bez kuhanja) ili na češće mijenjanje posuda. Na neolitičkim posudama iz Moverne vasi otkriveni su pretežito lipidi preživača i svinja, a na samo nekoliko ulomaka tragovi mlijeka (Šoberl et al. 2014, 163).

Analiza stabilnih izotopa kosturnih ostataka zasad je provedena samo na osteološkim ostacima iz Ajdovske jame: 7 muškaraca, 8 žena i 16 djece, a pokazala je da je njihova prehrana bila bazirana na domaćim i divljim biljojedima i C3 biljkama. Vrlo malo proteina došlo je iz biljnog izvora. Meso divljih biljojeda vjerojatno je također bilo uključeno u prehranu dok dokazi za prehranu ribom ili C4 biljkama nedostaju (Bonsal et al. 2007).

Analiza životinjskih kostiju s nalazišta Keutschacher pokazala je prevlast kostiju divljači (uglavnom jelena) te nešto manje kostiju goveda i svinje (Ruttikay et al. 2004, 64).

Na temelju malog broja pronađenih životinjskih kostiju u naselju Zalavár-Basasziget pretpostavlja se da su se životinje trančirale izvan naselja ili na njegovim rubnim područjima te da se stoka nije primarno čuvala radi mesa. Smatra se da je osnova privrede bilo stočarstvo, popraćeno uzgojem biljaka, o čemu svjedoče spremišne jame i velike spremišne posude, relativno velik broj žrvnjeva i litika sa sjajem srpa (Virág 2003, 385).

Prilikom analize organskih ostataka s nalazišta Ajdovska jama, Male Triglavce i Moverna Vas, rezultati su uspoređeni s tipom posude. Tako je ustanovljeno da šalice imaju prosječnu koncentraciju lipida najveću u gornjem dijelu, što ukazuje na kuhanje, odnosno termičku obradu. Na loncima i vrčevima ona je zamijećena najviše u donjem dijelu što ukazuje na netermičku obradu hrane. Posude na nozi, male šalice i lonci s najvećom sačuvanom koncentracijom lipida vjerojatno su se često koristili za preradu ili čuvanje masne hrane u dužem vremenskom periodu. Zdjele, vrčevi i tanjuri koristili su se samo za pohranjivanje manje masnih proizvoda ili za posluživanje (Šoberl et al. 2014, 163-165).

3. TIPOLOGIJA KERAMIČKIH NALAZA LASINJSKE KULTURE S PODRUČJA SREDIŠNJE I GORSKE HRVATSKE

3. 1. UVOD

Za keramiku lasinjske kulture ne postoji ustaljena tipologija, a iste se vrste posuda, ovisno o autorima, ponekad označavaju drugačijim terminima. Kako je jedan od glavnih ciljeva ovoga rada usporedba tipova i načina ukrašavanja keramike iz različitih geografskih i vremenskih odrednica unutar lasinjske kulture, pokazala se potreba za izradom jednostavne tipologije za prostor kontinentalne Hrvatske, izuzev Slavonije.

Kao osnova za imenovanje dijelova posuda i određivanje njihovih tipova, kao i načina ukrašavanja, poslužila su djela Ine Miloglav *Keramika u arheologiji – lončarstvo vučedolske kulture na vinkovačkom području* (2016) i Milene Horvat *Keramika: tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv* (1999) te neobjavljena doktorska disertacija Bine Krambergera *Naselbinske strukture in keramični zbir v petem tisočletju pred našim štetjem v severovzhodni Sloveniji* (2014b). Kako bi tipologija u disertaciji bila prikazana na što jednostavniji, a opet zadovoljavajući način, neke su ideje iz navedenih radova prilagođene. Kod većine pregledanih keramičkih nalaza zbog fragmentiranosti se nije mogao odrediti tip posude te oni nisu uzeti kao referentni ulomci.

Kao osnovni parametri pri tipološkoj podjeli keramičkih nalaza uzeti su omjer otvora i visine posude, veličina posude te prisutnost vrata i ručke. Svaka se posuda sastoji od tri osnovna dijela: otvora, tijela i dna. Otvor posude čine usta (gornja krajnja točka posude, s vertikalnim neprekinutim prijelazom prema vratu ili ramenu), a ponekad i rub usta (ukoliko je dodir sa stijenkom posude posebno dorađen ili jako odrezan). Rub usta može biti izvučen prema van. Vrat je dio koji omeđuje otvor posude i prelazi u gornji dio tijela, a nije nužno dio posude. Može biti cilindričan, konkavan, konveksan, koničan ili stožast. Tijelo posude čine rame i trbuh. Rame je njegov gornji dio, a nalazi se ispod vrata ili usta/ruba usta te može biti konkavno, konično, konveksno, cilindrično ili uglato. Kao i vrat, ne mora biti sastavni dio posude. Trbuh je donji dio tijela posude, koji prelazi u dno. Može biti koničan, konkavan ili konveksan te visok (ukoliko je njegova visina veća od visine gornjeg dijela posude) ili nizak (ukoliko je njegova visina manja ili jednaka visini gornjeg dijela posude). Noga se obično naknadno dodaje na dno posude, a može biti visoka, niska ili prstenasta; konkavna, konveksna, stožasta ili cilindrična; šuplja ili puna (Miloglav 2016, 67-68, 108-119; Kramberger 2014b, 116-125).

Prepoznati su oblici lonci (L), vrčevi (V), zdjele (Z), šalice (Š), čaše (Č), cjedila (C), poklopci (P), bočice (B) i žlice (Ž). U posebne su oblike uključene posude neobičnog oblika (PN), pintadere (PI), statuete (S) te keramički predmeti nepoznate namjene (KN). Tipološki su obrađeni i dijelovi posuda poput nogu (N), ručki (R) i izljeva (I).

Posude mogu nositi plastične aplikacije (A) koje mogu imati funkciju držaka (D), biti dodatno ukrašene utiskivanjem (AO, DO) ili urezivanjem (AU). Ukrašavanje je izvedeno urezivanjem (U), utiskivanjem (O), alatom (a-f), otiskom prsta (g) ili nokta (h) te kombinacijom urezivanja i utiskivanja (UO). Ukrasi su izvedeni u velikom broju različitih motiva.

3. 2. POSUDE

3. 2. 1. Lonci

Lonci su posude čija je visina uglavnom veća od maksimalnog promjera posude, mogu i ne moraju imati vrat te ručke ili drške. Prepoznato je ukupno deset tipova.

L1. Lonci bikoničnog tijela, niskog trbuha i cilindričnog vrata. Često imaju dvije ručke na ramenu.

Slika 28. Lonci tipa L1

L2. Lonci stožastog ramena i konkavnog ili koničnog vrata. Mogu imati ručke u gornjem dijelu ili na sredini tijela. Često su ukrašeni u gornjoj polovici, odnosno iznad prijeloma.

Slika 29. Lonci tipa L2.

L3. Lonci bikoničnog tijela s ručkama ili drškama na sredini tijela. Nisu pronađeni u punom profilu te je nepoznat izgled gornjeg dijela i dna.

L3a. Lonci niskog konveksnog trbuha i konkavnog ramena	L3b. Lonci blago konkavnog ili koničnog trbuha i konveksnog ramena	L3c. Lonci konveksnog trbuha i stožastog vrata

Slika 30. Lonci tipa L3

L4. Bikonični lonci zatvorenog tipa kojemu je prijelom najširi dio posude. Mogu imati ušice ispod oboda, a često su neukrašeni.

L4a. Bikonični lonci niskog koničnog trbuha i konkavnog ramena, uskog otvora	L4b. Bikonični lonci visokog koničnog trbuha i stožastog ramena	L4c. Lonci stožastog ramena i kratkog cilindričnog vrata

Slika 31. Lonci tipa L4

L5. Bikonični lonci visokog trbuha i izuzetno kratkog ramena. Na ramenu se može nalaziti ručka i/ili izljev. Mogu imati vodoravnu ručku u gornjem ili donjem dijelu tijela.

L5a. Bikonični lonci visokog koničnog trbuha i niskog cilindričnog, stožastog ili blago konveksnog ramena	L5b. Bikonični lonci visokog konkavnog trbuha i kratkog stožastog ili blago konveksnog ramena

Slika 32. Lonci tipa L5

L6. Lonci uglatog ramena i niskog trbuha te cilindričnog ili konkavnog vrata. Središnji dio posude, uglato izvedeno rame, bogato je ukrašeno.

L6a. Lonci niskog trbuha, uglatog ramena i cilindričnog ili konkavnog vrata

Slika 33. Lonci tipa L6

L7. Lonci zaobljenog tijela kojemu je širina otvora uža od najšireg dijela tijela. Najčešće ne nose ukras i imaju ručke na najširem dijelu tijela.

L7a. Lonci zaobljenog tijela i kratkog cilindričnog ili blago koničnog vrata

L7b. Lonci zaobljenog tijela i stožastog vrata

Slika 34. Lonci tipa L7

L8. Lonci jednostavnog oblika kojima je otvor najširi dio posude. Mogu nositi plastični ukras.

L8a. Konični lonci

L8b. Jednostavni zaobljeni lonci

Slika 35. Lonci tipa L8

L9. Lonci bikoničnog tijela, visokog trbuha i uskog vrata. Mogu nositi plastični ukras.

Slika 36. Lonci tipa L9

L10. Lonci niskog konkavnog trbuha, konveksnog ramena i stožastog vrata.

Slika 37. Lonci tipa L10

3. 2. 2. Vrčevi

Vrčevi su posude s ručkom čija je visina veća od maksimalnog promjera posude. Najčešće imaju vrat. Prepoznato je ukupno sedam tipova.

V1. Vrčevi bikoničnog tijela, visokog trbuha i konveksnog ramena, cilindričnog ili blago koničnog vrata. Rame često nosi ukras.

Slika 38. Vrčevi tipa V1

V2. Vrčevi niskog trbuha i uglatog ramena. Najširi dio posude često je ukrašen.

Slika 39. Vrčevi tipa V2

V3. Vrčevi bikoničnog tijela, visokog trbuha, stožastog ramena i cilindričnog vrata, neukrašeni.

Slika 40. Vrčevi tipa V3

V4. Bikonični vrčevi visokog koničnog trbuha i kratkog konkavnog ramena, bez vrata. Uglavnom su ukrašeni utiskivanjem.

Slika 41. Vrčevi tipa V4

V5. Bikonični vrčevi niskog trbuha i konkavnog ramena, bez vrata.

V5a. Izduženi bikonični vrčevi niskog konkavnog ili koničnog trbuha i konkavnog ramena	V5b. Bikonični vrčevi niskog koničnog trbuha i konkavnog ramena

Slika 42. Vrčevi tipa V5

V6. Bikonični vrčevi manjih dimenzija. Često su neukrašeni.

V6a. Bikonični vrčevi konkavnog trbuha i konkavnog ramena, uskog otvora	V6b. Bikonični vrčevi niskog koničnog trbuha i blago konkavnog ramena	V6c. Vrčevi niskog koničnog trbuha, konveksnog ramena, cilindričnog vrata i izvučenog ruba usta

V6d. Vrčevi konveksnog ramena, i izvučenog ruba usta	V6e. Vrčevi visokog konkavnog trbuha, stožastog ramena i kratkog koničnog vrata	

Slika 43. Vrčevi tipa V6

V7. Vrčevi zaobljenog tijela. Uglavnom su neukrašeni.

V7a. Vrčevi zaobljenog tijela i konkavnog vrata

Slika 44. Vrčevi tipa V7

3. 2. 3. Zdjele

Zdjele su posude čija je visina manja od maksimalnog promjera posude, obično nemaju vrat, mogu imati drške i ručke. Prepoznato je ukupno deset tipova.

Z1. Bikonične zdjele konkavnoga trbuha. Mogu nositi mehanički izveden ili plastični ukras na ramenu i/ili prijelomu te imati ručke ili drške.

Z1a1. Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha i cilindričnoga ramena	Z1a2. Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha i cilindričnoga ramena sa zadebljanjem na prijelomu	Z1b. Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha i kratkoga konveksnog ramena

Z1c. Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha i kratkoga konkavnog ramena	Z1d. Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha i kratkoga stožastog ramena	

Slika 45. Zdjele tipa Z1

Z2. Bikonične zdjele koničnoga trbuha. Mogu nositi mehanički izveden ili plastični ukras na ramenu i/ili prijelomu te imati ručke ili drške.

Z2a1. Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i cilindričnoga ramena	Z2a2. Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i veoma kratkog cilindričnog ramena	Z2a3. Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i zadebljanoga cilindričnog ramena

Z2a4. Bikonične zdjele koničnoga trbuha i cilindričnoga ramena, slabo vidljiva prijeloma s unutarnje strane	Z2a5. Bikonične zdjele koničnoga trbuha i kratkoga cilindričnog suženog ramena

Z2b1. Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i kratkoga stožastog ramena	Z2b2. Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i stožastoga ramena, zadebljanog prijeloma	Z2b3. Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i stožastoga ramena, s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane

Z2c1. Bikonične zdjele koničnoga trbuha i konveksnog ramena	Z2c2. Bikonične zdjele koničnoga trbuha te konveksnog i izuzetno kratkog ramena	Z2d. Bikonične zdjele koničnoga trbuha i konkavnog ramena

Slika 46. Zdjele tipa Z2

Z3. Bikonične zdjele konveksnoga trbuha. Mogu nositi mehanički izveden ili plastični ukras na ramenu i/ili prijelomu te imati ručke ili drške.

Z3a. Bikonične zdjele konveksnoga trbuha i konkavnoga vertikalnog ramena	Z3b. Bikonične zdjele konveksnoga trbuha i konveksnoga ramena

Z3c1. Bikonične zdjele konveksnoga trbuha i cilindričnoga ramena	Z3c2. Bikonične zdjele konveksnoga trbuha i kratkoga cilindričnog ramena	Z3d. Bikonične zdjele konveksnoga trbuha i kratkoga stožastog ramena

Slika 47. Zdjele tipa Z3

Z4. Bikonične zdjele zatvorenoga tipa, čija je širina prijeloma veća od širine otvora. Mogu biti ukrašene i imati ručke koje spajaju otvor i prijelom.

Z4a. Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha te kratkoga konveksnog i uvučena ramena	Z4b. Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i stožastoga uvučenog ramena

Z4c. Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i konveksnoga ramena	Z4d. Bikonične zdjele visokoga konveksnog trbuha i konkavnoga uvučenog ramena, rub usta može biti zadebljan prema van

Slika 48. Zdjele tipa Z4

Z5. Bikonične zdjele otvorenoga tipa, čija je širina otvora veća od širine prijeloma. Mogu nositi mehanički izveden ili plastični ukras na ramenu i/ili prijelomu te imati ručke ili drške.

Z5a1. Bikonične zdjele konkavnog trbuha i konveksnog izvučenog ramena	Z5a2. Bikonične zdjele konkavnog trbuha i koničnog izvučenog ramena	Z5b1. Bikonične zdjele koničnog trbuha i konveksnog izvučenog ramena

Z5b2. Bikonične zdjele koničnog trbuha i konveksnog izvučenog ramena, s unutarnje strane bez vidljiva prijeloma	Z5c1. Bikonične zdjele koničnog trbuha te koničnog i izvučenog ramena	Z5c2. Bikonične zdjele koničnog trbuha i koničnog ramena, s unutarnje strane bez vidljiva prijeloma

Z5d. Bikonične zdjele konveksnog trbuha i koničnog ramena		

Slika 49. Zdjele tipa Z5

Z6. Konične zdjele, rijetko nose ukras, mogu imati ručku.

Z6a1. Jednostavne konične zdjele	Z6a2. Jednostavne plitke konične zdjele	Z6b. Konične zdjele s trokutastim zadebljanjem ispod ruba usta

Z6c1. Konične zdjele lagano zadebljanog i zaobljenog ruba usta	Z6c2. Konične zdjele cilindričnog ruba usta	Z6c3. Konične zdjele uvučenog ruba usta

Slika 50. Zdjele tipa Z6

Z7. Zdjele S-profilacije. Uglavnom su neukrašene i imaju ručku.

Z7a. Zdjele S-profilacije

Slika 51. Zdjele tipa Z7

Z8. Jednostavne zaobljene zdjele. Uglavnom su neukrašene.

Z8a. Jednostavne polukuglaste zdjele	Z8b1. Duboke polukuglaste zdjele blago zaobljenog tijela	Z8b2. Duboke polukuglaste zdjele ravnih stijenki ispod ruba

Z8c. Jednostavne kuglaste zdjele	Z8d. Duboke zdjele zaobljenog tijela, sužene ispod ruba	

Slika 52. Zdjele tipa Z8

Z9. Bikonične zdjele niskoga trbuha i izvučenog ruba usta, mogu imati ručke.

Z9a. Bikonične zdjele niskoga koničnog trbuha, konkavnog ramena, izvučenog ruba usta

Slika 53. Zdjele tipa Z9

Z10. Bikončne zdjele visokoga trbuha i izvučenog ruba usta. Često nose ukras na ramenu.

Z10a. Zdjele blagog prijeloma, koničnoga trbuha, stožastog ramena i izvučenog ruba usta	Z10b. Zdjele blagog prijeloma, konkavnog trbuha, stožastog ramena i izvučenog ruba usta

Z10c. Zdjele koničnog trbuha, stožastog ramena i izvučenog ruba usta	Z10d. Zdjele koničnog trbuha, konkavnog ramena i izvučenog ruba usta

Slika 54. Zdjele tipa Z10

3. 2. 4. Šalice

Šalice su posude manjih dimenzija (do 10 cm) s ručkom čiji je promjer otvora uglavnom jednak visini posude. Prepoznato je ukupno pet tipova.

Š1. Bikonične šalice visokog trbuha i kratkog ramena, s jednom ili dvije ručke koje spajaju rub i prijelom posude. Uglavnom su neukrašene.

Š1a. Bikonične šalice koničnog ili konkavnog trbuha i stožastog ramena	Š1b. Bikonične šalice visokog koničnog ili blago konveksnog trbuha i konkavnog ramena

Slika 55. Šalice tipa Š1

Š2. Bikonične šalice konkavnog ili koničnog trbuha i konkavnog ramena, s jednom ili dvije ručke koje spajaju rub i prijelom posude. Mogu biti ukrašene.

Š2a. Bikonične šalice niskog konkavnog ili koničnog trbuha i dugog konkavnog ramena	Š2b. Bikonične šalice koničnog ili blago konveksnog trbuha i konkavnog ramena, blagog prijeloma

Slika 56. Šalice tipa Š2

Š3. Šalice niskog trbuha i uglatog ramena koje je često ukrašeno. Uglavnom imaju jednu ručku.

Š3a. Šalice niskog koničnog ili konkavnog trbuha, uglatog ramena i konkavnog vrata

Slika 57. Šalice tipa Š3

Š4. Šalice niskog konkavnog trbuha, imaju rame i vrat te ručku koja spaja rub i prijelom posude.

Š4a. Šalice konkavnog trbuha, konveksnog ramena i blago koničnog ili cilindričnog vrata	Š4b. Šalice niskog konkavnog trbuha i stožastog ramena

Slika 58. Šalice tipa Š4

Š5. Šalice blago bikoničnog ili zaobljenog tijela s ušicama ispod ruba, nose ukras gotovo na cijeloj površini.

Š5a. Zaobljene šalice s ušicom ispod ruba	Š5b. Šalice blago bikonična tijela s ušicom ispod ruba

Slika 59. Šalice tipa Š5

3. 2. 5. Čaše

Čaše su posude manjih dimenzija (do 10 cm) čija je visina približno jednaka promjeru otvora ili veća od njega, nemaju ručku. Prepoznato je ukupno sedam tipova.

Č1. Bikonične čaše visokog trbuha i stožastog ramena, uglavnom su neukrašene.

Č1a. Bikonične čaše visokog koničnog trbuha i kratkog stožastog ramena

Slika 60. Čaše tipa Č1

Č2. Čaše niskog trbuha, često su ukrašene.

Č2a. Čaše zaobljenog tijela, niskog trbuha i kratkog cilindričnog vrata	Č2b. Čaše niskog konkavnog trbuha, stožastog ramena i cilindričnog ili blago koničnog vrata	Č2c. Bikonične čaše konveksnog trbuha i stožastog ramena, blagog prijeloma	Č2d. Bikonične čaše niskog i blago konkavnog trbuha i konkavnog ramena

Slika 61. Čaše tipa Č2

Č3. Čaše uglatog ramena koje nosi ukras.

Č3a. Čaše koničnog trbuha, uglatog ramena i stožastog vrata

Slika 62. Čaše tipa Č3

Č4. Čaše visokog trbuha, uglavnom su neukrašene.

Č4a. Čaše visokog koničnog trbuha, stožastog ramena i kratkog cilindričnog ili blago koničnog vrata	Č4b. Čaše visokog koničnog ili konkavnog trbuha i stožastog ramena

Slika 63. Čaše tipa Č4

Č5. Čaše blago zaobljenog tijela

Č5a. Čaše blago zaobljenog tijela

Slika 64. Čaše tipa Č5

Č6. Čaše debelih stijenki, malih dimenzija, uglavnom su neukrašene.

Slika 65. Čaše tipa Č6

Č7. Čaše konkavnog tijela, neukrašene.

Slika 66. Čaše tipa Č7

3. 2. 6. Cjedila

Cjedila su posude rupičasta dna i tijela koja služe za odvajanje krutih od tekućih tvari. Kako su uglavnom dosta fragmentirane podijeljene su prema perforiranim dijelovima posude. Prepoznata su ukupno tri tipa.

C1. Cjedilo probušena dna	C2. Cjedilo probušenih stijenki	C3. Žlica cjedilo

Slika 67. Tipovi cjedila

3. 2. 7. Poklopci

Poklopci su korišteni za poklapanje posuda. Mogu imati ručku ili držak. Prepoznata su ukupno tri tipa. Većinom su neukrašeni.

P1. Plosnati poklopci debelih stijenki. Mogu imati držak ili ručku.

P1a1. Plosnati diskoidni poklopci s drškom	P1a2. Plosnati diskoidni poklopci s vertikalno probušenim drškom	P1b. Plosnati diskoidni poklopci s ručkom	P1c. Plosnati diskoidni poklopci

Slika 68. Poklopci tipa P1

P2. Plosnati diskoidni poklopci tankih stijjenki, mogu imati ručku.

P2a. Plosnati diskoidni poklopci tankih stijjenki

Slika 69. Poklopci tipa P2

P3. Visoki konični poklopci sa zoomorfnim drškom, nose ukras.

P3a. Visoki konični poklopci sa zoomorfnim drškom

Slika 70. Poklopci tipa P3

3. 2. 8. Bočice

Bočice su posude manjih dimenzija čija je visina veća od maksimalnog promjera posude, često imaju vertikalno probušene ušice. Prepoznata su tri tipa.

B1. Bočice bikoničnog tijela s dva para vertikalno probušenih ušica, ravnog i pločastog ruba usta. Često nose ukras.

Slika 71. Bočice tipa B1

B2. Bočice izduženog bikoničnog tijela i dugog vrata s dva para vertikalno probušenih ušica. Mogu biti ukrašene.

Slika 72. Bočice tipa B2

B3. Bočice širokog otvora. Imaju par vertikalno probušenih ušica uz rub.

Slika 73. Bočice tipa B3

3. 2. 9. Žlice

Žlice služe za zahvaćanje tekuće ili krute tvari, a sastoje se od zaobljenog recipijenta i tuljca za nasad drška. Neukrašene su. Prepoznato je šest tipova.

Ž1. Žlice jednostavnog obrisa s tuljcem koji se širi prema recipijentu.

Ž1a. Žlice jednostavnog obrisa srednje dugog tuljca koji se širi prema recipijentu	Ž1b. Žlice jednostavnog obrisa dugog tuljca koji se širi prema recipijentu

Slika 74. Žlice tipa Ž1

Ž2. Žlice s tuljcem koji se širi prema recipijentu s kojim se spaja ispod ruba.

Ž2a. Žlice srednje dugog tuljca koji se širi prema recipijentu s kojim se spaja ispod ruba	Ž2b. Žlice dugog tuljca koji se širi prema recipijentu s kojim se spaja ispod ruba

Slika 75. Žlice tipa Ž2

Ž3. Žlice jednostavnog obrisa s tuljcem jednolike širine.

Ž3a. Žlice jednostavnog obrisa srednje dugog tuljca jednolike širine	Ž3b. Žlice jednostavnog obrisa dugog tuljca jednolike širine

Slika 76. Žlice tipa Ž3

Ž4. Žlice s tuljcem jednolike širine koji se s recipijentom spaja ispod njegovog ruba.

Ž4a. Žlice srednje dugog tuljca jednolike širine koji se s recipijentom spaja ispod ruba	Ž4b. Žlice tuljca jednolike širine koji se s recipijentom spaja ispod ruba

Slika 77. Žlice tipa Ž4

Ž5. Žlice s tuljcem profiliranog ruba.

Ž5a. Žlice srednje dugog tuljca zadebljanog ruba	Ž5b. Žlice srednje dugog tuljca sa zoomorfnim rubom

Slika 78. Žlice tipa Ž5

Ž6. Žlice s kratkim tuljcem.

Ž6a. Žlice jednostavnog obrisa s kratkim tuljcem	Ž6b. Žlice kratkog tuljca koji se s recipijentom spaja ispod ruba

Slika 79. Žlice tipa Ž6

Ž7. Žlice s punim drškom

Ž7. Žlice s punim drškom

Slika 80. Žlice tipa Ž7

3. 3. POSEBNI OBLICI

Među posebnim su oblicima izdvojene posude neuobičajenog oblika (PN), ulomci pintadera (PI), statuete (S) i keramički predmeti nepoznate namjene (KN).

PN. Posude neuobičajenog oblika. Prepoznata su dva oblika.

Slika 81. Posude tipa PN

PI. Pintadere ili pečati. Dužine oko 5 cm i promjera oko 2cm, ukrašeni su i uzdužno probušeni. Prepoznat je jedan tip.

Slika 82. Pintadere tipa PI1

S. Statuete. Prepoznata su dva tipa.

Slika 83. Tipovi statueta

KN. Keramički predmeti nepoznate namjene

Slika 84. Keramički predmeti nepoznate namjene

3. 4. DIJELOVI POSUDA

3. 4. 1. Noge

Posude na nozi često nisu sačuvane u cijelosti pa se stoga posebno donose tipovi nogu, među kojima je prepoznato pet osnovnih tipova.

N1. Visoke cilindrične do blago konkavne šuplje noge.

Slika 85. Noge tipa N1

N2. Visoke šuplje noge širokog gornjeg dijela s izvučenim rubom stajaće plohe.

Slika 86. Noge tipa N2

N3. Niske šuplje noge.

Slika 87. Noge tipa N3

N4. Prstenaste noge

Slika 88. Noge tipa N4

N5. Visoke konkavne pune noge.

Slika 89. Noge tipa N5

3. 4. 2. Ručke

Prepoznato je ukupno šest tipova ručki.

R1. Vertikalne ručke pravokutnog presjeka.

R1a. Vertikalne izdužene poluovalne ručke pravokutnog presjeka	R1b. Vertikalne polukružne ručke pravokutnog presjeka	R1c. Vertikalne ovalne ručke pravokutnog presjeka	R1d. Vertikalne kružne ručke pravokutnog presjeka

Slika 90. Ručke tipa R1

R2. Vertikalne ručke s potpornjem.

Slika 91. Ručke tipa R2

R3. Vertikalne ručke ovalnog presjeka.

R3a. Vertikalne polukružne ili kružne ručke ovalnog presjeka	R3b. Vertikalne polukružne X-ručke ovalnog presjeka	R3c. Vertikalne izdužene poluovalne ručke ovalnog presjeka

Slika 92. Ručke tipa R3

R4. Vertikalne ručke sedlastog presjeka.

R4a. Vertikalne polukružne ručke sedlastog presjeka	R4b. Vertikalne koljenaste ručke sedlastog presjeka

Slika 93. Ručke tipa R4

R5. Horizontalne ručke.

R5a. Horizontalne ručke ovalnog presjeka	R5b. Horizontalne ručke trokutastog presjeka	R5c. Trokutaste ručke ovalnog presjeka

Slika 94. Ručke tipa R5

R6. Horizontalne ručke poklopaca.

R6a. Horizontalne ručke ovalnog presjeka na poklopcu	R6b. Horizontalne zoomorfne ručke

Slika 95. Ručke tipa R6

3. 4. 3. Izljevi

Izljevi se javljaju na stijenkama različitih tipova zdjela. Prepoznata su četiri tipa izljeva.

I1. Kljunasti izljev ispod ruba posude	I2. Mali kljunasti izljev oblikovan na rubu usta posude	I3. Cjevasti izljev koji izlazi izvan stijenke posude	I4. Mali cjevasti izljev ispod ruba posude

Slika 96. Tipovi izljeva na posudama

3. 5. UKRAŠAVANJE

3. 5. 1. Plastične aplikacije

Plastične aplikacije osim dekorativne imaju i funkcionalnu ulogu olakšavajući rukovanje posudom. Mogu biti dodatno ukrašene utiskivanjem ili urezivanjem. Prepoznato je šesnaest tipova neukrašenih plastičnih aplikacija, pet tipova plastičnih aplikacija dodatno ukrašenih utiskivanjem i jedan tip ukrašen urezivanjem.

A1. Ovalna aplikacija zaobljenog vrha	A2. Kružna aplikacija zaobljenog vrha	A3. Par kružnih aplikacija zaobljenog vrha	A4. Par plosnatih kružnih aplikacija

A5. Plosnata (dugmetasta) ovalna aplikacija trapeznog presjeka	A6. Plosnata (dugmetasta) kružna aplikacija trapeznog presjeka	A7a. Trokutasta (jezičasta) aplikacija na prijelomu, u presjeku polukružnog oblika, prati liniju ramena posude	A7b. Trokutasta (jezičasta) aplikacija na prijelomu, u presjeku polukružnog oblika

A7c. Trokutasta (jezičasta) aplikacija na prijelomu, u presjeku trokutastog oblika, prati liniju ramena i trbuha posude	A8. Dvostruka trokutasta aplikacija	A9. Trostruka izdužena ovalna aplikacija trapeznog presjeka	A10. Polukružno rebro

A11. Dvostruka paralelna polukružna rebra	A12. Dvostruka zaobljena plastična aplikacija	A13. Plastična S-aplikacija	A14. Dva paralelna horizontalna plastična rebra

A15. Kružna aplikacija trapeznog presjeka i ravne površine, vertikalno postavljena na usta posude	A16. Trokutasta aplikacija vertikalno postavljena na usta posude		

Slika 97. Tipovi plastičnih aplikacija

AO1. Plastična traka ukrašena otiskom prsta	AO2. Ovalna plastična aplikacija ukrašena otiskom prsta	AO3. Plastična aplikacija obrubljena nizom otisaka izvedenih alatom

AO4. Plastična kružna aplikacija s otiskom prsta u sredini	AO5. Dvostruka plastična kružna aplikacija s otiskom prsta u sredini	

Slika 98. Tipovi plastičnih aplikacija ukrašenih utiskivanjem

Slika 99. Tipovi plastičnih aplikacija ukrašenih urezivanjem

3. 5. 2. Dršci

Dršci su također izrađivani tehnikom apliciranja, a njihova osnovna uloga je funkcionalnost, odnosno pridržavanje i lakše rukovanje posudom. Prepoznato je ukupno osamnaest tipova neukrašenih držaka i jedan tip drška ukrašen utiskivanjem.

Slika 100. Tipovi držaka ukrašenih utiskivanjem

D1. Duguljasti, ovalni i horizontalni držak trapeznog presjeka	D2. Duguljasti, ovalni i horizontalni držak pravokutnog presjeka	D3. Duguljasti, ovalni i horizontalni držak trokutastog presjeka	D4. Ovalni vertikalni držak približno trapeznog presjeka

D5a. Vertikalni X-držak, trokutastog presjeka, ne izlazi van stijenke posude	D5b. Vertikalni pravokutni držak, polukružnog presjeka, ne izlazi van stijenke posude	D6. Vertikalni X-držak, polukružnog presjeka, ne izlazi van stijenke posude	D7. Horizontalni trokutasti držak zaobljenog ruba i pravokutnog presjeka

D8. Ovalni horizontalni držak trokutastog presjeka zaobljena vrha	D9. Ovalni horizontalni držak polu-ovalnog presjeka	D10. Horizontalni držak, horizontalno probušeni trima rupicama	D11a. Pravokutni držak trokutastog presjeka s horizontalnom ušicom

D11b. Pravokutni držak ovalnog presjeka s horizontalnom ušicom	D11c. Pravokutni držak trokutastog presjeka s horizontalnom ušicom	D11d. Pravokutni držak ovalnog presjeka s horizontalnom ušicom	D12. X-držak trapeznog presjeka s horizontalnom ušicom, smješten ispod ruba posude

D13. Par ovalnih horizontalno probušenih vertikalnih držaka	D14. Par vertikalno probušenih držaka ovalnog oblika	D15. Trokutasta vertikalno probušeni držak	D16. Dva nasuprotna para probušenih ušica postavljenih na prijelomu i rubu posude

D17. Čepasti držak	D18. Stilizirani zoomorfni držak	D19. Zoomorfni držak probušeni pri dnu	D20. Perforirana trokutasta aplikacija vertikalno postavljena na usta posude

Slika 101. Tipovi držaka

3. 5. 3. Urezivanje

Pod urezivanjem se podrazumijevaju ukrasi izvedeni alatom koji ostavljaju ukrase U- i V- presjeka, dakle pravo urezivanje i žlijebljenje. Prepoznato je ukupno trideset i devet različitih motiva.

U1. Višestruke kose paralelne linije u neprekinutom nizu	U2. Višestruke kose paralelne linije	U3. Višestruke kose paralelne linije obrubljene horizontalnim linijama	U4. Višestruke kratke kose paralelne linije

U5. Višestruke vertikalne paralelne linije	U6. Višestruke horizontalne paralelne linije	U7. Horizontalne i vertikalne paralelne linije koje se sijeku pod pravim kutom	U8. Kose paralelne linije koje se sijeku pod pravim kutom

U9. Višestruke kose paralelne linije koje tvore motiv jelove grančice/riblje kosti	U10. Višestruke kose paralelne linije koje tvore motiv jelove grančice/riblje kosti obrubljene horizontalnim linijama	U11. Višestruke kose paralelne linije koje tvore cik-cak motiv	U12. Dvostruki cik-cak ukras obrubljen i razdijeljen horizontalnim linijama

U13. Vertikalno postavljen motiv jelove grančice/riblje kosti	U14. Višestruke kose paralelne linije koje tvore V motiv	U15. V-motiv izveden paralelnim kosim linijama	U16. V-motiv i paralelne horizontalne linije iznad

U17. Višestruke kose paralelne linije koje tvore A motiv	U18. Šrafirani trokut	U19. Gusto postavljeni viseći i uspravni šrafirani trokuti	U20. Ljestvičasti motiv

U21. Koso postavljene linije ljestvičastog motiva	U22. X-motiv izveden dvjema trakama ispunjenim ljestvičastim motivom	U23. A-motiv izveden u ljestvičastom motivu	U24. Horizontalne paralelne linije obrubljene ljestvičastim motivom

U25. Kose paralelne linije obrubljene ljestvičastim motivom koje tvore A-motiv	U26. Šrafirani trokut obrubljen ljestvičastim motivom	U27. Nepravilno urezivanje	U28. Naizmjenice postavljene vertikalne ravne i cik-cak linije

U29. Višestruke kose linije koje tvore mrežasti motiv	U30. X-motiv izveden dvjema prekrštenim dvostrukim linijama	U31. Gusti snop koncentričnih polukružnih linija	U32. Koncentrične polukružne linije

U33. Nizovi kosih linija razdijeljenih ljestvičastim motivima	U34. Polukružne koncentrične linije iz kojih se zrakasto šire paralelne kose linije	U35. Krivolinijska šrafirana traka	U36. Krivolinijska spiralna šrafirana traka

U37. Kose linije koje završavaju kratkim urezanim linijama	U38. Paralelne kose i vertikalne linije u prepletu	U39. Trokuti i paralelne linije u prepletu	

Slika 102. Tipovi urezanih motiva

a) Ljestvičasti motiv izveden dvjema paralelnim linijama koje tvore traku koja je ispunjena kratkim paralelnim linijama	b) Ljestvičasti motiv izveden trima paralelnim linijama koje tvore trake ispunjene kratkim paralelnim linijama

Slika 103. Tipovi ljestvičastog motiva

3. 5. 4. Utiskivanje

Utiskivanje se izvodi alatom ili prstom, odnosno noktom, pri čemu na posudi ostaju otisci. Prepoznato je osam načina utiskivanja i dvadeset i tri različita motiva.

O1. Niz otisaka po rubu posude	O2. Jednostruki horizontalni niz otisaka	O3. Dvostruki horizontalni niz otisaka	O4. Trostruki horizontalni niz otisaka

O5. Višestruki horizontalni niz otisaka	O6. Niz otisaka ispod ruba i na prijelomu	O7. Višestruki nizovi otisaka ispod ruba i na prijelomu	O8. Jednostruki koso postavljene niz otisaka

O9. Dvostruki koso postavljene niz otisaka	O10. Trostruki koso postavljene niz otisaka	O11. Višestruki niz koso postavljenih otisaka	O12. Višestruki niz vertikalnih otisaka

O13. Motiv trokuta ispunjen otiscima	O14. Motiv trokuta u neprekinutom horizontalnom nizu	O15. V-motiv izrađen od dva niza otisaka	O16. X-motiv sastavljen od dva dvostruka niza otisaka koji se sijeku

O17. Krivolinijski niz otisaka	O18. Motiv kruga izveden nizom otisaka	O19. Krug načinjen otiskom	O20. Veći kružni otisak obrubljen manjima

O21. Viseći trokuti ispunjeni otiscima	O22. Nizovi kosih i horizontalnih linija	O23. Nizovi horizontalnih otisaka na rubu i prijelomu posude te između njih	

Slika 104. Tipovi utisnutih motiva

UTISKIVANJE ALATKOM						OTISAK PRSTA	OTISAK NOKTA
KRUŽNI	KRUŽNI VEĆI	OVALNI	PRAVO-KUTNI	TROKUTASTI	KAPLJIČASTI		
a	b	c	d	e	f	g	h

Slika 105. Tipovi otisaka

3. 5. 5. Urezivanje i utiskivanje

Prepoznat je pedeset i jedan motiv izveden u kombinaciji urezanih linija i nizova otisaka.

UO1. Jedna do tri paralelne horizontalne linije obrubljene nizom otisaka	UO2. Višestruke paralelne horizontalne linije obrubljene nizom otisaka	UO3. Jedna do tri paralelne vertikalne linije obrubljene nizom uboda	UO4. Višestruke paralelne vertikalne linije obrubljene nizom uboda

UO5. Jedna do tri paralelne kose linije s lijeve i desne strane obrubljene nizom uboda	UO6. Višestruke paralelne kose linije s lijeve i desne strane obrubljene nizom uboda	UO7. Urezani A/V-motiv, s lijeve, desne i gornje strane obrubljene nizom uboda	UO8. A/V-motiv izveden jednom linijom s obje strane obrubljen nizom uboda

UO9. Niz vertikalnih urezanih linija s gornje i/ili donje strane obrubljen nizom otisaka	UO10. Niz kosih urezanih linija obrubljen otiscima s gornje i/ili donje strane	UO11. Niz paralelnih vertikalnih linija s donje strane obrubljen nizom otisaka	UO12. Niz paralelnih vertikalnih linija koje s gornje i donje strane završavaju otiskom

UO13. Urezani cik-cak motiv, s donje strane obrubljeni nizom otisaka	UO14. Urezani cik-cak motiv, s gornje strane obrubljeni nizom otisaka	UO15. Urezani V/A-motiv obrubljen nizom otisaka	UO16. Urezani V/A-motiv obrubljen dvostrukim nizom otisaka

UO17. Urezani naizmjenice postavljeni trokuti, s gornje strane obrubljeni nizom otisaka	UO18. Urezani naizmjenice postavljeni trokuti, s gornje strane obrubljeni s dva niza otisaka	UO19. Snop koncentričnih polukružnih linija obrubljen nizom otisaka	UO20. Trokut šrafiran paralelnim urezanim linijama između kojih su nizovi otisaka

UO21. Vertikalni paralelni ljestvičasti motivi između kojih je niz otisaka	UO22. Šrafirani trokut s donje strane obrubljen nizom otisaka	UO23. Šrafirani trokut s vanjske strane obrubljen nizom otisaka	UO24. Šrafirani trokut obrubljen nizom otisaka

UO25. Trokuti izvedeni utiskivanjem ispunjeni paralelnim kosim linijama	UO26. Horizontalne i vertikalne linije bodljikave žice	UO27. Motiv bodljikave žice izveden ureznom linijom preko koje je utisnut niz otisaka	UO28. Dvostruki red bodljikave žice

UO29. Višestruke paralelne linije izvedene u motivu bodljikave žice	UO30. Paralelne kose linije izvedene u motivu bodljikave žice	UO31. Motiv križa izveden od višestrukih paralelnih linija bodljikave žice	UO32. A-motiv izveden u motivu bodljikave žice

UO33. V-motiv izveden od urezanih linija obrubljenih motivom bodljikave žice	UO34. Vertikalne paralelne linije obrubljene motivom bodljikave žice	UO35. Paralelne horizontalne linije obrubljene motivom bodljikave žice	UO36. Paralelne vertikalne linije s gornje i donje strane obrubljene motivom bodljikave žice

UO37. Kose linije obrubljene motivom bodljikave žice	UO38. Koncentrične linije obrubljene motivom bodljikave žice	UO39. Polukružne urezane koncentrične linije obrubljene s jedne strane ubodima, a s druge bodljikavom žicom	UO40. Urezani cik-cak motiv upotpunjen linijama izvedenim u motivu bodljikave žice

UO41. A-motiv obrubljen sa strane, odozgo i odozdo motivom bodljikave žice	UO42. Šrafirani trokut obrubljen motivom bodljikave žice	UO43. Motiv šahovnice izveden urezanim linijama, obrubljen bodljikavom žicom s lijeve i desne strane	UO44. Girlande obrubljene nizom otisaka

UO45. Urezani cik-cak motiv obrubljen s gornje i donje strane nizom otisaka, koji se nalazi i na prijelomu linija	UO46. Kružnica izvedena urezanim i utisnutim linijama šrafirana horizontalnim i vertikalnim urezanim linijama	UO47. Naizmjenice postavljene urezane linije i nizovi otisaka	UO48. Motiv jelove grančice obrubljene nizom otisaka

UO49. Urezani cik-cak motiv ispunjen otiscima	UO50. Šrafirani kvadrat sa stranicama izvedenim u motivu bodljikave žice	UO51. Motiv kruga izveden u bodljikavoj žici	

Slika 106. Tipovi motiva izvedenih utiskivanjem i urezivanjem

4. REGISTAR NALAZIŠTA LASINJSKE KULTURE U SREDIŠNJOJ I GORSKOJ HRVATSKOJ

Prema objavljenoj literaturi i informacijama dobivenim u nadležnim muzejskim ustanovama i konzervatorskim odjelima, zasad je poznato 86 nalazišta lasinjske kulture na predmetnom području¹⁸ (prilog 1).

Nalazi lasinjske kulture na 38 su nalazišta prikupljeni u arheološkom kontekstu, odnosno prilikom arheoloških istraživanja u sklopu zatvorenih cjelina ili neporemećenih slojeva. Na 17 nalazišta¹⁹ odvijala su se istraživanja manjeg obujma, prilikom kojih je u jednoj do tri godine istražena površina manja od 200 m². Na 16 nalazišta²⁰ odvijala su se zaštitna istraživanja kojima su obuhvaćene površine veće od 1 000 m² te su istraženi veći segmenti lasinjskih nalazišta. Na svega pet nalazišta²¹ odvijaju se (ili su se odvijala) višegodišnja sustavna arheološka istraživanja.

Na ukupno 21 nalazištu²² lasinjska kultura ustanovljena je temeljem nalaza prikupljenih u površinskim ili poremećenim slojevima prilikom arheoloških istraživanja, a na njih 27²³ lasinjski su nalazi prikupljeni tijekom terenskog pregleda ili rekognosciranja.

¹⁸ Njihov je broj zasigurno veći jer je već prilikom pisanja disertacije u razgovoru s kolegama arheolozima ustanovljeno nekoliko novih nalazišta lasinjske kulture, na kojima su istraživanja bila u tijeku.

¹⁹ Beketinec-Imbralovec/Topolje, Bukovje Križevačko-Mladine, Cerje Novo-Druguševac, Cerje Tužno-Krč, Čakovec-Gornji Pustakovec, Dubranec, Grabrovec-Zvonarica, Karane-Belavine, Koprivnički Ivanec-Vojnik I, Koprivnički Ivanec-Zasek I, Ludbreški Ivanec-Polje I, Ludbreški Ivanec-Polje II, Peteranec-Cerine III/Vratnec II, Varaždinske Toplice-Gromače II, Velika Mlinska-okučnice Lugarić i Bogdan, Voloderski Bregi, Ždralovi-Dolina.

²⁰ Barbarsko I, Brezje, Haganj-šuma Novakuša, Jakopovec-Blizna, Kapelsko polje, Kobilić I, Kobilić II, Lubena-Salajci, Nedelišće-Stara Ves, Piljenice-Grede, Poljana Križevačka I, Poljana Križevačka II, Šepkovčica, Škrinjari I, Vrlovka-iznad špilje. Na nalazištu Gornji Kneginec-Cukavec II istražena je veća površina, ali pronađena je samo jedna jama lasinjske kulture.

²¹ Barilović-Stari grad, Crkvišće-Bukovlje, Črečan, Lasinja-Talijanovo brdo i Otočac-Stari grad.

²² Bojna-Brekinjova kosa, Čanjevo-Gradišće, Domašinec-Krtinjak, Donja Paklenica, Dubovac-Stari grad, Gornja Gračenica-Čretes/Tucilača, Hrsina-Boduli, Hrsina-Gorica, Kalnik-Igrišće, Koprivnički bregi-Seče, Malo Korenovo-Vojvodinac/Galovac/Dabravine, Novo Čiče, Ozalj-Stari grad, Pavlovec-Šarutanov brijeg, Popovača-Šalkovićevo/Raičevac/Pajkov jarak, Sirova Katalena-Lipik, Staro Čiče-Gradišće, Ščitarjevo-župna ckva, Veliki Jadrč-špilja Frašće, Vrlovka-špilja, Zbelava-Pod lipom.

²³ Bjelovar-Šetalište dr. Ivše Lebovića, Brezovljani, Bulinac-starogroblje, Buzadovac-Husarine, Buzadovac-Donje Brdarine I, Čaire-Horvatov brijeg, Čakovac Oštarijski, Donja Kovačica-Kirinov brijeg, Donja Kovačica-ograda Javorski Zdravka/Benićev brijeg, Drljanovac-ograda Magulac/ograda Jakšeković Đure/Gornja ograda,

Lasinjski nalazi na navedenim su nalazištima prikupljeni izvan arheološkog konteksta i bez stratigrafskih su podataka te je općenito o njima poznata manja količina informacija, a navedena su u radu kako bi se dobio uvid u rasprostranjenost lasinjske kulture. Uglavnom se radi o manjem broju keramičkih ulomaka kojima se često ne može odrediti točan tip.

Registar nalazišta napravljen je na temelju objavljene literature, izvještaja o arheološkim istraživanjima i pregleda arheološkog materijala u muzejskim zbirkama.²⁴ Podaci o starijim istraživanjima često se nisu mogli naći. S obzirom na nešto drugačije standarde u arheologiji koji su bili na snazi do prije dvadesetak godina, većina danas uvriježenih formulara u neka se ranija vremena nije niti ispunjavala, a često se ne mogu pronaći ni dnevnici s istraživanja, dok su izvještaji spram nadležnih konzervatorskih odjela veoma sumarni. Iz tog se razloga i keramički nalazi iz starijih istraživanja, opisani u registru, često nisu odvajali po stratigrafskim cjelinama jer se one ili ne navode ili je nejasan odnos s drugim stratigrafskim jedinicama.

Neka je nalazišta prema dostupnim podacima bilo teško točno ubicirati, što je navedeno u opaskama za pojedina nalazišta. S obzirom na dosta sumarnu nacrtanu i fotografsku dokumentaciju (ukoliko ona uopće postoji ili je bila dostupna za pregled), često nije bilo moguće pobliže opisati rezultate istraživanja.

Lokaliteti su navedeni abecednim redom, a njihov redni broj odgovara onome na karti u prilogu 1. Navedena su ona nalazišta na kojima je posvjedočena lasinjska keramika bilo putem objave, izvještaja ili pregleda muzejskih depoa. Uz svako nalazište navedeni su podaci o njegovom smještaju, položaju, arheološkim istraživanjima/prikupljanju nalaza, keramografiji i popratnoj literaturi te podaci o nasebinskim pokazateljima, kontekstu nalaza i provedenim analizama.

U rad nije uvršteno nekoliko nalazišta, koja se u literaturi spominju kao lasinjska, ali u nadležnim muzejima ne postoji nikakav pisani dokaz ili arheološki nalazi koji bi to potvrdili. Takav je slučaj s nalazištem Gorička u općini Dvor u Sisačko-moslavačkoj županiji, koji se spominje samo na karti rasprostranjenosti lasinjske kulture (Dimitrijević 1979a, karta 3).

Drljanovac-Popovka, Festinec, Grginac-ograda Grbačić Milana, Grginac-šuma Bukvik, Hlebine-Kozarice, Kiringrad, Lasinja-Perčići, Lemeš Ravenski-Gradina, Mačkovec-Balogovec, Majur, Nova Ploščica-Šiprakov bent, Nova Rača-šuma Jasenova, Sigetec-Mošćanci, Veliko Trojstvo-Blažekovica/Kameniti jarak, Vinski Vrh-Mali Kučer, Virje-Trnje, Zvijerci-Grmovi.

²⁴ Nadležni su kustosi bili od velike pomoći te su pružili uvid u keramiku lasinjske kulture koja se čuva u njihovim muzejima i popratnu dokumentaciju s arheoloških istraživanja, a često i dodatne informacije o arheološkim nalazima i nalazištima.

Nekoliko nalazišta nije uvršteno u registar jer je prilikom pregleda muzejskih zbirki ustanovljeno kako nalazi pripisani lasinjskoj kulturi u stvari pripadaju drugom razdoblju ili u potpunosti nedostaju.

Nalazište Goričan-kota 143 u Međimurskoj županiji istraživano je 1979. g. (nalazi rimske keramike spominju se još 1968. g.) kada je istraжена sonda od 240 m². Iako se osim pretežito halštatskih nalaza spominju i oni lasinjske i lencenske kulture (Fulir 1968, 235, T. LXXXI. 1; Dimitrijević 1979a, karta 3; Tomičić 1985; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 982; Okroša Rožić 2004, karta 2), oni prilikom pregleda pronađenog materijala nisu uočeni. Jedan ulomak crne polirane keramike s urezanim paralelnim linijama, za koji se smatralo da je lasinjski, u stvari pripada halštatskom razdoblju. Iako se Vratišinec-Brodec u istoj županiji spominje kao lasinjsko nalazište koje je 1992. g. obišao J. Vidović iz Muzeja Međimurja u Čakovcu (Registar 1997, rbr. 1029), za to ne postoje nikakvi dokazi u samome muzeju. Nisu pronađeni nikakvi nalazi s tog položaja, kao ni bilješke koje bi bile svojevrsan dokaz ovoj tvrdnji.

Za nalazište Globočec Ludbreški-Lobove navodi se da je istraživano zbog izgradnje plinovoda 1979. g. te da je tom prilikom pronađena jedna jama s moguće lasinjskim materijalom (Šimek 1986c; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 296; Okroša Rožić 2004, karta 2). Prilikom pregleda materijala pronađena je jedna žlica s tuljcem za nasad drška koja bi mogla pripadati lasinjskoj kulturi, a na kojoj stoji signatura Ludbreg 1966. g. U nadležnom Gradskom muzeju Varaždin nisu poznati nalazi ili dokumentacija s istraživanja nalazišta pod tim imenom. S nalazišta Koškovec u općini Maruševac u Varaždinskoj županiji 1876. g. prikupljene su tri sjekire od serpentinita i jedna danas izgubljena žlica za koje se navodi moguća pripadnost lasinjskoj kulturi (Registar 1997, rbr. 334). Kako za tu tvrdnju nema nikakvih dokaza, nalazište nije uvršteno u registar. Kao moguće lasinjsko nalazište navodi se i Gornji Kučan-Gorička s kojeg nalazi prilikom terenskog pregleda (M. Šimek, Gradski muzej Varaždin) nisu prikupljeni (Registar 1997, rbr. 304). Nalazište Tužno-Goranci blizu Krča u Cerju Tužnom spominje se kao lasinjsko nalazište iako su prilikom terenskog pregleda prikupljeni samo kameni nalazi, a nekoliko nereferentnih i nedatabilnih ulomaka ostavljena je *in situ* pa pripadnost lasinjskoj kulturi nije posve sigurna (Registar 1997, rbr. 420). Iako se u spilji Vindiji u Donjoj Voći od prisutnih eneolitičkih kultura najčešće spominje kultura Retz-Gajary, u nekim se objavama ona navodi i kao lasinjsko nalazište (Šimek 1983, 145-146; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 280; Okroša Rožić 2004, karta 2). Pregledom keramičkih nalaza u Arheološkom muzeju u Zagrebu i Gradskom muzeju Varaždin, keramika lasinjske kulture nije uočena.

Za nalazište Bojana-Hižin dijel na području općine Čazma u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji navodi se kako su lasinjski nalazi pronađeni prilikom oranja zemlje 1995. g. te da se oni nalaze kod vlasnika zemljišta (Jakovljević 2012a, rbr. 105), a ista je sudbina zadesila nalaze prikupljene 1965. i 1995. g. pronađene na položaju ograda Barešić Ive i Šiprak Miše u Novoj Ploščici (Jakovljević 2012a, rbr. 433) te one sa zemlje Hajtić Milene u Severinu prikupljene 1964. g. i 2011. g. (Jakovljević 2012a, rbr. 370), sve u istoj županiji. Kako se do nalaza nije uspjelo doći te oni nisu nigdje objavljeni ili opisani, nalazište nije uvršteno u registar. Moguće nalazište lasinjske kulture je Dautan-Žilavac u općini Nova Rača (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2011, 116; Jakovljević 2012a, rbr. 275). Položaji Grabar-Selišće (Jakovljević 2012a, rbr. 281), ograda Hanževački Mladena (Jakovljević 2012a, rbr. 292) i zemlja Šolentić Ivana (Jakovljević 2012a, rbr. 309) u Drljanovcu navode se kao lasinjska nalazišta temeljem slučajnih nalaza, no u nadležnom muzeju nisu pronađeni nalazi koji bi se mogli pripisati toj kulturi. U Novoj Rači spominju se lasinjski nalazi pronađeni prilikom oranja 1973. g. kraj stare ciglane (Jakovljević 2012a, rbr. 316) i 1975. g. zapadno od šume Jasenova te uz istoimeni potok (Jakovljević 2012a, rbr. 315), kao i oni pronađeni prilikom kopanja podruma 1983. g. u Sajmišnoj 7 (Jakovljević 2012a, rbr. 318), ali u nadležnom muzeju nisu pronađeni. Navodi se kako su slučajni nalazi lasinjske kulture pronađeni prilikom proširivanja puta u Staroj Ploščici (Jakovljević 2012a, rbr. 235), na zemlji Pavičić Jakova u Staroj Rači (Jakovljević 2012a, rbr. 340) i kući Vargić u istome mjestu (Jakovljević 2012a, rbr. 336). U Velikoj Jasenovači (Jakovljević 2012a, rbr. 194, rbr. 197) spominju se nalazi lasinjske keramike s dva položaja, no u Gradskom muzeju Bjelovar evidentiran je samo litički materijal. U literaturi se navodi kako su slučajni nalazi pripisani lasinjskoj kulturi prikupljeni s nekoliko položaja u Velikoj Trnovitici (Jakovljević 2012a, rbr. 438, rbr. 441, rbr. 445, rbr. 450, rbr. 454-456, rbr. 460, rbr. 464-465, rbr. 467-468, rbr. 471, rbr. 475-478, rbr. 487) i Mlinskim Vinogradima (Jakovljević 2012a, rbr. 432) u istoj općini Bjelovarsko-bilogorske županije, no u nadležnom muzeju nisu se uspjeli pronaći. Poteškoću predstavljaju i toponimi, koji se u različitim publikacijama i muzejskim zbirkama drugačije nazivaju.

Moguće lasinjsko nalazište je i zagrebački Kaptol gdje su se tijekom 2016. i 2017. g. odvijala zaštitna istraživanja uz samu katedralu²⁵. Iako su uočeni prapovijesni ukopani objekti, istraživanja su obustavljena. Keramički nalazi pripadaju većinom kasnom brončanom dobu. Jedini primjerak koji bi mogao pripadati lasinjskoj kulturi, žlica je s tuljcem za nasad drška.

²⁵ Usmeno priopćenje A. Bugar iz Muzeja grada Zagreba koja je vodila istraživanja.

1. BARBARSKO I

NASELJE: Cugovec.

OPĆINA/GRAD: Općina Gradec.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 107. Položaj nalazišta Barbarsko I (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Blago povišena greda (stacionaža 1060,00-1100,00) koja se pruža u smjeru sjever – jug.

NADMORSKA VISINA: 126 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Nalazište je na trasi autoceste A13 Vrbovec – GP Terezino polje, dionica Vrbovec 2 – Bjelovar. Nakon terenskog pregleda i probnih iskopavanja, 2012. g. provedena su zaštitna arheološka istraživanja (voditeljica J. Balen, Arheološki muzej u Zagrebu). Istraženo je ukupno 38 stratigrafskih jedinica.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 15 677 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i kultura Retz-Gajary, Boleráz.

KONTEKST NALAZA: Jama s vatrištem.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađen je veći objekt (SJ 26/27) nepravilno ovalnog oblika, dimenzija 10,1 x 7,7 m i dubine do 1 m. U istočnom dijelu objekta nalazilo se vatrište kružnog oblika (SJ 38), oko kojeg je pronađena veća količina gara i zapečene zemlje. Moguće da je prilikom istraživanja uhvaćen rub naselja ili se radi o kratkotrajnom sezonskom naselju.

PROVEDENE ANALIZE: Radiokarbonska AMS analiza 2 uzorka ugljena. Vatrište SJ 38 je datirano 4326. – 4056. g. pr. Kr. (tab. 5. 1), a zapuna jame SJ 26 u razdoblje 4233. - 4041. g. pr. Kr. (tab. 5. 2).

Slika 108. a) Plan nalazišta, crveno označen lasinjski objekt (Balén, Drnić 2014, sl. 5);

b) Objekt SJ 27 s vatrištem SJ 38 (Balén, Drnić 2014, sl. 4)

KERAMOGRAFIJA: Keramički su nalazi dosta fragmentirani i ne odviše brojni. Velikom se broju posuda nije mogao odrediti točan tip. Od oblika su prepoznati bikonični lonci visokog koničnog trbuha i stožastog ramena (L4b) (Balén, Drnić 2014, T. 4. 4), lonci konkavnog trbuha i konveksnog ramena (L3b) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 2, T. 2. 2), bikonične zdjele visokog konkavnog trbuha i kratkog konkavnog ramena (Z1c) (Balén, Drnić 2014, T. 3. 7), bikonične zdjele visokog koničnog trbuha i veoma kratkog cilindričnog ramena (Z2a2) (Balén, Drnić 2014, T. 2. 5), jednostavne konične zdjele s drškom (Z6a1: D12) (Balén, Drnić 2014, T. 3. 8) te zdjele S-profilacije (Z7) (Balén, Drnić 2014, T. 3. 9). Od tipova nogu prepoznate su srednje niske konkavne šuplje noge izvučenog ruba stajace plohe (N2c2) (Balén, Drnić 2014, T. 4. 2).

Keramički se nalazi odlikuju izuzetnim bogatstvom ukrasa i motiva. Od načina ukrašavanja prevladava urezivanje te kombinacija urezivanja i utiskivanja, kao i plastične aplikacije i dršci dodatno ukrašeni utiskivanjem. Urezani su ukrasi izvedeni snopovima paralelnih horizontalnih (U6) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 6, T. 2. 1) i kosih linija koje tvore V- (U14) (Balén, Drnić 2014, T. 2. 1) ili A-motiv (U17) (Balén, Drnić 2014, T. 2. 5) te motiv naizmjenice postavljenih trokuta (U19) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 5). Posebno je učestao ljestvičasti motiv izveden na nekoliko načina (U20, U21, U22, U24, U25) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 1, 2, T. 2. 3, 10, 11). Koncentrične zakrivljene linije mogu biti obrubljene nizom otisaka (UO19) (Balén, Drnić 2014, T. 3. 1) ili nizom otisaka i bodljikavom žicom (UO39) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 1). Motiv bodljikave žice javlja se samostalno (UO27) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 7) te kao porub kosih urezanih linija (UO37) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 7, T. 2. 2), šrafiranih trokuta (UO42) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 5) ili šahovnice izvedene mrežastim motivom i obrubljen motivom bodljikave žice (UO43) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 4). Plastično ukrašavanje (A2) te

kombinirano ukrašavanje plastičnim aplikacijama i utiskivanjem (AO2) (Balén, Drnić 2014, T. 3. 5, 6), (AU1) (Balén, Drnić 2014, 1. 1) ne javlja se osobito često, kao ni samostalno utiskivanje (O1, O2, O9, O16) (Balén, Drnić 2014, T. 2. 4, 5, 7, 9). Među žlicama prisutne su one jednostavnog obrisa s tuljcem jednolike širine (Ž3a, Ž3b), s tuljcem koji se širi prema recipijentu (Ž1a) ili koji je zadebljan na rubu (Ž5a).

LITERATURA: Drnić 2013; Balén, Drnić 2014.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Arheološki muzej u Zagrebu.

2. BARILOVIĆ-STARI GRAD

NASELJE: Barilović.

OPĆINA/GRAD: Općina Barilović.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 109. Položaj nalazišta Barilović-Stari grad (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Prirodno uzvišenje iznad rijeke Korane.

NADMORSKA VISINA: 132 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prilikom sustavnih arheoloških istraživanja 2010, 2011. i 2012. g. (voditeljica A. Azinović Bebek, Hrvatski restauratorski zavod) uz srednjovjekovne i novovjekovne, pronađeni su i prapovijesni nalazi. Prapovijesni horizonti su poremećeni uslijed gradnje Staroga grada te lasinjski nalazi uglavnom ne potječu iz intaktnih cjelina. U istraživanjima u kasnijim godinama (2013. – 2018. g.) nalazi lasinjske kulture pronalazeni su sporadično.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 760 m² (čitav Stari grad).

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasno brončano doba, kasni srednji vijek, novi vijek.

KONTEKST NALAZA: Dijelom poremećena jama i slojevi. Dio naselja nepoznate veličine i karaktera.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Najveća koncentracija prapovijesnih nalaza zabilježena je uz jugozapadni zid Staroga grada. Djelomično je istražena jama (SJ 74) velikih dimenzija (2 x 7 m), s nalazima uglavnom lasinjske kulture. Stratigrafija jame je, posebice u njenom gornjem dijelu (SJ 72), poremećena, ali u njenom jugoistočnom dijelu javlja se zapuna (SJ 75) s isključivo lasinjskim nalazima. Jama je istražena samo djelomično, jer je izlazila van gabarita

sonde te se prostire dalje na istok, a u krajnjem južnom dijelu jame uočeno je kako su preko nje sagrađene srednjo- i novovjekovne strukture. Povrh navedenih stratigrafskih jedinica, koje izlaze i van zidova Staroga grada, sagrađen je jugozapadni zid utvrde. U vrijeme njegove gradnje prostor je bio niveliran, što je za posljedicu imalo promjenu stratigrafskih odnosa i miješanje arheoloških nalaza iz različitih razdoblja.

Sl. 110. a) Pogled s istoka na Stari grad Barilović (Azinović Bebek 2014a, slika 3); b) Tlocrt Staroga grada Barilovića (Azinović Bebek 2014b, sl. 39) s položajem prapovijesne jame u ljubičastom ovalu (doradila L. Čataj)

PROVEDENE ANALIZE: Analiza bijele inkrustacije na ulomku lasinjske keramike (T. 2. 3) otkrila je da se ona najvjerojatnije radila od samljevenog životinjskog roga.

KERAMOGRAFIJA: S obzirom da jama lasinjske kulture nije istražena u cijelosti te je položaj naselja intenzivno korišten u kasnijim razdobljima, keramički su nalazi dosta fragmentirani. Velik je broj nedijagnostičkih ulomaka grube fature narančaste, oker i sive boje. Najzastupljeniji su lonci, kojima se često ne može pobliže odrediti tip, poput ulomaka rubova ukrašenih otiskom prsta (O2g) (T. 3. 2), raščlanjenim plastičnim rebrom (AO1) (T. 3. 3), otiskom alatke (O1c) (T. 2. 1, T. 3. 1, 4, 5) (O3a) (T. 2. 13) ili urezivanjem (U6) (T. 2. 7), (U31) (T. 2. 5). Ulomci tijela lonaca često su ukrašeni urezanim linijama (U10) (T. 1. 5), (U27) (T. 2. 11), (U29) (T. 3. 14), (U32) (T. 3. 13), nizom otisaka (O4d) (T. 1. 16) ili motivima izvedenim kombinacijom urezivanja i utiskivanja (UO4, UO5) (T. 1. 13), (UO14) (T. 1. 17), (UO23, U20) (T. 1. 18). Od oblika lonaca prepoznati su oni konveksnog trbuha i konkavnog ramena (L3a: U4) (T. 1. 4) te oni zaobljenog tijela i stožastog vrata (L7b: U18) (T.

2. 23). Loncima pripadaju i ulomci s dršcima (D3) (T. 3. 15), probušenim dršcima (D11) (T. 1. 14, T. 2. 12) ili ručkama (R3a) (T. 2. 6, 22). Među prepoznatim oblicima najzastupljenije su zdjele. Učestale su one bikonične koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1) (T. 1. 1, 12, T. 2. 18), koje mogu imati ručku (Z2a1: R1b) (T. 1. 1) ili biti ukrašene urezivanjem (Z2a1: U14) (T. 1. 12). Isti se V-motiv javlja i na zdjeli stožastog ramena (Z2b1: U14) (T. 2. 17). Zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1) uglavnom su neukrašene (T. 1. 7, T. 2. 16), a mogu nositi plastičnu aplikaciju na prijelomu (Z2c1: A7a) (T. 1. 8) ili imati probušeni držak ispod ruba (Z2c1: D11c) (T. 3. 6). Sporadično se javljaju zdjele konveksnog trbuha i cilindričnog ramena (Z3c2) (T. 3. 7), koje mogu imati vertikalni držak (Z3c1: D4) (T. 1. 3). Učestale su bikonične zdjele zatvorenog tipa (Z4c) (T. 1. 9), koje mogu biti ukrašene urezivanjem (Z4b: U10) (T. 2. 3), (Z4b: U4) (T. 2. 19). Prisutna je blago bikonična zdjela bogato ukrašena urezanim šrafiranim trokutima i motivom bodljikave žice (Z10a: U18, UO27) (T. 1. 10) te jednostavna konična zdjela s vertikalnom trokutastom plastičnom aplikacijom na rubu (Z6a1: A16) (T. 3. 16). Često se javljaju zaobljene zdjele, uvijek neukrašene (Z8a) (T. 3. 9), (Z8b2) (T. 3. 10), (Z8c) (T. 1. 11, T. 2. 21), (Z8d) (T. 2. 20). Nogama posuda na nozi ne može se točno odrediti tip, a obično nose ukras (U7) (T. 1. 2), (UO4) (T. 1. 19). Žlice su zastupljene primjercima dugog tuljca jednake širine (Ž3b) (T. 1. 6, T. 2. 9).

LITERATURA: Azinović Bebek 2010; 2011; 2012; 2014a; 2014b; Čataj 2014a.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Karlovac.

3. BEKETINEC-IMBRALOVEC/TOPOLJE

NASELJE: Bektinec.

OPĆINA/GRAD: Grad Križevci.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 111. Položaj nalazišta Bektinec-Imbralovec/Topolje (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Naselje lasinjske kulture smješteno je u brežuljkastom kraju, na položaju koji dominira okolicom. Teren se penje prema sjeverozapadu i zapadu, a pada prema sjeveroistoku i manje prema jugu. U blizini teče potok Črnec. Nalazište je smješteno na nižim padinama brežuljka. Presječeno je putem koji spaja Dubovec i Bektinec: s lijeve strane puta položaj je Imbralovec, s desne Topolje.

NADMORSKA VISINA: 160 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prilikom kopanja pristupnog puta na položaju Imbralovec 1952. g. pronađene su dvije jame pa učitelj V. Dukić obavlja manje zaštitno istraživanje. Na istom položaju 1977. g. Z. Marković obavlja terenski pregled i prema površinskim nalazima donosi zaključak o postojanju 12-15 m duge zemunice. U jesen 1978. g. Z. Homen (Gradski muzej Križevci) provodi manje zaštitno istraživanje u sondi veličine 2 x 6,5 m. Na položaju Topolje Z. Homen obavlja istraživanja u proljeće 1979. g. u sondi dimenzija 15 x 5 m. Radi se o jednoslojnom nalazištu.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Više od 120 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Površinski nalazi, jame, kanal, ognjište. Moguće da se radi o sezonskom naselju s jamskim objektima ili je istražen dio naselja koji nije služio u stambene svrhe.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Uz sam put pronađene su 1952. g. dvije jame (6,7 x 3,2 m i 4,2 x 2,3 m), od kojih je veća imala ognjište potkovastog oblika. U blizini ovih istraživanja, također uz put, na mjestu gdje je prilikom terenskog pregleda uočena tamnija mrlja dužine oko 15 m pronađene su 3 povezane jame ukupne dužine 6,5 m, a u dvije od njih bila su ognjišta (u sjeverozapadnoj jami bilo je potkovastog oblika). Pretpostavlja se postojanje krovne konstrukcije iako nisu pronađeni tragovi rupa od stupova. U istraživanjima koja su iduće godine provedena s druge strane ceste otkrivene su dvije veće jame, jedna dvojna jama s klupicom od nabijene ilovače, kanal i ognjište trokutastog oblika. Dva veća jamska prostora (jame 4 i 5) promjera su 5-7 m, dna su im nejednake dubine, a u njima su pronađeni ostaci ognjišta na tvrdoj izgorjenoj podlozi. Jama 3 (dio dvojne jame s jamom 2) sa sjeverne je strane imala „klupu“ od nabijene ilovače.

Slika 112. Plan sonde istraživane 1979. g. (Homen 1980, sl. 1)

PROVEDENE ANALIZE: Kemijske analize sadržaja bikoničnih bočica otkrile su moguće prisustvo etera.

KERAMOGRAFIJA: Keramički su nalazi bez signatura te je poznata samo godina kada su pronađeni. Keramika je uglavnom sivih do oker, rjeđe crvenih tonova, najčešće prijelazne ili grube fature.

Među keramičkim su oblicima najbrojnije bikonične zdjele, gotovo u pravilu ukrašene. Najzastupljenije su bikonične zdjele cilindričnog ramena i koničnog trbuha (Z2a4: UO1, UO4) (Dimitrijević 1961, T. XI. 67), (Z2a4: O6a, UO16) (Okroša Rožić 2004, T. 2. 1) s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane, koje često nose ukras na ramenu. Zastupljene su i bikonične zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1: A5, O6a, U14) (Okroša

Rožić 2004, T. 2. 2), (Z2a1: UO29) (Okroša Rožić 2004, T. 1, 3) ili konveksnog ramena (Z2c2: D6, O6c, O17a, UO4) (Korošec 1962, T. 5. 4), (Z2c1: UO36) (Korošec 1962, T. 6. 7). Zanimljiv je kružni motiv nalik na sunce načinjen od otiska prsta i malih kružnih otisaka popraćen dvostukim nizom otisaka na ramenu bikonične zdjele stožastog ramena (Z2b2: O3a, O20a/g) (Korošec 1962, T. 6. 1). Pronađene su bikonične zdjele konkavnog trbuha i kratkog cilindričnog (Z1a1: O6c) (Homen 1990, sl. 2. 6) ili konkavnog ramena (Z1c: D5b, O2a, U3, UO3) (Homen 1990, sl. 4. 3, Okroša Rožić 2004, T. 7. 1), (Z1c: A7b) (Okroša Rožić 2004, T. 7. 2), (Z1c: O6c, R3a) (Homen 1990, sl. 6. 7). Primjerak zdjele konveksnog ramena ukrašen je s unutarnje i vanjske strane (Z1b: A7c, O6a, UO7, UO33) (Homen 1990, sl. 5. 1), kao i zdjela koničnog trbuha kratkog stožastog ramena s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane (Z2b3: O23a, UO34) (Okroša Rožić 2004, T. 23. 1) te zdjela kratkog koničnog i izvučenog ramena (Z5c1: O6a, O12a) (Korošec 1962, T. 4. 6). Raritet predstavlja ukrašena konična zdjela s trokutastim zadebljanjem ispod ruba usta (Z6b: O9a, UO4, UO11) (Homen 1990, sl. 2. 5). Svi navedeni tipovi zdjela najčešće nose ukras na ramenu i prijelomu, a ponekad i s unutarnje strane izveden apliciranjem, utiskivanjem, urezivanjem ili kombinacijom navedenih tehnika. Rjeđe se javljaju jednostavne zaobljene zdjele (Z8a) (Okroša Rožić 2004, T. 9. 2, T. 25. 4), ponekad u dubljoj verziji (Z8b2: A3) (Korošec 1962, T. 14. 2) ili bikonične zdjele niskog koničnog trbuha, konkavnog ramena i izvučenog ruba usta (Z9) (Homen 1990, sl. 6. 8), (Z9: O1a, O2a) (Korošec 1962, T. 6. 8).

Neke od navedenih zdjela bile su na visokoj šupljnoj nozi jako izvučenog ruba stajace plohe zaobljenog gornjeg i uvučenog središnjeg dijela (N2a: UO27, UO35) (Homen 1990, sl. 4. 5) ili cilindričnog gornjeg i uvučenog središnjeg dijela (N2b) (Okroša Rožić 2004, T. 10. 1). Javljaju se i niske konkavne noge uskog ruba stajace plohe (N3a: UO4) (Korošec 1962, T. 8. 2, T. 9. 3). Ulomak noge ukrašen je motivom jelove grančice, bodljikave žice i linijama obrubljenim otiscima (U10, UO1, UO27) (Homen 1990, sl. 6. 9).

Zastupljeno je i nekoliko tipova šalica bikoničnog tijela: niskog trbuha i konkavnog ramena (Š2a: R1a) (Okroša Rožić 2004, T. 12. 1, T. 19. 1), niskog konkavnog trbuha, uglatog ramena i konkavnog vrata (Š3a: UO25) (Homen 1990, sl. 6. 3) te niskog konkavnog trbuha, konveksnog ramena i koničnog vrata (Š4a: R1b, O3a). Čaše su bikoničnog tijela, konkavnog ramena i koničnog trbuha (Č2d) (Okroša Rožić 2004, T. 16. 2-3), a mogu biti ukrašene urezivanjem i utiskivanjem na ramenu (Č2d: O4a, U15) (Homen 1990, sl. 6. 1). Mogu imati konkavan trbuh, cilindrično rame i koničan vrat (Č6a) (Korošec 1962, T. 17. 5).

Od vrčeva su prepoznati oni koničnog trbuha i stožastog ramena, koji mogu biti većih dimenzija i imati cilindričan vrat (V3a) (Okroša Rožić 2004, T. 15. 2) ili manjih dimenzija i

kratkog koničnog vrata (V6e: R3c) (Okroša Rožić 2004, T. 15. 1) te vrčevi konkavnog ramena ukrašenog utiskivanjem i urezivanjem (V5b: UO37) (Korošec 1962, T. 9. 1). Gornji dio vrča konkavnog ramena ima trakastu ručku s potpornjem (V5a: R2) (Okroša Rožić 2004, T. 16. 1). Ulomak gornjeg dijela ukrašene posude vjerojatno je pripadao vrču (V: UO1, UO3) (Homen 1990, sl. 6. 2).

Malom broju ulomaka lonaca mogao se odrediti tip. Radi se o specifičnim loncima koničnog trbuha i stožastog ramena (L9: A13, A14) (Korošec 1962, T. 18. 1; Homen 1990, sl. 2. 2) uskog konkavnog (L9a: A12) (Korošec 1962, T. 18. 2; Homen 1990, sl. 2. 1) ili cilindričnog vrata (L9b: A4) (Homen 1990, sl. 5. 8) koji su ukrašeni plastičnim aplikacijama. Javljaju se i jednostavni zaobljeni lonci koji imaju dvostruke ušice za vješanje ispod ruba (L8b: D13) (Korošec 1962, T. 13. 4) te lonci visokog koničnog trbuha i konveksnog ramena (L5a). Nekolicini ulomaka s X-ručkom (R3b) (Okroša Rožić 2004, T. 36) na sredini tijela ne može se odrediti točan tip.

Žlice imaju zaobljen recipijent i tuljac za nasad drška te ne nose ukras. Prepoznate su žlice jednostavnog obrisa srednje dugog tuljca koji se širi prema recipijentu (Ž1a) ili je jednolike širine (Ž3a) (Korošec 1962, T. 16. 2, 3) te žlice kratkog tuljca koji se s recipijentom spaja ispod ruba (Ž6b).

Poklopci su diskoidnog oblika s drškom (P1a1: D9) (Korošec 1962, T. 10. 12) ili tanki profiliranog ruba i s ručkom (P2a) (Korošec 1962, T. 10. 11).

Pronađeno je i nekoliko bikoničnih bočica s ušicama za vješanje (B1a: D16), od kojih su neke ukrašene (UO1, UO2, UO3) (Okroša Rožić 2004, T. 27A. 2), (O12b) (Okroša Rožić 2004, T. 27. 2). Od posebnih oblika može se izdvojiti cilindrična pintadera (PI1: U7) i neukrašena konična posuda debelih stijenki (PN2), moguće mužar.

Plastičnim su aplikacijama poput jednostrukih (A2) (Okroša Rožić 2004, T. 32. 2) i dvostrukih kružnih aplikacija/bradavica (A3) (Homen 1990, sl. 5. 2), plosnatih kružnih aplikacija (A6) (Okroša Rožić 2004, T. 32. 3), dvostrukih kružnih plosnatih aplikacija (A4) (Homen 1990, sl. 5. 8), trostrukih duguljastih vertikalnih plastičnih rebara (A9) (Okroša Rožić 2004, T. 33. 2), polukružnih rebara (A10) (Okroša Rožić 2004, T. 32. 5) ili dvostrukih polukružnih rebara (A11) (Homen 1990, sl. 5. 4) ukrašeni lonci. Malim jezičastim/trokutastim aplikacijama (A7a), (A7b) (Homen 1990, sl. 2. 6), „nosolikim dršcima“ (D5b) (Homen 1990, sl. 8. 3), koji mogu biti ukrašeni nizom otisaka (DO1) (Dimitrijević 1961, T. XI. 69), vertikalnim X-dršcima (D6) (Korošec 1962, T. 4. 2) i kružnim aplikacijama s otiskom (AO4) (Homen 1990, sl. 5. 7) ukrašene su bikonične zdjele.

Osim već opisanih samostalnih otisaka oni mogu biti izvedeni višestrukim vertikalnim (O12a) (Korošec 1962, T. 15. 5) i horizontalnim nizovima otisaka (O4a) (Korošec 1962, T. 13. 2) (O4c) (Korošec 1962, T. 13. 3) ili kombinacijom dvostrukih vertikalnih i kosih nizova otisaka (O22c/d) (Korošec 1962, T. 11. 2).

L9a: A12	L8b: D13	L5a	V3a	V5a: R2

V6e: R3a	Z2a2	Z2c1: A7b, O6c	Z2c1: UO36	Z6b: U4, UO1, UO5

Š2a: R1a	Š4a: R1b, O3a	Č2d	Č6a	P2a

PI1: U7	PN2	B1a: UO1, UO2, UO3, D16	N2a: UO27 UO35	N2b

Slika 113. Neki od tipova posuda pronađenih u Beketincu (snimila i izradila L. Čataj)

Slabije je zastupljeno i samostalno urezivanje na posudama, koje je izvedeno paralelnim vertikalnim i horizontalnim linijama (U7) (Korošec 1962, T. 6. 6), linijama u V-motivu

(U14), (U15) (Homen 1990, sl. 6. 1) ili koncentričnim polukružnim linijama i šrafiranim trokutima (U18, U32) (Korošec 1962, T. 6. 1, T. 11. 4; Homen 1990, sl. 7. 4).

Posude su najčešće ukrašene kombinacijom urezivanja i utiskivanja koje tvore različite složene motive kojih se više može javiti na istoj posudi. Posebno su omiljene horizontalne, vertikalne ili kose urezane linije obrubljene nizom otisaka (UO1-UO7) (Korošec 1962, T. 6. 4, T. 11. 6) ili šrafirani trokuti obrubljeni nizom otisaka (UO24) (Korošec 1962, T. 11. 4). Najčešći je motiv bodljikave žice koji se javlja samostalno ili u kombinaciji s urezanim linijama (UO28-UO30, UO32, UO34, UO35) (Korošec 1962, T. 5. 3, T. 10. 7, T. 11. 5; Homen 1990, sl. 6. 6, 9, sl. 7. 8).

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 27-28; 1979a, karta 3; Korošec 1962; Homen 1977, 145; Homen 1979; 1980; 1985; 1986a; 1990, 51; Marković 1978a; 1994, karta 9, T. 4-9, T. 27a. 2; Registar 1997, rbr. 467; Okroša Rožić 2004, 13-16, karta 2.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Križevci, Gradski muzej Bjelovar.

4. *BJELOVAR-ŠETALIŠTE DR. IVŠE LEBOVIĆA*

NASELJE: Bjelovar.

OPĆINA/GRAD: Grad Bjelovar.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 114. Položaj nalazišta Bjelovar-šetalište dr. Ivše Lebovića (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Kod gradske tržnice u Bjelovaru.

NADMORSKA VISINA: 140 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Prilikom kopanja kanala za popravak kanalizacije 1940. g. pronađena su dva ulomka lasinjske keramike.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA: Ulomak gornjeg dijela bikonične zdjele ukrašene urezanim V-motivom (Z2a1: U14) (Medar 1985, sl. 1. a) te ulomak posude ukrašene kosim ljestvičastim motivom (U21b) (Medar 1985, sl. 1. b).

LITERATURA: Medar 1985; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, br. 768; Miklik 2003, 35, karta 2; Jakovljević 2012a, br. 20.

MJESTO POHRANE NALAZA: Gradski muzej Bjelovar.

5. BOJNA-BREKINJOVA KOSA

NASELJE: Bojna.

OPĆINA/GRAD: Grad Glin.

ŽUPANIJA: Sisačko-moslavačka.

Slika 115. Položaj nalazišta Bojna-Brekinjova kosa (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Brdovito područje zapadnih obronaka Trgovske gore. Strateški vrlo dobra pozicija zaštićena strmim gudurama sa sjeverne, zapadne i istočne strane, s koje se pruža pogled do Korduna i obronaka Petrove gore te prema Velikoj Kladuši u Bosni i Hercegovini. Položaj je dijelom devastiran kamenolomom, koji eksploatira eruptivne stijene poput dijabaza.

NADMORSKA VISINA: 350 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: L. Čučković (Gradski muzej Karlovac) i Z. Čučković iz Karlovca 2010. g. obavljaju rekognosciranje kojim uviđaju da se radi o kasnobrončanodobnoj/ranoželjeznodobnoj gradini te srednjovjekovnom lokalitetu. 2011. g. V. Madiraca (Pisa trade d. o. o.) provodi zaštitna arheološka istraživanja kojim je potvrđena naseljenost nalazišta u navedenim razdobljima, ali i u razdoblju vučedolske i lasinjske kulture. Od 2016. g. arheološka istraživanja kojima je obuhvaćen vršni plato brda, vodi M. Krmpotić (Hrvatski restauratorski zavod). Nalazi lasinjske kulture nisu pronađeni.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 12 000 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska, vučedolska i vinkovačka kultura, kasno brončano i rano željezno doba, rani srednji vijek.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Lasinjski su nalazi pronađeni izvan zatvorenih cjelina, pomiješani s nalazima iz mlađih razdoblja. O veličini i karakteru naselja ne može se govoriti

jer je u potpunosti uništeno (u istraženom dijelu položaja) naseljima iz kasnijih razdoblja. Povoljan strateški položaj i lako dostupne kvalitetne kamene sirovine zasigurno su bili jedan od razloga korištenja ovog prostora.

KERAMOGRAFIJA: Malobrojn timer ulomcima lasinjske keramike ne može se odrediti točan tip, a sudeći po debljini i zaobljenosti stijenki vjerojatno pripadaju loncima. Ukrašeni su urezivanjem motiva jelove grančice (U9) (T. 3. 20) ili trokuta obrubljenog ljestvičastim motivom (U26a) (T. 3. 17-18) te kombinacijom ljestvičastog motiva i niza otisaka (UO21) (T. 3. 19).

LITERATURA: Čučković, Čučković 2011b; Madiraca 2011; 2012; Krmpotić 2016; 2017; 2018.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Privremeno u prostorima Hrvatskog restauratorskog zavoda, Gradski muzej Sisak.

6. BREZJE

NASELJE: Varaždin.

OPĆINA/GRAD: Grad Varaždin.

ŽUPANIJA: Varaždinska.

Slika 116. Položaj nalazišta Brezje (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Oveće uzvišenje skoro pravilnog okruglog tlocrta (Veliki Gorenek) dimenzija oko 40x38 m i nešto manje istočno uzvišenje (Mali Gorenek). Od okolnog ravničarskog i nizinskog terena Veliki Gorenek se uzdiže za oko 2,5 m. Kompleks nalazišta dug je oko 4 km. Nalazi se 4,5 km južno od Drave, a s južne ga strane zatvara rječica Plitvica, koja je tekla sjevernije nego danas.

NADMORSKA VISINA: 166 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: M. Fulir spominje ovaj položaj kao moguće arheološko nalazište još 1961. g. Kada se zemljište 1965. i 1966. g. pripremalo za poljoprivrednu obradu (uklanjanje šume, aglomeracijski radovi) mehanizacijom je na površinu izbačeno mnoštvo arheoloških nalaza. S. Vuković i Ž. Tomićić (Gradski muzej Varaždin) 1967. i 1968. g. obavljaju rekognosciranja. Ž. Tomićić 1969. g. obavlja manje zaštitno sondiranje na većoj uzvisini, kojim su istražene tri sonde ukupne površine 55 m². Tijekom 1980. g. provode se temeljita rekognosciranja prije početka arheološkog iskopavanja, koje vodi M. Šimek (Gradski muzej Varaždin). Na južnom dijelu Velikog Gorenka istražena je površina od 125 m², a pronađene su dvije zemunice, ognjište i tri jame dok je na ravničarskom prostoru južnije, na površini od 42 m² istražen jedan devastirani lasinjski objekt. Između 2006. i 2010. g. Hrvatski restauratorski zavod obavlja zaštitna arheološka istraživanja na nekoliko lokacija. Zbog lakšeg snalaženja položaj je podijeljen na Brezje 1-6. Tijekom 2006. g. L. Bekić vodi

istraživanja na položaju Brezje I, djelomično uništenom od strane izvođača građevinskih radova. Na 1500 m² uočeno je 8 jama lasinjske kulture. Iste godine istraživanja se odvijaju jugoistočno od navedenog položaja, na Brezju 3. Tom je prilikom iskopano 37 probnih rovova (2754 m²), u kojima je uočeno tek pet jama lasinjske kulture smještenih u tri sonde. Tijekom 2008. g. (voditelj: R. Čimin) pronađen je jedan lasinjski objekt na ukupno 445 m² istraženih na Brezju 1 (zapadno od sonde iz 2006. g.) zbog gradnje ceste. Iste godine obavljaju se istraživanja na položaju Brezje 6 (Solvis). Na 3800 m² otkriveno je gotovo 100 objekata lasinjske kulture (jame od stupova, zemunice, kanali, otpadne i radioničke jame). Tijekom 2010. g. na Brezju 4 istražena je površina od 2100 m², a pronađeno je 10 lasinjskih objekata. Tijekom 2011. g. obavljen je arheološki nadzor kod postavljanja strujnih kablova trafostanice (voditeljica: M. Grgurić). Istražen je rov dužine 1500 m i širine 40-60 cm. Prikupljena je manja količina nalaza lasinjske kulture, ali nije bilo moguće uočiti ukope jama.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Oko 11600 m².

Sl. 117. Rezultati istraživanja na Brezju 6 2008. g., zelenom su bojom označeni lasinjski ukopi (Arhiv HRZ-a)

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, (kultura Retz-Gajary?)²⁶, (vučedolska kultura?)²⁷, starije i mlađe željezno doba, antika, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski nalazi, slojevi, jame, zemunice, kanali, ognjišta.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Na Velikom Gorenku tijekom 1980. g. otkrivene su tri jame i dva četverokutna objekta, interpretirana kao stambena. U istraživanjima 2006.-2010. g. otkriveno je gotovo 120 objekata pripisanih lasinjskoj kulturi: zemunice, koje mogu biti ovalne zaobljenog dna ili kružne ravnog dna, velik broj otpadnih jama i rupa od stupova. Za jednu se jamu pretpostavlja da je služila za pečenje keramike (Brezje 4). Za nekolicinu paralelnih kanala dugačkih 2-2,5 m otkrivenih tijekom 2008. g. (Brezje 6) pretpostavlja se da bi mogli biti dijelovi temeljnih jaraka nadzemnih objekata. S obzirom na rezultate istraživanja, čini se da se središnji dio naselja nalazi pod današnjim „Solvisom“ (Brezje 6), a područja prema sjeveru i istoku s rijetko ukopanim objektima su njegovi periferni dijelovi. Vjerojatno se radi o većem naselju s raspršenim stambenim jedinicama. Nalazište se proteže na velikoj površini od 100 ha, dok se površinski nalazi šire i na površinu od 400-500 ha. S obzirom da je velik dio nalazišta devastiran gradnjom, za čije potrebe su često obavljana neadekvatna istraživanja, saznanja o nekadašnjem naselju lasinjske kulture (ili više njih) veoma su skromna.

PROVEDENE ANALIZE: Tri radiokarbonska datuma u gotovo su jednakom vremenskom rasponu: zemunica SJ 72 u jugozapadnom dijelu datira se između 4235. i 4033. g. pr. Kr., jama SJ 5 u istom dijelu nalazišta između 4330. i 4041. g. pr. Kr., a jama 22 u sjevernom dijelu nalazišta između 4257. i 4049. g. pr. Kr. (tab. 5. 3-5).

KERAMOGRAFIJA: U starijim je istraživanjima Ž. Tomičića i M. Šimek prikupljena manja količina nalaza. Pronađena je noga ukrašena kosim i horizontalnim linijama obrubljenim nizovima otisaka (N: UO2, UO6) (Tomičić 1968, T. LXXXIII. 1), ukrašeni lonac konkavnog trbuha i konveksnog ramena (L3b: U3) (Tomičić 1968, T. LXXXIII. 3), lonac bikoničnog tijela i cilindričnog vrata s dvije ručke (L1a: R1b), lonac konkavnog trbuha, stožastog ramena i cilindričnog vrata s dvije ručke (L1b: R3a), šalica koničnog trbuha i stožastog ramena (Š1a: R1d) (Tomičić 1968, T. LXXXIII. 4), ulomci posuda ukrašeni plosnatom kružnom

²⁶ Radiokarbonski datum dobiven iz ugljena prikupljeno u jami 4 (Brezje 3) dao je konvencionalni datum 4919 +/- 30 (KIA 30932) (Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda), što bi prema jednostruko standardnoj devijaciji (68,2 %) odgovaralo razdoblju 3706. – 3656. g. pr. Kr.

²⁷ Radiokarbonski datum dobiven iz ugljena prikupljenog u jami 24 (Brezje 1) dao je konvencionalni datum 4207 +/- 33 (KIA 30934) (Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda), što bi prema jednostruko standardnoj devijaciji (68,2 %) odgovaralo razdoblju 2889. – 2707. g. pr. Kr.

aplikacijom i urezanim A-motivom obrubljenim bodljikavom žicom (A6, UO41), snopovima polukružnih linija (U31), višestrukim paralelnim linijama izvedenim u motivu bodljikave žice (UO29), gornji dio vrča i ulomak zdjele ukrašeni motivom kruga izrađenim u bodljikavoj žici (UO51) te plosnati poklopac s ručkom (P1b). Među zdjelama su najzastupljenije one koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a2) (Tomičić 1969a, T. XI. 1), (Z2a4), ponekad ukrašene trokutastim aplikacijama (Z2a1: A7b) (Tomičić 1969a, T. XI. 2), (Z2a3: A7b). Rjeđe su bikonične zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena s jezičastim aplikacijama (Z2c1: A7b) i duboke polukuglaste zdjele (Z8b2). Prikupljeno je i nekoliko probušenih keramičkih ulomaka (KP1).

S položaja Brezje 1 i 3, koji su istraživani 2006. i 2008. g., poznata je manja količina referentnih nalaza, među kojima možemo izdvojiti žlice (Ž3a, Ž4a), zdjele konkavnog trbuha i cilindričnog ramena s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane (Z1a2), duboke polukuglaste zdjele (Z8b2), vrč dugog konkavnog ramena (V5b) te ulomke posuda ukrašene urezanim paralelnim linijama (U5), ponekad obrubljenima nizovima otisaka (UO5).

Najviše je nalaza prikupljeno na položaju Brezje 6. Iz jama s manjom količinom nalaza prikupljene su neukrašene bikonične zdjele konkavnog trbuha i cilindričnog ramena s prijelomom vidljivim s vanjske strane (Z1a2), koje mogu imati malu ručku (Z1a2: R3a, O12), zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1, Z2a2, Z2a3), kod kojih prijelom također može biti vidljiv samo s vanjske strane (Z2a4), a mogu imati i perforiranu vertikalnu trokutastu aplikaciju (Z2a5: D20), zdjele koničnog trbuha i stožastog ramena s trokutastim aplikacijama (Z2b1: A7b), (Z2b2: A7b) te zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1). Pronađen je blago bikonični vrč niskog koničnog trbuha i blago konkavnog ramena (V6b: R1b), žlica (Ž3a), bikonična bočica s ušicama (B1a: D16) te ulomci posuda ukrašeni urezanim linijama i ljestvičastim motivom (U24b, U25b) ili urezanim linijama obrubljenima bodljikavom žicom (UO37). U jami SJ 15 pronađene su bikonične zdjele konkavnog trbuha i konkavnog ramena (Z1c), koničnog trbuha i cilindričnog (Z2a2) ili konveksnog ramena (Z2c1), koje mogu imati jezičaste aplikacije (Z2c1: A7b), gornji dio vrča ukrašen urezima i otiscima (UO2), neukrašena niska konkavna noga (N3b1), noga ukrašena urezima i otiscima (UO1, U6) i dva tipa bočica širokog otvora s ušicama na rubu (B3a: D14), (B3b: D14). U datiranoj jami SJ 72 pronađene su šalice visokog (Š1b: R1d) i niskog trbuha (Š2b), bikonična zdjela koničnog trbuha i cilindričnog ramena s prijelomom koji nije vidljiv s unutarnje strane ukrašena jezičastim aplikacijama i nizovima otisaka na rubu i prijelomu (Z2a4: O6a, A7b), bikonična zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena s jezičastim aplikacijama (Z2c1: A7b) te niska konična neukrašena zdjela (Z6a2). U drugoj je datiranoj jami SJ 5 pronađena zdjela

koničnog trbuha i cilindričnog ramena s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane ukrašena otiscima na rubu i prijelomu između kojih su urezane linije (Z2a4: UO11), noga ukrašena otiscima i kosim urezanim linijama obrubljenima bodljikavom žicom (N: O4b, UO37), ulomak vrča ukrašen naizmjenice postavljenim trokutima (V: U19) te ulomci fine keramike ukrašene ljestvičastim i motivom bodljikave žice s izuzetno pravilnim, većim kružnim otiscima (O4b, UO37).

LITERATURA: Tomićić 1968; 1969a; Šimek 1981a; 1981b; 1983, 146; 1986d; Registar 1997, rbr. 422; Bekić, Čimin 2007a; 2007b; 2009a; Madiraca, Čimin 2009a; Madiraca, Čimin 2009b; Bekić 2010b; Grgurić 2012b.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Varaždin.

Brezje, starija istraživanja
	L1a: R1b			L1b: R3a			
Brezje 6, SJ 12		Brezje 6, SJ 119		Brezje 6, SJ 15		Brezje 3, jama 6
	U25b		UO37		V: UO2		V5b
Brezje 3, SJ 3		Brezje 6, SJ		Brezje 6, SJ 15		Brezje 6, SJ 5
	Z2a1: A7b		Z2a4: O6a, A7b		N: UO1, U6		N: O4b, UO37
Brezje 6, SJ 15		Brezje 6, SJ 127		Brezje 6, SJ 72		Brezje 3, jama 6
	B3a: D14		B1a: D16		Š1b: R1d		Ž3a

Slika 118. Izbor nalaza iz Brezja (snimila i izradila L. Čataj)

7. BREZOVLJANI

NASELJE: Brezovljani.

OPĆINA/GRAD: Općina Sveti Ivan Žabno.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 119. Položaj nalazišta Brezovljani (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Brežuljkasto područje na obroncima Bilogore.

NADMORSKA VISINA: 135 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Djelatnici Gradskog muzeja Križevci V. Srimšek i D. Zajc obavili su 1972. g. terenski pregled šireg područja Brezovljana, a nedaleko lokaliteta brezovljanskog tipa sopotske kulture istraživanog 1973. g., prikupljaju nekoliko ulomaka lasinjske keramike. Na istom položaju u novije se vrijeme nastavljaju istraživanja, ali nalazi lasinjske kulture nisu pronađeni.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Korenovska, brezovljanski tip sopotske i lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Pronađena je šalica s kružnom ručkom koja ide iznad ruba (Š1a: R1d) ukrašena s vanjske strane urezanim linijama obrubljenim nizom otisaka (UO6), a s unutarnje trokutima ispunjenima kratkim urezanim linijama (UO25) (Okroša Rožić 2004, T. 14. 1). Ulomak posude ukrašen je polukružnim urezanim linijama obrubljenima motivom bodljikave žice (UO38) (Marković 1994, T. 23. 9).

LITERATURA: Marković 1994, karta 9, T. 23. 9; Marković, Okroša Rožić 2004; Okroša Rožić 2004.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Križevci.

8. BUKOVJE KRIŽEVAČKO-MLADINE

NASELJE: Bukovje Križevačko.

OPĆINA/GRAD: Grad Križevci.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 120. Položaj nalazišta Bukovje Križevačko-Mladine (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Lokalitet se nalazi na prirodnoj uzvisini/brežuljku, u dolini ispod teče rječica Glogovnica udaljena 2 km, a u blizini postoji i nekoliko izvorišta.

NADMORSKA VISINA: 170 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Z. Homen (Gradski muzej Križevci) 1980.g. istražio je površinu od 29 m² te otkrio zemunicu koja nije istražena u cijelosti. Tijekom 2011. g. L. Okroša Rožić iz istog muzeja istražila je 2 sonde ukupne površine 38 m²: sondu 1 dimenzija 6 x 5 m i sondu 2 dimenzija 2 x 4 m.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 67 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Površinski nalazi, zemunica.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Istražena je mala površina lasinjskog naselja. U istraživanjima 1980. g. otkriven je jamski objekt s nekoliko „prostorija“. Na hrptu između dvije prostorije pronađena je jama od stupa, jedini trag krovne konstrukcije. Nalazište je uništeno dubokim oranjem, navedena se jama počela ocrtavati na oko 60 cm relativne dubine te je vjerojatno sloj u koji je jama bila ukopana uništen strojnom obradom, pa su tako nestali i tragovi krovne konstrukcije. U istraživanjima 2011. g. otkriven je dio objekta dimenzija 3 x 3 m, koji nije istražen u cijelosti. U njegovom je jugozapadnom dijelu dublji prostor kružnog oblika promjera 1 m, a uz njega nešto plići ovalni prostor (dimenzija 1,15 x 1,70 m). Uz južni

i zapadni rub objekta napravljene su „klupice“ širine 10 do 40 cm. Uz istočni rub sonde 1 otkrivena je velika količina lijepa, koja svjedoči o postojanju nadzemne konstrukcije.

KERAMOGRAFIJA: Pregledani keramički nalazi potječu iz zemunice u sondi 3, koja je istraživana 1980. g. Među keramičkim ulomcima kojima se može odrediti oblik i tip prevladavaju zdjele. Najčešće se javljaju one na kojima je bikonitet blago vidljiv samo s vanjske strane, a među njima su najzastupljenije one visokog koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a4) (Okroša Rožić 2004, T. 5. 4), često ukrašene na ramenu (Z2a4: O22a) (Okroša Rožić 2004, T. 3. 2), (Z2a4: U14) (Okroša Rožić 2004, T. 5. 3), (Z2a4: UO10), (Z2a4: UO11). Posebno je zanimljiva zdjela tipa Z2a4 (Okroša Rožić 2004, T. 6. 1) bogato ukrašena s vanjske i unutarnje strane. Na unutarnjoj su strani urezani šrafirani trokuti obrubljeni bodljikavom žicom koji se vrhom spuštaju prema dnu posude (UO42) dok se s vanjske strane nalazi dvostruki red otisaka (O3a), trokuti ispunjeni linijama i otiscima (UO20), trostruke kose linije bodljikave žice (UO30) te dvostruka plastična aplikacija (A3) ispod ruba zdjele na njenim nasupronim stranama. Sličnog su oblika sa slabo vidljivim prijelomom i zdjele konveksnog trbuha i cilindričnog vrata (Z1a2: UO11), koničnog trbuha i zadebljanog kratkog ramena (Z2c2: O6a), (Z2c2: O7a) te zdjele otvorenog tipa koničnog trbuha i koničnog ramena (Z5c2: UO10) (Okroša Rožić 2004, T. 3. 4). Od bikoničnih se zdjela još javljaju one konkavnog trbuha i konkavnog ramena s ručkom (Z1c: R1d) (Okroša Rožić 2004, T. 7. 3), koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1: U3) (Okroša Rožić 2004, T. 1. 4) te konkavnog trbuha i kratkog konveksnog i uvučenog ramena s kljunastim izljevom (Z4a: I1) (Okroša Rožić 2004, T. 28. 2). Zdjele zaobljenog tijela slabije su zastupljene i uglavnom neukrašene, a javljaju se u plitkoj (Z8a) (Okroša Rožić 2004, T. 3. 1, T. 8. 1, 2), (Z8a: R3a) (Okroša Rožić 2004, T. 8. 2) i dubljoj varijanti (Z8b2) (Okroša Rožić 2004, T. 8. 3). Rijetke su i jednostavne konične zdjele (Z6a1) koje mogu biti na nozi.

Šalice su zastupljene u bikoničnom obliku, niskog koničnog trbuha i konkavnog ramena: s ručkom koja prelazi otvor i dvostrukim redovima bodljikave žice koje metopno ukrašavaju rame (Š2a: R1a, UO26) (Okroša Rožić 2004, T. 12. 2) te s trakastom ručkom ukrašene urezanim X-motivom (Š2a: R1a, U30) (Okroša Rožić 2004, T. 12. 3). Nekolicina ulomaka konkavnog ramena s naznakama ručke vjerojatno pripada ovom tipu posude. Drugačijeg su oblika neukrašene šalice konkavnog trbuha, konveksnog ramena i kratkog cilindričnog vrata s ručkom koja blago prelazi rub (Š4a: R1b) (Okroša Rožić 2004, T. 13. 1).

Nekoliko ulomaka posuda konkavnog ramena s trakastom ručkom vjerojatno pripada vrčevima koničnog trbuha i konkavnog ramena (V5b). Jedan ulomak bikoničnog lonca ima trokutastu, odnosno kljunastu ručku (R5b).

Iako je pronađen velik broj ulomaka nogu, njihov točan oblik često ne možemo odrediti, niti odrediti kojeg je tipa bio recipijent. Jedan ukrašeni ulomak keramike vjerojatno pripada tipu visoke šuplje noge cilindričnog gornjeg dijela, a ukrašen je kosim urezanim linijama obrubljenim motivom bodljikave žice te višestrukim nizovima otisaka (N2b: O4a, UO37) (Homen 1990, sl. 8. 8). Dio dna i noge posude na nozi ukrašen je s unutarnje strane motivom križa izvedenim trostrukim nizovima bodljikave žice dok se s vanjske strane nalazi jednostruki motiv bodljikave žice te trostruki kosi motiv bodljikave žice (N: UO31, UO30, UO27) (Homen 1990, sl. 6. 10). Ulomci nogu ukrašeni su cik-cak motivom upotpunjenim linijama bodljikave žice (UO40) (Homen 1990, sl. 7. 10), horizontalnim i vertikalnim urezanim linijama kombiniranim s bodljikavom žicom (UO1, UO36) (Homen 1990, sl. 7. 5), višestrukim nizovima otisaka (O5) (Homen 1990, sl. 7. 9) te složenim kompozicijama urezanih V-motiva, krugova i bodljikave žice (O19, U16, UO29) (Homen 1990, sl. 7. 3). Motiv kruga izveden na nekoliko načina (O18, O19) ukomponiran je u složenije ukrase: (O19, O9) (Homen 1990, sl. 8. 5), (O18, UO35, U5, UO27) (Homen 1990, sl. 8. 1).

Ulomci neodređenih oblika posuda nose ukrase višestukih nizova otisaka (O5a), kosih urezanih linija obrubljenih nizovima otisaka (UO5, UO6) te vertikalnih urezanih linija s gornje i donje strane obrubljenih motivom bodljikave žice (UO36). Ulomak posude fine fature ukrašen je horizontalnim urezanim linijama obrubljenima nizom otisaka (UO1) i trokutastom plastičnom aplikacijom s otiscima (AO3) (Homen 1990, sl. 5. 6).

Pronađen je jedan diskoidni poklopac s polukružnim drškom (P1a1: D9) (Okroša Rožić 2004, T. 25. 3). Od cjedila se javljaju ona s perforiranim dnom (C1) (Okroša Rožić 2004, T. 29. 2) te perforirane žlice (C3) (Okroša Rožić 2004, T. 29.1).

Pronađene su i tri bikonične bočice s ušicama za vješanje (B1a: D16) (Okroša Rožić 2004, T. 27. 1), od kojih je jedna ukrašena nizom otisaka na prijelomu (O2c) (Okroša Rožić 2004, T. 27. 3, T. 27A. 1).

Na nekim je ulomcima u urezanim i utisnutim ukrasima u tragovima ostala sačuvana bijela inkrustacija.

Žlice su zastupljene s dosta različitih primjeraka. Javljaju se one srednje dugog tuljca koji se širi prema recipijentu (Ž2a) ili je njemu jednake širine (Ž3a) (Homen 1990, sl. 4. 1), žlice s tuljcem zadebljanog ruba (Ž5a) (Homen 1990, sl. 4. 2) te one kratkog tuljca koji se s recipijentom spaja ispod ruba (Ž6a).

Z2a4: O3a, A3, UO20, UO30, UO42		Z6a1	Z8a
Z2a4: UO11	Z1a2: UO11	Z2c2: O7a, INK.	N: UO31, UO27, UO30
Š2a: R1a, UO26	Š2a: R1a, U30	Š4a: R1b	N2b: O4a, UO37
B1a: O2c, D16	Ž6a	P1a1: D9	L2: R5b

Slika 121. Neki od tipova posuda pronađenih u Bukovju (snimila i izradila L. Čataj)

LITERATURA: Homen 1981a; 1981c; 1985; 1986b; 1990, 53; Marković 1994, karta 9, T. 24. 1-8, T. 27a. 3-4; Registar 1997, rbr. 474; Okroša Rožić 2004; 2012.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Križevci.

9. BULINAC-STARO GROBLJE

NASELJE: Nova Rača.

OPĆINA/GRAD: Općina Nova Rača.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 122. Položaj nalazišta Bulinac-Staro groblje (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Blaga padina brežuljkastog terena.

NADMORSKA VISINA: 125 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Slučajni nalazi pronađeni 1980. g. uz cestu Nova Rača-Bulinac preko puta kuće Lukavečki.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i kultura Retz-Gajary (?).

KERAMOGRAFIJA:²⁸ U nadležnom se muzeju čuva manja količina ulomaka, uglavnom dobre fature i crne uglačane površine. Ukrasi su izvedeni urezivanjem jednostavnih paralelnih linija (U5, U14) ili nizovima otisaka koji obrubljaju jednostavne urezane linije (UO1, UO2, UO4), V-motiv (UO7) ili motiv trokuta (UO23). Prepoznat je vrč uglatog ramena ukrašenog kosim urezanim linijama (V2: U5) i bikonična zdjela konkavnog trbuha i konveksnog ramena (Z1b).

LITERATURA: Miklik 2003, 35, karta 1; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE NALAZA: Gradski muzej Bjelovar.

²⁸ U muzejskoj zbirci nalazi se navode pod oznakom Nova Rača-kuća Lukavečki.

10. BUZADOVAC-HUSARINE

NASELJE: Buzadovac.

OPĆINA/GRAD: Općina Gradec.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 123. Položaj nalazišta Buzadovac-Husarine (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Prirodna zaravan iznad Glogovnice, na oko 1,4 km udaljenosti od nalazišta Poljana Križevačka I i 400 m od nalazišta Buzadovac-Donje Brdarine 1 u smjeru jugoistoka (moguće da se radi o istom naselju).

NADMORSKA VISINA: 154 mm. .

PRIKUPLJANJE NALAZA: Prilikom terenskog pregleda 2013. g. kojeg su provele D. Ložnjak Dizdar i T. Tkalčec iz Instituta za arheologiju u Zagrebu u suradnji s K. Vodičkom Miholjek iz Konzervatorskog odjela u Bjelovaru otkriveni su tragovi naseljavanja iz razdoblja prapovijesti, srednjeg i novog vijeka.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasni srednji i novi vijek.

KERAMOGRAFIJA:²⁹ Nepoznato.

LITERATURA: Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014a; 2014b.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Institut za arheologiju u Zagrebu.

²⁹ Nalazi nisu pregledani.

11. BUZADOVAC-DONJE BRDARINE I

NASELJE: Poljana Križevačka.

OPĆINA/GRAD: Grad Križevci.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 124. Položaj nalazišta Buzadovac-Donje brdarine I (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Prirodna zaravan iznad Glogovnice, na oko 1 km udaljenosti od nalazišta Poljana Križevačka I u smjeru juga i oko 400 m sjeverozapadno od nalazišta Buzadovac-Husarine (moguće da se radi o istom naselju).

NADMORSKA VISINA: 126 mm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Prilikom terenskog pregleda 2013. g. kojeg su provele D. Ložnjak Dizdar i T. Tkalčec iz Instituta za arheologiju u Zagrebu u suradnji s K. Vodičkom Miholjek iz Konzervatorskog odjela u Bjelovaru otkriveni su tragovi naseljavanja iz razdoblja prapovijesti i srednjeg vijeka. Prikupljeni su nalazi keramike, litike i keramičkih kugli. Zamijećeni su tragovi mogućih izoranih jama i kuća.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasno brončano i mlađe željezno doba, razvijeni i kasni srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA:³⁰ Objavljena je bikonična zdjela (Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014a, sl. 6).

LITERATURA: Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014a; 2014b.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Institut za arheologiju u Zagrebu.

³⁰ Nalazi nisu pregledani.

12. CERJE NOVO-DRAGUŠEVEC

NASELJE: Cerje Novo.

OPĆINA/GRAD: Općina Maruševac.

ŽUPANIJA: Varaždinska.

Slika 125. Položaj nalazišta Cerje Novo-Draguševac (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Brežuljak Draguševac nalazi se kod sela Cerje Novo, južno od ceste Varaždin-Ivanec. Uzvisina se poput izduženog poluotoka pruža prema okolnoj nizini. Nalazi se u neposrednoj blizini nekoliko potoka.

NADMORSKA VISINA: 220 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Radnici ciglane iz Cerja Tužnog 1938. g., prilikom kopanja gline, naišli su na crni sloj zemlje. Kada je na teren izašao S. Vuković (Gradski muzej Varaždin), glavni dio sloja bio je prekopan. Od 1948. do 1950. g. on provodi zaštitna istraživanja na površini od 75 m².

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 75 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Sloj.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Crni sloj zemlje, odnosno zapuna jame ukopane u glinu u duljini 30-40 m, koju su našli radnici ciglane, imala je s keramičke i kamene nalaze. Većim je dijelom bila devastirana, a istražena je u dužini od oko 5 m. Jama je bila široka 2,28 m i duboka 30 cm. Zaključci da se radi o dugoj kući temeljeni su dijelom na pričama radnika, a dijelom na arheološkim istraživanjima. S njezinih su strana uzdužno, na svakih 80 cm pronađene rupe od stupova koji su nosili pokrov, a koje su bile nagnute prema ukopu jame. Kako nije pronađen kućni lijep, S. Vuković je smatrao da kuća nije imala zidove već da je

pokrov od trske išao do poda (visina unutar kuće 2,26 m). Osim spomenutog dijela kuće, oko nje je pronađeno nekoliko jama dimenzija 2,5 x 3,5 m.

KERAMOGRAFIJA: U nadležnom je muzeju pronađena manja količina keramičkih nalaza, od kojih je većina neukrašena i neodredivog tipa. Od oblika su prepoznate bikonične zdjele koničnog trbuha. Mogu biti cilindričnog ramena kada imaju cjevasti izljev (Z2a1: I3), stožastog ramena s ovalnim aplikacijama (Z2b1: A2) ili konveksnog ramena s jezičastim aplikacijama (Z2c1: A7b). Pronađena je mala neukrašena konkavna čaša (Č7a) i žlica dugog tuljca (Ž4b), dno posude na nozi te bikonična posuda ukrašena kosim i horizontalnim nizovima otisaka (O22a).

LITERATURA: Vuković 1954, 135-136; Dimitrijević 1961, 35; 1979a, karta 3; Šimek 1986a; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 265; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Varaždin.

13. CERJE TUŽNO-KRČ

NASELJE: Cerje Tužno.

OPĆINA/GRAD: Općina Maruševac.

ŽUPANIJA: Varaždinska županija.

Slika 126. Položaj nalazišta Cerje Tužno-Krč (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Brežuljak Krč kod Cerja Tužnog, nalazi se s desne strane ceste Varaždin-Ivanec. Svojim položajem dominira širokom ravnicom koja ide do rijeke Drave i Varaždina i kontrolira put i prijelaz na područje ivanečkog bazena. Ima dugu i postupnu padinu, koja se s tri strane izdiže iznad plavljenog područja rječice Plitvice i potoka Lukavca. Oko 1,5 km udaljen je od Draguševca.

NADMORSKA VISINA: 200 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Radnici ciglane iz Cerja Tužnog 1940-ih godina prekopali su brežuljak, a prema njihovim pričama naišli su na dugu kuću kao u Draguševcu i manje jame. S. Vuković (Gradski muzej Varaždin) proveo je zaštitna istraživanja 1950, 1951, 1963. i 1969. g., a Ž. Tomičić (Gradski muzej Varaždin) je 1969. g. istražio 6 sondi. M. Šimek (Gradski muzej Varaždin) obilazi nalazište 1973. i 1974. g., a potom 1977. i 1982. g. vodi istraživanja. Osim keramičkih pronađena je i velika količina kamenih nalaza, cijepanog i glačanog te nusprodukata njihove proizvodnje („čepovi“ od izrade rupa na sjekirama).

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Oko 160 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Površinski nalazi, zemunice, poluukopani objekt, jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: S. Vuković je tijekom obilaska terena u iskopenim profilima uočio ukop jame u glini dug 40 m i dubok 30 cm, ispunjen crnom zemljom s

pepelom i arheološkim nalazima, čije su mu postojanje potvrdili i radnici ciglane koji su obavljali iskop. U kasnijim godinama uspio je istražiti dijelom uništenu jamu nepravilnog četvrtastog oblika dimenzija 2,3 x 3,4 m, dubine 30 cm. Stijenke jame koso su se spuštale pa je njena širina na dnu bila 2,8 m. Jednu jamu, dimenzija 4 x 5 m, dubine 30-40 cm istražio je u cijelosti, a na jednoj je strani imala uz rub spojenu jamu dimenzija 40 x 50 cm ispunjenu voluticama, vjerojatno od nosivog stupa pokrova. Ž. Tomičić djelomično je istražio dvije zemunice. Ona u sondi II imala je ognjište, a u zapuni je pronađen kućni lijep dok je zemunica u sondi VI imala pod od nabijene gline. M. Šimek pronašla je zemunicu s tragovima pokrova u vidu jama od stupova/kolaca uz njen rub. Istražena je u dužini 7,30 m dok joj širina iznosi 3,3 m. U zapadnom je dijelu zemunice također bilo mnoštvo jama od kolaca, a u istočnom vatrište promjera oko 70 cm. Obilaskom okolnog terena, kojeg je raskopala ciglana, uočeno je još jedno vatrište promjera 80 cm te u profilu iskopa jama širine 1,6 m. U istraživanjima Ž. Tomičića i M. Šimek pronađeno je 6 zemunica, 2 jame i 1 ognjište.

KERAMOGRAFIJA: Keramika je uglavnom grube do prijelazne fature, veoma fragmentirana i neukrašena. Tijekom Vukovićevih istraživanja pronađena je velika količina bikoničnih zdjela raznih profilacija. Povremeno se javljaju one konveksnog trbuha koje mogu imati cilindrično rame i zadebljanje na prijelomu (Z1a2) ili kratko konkavno rame (Z1c). Najzastupljenije su bikonične zdjele koničnog trbuha. One cilindričnog ramena javljaju se u nekoliko varijanti, a mogu imati ručku (Z2a5: R3a), plastičnu aplikaciju (Z2a2: A2) ili ukras izveden urezanim linijama i motivom bodljikave žice (Z2a1: UO29, UO38) te biti posve jednostavne (Z2a3). Zdjele konveksnog ramena mogu biti neukrašene (Z2c1) ili im rame može imati jednostavan utisnuti ukras ispod ruba i na prijelomu (Z2c1: O6c), ponekad popraćen kosim linijama obrubljenima nizovima otisaka (Z2c1: O6c, UO6). Sporadično se javljaju zdjele konkavnog ramena (Z2d). Daleko najzastupljenije među svim prepoznatim tipovima zdjele su koničnog trbuha i stožastog ramena s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane, koje dolaze neukrašene (Z2b3), s jezičastim aplikacijama (Z2b3: A7b) ili nizovima otisaka (Z2b3: O6c) između kojih mogu stajati i vertikalne urezane linije (Z2b3: UO11). Pronađene su i konične zdjele s trokutastim zadebljanjem, uvijek bogato ukrašenim urezivanjem (Z6b: U7, U21) ili urezivanjem i utiskivanjem (Z6b: UO1, U18, UO5). Slabo su zastupljene bikonične zdjele zatvorenog tipa s plastičnim aplikacijama (Z4b: A2). Među ulomcima lonaca prepoznat je onaj visokog koničnog trbuha i niskog cilindričnog vrata ukrašen dvostrukim plastičnim aplikacijama (L5a: A3) te jednostavan lonac zaobljenog tijela s dvostrukom jezičastom aplikacijom (L8b: A8). Među vrčevima prepoznati su oni uglatog ramena koje može biti ukrašeno jednostavnim urezanim linijama (V2a: U2) ili kosim linijama

popraćenim nizovima otisaka s gornje strane (V2a: UO10) te bikonični neukrašeni vrčevi konkavnog trbuha i konkavnog ramena (V5b) (Šimek 1997, sl. 4), koji se javljaju i u izduženoj varijanti (V5a), bez sačuvanih ručaka. Ulomak gornjeg dijela vrča ukrašen je nizovima otisaka i kosim linijama obrubljenim otiscima (V: O4a, UO6). Šalice nisu osobito zastupljene, a prepoznata je ona koničnog trbuha i konkavnog ramena s ručkom pravokutnog presjeka (Š2a: R1b). Ulomci nogu nisu se mogli pobliže odrediti, a neki od njih nose ukrase izvedene urezanim linijama obrubljenima nizovima otisaka (N: UO1), (N: UO6). Ulomci posuda kojima se ne može odrediti tip nose niz otisaka na rubu (O1a), nizove bodljikave žice (UO29), motiv kruga izveden bodljikavom žicom (UO51), nizove otisaka (O21) ili crveni premaz. Među žlicama prepoznate su one jednostavnog obrisa srednje dugog tuljca koji se širi prema recipijentu (Ž1a), one srednje dugog tuljca jednolike širine koji se s recipijentom spaja ispod ruba (Ž4a), one kratkog tuljca (Ž6b) te žlice s punim drškom koji završava zoomorfnim protomama (Ž7: D18). Pronađen je i diskodni poklopac s ručkom (P1b) (Šimek 1997, sl. 4). Osim bikonične bočice ukrašene horizontalnim linijama obrubljenim nizovima otisaka iznad prijeloma te dvostrukim nizom otisaka ispod ruba (B1a: D16, O3a, UO1) (Vuković 1954, sl. 10; Marković 1994, T. 24. 9), pronađen je i gornji dio istog tipa bočice s ušicama na plosnatom rubu (B1a: D16).

U kasnijim je istraživanjima Ž. Tomičića od dijagnostičkih ulomaka pronađena zdjela koničnog trbuha i stožastog ramena s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane te malim kljunastim izljevom (Z2b3: I2), šalice konveksnog ramena i kratkog cilindričnog vrata ukrašena urezanim horizontalnim linijama (Š4a: U6), bikonična zdjela koničnog trbuha i cilindričnog vrata ukrašena trokutastom aplikacijom (Z2a1: A7b) (Tomičić 1969b, T. XII. 1), ulomak posude ukrašen urezanim linijama obrubljenima motivom bodljikave žice (UO39) (Tomičić 1969b, T. XII. 2), žlica srednje dugog tuljca jednolike širine (Ž3a) (Tomičić 1969b, T. XII. 3) te ulomak noge s crvenim premazom.

Iz istraživanja M. Šimek poznat je malen broj nalaza: diskoidni poklopac s ručkom (P1b: R6a) (Šimek 1977, T. XV. 1), vrč uglatog ramena ukrašenog urezanim linijama i nizovima otisaka (V2a: UO15) (Šimek 1977, T. XV. 2), niska konkavna noga profilirana u gornjem dijelu (N3d) (Šimek 1977, T. XVI. 1),

Valja naglasiti učestalost bikoničnih zdjela s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane (Z2b3, Z1a2).

LITERATURA: Vuković 1954, 136-137; Dimitrijević 1961, 35; 1979a, karta 3; Tomičić 1969b; Šimek 1977, 29-31; 1978; 1983, 146; 1986b; Marković 1994, karta 9, T. 24. 9; Registar 1997, rbr. 266; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Varaždin, Arheološki muzej Zagreb, zbirke M. Fulira i D. Mavreka.

V5a		V5a

V: O4a, UO6	N: UO6, UO29	Z6b: UO1, U18, UO5

Z2a5: R3a	Z2b3: UO11	Z2c1: O6, UO6

Š2a: R1b	Ž7: D18	Crvena prevlaka	

Slika 127. Izbor keramičkih nalaza iz Cerja Tužnog (snimila i izradila L. Čataj)

14. CRKVIŠĆE-BUKOVLJE

NASELJE: Bukovlje.

OPĆINA/GRAD: Općina Generalski Stol.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 128. Položaj nalazišta Crkvišće-Bukovlje (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na prirodnoj uzvisini iznad rijeke Mrežnice, na platou oblika nepravilnog trokuta (110 x 80 x 85 m), koji se lagano uzdiže prema sjeveru. Padina brda sa zapadne se strane strmo spušta prema kanjonu Mrežnice, dok su s drugih strana padine veoma blage. Lokalitet je najpoznatiji po ostacima kasnoantičke utvrde s obrambenim zidovima, kulama i objektima za smještaj vojne posade te jednobrodnom crkvom iz 5. st.

NADMORSKA VISINA: 178 mnm.

Slika 129. a) Položaj sondi 4 i 5 u odnosu na kasnoantičku crkvu; b) Sonda 5, jama SJ 114 ukopana u SJ 109 (Azinović Bebek, Sekulić 2016)

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Tijekom arheoloških istraživanja 2010. g. pod vodstvom S. Karavanić i A. Kudelić³¹ (Institut za arheologiju u Zagrebu) istražene su sonde dimenzija 5x3 m i 1.5x5 m, ukupno oko 23 m². Od 2012. g. arheološka istraživanja vodi A. Azinović Bebek. Geofizička istraživanja provedena su 2013. g. Stratigrafske jedinice s nalazima lasinjske kulture pronađene su tijekom 2013.-2015. g., u sondama 4 i 5 na platou zapadno i jugozapadno od crkve. Arheološka istraživanja 2012. g. te od 2016. g. do danas odvijala su se na području crkve i u njejoj neposrednoj blizini. Na tom su dijelu nalazišta lasinjski nalazi bili sporadični, a prikupljeni su iz poremećenih cjelina u kojima su pronađeni i nalazi iz mlađih razdoblja.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 590 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lendelska³², lasinjska i kultura Retz-Gajary, Boleráz, (vučedolska kultura?)³³, kasno brončano, starije željezno doba, kasna antika, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski slojevi s nalazima iz različitih razdoblja, poremećeni kulturni slojevi, intaktni slojevi, jame, jame od stupova.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Crkvišće je višeslojno naselje gradinskog tipa smješteno iznad rijeke Mrežnice, na strateški veoma dobrom položaju. Život se na njemu vjerojatno odvijao u kućama uz popratne jame različitog karaktera. Za sada su nepokretni nalazi lasinjske kulture otkriveni na platou podno crkve, koji se dalje strmo spušta prema rijeci. U sondama 4 i 5 pronađena je velika količina nalaza lasinjske kulture u površinskim slojevima, zajedno s nalazima iz mlađih razdoblja. Na dnu sonde 4, u zdravicu je bilo ukopano nekoliko jama od stupova, dijelovi nadzemnog objekta, koji su se protezali u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Jugozapadno od njih pronađeni su dijelovi podnice od usitnjenog kamenja i nabijene gline te dva ognjišta (slika 132. a). Veličina sonde bila je određena kasnoantičkim zidovima, a navedeni se prapovijesni objekt širio van njenih granica. U sondi 5 istraživanoj 2014. i 2015. g. pronađena su dva horizonta ukopa lasinjske kulture. Gornji se nalazio ispod slojeva s miješanim materijalom i dosta je devastiran. Pripadaju mu dva ognjišta, dvije jame i četiri jame od stupova. Starijem horizontu pripadaju dvije jame od stupova, veća jama SJ 114

³¹ Lokalitet se vodio pod imenom Bukovlje-Crkvina.

³² Radiokarbonski datum iz jame SJ 122 (LTL16684A) dao je konvencionalnu starost 5602 +/- 45 BP, odnosno kalibriranu vrijednost 4465. – 4365. g. pr. Kr. (68,2 %).

³³ O naseljenosti u razdoblju vučedolske kulture za sada svjedoči samo jedan radiokarbonski datum dobiven iz uzorka kosti (LTL16686A): 4057 +/- 45 i kalibrirana vrijednost 2840.-2810. cal. g. pr. Kr (5,4 %), 2660.-2550. cal. g. pr. Kr (41,6 %), 2540.-2490. cal. g. pr. Kr (21,3 %) (Arhiv HRZ-a).

i sloj SJ 109. Ispod lasinjskih, dva su horizonta lendelske kulture. Na području oko crkve i u drugim sondama lasinjski su nalazi sporadični, a pronađeni su u površinskim i slojevima s nalazima iz različitih razdoblja.

KERAMOGRAFIJA: Najviše keramike lasinjske kulture prikupljeno je iz sloja SJ 109 i istovremene mu jame SJ 114. U obje su stratigrafske jedinice najzastupljeniji tipovi zdjele i lonci, a potonjima se često zbog fragmentiranosti ne može prepoznati točan tip, što je slučaj i s posudama na nozi i žlicama s tuljcem za nasad drška. U ovom horizontu zastupljeni su i ulomci sa crvenim premazom, koji se često javljaju u starijim horizontima kasne lendelske kulture.

Među loncima česti su ulomci rubova koji nisu dostatni za pobliže određivanje tipa, a mogu biti ukrašeni nizovima otisaka na rubu (O1) (T. 4. 1) ili ispod njega (O2) (T. 1. 2, T. 8. 2) ili urezanim kosim linijama (U1) (T. 4. 3) ili motivom jelove grančice (U9) (T. 8. 1). Često se javljaju lonci konveksnog ramena (L3b) s vertikalnim ručkama ovalnog presjeka (R3a, R3b) (T. 4. 7, 9, 10, T. 8. 6), koji mogu biti ukrašeni urezivanjem (L3b: U11) (T. 4. 8) ili kombinacijom urezivanja i utiskivanja (L3b: R3b, UO1, UO6) (T. 4. 10). Prisutni su i lonci stožastog ramena i koničnog vrata, u pravilu ukrašeni (L2a: U6) (T. 4. 6), (L2a: O2a, UO14d) (T. 4. 5), lonci konveksnog trbuha i konkavnog ramena s ručkom i urezanim ukrasom (L3a: R3a, U5) (T. 8. 4) te lonci zaobljenog tijela s ručkom (L7b: U13) (T. 4. 11), (L7: R3a, U2) (T. 8. 7).

Od zdjela su najzastupljenije one koničnog trbuha. Mogu imati cilindrično rame (Z2a1) (T. 9. 1, 6) (Z2a2) (T. 5. 6-7, T. 6. 2), koje rijetko nosi ukras izveden utiskivanjem i/ili urezivanjem (Z2a1: O1c, U2) (T. 5. 2), (Z2a1: O2d, O3d) (T. 5. 4), (Z2a1: O6c) (T. 9. 2) ili plastičnu aplikaciju na prijelomu (Z2a2: A7a) (T. 5. 9). Isto vrijedi i za zdjele stožastog ramena (Z2b1) (T. 5. 8, 10, T. 9. 4), (Z2b1: UO12) (T. 5. 11), (Z2b2: UO22) (T. 9. 5) te one konkavnog ramena (Z2c1) (T. 5. 12, T. 9. 6-7), koje često imaju plastičnu aplikaciju na prijelomu (Z2c1: A7a, U2), (Z2c2: A7a) (T. 5. 15), ponekad ukras izveden utiskivanjem i urezivanjem (Z2c2: UO22) (T. 6. 11), a javljaju se i primjerci većih dimenzija s ručkom (Z2c1: R1b) (T. 6. 1). Zdjele konkavnog trbuha u pravilu su ukrašene urezivanjem (Z1b: U4) (T. 9. 10), urezivanjem i utiskivanjem (Z1a1: UO13) (T. 5. 3), (Z1b: UO11) (T. 9. 9) ili plastičnim aplikacijama (Z1b: A7a) (T. 5. 1). Podjednako se često javljaju zdjele zatvorenog tipa (Z4b) (T. 6. 4, T. 9. 8), (Z4c: U18) (T. 6. 3), (Z4c: U9) (T. 5. 14) i kuglaste zdjele (Z8c) (T. 8. 12) koje često imaju ručku (Z8c: R3a) (T. 6. 6, T. 8. 13), a sporadično i trokutastu vertikalnu aplikaciju na rubu (Z8c: A16) (T. 6. 5). Učestale su i bogato ukrašene bikonične zdjele izvučenog ruba usta (Z10b: O23, U4) (T. 6. 10), (Z10c: U14) (T. 6. 7), (Z10c: U14, O2c) (T. 6. 8), (Z10d: U9) (T.

6. 13). Veoma su rijetke bikonične zdjele zatvorenog tipa koje mogu imati cjevasti izljev (Z5d: I4) (T. 6. 9) i S-profilirane zdjele (Z7a: R1b) (T. 8. 14). Česte su i čaše ukrašene utiskivanjem i/ili urezivanjem. Najzastupljenije su one niskog trbuha zaobljenog (Č2a: UO9) (T. 6. 15-16) ili bikoničnog tijela (Č2b: O3a, UO10) (T. 6. 17), (Č2b: O3d) (T. 6. 18), (Č2b: U15) (T. 8. 11). Sporadične su čaše uglatog ramena (Č3a: UO7) (T. 8. 10). Od šalice su prepoznate samo one s ušicama ispod ruba (Š5a: U3, D11c) (T. 4. 12), (Š5b: U6, U32, D11c) (T. 4. 13). U ovom se horizontu javljaju i cjedila (C2) (T. 7. 18-19, T. 9. 11).

Iz mlađeg je horizonta (SJ 61) prikupljena manja količina keramičkih nalaza, među kojima lonci konveksnog ramena s ručkom (L3b: R3a) (T. 10. 3), lonci uglatog ramena (L6a: U5, U18) (T. 10. 4), zdjele konkavnog trbuha i konveksnog ramena (Z1b) (T. 10. 10), zdjele koničnog trbuha i stožastog (Z2b1) (T. 10. 12), (Z2b1: U14) (T. 10. 5) ili konveksnog ramena (Z2c1) (T. 10. 7), (Z2c1: I4) (T. 10. 8), žlice (Ž3a) (T. 10. 14) i bočica ukrašena urezivanjem (B1a: U5, U32) (T. 10. 11). Ulomci lonaca i zdjela kojima se ne može točno odrediti tip mogu imati niz otisaka ispod ruba (O2) (T. 10. 1), urezani cik-cak motiv (U9) (T. 10. 2), jednostavne horizontalne ili vertikalne linije obrubljene nizovima otisaka (UO2, UO3) (T. 10. 6, 13), koji se može naći i iznad urezanog A-motiva (UO15) (T. 10. 9).

PROVEDENE ANALIZE: Radiokarbonske analize donijele su pet eneolitičkih datuma, od kojih jedan pripada kasnoj lendelskoj kulturi. Uzorak životinjske kosti iz jame SJ 114 dao je kalibriranu vrijednost između 4330. i 4070. g. pr. Kr. (tab. 5. 6). Napravljene su tehnološke analize manjeg uzorka keramičkih nalaza, kojima je ustanovljeno da se sastav primjesa u keramici mijenja tijekom rane lasinjske kulture, kada sve veću zastupljenost imaju karbonati, za razliku od prije učestalog kvarca. Analizom inkrustacija ustanovljeno je da je ona rađena od usitnjenog jelenjeg roga. Napravljena je tipološka i tehnološka analiza kamenih izrađevina.

LITERATURA: Karavanić, Kudelić 2011a, 83-84; Karavanić, Kudelić 2011b; Azinović Bebek 2014c; Azinović Bebek, Sekulić 2012; 2015; 2016; Barbir 2017; Čataj u tisku.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Karlovac, privremeno u prostorijama Hrvatskog restauratorskog zavoda.

SJ 59				SJ61
	Z2c1: O7, U2	Kultura Retz-Gajary (U35)	Kultura Retz-Gajary		Z1b
SJ 60
	Z2c1: A7a	R1b, U11	L4c: R1b		B1a: D16, U5, U32
SJ 109
	Z1b: A7a	Z10d: U9	D17, UO7	Crvena prevlaka

	Žlice s tuljcem za nasad drška		Č2a: UO9	Č2b: UO10	
SJ 118				SJ 117
Lendelska kultura					

Slika 130. Izbor nalaza iz Crkvišća (snimila i izradila L. Čataj)

15. ČAIRE-HORVATOV BRIJEG

NASELJE: Čaire.

OPĆINA/GRAD: Grad Kutina.

ŽUPANIJA: Sisačko-moslavačka.

Slika 131. Položaj nalazišta Čaire-Horvatov brijeg (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Prirodno uzvišenje, posljednji obronci Moslavačke gore. Teren pada prema istoku i jugoistoku, a u blizini se nalazi potok.

NADMORSKA VISINA: 140 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Prilikom iskopa za kuću pronađeni su prapovijesni nalazi koji su se, po pričama vlasnika, nalazili u jami.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Prikupljeno je svega pet ulomaka keramike. Bikonična zdjela konveksna ramena ukrašena je nizovima kružnih otisaka (O2a, O3a), bikonična posuda konveksna trbuha iznad prijeloma nosi ukras otisaka (O2a, O2b), ulomak posude ukrašen je kombinacijom bodljikave žice i cik-cak motiva (UO40).

LITERATURA: Bobovec 2013, 6.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Muzej Moslavine Kutina.

16. ČAKOVAC OŠTARIJSKI

NASELJE: Čakovac Oštarijski.

OPĆINA/GRAD: Općina Josipdol.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 132. Položaj nalazišta Čakovac (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Čakovac Oštarijski smjestio se podno gradine Viničice, u prostoru koji se ne ističe u krajoliku, a kojim teče rječica Munjava. Točan položaj prikupljanja nalaza nije poznat.

NADMORSKA VISINA: 322 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Nalazi iz Čakovca kod Josipdola dospjeli su 1938. g. u Arheološki muzej u Zagrebu, ali o mjestu i okolnostima njihova prikupljanja nema podataka³⁴.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lendelska (?) i lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Gotovo svi lasinjski nalazi su ukrašeni, što je vjerojatno rezultat selekcije prilikom njihova prikupljanja. Uglavnom su dobre fature, narančaste ili sive boje u presjeku i tamno sivih tonova na površini dok je manja količina nalaza lošije fature narančaste, oker ili sive boje. Malom se broju ulomaka može odrediti tip. Od zdjela, redom bogato ukrašenih, zastupljene su one koničnog tijela i cilindričnog ramena (Z2a1: A7a, O6c, UO27) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 137), (Z2a1: U10, O1c) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 141), (Z2c1: O6c), jednostavne kuglaste zdjele (Z8c: U10, O1c) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 138) te one blago bikoničnog tijela i izvučenog ruba usta (Z10a: UO41) (Dimitrijević 1961,

³⁴ U depou AMZ-a uz nalaze stoji opaska da su pronađeni u antičkoj zbirci, a za neke da potječu iz uništenog rimskog groba.

TXVIII. 136). Ulomak zdjele grube fature nosi samo plastičnu aplikaciju na prijelomu (Z2c1: A7b). Prisutni su vrčevi kojima se točno ne može odrediti tip, ukrašeni urezanim linijama (U3) i nizom otisaka na rubu (O1c) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 142-144) ili kosim linijama obrubljenima motivom bodljikave žice (UO37). Velik je broj ulomaka uglatog ili zadebljanog ramena (V2, Š3 ili Č3), fine fature koji su bogato ukrašeni urezanim linijama (U16, U18), motivom bodljikave žice (UO27) ili kombinacijom urezanih paralelnih linija i nizova otisaka (UO7, UO14, UO23) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 139-140). Ulomci neidentificiranih tipova posuda ukrašeni su paralelnim urezanim linijama (U2, U3, U5, U6, U9, U10, U14, U15, U18) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 141), motivom bodljikave žice (UO27, UO28, UO29) koja se javlja i u kombinaciji s urezanim kosim linijama (UO37), polukružnim koncentričnim urezanim linijama iznad kojih je niz otisaka (UO44), urezanim A-motivom (UO41) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 146) te veoma rijetko nizovima kružnih otisaka (O2a, O3a). Ulomak neodređenog tipa posude nosi stilizirani zoomorfni držak (D18). Pronađen je i ulomak bikonične bočice s vertikalno probušenim ušicama ukrašen urezanim kosim linijama te nizom kapljica otisaka ispod horizontalne urezane linije (B1a: D16, UO1f, U37). Noge posuda neodređenog oblika ukrašene su urezanim trokutima (U18) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 143) ili A-motivima (U15). Od grube je keramike uočen ulomak lonca stožastog ramena i kratkog cilindričnog vrata s ušicom (L4c: D11d). Dio ulomaka u urezanim i utisnutim ukrasima ima sačuvane tragove inkrustacije.

Slika 133. Ulomak bočice (B1a: D16, UO1f, U37) (snimila L. Čataj)

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 34, T. XVIII; 1979a, karta 3.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Arheološki muzej u Zagrebu.

17. ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC

NASELJE: Čakovec.

OPĆINA/GRAD: Grad Čakovec.

ŽUPANIJA: Međimurska.

Slika 134. Položaj nalazišta Čakovec-Gornji Pustakovec (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Ravničarski kraj južno od mjesta Gornji Pustakovec, ne ističe se u krajoliku. Sjeverno od nalazišta je kanal rijeke Trnave, a možda su nekadašnji rukavci Trnave bili mnogo bliže lasinjskom naselju.

NADMORSKA VISINA: 161 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Tijekom 2004. g. provedena su zaštitna arheološka istraživanja (voditelj L. Bekić, Hrvatski restauratorski zavod) zbog gradnje južne obilaznice Čakovca. Dio nalazišta uništen je prije arheoloških istraživanja, a istražena je vrlo mala površina.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: oko 150 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, Boleráz, novi vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski slojevi, poremećene jame, kulturni sloj s izmiješanim materijalom.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Ispod sloja humusa pronađen je hodni sloj lasinjske kulture (SJ 3), a potom i zdravica s ukopima jama. Dijelom je istražena jama J2, u širini 3 m i dužini 4,5 m. Bila je plitka oko 30 cm. Unutar nje pronađena je manja plitka jama (J2A), možda jama od stupa. Oko 1,5 m sjeverno od nje veća je zemunica J3, u istočnom je dijelu manja jama J3B, na jugu plića jama J3C. Zemunica je široka 5 m, a otkrivena je u širini od 3 m. U zapadnom dijelu duboka je jama-bunar (J3A). Nakon što je izgubio funkciju služio je kao

otpadna jama duži vremenski period, o čemu svjedoči radiokarbonski datum i nekoliko ulomaka keramike koje bi mogli pripisati Boleráz fazi. Gornja zapuna bunara bila je bez arheoloških nalaza, s puno šljunka te je bunar možda zatrpan uslijed poplave. Istočno od objekata pronađene su tri jame (J 5, J, 6 i J 7), možda od nosivih stupova nadzemnog objekta. Jame pripadaju naselju nepoznatog karaktera i veličine.

Slika 135. Gornji Pustakovec, tlocrtni plan nalazišta (Arhiv HRZ-a)

KERAMOGRAFIJA: Od oblika su prepoznate bikonične zdjele visokog konkavnog trbuha i kratkog cilindričnog ramena ukrašene parovima kružnih aplikacija (Z1a1:A3) (Bekić 2006c, T. 1. 5, T. 2. 6), zdjele visokog koničnog trbuha i zadebljanog cilindričnog ramena ukrašene s unutarnje i vanjske strane kosim urezanim linijama i bodljikavom žicom (Z2a3: O1e, UO27, UO37) (Bekić 2006c, T. 2. 7), bikonične zdjele visokog koničnog trbuha i kratkog konveksnog ramena (Z2c2) (Bekić 2006c, T. 2. 9) te bikonične zdjele visokog koničnog trbuha i kratkog cilindričnog ramena na niskoj nozi zaobljenog gornjeg dijela i izvučenog ruba stajaće plohe, s kružnom aplikacijom na prijelomu (Z2a2: N2c2, A2) (Bekić 2006c, T. 3. 1). Među vrčevima prepoznat je onaj zaobljenog tijela (V7a) (Bekić 2006c, T. 2. 4). Pronađena su cjedila perforiranih stijenki (C2) (Bekić 2006c, T. 4. 2) te žlice srednje dugog tuljca (Ž3a) (Bekić 2006c, T. 4. 4) koji se može spajati s recipijentom ispod ruba (Ž4a) (Bekić 2006c, T. 1. 2). Od ukrasa se javlja i par kružnih aplikacija s otiskom prsta u sredini (AO5) (Bekić 2006c, T. 2. 11). Pripadnost dvaju lonca visokog koničnog trbuha s dvostrukim nizovima otisaka ispod ruba (L5a: O3b) (Bekić 2006c, T. 1. 1, 4) lasinjskoj kulturi nije posve sigurna.

LITERATURA: Bekić 2005a; 2006c.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Muzej Međimurja Čakovec.

18. ČANJEVO-GRADIŠĆE

NASELJE: Čanjevo.

OPĆINA/GRAD: Općina Visoko.

ŽUPANIJA: Varaždinska.

Slika 136. Položaj nalazišta Čanjevo-Gradišće (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na kamenoj gredi zvanj Pećine ili Gradišće iznad sela Čanjevo.

NADMORSKA VISINA: 325 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Sustavna arheološka istraživanja srednjovjekovne i novovjekovne utvrde od 2003. g. vodi Hrvatski restauratorski zavod (voditelji L. Bekić i J. Višnjić). Manja količina prapovijesnih nalaza pronađena je van konteksta. Osim recgajarske i vučedolske, prikupljeno je i nekoliko ulomaka lasinjske keramike.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i kultura Retz-Gajary, vučedolska kultura, novi vijek.

KERAMOGRAFIJA: Od malobrojnih ulomaka lasinjske keramike pronađen je ulomak bikoničnog vrča (V5b: R3c) te bikonične zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena s plastičnom aplikacijom na prijelomu (Z2a1: A7a) (Brnić 2008, T. 1. 4).

LITERATURA: Brnić 2008; Bekić, Čimin 2009b.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Prostori općine Visoko.

19. ČREČAN

NASELJE: Črečan.

OPĆINA/GRAD: Općina Nedelišće.

ŽUPANIJA: Međimurska.

Slika 137. Položaj nalazišta Črečan (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na krajnjim južnim obroncima Međimurskih Gorica, na južnom obronku brda koje se za svega 6-7 m izdiže nad današnjim mjestom i ribnjakom koji se nalazi ispod nalazišta. Potok teče zapadno uz nalazište.

NADMORSKA VISINA: 186 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Slučajni nalaz glačane sjekire predan je 1977. g. Muzeju Međimurja u Čakovcu. Rekognosciranje 2010. g. provodi B. Marciuš iz istoga muzeja. Prva arheološka istraživanja, probnog karaktera, provedena su 2015. g. (L. Čataj, Hrvatski restauratorski zavod) kada je istraženo 10 sondi i ukupna površina od 40 m². Iduće godine istražena je sonda 11 veličine 20 m², 2017. g. sonda 12 dimenzija 5 x 10 m, a 2018. g. sonda 13 površine 76 m². Istraživanja su nastavljena i u 2019. g.³⁵ Na nalazištu su provedena geomagnetska snimanja na ukupnoj površini od 3,1 ha, kojima je ustanovljeno postojanje velikih jamskih objekata. Lasinjski su nalazi prikupljeni iz većine objekata, a nalazi iz razdoblja ranog eneolitika pronađeni su u dvije jame. Nalazi Kisapostag kulture te oni kasnog brončanog doba sporadični su, a javljaju se pliće nego nalazi lasinjske i Seče tipa sopotske kulture te ih ne preslojavaju.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 186 m².

³⁵ Arheološka istraživanja 2019. g. neće biti uključena u rad, s obzirom da je pranje i obrada nalaza, kao i izrada nacrti i interpretacija rezultata u tijeku.

Slika 138. Rezultati magnetske prospekcije (Eastern Atlas)

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Seče tip sopotske/kasna lendelska³⁶, lasinjska i kultura Kisapostag, kasno brončano doba.

KONTEKST NALAZA: Površinski slojevi, ukopani objekti, jame, vatrišta, rupe od stupova.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Geofizičkom je prospekcijom naselju lasinjske kulture otkriven samo sjeverni rub dok se ono dalje širi prema zapadu³⁷. Prema istoku smanjuje se broj objekata te njegova granica nije posve jasna. Južni je dio naselja dijelom uništen kultivacijom pokosa prirodnog uzvišenja iznad današnjeg ribnjaka, odnosno njegovim

³⁶ Količina nalaza iz ovog je horizonta premalena da bismo ih mogli sa sigurnošću pripisati Seče tipu ili kasnoj lendelskoj kulturi.

³⁷ Ukoliko se pretpostavi da je većina anomalija uočenih geofizičkom prospekcijom lasinjske provenijencije.

uništavanjem. Objekti uočeni nedestruktivnim metodama prostiru se na površini od oko 2,4 ha. Prilikom istraživanja uočeno je da se ukopi lasinjske kulture u sjevernom dijelu naselja nalaze na gotovo 1 m dubine, ukopani u zdravicu koja leži ispod sloja eolskog sedimenta debljine oko 60 cm te sloja oranja debljine oko 40 cm. U južnom dijelu nalazišta ovaj sedimentni sloj nešto je tanji te iznosi oko 20 cm. Zdravica se nalazi otprilike na istoj nadmorskoj visini.

Za sada su arheološkim iskopavanjima otkriveni samo ukopani objekti, grupirani na udaljenosti od oko 20 m. Tek su tri djelomično istražena, a u svima je zamijećeno nekoliko različitih zapuna. S obzirom da nisu istraženi u cijelosti, njihova funkcija za sada je nepoznata. Sonda 11 u kojoj se nalazio objekt 1, postavljena je, kako se kasnije ispostavilo, usred velikog ukopanog objekta 1 pa mu istražena površina iznosi 20 m². U gornjoj su zapuni objekta uočene dvije mrlje, moguće mlađe jame. Jedna od njih (SJ 27) datirana je u razdoblje između 4054. i 3968. g. pr. Kr. (tab. 5. 13). U sam kraj lasinjske kulture datirana je zapuna jame SJ 16 (tab. 5. 10) oko 5 m istočno u sondi 3. Objekt 1 istražen je u dužini od 5 m te širini od 1-3 m. Iako su se tijekom istraživanja gornja (SJ 29) i donja (SJ 34) zapuna objekta ponešto razlikovale, radiokarbonski su datumi gotovo identični te padaju u razdoblje između 4224. i 3988. g. pr. Kr. (tab. 5. 15, 17). Zanimljivo je da su u ovom objektu pronađena tri ulomka idola (T. 26. 5, sl. 137).

Slika 139. a) Jugozapadni dio objekta 2 nakon istraživanja; b) Objekt 3 nakon istraživanja
(izradili: T. Zojčeski, S. Popović, Arhiv HRZ-a)

Objekt 2 pronađen je u sondi 12, oko 14 m jugoistočno od objekta 1. Istražen je njegov jugozapadni dio i površina od 16 m², što je prema geofizičkim rezultatima tek petina ukupnog objekta. Gornje su zapune objekta (SJ 56 i SJ 73) datirane u razdoblje između 4226. i 3978. g. pr. Kr. (tab. 5. 19-20). Donja zapuna objekta (SJ 75) datirana je između 4321. i 4075. g. pr. Kr. (tab. 5. 18). Ispod nje još je tanki glinasti sloj (SJ 77) s vatrištem (SJ 76), moguće nastao tijekom primarnog korištenja objekta. Na njegovom dnu uočena je starija jama koju uzorak ugljena datira u rani eneolitik³⁸.

Treći istražen objekat pronađen u sondi 13 udaljen je 41 m jugoistočno od gore opisanog, iako su, uzevši u obzir njihove rubove, ova dva objekta bila nešto bliža. Istražena površina objekta iznosi 24 m², a dalje se širi van istočnog profila sonde. Imao je unutarnju organizaciju prostora s kružnim jamama na sjeveru (SJ 110) i zapadu (SJ 109) te središnjim dijelom približno kvadratnog oblika. Sjeverno su uz objekt pronađene dvije jame koje su možda ostaci nosivih stupova kakve nadzemne konstrukcije. Donje zapune objekta (SJ 111 i SJ 114) datirane su između 4233. i 4067. g. pr. Kr. (tab. 5. 24-25). Dva uzorka ugljena dobivena iz slojeva gara (SJ 99, SJ 97) iznad nje datirana su u razdoblje između 4332. i 4242. g. pr. Kr. (tab. 5. 21-22). Navedeni su slojevi interpretirani kao dio drvene konstrukcije zida ili poda, koja se urušila nakon što je objekt izgubio funkciju i pretpostavlja se da su najbliži vremenu u kojemu se koristio objekt 3.

KERAMOGRAFIJA: Najzastupljeniji oblik na nalazištu su bikonične zdjele različitih profilacija, a slijede ih vrčevi, lonci, zdjele na nozi, šalice, čaše, poklopci i cjedila. Veoma se često javljaju žlice. Ukrašavanje se javlja rijetko, a najzastupljenije su plastične aplikacije, utiskivanje u nizovima, urezivanje te kombinacija ovih dviju tehnika, ponekad s ostacima inkrustacije, kao i plastične aplikacije.

U slojevima iznad horizonta ukopa (SJ 9, SJ 10, SJ 19) pronađeni su središnji dijelovi bikoničnih lonaca s ručkama (L3b: R3a) (T. 13. 1) i lonci zaobljenog tijela s plastičnim aplikacijama (L7b: A9) (T. 13. 2) Pronađena je i jedna niska profilirana konkavna noga (N3d). Ulomci ukrašeni kombinacijom urezivanja i utiskivanja (UO2) (T. 13. 6) te motivom bodljikave žice (UO27) (T. 13. 7) vjerojatno su također pripadali loncima. Najzastupljeniji oblik je bikonična zdjela koničnog trbuha koja se javlja u nekoliko podtipova. Ponekad su na prijelomu sačuvane jezičaste aplikacije (Z2a1: A7b) (T. 14. 2), (Z2c1: A7b) (T. 13. 4, T. 14. 1), utisnuti ukras (Z2a1: O3a) (T. 13: 5) ili onaj izveden utiskivanjem i urezivanjem (Z2a3:

³⁸ Uzorak LTL17688A dao je radiokarbonsku starost 5599 +/- 45, odnosno kalibrirani datum 4459. – 4366. g. pr. Kr. prema dvostrukoj standardnoj devijaciji (Arhiv HRZ-a).

O6a, UO37) (T. 13. 3). Zdjele zatvorenog tipa nose horizontalnu ručku (Z4b: R5a) (T. 13. 8, 10). Zdjele otvorenog tipa mogu bit neukrašene (Z5a2) (T. 13. 11) ili imati trokutastu aplikaciju na prijelomu (Z5c1: A7b) (T. 13. 12). Povremeno se javljaju i zdjele zaobljenog tijela (Zbc: R3a) (T. 14. 4) i šalice (Š4b) (T. 13. 9).

U zapuni jame SJ 20, datiranoj između 4227. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 11), pronađeni su središnji dijelovi bikoničnih lonaca s ukrasom (L3c: U2) (T. 14. 13) te gornji dijelovi lonaca s ušicama (L4a: D11d) (T. 14. 5). Ulomci ukrašeni urezivanjem (U19) (T. 14. 14, 16), utiskivanjem (O4a) (T. 14. 17) te kombinacijom urezivanja i utiskivanja (O9, UO3) (T. 14. 6) vjerojatno su također pripadali loncima. Ulomci nogu i vrčeva ukrašeni su urezivanjem i utiskivanjem i ne može im se odrediti oblik (V: U3, O2e) (T. 14. 15), (N: UO42) (T. 14. 18). Bikonične zdjele dolaze s jezičastim aplikacijama (Z2a1: A7b) (T. 14. 9) ili ručkom (Z2d: R3c) (T. 14. 8). Zdjele otvorenog tipa neukrašene su (Z5b2) (T. 14. 11) ili s jezičastom aplikacijom (Z5c1: A7b) (T. 14. 10), a zaobljena zdjela nosi nizove otisaka (Z8a: O22a) (T. 14. 12). Pronađena je i neukrašena bikonična šalice (Š1b) (T. 14. 20) i diskoidni poklopac (P1) (T. 14. 19).

U zapuni jame SJ 16, datiranoj između 4040. i 3940. g. pr. Kr. (tab. 5. 10), pronađena je manja količina keramike, uglavnom lonaca. Ponekad su ukrašeni utiskivanjem (L: O22a/b) (T. 15. 2, 6). Oni bikoničnog tijela nose ručku (L3a: R3a) (T. 15. 1), (L3a: R4a) (T. 15. 4), a oni zaobljenog tijela imaju plastične aplikacije (L7: A9) (T. 15. 3) ili drške (L7: D1) (T. 15. 5). Bikonična zdjela koničnog trbuha i konveksnog ramena ima trokutastu aplikaciju na prijelomu i nosi ukras izveden urezivanjem i utiskivanjem (Z2c1: A7b, O1a, UO8) (sl. 140). Konična je zdjela neukrašena (Z6a1) (T. 15. 10). U sloju SJ 11 u koji je jama ukopana pronađena je manja količina keramike, uglavnom neukrašenih bikoničnih zdjela (Z2a2) (T. 16. 8-9), (Z2b1) (T. 16. 4), (Z2c1) (T. 16. 5), (Z5c2) (T. 16. 13), koje mogu nositi trokutastu aplikaciju na prijelomu (Z1a1: A7a) (T. 16. 6), (Z1b: A7b) (T. 16. 12), (Z2a2: A7b) (T. 16. 11). Javljaju se i zaobljene zdjele (Z8c) (T. 16. 10) te lonci koničnog vrata (L2a) (T. 16. 3) ili s ručkama na njišem dijelu (L3a: R3a) (T. 16. 1), (L3b: R3a) (T. 16. 2).

U zapuni jame SJ 21, koja se datira od 4450. do 4260. g. pr. Kr. (tab. 5. 12) pronađena je zdjela koničnog trbuha i stožastog ramena (Z2b1: A7a) (T. 14. 22).

U razvučenim slojevima (SJ 23, SJ 24) iznad objekta 1 pronađena je veća količina nalaza. Lonci su slabije zastupljeni i uglavnom neodredivog tipa, osim nekolicine uobičajenih tipova (L2a) (T. 17. 1), (L4c: D11b) (T. 17. 2), (L3b: R3a) (T. 18. 11). Možda su im pripadali i ulomci koji nose plastični (A15) (T. 18. 6), otisnuti (O3a) (T. 18. 4-5), (O1c) (T. 19. 2) ili ukras izveden kombinacijom više tehnika (UO2a) (T. 18. 8, T. 19. 4, 6), (UO42) (T. 18. 10),

(O3a, UO5) (T. 19. 8), (A2, O9a, O11a) (T. 19. 9). Sporadično se javljaju ukrašene noge (N: UO28, UO37) (T. 19. 5) te neukrašeni primjerci vrčeva (V7a: R1d) (T. 17. 3), čaša (Č4a) (T. 19. 1) i cjedila (C1) (T. 18. 7), (C2) (T. 19. 7). Žlice su učestale, ali im se samo povremeno može odrediti tip (Ž2a) (T. 19. 10), (Ž4a) (T. 17. 7, T. 19. 11). Najzastupljenije su bikonične zdjele (Z1a1) (T. 17. 4-5), (Z2a2) (T. 18. 14), (Z2a5) (T. 18. 13), (Z2c1) (T. 17. 11), (Z2c2) (T. 17. 8, T. 18. 2), koje povremeno nose plastične aplikacije (Z1a1: A3) (T. 17. 6), (Z2c1: A7a) (T. 18. 12), (Z2c1: A7b) (T. 17. 9), a veoma rijetko i urezani ukras (Z2b1: U2) (T. 17. 10). Povremeno se javljaju i jednostavne zaobljene zdjele (Z8a) (T. 18. 1, 3).

U nešto mlađoj jami zapune SJ 27 (4054. – 3968. g. pr. Kr.) (tab. 5. 13) gotovo je sva keramika neukrašena. Samo konični lonac (L8a: AO2) (T. 23. 1) i bikonična zdjela (Z2c2: A7b) (T. 24. 5) imaju plastične funkcionalne aplikacije. Pronađeno je nekoliko bikoničnih zdjela (Z2a2) (T. 24. 2-3), (Z2b1) (T. 24. 4), (Z2d: D14) (T. 23. 7), od kojih je jedna sačuvana s niskom nogom (Z1a1: N4) (T. 24. 1), jednostavan lonac zaobljenog tijela (L8b) (T. 24. 6), žlice (Ž2b) (T. 23. 8), (Ž3a) (T. 23. 9) te nekoliko posuda za piće poput vrčeva (V5a: R1a) (T. 23: 3), (V6b: R1a) (T. 23. 4), šalice (Š1b: R1b) (T. 23. 5-6) i čaša (Č5) (T. 23. 2).

U zapuni objekta 1 (SJ 26), datiranoj između 4323. i 4171. g. pr. Kr. (tab. 5. 14), prevladavaju različiti oblici bikoničnih zdjela (Z1a1) (T. 22. 1-3, 7), (Z2a1) (T. 20. 4, T. 21. 3), (Z2a2) (T. 20. 1-2, T. 21. 1), (Z2b1) (T. 20. 5), (Z2b3) (T. 20. 6-7), (Z3c1: R1b) (T. 20. 8), koje veoma rijetko imaju ukras (Z2a4: O6a) (T. 20. 3), (Z2c1: A2) (T. 20. 9), (Z2c2: A7b) (T. 21. 4). Rjeđe su zastupljene zaobljene zdjele (Z8b1) (T. 21. 2). Loncima se rijetko može odrediti oblik (L3b: R3a) (T. 19. 12), (L2a) (T. 19. 14), a najčešće nose jednostavne utisnute ukrase (L2a: O10c) (T. 19. 13), (L4a: O2c) (T. 19. 15), (L: O4a) (T. 21: 6-7), (L: O10b) (T. 21. 8). Nekolicina ulomaka neodređenog je tipa, a nosi ukras plastičnih aplikacija (A1) (T. 21: 13), (A6) (T. 21. 14) ili onaj izveden utiskivanjem i urezivanjem (UO2, UO6) (T. 21. 9), (UO3) (T. 21. 10), (UO2, UO4) (T. 21. 11), (UO3, O11a) (T. 21. 12). Vrčevi (V7a) (T. 19. 16) i poklopci (P1c) (T. 22. 8) rijetko se javljaju, za razliku od žlica (Ž1a) (T. 22. 4), (Ž3a) (T. 22. 6), (Ž6b) (T. 22. 5), koje su često neodredivog tipa. U drugoj zapuni istoga objekta, datiranoj između 4224. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5), najviše je bikoničnih zdjela (Z2a1) (T. 25. 6), (Z2b1) (T. 25. 8), (Z2c2) (T. 25. 11), (Z2c1) (T. 25. 6), često s ovalnim aplikacijama (Z2a4: A3) (T. 25. 4), (Z2c: A1) (T. 25. 7, 9) ili dršcima (Z1d: D5a) (T. 25. 3), a rijetko mehanički izvedenim ukrasom (UO34) (T. 26. 7). Konične (Z6c1) (T. 25. 12) i duboke zaobljene (Z8b2: A1) ili kuglaste zdjele (Z8c) (T. 25. 13), sporadične su, kao i lonci (L5a) (T. 25. 1), vrčevi (V7) (T. 25. 2), čaše (Č2d) (T. 26. 3) i poklopci (P1a1: D9) (T. 26. 4). Od brojnih žlica prepoznate su one srednje dugog (Ž3a) (T. 26. 5) i dugog tuljca (Ž1b) (T. 26. 6). Zanimljivost predstavljaju

ulomci koji vjerojatno pripadaju statuama: jedan valjkasti ulomak ukrašen urezivanjem (S3: U15) (T. 25. 5) i jedan jednostavan trapezni ulomak (S2) (sl. 140), kao i stopalo statue (S4). U najnižim zapunama objekta, datiranim u razdoblje od 4255. do 3988. g. pr. Kr. (tab. 5. 16-17), koje možda odgovaraju vremenu njegova korištenja, pronađeni su zaobljeni oblici vrčeva (V7a: R1a) (T. 26. 10, T. 27. 1) i zdjela (Z8b2: A1) (T. 26. 12), (Z8b2) (T. 27. 12), (Z8c: R1b) (T. 27. 3). Najviše je različitih oblika bikoničnih zdjela (Z2a5) (T. 27. 5), (Z2b1: A7b) (T. 27. 7), (Z2c1: A7a) (T. 27. 11), (Z2c1: O6a) (T. 26. 8), (Z3c2) (T. 26. 9), (Z10d: O23c) (T. 27. 4). Pronađena je i konična zdjela (Z6c2) (T. 27. 10), ukrašena blago bikonična šalica (Š2b: R1b, UO1) (T. 27. 2), poklopac (P1c) (T. 27. 13) te žlice dugog (Ž2b) (T. 27. 8) i srednje dugog tuljca (Ž3a) (T. 27. 9).

U objektu 2 pronađena je manja količina keramičkih nalaza, a prevladavaju zdjele s kružnim ili ovalnim plastičnim aplikacijama. U najvišim slojevima zapune (SJ 44, SJ 51) pronađen je vrč (V5a) (T. 28. 1), zaobljene (Z8c) (T. 28. 2) i bikonične zdjele (Z1b: A1) (T. 28. 6), (Z2a3) (T. 28. 4), (Z2b1: A1) (T. 28. 7), poklopac (T. 28. 8) i ukrašeni ulomak posude (U3) (T. 28. 5). U zapunama ispod njih, datiranim između 4222. i 3978. g. pr. Kr. te 4321. i 4075. g. pr. Kr. (tab. 5. 19-20), također prevladavaju različiti tipovi bikoničnih (Z1b) (T. 29. 3), (Z2a1) (T. 30. 1, 4), (Z2a1: A2) (T. 30. 5), (Z2b1: A1) (T. 29. 2), (Z2b2: A2) (T. 28. 11), (Z2c2: A5) (T. 30. 3) i zaobljenih zdjela (Z8b2) (T. 30. 2), (Z8c) (T. 29. 1). Pronađeno je nekoliko žlica (Ž2a) (T. 28. 10), (Ž3a) (T. 29. 4), diskoidni poklopac (P1a2: D10) (T. 28. 9), ukrašena ručka šalice (R1b: O17c) (T. 29. 5) te ulomci ukrašeni urezivanjem (T. 30. 7) ponekad popraćenim nizovima otisaka (UO1) (T. 30. 6). U najnižoj su zapuni pronađeni vrčevi (V4a: O12a, O13a) (T. 30. 8), (V5b: R1a) (T. 29. 7), bikonične zdjele (Z2b1: A1) (T. 29. 9), (Z2b2) (T. 29. 8) te ulomak posude sa čepastim drškom ukrašen utiskivanjem (D17, O4a) (T. 29. 6).

U zapuni manje jame SJ 87 uz objekt 3 prikupljena je manja količina keramike. Zastupljene su bikonične (Z1b: A2) (T. 31. 1), (Z2a2) (T. 31. 3), (Z2b3) (T. 31. 5-6) i konične zdjele (Z6c3) (T. 31. 7), čaše (Č1a) (T. 31. 9), lonci (L5b) (T. 31. 11), ulomak posude na nozi (T. 31. 10) i ulomci posuda s ukrasom (UO1) (T. 31. 2), (O3a) (T. 31. 12), (O12a) (T. 31. 13), (A2) (T. 31. 8), (A7b) (T. 31. 4).

U objektu 3 velika je količina keramike pronađena u najgornjoj zapuni (SJ 90). Među loncima prepoznati su oni blago konkavnog ramena s ručkama (L3a: R3c) (T. 32. 6), (L3a: R1b) (T. 32. 7), oni visokog konkavnog trbuha s horizontalnom ručkom (L5b: R5a) (T. 33. 1) te lonci s ušicama ispod ruba (L4c: D11b) (T. 32. 2), a vjerojatno im pripadaju i ulomci s plastičnim aplikacijama (A8) (T. 32. 5), drškama (D7) (T. 32. 4) te oni ukrašeni utiskivanjem i urezivanjem (O2c) (T. 32. 3), (UO1) (T. 32. 8). Zastupljeni su lonci (L9a) (T. 32. 1), (L9a:

O4a, O3a) (T. 33. 3), vrčevi (V5a) (34. 1), (V6a: R1d) (T. 34. 3), šalice (Š1a: R1d) (T. 34. 4-5), (Š: R1c) (T. 34. 6), bikonične (Z1d: A2) (T. 35. 2), (Z2a1) (T. 35. 1), (Z2a1: A1) (T. 35. 5), (Z2a2) (T. 35. 4), (Z2b3) (T. 35. 6), (Z4b: A7b) (T. 35. 3), (Z4c) (T. 35. 9) i zaobljene zdjele (Z8b2: A1) (T. 35. 7-8), noge (N2c1) (T. 34. 8) (N2c2) (T. 34. 7) i cjedila (C1) (T. 33. 4). U slojevima s velikom koncentracijom gara (SJ 97, SJ 99) sličan je repertoar keramičkih oblika: lonci (L5a: R5a) (T. 36. 6, 8), vrčevi (V: R1a) (T. 36. 2), šalice (Š1b: R1d) (T. 36. 3-4) i zdjele (Z4c) (T. 36. 8). U sloju nabijene gline uz južnu stijenu ukopa (SJ 98) pronađeni su lonci (L7a: R1b) (T. 37. 1), (L9a) (T. 37. 3), vrč (V6b) (T. 37. 2), šalice (Š1a: R1d) (T. 37. 4) i bikonična zdjela (Z1b: A7b) (T. 37. 5). U daljnjim slojevima zapune, datiranim između 4227. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 23), pronađena je podjednaka količina lonaca i zdjela, a potom i vrčeva i šalice. Među loncima prepoznato je nekoliko tipova (L3a: R3a) (T. 40. 4), (L3b) (T. 40. 5), (L3b: O2b) (T. 40. 1), (L3b: R1b) (T. 38. 1), (L3b: R3a) (T. 38. 2), (L4c: D11b) (T. 40. 2), (L4c: D4) (T. 40. 3). Među vrčevima prepoznat je tip koničnog trbuha i konkavnog ramena (V5b) (T. 38. 3), a nekima se ne može pobliže odrediti tip (T. 38. 4; T. 40. 6), a posebno je zanimljiv rijedak primjerak ručke s potpornjem (R2) (T. 40. 7). Šalice su zastupljene tipom s visokim trbuhom (Š1a: R1d) (T. 40. 8), (Š1b: R1d) (T. 38. 6), (Š1b: R1b) (T. 40. 9), (Š1b: R1c) (T. 40. 10), jednako kao i čaše (Č4a) (T. 38. 7, T. 41. 1-2), (Č4b) (T. 38. 8). Zdjele su većinom bikonične (Z1b) (T. 39. 6), (Z2a4: A2) (T. 39. 2), (Z2b1) (T. 39. 5), (Z2b3) (T. 39. 7), (Z2c1: A1) (T. 39. 3), (Z2c2) (T. 39. 1, 4), a česte su i konične (Z6c3) (T. 39. 8, T. 41. 5), koje su mogle služiti kao cjedilo (Z6a1: C1) (T. 41. 7). Zastupljene su i zaobljene zdjele s dva podtipa (Z8b1) (T. 41. 6), (Z8b2: A5) (T. 38. 9), (Z8b2: R5a) (T. 41. 4). Ulomak noge profiliran ispod recipijenta pripadao je tipu N1a ili N3d (T. 41. 3). Ulomak posude ima čepasti držak i ukras izveden nizovima paralelnih urezanih linija obrubljenih nizovima otisaka (D17, UO4, UO5) (T. 38. 5). U najnižim se zapunama, koje su dale gotovo jednake radiokarbonske datume u razdoblju od 4233. do 4067. g. pr. Kr. (tab. 5. 24-25) repertoar znatno ne mijenja. Među loncima zastupljeni su bikonični cilindričnog vrata (L1a: R1c) (T. 42. 1), konkavnog (L3a: R3a) (T. 42. 3, 5) ili konveksnog ramena (L3b: A5) (T. 44. 2) s ručkama te visokog koničnog trbuha (L5a) (T. 44. 1). Vrčevi imaju konkavno rame (V5b: O2c) (T. 42. 4), (V5b: R1a) (T. 44. 3). Među zdjelama najučestalije su bikonične (Z2a1) (T. 43. 7), (Z2a2) (T. 44. 8), (Z2a3) (T. 43. 1), (Z1b: A1) (T. 44. 9), (Z4b) (T. 43. 5), a slijede ih konične (Z6c3) (T. 43. 2, 4) i zaobljene (Z8a) (T. 44. 7), (Z8c) (T. 43. 3). pronađen je ulomak noge profilirane ispod recipijenta (N1a) (T. 44. 6), poklopac (P1) (T. 43. 6) i nekoliko ulomaka ukrašenih urezivanjem i utiskivanjem (UO2) (T. 43. 8, T. 44. 5).

PROVEDENE ANALIZE: Dosad su napravljene analize na 17 uzoraka ugljena, od kojih 16 pripada lasinjskoj kulturi (tab. 5. 10-25), a mogu se podijeliti u pet grupa: 4340. - 4228. g. pr. Kr. (SJ 99, SJ 97), 4328. – 4145. g. pr. Kr. (SJ 26, SJ 75), 4255. – 4038. g. pr. Kr. (SJ 20, SJ 31, SJ 100, SJ 111, SJ 114), 4179. – 3967. g. pr. Kr. (SJ 56, SJ 73, SJ 29, SJ 34), 4081. – 3910. g. pr. Kr. (SJ 16, SJ 27)³⁹.

Napravljena je tipološka i tehnološka analiza kamenih izrađevina, kao i arheobotaničke te analize organskih ostataka. Ispitan je i sastav inkrustacije te je ustanovljeno kako se radi o drobljenom jelenjem rogu.

LITERATURA: Registar 1997, rbr. 960; Čataj 2016; 2017; Čataj, Barbir 2018; Arhiv Hrvatskog restauratorskog zavoda.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Muzej Međimurja Čakovec, privremeno u prostorijama Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda.

³⁹ Uzorak ugljena iz jame na dnu objekta 2, dao je konvencionalni datum 5599 +/- 45 BP, odnosno kalibriranu vrijednost 4459. – 4366. g. pr. Kr. (68,2 % vjerojatnosti) tj. 4517. – 4348. g. pr. Kr. (95,4 % vjerojatnosti).

SJ 19					SJ 16			SJ 20
	Z4b: R5a		Z5c1: A7b			Z2c1: A7b, O1a, UO8			N3d			
OBJEKT 1	SJ 23/24							SJ 26
		N: UO28, UO37		Z1a1: A3		L: R3a			V: UO3, O11a			
	SJ 27
		Š1b: R1b		Š1b: R1b		Z2d: D14		Z1a1: N4				
	SJ 31							SJ 34
		Š2b: R1b, UO1		Z10d: O23c		Z6c2			Z2c1: O6a			
	OBJEKT 2	SJ 64			SJ 77			SJ 79
			P1a2: D10			D17, O4a			V4a: O12a, O13a			
	OBJEKT 3	SJ 90/97/98									SJ 100/101
			V6a: R3c		V6b		Š1a: R1d		Š1a: R1d
SJ 111
L5b: R5a				L9a			V5b: O2c					

Slika 140. Izbor keramičkih nalaza iz Črečana (snimila i izradila L. Čataj)

20. DOMAŠINEC-KRTINJAK

NASELJE: Domašinec.

OPĆINA/GRAD: Općina Domašinec.

ŽUPANIJA: Međimurska.

Slika 141. Položaj nalazišta Domašinec-Krtinjak (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Ravničarski kraj, ne ističe se nad okolinom.

NADMORSKA VISINA: 134 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prilikom sondiranja 2016. g. vezanog uz gradnju plinovoda otkriven sporadični površinski nalaz lasinjske kulture. Pronađeno naselje je iz kasnog brončanog doba.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 24 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasno brončano i rano željezno doba, antika, novi vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski sloj.

KERAMOGRAFIJA: Pronađen je ulomak vrča fine fature ukrašen utiskivanjem i urezivanjem (Matijaško 2016, sl. 68).

LITERATURA: Matijaško 2016, 42-47.

MJESTO POHRANE NALAZA: Muzej Međimurja Čakovec.

21. DONJA KOVAČICA-KIRINOV BRIJEG

NASELJE: Donja Kovačica.

OPĆINA/GRAD: Općina Veliki Grđevac.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 142. Položaj nalazišta Donja Kovačica-Kirinov brijeg (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Brijeg elipsastog oblika smjera istok-zapad izdvojen iz okolnog reljefa, koji završava močvarnom dolinom uz potok. Točna lokacija nepoznata.

NADMORSKA VISINA: 145 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Slučajni su nalazi prikupljeni 1973. g. prilikom oranja.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, rano brončano doba, srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA: Nalazi lasinjske kulture malobrojni su, a nekolicina je ulomaka ukrašena ljestvičastim V-motivom (U23a), horizontalnim linijama obrubljenim ljestvičastim motivom (U24a), nizom otisaka (UO2a) ili trostrukim nizom kružnih otisaka (O4a).

LITERATURA: Registar 1997, rbr. 796; Miklik 2003, 35, karta 2; Jakovljević 2012a, rbr. 500.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Bjelovar.

22. DONJA KOVAČICA-OGRAĐA JAVORSKI ZDRAVKA/BENIČEV BRIJEG

NASELJE: Donja Kovačica.

OPĆINA/GRAD: Općina Veliki Grđevac.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 143. Položaj nalazišta Donja Kovačica-ograda Javorski Zdravka/Beničev brijeg
(preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Plato brijega smjera jugoistok-sjeverozapad koji dominira močvarnom ravnicom uz potok. Točna lokacija nepoznata.

NADMORSKA VISINA: 136 mm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Rekognosciranje 1978. g. obavlja arheolog-amater Ž. Kirin iz Donje Kovačice.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Korenovska i lasinjska kultura, srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA: Malobrojni lasinjski nalazi dobre su fature i ukrašeni urezanim kosim linijama (U2) ili ljestvičastim motivom (U21a), koji može biti i obrub urezanih linija (U24a).

LITERATURA: Jakovljević 1991, 15; 2012a, rbr. 501; Težak-Gregl 1993, 13; Miklik 2003, 34-35, karta 1.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Bjelovar.

23. DONJA PAKLENICA

NASELJE: Donja Paklenica.

OPĆINA/GRAD: Grad Popovača.

ŽUPANIJA: Sisačko-moslavačka.

Slika 144. Položaj nalazišta Donja Paklenica (preuzeto sa Google Earth)

POLOŽAJ: Prirodno uzvišenje, odnosno padina brda.

NADMORSKA VISINA: 190 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Nalazište je otkriveno 1963. g. prilikom probijanja trase ceste, nakon čega Muzej Moslavine iz Kutine (D. Iveković) u sklopu reambulacije šireg prostora Mikleuške provodi manja sondažna istraživanja.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 20 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, vučedolska kultura, kasno brončano doba.

KONTEKST NALAZA: Nepoznato.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađena je jama kružnog oblika promjera 130 cm u kojoj se većinom nalazio materijal vučedolske i kulture žarnih polja.

KERAMOGRAFIJA: U nadležnom se muzeju čuva samo jedan ulomak crne glačane keramike ukrašen urezivanjem i kružnim otiscima (UO2).

LITERATURA: Iveković, 1968, 362-363; Marković 1982b, 14; 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 216; Okroša Rožić 2004, karta 2; Bobovec 2013, 8.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Muzej Moslavine Kutina.

24. DRLJANOVAC-OGRAĐA MAGULAC/OGRAĐA JAKŠEKOVIĆ ĐURE/GORNJA
OGRAĐA

NASELJE: Drljanovac.

OPĆINA/GRAD: Općina Nova Rača.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 145. Položaj nalazišta Drljanovac-ograda Magulac/ograda Jakšeković Đure/Gornja ograda (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Plato i sjeverna padina brežuljka koji se spušta prema dolini potoka Račačka, u zapadnom dijelu naselja južno od ceste koja njime prolazi.

NADMORSKA VISINA: 147 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Đ. Jakšeković iz Drljanovca provodi rekognosciranja 1961/62. i 1977. g. na položaju Ograda Magulac/Ograda Jakšeković Đure.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i vinkovačka kultura.

KERAMOGRAFIJA: Većina ulomaka keramike pripada loncima, vrčevima, zdjelama i nogama neodredivog tipa. Uglavnom su neukrašeni, a među ukrašenim su primjercima najzastupljeniji oni s nizovima kružnih otisaka (O3a, O4a, O5a, O6a). Jednostavni su i ukrasi izvedeni urezanim linijama popraćenim nizom otisaka (UO2, UO3, UO10) te urezanim motivom jelove grančice (U9, U10). Ulomak vrča ukrašen je paralelnim urezanim linijama između kojih su nizovi otisaka (UO47) te kosim i horizontalnim urezanim linijama (U3). Ulomak lonca ispod ruba ima probušeni držak (D11a). Od prepoznatih oblika možemo navesti neukrašenu bikoničnu zdjelu konvavnog trbuha i konveksnog ramena (Z1b), zdjelu koničnog trbuha i cilindričnog ramena ukrašenu nizovima otisaka ispod ramena i na prijelomu (Z2a1: O6a), zdjele istog tipa bogato ukrašene urezanim naizmjenice postavljenim trokutima na

ramenu te V-motivom, kosim i vertikalnim linijama na trbuhu (Z2a1: U19, U38) (Jakovljević 2012a, 110, br. 295), od kojih jedna ima ručku (Z2a1: R3a, U19, U38), kao i žlicu srednje dugog tuljca jednolike širine koja se s recipijentom spaja ispod ruba (Ž4a).

LITERATURA: Dimitrijević 1979a, 146, karta 3; Marković 1981b, 242; 1994, karta 9; Miklik 2003, 34-35, karta 1 i 2; Okroša Rožić 2004, karta 2; Jakovljević 2012a, rbr. 295.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Bjelovar.

25. DRLJANOVAC-POPOVKA

NASELJE: Drljanovac.

OPĆINA/GRAD: Općina Nova Rača.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 146. Položaj nalazišta Drljanovac-Popovka (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Plato brijega, čija se južna padina spušta prema močvarnoj dolini potoka Račačka, u sjeveroistočnom dijelu mjesta.

NADMORSKA VISINA: 149 mm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Rekognosciranje 1980. g. provodi arheolog-amater Đ. Jakšeković iz Drljanovca.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: U nadležnom su muzeju dva ulomka keramike, od kojih jedan nosi ukras šrafiranog trokuta obrubljenog ljestvičastim motivom (U26) te niz otisaka na rubu (O1b).

LITERATURA: Težak Gregl 1986, 89; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 813; Miklik 2003, 35; Okroša Rožić 2004, karta 2; Jakovljević 2012a, rbr. 303.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Bjelovar.

26. DUBOVAC-STARI GRAD

NASELJE: Karlovac.

OPĆINA/GRAD: Grad Karlovac.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 147. Položaj nalazišta Dubovac-Stari grad (preuzeto sa Google Earth)

POLOŽAJ: Obronak brežuljka iznad kupske ravnice, plato veličine 0,3 ha. Stari grad sagrađen je na prapovijesnom humku koničnog oblika, koji je u dnu promjera 60 m, dok mu visina iznosi od 4 do 9 m.

NADMORSKA VISINA: 178 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prva probna sondiranja provedena su još 1958. g. U dvorištu staroga grada 1997. g. Gradski muzej Karlovac (voditelj L. Čučković) vodi radove u novovjekovnoj cisterni. Isti muzej obavio je 2001. g. probno sondiranje u svrhu dokumentiranja presjeka dubovačkog humka, na njegovoj jugozapadnoj strani, a zbog sanacije oštećenja. Sonda 1, dimenzija 2 x 9 m, postavljena je od zida utvrde do podnožja humka, a u njenom nastavku u podnožju humka istražena je sonda 2, dimenzija 1 x 11 m. 2004. g. kopa se u branič kuli, kod ulaza te u dvorištu. Zbog drenaže oko kule C Gradski muzej Karlovac (L. Čučković) obavio je 2008. g. manja zaštitna istraživanja, koja su zaustavljena na prapovijesnom horizontu. Institut za arheologiju proveo je 2009-2010. g. arheološka istraživanja na 54,5 m² na jugozapadnoj padini humka. Eneolitički se slojevi na vrhu humka javljaju na oko 2 m relativne dubine. Ispod kasnobrončanodobnog/željeznodobnog sloja u sondi 1 pronađen je horizont za koji se pretpostavlja da pripada lasinjskoj kulturi. Eneolitički slojevi i strukture nisu istraživani. U 2004. g. u dvorištu se naišlo na jamu, koja je pripisana eneolitiku. nekolicina nalaza iz tih

godina pronađena je u slojevima s miješanim materijalom, kao i jedan ulomak keramike lasinjske kulture pronađen 2011. g. Naselje je nepoznate veličine i karaktera.

Slika 148. a) Tlocrt Staroga grada sa sondama iz 2001. g. (Čučković, Čučković 2011, sl. 1); b) Pretpostavljen eneolitički horizont u sondi 1 iz 2011. g. (Čučković, Čučković 2011, sl. 4)

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasno brončano doba, rano željezno doba, antika, srednji vijek, novi vijek.

KERAMOGRAFIJA: Pronađen je ulomak zaobljene zdjele ukrašen urezanim cik-cak motivom (U11) i nizom ovalnih otisaka na rubu (O1c) (Čučković, Čučković 2011a, T. 1. 2) te ulomak na kojem se nazire cik-cak ili motiv jelove grančice (U9) (Čučković, Čučković 2011a, T. 1. 3).

LITERATURA: Čučković 2005; 2009a; Čučković, Čučković 2011; 2012; Tkalčec et al. 2011a; 2011b.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Karlovac.

27. DUBRANEC

NASELJE: Dubranec.

OPĆINA/GRAD: Grad Velika Gorica.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 149. Položaj nalazišta Dubranec (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Plato brda u sjevernom podnožju Vukomeričkih gorica.

NADMORSKA VISINA: 160 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: U Arheološki muzej u Zagrebu T. Krivec donio je 1994. g. lasinjsku keramiku, koju je pronašao na svojoj zemlji prilikom gradnje puteljka prema vikendici i iskopa veće jame sa slojem pepela i keramike. Manje sondažno istraživanje vodi D. Balen-Letunić (Arheološki muzej u Zagrebu) 1995. g.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 30 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Slučajni nalazi, površinski nalazi, jama, ognjište.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađen je poluukopani objekt kružnog oblika, promjera oko 1,5 m. Unutar njega bilo je ognjište kružnog oblika promjera 80 cm sa zapečenim stijenkama debljine 20 cm. Unutarnje stijenke, kao i dno ognjišta, bili su obloženi ulomcima grube keramike. Oko ognjišta se nalazio sloj tamne zemlje s garom i pepelom.

KERAMOGRAFIJA: Prevladava neukrašena gruba keramika s dosta primjesa, oker, narančastih i sivih tonova. Ulomci finije keramike tamnosive glačane površine javljaju se rjeđe i gotovo u pravilu su ukrašeni. Velikom broju nalaza nije se točno mogao odrediti tip. Lonci su grube fature i neukrašeni, izuzev funkcionalnih drški. Najzastupljeniji su jednostavni lonci zaobljena tijela kojima je otvor najširi dio posude (L8b) (Balen 1998, T. 7.

3, 5) te oni kojima je širina otvora uža od najšireg dijela tijela (L7a) (Balén 1998, T. 8. 4), a mogu imati i ručku (L7: R1b) (Balén 1998, T. 1. 5). Prepoznati su lonci konveksnog trbuha s konkavnim ramenom i ručkama (L3a: R1b) (Balén 1998, T. 6. 1) ili sa stožastim ramenom, drščima i urezanim ukrasom (L3c: D14, U4) (Balén 1998, T. 2. 3). Javljaju se i lonci uskog otvora s drščima ispod ruba (L4: D4) (Balén 1998, T. 4. 2). Loncu vjerojatno pripada i ukrašen ulomak ruba (L: O1c, U8) (Balén 1998, T. 2. 5). Od vrčeva je prepoznata samo trakasta ručka s horizontalnim potpornjem fine fature (V: R2) (Balén 1998, T. 5. 2). Od posuda za piće prepoznata je bikonična čaša fine fature ukrašena urezivanjem i utiskivanjem (Č2c: UO6, UO47) (Balén 1998, T. 3. 1) te neukrašene šalice visokog (Š1b: R1b) ili niskog koničnog trbuha (Š2b: R1b) (Balén 1998, T. 2. 2). Među zdjelama, koje su najzastupljenije na nalazištu, prepoznat je najveći broj različitih tipova. Često nose plastični ukras u vidu aplikacija ili držaka, a rjeđe su ukrašene urezivanjem i utiskivanjem. Brojem ulomaka ističu se bikonične zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena u nekoliko varijanti (Z2a1) (Balén 1998, T. 7. 8), (Z2a2: O3a) (Balén 1998, T. 1. 6), (Z2a2: D4) (Balén 1998, T. 7. 1) (Z2a2: A7a, O6c) (Balén 1998, T. 2. 4), (Z2a2) (Balén 1998, T. 4. 7). Zastupljene su i bikonične zdjele konkavnog trbuha na nozi (Z1b: A7b) (Balén 1998, T. 8. 1) te one konveksnog trbuha (Z3c2: A7b) (Balén 1998, T. 6. 2), (Z3d: R3a) (Balén 1998, T. 5. 4). Bikonične zdjele otvorenog tipa (Z5c1: U1) (Balén 1998, T. 1. 3), S-profilirane (Z7: R3a, O1c, U3, U5) (Balén 1998, T. 3. 2) i one konične (Z6a2: U9) (Balén 1998, T. 1. 1) ukrašene su i slabo zastupljene. Kao i kod lonaca, česti su zaobljeni oblici, redom ukrašeni (Z8a: D4) (Balén 1998, T. 6. 3), (Z8a: AO4) (Balén 1998, T. 7. 2), (Z8a: A2) (Balén 1998, T. 7. 4), (Z8c: UO6) (Balén 1998, T. 1. 2). Nekolicina ukrašenih ulomaka vjerojatno pripada nogama posuda (N: U6) (Balén 1998, T. 5. 1), (N: U2) (Balén 1998, T. 5. 3). Među žlicama zastupljene su one srednje dugog (Ž1a, Ž3a) (Balén 1998, T. 2. 1) i kratkog tuljca (Ž6a) (Balén 1998, T. 1. 8). Od posebnih oblika valja spomenuti posudu trokutastog oblika s dvije horizontalno probušene ušice za vješanje, ukrašenu utiskivanjem (PN1: D11a, O3, O15, O16) (Balén 1998, T. 4. 1).

LITERATURA: Balén-Letunić 1994; Balén 1998; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Arheološki muzej u Zagrebu.

28. FESTINEC

NASELJE: Festinec.

OPĆINA/GRAD: Općina Gradec.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 150. Položaj nalazišta Festinec (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Močvarno, nizinsko područje.

NADMORSKA VISINA: 121 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Prilikom građevinskih radova 2002. g. slučajno je otkrivena lasinjska i srednjovjekovna keramika. Iste godine teren obilaze Z. Homen i L. Okroša Rožić (usmeno priopćenje L. Okroša Rožić).

KERAMOGRAFIJA: Pronađen je ulomak bikonične zdjele visokog konveksnog trbuha i niskog cilindričnog ramena ukrašen nizom ovalnih otisaka ispod ruba i na prijelomu (Z3c2: O6a) (Okroša-Rožić 2004, T. 1. 5).

LITERATURA: Okroša Rožić 2004, 84, karta 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Križevci.

29. GORNJA GRAČENICA-ČRETES

NASELJE: Gornja Gračenica.

OPĆINA/GRAD: Grad Popovača.

ŽUPANIJA: Sisačko-moslavačka.

Slika 151. Položaj nalazišta Gornja Gračenica-Čretes: Čretež lijevo, Tucilača desno (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nizak položaj podno Moslavačke gore, koji se u širokim terasama spušta od sjevera prema jugu, sjeverno od ceste u Gornjoj Gračenici. Na njegovoj sjeveroistočnoj strani teče potok Husinac. Točan položaj na kojem su prikupljeni nalazi nije poznat, ali najvjerojatnije se radi o položaju koji se na HOK-u spominje kao Čretež. Južno uz njega položaj je Tucilača s istoimenim potokom te je moguće da se radi o istom nalazištu.

NADMORSKA VISINA: 120 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: D. Jagić prije Drugoga svjetskog rata pronašao je 2 ulomka keramike.⁴⁰ Na položaju Tucilača, prilikom gradnje ceste prema Mramor brdu pronađeni su ulomci prapovijesne keramike te je 1973. g. provedeno manje probno istraživanje (V. Plemić, Muzej Moslavine Kutina). Istražene su dvije jame s kasnobrončanodobnom keramikom.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasno brončano doba.

⁴⁰ Prilikom terenskog pregleda trase južne obilaznice Kutine 2008. g., koji su proveli Institut za arheologiju (voditelj K. Minichreiter) i Muzej Moslavine, ovaj je položaj zamijenjen s onim slična imena - Čret istočno od Kutine. Ne navode se naazi lasinjske kulture koji su pritom prikupljeni već se na temelju starih nalaza s drugog lokaliteta ovaj položaj spominje kao moguće lasinjsko nalazište.

KERAMOGRAFIJA: Na položaju Čretes pronađena je zdjela otvorena tipa, visoka konkavna trbuha i konveksna ramena ukrašena dvostrukim redovima otisaka i plastičnom jezičastom aplikacijom (Z5a1: O3a, A7a) (Dimitrijević 1961, T. XII. 76) te ulomak lonca ili vrča ukrašen šrafiranim trokutima obrubljenim nizom otisaka te trokutima načinjenima od bodljikave žice (UO24, UO32) (Dimitrijević 1961, T. XII. 75). S položaja Tucilača prikupljen je ulomak bikonične zdjele konveksna trbuha i konkavna ramena (Z1b) ukrašen trokutastom aplikacijom na prijelomu (A7b).

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 29; 1979a, karta 3; Iveković 1968, 358; Marković 1994, karta 9; Okroša Rožić 2004, karta 2; Minichreiter 2009, 132-133; Bobovec 2013, 6-7.

MJESTO POHRANE NALAZA: Arheološki muzej u Zagrebu, Muzej Moslavine Kutina.

30. GORNJI KNEGINEC-CUKAVEC II

NASELJE: Gornji Kneginec.

OPĆINA/GRAD: Gornji Kneginec.

ŽUPANIJA: Varaždinska.

Slika 152. Položaj nalazišta Gornji Kneginec-Cukavec II (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Brežuljak na sjevernim obroncima Varaždinsko-Topličkog gorja.

NADMORSKA VISINA: 210 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Zbog širenja polja za eksploataciju gline, obavljena su zaštitna arheološka istraživanja 2008. i 2010. i 2011. g. Tijekom 2008. g. vodi ih M. Šimek (Gradski muzej Varaždin), a pronađena je samo novovjekovna jama ispod humusnog sloja. Lasinjski nalazi uočeni su u istraživanjima 2010. i 2011. g., kada ih vodi M. Grgurić. Istražena je površina 120 x 10 m, odnosno 120 x 50 m.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Više od 8000 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, novi vijek.

KONTEKST NALAZA: Jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Ispod humusnog sloja uočena je jama elipsoidnog oblika i ljevkastog presjeka dimenzija 245 x 220 cm na vrhu i 80 x 50 cm na dnu te dubine 1 m. Imala je nekoliko zapuna, s većom količinom ljepe u gornjem dijelu, a interpretirana je kao otpadna jama. Osim nje pronađena je jedna jama od stupa, koja moguće pripada istom horizontu.

KERAMOGRAFIJA: Manja količina neukrašenih nalaza neodredivog je tipa, a prema fakturi se može pripisati lasinjskoj kulturi.

LITERATURA: Šimek 2009; Grgurić 2011; 2012b.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Varaždin.

31. GRABROVEC-ZVONARICA

NASELJE: Grabrovec.

OPĆINA/GRAD: Općina Sveti Ivan Žabno.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 153. Položaj nalazišta Grabrovec-Zvonarica (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Južna padina brežuljka na području gdje Kalničko prigorje prelazi u Bilogoru. U podnožju brežuljka kroz močvarno tlo teče potok Čvrstec. Iznad lokaliteta tlo se još uzdiže.

NADMORSKA VISINA: 155 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Z. Homen (Gradski muzej Križevci) 1986. g. sondira lokalitet otkriven ranije rekognosciranjem. Istražene su dvije sonde (3 x 5 m, 5 x 5 m) sa zemuničkim objektima i mnogo lijepa. Malobrojni su lasinjski nalazi prikupljeni u slojevima iznad horizonta Seče tipa sopotske kulture.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 40 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Seče faza sopotske i lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Od malobrojnih je keramičkih nalaza lasinjske kulture prepoznata bikonična zdjela konkavnog trbuha i konkavnog ramena ukrašena nizovima pravokutnih otisaka (Z1c: O7d, O16d) (Okroša Rožić 2004, T. 6. 2) te ulomak posude na srednje niskoj koničnoj šupljoj nozi ukrašen kosim linijama te onima izvedenim u motivu bodljikave žice s djelomično sačuvanom inkrustacijom (N3c: UO29, U2) (Homen 1990, sl. 7. 1).

LITERATURA: Homen 1990, 53; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 727; Okroša Rožić 2004, 18-19, karta 2.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Križevci.

32. GRGINAC-OGRAĐA GRBAČIĆ MILANA

NASELJE: Grginac.

OPĆINA/GRAD: Općina Veliko Trojstvo.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 154. Položaj nalazišta Grginac-ograda Grbačić Milana (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Južna padina brijega koji na istoku završava dolinom potoka Bjelovacka.

NADMORSKA VISINA: 156 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Slučajni nalazi pronađeni su prilikom niveliranja dvorišta.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Prepoznata je bikonična zdjela konveksnog trbuha i konveksnog ramena ukrašena paralelnim i kosim ljestvičastim trakama (Z3b: U20b, U22b) (Dimitrijević 1961, T. IX. 58) te bikonična bočica ukrašena jedva vidljivim urezanim trokutima s ostacima crvenog premaza na površini. Ima dug vrat i djelomično sačuvane ušice na rubu dok ih na prijelomu nije imala (B2a: U18). Ostali ulomci ukrašeni su ljestvičastim motivima koji su obrub vodoravnih (U24a) (Dimitrijević 1961, T. IX. 55), (U20a, U24a) (Dimitrijević 1961, T. IX. 56, 57) ili kosih paralelnih linija (U25a), a mogu tvoriti i motiv trokuta (U23) (Dimitrijević 1961, T. IX. 59). Dvadesetak je ulomaka Gradskom muzeju Bjelovar donirao g. M. Grbačić te možda potječu s istog nalazišta. Oni su ukrašeni ljestvičastim motivima koji se javljaju samostalno (U20b, U21a, U22ab, U23a), kao obrub vodoravnih (U24ab) ili kosih (U25ab) linija te u kombinaciji sa kosim linijama (U33a). Rjeđe se radi o ukrasima izvedenim urezivanjem i utiskivanjem (UO2, UO6, UO7).

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 26-27, T. IX; 1979a, karta 3; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 831; Miklik 2003, 35; Jakovljević 2012a, rbr. 515.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Bjelovar.

33. GRGINAC-ŠUMA BUKVIK⁴¹

NASELJE: Grginac.

OPĆINA/GRAD: Općina Veliko Trojstvo.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 155. Položaj nalazišta Grginac-šuma Bukvik (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Zapadna padina prirodne grede smjera jugozapad-sjeveroistok okrenuta prema dolini potoka Dobrovita. Oko 1 km sjeverno od nalazišta Grginac-ograda Grbačić Milana.

NADMORSKA VISINA: 186 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Slučajni nalazi prikupljeni su 1953., 1960. i 1967. g. G. Jakovljević iz Gradskog muzeja Bjelovar 2010. g. obavlja rekognosciranje.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Sopotska, lasinjska i vučedolska kultura, starije željezno doba, antika, srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA: Manja količina ulomaka ukrašena je urezanim horizontalnim linijama (U5) (Dimitrijević 1961, T. VIII. 49), kosim linijama obrubljenima nizom otisaka (UO10d) (Dimitrijević 1961, T. VIII. 47), ljestvičastim motivom i plastičnom aplikacijom (U20a, A6). Od oblika je prepoznata bikonična zdjela ukrašena urezivanjem (Z1b: U5) (Dimitrijević 1961, T. VIII. 46), jednostavna zaobljena zdjela (Z8a) i žlica srednje dugog tuljca (Ž3a) (Dimitrijević 1961, T. VIII. 51). Pronađena je i valjkasta pintadera ukrašena cik-cak motivom (PI1: U12) te statua plosnatog tijela ukrašena urezivanjem i utiskivanjem (S1: U13, O16d) čija pripadnost lasinjskoj kulturi nije posve sigurna (Marković 1987, 144-145, T. 3-4).

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 26; 1978, 95; 1979a, 146, karta 3; Marković 1987; 1994, karta 9; Miklik 2003, 36; Okroša Rožić 2004, karta 2; Jakovljević 2012a, rbr. 519.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Bjelovar.

⁴¹ S. Dimitrijević (1961, 26) nalazište označava kao Letičani-šuma Bukvik.

34. HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA

NASELJE: Haganj.

OPĆINA/GRAD: Općina Gradec.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 156. Položaj nalazišta Haganj-šuma Novakuša (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Plato brijega s blagim padinama, koje se spuštaju prema istoku i sjeveru.

NADMORSKA VISINA: 139 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Tijekom zemljanih radova na trasi autoceste A13 tijekom 2011. g. otkriveno je arheološko nalazište, koje je odmah potom djelomično i istraženo (investitor je dijelom uništio nalazište), između stacionaža 4+520 – 5+140 i 5+580 – 5+940. Prapovijesni nalazi koncentrirani su između stacionaža 4+840 i 4+800, a lasinjski objekt pronađen je južno od trase ceste, u visini stacionaže 4+800.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 37200 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, antika, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski nalazi, humusni sloj, zemunica.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađena je jedna zemunica većih dimenzija. Ispod glinaste zapune debljine 20 cm. U njenom sjeveroistočnom kutu bilo je vatrište od zapečene zemlje i sloj pepela iznad njega.

KERAMOGRAFIJA: Nalazi su narančaste, oker do sive boje, relativno dobro pečeni, ugravnom prijelazne, rjeđe fine ili grube fakture. Većini se ulomaka nije mogao odrediti tip što posebno vrijedi za lonce od kojih su prepoznata dva primjerka, jedan visokog koničnog trbuha i niskog cilindričnog vrata s drškom na prijelomu (L5a: D1) (Jakovljević 2012b, 273),

a drugi jednostavnog zaobljenog tijela (L8b). Među zdjelama zastupljene su bikonične koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1), koji ponekad nije vidljiv s unutarnje strane i nosi nizove otisaka na vratu (Z2a4: O23) ili horizontalnu ručku na prijelomu (Z2a4: R5a), jednostavne konične s horizontalnim drškom na rubu (Z6a1: D7) i one uvučenog ruba usta (Z6c3) te duboke zabljene zdjele s horizontalnom ručkom (Z8b2: R5a). Prepoznata je bikonična šalica koničnog trbuha i konkavnog ramena (Š1b: R1b) (Jakovljević 2012b, 272). Nekoliko je ulomaka nogu posuda od kojih je jedan ukrašen motivom bodljikave žice i paralelnih urezanih linija (UO35) dok je jedna noga zaobljenog trbuha neukrašena (N2a) (Jakovljević 2012b, 271). Prisutne su žlice kratkog (Ž6a) ili srednje dugog (Ž4a) tuljca koji se s recipijentom spaja ispod ruba. Pronađeni su i kvadratni probušeni ulomci keramike zaglađenih rubova (KP1).

Slika 157. Dio keramičkih nalaza iz velikog jamskog objekta (snimila i izradila L. Čataj)

LITERATURA: Jakovljević 2011; 2012b.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Bjelovar.

35. HLEBINE-KOZARICE

NASELJE: Hlebine.

OPĆINA/GRAD: Općina Hlebine.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka županija.

Slika 158. Položaj nalazišta Hlebine-Kozarice (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Dvije usporedne pješčane uzvisine.

NADMORSKA VISINA: 120 mm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: M. Alečković 1994. g. pregledava teren te prikuplja nalaze iz različitih razdoblja.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kultura polja sa žarama, mlađe željezno doba, srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA: Od tipičnih su oblika lasinjske keramike izdvojene zdjele s jezičastim aplikacijama (A7), okrugle aplikacije vertikalno postavljene na rubu posude (A15), ulomci posuda ukrašeni kosim crtama obrubljenima nizom otisaka (UO6) (Alečković 1996a, 18), ulomci posuda ukrašeni motivom riblje kosti (U9) (Alečković 1996a, 18) te oni ukrašeni ljestvičastim motivom.⁴²

LITERATURA: Registar 1997, rbr. 533; Alečković 1996a, 14; 1996b, 281.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Zbirka Alečković (Hlebine).

⁴² Nalaze nije bilo moguće pregledati te se ovdje opisuje keramografija opisana u objavama.

36. HRSINA-BODULI

NASELJE: Hrsina

OPĆINA/GRAD: općina Bosiljevo

ŽUPANIJA: Karlovačka

Slika 159. Položaj nalazišta Hrsina-Boduli (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Dva pripećka međusobno udaljena 30 m.

NADMORSKA VISINA: 204 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Dva pripećka pronađena su tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja na trasi autoceste Zagreb-Rijeka. D. Perkić (Konzervatorski odjel Karlovac) 2000. g. provodi arheološka sondažna istraživanja u obje spilje i ispred njihovih ulaza, kao i na prostoru iza/iznad špilja.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: oko 50 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lendelska i lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Poremećeni, naplavinski slojevi.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Špilje su bile zatrpane zemljom koju su vjerojatno naplavila dva obližnja izvora, udaljena oko 50 m u smjeru istoka, zbog čega u njima nije bilo kulturne stratigrafije što potvrđuju i jednaki slojevi ispred i unutar abrija. Pronađena je lendelska i lasinjska keramika, a zaključeno je da se radi o sezonskom staništu koje je bilo korišteno u kasnom neolitiku i eneolitiku. Pripećak 1 veličine je oko 5 x 3 m, a pripećak 2 oko 4,5 x 3 m. U pripećku 1 pronađeni su ostaci tankog vatrišta promjera oko 50 cm. S obzirom da su nalazi prisutni ispred pripećaka, a u sondi postavljenoj na brdu u koje su oni usječeni nije bilo nikakvih nalaza, pretpostavlja se širenje nalazišta prema humku Gorica, oko 370 m zapadno.

KERAMOGRAFIJA: Brojni ulomci lonaca neodređenog tipa nose ukras urezanog motiva jelove grančice (U9) (Perkić 2004, T. 2. 8, T. 3. 8, T. 14. 7), cik-cak motiva (U11) (Perkić 2004, T. 2. 7, T. 7. 7, T. 10. 11), naizmjenice postavljenih trokuta (U19) (Perkić 2004, T. 5. 4, T. 6. 8), kosih linija (U2) (Perkić 2004, T. 9. 6), horizontalnih i verikalnih linija (U3) (Perkić 2004, T. 4. 9, 12, T. 15. 8), (U6) (Perkić 2004, T. 9. 7), (U7) (Perkić 2004, T. 5. 6), A-motiva (U17) (Perkić 2004, T. 3. 2), nizova otisaka (O2c) (Perkić 2004, T. 2. 5, T. 13. 5), ravnih linija popraćenih nizom otisaka (UO11) (Perkić 2004, T. 14. 10) ili polkružnih koncentričnih linija iznad kojih je niz otisaka (UO44) (Perkić 2004, T. 14. 11). Prepoznat je lonac stožastog ramena i koničnog vrata ukrašen urezivanjem i nizovima otisaka (L2a: O12, U6, UO14) (Perkić 2004, T. 11. 7) i lonac stožastog ramena i kratkog cilindričnog vrata s malim ručkama (L4c: R3a) (Perkić 2004, T. 4. 9). Ulomci zadebljanog ramena ukrašeni urezanim linijama (U5) (Perkić 2004, T. 4. 11) ili A-motivom popraćenim nizom otisaka (UO16) (Perkić 2004, T. 4. 10) vjerojatno su pripadali vrčevima. Šalica uglatog ramena ukrašenog kosim linijama ima ručku ovalnog presjeka (Š3a: R1a, U4) (Perkić 2004, T. 7. 10). Među zdjelama su najbrojnije one koničnog trbuha (Z2a1) (Perkić 2004, T. 7. 13, T. 12. 1), (Z2c2) (Perkić 2004, T. 7. 12), koje mogu imati ručke (Z2a1: R1b) (Perkić 2004, T. 4. 8) ili nositi ukras (Z2a3: U9) (Perkić 2004, T. 7. 8). Sporadično se javljaju kuglaste (Z8c) (Perkić 2004, T. 11. 8), konične (Z6a2: U37) (Perkić 2004, T. 7. 5) ili zdjele zatvorenog tipa (Z4b) (Perkić 2004, T. 15. 4).

LITERATURA: Perkić 2004b; 2006.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Karlovac.

37. HRSINA-GORICA

NASELJE: Krč Bosiljevski.

OPĆINA/GRAD: Općina Bosiljevo.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 160. Položaj nalazišta Hrsina-Gorica (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Uzvisina ovalnog oblika u podnožju dužine 50 m, uzdiže se nad okolnim prostorom oko 6 m. Lasinjsko nalazište je ispod ovog umjetnog humka tako da se vjerojatno nije isticalo nad okolnim prostorom.

NADMORSKA VISINA: 204 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: R. Drechsler-Bižić iz Arheološkog muzeja u Zagrebu 1958. g. u sklopu rekognosciranja obavlja i manje sondažno iskopavanje na 12 m². Istražila je dvije sonde dimenzija 3 x 2 m. U sondi I, položenoj uz rub uzvišenja pronađeno je nešto pokretnih nalaza kasnije pripisanih ranoj fazi lasinjske kulture. Zdravica se pojavila na oko 0,80 m dubine. U sondi II nije bilo pokretnih nalaza. Nalazište je opisano kao gradina, a kasnije se pojavilo mišljenje da se radi o tumulu. U dva navrata širu okolicu nalazišta pregledavaju djelatnici Konzervatorskog odjela u Karlovcu. Pod vodstvom dr. sc. H. Potrebice (Filozofski fakultet) 2010. i 2012. g. rade se geofizička snimanja tumula i njegova podnožja. Pretpostavlja se da je uzvisina tumul iz starijeg željeznog doba koji je zasipan s okolnom zemljom u kojoj je bilo lasinjskih nalaza, što upućuje na postojanje lasinjskog naselja u blizini. Sličan slučaj zamijećen je prilikom istraživanja tumula III na lokalitetu Kaptol-Čemernica, gdje je u nasipu tumula bilo mnogo eneolitičkih nalaza iz razorenog naselja u blizini.

Slika 161. a) Preliminarni rezultati geofizičkih istraživanja (Potrebica 2013, 396);
b) Arhivska zračna snimka tumula (Potrebica 2013, 297)

KERAMOGRAFIJA: Vrlo porozna i loša keramika s puno primjesa pijeska, veoma lagana, moguće zbog sekundarnog gorenja prilikom požara naselja. Prepoznata je bikonična zdjela koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1) (Dimitrijević 1961, T. XVII. 131), čaša konkavnog tijela (Č7a) (Dimitrijević 1961, T. XVII. 135), cjedilo perforirana tijela (C2) (Dimitrijević 1961, T. XVII. 132) te posuda ukrašena cik-cak motivom (U12) (Dimitrijević 1961, T. XVII. 134).

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 33, T. XVII; 1979a, karta 3; Okroša Rožić 2004, karta 2; Potrebica 2011; 2013; 2014.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Arheološki muzej u Zagrebu.

38. JAKOPOVEC-BLIZNA

NASELJE: Jakopovec.

OPĆINA/GRAD: Općina Jalžabet.

ŽUPANIJA: Varaždinska.

Slika 162. Položaj nalazišta Jakopovec-Blizna (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na kraju klanca koji iz pravca juga, kroz obronke Varaždinbrega, izbija u dolinu rijeka Plitvice i Drave. Položen je između brežuljka Huste i visoke pješčane grede zbog koje tok potoka Blizne ovdje skreće prema zapadu. Prema riječima mještana na Blizni su se nalazila tri izvora koja su zatrpana.

NADMORSKA VISINA: 177 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: L. Bekić (Hrvatski restauratorski zavod) vodio je 2003. g. zaštitna arheološka istraživanja ovog višeslojnog nalazišta na trasi autoceste Zagreb - Goričan, dionica Novi Marof - Varaždin. Ručnim je iskopom istraženo tek oko 280 m² površine, a djelimično je pregledano 330 m dužnih dvaju kanala širokih 5-7 m, koje je strojno iskopao investitor kao drenažne kanale uz cestu. Kanal nije poliran u cijelosti, već su istražene samo vidljive strukture. Arheološka istraživanja nastavljena su 2005. g (voditelj L. Bekić, HRZ) uz ranije kanale i iskope.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Oko 2000 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Korenovska i lasinjska kultura, kasno brončano doba, mlađe željezno doba, antika, rani i razvijeni srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Poremećeni slojevi, ukopi kanala i jama.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: U istrazenoj sondi A (2003. g.) pronađena su dva paralelna kanala duga oko 3,5 m, međusobno udaljena oko 2 m te jedna jama od stupa između njih. Ova

skupina ukopa, od strane istraživača interpretirana je kao dio nadzemnog objekta. U istoj su sondi pronađene i tri manje nepovezane jame. U sjevernom dijelu zapadnog kanala, bliže opisanoj sondi, pronađeni su tragovi četiriju zemunica, gotovo u potpunosti uništenih iskopom kanala.

KERAMOGRAFIJA: Nalazi su uglavnom grube ili prijelazne fature oker, narančaste, smeđe ili sive boje. Iako pronađena količina keramičkih nalaza nije zanemariva, uglavnom su zastupljeni neukrašeni ulomci tijela posuda kojima se ne može odrediti tip. Ulomci lonaca često ne nose ukras (L5a) (Bekić 2006b, T. 5. 7), a mogu imati dvostruke kružne aplikacije (A3, A4) (Bekić 2006b, T. 1. 1-3) ili horizontalnu ručku ovalnog presjeka (R5a) (Bekić 2006b, T. 1. 7). Vrč manjih dimenzija prijelazne je fature i neukrašen (V6c: R3c) (Bekić 2006b, T. 1. 4) dok su finiji ulomci ukrašeni urezivanjem obrubljenim nizovima otisaka (V: UO33) (Bekić 2006b, T. 2. 1) ili bodljikavom žicom (V5a: UO28, UO34) (Bekić 2006b, T. 2. 2). Ulomak lonca ili vrča uglatog ramena ukrašen je urezanim kosim linijama (U2) na ramenu. Bikonične zdjele rijetko su ukrašene, a zastupljene su one konkavnog trbuha i cilindričnog (Z1a1) (Bekić 2006b, T. 3. 4) ili konkavnog ramena (Z1c: R3a, UO2, UO4) (Bekić 2006b, T. 2. 3), koničnog trbuha i stožastog (Z2b1) (Bekić 2006b, T. 3. 1) (Z2b2) ili konveksnog ramena (Z2c2). Nešto su slabije zastupljene zaobljene (Z8b2) (Bekić 2006b, T. 5. 9) i zdjele otvorenog tipa (Z5a2) (Bekić 2006b, T. 3. 3), (Z5c2) (Bekić 2006b, T. 3. 5). Dio zdjela koničnog trbuha ukrašen je s vanjske i unutarnje strane nizovima otisaka (Z2a2: O6a, O9a) (Bekić 2006b, T. 2. 8) ili utiskivanjem i urezivanjem (Z2a2: O2a, U5) (Bekić 2006b, T. 5. 10). Jedan je ulomak posude ukrašen vertikalnom aplikacijom na rubu (A16) (Bekić 2006b, T. 4. 1), a ulomak noge urezanim linijama obrubljenima bodljikavom žicom (UO35). Pronađena je žlica srednje dugog tuljca jednostavnog obrisa (Ž3a) (Bekić 2006b, T. 3. 2).

PROVEDENE ANALIZE: Jedan uzorak ugljena datira zapunu zemunice K4 u razdoblje između 4322. i 4172. g. pr. Kr. (tab. 5. 7).

LITERATURA: Bekić, Vranković 2003; Okroša Rožić 2004, karta 2; Bekić 2006b; 2006e.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Varaždin.

39. KALNIK-IGRIŠĆE

NASELJE: Kalnik.

OPĆINA/GRAD: Općina Kalnik.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 163. Položaj nalazišta Kalnik-Igrišće I jugozapadno i II sjeveroistočno (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na južnim obroncima Kalnika.

NADMORSKA VISINA: 490 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Sredinom 20. st. teren obilazi V. Dukić i prikuplja nekolicinu ulomaka lasinjske keramike. Manje probno istraživanje na 6 m² obavlja 1980. g. Z. Homen iz Gradskog muzeja Križevci, a lasinjski su nalazi pomiješani s ostalim eneolitičkim i brončanodobnim nalazima. U istraživanjima na istom položaju (Kalnik-Igrišće I) od 1988. – 1990. g. (dr. sc. N. Majnarić-Pandžić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) nisu otkriveni lasinjski nalazi. Sustavna arheološka istraživanja, koja traju još i danas, pokrenuta su 2006. g. (dr. sc. S. Karavanić i dr. sc. A. Kudelić, Institut za arheologiju u Zagrebu) oko 100 m sjeveroistočno (Kalnik-Igrišće II). Tijekom istraživanja 2011. g. u sondi 1 (Kalnik-Igrišće I), dimenzija 6 x 4 m, pronađen je intaktni eneolitički sloj.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 310 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i vučedolska kultura, kasno brončano doba, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Jama, ognjište, slojevi s izmiješanim nalazima.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: U istraživanjima 2011. g. pronađen je izduženi ukop širine oko 2 m, istražen u dužini od 2,5 m, koji je bio ukopan u zdravicu. Bio je zapunjen s više zapuna, a na njegovom vrhu bila je zapečena zemlja, ostaci ognjišta.

KERAMOGRAFIJA⁴³: Pronađeni su malobrojni keramički nalazi lasinjske kulture, a ukoliko nose ukras, on je izveden utiskivanjem. Od oblika je prepoznata bikonična zdjela visokog koničnog trbuha i cilindričnog ramena, koja može biti ukrašena nizom kružnih otisaka ispod ruba i na prijelomu (Z2a4: UO11a) (Okroša Rožić 2004, T. 2. 3) ili plastičnom aplikacijom (Z2a4: A7b) (Korošec 1962, T. 13. 1), bikonična šalica niskog koničnog trbuha i konkavnog ramena s X-drškom i dvostrukim nizom otisaka ispod ruba (Š2b: R1b, O3a) (Okroša Rožić 2004, T. 14. 2) te lonac visokog koničnog trbuha i cilindričnog ramena, blago zadebljanog prijeloma i ukrašen dvostrukim nizom kružnih otisaka ispod ruba, trostrukim vertikalnim nizom otisaka na ramenu te dvostrukim nizom kosih i trostrukim nizom vertikalnih otisaka na trbuhu (V4a: O3b, O12b, O9b). Ulomak lonca neidentificiranog tipa ispod ruba nosi ukras trostrukog niza horizontalnih otisaka (O4b), ulomak noge višestruki niz horizontalnih otisaka (O5b), a ulomak vrča ili šalice također je ukrašen nizovima otisaka (O3a) (Okroša Rožić 2004, T. 14. 3). Od žlica su prepoznate one srednje dugog tuljca (Ž1a, Ž3a) te one kratkog tuljca (Ž6a).

LITERATURA: Korošec 1962; Dimitrijević 1979a, karta 3; Homen 1981b; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 556; Okroša Rožić 2004, karta 2; Karavanić et al 2012a; 2012b.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Gradski muzej Križevci.

⁴³ Veliku zahvalu dugujem kolegici dr. sc. A. Kudelić na uvidu u nacrtane i neobjavljene table keramike lasinjske kulture.

40. KAPELSKO POLJE

NASELJE: Stara Kapela.

OPĆINA/GRAD: Općina Dubrava.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 164. Položaj nalazišta Kapelsko polje (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na zapadnoj povišenoj terasi potoka Žabnice, u ravničarsko-nizinskom području.

NADMORSKA VISINA: 113 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Nalazište je pronađeno 2009. g. prilikom terenskog pregleda trase autoceste A13, dionica Vrbovec 2 – Bjelovar, koji je proveo N. Vujnović (Kaducej d. o. o.). Zaštitna arheološka istraživanja između stacionaža 7+560 – 7+700 provodi D. Martinov (Arheolog d. o. o.) 2011. g. Nalazište je dugo 140 m i široko 42 m, a definirano je 1103 stratigrafskih jedinica.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Oko 6000 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Seče tip sopotske i lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Jame, ognjišta.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Istražen je velik broj zemunica, jama od stupova nadzemnih objekta, kanala, vatrišta, radnih jama, jama za vađenje gline i otpadnih jama. Četiri su zemunice većih dimenzija s više odvojenih prostora unutar njih. Nepoznato je koji objekti pripadaju kojem razdoblju.

KERAMOGRAFIJA⁴⁴: Keramički su nalazi uglavnom grube ili prijelazne fature oker, narančaste i sive boje. Kako nisu navedene stratigrafske jedinice, nije sigurno iz kojih cjelina navedeni nalazi potječu. Prema malobrojnim dostupnim fotografijama uočene su bikonične zdjele s jezičastim aplikacijama na prijelomu (A7a, A7b) (Martinov 2012b, sl. 15), vrčevi ukrašeni snopovima vertikalnih urezanih linija (U5) (Martinov 2012b, sl. 18) ili kosih linija i nizova otisaka, u kojima je dijelom ostala sačuvana inkrustacija (V: UO2, UO6, UO47) (Martinov 2012b, sl. 27), ulomci lonaca s ručkama (Martinov 2012b, sl. 22), cjedila (C1) (Martinov 2012b, sl. 25), poklopca s probušenim drškom (P1a2) (Martinov 2012b, sl. 26) i žlica (Ž2a, Ž4a, Ž6b) (Martinov 2012b, sl. 24). Lasinjskoj kulturi možda pripada i nekolicina ulomaka sa crvenim ili smeđim premazom (Martinov 2012b, sl. 32).

LITERATURA: Vujnović, Burmaz 2010b; Martinov 2012a; 2012b.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Privremeno u prostorijama firme Arheolog d. o. o.

Slika 165. Nacrt nalazišta (Martinov 2012b)

⁴⁴ Keramički nalazi nisu bili dostupni za pregled.

41. KARANE-BELAVINE

NASELJE: Karane.

OPĆINA/GRAD: grad Križevci.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 166. Položaj nalazišta Karane-Belavine (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Oranice na uzdignutom platou izvan sela, s istočne strane močvarni pojas koji je danas reguliran odvodnim kanalima.

NADMORSKA VISINA: 130 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Z. Homen iz Gradskog muzeja Križevci 1985. g. provodi probno sondiranje na 16 m². Prema površinskim nalazima zaključeno je da se naselje prostire na velikoj površini. Arheološka istraživanja ponovno su pokrenuta 2005. g. od strane istog muzeja (voditeljica L. Okroša Rožić), kada je istraženo 78 m² u dvije sonde. U idućoj je godini istraženo 29 m² također u dvije sonde.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 123 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Korenovska kultura, Pepelana i Seče tip sopotske kulture, lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Površinski nalazi, zapuna jame s materijalom iz različitih razdoblja.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Tijekom 2005. i 2006. g. istražen je veći dio jamskog objekta (SJ 3), otkriven u dužini od 5 m i širini od 3,5 m, dok mu maksimalna dubina iznosi 65 cm. Sjeverni je dio objekta završavao „klupicama“ u dvije razina, dok je na sjeverozapadnom dijelu povišeni plato relativne dubine 20 cm. Istočno od jame pronađene su nakupine kućnog lijepa. U jami se nalazio izmiješan materijal korenovske kulture, Pepelana i Seče tipa sopotske te lasinjske kulture. Voditeljica istraživanja zaključuje da je objekt

vjerojatno nastao u ranom eneolitiku, a poslije su ga koristili i pripadnici lasinjske kulture. Također smatra da se objekt nalazi na zapadnom rubnom dijelu naselja lasinjske kulture.

KERAMOGRAFIJA: Od dijagnostičkih je ulomaka u sloju SJ 2 prepoznat ulomak vrča koničnog trbuha i uglatog ramena ukrašenog urezanim V/A-motivom i nizovima otisaka (V2: UO16) te duboka zdjela zaobljena tijela s ručkom ovalnog presjeka (Z8b2: R3a). Od oblika su u jami SJ 3 najčešće bikonične zdjele koničnog trbuha. Mogu imati cilindrično rame (Z2a1), ponekad ukrašeno nizovima otisaka ispod ruba i na prijelomu (Z2a1: O6a), zadebljano stožasto rame ukrašeno nizom otisaka i urezanih vertikalnih linija (Z2b2 : O2a, U5), kratko stožasto rame s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane (Z2b3) ili konveksno rame (Z2c1) kada mogu imati i jezičastu aplikaciju (Z2c1: A7b). Bikonična zdjela zatvorenog tipa, visokog konveksnog trbuha i uvučenog konkavnog vrata ukrašena je dvostrukim nizom kapljičastih otisaka (Z4d: O3f). Ulomci lonaca najčešće se ne mogu pobliže determinirati, a prepoznat je samo tip bikoničnog lonca niskog konveksnog trbuha i konkavnog ramena s vertikalno probušenom ušicom na prijelomu (L3a: D15). Ulomak bikoničnog vrča koničnog trbuha konkavnog ramena ima trakastu ručku i ukrašen je nizovima trokutastih otisaka (V5b: R1a, O2e, O9e). Ulomak posude nosi čepasti držak (D17). Ulomcima nogu posuda također se ne može odrediti oblik, a ukrašeni su dvostrukom linijom kružnih i trokutastih otisaka koji tvore cik-cak motiv (O15ae) ili šrafiranim trokutima (U18). Žlica s tuljcem za nasad jednostavnog je oblika srednje dugog tuljca jednolike širine (Ž3a). Posebno je zanimljiv ulomak poklopca sa zoomorfnim drškom i urezanim motivom jelove grančice (P3a: U9). Kako se vidi iz priloženog, posude su najčešće ukrašene utiskivanjem.

LITERATURA: Homen 1986c; Registar 1997, rbr. 558; Okroša Rožić 2004; 2006; 2007.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Križevci.

Slika 167. Neki od tipova posuda i ukrasa pronađeni u sloju SJ 2 (snimila i izradila L. Čataj)

L3a: D15	O5c	V5b: R1a, O2e, O9e	Z2a1

Z2b2: O2a, U5	Z2b3	Z2c1: A7b	Z2c1

Z2a1: O6a	Z4d: O3f	UO10	Ž3a

N: O15ae	N: U18	P3a: U9	

Slika 168. Tipovi posuda i ukrasa pronađeni u jami SJ 3 (snimila i izradila L. Čataj)

42. KIRINGRAD

NASELJE: Kirin.

OPĆINA/GRAD: Općina Gvozd.

ŽUPANIJA: Sisačko-moslavačka.

Slika 169. Položaj nalazišta Kiringrad (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Usamljena glavica strmih padina koja se uzdiže iznad udolina potoka Mala i Velika Trepča za oko 80 m.

NADMORSKA VISINA: 134 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Između 1930-ih i 1950-ih godina V. Dukić skupljao je materijal odnesen erozijom. Gradski muzej Karlovac (voditelj L. Čučković) 2006. g. provodi sondažna istraživanja prilikom kojih pronalazi samo srednjovjekovni horizont lokaliteta.

KERAMOGRAFIJA: Na nalazištu je prikupljena manja količina nalaza koji bi se mogli pripisati lasinjskoj kulturi, a radi se o ulomcima posuda koje se ne mogu tipološki odrediti te nose ukras izveden urezivanjem (U3, U9, U26). Dio keramičkih nalaza nosi motive ukrašavanja (kombinacija urezanih linija i nizova otisaka) karakteristične za lasinjsku kulturu te je njoj i pripisan (S. Dimitrijević 1961, T. XIV. 99-100, T. XV. 101-111, 113, T. XVI, T. XVII. 123-129). Pregledom materijala ustanovljeno je da se oni fakturom, a ponekad i oblicima ipak trebaju pripisati mlađim razdobljima. Dio nalaza objavljen pod nalazište Lasinja (Dimitrijević 1961, T. XIV. 95-97) potječe s Kiringrada.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, željezno doba, srednji vijek.

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 30-33, T. XIV. 95 – T. XVII. 129; 1979a, karta 3; Balen Letunić 1987; Okroša Rožić 2004, karta 2; Čučković 2007.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Arheološki muzej u Zagrebu, Gradski muzej Karlovac.

43. KOBILIĆ I

NASELJE: Kobilić.

OPĆINA/GRAD: Grad Velika Gorica.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 170. Položaj nalazišta Kobilić I (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Padina brežuljka koji se veoma lagano izdiže nad okolinom.

NADMORSKA VISINA: 103 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Nalazište je otkriveno 2010. g. prilikom intenzivnog terenskog pregleda obilaznice Velike Gorice (Kaducej d. o. o. u suradnji s Muzejem Turopolja iz Velike Gorice), a proteže se između stacionaža 2+280,00 i 2+680,00. Iste godine provedena su i arheološka istraživanja pod voditeljstvom Dž. Los (Kaducej d. o. o.). Prapovijesna naselja iz nekoliko razdoblja zauzimaju površinu od 12 000 m² s ukupno 479 dokumentiranih ukopa.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 16 300 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, rano, srednje i kasno brončano doba, kasni laten, antika, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Jame, jame od stupova, zemunice, kanali, peć.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Prilikom istraživanja pronađena su dva korita potoka za koje se pretpostavlja da su bili aktivni tijekom prapovijesti. S obzirom na plavnost područja (dio arheoloških struktura pronađen je ispod sloja naplavine) i velik broj pronađenih rupa od stupova (360 ukopa datiranih u prapovijest) voditelji istraživanja pretpostavljaju da se radi o sojeničarskom tipu nastambi. U tom se slučaju postavlja pitanje svrhe većih jama koje su također bile dio naselja. Među lasinjskim ukopima dominiraju dva veća plitko ukopana

objekta: objekt 7 dimenzija 10,6 x 8,1 m i objekt 23 dimenzija 21 x 8,4 m, oba s manjim jamama i jamama od stupova na dnu. Interpretirani su kao poluukopani radni prostori. Uz objekt 7 nalazi se peć i jama. Peć je veličine 1,52 x 0,9 m sa zapečenim stijenkama i dnom, po kojemu se rasprostirao sloj ugljena. Uz objekt 23 bila je jama dimenzija 4 x 2 m u čijoj je donjoj zapuni (SJ 2124) pronađena veća količina keramike, a životinjska ju kost datira u razdoblje lasinjske kulture. Gornja zapuna ovog objekta 19 – SJ 1728 - interpretirana je kao mogući naknadni ukop, dakle stratigrafski mlađi. Osim navedenih objekata, pronađeno je još sedam jama s lasinjskim nalazima, od kojih je samo ukop SJ 995 većih dimenzija (6 x 4 m). Kako su se naselja iz različitih razdoblja pomicala horizontalno, u neke od lasinjskih jama ukopani su mlađi objekti. Od velike količine jama od stupova, neki vjerojatno pripadaju i lasinjskoj kulturi, kako je naznačeno i na tlocrtu (slika 171). Ukoliko se radi o lasinjskim nadzemnim objektima, oni nisu građeni s temeljnim jarcima, ili oni nisu ostali sačuvani. Kako se naselje ne širi dalje prema sjeveru i jugu, vjerojatno je uhvaćen njegov rubni dio ili se radi o naselju manjeg obima. Sudeći po rastrkanosti nadzemnih i ukopanih objekata, radi se o tipičnom naselju lasinjske kulture.

Slika 171. Prapovijesni horizont ukopa, ružičastom bojom označeni su lasinjski objekti i moguće kuće (Los 2011b, prilog 3)

KERAMOGRAFIJA⁴⁵: Među prepoznatim oblicima najzastupljenije su bikonične zdjele konveksnoga vrata ukrašene urezanim paralelnim (Z2c1: U2) (Žlender 2014, T. VIII. sl. 37) ili koncentričnim polukružnim linijama (Z2c1: U34) (Žlender 2014, T. V. sl. 21), dok su bikonične zdjele konveksnog trbuha ukrašene šrafiranim trokutima (Z4d: U18) (Žlender 2014,

⁴⁵ Nalaze nije bilo moguće pregledati. Na ustupljenoj dokumentaciji zahvaljujem se kolegici Dž. Los.

T. II. sl. 5). Vrčevi su ukrašeni urezivanjem jednostavnih linija (V: U6) (Žlender 2014, T. VII. sl. 30) ili ljestvičastog motiva (V: U20) (Žlender 2014, T. VIII. sl. 40), kao i kombinacijom urezanih linija i nizova otisaka (V: UO1, UO6) (Žlender 2014, T. II. sl. 8), (V: UO28) (Žlender 2014, T. II. sl. 7). Visoka šuplja noga cilindričnog gornjeg dijela (N2b) ukrašena je kosim paralelnim linijama izvedenim u motivu bodljikave žice (UO30) (Žlender 2014, T. II. sl. 4). Šuplja noga posude izvučenog ruba stajaće plohe ukrašena je urezanim trokutima (N: U18) (Žlender 2014, T. VIII. sl. 35), a pronađen je i ulomak zdjele na prstenastoj nozi (N4) (Žlender 2014, T. IV. Sl 16). Trakaste ručke vrčeva mogu nositi ukras urezanih linija i otisaka (R1a: O2f, U5) (Žlender 2014, T. III. sl. 10). Ukrasi na ulomcima neidentificiranih tipova posuda izvedeni su urezivanjem kosih (U2) (Žlender 2014, T. IV. 14, T. V. sl. 22), (U8) (Žlender 2014, T. VII. sl. 31) ili vertikalnih (U5) (Žlender 2014, T. VII. sl. 29), (U3) (Žlender 2014, T. VI. sl. 27) linija te ljestvičastog motiva (U20, U24) (Žlender 2014, T. I. sl. 2), (U25) (Žlender 2014, T. IX. sl. 43). Često se javlja motiv bodljikave žice (UO27) (Žlender 2014, T. I. sl. 1), (UO29) (Žlender 2014, T. IV. sl. 15, T. VI. sl. 6, T. VII. sl. 32-33), koji može biti bordura urezanih paralelnih linija (UO37) (Žlender 2014, T. II. sl. 6), (UO35) (Žlender 2014, T. III. sl. 9). Niz otisaka često se javlja kao obrub urezanih linija (UO1) (Žlender 2014, T. V. sl. 20), (UO2) (Žlender 2014, T. III. sl. 11), ili linija koje tvore A-motiv (UO15) (Žlender 2014, T. sl. III. 12-13).

PROVEDENE ANALIZE: Životinjska kost iz zapune jame SJ 2124 (objekt 19) dala je datum 4236.- 4042. g. pr. Kr. (94,5 %) (tab. 5. 8).

LITERATURA: Los 2011a; 2011b; Žlender 2014.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Privremeno u prostorima tvrtke Kaducej d. o. o.

44. KOBILIĆ II

NASELJE: Kobilić.

OPĆINA/GRAD: Grad Velika Gorica.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 172. Položaj nalazišta Kobilić II (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Ravničarski teren, holocenski aluvij rijeke Save. Pretpostavlja se da je prapovijesno naselje bilo položeno uz rub nekadašnjeg riječnog rukavca.

NADMORSKA VISINA: 100 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Nalazište je otkriveno 2010. g. prilikom intenzivnog terenskog pregleda obilaznice Velike Gorice (Kaducej d. o. o., Muzej Turopolja Velika Gorica), a proteže se između stacionaža 3+300,00 i 3+800,00 (AB 2). Arheološka istraživanja provedena su tijekom 2011. g. (A. Džaja i Š. Vulić, Palisada d. o. o., Pisa d. o. o.).

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Nepoznato, oko 10 000 do 15 000 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, antika, kasni srednji vijek, rani novi vijek.

KONTEKST NALAZA: Jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Otkrivene su tri jame pripisane lasinjskoj kulturi, površine 5, 11 i 12 m². Istraživači smatraju da je istražen periferni dio lasinjskog naselja.

KERAMOGRAFIJA.⁴⁶ Keramika je ukrašena kombinacijom urezivanja i utiskivanja, ponekad s vidljivim ostacima inkrustacije. Prisutan je i motiv bodljikave žice.

LITERATURA: Džaja, Vulić 2012.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Nepoznato.

⁴⁶ Nalaze nije bilo moguće pregledati.

45. KOPRIVNIČKI BREGL-SEČE

NASELJE: Peteranec.

OPĆINA/GRAD: Općina Peteranec.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 173. Položaj nalazišta Koprivnički Bregi-Seče (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Blago povišena pješčana dina presječena potokom Koprivnicom. Oko nje su livade i oranice.

NADMORSKA VISINA: 124 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prvi su nalazi prikupljeni 1954. g. prilikom regulacije potoka Koprivnice, nakon čega djelatnici Muzeja grada Koprivnice (L. Brozović) i Arheološkog muzeja u Zagrebu (R. Drechsler-Bižić i M. Gorenc) obilaze nalazište. Muzej grada Koprivnice obavlja rekognosciranje 1976. g. (S. Kolar-Sušanj, J. Fluksi), a arheološka istraživanja (voditelj Z. Marković) od 1979. do 1984. g. Pronađena su 23 objekta Seče tipa sopotske kulture te površinski nalazi lasinjske i ranosrednjovjekovne keramike.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 345 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Seče tip sopotske i lasinjska kultura, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski sloj.

KERAMOGRAFIJA: Nekoliko bikoničnih zdjela može se pripisati lasinjskoj kulturi (Z2a2: O1a, O9a) (Marković 1979, T. 3. 14), (Z5c1:O6a, O22a) (Marković 1979, T. 3. 15), kao i ukrašeni ulomci posuda (UO2) (Marković 1994, T. 19a. 3), (A7b) (Marković 1994, T. 19a. 6).

LITERATURA: Marković 1979; 1981a; 1982a; 1986e; 1994, karta 9, T. 19a. 3, 6; Registar 1997, rbr. 603; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej grada Koprivnice.

46. KOPRIVNIČKI IVANEC-VOJNIK I

NASELJE: Koprivnički Ivanec.

OPĆINA/GRAD: Općina Koprivnički Ivanec.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 174. Položaj nalazišta Koprivnički Ivanec-Vojnik I (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Blaga padina brežuljka smještenog iznad livada, u ravnici ispod kojeg protječe potok.

NADMORSKA VISINA: 139 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Lokalitet je otkriven prilikom rekognosciranja 1981. g., a iste godine Muzej grada Koprivnice (voditelj Z. Marković) provodi manje sondažno iskopavanje.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 15 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasni srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Ognjište, poremećeni slojevi.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađeno je ognjište na otvorenom, odnosno 10-15 cm debeo sloj zapečene zemlje dimenzija 1,8 x 2 m.

KERAMOGRAFIJA: Keramički su nalazi oker do sive boje i praškasti na dodir. Od ionako male količine pronađenih nalaza tek nekolicina pripada dijagnostičkim ulomcima. Nekoliko ulomaka zadebljanog ili uglato izvedenog ramena ukrašeno je paralelnim vertikalnim (U5) (Marković 1982a, T. 2. 11-12, 14-17) ili kosim (U2) (Marković 1982a, T. 13, 18) nizovima ureza, dijelom paralelnim urezima (U27) (Marković 1982a, T. 21) ili onima obrubljenima nizom otisaka (UO6) (Marković 1982a, T. 2. 19), a vjerojatno su pripadali vrčevima.

Prepoznat je lonac konveksnog trbuha i koničnog ramena s ručkom (L3a: R3a) (Marković 1982a, T. 3. 3) i plosnati diskoidni poklopac s ručkom (P1b) (T. 45. 5). Ulomci kratkog stožastog ramena s kružnom ručkom vjerojatno su pripadali šalicama (Š1a: R1d) (T. 45. 3-4). Najbrojniji su ulomci zdjela koničnog trbuha i cilindričnog vrata (Z2a1) (Marković 1982a, T. 3. 2), (Z2a5) (Marković 1994, T. 23. 11; T. 45. 1-2), a pronađene su i one konveksnog vrata (Z2c1) (Marković 1982a, T. 2. 10), koje mogu biti otvorenog tipa (Z5b1).

LITERATURA: Marković 1982a, 242-245; 1985a, T. 10. 1-8; 1986f; 1994, karta 9, T. 23. 11; Registar 1997, rbr. 609; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej grada Koprivnice.

47. KOPRIVNIČKI IVANEC-ZASEK I

NASELJE: Koprivnički Ivanec.

OPĆINA/GRAD: Općina Koprivnički Ivanec.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 175. Položaj nalazišta Koprivnički Ivanec-Zasek I (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Blago brežuljkast teren između kanala Vratnec i potoka Gliboki, uz šumu Lug.

NADMORSKA VISINA: 130 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prilikom arheoloških istraživanja koje je 1984. g. proveo Muzej grada Koprivnice (voditelj Z. Marković) istražene su tri sonde (10 x 1 m, 10 x 1 m, 3 x 1 m).

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 23 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasni srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Slojevi.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađeni su ostaci podnice od nabijene zemlje s nepravilnim i nejasnim tragovima jama od stupova te jama s ognjištem koji upućuju na postojanje nadzemnih objekata.

KERAMOGRAFIJA: Pronađena je manja količina nereferentnih ulomaka keramike sive do oker-sive boje s primjesama pjeska u fakturi. Nekolicina je ulomaka ukrašena kapljičastim otiscima u jednom (O2f) ili kružnim otiscima u dva reda (O3a) (Marković 1987, T. 2. 3, 5, 6).

LITERATURA: Marković 1986g; 1987; 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 612; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej grada Koprivnice.

48. LASINJA-TALIJANOVO/VIDAKOVO BRDO

NASELJE: Desno Sredičko.

OPĆINA/GRAD: Općina Lasinja.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 176. Položaj nalazišta Lasinja-Talijanovo/Vidakovo brdo (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Prirodni brijeg između mjesta Lasinje i rijeke Kupe. Lokalitet je gradinskog tipa, a nalazi se na terasi okrenutoj Kupi. Nalazište je dosta uništeno kamenolomom koji se nalazi na jugozapadnoj strani platoa. U okolici se nalaze prirodna ležišta kremenca, a potok uz gradinu naziva se Kremešnica.

NADMORSKA VISINA: 135 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: V. Dukić proveo je 1928. i 1929. g. manja sondažna iskopavanja, a podaci o položaju sonde su nepoznati. Arheološka istraživanja nastavljena su tek 2010. g. kada je J. Balen iz Arheološkog muzeja u Zagrebu istražila 3 sonde (svaka dimenzija 4 x 2 m). U istraživanjima 2012. g. istražena je sonda 4 dimenzija 6 x 6 m i sonda 5 dimenzija 2 x 1 m. Svih pet sondi postavljeno je na plato Talijanovog brda, kao i 25 probnih geosondi iskopanih naredne godine. Sonda 6, dimenzija 2,5 x 2 m, postavljena je u šumi, nešto dalje od onih gore navedenih. Arheološka se istraživanja kontinuirano provode od 2016. g. do danas.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Više od 80 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i kultura Retz-Gajary (?), vučedolska i vinkovačka kultura, starije željezno doba.

KONTEKST NALAZA: Kulturni slojevi, jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: V. Dukić istražio je nepravilnu okruglu jamu promjera 1,5 m s ognjištem i stepenicom/klupom. U arheološkim je istraživanjima 2010. g. otkriven kulturni sloj s lasinjskim nalazima (SJ 2), u koji su ukopane jame iz mlađih razdoblja. Tijekom 2012. g. u sondi 4 je istražen veći objekt s nekoliko jama i jama od stupova, koje su nosile krovnu konstrukciju, a za koji se pretpostavlja da je imao radnu namjenu. Najviše keramičkih nalaza potječe iz objekta u sondi 4 te sloja 2 u sondama 4, 2 i 6. Moguće da se radi o sezonskom naselju vezanom uz nabavu kremenja iz bliže okolice.

Sl. 177. Dio objekta (ukop SJ 112) istražen 2012. g. (Balen 2013)

KERAMOGRAFIJA⁴⁷: Gotovo svi su nalazi s Dukićevih istraživanja ukrašeni, što je vjerojatno rezultat selekcije nalaza prilikom istraživanja. Gruba je keramika narančastih i oker tonova, ona nešto finije fakture sive je do oker boje dok su oni najfiniji nalazi narančasti u presjeku i uglačane tamnosive do crne boje površine. Velikom se broju nalaza ne može odrediti točan tip, a ukrašeni su urezivanjem kosih i vertikalnih linija (U2, U3, U5, U17), polukružnim koncentričnim linijama (U32), nasumično urezanim linijama (U27) i motivom trokuta (U18, U19) ili kombinacijom A-, ljestvičastog i motiva trokuta (U25, U26). Paralelne urezane linije mogu biti obrubljene nizovima otisaka (UO1, UO2, UO3, UO4, UO16) ili motivom bodljikave žice (UO27, UO28, UO33, UO34) (Dimitrijević 1961, T. XIII. 87-88, T. XIV. 95-96). Zanimljiv je i motiv šrafiranog kruga obrubljenog nizom otisaka (UO46) (Dimitrijević 1961, T. XIII. 89). Od oblika su prepoznate bikonične zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena ukrašene motivom jelove grančice i otiscima, s izljevom na ramenu (Z2c1: I3, U9, O6e) (Dimitrijević 1961, T. XIII. 85), bikonične zdjele konveksnog izvučenog ramena (Z5b1: A7b, U19, O1c) (Dimitrijević 1961, T. XIII. 92), čaše uglatog ramena ukrašenog urezanim paralelnim linijama (Č3: U5), šalice uglatog ramena ukrašene

⁴⁷ Rezultati arheoloških istraživanja u postupku su obrade i objave te se posebno zahvaljujem kolegici dr. sc. J. Balen što mi je na uvid dala neobjavljene keramičke nalaze iz 2010, 2012. i 2013. g.

girlandama, ljestvičastim i motivom bodljikave žice (Š3a: U20, U32, UO27) (Dimitrijević 1961, T. XII. 80), lonci konveksnog ramena (L3b: U9), vrčevi neodređenog oblika ukrašeni krivolinijskim šrafiranim motivima (U35, U36), posude s cjevastim izljevom (I3), posude tankih stijenki (čaše, šalice ili vrčevi) ukrašene otiscima na rubu (O1c). Među žlicama se javljaju one s tuljcem jednolike širine (Ž3a, Ž3b, Ž4a) te žlice s punim drškom (Ž7).

Među pregledanim je materijalom s arheoloških istraživanja 2010., 2012. i 2013. g. najveći broj nereferentnih ulomaka posuda. Keramika je većinom neukrašena i grube fature narančastih tonova dok su ulomci fine keramike uglačane površine tamnosivih i crnih tonova sporadični. Ulomcima posuda često se nije mogao odrediti tip, a ukrašeni su urezanim paralelnim linijama (U2, U5, U9, U15, U18), ljestvičastim (U21) ili krivolinijskim motivom (U36), „kaotičnim“ zrezivanjem (U27), urezanim V/A-, motivom jelove grančice ili girlanda te naizmjenice postavljenim nizom šrafiranih trokuta („Wolfzahnmuster“) obrubljenim nizom otisaka ili bodljikavom žicom (UO11, UO16-UO18, UO40, UO44), nizovima otisaka (O1c, O2d, O3d) ili stiliziranim zoomorfnim dršcima (D18). Ulomci čaša, šalice ili vrčeva tankih stijenki ponekad su ukrašeni nizom otisaka na rubu (O1a, d). Među prepoznatim su oblicima zdjela najbrojnije one koničnog trbuha. Mogu imati cilindrično rame (Z2a2) te nositi X-ručku (Z2a1: R3b), stožasto zadebljano rame (Z2b2) kada nose plastičnu aplikaciju (A7b) ili su ukrašene urezanim linijama obrubljenima nizom otisaka (UO4) te konveksno rame (Z2c1) ponekad s plastičnom aplikacijom (A7b) na prijelomu. Javljaju se i zdjele konveksnog trbuha i konkavnog ramena s ručkom (Z3a1: R3a) te zdjele konkavnog trbuha i cilindričnog ramena ukrašene urezanim linijama i motivom bodljikave žice (Z1a1: UO45) (Balén 2011, 336). Zastupljene su i zdjele otvorenog tipa ukrašene utiskivanjem i motivom bodljikave žice (Z5d: O6, UO27), konične neukrašene zdjele (Z6a1) (Balén 2011, 336) te jednostavne zaobljene zdjele ukrašene urezanim šrafiranim krivolinijskim trakama i utiskivanjem (Z8a: U36, O3f), urezanim cik-cak motivom (U12) ili plastičnim aplikacijama na rubu usta (A16). Među žlicama se javljaju one s tuljcem jednolike širine (Ž3a, Ž4a, Ž4b) te žlice sa zoomorfnim rubom (Ž5b) (Balén 2011, 336; 2013, 399).

PROVEDENE ANALIZE: AMS radiokarbonska analiza ugljena. Uzorak iz velikog jamskog objekta SJ 112 (U 19 iz SJ 70) dao je rezultat između 4040. i 3950. g. pr. Kr.

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 29-30; 1979a, karta 3; Okroša Rožić 2004, karta 2; Balén 2011; 2013; 2014.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Arheološki muzej u Zagrebu.

49. LASINJA-PERČIĆI

NASELJE: Novo Selo Lasinjsko.

OPĆINA/GRAD: općina Lasinja.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 178. Položaj nalazišta Lasinja-Perčići (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Zaseok Perčići, točniji položaj nepoznat.

NADMORSKA VISINA: Oko 115 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: V. Dukić donirao je 1928. g. Arheološkom muzeju u Zagrebu manji broj nalaza lasinjske kulture.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Nekolicina pronađenih ulomaka ukrašena je urezivanjem (U9, U15, U30), a jedan ulomak ruba zdjele nosi ukras izveden urezivanjem i utiskivanjem (U11, O1d). Jedini prepoznati tip je bikonična zdjela koničnog trbuha i cilindričnog vrata ukrašena urezivanjem (Z2a1: U14).

LITERATURA: Neobjavljeno.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Arheološki muzej u Zagrebu.

Slika 179. Ulomci keramike iz zaseoka Perčići (snimila i izradila L. Čataj)

50. LEMEŠ RAVENSKI-GRADINA

NASELJE: Lemeš.

OPĆINA/GRAD: Grad Križevci.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 180. Položaj nalazišta Lemeš Ravenski-Gradina (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Padina blage uzvisine podno koje teče potok Mravinec.

NADMORSKA VISINA: 150 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Rekognosciranja 1977. i 1979. g. provodi Gradski muzej Križevci, a prikupljeni su nalazi iz razdoblja neolitika i eneolitika za koje Z. Homen navodi da pripadaju lasinjskoj kulturi.

KERAMOGRAFIJA: Prikupljena je nekolicina nedijagnostičkih ulomaka lasinjske keramike.

LITERATURA: Marković 1978b; 1994, karta 9; Homen 1980, 45; Registar 1997, rbr. 633; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Križevci.

51. LUBENA-SALAJCI II

NASELJE: Lubena.

OPĆINA/GRAD: Općina Gradec.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 181. Položaj nalazišta Lubena-Salajci II (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Povišena greda koja se pruža u smjeru sjever-jug, s blagim otklonom prema jugozapadu. Zapadno od grede teče rijeka Glogovnica, istočno je potok Lubenica, a sjeverno potok Prašnica.

NADMORSKA VISINA: 125 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Nalazište je otkriveno 2016. g. prilikom terenskog pregleda trase nove željezničke pruge za prigradski promet na dionici Gradec-Sveti Ivan Žabno. Radove, kao i naknadna probna i arheološka istraživanja provodi tvrtka „Geoarheo“ d. o. o. (voditeljica H. Nodilo). Lokalitet se nalazi između stacionaža 2+930,00 i 3+195,00. Dodijeljeno je 748 stratigrafskih jedinica.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 17 413 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, laten?, antika, kasni srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Istraženo je osam objekata, višecelijskih struktura te veći broj jednostavnijih ukopa i jama od stupova. Objekti su nepravilnoga oblika kosih i okomitih stijenki i ravnoga dna. Dužina im varira od 3,3 m do 15,58 m. Među njima su najveći objekti 3, 7 i 8, a oko objekta 7 jame su od stupova krovne konstrukcije.

KERAMOGRAFIJA.⁴⁸ Prevladava gruba i prijelazna keramika. Prepoznata je šalica niskog trbuha i konkavnog ramena s trakastom ručkom ukrašena urezanim horizontalnim linijama te kosim linijama obrubljenim otiscima (Š2a: R3c, U6, UO6) (Lapić 2016a, sl. 13), vrč konkavnog ramena s trakastom ručkom ukrašen cik-cak motivom razdjeljenim linijama bodljikave žice (V5b: R1a, UO40), zdjele koničnog trbuha i cilindričnog vrata ukrašene nizovima otisaka na rubu i prijelomu (Z2a1: O6c) ili vertikalnim linijama obrubljenima motivom bodljikave žice (Z2a1: UO36) (Lapić 2016a, sl. 18), zdjela konkavnog trbuha i cilindričnog ramena (Z1a1: O7a) ukrašena dvostrukim nizovima otisaka koja stoji na punoj nozi ukrašenoj vertikalnim nizovima otisaka, urezanih linija i linije obrubljene otiscima (N5: O12a, U5, UO3) (Lapić 2016a, sl. 29) te žlica srednje dugog tuljca (Ž3a) (Lapić 2016a, sl. 19). Ulomak lonca ukrašen je dvjema kružnim aplikacijama (A3), ulomci noge ukrašene nizovima otisaka, kosim linijama i trokutima obrubljenima otiscima (N: O4c, UO6, UO23) (Lapić 2016a, sl. 14), ulomci vrčeva ukrašeni trokutima izvedenim kružnim otiscima (O13a) (Lapić 2016a, sl. 15-16), ulomci posuda ukrašeni kosim i vertikalnim linijama u motivu bodljikave žice (UO29, UO30), trokutima i horizontalnim linijama obrubljenima motivom bodljikave žice (UO42, UO35), girlandama obrubljenim nizom otisaka (UO44), trokutima izvedenima u bodljikavoj žici (UO32) i višestrukim nizovima koso postavljenih otisaka (O11) (Lapić 2016a, sl. 15-17).

LITERATURA: Lapić 2016a.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Privremeno u prostorima tvrtke „Georheo“ d. o. o.

Slika 182. a) Objekt 7 (Lapić 2016a, slika 7); b) Objekt 8 (Lapić 2016a, slika 8)

⁴⁸ Nalaze nije bilo moguće pregledati. Kolegici J. Lapić zahvaljujem na ustupljenom izvještaju.

52. LUDBREŠKI IVANEC-POLJE I

NASELJE: Ludbreški Ivanec.

OPĆINA/GRAD: Općina Rasinja.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 183. Položaj nalazišta Ludbreški Ivanec-Polje I (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Padina brijega na obroncima Kalničkog gorja, južno od sela Ludbreški Ivanec, iznad potoka Petkovca. Oko 500 m sjeverozapadno od nalazišta Polje II koje se nalazi na susjednom brdu.

NADMORSKA VISINA: 240 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Muzej grada Koprivnice (voditelj Z. Marković) 1982. g. proveo je manja sondažna istraživanja na površini od 44 m². Kako su se paralelno odvijala istraživanja na nalazištima Ludbreški Ivanec-Polje I i II, ova sonda, u kojoj je istražena jedna jama, označena je kao sonda III. Arheološka istraživanja nastavljena su 1983. g., a na prostoru od 150 m² (4 sonde) nisu pronađeni objekti već samo površinski nalazi.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 194 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Površinski nalazi, veća višećelijska jama.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađena je plitka jama (jama 1), koja je izlazila van granica sonde te nije istražena u cijelosti. Imala je nekoliko različito ukopanih nivoa. Pretpostavlja se da je ulaz bio na jugoistočnoj najplićoj strani. U jami je bilo ognjište te tragovi lijepa i pepela, a pronađene su i dvije jame od stupa.

KERAMOGRAFIJA: Većinu nalaza, koji su u pravilu neukrašeni i praškasti na dodir, čine nedijagnostički ulomci. Keramika je sivih i oker tonova. Ulomcima lonaca ne može se

odrediti tip, a ponekad nose ručku (R3a) (Marković 1983, T. 2. 15), (R3b) (Marković 1983, T. 1. 2), (R4b) (Marković 1983, T. 2. 8). Vrčevi nisu posebno zastupljeni, a prepoznat je tip konveksnog ramena i izvučenog ruba usta (V6d: R1a) (T. 46. 9) te onaj uglato izvedenog ramena (V2: U2, UO1) (Marković 1983, T. 3. 1). Ulomci neidentificiranih tipova posuda i nogu nose ukras urezanih paralelnih linija (U8) (Marković 1983, T. 3. 5), nizova otisaka (O3a, O3d) (Marković 1983, T. 1. 8), ponekad kombiniranih s urezanim linijama (UO1c, O7c) (T. 46. 7), (O19, UO2, UO3) (Marković 1983, T. 1. 4). Tipološki su najzastupljenije bikonične zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1) (T. 46. 5; Marković 1983, T. 2. 1-2), (Z2a2) (Marković 1983, T. 2. 17), (Z2a3) (Marković 1983, T. 2. 6), koje rijetko nose ukras (Z2a1: O6a) (Marković 1983, T. 2. 13), (Z2a2: A16) (Marković 1983, T. 2. 5), (Z2a2: O6a) (Marković 1983, T. 2. 12), (Z2a4: O2c) (Marković 1983, T. 2. 7). Jedno cjedilo perforiranih stijenki ovog je tipa posude (Z2a1: C2) (T. 46. 4). Zastupljene su i zdjele koničnog trbuha i stožastog ramena (Z2b1) (T. 46. 3), (Z2b3: U4) (T. 46. 2). Prepoznate su i zdjele konveksnog trbuha (Z3c2) (Marković 1983, T. 2. 3), (Z3d) (Marković 1983, T. 2. 16). Nešto su rjeđe zaobljene zdjele: duboke polukuglaste (Z8b1) (Marković 1983, T. 3. 6) i kuglaste (Z8c) (Marković 1983, T. 2. 18). Zdjele otvorenog tipa s perforiranom aplikacijom (Z5a1: D20) (T. 46. 6) i one konveksnog trbuha (Z1a1: A7a) (Marković 1983, T. 1. 1), (Z1b) (T. 46. 1) sporadične su.

LITERATURA: Marković 1983; 1986a; 1986b; 1986h; 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 641; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej grada Koprivnice.

53. LUDBREŠKI IVANEC-POLJE II

NASELJE: Ludbreški Ivanec.

OPĆINA/GRAD: općina Rasinja.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 184. Položaj nalazišta Ludbreški Ivanec-Polje II (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Padina brijega na obroncima Kalničkog gorja, južno od sela Ludbreški Ivanec, blizu potoka Petkovca. Oko 500 m jugoistočno od lokaliteta Polje I koje se nalazi na susjednom brdu.

NADMORSKA VISINA: 231 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Muzej grada Koprivnice (voditelj Z. Marković) 1982. g. proveo je manja sondažna istraživanja, a istražene su dvije sonde i površina od 40 m² koje nisu dale rezultata. Istraživanja su nastavljena 1983. g., kada je istražena sonda A veličine 60 m², koja nije dala rezultata, i sonda B veličine 30 m², u kojoj su pronađeni nalazi iz različitih razdoblja. Kako su se nalazišta Ludbreški Ivanec I i II istraživala paralelno, sonda B označena je kao sonda IX.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 130 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i licenska kultura, antika, kasni srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski nalazi, jama većih dimenzija.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: U sondi B pronađena je velika jama duboka gotovo 2 m, koja je na dubini od 160-170 cm bila nabijena keramikom, šljunkom i pepelom. Izlazila je van granica sonde te nije istražena u cijelosti.

KERAMOGRAFIJA: Većinu nalaza, koji su u pravilu neukrašeni i praškasti na dodir, čine nedijagnostički ulomci. Keramika je sivih i oker tonova. Nekolicina je ulomaka posuda kojima se ne može odrediti tip ukrašena utiskivanjem (O4a) (T. 47. 9) ili kombinacijom urezivanja i utiskivanja (UO1) (T. 47. 12), (U2, O14a) (T. 47. 10). Od prepoznatih oblika najčešće su bikonične zdjele koničnog trbuha (Z2a1) (T. 47. 1, 7), (Z2c2) (T. 47. 2), koje mogu imati izljev (Z2c1: I2) (T. 47. 3). Zastupljena je i ukrašena zdjela koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z1a1: O6a, UO3a) (T. 47. 5) te zdjela zatvorenog tipa konveksnog ramena (Z4c: A7a) (T. 47. 4). Pronađena je žlica kratkog tuljca (Ž6) (T. 47. 8).

LITERATURA: Marković 1983; 1986a; 1986b; 1986i; 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 642; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej grada Koprivnice.

54. MAČKOVEC-BALOGOVEC

NASELJE: Mačkovec.

OPĆINA/GRAD: Grad Čakovec.

ŽUPANIJA: Međimurska.

Slika 185. Položaj nalazišta Mačkovec-Balogovec (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Krajnje istočne blage padine Međimurskih gorica u Gornjem Međimurju koje prelaze u mursko-dravsku nizinu Donjeg Međimurja.

NADMORSKA VISINA: 200 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: U nekoliko navrata početkom 21. st. J. Đebi, stanovnik zaseoka Balogovec, donosi arheološke nalaze lasinjske kulture u Muzej Međimurja Čakovec, koje je navodno pronašao prilikom iskopa septičke jame. Probna arheološka istraživanja tijekom 2015. g. proveo je Hrvatski restauratorski zavod (voditeljica L. Čataj). Istraženo je 11 sondi istočno od glavne ceste koja prolazi mjestom te je obavljen terenski pregled obližnjih njiva. U niti jednoj od istraženih sonda nisu pronađeni prapovijesni objekti. U sondama najbliže kući ispod koje su navodno prikupljeni nalazi pronađeno je 10-ak malih nedijagnostičkih ulomaka prapovijesne keramike koji se ne mogu pobliže datirati.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 46 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, starije željezno doba, novi vijek.

KERAMOGRAFIJA: Među dijagnostičkim je ulomcima prepoznat lonac visokog koničnog trbuha i kratkog blago stožastog ramena (L5a), bikonična zdjela konkavnog trbuha i cilindričnog ramena s dvije trakaste ručke (Z1a1: R1b), zdjela zatvorenog tipa konveksnog trbuha i konkavnog ramena ukrašena nizom ovalnih otisaka na prijelomu (Z4d: O2c), šalica

koničnog trbuha i konkavnog ramena s polukružnom ručkom (Š1b: R1b), plosnati poklopac (P1), konkavna noga zaobljenog tijela (N2c2) te žlice jednostavnog obrisa dugog (Ž1b) ili srednje dugog tuljca (Ž3a), kao i žlica srednje dugog tuljca koji se s recipijentom spaja ispod ruba (Ž4a).

Slika 186. Dijagnostički ulomci keramike s nalazišta Mačkovec-Balogvec (snimila i izradila L. Čataj)

LITERATURA: Registar 1997, rbr. 1000; Čataj 2015.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej Međimurja Čakovec.

55. MAJUR

NASELJE: Majur.

OPĆINA/GRAD: Općina Farkaševac.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 187. Položaj nalazišta Majur (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Padine prirodno povišene grede koja se prostire u smjeru sjever-jug.

NADMORSKA VISINA: 125 mnm.

TERENSKI PREGLED: Tijekom 2007. g. Institut za arheologiju u Zagrebu (K. Jelinčić, B. Šiljeg) obavlja rekognosciranje u Majuru i Ladincu uz rječicu Veliku. U Majuru su prikupljeni nalazi lasinjske i možda korenovske kulture, a na obližnjim položajima i oni iz razdoblja antike i srednjeg vijeka.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Korenovska (?) i lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA⁴⁹: Prikupljena je nekolicina ulomaka lasinjske keramike, među kojima su i dva ulomka ukrašena kružnim (A2) (Tkalčec et al. 2007, T. 1. 2) i ovalnim aplikacijama (A1) (Tkalčec et al. 2007, T. 1. 4) te ulomak bikonične posude (vjerojatno lonca) ukrašen nizom trokutastih otisaka na prijelomu (O2e) (Tkalčec et al. 2007, T. 2. 2).

LITERATURA: Tkalčec et al. 2007.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Institut za arheologiju u Zagrebu.

⁴⁹ Nalazi nisu pregledani.

56. MALO KORENOVO-VOJVODINAC, GALOVAC, DABRAVINE

NASELJE: Malo Korenovo.

OPĆINA/GRAD: Grad Bjelovar.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 188. Položaj nalazišta Malo Korenovo-Vojvodinac, Galovac, Dabrovine (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Južna padina velikog zaravnjenog brijega uz neposrednu blizinu rijeke Česme.

NADMORSKA VISINA: 134 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Slučajni nalazi sakupljaju se još od 1940-ih godina. Gradski muzej Bjelovar (voditelj S. Vuković) 1956. i 1957. g. provodi probna arheološka istraživanja na 81 m², a 1961. g. S. Dimitrijević istražio je 48 m². Radi se o nalazištu korenovske kulture, a dva su lasinjska nalaza pronađena na površini.

PRISUTNA RAZDOBLJA: Korenovska i lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Pronađena je neukrašena bikonična bočica s ušicama za vješanje (B1a: D16) te ulomak keramike ukrašen urezanim kosim linijama i bodljikavom žicom (UO37) (Dimitrijević 1961, T. VIII. 53).

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 26, T. VIII. 53; Lovrenčević 1968, 232; Težak-Gregl 1986; Marković 1994, karta 9; Miklik 2003, karta 2; Okroša Rožić 2004, karta 2; Jakovljević 2012a, rbr. 69.

MJESTO POHRANE NALAZA: Filozofski fakultet u Zagrebu, Gradski muzej Bjelovar.

57. NEDELIŠĆE-STARA VES

NASELJE: Nedelišće, Strahoninec.

OPĆINA/GRAD: Općine Nedelišće i Strahoninec.

ŽUPANIJA: Međimurska.

Slika 189. Položaj nalazišta Nedelišće-Stara Ves (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Široko područje (oko 1 km²), lagano uzdignuto od ostalog prostora. U prošlosti je vjerojatno bilo ispresijecano tokom rijeke Trnave i njezinim pritocima. Nalazi se između naselja Nedelišće i zapadnog predgrađa Čakovca.

NADMORSKA VISINA: 166 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Zbog iskopa novog rasteretnog kanala potoka Trnave (zbog gradnje rotora) tijekom 2004. g. provedena su zaštitna arheološka istraživanja (voditelj L. Bekić, Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda). Izvođač radova dijelom je već iskopao kanal te je većina stratigrafskih jedinica zabilježena u pokosu kanala, a manji dio prilikom zaustavljanja rada bagera zbog uočavanja arheoloških promjena. Nadzor iskopa kanala obavljen je na približno 8200 m², od čega na arheološku sondu otpada oko 450 m². Ukopi iz različitih razdoblja bili su na većim udaljenostima, u horizontalnoj stratigrafiji. Tijekom probnih arheoloških istraživanja 2006. g., koja je vodio Muzej Međimurja Čakovec (voditeljica B. Kovačić) istražene su dvije sonde ukupne površine 154 m² sjeverno od sonde iz 2004. g. U arheološkim istraživanjima 2009. g., koje je vodio L. Bekić (HRZ) istražene su tri sonde ukupne površine oko 50 m², smještene između iskopa iz 2004. i 2006. g.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 654 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasno brončano doba, kasna antika, rani srednji vijek, razvijeni srednji vijek, novi vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski sloj, poremećeni slojevi, hodni sloj (?), podnica, jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: U 2004. g. pronađen je tanak hodni sloj i dvije jame, od kojih je jedna opisana kao poluzemunica, a druga kao otpadna jama. U istraživanjima 2006. g. pronađena je jedna jama nepravilnog oblika dimenzija 1,5 x 2 m, u čijem su gornjem dijelu zapune bili kasnobrončanodobni nalazi, a u donjem lasinjski. Nešto sjevernije pronađen je sloj od oblutaka, interpretiran kao podnica nadzemnog objekta. U istraživanjima 2009. g. pronađen je sloj s nalazima iz razdoblja lasinjske kulture i ranog srednjeg vijeka.

KERAMOGRAFIJA: Među keramičkim je nalazima većina nedijagnostičkih ulomaka, a uglavnom potječu iz jame 3. Loncima se uglavnom ne može odrediti tip, osim ulomaka zaobljenog tijela s ručkama (L7: R3a) (Bekić 2006d, T. 2. 2), (L7: R3b) (Bekić 2006d, T. 2. 4). Vrčeve prepoznamo po dugim trakastim ručkama (R1a) (Bekić 2006d, T. 1. 11, T. 3. 1). Nekolicina ulomaka nešto finije fakture ukrašena urezanim linijama (U2) (Bekić 2006d, T. 1. 7), (U5) (Bekić 2006d, T. 1. 5), (U6) (Bekić 2006d, T. 1. 6), utiskivanjem (O2c) (Bekić 2006d, T. 1. 4), kosim urezanim linijama iznad kojih je niz otisaka (UO10) (Bekić 2006d, T. 1. 2) ili vertikalnim linijama obrubljenima bodljikavom žicom (UO34) (Bekić 2006d, T. 3. 10) možda je pripadala vrčevima. Zdjele su uglavnom neukrašene ili nose jezičaste aplikacije na prijelomu. Najzastupljenije su one koničnog trbuha i cilindričnog ramena, koje nose plastičnu aplikaciju (Z2a1: A7a) (Bekić 2006d, T. 1. 9), (Z2a2: A7b) (Bekić 2006d, T. 3. 8), (Z2a2: A2) (Bekić 2006d, T. 3. 9) ili stožastog ramena koje nosi urezani i utisnuti ukras (Z2b1: O1c, U2) (Bekić 2006d, T. 3. 3). Zdjela otvorenog tipa konkavnog trbuha i konveksnog ramena (Z5a1) (Bekić 2006d, T. 1. 14) vjerojatno je stajala na nozi. Neukrašene su duboka zaobljena zdjela (Z8b2) (Bekić 2006d, T. 1. 8) i ona zatvorenog tipa visokog koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z4c) (Bekić 2006d, T. 3. 4). Dno posude ukrašeno s unutarnje strane urezanim V-motivom obrubljenim bodljikavom žicom (UO33) (Bekić 2006d, T. 1. 1) vjerojatno je pripadalo zdjeli, a rub posude na kojemu je vertikalno postavljena plastična aplikacija (A15) (Bekić 2006d, T. 3. 2) loncu ili zdjeli. Od nekoliko pronađenih žlica, trima se mogao odrediti tip: dvije imaju srednje dugi tuljac jednolike širine (Ž3a) (Bekić 2006d, T. 2. 9, 10), a jedna kratak tuljac (Ž6a) (Bekić 2006d, T. 2. 8). Pronađen je plosnati poklopac s drškom (P1a1: D9) (Bekić 2006d, T. 2. 6).

LITERATURA: Bekić 2005b; 2006d; 2010a; Kovačić 2007.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Muzej Međimurja Čakovec.

58. NOVA PLOŠČICA-ŠIPRAKOV BENT

NASELJE: Nova Ploščica.

OPĆINA/GRAD: Općina Velika Trnovitica.

ŽUPANIJA: Bjelovarko-bilogorska.

Slika 190. Položaj nalazišta Nova Ploščica-Šiprakov bent (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Strma padina brijega, koja se prema jugozapadu spušta u široku dolinu uz rijeku Česmu.

NADMORSKA VISINA: 138 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Đ. Jakšeković iz Drljanovca 1963. g. obavlja rekognosciranje te pronalazi lasinjsku keramiku i kamene artefakte.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Malobrojni ulomci keramike uglavnom su predstavljeni neodredivim tipovima uglavnom neukrašenih lonaca koji mogu imati ručku. Od ukrasa se naziru urezane linije ili otisci te motiv bodljikave žice (UO27, UO36).

LITERATURA: Marković 1994, karta 9; Jakovljević 2012a, rbr. 435.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Bjelovar.

59. NOVA RAČA-ŠUMA JASENOVA

NASELJE: Nova Rača.

OPĆINA/GRAD: Općina Nova Rača.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 191. Položaj nalazišta Nova Rača-šuma Jasenova (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Južna blaga padina brežuljkastog terena.

NADMORSKA VISINA: 142 mm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Slučajni nalazi pronađeni su 1979. i 1987. g. prilikom kopanja zemlje uz cestu koja vodi prema Slovinskoj Kovačici.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Brezovljanski tip sopotske, korenovska i lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Ulomci koji vjerojatno pripadaju loncima i vrčevima ukrašeni su nizovima otisaka (O5a, O11c), urezanim motivom jelove grančice (U9), nizovima otisaka koji mogu obrubljivati kose urezane linije (UO6a) A-motiv (UO7c) ili V-motiv (UO33a), motivom pravokutnika (UO26) i A-motivom izvedenim bodljikavom žicom (UO32). Učestao je ljestvičasti motiv, koji se javlja u vidu ravno (U20b) i koso (U21b) postavljenog motiva, kosih linija obrubljenih ljestvičastim motivom (U25a) ili šrafiranog trokuta obrubljenog ljestvičastim motivom (U26a). Jedan ulomak bikonične zdjele vjerojatno pripada tipu koničnog trbuha i cilindričnog vrata (Z2a1). Ulomci trakastih ručki (R1a) vjerojatno pripadaju vrčevima.

LITERATURA: Jakovljević 1989, 19-20; 2012a, rbr. 327; Registar 1997, rbr. 877; Miklik 2003, 35, karta 1; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE NALAZA: Gradski muzej Bjelovar.

60. NOVO ČIČE

NASELJE: Novo Čiče.

OPĆINA/GRAD: Grad Velika Gorica.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 192. Položaj nalazišta Novo Čiče (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Naplavna nizina koju presijeca rijeka Odra s rukavcima.

NADMORSKA VISINA: 102 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Muzej Turopolja 1962. g. obavlja sondažna istraživanja zbog gradnje jezera. a uz rimske i avaroslavenske grobove istražena je i prapovijesna jama.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Nepoznato.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i vinkovačka kultura, antika, rani srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Jama, sloj (?).

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađena je jedna jama interpretirana kao naseobinska.

KERAMOGRAFIJA: Jedna od posuda koja se u objavama pripisuje lasinjskoj pripada nešto mlađoj vinkovačkoj kulturi. Pregledom materijala ustanovljeno je nekoliko ulomaka keramike neodređenog tipa narančaste boje u presjeku i sive na površini, od kojih jedan nosi ukras kosih urezanih linija (U2). U jami je pronadeno i više ulomaka lonca ukrašenog ljestvičastim motivom (L3b: U23) (Vinski-Gasparini 1981, sl. 2. 2) koji se može pripisati lasinjskoj kulturi.

LITERATURA: Vinski-Gasparini 1981, 110, Sl. 2. 1-2; Radovčić, Škoberne 1989, 84; Cvitković 1994, 23; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Arheološki muzej u Zagrebu.

61. OTOČAC-STARI GRAD

NASELJE: Otočac.

OPĆINA/GRAD: Grad Otočac.

ŽUPANIJA: Ličko-senjska.

Slika 193. Položaj nalazišta Otočac-Stari grad (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno u dolini Gacke, okruženo manjim prirodnim uzvišenjima. U razdoblju srednjeg vijeka radilo se o otočiću (kojeg je činila Gacka sa svojim rukavcima) u močvarnom području. Iako nije poznato pružanje toka Gacke i njenih pritoka, boja i konzistencija slojeva iz tog razdoblja govore o vlažnom okolišu.

NADMORSKA VISINA: 451 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prva arheološka istraživanja provedena su 2012. g. prvenstveno zbog frankopanskog utvrđenja, a od 2014. g. do danas kontinuirano se provode pod voditeljstvom T. Kolak iz Muzeja Like Gospić. Istraženo je šest sondi, a u gotovo svima su prisutni sporadični nalazi lasinjske kulture. U sondi 4 istražen je eneolitički horizont naseljavanja, koji se pretpostavlja i u sondi 6 (nije istražena u cijelosti).

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 283 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lendelska i lasinjska kultura, kasni srednji i novi vijek.

KONTEKST NALAZA: Intaktni i poremećeni slojevi, vatrište.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: U sondi 4 uočeni su ostaci kompaktne zapečene zemlje i vatrišta koji vjerojatno pripadaju nadzemnom objektu nepoznate veličine, koji se širi van granica sonde. Veličina naselja i gustoća objekata nije poznata. U najnižem, muljevitom sloju

(SJ 17) s najvećom količinom nalaza, miješaju se oni lendelske i lasinjske kulture. U sloju nivelacije (SJ 16a/17) nalazi su lasinjske kulture.

KERAMOGRAFIJA: Najviše nalaza potječe iz najnižeg sloja (SJ 17) koji je datiran u sam kraj lendelske i početak lasinjske kulture. Keramika se odlikuje izuzetno dobrom kvalitetom pečenja, tvrda je i ne praškasta na dodir. U glini se zamjećuju veće ili manje količine mineralnih primjesa. Boja posuda uglavnom je oker, a rjeđe smeđih tonova. Manja količina crne keramike fine je fature i rezervirana za zdjele, šalice i vrčeve. Među tipovima dominiraju lonci, ponekad dosta velikih dimenzija, a učestale su i zdjele. Velik postotak posuda (najčešće lonci) nosi ukras, od kojeg je najzastupljenije urezivanje dok se utiskivanje i plastične aplikacije javljaju rjeđe.

Velik dio keramike iz ovog sloja pripada lendelskoj kulturi ili prikazuje osobitosti koje se javljaju unutar lendelske i lasinjske kulture. Lendelskoj bi kulturi pripisali ulomke lonaca i zdjela u gornjem dijelu ukrašene cik-cak motivom izvedenim utiskivanjem duguljastih kapljičastih linija (Kolak u tisku, T. 10, T. 13) te ulomke lonaca blago prema van zadebljanog ruba usta koje nose ukras nepravilno izvedenih horizontalnih ili kosih linija (Kolak u tisku, T. 2. 4-5). Tvrdo pečeni lonci oker boje velikih dimenzija također bi pripadali kasnoj lendelskoj kulturi.

Lasinjska keramika (SJ 17) često je tamnijih tonova, a među loncima prepoznati su oni zaobljenog tijela i stožastog vrata, ukrašeni urezanim linijama obrubljenim nizovima otisaka (L7b: UO16) (Kolak u tisku, T. 1. 3), lonci niskog trbuha i konkavnog ukrašenog ramena (L2a: UO14) te lonci koničnog trbuha i konveksnog ukrašenog ramena (L3b: U1), koji mogu imati ručku (L3b: R1b, UO10) (Kolak u tisku, T. 12. 29). Tijela posuda često su ukrašena urezanim cik-cak ukrasom (U9; U11), a njihovi rubovi mogu nositi ukras izveden utiskivanjem (O1). Pronađen je ulomak keramike ukrašen mrežastim urezanim ornamentom i linijom otisaka (U29, O2) (Kolak u tisku, T. 3. 8). Javljaju se vrčevi uglato izvedenog ramena koje nosi ukras urezanih linija iznad kojih su nizovi otisaka (V2: UO9). Slične su im šalice uglatog ramena koje nosi ukras (Š3a: R3a, O1, UO16) (Kolak u tisku, T. 3. 7), (Š3a: U4) (Kolak u tisku, T. 3. 9). Pronađena je i jedna trakasta ručka ukrašena motivom jelove grančice (R1a: U9). Od šalice su prepoznate i one konkavnog ramena i koničnog trbuha (Š2b: R1b) (Kolak u tisku, T. 14. 32). Među čašama prepoznata je ona konkavnog tijela debljih stijenki (Č7a) (Kolak u tisku, T. 5. 12). Najveće bogatstvo oblika pokazuju zdjele, među kojima prevladavaju one koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1, Z2c2) (Kolak u tisku, T. 5. 13), koje mogu imati trokutastu plastičnu aplikaciju (Z2c2: A7a) (Kolak u tisku, T. 5. 14). Učestale su i zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1, Z2a2) (Kolak u tisku, T. 11.

27), ponekad s trokutastom aplikacijom na prijelomu (Z2a2: A7b) (Kolak u tisku, T. 11. 28). Rijetko se javljaju zdjele konkavnog trbuha, ponekad ukrašene (Z1b: A3, UO14) (Kolak u tisku, T. 4. 11). Zdjela konveksnog trbuha s cjevastim izljevom možda također pripada lasinjskoj kulturi (Z3d: I3) (Kolak u tisku, T. 7). Javljaju se šuplje noge posuda, ali im se ne može odrediti tip. Cjedila (C2) (Kolak u tisku, T. 14. 34), žlice (Ž1a) i poklopci (P2) su sporadični. U ovom su sloju posebno zanimljiva dva zoomorfna nalaza koji prikazuju životinjsku glavu izdužene njuške s dva uzdignuta uha: probušeni držak ukrašen urezima (D19) (Kolak u tisku, T. 15. 35) i horizontalna trokutasta ručka koja završava zoomorfnom glavom (R5c: D19), koja se nalazila na bikoničnoj zdjeli fine uglačane površine, ukrašena urezanim linijama obrubljenima nizom otisaka (UO9). Od posebnih oblika pronađena je bogato ukrašena cilindrična pintadera (PI1: U3, UO47, UO49), probušena keramička pločica (KP1) i lunulasti uglačani ulomak probušen na krajevima (KP1).

U sloju nivelacije (SJ 16/17) keramika pokazuje lasinjske karakteristike. Bikonični lonci ukrašeni su urezanim linijama (U9; U14). Od oblika su prepoznati lonci konveksnog ramena i koničnog trbuha s ručkama (L3b: R3a, U11) i oni stožastog ramena i kratkog cilindričnog vrata s ušicama ispod ruba (L4c: D11d). Rubovi posuda mogu nositi ukras izveden utiskivanjem (O1). Među zdjelama daleko su najzastupljenije one koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1), na kojima su ponekad vidljivi ostaci prevlake. Zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena mogu biti ukrašene (Z2a1: U11) ili imati izljev (Z2a2: I1), a one stožastog ramena nose plastičnu aplikaciju (Z2b2: A7b). Šalice su zastupljene tipom visokog koničnog trbuha i konkavnog ramena s kružnom ručkom pravokutnog presjeka (Š1b: R1d) i tipom niskog konkavnog trbuha, konveksnog ramena i koničnog vrata (Š4a). Sporadično se javljaju ulomci nogu, koji ponekad na dnu nose ukras (N: U18) te ulomci cjedila (C2).

PROVEDENE ANALIZE: Provedene su AMS analize na dva uzorka ugljena i jednom uzorku životinjske kosti koja pripada kozi/ovci. Najniži sloj crne zemlje (SJ 17) sješta se u kraj lendelske i početak lasinjske kulture: 4449. – 4232. g. pr. Kr. (tab. 5. 26). Miješani sloj gline i crne zemlje iznad (SJ 16a/17) dao je datum 4235. – 4050. g. pr. Kr. (tab. 5. 28). Najmlađi je datum dobiven iz kosti prikupljene u vatrištu (SJ 52) koji je u rasponu od 4175. do 3947. g. pr. Kr. (tab. 5. 27).

LITERATURA: Kolak 2013; 2015; Kolak u tisku.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Pučko otvoreno učilište Otočac, dio privremeno u Muzeju Like Gospić.

<i>Lasinjska kultura</i>

Z2a2: I1		Z2c1	Z2c2: A7a

Z1b: A3, UO14	L3b: U1		Š3a: R3a, O1, UO16		P2

R5c: D19		D19	PI1: U3, UO47, UO49		KP1
<i>Lendelska kultura</i>

Slika 194. Izbor nalaza iz Otočca (snimila i izradila L. Čataj)

muzeja u Karlovcu (L. Čučković) i Zavičajnog muzeja Ozalj (B. Stregar) uz sudjelovanje Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (dr. sc. T. Težak-Gregl). Arheološka istraživanja nakratko su se nastavila tek 2002. g. u organizaciji Pučkog otvorenog učilišta „Ivan Belostenec“, a pod vodstvom L. Čučkovića (Gradski muzej Karlovac). Istraživanja su se odvijala u prizemnim prostorijama sjevernog krila Staroga grada te ispred njegovog južnog pročelja, gdje je istraženo nekoliko sondi širine 3 m.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Nepoznato.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lendelska, lasinjska i vučedolska kultura, kasno brončano doba, starije željezno doba, antika i srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Slojevi i jama s nalazima iz različitih razdoblja.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Tijekom istraživanja 1990-ih godina, u sjevernom dvorištu i ispod žitnice, u prapovijesnom su sloju otkriveni lasinjski i kasnolendelski nalazi. Istražena je zemunica smještena u prirodnom udubljenju stijene, u kojemu je bilo više slojeva naseljavanja ukupne debljine do 2 m. U jednom je njenom kutu pronađena veća količina lijepa i ostaci peći. Nisu pronađeni tragovi krovne konstrukcije, ali se pretpostavlja da je imala stambenu namjenu, kako zbog gore navedenih nalaza tako i zbog kamenih žrvnjeva, kamenog i košanog oruđa koji su bili u njenim zapunama. Iz zemunice je prikupljena lendelska i lasinjska keramika. Devastirana je gradnjom u kasnijim razdobljima. U glavnom dvorištu, ispred južnog pročelja sjevernog krila, ispod srednjovjekovne su kaldrme i antičkih slojeva pronađeni i oni prapovijesni. Pripadali su vučedolskoj, lasinjskoj i lendelskoj kulturi. U lasinjskom je sloju pronađena čeljust djeteta starosti 4-5 godina.

KERAMOGRAFIJA: Većina prapovijesnih nalaza pronađenih 1990-ih godina pripada lendelskoj kulturi. Gruba lendelska keramika uglavnom je oker tonova, a fina je uglučane crvene površine (tzv. lendelska sigilata) ili bojana. Lonci su najzastupljeniji tip posuda, uglavnom imaju konkavno rame i cilindričan vrat. Često su ukrašeni urezanim vertikalnim ili cik-cak linijama, a s obzirom da se takva keramika javlja i u lasinjskoj kulturi, ponekad se ulomci nisu sa sigurnošću mogli pripisati jednoj ili drugoj kulturi. Za lendelsku su keramiku karakteristični nizovi većih otisaka na prijelomu lonaca, a često i na njihovom rubu.

Keramika lasinjske kulture sastoji se od lonaca, vrčeva, zdjela, šalica, žlica i bočica. Kvalitetom pečenja i obrade površine gotovo da prati dobro pečenu lendelsku keramiku, a od nje se razlikuje pojavom crne uglučane keramike, jezičastih aplikacija i uglatim oblikovanjem ramena. Lonci su uglavnom tamnijih tonova i imaju konveksno ili uglato rame. Ulomak lonca ima konveksno rame ukrašeno urezanim vertikalnim cik-cak motivom i paralelnim linijama (L3b: U5, U11), a konveksnog je ramena i lonac blago konkavnog trbuha, konveksnog

ramena i stožastog vrata, ukrašen plastičnim aplikacijama i urezanim linijama iznad kojih je niz otisaka (L10: A2, UO9) (Težak-Gregl 2005, br. 24). Ulomak gornjeg dijela lonca stožastog vrata ima malu trakastu ručku, niz otisaka na rubu i urezane horizontalne linije (L4a: R3a, O1a, U6) (Grandić 2001, T. 10. 1). Loncu vjerojatno pripada i posuda uglatog ramena ukrašenog motivom jelove grančice sa cjevastim izljevom (L6a: I3, U9). Vrčevi uglatog ramena ukrašeni su urezivanjem (V2a: R1a, U5), dok su oni zaobljenog tijela neukrašeni (V7a). Šalice su također neukrašene, fine fature, s ručkama pravokutnog presjeka. Mogu imati uglato (Š3a: R1a) ili konkakavno rame (Š2b: R1b). Od zdjela su prepoznate bikonične koničnog trbuha i konveksnog ramena, koje mogu biti neukrašene (Z2c1), imati jezičastu aplikaciju (Z2c1: A7a), nizove otisaka (O6a) ili kljunasti izljev i ukras izveden urezanim linijama i otiscima (Z2c1: I1, UO9) (Težak-Gregl 2001b, Pl. 4. 7). Kljunasti je izljev (I1) imala i posuda neodredivog tipa. Ulomci posuda neodređenog oblika ukrašeni su urezivanjem: ljestvičastim motivom (U23b) (Težak-Gregl 2001b, Pl. 4. 1), cik-cak motivom i vertikalnim linijama (U9, U6) (Težak-Gregl 2001b, Pl. 4. 3), V-motivom i horizontalnim linijama iznad (U16), jednostavnim horizontalnim i vertikalnim linijama (U3, U4, U5, U7), šrafiranim trokutima (U18) kosim i vertikalnim linijama obrubljenim otiscima (UO4, UO10) te naizmjenice postavljenim vertikalnim cik-cak i ravnim linijama (U28). Žlice imaju srednje dug ili dugi tuljac (Ž3a, Ž3b, Ž4a), a pronađen je i ulomak žlice fine fature s punim drškom zoomorfnog završetka (Ž7: D18). Pronađena je i jedna bočica širokog otvora s dvije ušice na rubu (B3a: D14).

LITERATURA: Čučković 1992; 2002; 2003; Težak-Gregl 1994; 2001b; 2005; Grandić 2001; Rajić 2003; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Zavičajni muzej Ozalj; Gradski muzej Karlovac.

	L3b: U5, U11	L6a: I3, U9	V2a: R1a, U5

L10: A2, UO9	Z: O6a	Ž7: D18	B3a: D14

Slika 197. Neki od tipova posuda i ukrasa iz Ozlja (snimila i izradila L. Čataj)

63. PAVLOVEC-ŠARUTANOV BRIJEG

NASELJE: Pavlovec.

OPĆINA/GRAD: Grad Križevci.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 198. Položaj nalazišta Pavlovec-Šarutanov brijeg (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Lokalitet je smješten na prirodnom uzvišenju s blagom padinom prema jugozapadu. Sjeveroistočno od njega protječe potok Črnc.

NADMORSKA VISINA: 120 mm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Sondiranje iza kuće V. Šarutana 1946. ili 1948. g. obavio je V. Dukić, ali ne postoje podaci o istraživanju. Prilikom obilaska lasinjskih nalazišta 1977. g., Z. Marković pronašao je ulomke keramike na brijegu i oranici ispod njega.

KERAMOGRAFIJA: Među dijagnostičkim su ulomcima najzastupljenije bikonične zdjele čiji prijelom nije vidljiv s unutarnje strane. Mogu biti visokog konkavnog trbuha i cilindričnog ramena ukrašene nizovima otisaka na prijelomu i ispod ruba te urezanim kosim paralelnim linijama s vanjske i dvostrukom linijom kosih kružnih otisaka s unutarnje strane (Z1a2: UO10, UO30) (Korošec 1962, T. 11. 1) ili visokog koničnog trbuha i cilindričnog ramena ukrašene dvostrukim nizovima vodoravnih otisaka i višestrukim nizovima kosih otisaka (Z2a4: O22a) (Korošec 1962, T. 11. 7). Prisutne su i zdjele koničnog trbuha i stožastog ramena ukrašene nizovima otisaka i motivom sunca izvedenim utiskivanjem (Z2b2: O3a, O20ag) (Korošec 1962, T. 6. 9); zdjele koničnog trbuha, stožastog vrata i lagano izvučenog ruba usta (Z10a: O22a) (Korošec 1962, T. 5. 8) te duboke zaobljene zdjele s vertikalnom trokutastom istakom na rubu usta (Z8b2: A16) (Korošec 1962, T. 7. 2). Ulomak bikoničnog lonca ukrašen je višestrukim motivom bodljikave žice postavljenim koso i vertikalno te

jednostrukim nizom kružnih otisaka (L: UO29, UO30, O2a) (Korošec 1962, T. 9. 2). Ulomak niske konkavne šuplje noge ukrašen je vertikalnim linijama obrubljenima motivom bodljikave žice (N3a: UO34) (Korošec 1962, T. 9. 3). Zanimljivost predstavljaju zdjele ukrašene s unutarnje strane koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2c2: O4a, UO34, UO29) (Korošec 1962, T. 5. 1) ili koničnog trbuha i koničnog izvučenog ramena (Z5c1: O6a, O9a) (Korošec 1962, T. 4. 6);. Motiv bodljikave žice izveden žlijebljenom linijom preko koje su gusto postavljeni kružni otisci veoma se često javlja na keramici (UO29) (Korošec 1962, T. 6. 3). Čest je i ukras izveden utiskivanjem (O9a) (Korošec 1962, T. 5. 9), ponekad u kombinaciji s urezanim linijama (UO4) (Korošec 1962, T. 9. 5). Javljaju se i posude na nozi čiji se točan oblik ne može odrediti.

LITERATURA: Korošec 1962, 5, 7, 41; Marković 1978a; 1994, karta 9; Dimitrijević 1979a, karta 3; Homen 1990, 52; Registar 1997, rbr. 668; Okroša Rožić 2004, 20, karta 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Križevci.

L: UO29, UO30, O2a	Z1a2: UO10, UO30

Z2a4: O22a	Z2b2: O3a O20ag	Z10a: O22a

Slika 199. Neki od tipova posuda i ukrasa iz Pavlovca (snimila i izradila L. Čataj)

64. PETERANEC-CERINE III I VRATNEC II

NASELJE: Peteranec.

OPĆINA/GRAD: općina Peteranec.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 200. Položaj nalazišta Vratnec II sjeverno i Cerine III južno (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Pješčane dine između potoka Vratnec na sjeveru i Bikeš na jugu. Položaji Vratnec II i Cerine III nalaze se na oko 500 m udaljenosti te se vjerojatno radi o istom naselju.

NADMORSKA VISINA: 132 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prvi nalazi na položaju Cerine III prikupljeni su rekognosciranjem Z. Markovića i V. Kolareka 1983. g. Muzej grada Koprivnice 1984. g. (voditelj Z. Marković) istražio je 10 m², a istražen je poremećeni kulturni sloj. Godine 1985. u šest je sondi istražena površina od 125 m². Od 1992. g. nešto sjeverniji položaj Vratnec II obilaze I. i Z. Zvijerac te uočavaju 20-ak objekata u dužini od oko 300 m i širini od oko 150 m. Z. Marković iz Muzeja grada Koprivnice 1997. g. istražio je površinu od 155 m² u četiri sonde.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 290 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Seče stupanj sopotske kulture, lasinjska i lisenka kultura, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski sloj, jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Na položaju Cerine III djelomično su istražene dvije jame (u sondama 2 i 3) s isključivo lasinjskim nalazima te jedna (u sondi 4) u kojoj se miješao materijal lasinjske i lisenke kulture. Na položaju Vratnec II u sondama 1 i 4 pronađena je po

jedna jama, a u sondi 3 tri jame. U svima je bio izmiješan pokretni materijal Seče tipa sopotske i lasinjske kulture.

KERAMOGRAFIJA: Keramika s oba položaja uglavnom je tipološki neodrediva, grube fature te narančaste, oker ili sive boje. Na položaju Cerine III pronađeni su ulomci neidentificiranih tipova posuda i nogu ukrašeni urezanim linijama obrubljenima nizom otisaka (UO1, UO3) (Marković 1986c, T. 1. 13), (UO11) (Marković 1986c, T. 2. 4), (O3a, U15) (T. 45. 8), (A7b, UO5) (Marković 1986c, T. 1. 11, 1994, T. 23. 2) ili motivom bodljikave žice (UO27, UO34) (Marković 1986c, T. 2. 7), (O2a, UO35) (T. 45. 6). Ulomak šalice ili vrča ukrašen je horizontalnim i kosim otiscima (O22a) (T. 45. 7), a ulomak vrča zadebljanog konveksnog ramena nosi motiv bodljikave žice (UO37) (Marković 1986c, T. 2. 2). Uočeno je i nekoliko ulomaka vrčeva uglatog ramena, od kojih jedan nosi čepasti držak (V2: D17) (Marković 1986c, T. 1. 9; 1994, T. 23. 1). Zdjele su zastupljene bikoničnim oblicima koničnog trbuha te mogu imati plastičnu aplikaciju (Z2a4: A7b) (T. 45. 9), ručku (Z2a1: R3a) (Marković 1986c, T. 2. 3) ili biti ukrašene nizovima otisaka (Z2a3: O4a) (Marković 1986c, T. 2. 5). Posebno je zanimljiva zdjela cilindrična ramena ukrašena sa četiri plastične aplikacije i četiri trokutasta izbočenja na rubu (Z2a1: A7b, A16) (Marković 1986c, sl. 4). Pronađena je niska konkavna noga (N3b2) (Marković 1986c, T. 1. 7; 1994, T. 23. 3) i žlica srednje dugog tuljca (Ž1a) (Marković 1986c, T. 2. 6). Na položaju Vratnac II uočen je vrč fine fature i polirane površine konveksnog vrata ukrašen urezanim kosim linijama (V6d: R1a, U4) (T. 45. 12), zdjela konveksnog trbuha i ramena (Z3b: A7b) (Marković 1999, T. 2. 1) te žlice srednje dugog (Ž3a) i kratkog tuljca (Ž6a) (T. 45. 10-11). Ulomci gornjih dijelova posuda ukrašeni su urezivanjem (U1) (Marković 1999, T. 1. 4) ili urezivanjem i utiskivanjem (O3c, U15) (Marković 1999, T. 2. 2), a pronađen je i ulomak posude (lonca) s parom kružnih aplikacija (A3).

LITERATURA: Marković 1986c; 1986d; 1994, 30, karta 9, T. 23. 1-3; 1999; 2003, 42; Registar 1997, rbr. 572; rbr. 675; Okroša Rožić 2004, karta 2; Tonc 2010.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej grada Koprivnice, Arheološka zbirka obitelji Zvijerac (Torčec).

65. PILJENICE-GREDE II

NASELJE: Piljenice.

OPĆINA/GRAD: Općina Lipovljani.

ŽUPANIJA: Sisačko-moslavačka.

Slika 201. Položaj nalazišta Piljenice-Grede II (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na izduženoj gredi koja se proteže u smjeru zapad-istok između rijeka Pakre i Ilove.

NADMORSKA VISINA: 99 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Nalazište je otkriveno tijekom terenskog pregleda trase plinovoda Kutina-Dobrovac 2009. g. (Institut za arheologiju u Zagrebu). Zaštitna arheološka istraživanja provedena su 2012. g. (H. Nodilo, „Geoarheo“ d. o. o.) u dužini od 910 m i širini od 2 m.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 1 820 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Uočeno je 30 ukopa koji pripadaju otpadnim i jamama od stupova. Naselje se proteže na 80 m dužine.

KONTEKST NALAZA: Jame.

KERAMOGRAFIJA:⁵⁰ Prikupljena je manja količina keramičkih nalaza. Gruba je keramika oker, narančaste i sive boje, neukrašena i veoma fragmentirana. Fina keramika uglavnom je tamnosive boje te ukrašena urezanim linijama i utiskivanjem. Ulomak keramike nosi ukras A-motiva i bodljikave žice (UO41) (Nodilo 2013, 354).

LITERATURA: Dizdar 2010; Nodilo 2013.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Nepoznato.

⁵⁰ Nalazi nisu pregledani.

66. POLJANA KRIŽEVAČKA I

NASELJE: Poljana Križevačka.

OPĆINA/GRAD: Grad Križevci.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 202. Položaj nalazišta Poljana Križevačka I (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Blago ovalno uzvišenje u dolini potoka Glogovnice, s njegove istočne strane. Naselje lasinjske kulture položeno je na najvišem dijelu uzvišenja te na njegovim južnim padinama.

NADMORSKA VISINA: 115 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Nalazište je otkriveno prilikom terenskog pregleda trase buduće autoceste A12, dionica Gradec-Kloštar Vojakovački tijekom 2009. g. Hrvatski restauratorski zavod (voditelj I. Hirschler) 2010. g. obavlja probna arheološka istraživanja (AN 4), a 2011. g. Institut za arheologiju u Zagrebu (voditelj M. Dizdar) provodi zaštitna arheološka istraživanja.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 36 152 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i vinkovačka kultura, kasno brončano doba, mlađe željezno doba, antika, kasni srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Lasinjsko se naselje prostire na najvišem dijelu položaja i njegovim južnim padinama. Zemunice su većih dimenzija ovalnog oblika, ponekad s raščlanjenom unutrašnjošnosti, a vjerojatno su služile za stanovanje ili obavljanje svakodnevnih poslova. Jame su bile najčešće ovalnog oblika. Na lokalitetu je pronađen velik broj rupa od stupova, a pretpostavlja se da je barem dio njih pripadao lasinjskom naselju.

Lasinjsko naselje je jednoslojno, proteže se u smjeru sjever-jug, a istraživanjima je obuhvaćen njegov južni dio. Prema voditelju istraživanja, naselje je bilo obiteljski strukturirano.

Slika 203. Presjek jame SJ 1357 (Dizdar 2013, sl. 2)

KERAMOGRAFIJA: Prilikom probnih istraživanja među referentnim ulomcima keramike ističu se žlica jednostavnog obrisa srednje dugog tuljca koji se širi prema recipijentu (Ž1a) te ulomak posude ukrašen horizontalnim urezanim linijama obrubljenima ljestvičastim motivom. Keramografija iz kasnijih istraživanja je nepoznata.⁵¹

LITERATURA: Vujnović, Burmaz 2010a; Hirschler et al. 2010; Dizdar 2013; Hulina u tisku.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Križevci, privremeno u prostorima Instituta za arheologiju u Zagrebu.

⁵¹ Arheološki nalazi lasinjske kulture dosad nisu objavljeni, a objava rezultata istraživanja je u pripremi. Nalaze nije bilo moguće pregledati.

67. POLJANA KRIŽEVAČKA II

NASELJE: Poljana Križevačka.

OPĆINA/GRAD: Grad Križevci.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 204. Položaj nalazišta Poljana Križevačka II (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Blago uzdignuta ovalna greda s istočne strane potoka Glogovnica koja prelazi u blage brežuljke prema istoku. Zapadno od lokaliteta rasprostire se dolina Špiranečkog luga. Naselje lasinjske kulture nalazilo se na najvišem dijelu grede.

NADMORSKA VISINA: 118 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Nalazište je otkriveno prilikom terenskog pregleda trase buduće autoceste A12, dionica Gradec-Kloštar Vojakovački tijekom 2009. g. Institut za arheologiju u Zagrebu (voditelj D. Ložnjak Dizdar) 2011. g. proveo je zaštitna arheološka istraživanja.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 29560 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasno brončano doba, mlađe željezno doba, kasni srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Naselje lasinjske kulture smjestilo se na najvišem dijelu grede. Prostiralo se u smjeru sjeveroistok-jugozapad, a istraživanjima je obuhvaćen njegov istočni dio dok je središte naselja bilo bliže Glogovnici. Pronađen je velik broj objekata, ovalnih zemunica i manjih jama. Od velikog je broja jama od stupova dio vjerojatno pripadao i pravokutnim kućama lasinjskog naselja. Zamijećeno je povezivanje nekoliko objekata u skupine, na temelju čega su istraživači zaključili da se radi o obiteljski organiziranom naselju.

KERAMOGRAFIJA: Nepoznato.⁵²

LITERATURA: Vujnović, Burmaz 2010a; Ložnjak Dizdar 2012a; 2012b; Hulina u tisku.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Privremeno u prostorima Instituta za arheologiju u Zagrebu.

Slika 205. Georeferencirani zračni snimak nalazišta Poljana Križevačka II (Ložnjak Dizdar 2012, sl. 1)

⁵² Arheološki nalazi lasinjske kulture dosad nisu objavljeni, a objava rezultata istraživanja je u pripremi. Nalaze nije bilo moguće pregledati.

68. POPOVAČA-ŠALKOVIĆEVO/RAIČEVAC/PAJKOV JARAK

NASELJE: Popovača.

OPĆINA/GRAD: Grad Popovača.

ŽUPANIJA: Sisačko-moslavačka.

Slika 206. Položaj nalazišta Popovača-Šalkovićevo/Raičevac/Pajkov jarak (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na posljednjim obroncima Moslavačke gore s njene jugozapadne strane. Nekoliko je nižih brežuljaka ispresjecano vodenim tokovima, a nalazište se smjestilo na najsjevernijem od njih.

NADMORSKA VISINA: 160 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Muzej Moslavine Kutina obavio je manja probna istraživanja 1965. g. o kojima nema detaljnijih podataka. Istražene su 3 sonde do dubine pola metra. Pronađen je keramički i litički materijal koji pripada lasinjskoj i vučedolskoj kulturi, bez podataka o stratigrafiji.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i vučedolska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Prikupljena su četiri ulomka keramike lasinjske kulture. Javlja se cik-cak ukras (U11), dvostruki cik-cak ukras (U12) te onaj vertikalno postavljen (U13).

LITERATURA: Bobovec 2013, 91.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej Moslavine Kutina.

69. SIGETEC-MOŠĆANCI

NASELJE: Sigetec.

OPĆINA/GRAD: Općina Peteranec.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 207. Položaj nalazišta Sigetec-Mošćanci (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Manje i veće pješčane uzvisine u močvarnom prostoru jugozapadno od Sigeca.

NADMORSKA VISINA: 124 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Rekognosciranja provode arheolog-amater I. Zvijerac te arheolog I. Valent iz Muzeja grada Koprivnice. Nalazi iz različitih vremenskih razdoblja prikupljeni su na osam položaja, od kojih se na njih tri nalazila i lasinjska keramika.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, brončano i mlađe željezno doba, antika, srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA⁵³: Među objavljenim nalazima prepoznata je samo žlica (Ž3a) (Čimin 2016, kat. 14).

LITERATURA: Čimin 2016.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej grada Koprivnice.

⁵³ Nalazi nisu pregledani.

70. SIROVA KATALENA-LIPIK

NASELJE: Sirova Katalena.

OPĆINA/GRAD: Grad Đurđevac.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 208. Položaj nalazišta Sirova Katalena (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Brežuljak iznad nizine i potoka. Točan položaj sonde nije poznat.

NADMORSKA VISINA: 210 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Arheološki muzej u Zagrebu (voditelj K. Vinski-Gasparini) 1966. g. provodi zaštitna arheološka istraživanja.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 464 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, grupa Virovitica kulture polja sa žarama, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Dio bez podataka, jedan ulomak iz uništenog groba kasnog brončanog doba.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Nepoznato.

KERAMOGRAFIJA: Nekolicina ulomaka bez podataka o kontekstu može se pripisati lasinjskoj kulturi. Radi se o ulomcima kojima se ne može pobliže odrediti tip, a ukrašeni su urezivanjem (U2), urezanim linijama kombiniranim s otiscima (U3, UO47) (Marković 1983, T. 3. 7) i motivom jelove grančice obrubljene nizom otisaka (UO48) (Marković 1983, T. 3. 8).

LITERATURA: Vinski-Gasparini 1973, 44, 184; Marković 1983, 253, T. 3. 7-8; 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 707; Okroša Rožić 2004, karta 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Arheološki muzej u Zagrebu, Gradski muzej Bjelovar.

71. STARO ČIČE-GRADIŠĆE

NASELJE: Staro Čiče.

OPĆINA/GRAD: Grad Velika Gorica.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 209. Položaj nalazišta Staro Čiče-Gradišće (preuzeto sa Google Earth)

POLOŽAJ: Blaga uzvisina koja nadvisuje okolni prostor za oko 2 m opasana polukružnim jarkom potoka Siget. Nalazište je smješteno sjeverno od današnjeg naselja Staro Čiče.

NADMORSKA VISINA: 102 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Arheološka istraživanja po prvi su puta provedena 1982. g. u suradnji Muzeja Turopolja i Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu pod vodstvom A. Durmana, kada su istražene dvije sonde ukupne površine 54 m². Istraživanja su nastavljena 1985. g. kada je istražena sonda površine 40 m². Naredne godine istraživanja vode mr. T. Težak Gregl (Filozofski fakultet) i P. Vojvoda (Muzej Turopolja), a istražena je sonda površine 40 m². U 1987. g. istražena je sonda površine 24 m². U istraživanjima 1985. i 1987. g. pronađeno je nekoliko ulomaka keramike koji bi mogli pripadati lasinjskoj kulturi. U svim je sondama stratigrafija poremećena i nije pronađena niti jedna zatvorena cjelina.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 158 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Korenovska, brezovljanski tip sopotske i lasinjska kultura, (kultura Retz-Gajary?), vinkovačka i vučedolska kultura, kasno brončano, rano željezno doba, srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA: Nekolicina ulomaka keramike neodređenog je tipa. Dva ulomka grube keramike ukrašena su urezanim motivom jelove grančice (U9), a ulomak fine fature ukrašen je šrafiranim trokutima (U18).

Slika 210. Dijagnostički ulomci keramike iz Starog Čiča (snimila i izradila L. Čataj)

LITERATURA: Durman 1982b; 1983; Vojvoda 1986; 1987; 1988; Težak-Gregl, Vojvoda 1986.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej Turopolja Velika Gorica.

72. ŠČITARJEVO-ŽUPNA CRKVA

NASELJE: Ščitarjevo.

OPĆINA/GRAD: Grad Velika Gorica.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 211. Položaj nalazišta Ščitarjevo-župna crkva (preuzeto sa Google Earth)

POLOŽAJ: Lagana uzvisina u nizinskom prostoru Turopolja.

NADMORSKA VISINA: 105 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prilikom arheoloških istraživanja kod župne crkve u Ščitarjevu koje 1996 g. vodi P. Vojvoda (Muzej Turopolja) pronađena je nekolicina lasinjskih nalaza ispod rimskog sloja u sondi 1. Tijekom istraživanja uočeno je da se oni nalaze u zapuni jame.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, antika.

KERAMOGRAFIJA: Pronađen je ulomak žlice s tuljcem za nasad drška (Ž1a), ulomak vrča ili šalice neodređena tipa te nekoliko neukrašenih ulomaka tijela posuda kojima se nije mogao odrediti tip.

LITERATURA: Knezović, Pintarić 2005, 2.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej Turopolja Velika Gorica.

Slika 212. Nalazi lasinjske kulture iz Ščitarjeva (snimila i izradila L. Čataj)

73. ŠEPKOVČICA

NASELJE: Gradići.

OPĆINA/GRAD: Grad Velika Gorica.

ŽUPANIJA: Zagrebačka.

Slika 213. Položaj nalazišta Šepkovčica (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Nizinski prostor Turopolja sa slojevima fluvijalnog podrijetla. Pretpostavlja se da je razina podzemnih voda bila i do 4 m viša nego današnja.

NADMORSKA VISINA: 107 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Lokalitet je otkriven 2005. g. prilikom terenskog pregleda trase autoceste Zagreb-Sisak, koje je obavila tvrtka Kaducej d. o. o. (voditelj: J. Burmaz), koji su popraćeni geofizičkom prospekcijom. Arheološka su istraživanja obavljena između 2006. i 2008. g., pod vodstvom A. Bugar (Muzej grada Zagreba) te u suradnji s tvrtkom Kaducej d. o. o. i Muzejem Turopolja. istražio je ovo višeslojno naselje s horizontalnom i vertikalnom stratigrafijom. Prapovijesni horizonti naseljavanja prostiru se na oko 10 000 m² i pripada im oko 800 jama.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 50 000 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, brončano doba, antika, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Jame, bunar, slojevi.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Objekti lasinjske kulture koncentrirani su u sektorima 4 i 5 u jugoistočnom dijelu nalazišta, gdje je i najveća količina ukopa iz ostalih razdoblja. Ukope stupova koji tvore pravokutne i kvadratne oblike zbog nedostatka nalaza u njihovim zapunama nije bilo moguće pobliže datirati. S obzirom na plavnost područja i činjenicu da

nisu pronađeni tragovi podnica, istraživači zaključuju da se radi o kućama temeljenim na stupovima, s podnicama odignutim od tla. Ukopi lasinjske kulture i kasnog brončanog doba u horizontalnoj su stratigrafiji, dok su oni mlađi u odnosu na njih u vertikalnoj stratigrafiji. Od objekata lasinjske kulture pronađene su radne i otpadne jame, vatrišta i jedan bunar.

KERAMOGRAFIJA: Keramički su nalazi oker, narančaste i sive boje, uglavnom grube ili prijelazne fature, ali relativno kvalitetno i tvrdo pečeni. Najljepši primjerak zasigurno je jedina restaurirana posuda: bogato ukrašeni vrč konkavnog trbuha, konveksnog ramena i blago koničnog vrata (V1a) pronađen u zapuni bunara (SJ 4843). Na trбуhu je ukras vertikalnih linija izvedenih u motivu bodljikave žice, koji se proteže od dna do prijeloma (UO29), na ramenu je ukras urezanog V-motiva iznad kojeg je bodljikava žica (UO41), potom slijedi još jedna paralelna bodljikava žica (UO27) te ukras šrafiranih kvadrata obrubljen bodljikavom žicom (UO50), dok se na vratu nalaze tri paralelne urezane linije (U6), a ispod samog ruba niz ovalnih otisaka (O2c). Vrč je imao dugu ručku pravokutnog presjeka (R1a). U bunaru je pronađen i vrč zaobljenog tijela s trakastom ručkom (V7a: R1a) te još nekoliko ručaka istog tipa koje su također pripadale vrčevima. Ulomci neidentificiranih posuda iz istog ukopa ukrašeni su jednostavnim urezanim linijama (U2; U3; U5) i plastičnom trakom raščlanjenom otiscima prsta (AO1g). U slojevima u kojima su ukopani objekti (SJ 5, SJ 2100) pronađena je žlica srednje dugog tuljca koji se širi prema recipijentu (Ž1a) te ulomci posuda ukrašeni ljestvičastim motivom (U20a, U21a, U25a). U zapuni SJ 4442 pronađen je ulomak vrča ukrašen bodljikavom žicom i urezanim linijama (UO35) te nizom otisaka (O2f), kao i zdjela koničnog trбуha i konveksnog ramena ukrašana girlandama i nizom otisaka (Z2c1: U32, O1a). Ovaj najzastupljeniji tip zdjele pronađen je i u zapuni SJ 3659, a ukrašen je kosim linijama bodljikave žice, plastičnom aplikacijom na prijelomu i nizom ovalnih otisaka na rubu (Z2c1: O1c, A7b, UO30). U susjednoj jami zapune SJ 4414 dvije su zdjele istog tipa: jedna je ukrašana urezanim V-motivom i plastičnom aplikacijom na prijelomu (Z2c1: U14, A7a), a druga urezanim trokutima i ljestvičastim motivom (Z2c1: U18, U20a). U istoj su jami pronađeni ulomci nogu ukrašeni ljestvičastim motivom (U20a) ili kosim urezanim linijama (U2), ulomci posuda ukrašeni urezanim V-motivom (U14), jelovom grančicom (U10) ili ljesvičastim motivom (U20a) te drškom postavljenim horizontalno uz rub (D7) te poklopac s ručkom (P1b: R6a). Neukrašena zdjela koničnog trбуha i kratkog cilindričnog ramena (Z2a2) pronađena je i u obližnjoj jami zapune SJ 4426. Žlice srednje dugog tuljca (Ž3a) prikupljene su iz zapuna SJ 3904 i SJ 4558.

LITERATURA: Burmaz 2005; Bugar 2007; 2009.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej grada Zagreba.

SJ 4843		SJ 3659		SJ 3904
	V1a: R1a, O1c, U6, UO50, UO27, UO41, UO29		Z2c1: A7b, O1c, UO30		Ž3a	
SJ 4414					SJ 2100
	Z2c1: U18, U20a		P1b			U20a, U21a

Slika 214. Neki od tipova posuda i ukrasa s nalazišta Šepkovčica (snimila i izradila L. Čataj)

74. ŠKRINJARI I

NASELJE: Škrinjari.

OPĆINA/GRAD: Općina Sveti Ivan Žabno.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 215. Položaj nalazišta Škrinjari I (preuzeto sa Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na platou i južnim padinama izduženog brežuljka. Istočno teče potok Žabnica.

NADMORSKA VISINA: 146 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Probna i zaštitna arheološka istraživanja odvijala su se tijekom 2016. g. (voditelj: G. Skelac, „Geoarheo“ d. o. o.) na trasi željezničke pruge za prigradski promet na dionici Gradec-Sveti Ivan Žabno. Nalazište je smješteno između stacionaža 8+905,00 i 9+200,00. Prosječna širina ove 293 m duge trase bila je 60 m. Registrirano je ukupno 835 stratigrafskih jedinica iz svih razdoblja.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 17 754 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, brončano doba, antika, kasni srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Zemunice, jame, kanali, vatrište.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Definirano je osam objekata nepravilna oblika velikih dimenzija, koji su se sastojali od više ukopa, od kojih je barem jedan imao nekoliko ćelija. Stijenke ukopa u najvećem su broju slučajeva gotovo okomite. Objekt 1 širine je 13,7 m, a otkriven je u dužini od 11,5 m. Imao je ukope u tri razine, a u posljednjoj su otkriveni i ukopi stupova, koji su bili dio nadstrešnice najdubljeg ukopa. Objekt 2 širine je 8,3 m, a otkriven je u dužini od 9,6 m. U njegovom je produžetku kanal duljine 5,4 m. Sastojao se od tri skupine

Osim navedenih objekata, na nalazištu je pronađena i jama zaobljeno trokutastog oblika dimenzija 4,1 x 3,3 m definirana kao vatrište zbog izuzetno velike količine gara. U zapuni je pronađena i izuzetno velika količina nalaza. Pronađen je i veći broj jama za koje se pretpostavlja da su služile za vađenje gline, a uglavnom su se nalazile oko navedenih

objekata. Na istočnoj su strani iskopnog polja uočeni i kanali s ukopima kolaca, definirani kao samostojeće ograde, koji ponekad zatvaraju četvrtaste prostore.

KERAMOGRAFIJA⁵⁴: Prema voditeljima istraživanja među oblicima prepoznati su bikonični lonci cilindričnog vrata, lonci konveksnog vrata, lonci s ručkom, zdjele na šupljoj nozi, bikonične zdjele, poklopac s antropomorfnom ručkom, žlice, cjedila. Ukrašavanje je izvedeno jezičastim i bradavičastim aplikacijama, otiskivanjem noktom ili vrhom prsta, urezivanjem ravnih (kosih ili vodoravnih) i zaobljenih paralelnih linija, ponekad obrubljenih nizovima uboda. Prepoznati su motiv bodljikave žice i riblje kosti. Ubodi se javljaju samostalno u više paralelnih nizova, a inkrustacija je sačuvana na velikom broju ulomaka (Lapić 2016b, 38-40). Od oblika je prepoznat plosnati poklopac sa zoomorfnom ručkom (P1b: R6b) (Lapić 2016b, sl. 33). Pronađeno je nekoliko posuda perforiranog tijela (C2) (Lapić 2016b, sl. 34). Noga posude bogato je ukrašena motivom bodljikave žice, koji se javlja i kao obrub horizontalnih linija (UO27, UO35) (Lapić 2016b, sl. 23), tijela posuda često su ukrašena motivom bodljikave žice (UO34, UO37) (Lapić 2016b, sl. 23-24), kao i zdjela s ručkom (UO29) (Lapić 2016b, sl. 26). Posude su ukrašene i jednostavnim urezanim (U8, U9) (Lapić 2016b, sl. 24, 26) te ljestvičastim motivom (U20c) (Lapić 2016b, sl. 26), kao i nizovima otisaka (O4c) (Lapić 2016b, sl. 26). Jedna je posuda bogato ukrašena bodljikavom žicom kombiniranom s horizontalnim linijama i A-motivom (UO35, UO41), a na njoj su ostali sačuvani tragovi inkrustacije (Lapić 2016b, sl. 26), a bodljikava žica kao obrub horizontalnih i vertikalnih linija te urezani motivi girlanda, utisnuti krugovi, kao i nizovi otisaka krase i drugu posudu sa sačuvanim tragovima inkrustacije (UO34, UO35, U32, O19, O3c) (Lapić 2016b, sl. 25).

LITERATURA: Lapić 2016b.

MJESTO POHRANE ARHEOLOŠKIH NALAZA: Privremeno u prostorijama tvrtke „Geoarheo“ d. o. o.

⁵⁴ Nalazi nisu pregledani.

75. VARAŽDINSKE TOPLICE-GROMAČE II

NASELJE: Varaždinske Toplice.

OPĆINA/GRAD: Grad Varaždinske Toplice.

ŽUPANIJA: Varaždinska.

Slika 217. Položaj nalazišta Varaždinske Toplice-Gromače II (preuzeto sa Google Earth)

POLOŽAJ: Nalazište je smješteno na blagom obronku brijega Selnica, koji se proteže sve do doline Bednje na površini od oko 1 km².

NADMORSKA VISINA: 186 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Prilikom nadzora radova izgradnje obilaznice Varaždinskih Toplica 2003. g. (voditelj L. Bekić, Hrvatski restauratorski zavod) nisu uočeni arheološki nalazi. Oni su zamijećeni tek tijekom iskopa jaraka za odvodne kanale uz cestu.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Nepoznato.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Jama, površinski nalazi.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađena je jedna dijelom uništena jama.

KERAMOGRAFIJA: Prikupljeno je nekoliko ulomaka keramike, a loncima i žlicama ne može se odrediti tip (Bekić 2006a, T. 1. 1, 9-10). Ulomci posuda fine fature i tankih stijenki ukrašeni su urezivanjem vertikalnih linija (U5) (Bekić 2006a, T. 1. 6-7). Pronađena je bikonična zdjela konkavnog trbuha i konveksnog ramena (Z1b) (Bekić 2006a, T. 1. 2) te konkavna noga posude (N2c1) (Bekić 2006a, T. 1. 12).

PROVEDENE ANALIZE: Uzorak ugljena dao je datum 4340. – 4247. g. pr. Kr. (95,4 %).

LITERATURA: Bekić 2006a.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Varaždin.

76. VELIKA MLINSKA-OKUĆNICE LUGARIĆ I BOGDAN

NASELJE: Velika Mlinska.

OPĆINA/GRAD: općina Velika Trnovitica.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 218. Položaj nalazišta Velika Mlinska (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Plato brijega koji se strmo spušta prema sjeveru. Točan položaj nije poznat.

NADMORSKA VISINA: 140 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Od 1948. g. skupljaju se slučajni nalazi, a alatke su nađene i prilikom proširenja ceste koja spaja sela Velika Mlinska i Veliki Pašijan. Muzej Moslavine Kutina (voditelj D. Iveković) 1964. g. provodi probna istraživanja na zemljištu obitelji Bogdan (kasnije Vujković), koje je graničilo s iskopom ceste.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 16 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Slojevi, jama.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Ispod humusa, u žutu je ilovaču bila ukopana jama ljevkastog presjeka promjera 1,6 m i dubine 1,8 m. Naselje je nepoznatog karaktera i veličine. U zapuni jame je osim keramičkih i kamenih nalaza pronađeno i dosta ljepa s vidljivim cerealijama pa voditeljica istraživanja pretpostavlja da je ona bila natkrivena, iako nisu pronađeni tragovi jama od stupova oko nje.

KERAMOGRAFIJA: Sačuvan je manji broj ulomaka posuda kojima se uglavnom ne može odrediti tip. Prepoznata je zdjela visokog konkavnog trbuha i konkavnog ramena s trakastom ručkom (možda i dvije) koja blago prelazi rub (Z1c: R1b) (Iveković 1968, tab. 3. 13) te vrč koničnog trbuha, uglatog ramena, stožastog vrata i koničnog ruba usta s trakastom ručkom,

ukrašen kosim linijama koje tvore A/V-motiv iznad kojih je niz otisaka (V2a: R1a, UO15c) (Iveković 1968, tab. 4. 14; Jakovljević 2012a, 161, br. 437). Ostali ulomci uglavnom pripadaju stijenkama posuda. Ukrašene su potonje opisanim motivom otisaka (UO15c) (Iveković 1968, tab. 5. 16), vertikalnim urezanim linijama iznad kojih je red otisaka (UO9a) (Iveković 1968, tab. 6. 18), urezanim kosim i horizontalnim linijama iznad njih (U3) (Iveković 1968, tab. 4. 14, tab. 5. 17), urezanim vertikalnim linijama bez nekog reda (U27) (Iveković 1968, tab. 4. 14, tab. 6. 19).

LITERATURA: Iveković, 1968, 353-358, tab. 3 - 6; Dimitrijević 1979a, 146, karta 3; Bobovec 1986; 2013, 24; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, br. 920; Okroša Rožić 2004, karta 2; Jakovljević 2012a, rbr. 437.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej Moslavine Kutina.

Slika 219. Izbor nalaza iz Velike Mlinske (snimila i izradila L. Čataj)

77. VELIKI JADRČ-ŠPILJA FRAŠĆE

NASELJE: Veliki Jadruč.

OPĆINA/GRAD: Općina Vrbovsko.

ŽUPANIJA: Primorsko-goranska

Slika 220. Položaj nalazišta Veliki Jadruč-špilja Frašće (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Špilja južno od naselja Veliki Jadruč, uz šumsku cestu koja vodi prema brdu Veliki Gložac. Špilja je smještena na jugoistočnim padinama velike vrtače, a u nju se ulazi s jugozapada. Ulazni prostor špilje dimenzija je 5 x 2 m te se nastavlja u kanal dužine 130 m i širine 8-10 m.

NADMORSKA VISINA: 400 mm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: U sklopu izrade Elaborata utjecaja na kulturna dobra vezanog uz gradnju autoceste Rijeka-Zagreb, dionica Vrbovsko-Bosiljevo, 2000. g. obavljena su probna arheološka istraživanja špilje Frašće pod vodstvom mr. sc. D. Perkića (Konzervatorski odjel u Karlovcu). Istražene su tri manje sonde u predulaznom prostoru i jedna velika u unutrašnjosti špilje.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 68 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasno brončano doba, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Slojevi s miješanim materijalom.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Lasinjski su nalazi prikupljeni u predulaznom prostoru, a u unutrašnjosti špilje nisu pronađeni. Špilja je vjerojatno služila kao povremeno sklonište kako za pripadnike lasinjske kulture, tako i za one iz kasnijih razdoblja.

KERAMOGRAFIJA: Manja se količina nalaza može pripisati lasinjskoj kulturi. Ulomci su porozni, narančastih i tamnosivih tonova. Od oblika su prepoznati lonci konkavnog trbuha i konveksnog ramena ukrašeni urezanim paralelnim linijama (L3b: U2) (Perkić 2004b, T.6. 4) ili A-motivom obrubljenim nizom ovalnih otisaka s donje strane (L3b: U17, O2c) (Perkić 2004b, T. 6. 3) i bikonična zdjela koničnog trbuha i zadebljanog cilindričnog ramena (Z2a3) (Perkić 2004b, T. 2. 3).

Slika 221. Neke od posuda lasinjske kulture iz špilje Frašće (nacrtala: M. Perkić; Perkić 2004b, T. 6. 3, 4, T. 2. 3)

LITERATURA: Perkić 2004a; 2004b.

MJESTO POHRANE NALAZA: Gradski muzej Karlovac.

78. VELIKO TROJSTVO-BLAŽEKOVICA/KAMENITI JARAK

NASELJE: Paulovac.

OPĆINA/GRAD: Općina Veliko Trojstvo.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 222. Položaji Stari brijeg i Blažekovica u općini Veliko Trojstvo (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Vrh dominantnog brijega smjera jugoistok-sjeverozapad između šume Kostajnik i položaja Rudina.

NADMORSKA VISINA: 240 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Slučajni nalazi prikupljeni su prilikom oranja 1954. g. Nalazi su bili dio zbirke Ivana Barešića koju je Gradski muzej Bjelovar otkupio 1968. g., a danas se u muzeju vode pod oznakom Veliko Trojstvo-Stari brijeg, što je ime oko 4 km udaljenog nalazišta.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska i vučedolska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Nekoliko ulomaka keramike pripada loncima s ručkom. Ulomak vrča ukrašen je urezanim kosim paralelnim linijama (U2), a ulomak zdjele vertikalnim linijama (U5). Dno posude s vanjske je strane bogato ukrašeno urezivanjem (U39) (Dimitrijević 1961, T. VIII. 52). Od oblika je prepoznata jednostavna zaobljena zdjela (Z8a).

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 26, T. VIII. 52; 1979a, karta 3; Registar 1997, rbr. 922; Miklik 2003, 35; Okroša Rožić 2004, karta 2; Jakovljević 2012a, rbr. 533.

MJESTO POHRANE NALAZA: Gradski muzej Bjelovar.

79. VINSKI VRH-MALI KUČER

NASELJE: Vinski Vrh

OPĆINA/GRAD: Općina Netretić.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 223. Položaj nalazišta Vinski Vrh-Mali Kučer (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Brdo u obliku stošca, uzdignuto oko 40 m nad dolinom kojom teče potok. Nalazi se blizu rijeke Dobre, u blizini nekoliko izvora. S tri je strane veoma strm, a najblaži je prilaz poveznica s većim brdom Kučerom.

NADMORSKA VISINA: 160 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Prilikom obilaska trase budućeg plinovoda, koji prolazi kraj brda, 2005. g. L. Bekić (Hrvatski restauratorski zavod) pregledao je i brdo Mali Kučer te prikupio keramiku pripisanu lasinjskoj kulturi.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KERAMOGRAFIJA: Od malobrojnih je ulomaka keramike tek nekoliko referentnih ulomaka, poput bikonične zdjele koničnog trbuha i koničnog ramena (Z5c1) (Bekić 2007, T. 1. 1), bikonične zdjele koničnog trbuha i stožastog ramena ukrašene motivom urezane riblje kosti (Z4b: U9) (Bekić 2007, T. 1. 2) te ulomaka lonaca ukrašenih urezanim paralelnim linijama obrubljenima nizom ovalnih otisaka (UO6c) (Bekić 2007, T. 1. 4) ili plastičnom trakom s otiscima prsta (AO1g) (Bekić 2007, T. 1. 8).

LITERATURA: Bekić 2007.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Karlovac.

80. VIRJE-TRNJE

NASELJE: Virje.

OPĆINA/GRAD: Općina Virje.

ŽUPANIJA: Koprivničko-križevačka.

Slika 224. Položaj nalazišta Virje-Trnje (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Ravničarski kraj sjeveroistočno od naselja Virje kroz koji protječe potok Zdelja.

NADMORSKA VISINA: 121 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Obilazak nalazišta u nekoliko je navrata tijekom 2017. i 2018. g. poduzeo Muzej grada Koprivnice (I. Valent). Prikupljena je veća količina pokretnih nalaza iz različitih razdoblja.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Sopotska, lasinjska, vučedolska i vinkovačka kultura, kasno brončano doba.

KERAMOGRAFIJA: Keramika je oker, narančaste i sive boje. Prepoznate su posude zaobljenog i bikoničnog tijela i ulomci nogu. Ukas je izveden ljestvičastim motivom (U20b) koji može biti obrub trokuta (U26b) te bodljikavom žicom i horizontalnim urezanim linijama (UO35). Na zdjelama se javljaju i plastične aplikacije (A7b).

LITERATURA: Valent 2018.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej grada Koprivnice.

81. VOLODESKI BREGI

NASELJE: Voloder.

OPĆINA/GRAD: Grad Popovača.

ŽUPANIJA: Sisačko-moslavačka.

Slika 225. Položaj nalazišta Voloderski bregi (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Blaga padina brda sjeverno od mjesta Voloder, podno Moslavačke gore.

NADMORSKA VISINA: 150 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Između 1968. i 1973. g. pojedine nalaze prikupljaju radnici „Voloderskog podruma“, 1968. g. zemlja je obrađena dubokim oranjem nakon kojeg su primijećeni površinski nalazi i pet svijetlijih mrlja na oranici. Iste godine D. Iveković iz Muzeja Moslavine provodi malo zaštitno sondiranje.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 50 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, kasno brončano doba.

KONTEKST NALAZA: Kulturni sloj i jame.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Pronađen je kulturni sloj debljine do pola metra i pet mogućih (neistraženih) jama. Nisu poznati drugi podaci.

KERAMOGRAFIJA: Pronađena je manja količina nalaza, uglavnom fine fature i glačane površine, tamno sive do crne boje. Od oblika su prepoznate bikonične zdjele često s jezičastom aplikacijom (Z2b1: A7a, O7c, O9c) (Marković 1982b, T. 2. 7; 1985a, T. 9) (Z2b1: A7c, O6a, O15a) (Marković 1982b, T. 2. 8⁵⁵; 1985a, T. 10. 10). Od motiva su prisutni dvostruki redovi kružnih ili ovalnih otisaka (O7c, O3c), ljestvičasti motiv (U20a) (Marković

⁵⁵ Tri objavljena ulomka (Marković 1982b, T. 2. 6-8) nisu pronađena u Muzeju Moslavine Kutina.

1982b, T. 2. 6; 1983, T. 3. 10; Bobovec 2013), (U22), šrafirani trokut obrubljen nizom otisaka (UO24) (Bobovec 2013, 25) te motivi izvedeni kombinacijom urezanih linija i utiskivanjem (UO1).

LITERATURA: Marković 1982b, 13-14, T. 2. 6-8; 1983, T. 3. 10; 1985a, T. 10. 9-10; 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 243; Okroša Rožić 2004, karta 2; Bobovec 2013, 25.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Muzej Moslavine Kutina.

Slika 226. Dio nalaza lasinjske kulture iz Voloderskih brega (snimila i obradila L. Čataj)

82. VRLOVKA-IZNAD ŠPILJE

NASELJE: Kamanje.

OPĆINA/GRAD: Općina Kamanje.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 227. Položaj nalazišta iznad špilje Vrlovke (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Ravan plato iznad rijeke Kupe i špilje Vrlovke u brežuljkastom ozaljskom kraju.

NADMORSKA VISINA: 150 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Tijekom 2018. g. istraženo je osam sonde (M. Hulina, Geoarheo) na dva položaja platoa. Sonde 1-6 postavljene su na oranicama, a sonde 7 i 8 u krševitom dijelu (škrapci). Kako je zabilježeno od strane istraživača, na terenu je primijećeno uslojavanje odnosno klizanje slojeva. Nalazište ima bogatu vertikalnu stratigrafiju o čemu svjedoče i ostaci podnica na nekoliko razina.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 972 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lendelska, lasinjska i kultura Retz-Gajary te vučedolska kultura.

KONTEKST NALAZA: Slojevi, jame, vatrišta.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Nalazište je višeslojno s vertikalnom stratigrafijom. Naselje lasinjske kulture nepoznate je veličine i karaktera. Kako u nacrtu nije naznačena pripadnost pojedinih jama određenoj kulturi, ono se ne može niti približno definirati. Pronađeni su ostaci nekoliko vatrišta i podnica te veći broj jama i jama od stupova. Najbogatije su se pokazale sonde 1, 7 i 8 u zapadnom dijelu istraženog prostora. Položaj nekolicine jama od stupova i dijelovi podnica upućuju na mogućnost postojanja nadzemnih objekata, ali nije sigurno kojem razdoblju pripadaju. Najveća količina lasinjskih nalaza

nađena je pri dnu sonde 7, ispod ostataka podnica te je za pretpostaviti kako su ukopi te kulture uništeni u kasnijim razdobljima.

Slika 228. Položaj sonde istraženih 2018. g. (Arhiv Zavičajnog muzeja Ozalj)

Slika 229. Sonda 7 s ostacima podnica nakon istraživanja (Hulina 2018, sl. 15)

Slika 230. Ukopi u sondi 1 (Hulina 2018, sl. 29)

KERAMOGRAFIJA.⁵⁶ Keramički nalazi dosta su fragmentirani, a većina je ulomaka nereferentna. Keramika je rađena s primjesama kalcita koji se kod slabije pečenih primjeraka „rastopio“ uslijed deponiranja u arheološkom kontekstu. Od oblika su prepoznati lonci i vrčevi kojima se nije mogao odrediti tip, uglavnom bikonične zdjele i žlice. Manji postotak keramike je ukrašen plastičnim aplikacijama, urezivanjem, utiskivanjem i kombinacijom više tehnika, a na nekim je ulomcima ostala sačuvana i inkrustacija. Površina fine keramike često je crna i sjsjno uglačana.

U jamama u sondi 1 zastupljene su bikonične zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena koje mogu imati plastičnu aplikaciju (Z2c1: A7a), zdjele zatvorenog tipa konkavnog trbuha i konveksnog ramena (Z4a) te jednostavne zaobljene zdjele (koje mogu imati kljunasti izljev (Z8a: I1) te žlice srednje dugog tuljca jednolike širine (Ž3a). Od malobrojnih ukrašenih ulomaka javljaju se oni s urezanim krivolinijskim šrafiranim trakama (U36).

Sonda 7 pokazala se najbogatijom lasinjskim nalazima, od kojih je velik broj ukrašen. U prvim slojevima s lasinjskim nalazima zamijećene su bikonične zdjele koničnog trbuha i stožastog (Z2b2) ili konveksnog ramena (Z2c1) koje može nositi ukras urezanih horizontalnih i vertikalnih linija (Z2c1: U3) te duboke zaobljene zdjele s plastičnim drškom (Z8b2: D1). Vrč fine fature nosi ukras vertikalnih urezanih linija (U5). Ulomak zaobljene šalice ukrašen je urezivanjem i ima čepasti držak (Š5a: D14, U3). Posude su ukrašene kosim urezanim linijama (U1), nasumično urezanim linijama (U27), krivolinijskim šrafiranim trakama (U36) ili imaju horizontalni držak na rubu (D7). Prepoznate su žlice srednje dugog (Ž3a) i kratkog tuljca (Ž6a). Najveća količina referentnih ulomaka potječe iz slojeva ispod podnice. Lonci nose ukras niza otisaka (O2c) ili horizontalnih linija i trokuta obrubljenih bodljikavom žicom (U6, UO42). U velikom su broju zastupljene bikonične zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1) koje mogu imati ručku (Z2a1: R3a) ili kljunasti izljev (Z2a1: I1). Javljaju se i zdjele konveksnog ramena (Z2c1) koje može nositi bogati ukras kosih linija i bodljikave žice sa sačuvanim tragovima inkrustacije (Z2c1: UO41). Među vrčevima prepoznati su oni uglatog ramena koje nosi ukras urezanih linija obrubljenih nizom otisaka ili horizontalnih linija, dok se ispod ruba nalazi linija bodljikave žice ili niz otisaka (V2a: R1a, UO10, UO27), (V2c: R1a, U16, O1c). Od lonaca je prepoznat tip uglatog ramena ukrašen urezanim linijama (L6a: U3). Ulomci posuda ukrašeni su i nizovima otisaka (O3a), urezanim trokutima obrubljenima

⁵⁶ Zbog nedostatka prostora za pregledavanje u skladištu Zavičajnog muzeja Ozalj, kao i zbog velike količine nalaza (50-ak kutija), detaljnije je pregledavan materijal za koji je pregledom vrećica ustanovljeno da sadrži referentne ulomke lasinjske keramike.

bodljikavom žicom (UO42), šrafiranim krivolinijskim trakama (U35, U36) te motivom jelove grančice i horizontalnim linijama obrubljenima otiscima (U9, UO1d).

U sondi 8 uočena je duboka zaobljena zdjela s ovalnim drškom (Z8b2: D1) te ulomci ukrašeni kosim urezanim linijama (U1).

S-6, SJ 91					S-6, SJ 59
	Z2c1: A7a	Z4a	U36	Z8a1: I1		Ž3a
S-7, ispod SJ 31
	Z2c1: UO41	U6, UO42	Z2a1:I1	V2a: R1a, UO27, UO10	N: U9, UO1d	
S-7, SJ 26			S-7, SJ 27		S-8, SJ 7
	D7	Š5a: D14, U3		U36
						Z8b: D1

Slika 231. Dio nalaza pronađen iznad špilje Vrlovke (snimila i izradila L. Čataj)

LITERATURA: Hulina 2018.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Zavičajni muzej Ozalj.

83. VRLOVKA – ŠPILJA

NASELJE: Kamanje.

OPĆINA/GRAD: Općina Kamanje.

ŽUPANIJA: Karlovačka.

Slika 232. Položaj nalazišta Vrlovka-špilja (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Špilja iznad rijeke Kupe.

NADMORSKA VISINA: 138 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Špilju pregledavaju speleolozi 1958. g. i prikupljaju arheološki materijal. Arheološka istraživanja probnog karaktera obavlja Gradski muzej Karlovac 1983. g.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: Nepoznato.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lendelska, lasinjska i vučedolska kultura, antika, srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA: Manji dio prikupljene keramike pripada lasinjskoj kulturi. Već objavljena bočica (B1a) (Dimitrijević 1961, 33, T. XVII. 130; Težak-Gregl 2007) bogato je ukrašena A-motivom obrubljenim ljestvičastim ukrasom (U25a), šrafiranim trokutom obrubljenim ljestvičastim ukrasom (U26a) te horizontalnim urezanim linijama (U6) i ljestvičastim motivom ispod otvora (U20a). Prepoznate su neukrašene bikonične zdjele koničnog trbuha i stožastog vrata (Z2b1, Z2b2), vrč uglatog ramena ukrašen kosim linijama (U2), lonac ukrašen motivom riblje kosti (U9) te posuda ukrašena šrafiranim trokutima i bodljikavom žicom (UO42).

Z2b1	V: U2	UO42	L: U9

Slika 233. Neke od posuda pronađene u špilji Vrlovci (snimila i izradila L. Čataj)

LITERATURA: Dimitrijević 1961, 33; 1979a, karta 3; Težak-Gregl 1994; 2007; Okroša Rožić 2004, karta 2; Čučković 2008; 2009b.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Karlovac.

84. ZBELAVA-POD LIPOM

NASELJE: Zbelava.

OPĆINA/GRAD: Grad Varaždin.

ŽUPANIJA: Varaždinska.

Slika 234. Položaj nalazišta Zbelava-pod lipom (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Prirodna uzvisina promjera oko 100 m, visine 2-2.5 m. S južne strane protječe rječica Plitvica, a sa sjeverne potok Zbel. Okolno je područje nizinsko, a ranije vjerojatno i močvarno.

NADMORSKA VISINA: 161 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: M. Šimek iz Gradskog muzeja Varaždin 1986. g. vodi probno arheološko istraživanje na 20 m². Gradski muzej Varaždin i Državna uprava Zagreb obavljaju rekognosciranje 1993. g. Arheološka istraživanja na trasi buduće autoceste Zagreb-Goričan vodi A. Vekić (Konzervatorski odjel Zagreb) 1997.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 3100-3200 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura, rano brončano doba, starije i mlađe željezno doba, antika, srednji vijek.

KONTEKST NALAZA: Površinski preorani sloj.

KERAMOGRAFIJA: Ulomci lasinjske keramike malobrojni su. Od oblika su prepoznate samo zdjele konkavnog trbuha i konveksnog ramena s plastičnom aplikacijom na prijelomu (Z1b: A7a) i one koničnog trbuha i cilindričnog ramena s nizom otisaka na rubu i prijelomu (Z2a1: O6c). Ulomak posude na nozi ukrašen je motivom bodljikave žice (UO27), koja se javlja i na drugoj posudi kao obrub urezanih vertikalnih linija (UO34). Posude su ukrašene i

urezanim kosim (U2) i horizontalnim (U6) linijama ili motivom trokuta (U18), a lonci mogu imati i ovalne drške pravokutnog presjeka (D2).

LITERATURA: Šimek 1987; Registar 1997, rbr. 454; Okroša Rožić 2004, karta 2; Kovačević 2007.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Varaždin.

Z1b: A7a	Z2a1: O6c	UO27	UO34

U2	U18	U6, U18	D2

Slika 235. Dijagnostički ulomci keramike s nalazišta Zbelava-pod lipom (snimila i izradila L. Čataj)

85. ZVIJERCI-GRMOVI

NASELJE: Zvijerci.

OPĆINA/GRAD: Grad Bjelovar.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 236. Položaj nalazišta Zvijerci-Grmovi (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Plato i padina brijega koji se sjeverozapadno strmo spuštaju prema dolini potoka Jelinac i cesti Bjelovar – Gornje Plavnice.

NADMORSKA VISINA: 166 mnm.

PRIKUPLJANJE NALAZA: Nalazište je poznato još od 1900. g., a većinom je uništeno. Slučajni nalazi prikupljeni su 1953., 1961., 1964. i 1967. g.

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Korenovska i lasinjska kultura, brončano doba, antika i srednji vijek.

KERAMOGRAFIJA: Među nebrojenim ulomcima keramike zastupljeni su vrčevi i lonci s ručkom, dna i gornji dijelovi lonaca neodređenog tipa. Ulomak keramike ukrašen je urezanim kosim i horizontalnim linijama obrubljenima ljestvičastim motivom (U24, U25), a od oblika je prepoznata neukrašena bikonična zdjela koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1).

LITERATURA: Marković 1994, karta 9; Miklik 2003, 34-35, karta 1; Jakovljević 2012a, rbr. 100.

MJESTO POHRANE NALAZA: Gradski muzej Bjelovar.

86. ŽDRALOVI-DOLINA

NASELJE: Ždralovi.

OPĆINA/GRAD: Grad Bjelovar.

ŽUPANIJA: Bjelovarsko-bilogorska.

Slika 237. Položaj nalazišta Ždralovi-Dolina (preuzeto s Google Earth)

POLOŽAJ: Široki plato brijega koji se spušta prema jugoistoku.

NADMORSKA VISINA: 157 mnm.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA: Z. Lovrenčević 1968. g. obavlja rekognosciranje, a 1984. g. B. Gerić iz Gradskog muzeja Bjelovar provodi probno arheološko istraživanje.

UKUPNA ISTRAŽENA POVRŠINA: 60 m².

PRISUTNE ARHEOLOŠKE KULTURE I RAZDOBLJA: Lasinjska kultura.

KONTEKST NALAZA: Kulturni sloj.

NASEOBINSKI POKAZATELJI: Prilikom rekognosciranja nakon oranja, na temelju promjena boje zemlje pretpostavljeno je postojanje 30-ak jama promjera 2-2,5 m, u tri paralelne linije. Z. Lovrenčević pretpostavlja da su nastambe bile kružnog ili eliptičnog oblika dubine oko 1,6 m, da su mogle imati kupolasti krov od zapečene zemlje te da se u njih ulazilo s južne strane.

KERAMOGRAFIJA: Među keramičkim su ulomcima najzastupljeniji neukrašeni primjerci lonaca, vrčeva i zdjela, od kojih su neki fine fakture i polirane površine. Među zdjelama najzastupljenije su bikonične koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1) koje mogu imati plastičnu aplikaciju na prijelomu (A7b) ili trakastu ručku (R1b), a javljaju se i zdjele cilindričnog ramena (Z2a1). Lonci imaju trakaste (R3a) ili X-ručke (R3b). Posude su najčešće ukrašene urezivanjem vertikalnih (U5) i horizontalnih (U6) (Gerić 1986, sl. 68; 1990, sl. 1-2)

te cik-cak (U11) linija, motivom jelove grančice (U9) ili nizovima otisaka koje obrubljuju urezane horizontalne (UO2) ili kose (UO6) linije te motiv trokuta (UO23). Pronađena je i neukrašena bikonična bočica dugog vrata (B2a) (Gerić 1990, sl. 3).

LITERATURA: Lovrenčević 1968, 233-234; Dimitrijević 1979, 148, karta 3; Gerić 1985, 41-44; 1986; 1990; Marković 1994, karta 9; Registar 1997, rbr. 925; Okroša Rožić 2004, karta 2; Jakovljević 2012a, rbr 103.

MJESTO POHRANE MATERIJALA: Gradski muzej Bjelovar.

5. ANALIZA KERAMIČKIH NALAZA LASINJSKE KULTURE IZ SREDIŠNJE I GORSKE HRVATSKE

Iako je na prostoru središnje i gorske Hrvatske zabilježeno 86 nalazišta lasinjske kulture koji su obrađeni u ovom radu, analiza keramografije temelji se na tridesetak nalazišta na kojima su pronađene nešto veće količine referentnih nalaza podatnih za određivanje tipova posuda i ukrasa na njima. S većine ostalih nalazišta, keramika je prikupljena u manjem broju. Nalazi s osam zaštitnih istraživanja nisu se uspjeli pregledati te su u rad uključeni tek podaci iz izvještaja ili sumarnih objava.

5. 1. LONCI

Ulomcima lonaca često se ne može odrediti tip te je s 24 nalazišta na prostoru središnje i gorske Hrvatske prepoznato tek deset osnovnih tipova (prilog 2).

Lonci tipa L1a, izduženog bikoničnog tijela, koničnog ili blago konkavnog trbuha, konkavnog ramena i cilindričnog vrata s ručkom pravokutnog presjeka (R1c), pronađeni su u Brezju i u Črečanu (T. 42. 1), u zapuni objekta 3 koja se datira između 4233. i 4067. g. pr. Kr. (tab. 5. 24).

Gotovo u isti vremenski period datiran je lonac iz Kalinovnjeka u Sloveniji (tab. 3. 55) (Kerman 2013, G207), dok se u susjednom mu Turnišću ovaj tip lonca javlja u jami datiranoj u početak lasinjske kulture (tab. 3. 83) (Tomaž 2012, G13, G22-G24, G26). Na nalazištu Stoperce, naprotiv, može se vezati uz njezin kraj (tab. 3. 81) (Kramberger 2014b, T. 15. 191).

Veoma slični primjerci izduženih lonaca bikoničnog tijela i cilindričnog vrata nalaze se na mnogim nalazištima lasinjske kulture (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 27. 16; Sormas: Straub 2005, sl. 4: 6-7; Mlaka-Janjevci: Nodilo 2011, sl. 18; Kalinovnjek: Kerman 2013, G371; Magyaregres: Hornok, Kiss 2017, fig. 5). Javljaju se i šire, u sklopu epilendelskog kompleksa: unutar grupe Bisamberg (Sommerein: Ruttkay 1995, Abb. 5. 6) i kulture Ludanice (Bešenov: Lichardus, Vladár 1964, Abb. 5. 4).

Sličan mu je nešto niži tip lonca šiokog otvora, konkavnog trbuha, stožastog ramena i cilindričnog vrata (L1b) s dvije ručke ovalnog presjeka (R3a) pronađen u Brezju. Ovaj tip lonaca nalazimo i na širem prostoru lasinjske kulture (Keszthely-Gátidomb: Kalicz 1973, Abb. 1. 7; Jakšić: Dimitrijević 1979b, T. VII. 6; Andocs-Nagyotoldipuszt: Somogyi 2000a, Abb. 3. 1; Col I: Horvat 2005, sl. 11. 20; Hardek: Kramberger 2014b, sl. 210. 3), a slični lonci poznati

su i u krugu kultura Ludanice (Nová Ves nad Žitavom: Lichardus, Vladár 1964, Abb. 5. 5, 11) i Salcuța (Salcuța: Kramberger 2014b, sl. 210. 4).

Kao tip L2a izdvojeni su ulomci gornjih dijelova lonaca stožastog ramena i konkavnog ili koničnog vrata. Učestali su južno od Kupe gdje su u pravilu ukrašeni. U špilji Boduli u Hrsini nose ukras višestrukih nizova otisaka i urezanih paralelnih linija te motiv jelove grančice obrubljen nizom otisaka (O12, U6, UO14) (Perkić 2004, T. 11. 7), a potomji se ukras (UO14) javlja i na primjerima iz Otočca koji su pronađeni u najstarijem sloju datiranom u kraj lendeleske i početak lasinjske kulture (tab. 5. 26). Primjerci iz Crkvišća potječu iz sloja datiranog u lasinjsku kulturu (tab. 5. 6) i nose ukras paralelnih urezanih linija (U6) (T. 4. 6) ili niza otisaka ispod ruba i iznad urezanog motiva jelove grančice (O2a, UO14d) (T. 4. 5). Sva navedena nalazišta imaju lendeleski horizont naseljavanja, a nalazi iz Hrsine i Otočca prikupljeni su iz slojeva s miješanim materijalom obiju kultura. Ovaj tip lonaca prisutan je i u lendeleskom horizontu obližnje Moverne vasi (Tomaž 1999, T. MV21. 2), ali i na austrijskim nalazištima kasne lendeleske kulture, gdje najčešće nose plastične aplikacije (Michelstetten: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 6. 10-11). Javljaju se i u okviru sopotske kulture (Sopot: Krznarić Škrivanko 2006, br. 10). Ovaj tip lonaca korijene ima u sopotsko-lendeleskom horizontu i nisu novost na području na kojem se rasprostire lasinjska kultura (Horváth, Simon 2003, 113).

Ulomci lonaca tipa L2a na Črečanu su pronađeni u zapunama objekta 1 i obližnjem sloju, a kao i primjerak iz Crkvišća, datiraju se do 4171. g. pr. Kr. (tab. 5. 14). Veoma su fragmentirani te na njima najčešće nema ukrasa (T. 16. 3, T. 17. 1, T. 19. 14), a sporadično mogu biti ukrašeni nizovima otisaka (O10c) (T. 19. 13).

Lonci tipa L3, bikoničnog tijela s ručkama ili drščima na sredini tijela, koji se ponekad nazivaju i amforama, pronađeni su u velikom broju. Ovaj je tip izdvojen na temelju središnjeg dijela posude i nije poznat njegov izgled u cijelom profilu.

Kao inačica L3a prepoznati su lonci konveksnog ili koničnog truha i konkavnog ramena s ručkom na prijelomu ili iznad njega. Ovaj bi tip mogao pripadati tipu L1a ili L2a.

Često se javljaju na Črečanu, gdje imaju vertikalne polukružne ručke ovalnog (R3a) (T. 15. 1, T. 16. 1, T. 40. 4, T. 42. 3, 5), pravokutnog (R1b, R3d) (T. 32. 7, T. 32. 6) ili sedlastog presjeka (R4a) (T. 15. 4). Pronađene su u sklopu jame datirane između 4040. i 3940. g. pr. Kr. te u zapunama objekta 3 datiranim između 4233. i 4067. g. pr. Kr. (tab. 5. 10, 24), dakle kroz gotovo čitavo trajanje lasinjske kulture. U koprivničko-križevačkom kraju ulomak ovog tipa lonca s polukružnom ručkom ovalnog presjeka (R3a) pronađen je u Koprivničkom Ivancu-Vojniku I (Marković 1982a, T. 3. 3) dok primjerak iz Karana ima trokutasti verikalno probušeni držak (D15) (sl. 168). Južno od Save ovaj se tip lonca javlja u Dubrancu gdje ima vertikalnu

polukružnu ručku pravokutnog presjeka (R1b) (Balen 1998, T. 6. 1) i na Bariloviću gdje nosi urezani ukras (U4) (T. 1. 4).

Lonci blago konkavnog ili koničnog trbuha i konveksnog ramena (L3b) pronađeni su u velikom broju, ali ne na toliko velikom broju nalazišta. Na najširem dijelu tijela, odnosno neposredno iznad njega najčešće imaju polukružnu ručku te su slični loncu tipa L1b. Posebno su zastupljeni u objektima 1 i 3 u Črečanu, unutar zapuna datiranih između 4323. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 14, 23, 25), a sporadično i u manjim jamama i slojevima. Često su neukrašeni i nose vertikalne polukružne ručke ovalnog (R3a) (T. 13. 1, T. 16. 2, T. 18. 11, T. 19. 12, T. 38. 2) ili pravokutnog presjeka (R1b) (T. 38. 1), a pronađeni su i ulomci bez ručki (T. 40. 5). Ukrašeni primjerci (O2b) (T. 40. 1), (A5) (T. 44. 2) prikupljeni su iz zapuna objekta 3. Pronađeni su i u ne tako dalekom Brezju (L3b: U3) (Tomičić 1968, T. LXXXIII. 3).

Ulomci posuda ovog tipa iz Barbarskog datirani su između 4227. i 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1), a bogato su ukrašeni urezanim linijama popraćenim ljestvičastim motivom (U20a, U24a, U25a) (Balen, Drnić 2014, T. 1. 2), (U21b) (Balen, Drnić 2014, T. 2. 3) ili urezanim kosim linijama obrubljenima nizom otisaka (UO6) (Balen, Drnić 2014, T. 2. 2).

U starijem lasinjskom horizontu Crkvišća (tab. 5. 6) nekoliko je neukrašenih lonaca s polukružnim ručkama ovalnog presjeka (R3a) (T. 4. 7, 9, T. 8. 6). Ponekad su ukrašeni urezivanjem (L3b: U11) (T. 4. 8) ili kombinacijom urezivanja i utiskivanja i ručkom X-oblika (L3b: R3b, UO1, UO6) (T. 4. 10). U mlađem su lasinjskom horizontu nalazišta pronađeni lonci s polukružnim ručkama ovalnog presjeka (R3a) (T. 10. 3).

Ulomci lonaca konveksnog ramena ukrašeni urezivanjem prikupljeni su iz ne posve jasnih stratigrafskih cjelina u Lasinji (U9) i Novom Čiču (U23a). U špilji Frašće ovakvi su lonci ukrašeni urezanim kosim linijama (U2) (Perkić 2004, T. 6. 4) ili urezanim trokutima obrubljenim otiscima (UO22c).

Primjerak ovog tipa lonca iz starijeg horizonta na Otočcu (tab. 5. 26) ima polukružnu ručku pravokutnog presjeka (R1b) i ukras urezanih kosih linija iznad kojih je niz otisaka (UO10) (Kolak u tisku, T. 12. 29). Isti tip lonca u mlađem horizontu (tab. 5. 28) ima polukružnu ručku ovalnog presjeka (R3a) i urezani cik-cak ukras (U11).

Lonci konveksnog ramena na kojemu su ručke čest su nalaz u lasinjskoj keramografiji, u kojoj su prema S. Dimitrijeviću, prisutni od najranijeg stupnja (Dimitrijević 1979a, 151). Na prostoru središnje i gorske Hrvatske ne javljaju se u cjelinama radiokarbonski datiranim poslije sredine 41. st. pr. Kr. Prisutni su na brojnim nalazištima lasinjske kulture (Ajdovska jama, horizont ukopa: Korošec 1975, T. 3: 4; Vis-Modran: Dimitrijević 1979a, T. XVIII. 7;

Cazin-Stari grad: Raunig 2001, T. III. 1; Hardek: Žižek 2006a, br. 23; Turnišče: Tomaž 2012, G25, G67, G70).

Konveksno oblikovanje ramena lonaca omiljeno je u lendejskoj keramografiji te ih često nalazimo u sklopu ranoga eneolitika (npr. Kamnik-Mali grad: Sagadin 2005, br. 7; Drulovka: Guštin et al. 2005, 22, 24-26; Ozalj-Stari grad: Težak-Gregl 2005, br. 17, 18, 20).

Lonci konveksnog trbuha i stožastog ramena (L3c) sporadično se javljaju. Ulomak iz Črečana ima jednostavan ukras kosih urezanih linija (U2) (T. 14. 13), a slično je ukrašen i primjerak iz Dubranca (U4) koji ima vertikalno probušene drške na prijelomu (D14) (Balén 1998, T. 2. 3). Analogije ovom obliku lonca nalazimo u slovenskom Kalinovnjeku (Kerman 2013, G333) i nalazištu Győr-Szabadrétdomb koje se nalazi u graničnom području lasinjske kulture i grupe Ludanice (Virág, Figler 2007, fig. 5. 7).

Bikoničnim loncima tipa L4 prijelom je najširi dio posude, a mogu imati ušice ispod oboda. Oni niskog koničnog trbuha i konkavnog ramena (L4a) pronađeni su u Črečanu (T. 14. 5, T. 19. 15), u zapunama datiranim do 41. st. pr. Kr. (tab. 5. 11, 14), a mogu imati ušice ispod ruba (D11d) (T. 14. 5) ili nositi jednostavan utisnuti ukras (O2c) (T. 19. 15). Istom tipu pripada i ulomak gornjeg dijela lonca stožastog vrata koji ima malu trakastu ručku, niz otisaka na rubu i urezane horizontalne linije (L4a: R3a, O1a, U6) iz Ozlja (Grandić 2001, T. 10. 1).

Bikonični lonac visokog koničnog trbuha i stožastog ramena (L4b) pronađen je u Barbarskom gdje je datiran između 4227. i 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1) (Balén, Drnić 2014, T. 4. 4). U sam početak lasinjske kulture datiran je sličan primjerak lonca iz Turnišča (tab. 3. 83) (Tomaž 2012, G3). Sličan oblik može se naći u lendejskoj kulturi (Koštuřík 1973, Taf. 5. 9).

Nešto su brojniji gornji dijelovi lonaca stožastog ramena i veoma kratkog cilindričnog vrata (L4c). Nekoliko primjeraka s ušicama ispod ruba (D11b) prikupljeno je u objektima 1 i 3 u Črečanu (T. 17. 2, T. 32. 2, T. 40. 2), dok je jedan lonac imao ovalni vertikalni držak (D4) (T. 40. 3). Ostali su primjerci nađeni u gorskim predjelima. Iz Čakovca Oštarijskog i sloja datiranog u posljednju četvrtinu 5. tis. pr. Kr. iz Otočca (tab. 5. 28) potječu ulomci s ušicama ispod ruba (D11d), dok je u Bodulima u Hrsini ovakav lonac nosio ovalnu ručku pravokutnog presjeka (R1b) (Perkić 2004, T. 4. 9). Slične lonce nalazimo i na širem prostoru lasinjske kulture (npr. Andocs-Nagyoldipusztá: Somogyi 2000a, Abb. 3. 2; Cazin: Raunig 2001, T. I. 8-9), kao i na onom graničnom s grupom Ludanice (Győr-Szabadrétdomb: Virág, Figler 2007, fig. 5. 10-11).

Bikonični lonci visokog trbuha i izuzetno kratkog ramena (L5) karakteristični su za središnju Hrvatsku, a najveći broj ulomaka prikupljen je u Črečanu. U pravilu su neukrašeni, a ponekad imaju horizontalne ručke ili držak.

Verzija ovog tipa lonca s koničnim trbuhom i cilindričnim, stožastim ili blago konveksnim ramenom (L5a) pronađena je u zapunama objekata 1 i 3 u Črečanu koje se datiraju između 4233. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5. 15, 25). Svi su neukrašeni (T. 25. 1, T. 44. 1), a nekoliko primjeraka ima horizontalne ručke ovalnog presjeka (R5a) (T. 36. 6, 8). Lonci ovog tipa pronađeni su na obližnjim nalazištima Gornji Pustakovec (Bekić 2006c, T. 1. 1, 4), Mačkovec-Balogovec (sl. 190) i Jakopovec-Blizna (Bekić 2006b, T. 5. 7) te na nešto udaljenijim nalazištima križevačkog kraja, Beketincu (sl. 113) i Hagnju, gdje ulomak ima ovalni horizontalni držak (D1) (sl. 157). Ulomak iz Krča u Cerju Tužnom ukrašen je parom kružnih aplikacija (A3).

Analogije nalazimo u Transdanubiji (Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 7. 5-6) i Sloveniji (Hardek: Žižek 2006a, br. 12), a ulomak ovog tipa lonca iz Drulovke pripisan je fazi I, odnosno kasnoj lendejskoj kulturi (Guštin et al. 2005, br. 21).

Druga inačica lonca ima konkavan trbuh i kratko stožasto ili blago konveksno rame (L5b), a poznata je iz Črečana (T. 31. 11), gdje jedan ulomak ima horizontalnu ručku (R5a) (T. 33. 1). Ovaj je tip lonca poznat i iz Benteža, gdje nosi plastičnu traku s otiskom prsta (AO1) (Minichreiter, Marković 2013, T. 1. 5).

Zanimljiva su dva spomenuta ulomka lonca tipa L5a iz Gornjeg Pustakovca, koja ispod ruba nose ukras dvostrukog reda otisaka (O3b) (Bekić 2006c, T. 1. 1, 4). Prilikom objave nalaza analogije su, prije svega temeljene na ukrasu, pronađene unutar kulture ljevkastih pehara u Moravskoj i ranoj badenskoj kulturi (Bekić 2006c, 186). Kako jedini datum s nalazišta pada u razdoblje badenske kulture (Bekić 2006c, 184), povezivanje ovih ulomaka s nešto kasnijim razdobljem preuzeto je i od drugih autora (Balén, Drnić 2014, 49; Čataj 2014b, 403). Sličan način ukrašavanja lonaca ipak je prisutan na lasinjskim nalazištima u Štajerskoj. U Rabensteinu su pronađeni ulomci lonaca zadebljanog ruba usta koji može nositi nizove otisaka (Tiefengraber 2004, T. 2. 13, T. 8. 83), dok lonci iz Raababerga imaju kratak konveksan vrat ukrašen nizovima otisaka (Ruttkay 1994, Abb. 1. 1-2, 4, Abb. 2. 7).

Lonci uglatog ramena (L6a) imaju nizak konkavan trbuh i cilindričan ili konkavan vrat. Rame, koje je svojom profilacijom posebno naglašeno, nosi ukras izveden urezivanjem ili urezivanjem i utiskivanjem.

Na prostoru središnje i gorske Hrvatske ovaj tip lonca prepoznat je u široj okolini Karlovca i Međimurju. Primjerak iz Crkvišća pronađen je u mlađem lasinjskom horizontu, a ukrašen je paralelnim urezanim linijama i urezanim šrafiranim trokutima (U5, U18) (T. 10. 4). Ulomak lonca pronađen iznad špilje Vrlovke ukrašen je jednostavnim urezanim linijama (U3). Lonac iz Črečana (T. 13. 2) ukrašen je plastičnim aplikacijama (A9).

Lonci uglatog ramena jedan su od karakterističnih oblika lasinjske kulture, a prema S. Dimitrijeviću javljaju se od stupnja IIa (Dimitrijević 1979a, 153, sl. 5. 12). Analogije nalazimo tek na nekoliko nalazišta (Vis-Modran: Dimitrijević 1979a, T. XVIII. 4; Bukovnica: Šavel 2006, br. 18, br. 20). Mogu se naći i u sklopu ranije kulture Münchshoffen, gdje se datiraju između 4450. i 4370. g. pr. Kr. (Oberschneiding: Meixner 2017, Abb. 15. 2, tab. 5). Veoma su im slični lonci blago zaobljenoga i naglašenoga središnjeg dijela koji se javljaju i u nešto kasnijem stupnju iste kulture, paralelnom s ranom lasinjskom kulturom (Murr, Blankenburg: Meixner 2017, Abb. 15. 1, 3, tab. 5).

Lonci zaobljenog tijela s vratom (L7) relativno se često javljaju na lasinjskim nalazištima, ali zbog svog jednostavnog oblika ne predstavljaju njezin prepoznatljiv oblik. Mogu imati ručke na najširem dijelu tijela te se stoga ponekad nazivaju amforama. U pravilu ne nose mehanički izvedene ukrase već plastične aplikacije, drške i ručke.

Prepoznate su dvije inačice ovog tipa lonca, ali kako su oni često veoma fragmentarni, nekima se nije mogao odrediti podtip. To je slučaj s primjerkom iz starijega lasinjskog sloja u Crkvišću koji je ukrašen urezanim kosim linijama i ima polukružnu ručku ovalnog presjeka (R3a, U2) (T. 8. 7). Sličnu ručku pravokutnog presjeka ima i ulomak iz Dubranca (R1b) (Balén 1998, T. 1. 5). U Črečanu kod Čakovca, zaobljeni su lonci pronađeni u zapuni jame datirane u sam kraj lasinjske kulture i sloju iznad nje (tab. 5. 10). Mogu imati ukras trostrukih vertikalnih plastičnih rebara (A9) (T. 15. 3) ili ovalne horizontalne drške (D1) (T. 15. 5). Primjerci iz Stare Vesi kod Nedelišća imaju jednostavne polukružne (R3a) (Bekić 2006d, T. 2. 2) ili X-ručke (R3b) (Bekić 2006d, T. 2. 4).

Ulomci jednostavnih zaobljenih lonaca s polukružnim ručkama ovalnog presjeka (R3a) nalaze se na brojnim nalazištima (Andocs-Nagyoldipusztá: Somogyi 2000a, Abb. 3. 3-4; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 11. 8, 10). Povremeno se na zaobljenim loncima nalaze horizontalne ručke ovalnog presjeka (R5a) (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 11. 12). Kako nam primjerci iz Kalinovnjeka (Kerman 2013, G265-G266, G337-G339) kazuju, mogu se datirati kroz čitavo vrijeme trajanja lasinjske kulture (tab. 3. 55-58).

Lonci zaobljenog tijela i kratkog cilindričnog ili blago koničnog vrata (L7a) zastupljeni su u Dubrancu (Balén 1998, T. 8. 4) i Črečanu, gdje nose polukružnu ručku pravokutnog presjeka (R1b) (T. 37. 1).

Mogu se pronaći na širokom prostoru koje zauzima lasinjska kultura, iako nisu posebno učestali (Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 5. 5; Jakšić-Čaire: Marković 1994, T. 22. 2; Gellénháza-Városerét: Horváth, Simon 2003, Abb. 23. 8; Keutachachersee: Samonig 2003, T. 15. 146, T. 16. 155; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 6. 4; Kanzel: Artner et al.

2011, T. 1. 2; Turnišće: Tomaž 2012, G62; Balatonőszöd-Temetői-dűlő: Horváth 2014, fig. 8). Primjerak iz Turnišća pronađen je u jami datiranoj u sam početak lasinjske kulture (tab. 3. 83) (Tomaž 2012, G3), a onaj iz Pajtenice u jami datiranoj između 4226. - 3998. g. pr. Kr. (tab. 4. 5) (Zorić 2018, T. 40. 1) te se može pretpostaviti da su se lonci tipa L7a koristili tijekom cijelog trajanja lasinjske kulture. Slični se oblici nalaze već u sklopu grupe moravske slikane keramike lendeške kulture (Brno-Maloměřice: Koštuřík 1973, T. 2. 18), a prisutni su i u kulturama istovremenim lasinjskoj, poput Ludanice (Branč: Vladár, Lichardus 1968, Abb. 73. 13, Abb. 85. 18) i Tiszapolgár/Bodrogkeresztúr⁵⁷ (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. LVIII.3, LXI. 5, LXV. 6 id.).

Lonci zaobljenog tijela i stožastog vrata (L7b) dio su repertoara južnih nalazišta lasinjske kulture. Primjerak iz Otočca ukrašen urezanim V-motivom obrubljenim dvostrukim nizom otisaka (UO16) (Kolak u tisku, T. 1. 3) pronađen je u sloju s miješanim nalazima lendeške i lasinjske kulture koji je datiran u treću četvrtinu 5. tis. pr. Kr. (tab. 5. 26). Sličan ukras nosi ulomak lonca iz Barilovića (UO18) (T. 2. 23). Lonac iz Crkvišća nosi nejasan urezani ukras, a datiran je između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (T. 4. 11).

Lonci ovog tipa rijetko se nalaze na lasinjskim nalazištima (Letenye-Szentkeresztomb: Kalicz 1995b, Abb. 5. 11; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 8. 4).

Lonci jednostavnog oblika kojima je otvor najširi dio (L8) nisu osobito zastupljeni u lasinjskoj kulturi. Ukoliko nose ukras, on je funkcionalno-dekorativnog karaktera u vidu plastičnih aplikacija i držaka.

Koničan lonac jednostavnog oblika (L8a) ukrašen ovalnom raščlanjenom plastičnom aplikacijom (AO2) uočen je samo u Črečanu (T. 23. 1), u zapuni jame datirane u kraj lasinjske kulture (tab. 5. 13). Konični lonac s kljunastim izljevom pronađen je na nalazištu Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.) (Barna, Kreiter 2006, fig. 7. 3).

Jednostavni lonci zaobljenog tijela (L8b) južno od Save pronađeni su samo u Dubrancu (Balén 1998, T. 7. 3, 5), dok ih u gorskoj Hrvatskoj nema. U Međimurju su poznati iz Črečana, gdje su datirani u kraj lasinjske kulture (tab. 5. 13) (T. 24. 6), a u okolini Varaždina iz Cerja Tužnog-Krča, gdje je ukrašen dvostrukom trokutastom aplikacijom (A8). Zastupljeni su i u široj

⁵⁷ Iako se kultura Tiszapolgar uobičajeno smatra starijom od lasinjske, radiokarbonski datumi ukopa s navedenog nalazišta datiraju se između 4350. i 4000. g. pr. Kr., a neki od ukopa imaju priloge keramike kulture Tiszapolgár, a neki kulture Bodrogkeresztúr (Raczky et al. 2014).

okolici Križevaca, u Beketincu gdje nosi par horizontalno probušenih ušica ispod ruba (D13) (Korošec 1962, T. 13. 4) i Hagnju.

Lonci bikoničnog tijela i uskog vrata tipa L9 često nose plastično izveden ukras. U Beketincu je pronađen ulomak ukrašen plastičnom S-aplikacijom i dvama paralelnim horizontalnim rebrima na prijelomu (A13, A14) (Korošec 1962, T. 18. 1; Homen 1990, sl. 2. 2). Kako nije sačuvan u punom profilu ne može se odrediti kojoj inačici tipa pripada.

Lonac visokog koničnog trbuha, stožastog ramena i uskog konkavnog vrata (L9a) javljaju se u sekundarnim zapunama objekta 3 Črečanu (T. 33. 3, T. 37. 3) i u Beketincu, gdje je ukrašen dvostrukom zaobljenom plastičnom aplikacijom (A12) (Korošec 1962, T. 18. 2; Homen 1990, sl. 2. 1). Ovaj je tip lonaca poznat iz Zgornjeg Radvanja, gdje je datiran u ranu lasinjsku kulturu (tab. 3. 92) (Kramberger 2014b, T. 170: 1623). Sličan ovom tipu, lonac je iz drugog horizonta Ajdovske jame (Horvat 2011, fig. 5. 3), a nalaze se i na širem području rasprostiranja lasinjske i susjednih joj kultura i grupa (Győr-Szabadrétdomb⁵⁸: Virág, Figler 2007, fig. 5. 8) te u sklopu lendelske kulture (Koštuřík 1973, T. 9. 30).

Lonac visokog trbuha stožastog ramena te uskog i kratkog cilindričnog vrata (L9b) pronađen je samo u Beketincu gdje nosi ukras dvostrukih plastičnih aplikacija (A4) (Homen 1990, sl. 5. 8). Malobrojne paralele mogu se naći u starijoj fazi Zgornjeg Radvanja (tab. 3. 91) (Kramberger 2014b, T. 73: 776).

Lonac tipa L10a ima nizak konkavan trbuh, kratko konveksno rame i stožasti vrat. Pronađen je u Ozlju, a rame mu je ukrašeno urezanim linijama i nizovima otisaka te plastičnim aplikacijama (UO9, A2) (Težak-Gregl 2005, br. 24). Slične lonce nalazimo u slovenskim i mađarskim nalazištima lasinjske kulture (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 25. 5; Col I: Horvat 2005, sl. 11. 18; Hardek: Žižek 2006a, br. 35-36), kao i u repertoaru jordanovske kulture (Křenovice: Koštuřík 1973, T. 12. 15).

Niski lonci konveksnog ramena i najčešće cilindričnog vrata karakteristični su za lendelsku kulturu. Primjerci iz Moverne vasi nose ukras izveden urezivanjem i utiskivanjem na predjelu vrata i ramena (Tomaž 1999, T. MV22. 2-3, T. MV23, T. MV24, T. MV25, T. MV26. 1, T. MV31). U lendelsku kulturu datirani su i ukrašeni lonci ovog tipa iz Graca kod Sela (Pavlin 2006, br. 18) i Drulovke (Guštin et al. 2005, br. 25). Konveksno oblikovanje ramena, nešto drugačijih tipova lonaca, poznato je i u vinčanskoj kulturi (Dimitrijević 1968, T. XXI. C12).

⁵⁸ Keramički nalazi pokazuju karakteristike lasinjske kulture i grupe Ludanice (Virág, Figler 2007).

5. 2. VRČEVI

Razni tipovi vrčeva s jednom ručkom najpoznatiji su oblik lasinjske kulture te su često fine fature i ukrašeni. Neki autori smatraju da im se porijeklo može tražiti u jugoistočnoj Europi (Horváth, Simon 2003, 112).

Kao i kod lonaca, tek se manji dio ulomaka vrčeva mogao pripisati jednome od sedam prepoznatih tipova, koji se javljaju na svega 21 nalazištu (prilog 3).

Vrčevi visokog koničnog ili konkavnog trbuha, konveksnog ramena i cilindričnog vrata (V1a) zasad su zabilježeni samo u Turopolju. U Šepkovčici (sl. 214) je pronađen ovaj tip vrča s trakastom ručkom (R1a) i izuzetno bogatim organiziranim ukrasom. Gornji dio vrča nosi tipično lasinjski ukras s nizovima otisaka na rubu (O1c) i urezanim paralelnim horizontalnim linijama (U6) na vratu. Rame ima metopno organiziran ukras šrafiranih kvadrata čiji su rubovi izvedeni bodljikavom žicom (UO50) ispod kojih je horizontalno postavljena bodljikava žica (UO27), a potom i V-motiv obrubljen bodljikavom žicom (UO41). Na trbuhu su vertikalno postavljene nizovi bodljikave žice (UO29).

Vrčevi konveksnog ramena koje nosi ukras češće se nalaze u Sloveniji i Transdanubiji. Primjerci ukrašeni nizovima otisaka (O4f) ili mrežastim motivom (U29) pronađeni su u Goricama kod Turnišča u jami datiranoj između 4325. i 4235. g. pr. Kr. (tab. 3. 85) (Plestenjak 2010, G12, G27). Poznati su i iz horizonta ukopa Ajdovske jame (Korošec 1975, T. 7: 4; Horvat 2011, fig. 5. 6-7), Zgornjeg Radvanja (Kramberger 2014b, T. 178: 1684) i Čateža (Tiefengraber 2006b, br. 5). Bogato ukrašen vrč ovog tipa (V1a: R1a, UO2, UO6) pronađen je u Beketincima (Minichreiter, Marković 2013, T. 15). Brojna su i mađarska nalazišta s ukrašenim vrčevima ovog tipa (Csurgó-Télapó pihenőhelye: Somogyi 2000a, Abb. 12. 1; Szombathely metro: Ilon 2002, T. 86; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 27. 14; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 8. 13, Abb. 25. 4).

Vrčevi niskog konkavnog ili koničnog trbuha i uglatog ramena (V2a) mogu imati blago konkavan, stožast ili cilindričan vrat i koničan rub usta. Uglato rame, naglašeno profilacijom, nosi bogat ukras. Ukoliko su pronađeni s ručkom, ona je izdužena i pravokutnog presjeka (R1a). Oblikom su veoma slični prethodnom tipu, ali imaju vertikalno postavljeno rame izraženije odvojeno od trbuha i vrata.

Primjerci iz Cerja Tužnog (Šimek 1977, T. XV. 2) i Velike Mlinske (Iveković 1968, tab. 4. 14; Jakovljević 2012a, 161, br. 437) na ramenu nose isti ukras urezanog V-motiva iznad kojeg je niz otisaka (UO15), a sličan je ukras s dvostrukim nizom otisaka i na vrču iz Karana (UO16). Nešto su jednostavniji ukrasi na primjercima iz Bulinca (U5), Ludbreškog Ivanca-

Polja I (U2, UO1) (Marković 1983, T. 3. 1) i Cerja Tužnog (U2) (UO10), a primjerak iz Cerina III ima čepasti držak (Marković 1986c, T. 1. 9).

U gorskoj Hrvatskoj nekoliko je ulomaka vrčeva uglatog ramena s trakastom ručkom (V2a: R1a) pronađeno iznad špilje Vrlovke, a nose jednostavan ukras urezanih linija i otisaka na rubu (U16, O1c) ili motiv bodljikave žice i vertikalnih linija iznad kojih je niz otisaka (UO9, UO27). U Otočcu je vrč uglatog ramena ukrašen horizontalnim linijama i nizom otisaka (UO9) pronađen u najstarijem horizontu na nalazištu (tab. 5. 26). Vrč iz Ozlja nosi urezani ukras na ramenu (V2a: R1a, U5).

Vrčevi ukrašenog uglatog ramena poznati su i s nalazišta u Slavoniji, primjerice iz Jakšića (Dimitrijević 1979b, T. VII. 3-4), Krčevina 2 (Paskojević 2010) i Vinkovaca (Marković 1994, T. 21. 1), Sloveniji (Col I: Horvat 2005, sl. 11. 25) te Bosni i Hercegovini (Cazin: Raunig 2001, T. V. 3).

Među vrčevima je u jugozapadnoj Transdanubiji najčešći upravo niski vrč niskog trbuha, uglatog ili kratkog konveksnog ramena i dugog vrata, s ramenom koje je nosilaoc ukrasa (Horváth, Simon 2003, 113), koji se javlja u cijeloj Transdanubiji (Kaposvár-61-es út: Somogyi 2000a, Abb. 13. 2; Kaposvár-8. lelőhely: Somogyi 2000a, Abb. 13. 6; Komlósd-SZőlőhegy: Somogyi 2000a, Abb. 14. 8; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 21. 2-3, Abb. 27. 4).

Vrčevi uglatog ramena u Goricama kod Turnišča datirani su u sam početak lasinjske kulture (tab. 3. 86) (Plestenjak 2010, G7). Na nalazištu Kalinovnjek vrčevi ovog tipa potječu iz cjelina datiranih između 4223. i 4048. g. pr. Kr. (tab. 3. 55) (Kalinovnjek: Kerman 2013, G208, G249, G259, G362). Pronađeni su u 6. i 7. horizontu Moverne vasi (Tomaž 1999, T. MV34. 5, 7, T. MV38. 7) te u Ptuju (Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br. 25).

Prema S. Dimitrijeviću uglata se profilacija na posudama javlja od stupnja IIa (Dimitrijević 1979a, 153, sl. 5. 19). Ovu dataciju možemo pomaknuti na početak lasinjske kulture, ukoliko uzmemo u obzir primjerke iz Gorica kod Turnišča (tab. 3. 86), šestog horizonta Moverne vasi (tab. 3. 71) i Otočca (tab. 5. 26). Uglata profilacija poznata je u kompleksu Bujanj-Sălcuta-Krivodol, u kojemu se javlja na zdjelama, šalicama i vrčevima (Galatin: Georgieva 1990, fig. II. 3; Zaminetz: Georgieva 2007, fig. 2. 5; Krivodol: Georgieva 2007, fig. 3. 9).

Ovakvo se oblikovanje posuda javlja već u sklopu lendelske (Col I: Horvat 2005, sl. 11; Ozalj: Težak-Gregl 2005, br. 25) i vinčanske kulture (Vinča: Garašanin 1979, T: XXVI. 2) i veoma je slična konveksnom ramenu posuda jer je u oba slučaja ukras na posudi dodatno naglašen njezinom profilacijom.

Vrč bikoničnog tijela, visokog trbuha, stožastog ramena i cilindričnog vrata (V3a) neukrašen je i pronađen samo u Beketincu (Okroša Rožić 2004, T. 15. 2).

Bikonični vrčevi visokog koničnog trbuha i kratkog konkavnog ramena (V4a) pronađeni su samo na dva nalazišta, a oba su ukrašena isključivo utiskivanjem te nose sličan ukras. Jedan potječe iz Črečana (O12a, O13a) (T. 30. 8), a drugi s Kalnika (O3b, O12b, O9b).

Bikonični vrčevi niskog trbuha i konkavnog ramena (V5) pronađeni su na području od okolice Čakovca do okolice Križevaca. Najčešće imaju jednostavnu trakastu ručku pravokutnog presjeka (R1a).

Kao tip V5a izdvojen je izduženi vrč konkavnog trbuha i konkavnog ramena s ručkom koja spaja rub i prijelom posude. U Črečanu su pronađeni neukrašeni primjerci u sva tri istražena objekta (T. 23. 3, T. 28. 1, T. 32. 1, 34. 1), a jedna od zapuna datirana je u sam kraj lasinjske kulture (tab. 5. 13). Ulomak vrča iz Blizne bogato ukrašen urezanim paralelnim linijama i motivom bodljikave žice (UO28, UO34) (Bekić 2006b, T. 2. 2) datiran je, naprotiv, između 4322. i 4172. g. pr. Kr. (tab. 5. 7). Ulomak vrča iz Beketince posebno je zanimljiv zbog ručke s potpornjem (R2) (Okroša Rožić 2004, T. 16. 1). Ovakav je tip vrča, ukrašen utiskivanjem (O4, O11) pronađen u Turnišću (Tomaž 2012, G72).

Nekoliko je vrčeva koničnog ili blago konkavnog trbuha i konkavnog ramena (V5b) pronađeno u Črečanu. Uglavnom su neukrašeni (T. 29. 7, T. 38. 3, T. 44. 3) ili nose jednostavan utisnuti ukras na prijelomu (O2c) (T. 42. 4). Zapune u kojima su pronađeni datirane su u razdoblje između 4233. i 4067. g. pr. Kr. (tab. 5. 23-25). Neukrašeni su primjerci pronađeni u Bukovju Križevačkom, Cerju Tužnom-Krču i Čanjevu. Tijelo i trakasta ručka (R1a) ulomka iz Karana ukrašeni su horizontalnim i kosim nizovima otisaka (O2e, O9e) (sl. bla). Urezanim linijama i motivom bodljikave žice ukrašeni su primjerci iz Beketince (UO37) (Korošec 1962, T. 9. 1) i Lubene (UO40) (Lapić 2016a, sl. 12).

Na nalazištu Stoperce ovaj se tip vrča može vezati uz mlađu fazu lasinjske kulture (tab. 3. 81) (Kramberger 2014b, T. 15. 187).

Obje verzije bikoničnog vrča konkavnog ramena (V5) mogu se naći u drugoj fazi Moverne vasi koja pripada kasnom neolitiku (Tomaž 1999, T. MV9. 1, 3-4) te njihovo porijeklo možemo tražiti u kasnoj lendejskoj kulturi.

Bikonični vrčevi manjih dimenzija (V6) uglavnom su neukrašeni i s manjim razlikama u profilaciji.

Bikonični vrč konkavnog trbuha i konkavnog ramena uskog otvora (V6a) pronađen je u Črečanu (T. 34. 3). Slične, ali ukrašene primjerke nalazimo u Austriji na nalazištima lasinjske kulture (Keutschacher See: Samonig 2003, T. 1. 1; Kanzel: Artner et. al. 2011, T. 3. R45), ali i

onima koji pripadaju dijelom istovremenoj Münshöfen grupi (Aiterhofen i Grossmehring: Meixner 2017, Abb. 15. 10-11).

Bikonični vrčevi niskoga koničnog trbuha i blago konkavnog ramena, gotovo ravni u profilu (V6b) i s izduženom ručkom pravokutnog presjeka (R1a), pronađeni su u Črečanu (T. 23. 4, T. 37. 2), a jedan od njih nalazio se u zapuni datiranoj između 4054. i 3968. g. pr. Kr. (tab. 5. 13). Primjerak ovog tipa vrča, s nešto manjom ručkom (R1b) poznat je iz Brezja. Ovakavi vrčevi pronađeni su u Pajtenici (Zorić 2018, , T. 36. 4, T. 43. 7) i na nekoliko mađarskih nalazišta (Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 2. 6; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 21. 6, Abb. 23. 5).

Vrč niskoga koničnog trbuha, konveksnog ramena, cilindričnog vrata i izvučenog ruba usta (V6c) s vertikalnom izduženom ručkom poluovalnog presjeka (R3d) pronađen je u Blizni kod Jakopovca (Bekić 2006b, T. 1. 4). Slični vrčevi pronađeni su na nalazištu Mlaka-Janjevci kod Donjeg Miholjca (Nodilo 2011, sl. 19) i Beketincu u Slavoniji (Minichreiter, Marković 2013, T. 7. 8), a rijetko se nalaze i u Transdanubiji (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 23. 7).

Vrčevi konveksnog ramena i izvučenog ruba usta (V6d) s trakastom ručkom (R1a) pronađeni su u široj okolini Koprivnice. Primjerak iz Ludbreškog Ivanca-Polja I je neukrašen (T. 46. 9) dok onaj iz Vratneca II nosi jednostavan ukras kosih urezanih linija (U4) (T. 44. 12).

Vrč visokoga konkavnog trbuha, stožastog ramena i kratkog koničnog vrata (V6e) s poluovalnom ručkom ovalnog presjeka (R3c) pronađen je u Beketincu (Okroša Rožić 2004, T. 15. 1). Ovaj se tip vrča, s nešto drugačijim ručkama može naći u Slavoniji (Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 33. 1) i Mađarskoj (Andocs-Nagyoldipuszt: Somogyi 2000a, Abb. 3. 6).

Vrčevi zaobljenog tijela (V7a) rijetko se javljaju u središnjoj Hrvatskoj i uvijek su neukrašeni. Nedostaju u okolini Koprivnice, Križevaca i Bjelovara te u Moslavini. Primjerci iz Črečana mogu imati jednostavnu trakastu (R1a) ili kružnu ručku pravokutnog presjeka (T. 17. 3, T. 25. 2, T. 26. 10, T. 27. 1), a zapune u kojima su pronađene datiraju se između 4255. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5. 15-17). Ovaj tip vrča zamijećen je i u Gornjem Pustakovcu kod Čakovca (Bekić 2006c, T. 2. 4) te nešto južnije u Šepkovčici i Ozlju.

Neukrašeni primjerci iz Pajtenice datirani su poput onih črečanskih (Zorić 2018, T. 19. 4, 6), dok je ulomak ukrašen urezivanjem i utiskivanjem (Zorić 2018, T. 9. 1) datiran u početak lasinjske kulture (tab. 4. 6). Pronađeni su i na drugim nalazištima poput Krčevina 2 (Paskojević 2010).

U Mađarskoj se vrčevi zaobljena tijela povremeno javljaju u neukrašenim (Főnyed-Fekete-sziget: Somogyi 2000a, Abb. 12. 3; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 24. 8) i ukrašenim varijantama (Letenye-Szentkeresztdomb: Kalicz 1995b, Abb. 10. 1; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 4. 4, fig. 5. 7), a jednostavno ukrašene primjerke nalazimo i u Austriji (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1996, Abb. 1. 9).

5. 3. ZDJELE

Zdjele su zasigurno najzastupljeniji tip posuda u lasinjskoj kulturi središnje i gorske Hrvatske, ali i na širem prostoru koji ona zauzima. Tijelo im može biti bikonično, konično i zaobljeno s mnogo varijacija. Na 53 nalazišta prepoznato je deset osnovnih tipova zdjela (prilog 4).

5. 3. 1. Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha

Vodeći je tip lasinjske keramografije zdjela bikoničnog tijela, koja je zastupljena sa sedam podtipova.

Bikonične zdjele konkavnog trbuha (Z1) mogu nositi mehanički izveden ili plastični ukras na ramenu te imati ručke ili drške. Prepoznato je pet varijacija ovog tipa zdjela, a javljaju se na gotovo svim nalazištima na predmetnom području.

Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z1a1) zastupljene su u koprivničko-križevačkom i čakovečko-varaždinskom kraju te okolini Karlovca južno od Kupe.

U koprivničko-križevačkom kraju u pravilu su ukrašene. U Beketincu nose nizove otisaka na rubu i prijelomu (O6c) (Homen 1990, sl. 2. 6), što se ponavlja i na zdjeli iz Ludbreškog Ivanca-Polja II, gdje su unutar ovog metopnog ukrasa vertikalne linije obrubljene otiscima (O6a, UO3a) (T. 47. 5). Na susjednom nalazištu Ludbreški Ivanec-Polje I ovaj tip zdjele nosi jezičastu plastičnu aplikaciju (Z1a1: A7a) (Marković 1983, T. 1. 1).

Na krajnjem sjeverozapadu ove su zdjele često neukrašene, primjerice u Blizni kod Jakopovca (Bekić 2006b, T. 3. 4) i u zapunama objekta 1 u Črečanu, od kojih se jedna datira između 4323. i 4171. g. pr. Kr. (tab. 5. 14) (T. 17. 4-5, T. 22. 1-3, 7). Na istom je nalazištu pronađena ovakva zdjela na prstenastoj nozi (N4) (T. 24. 1), datirana u kraj lasinjske kulture (tab. 5. 13) te ulomci s jezičastim aplikacijama (A7a) (T. 16. 6). U Črečanu (T. 17. 6) i Gornjem Pustakovcu (Bekić 2006c, T. 1. 5, T. 2. 6) one nose par plastičnih aplikacija (A3), a u Mačkovcu par trakastih ručki (Z1a1: R1b) (sl. 186).

Južno od Kupe ukrašene su urezanim cik-cak motivom i otiscima, a pronađene su u Lasinji (UO45) i Crkvišću (UO13) (T. 5. 3), gdje ih datiramo između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6).

U Pajtenici je primjerak zdjele zipa Z1a1 na ramenu ukrašen nizovima otisaka (O22a) datiran u početak lasinjske kulture (tab. 4. 6) (Zorić 2018, T. 20. 6). Pronalaze se na gotovo

čitavom prostoru koje zauzima lasinjska kultura. Mogu biti neukrašene (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 5. 6, Abb. 23. 8, Abb. 25. 1-2; Hajndl: Žižek 2006b, br. 35; Kalinovnjek: Kerman 2013, G24), nositi jezičaste aplikacije na prijelomu (A7a) (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 16. 13; Sormás: Straub 2005, fig. 5. 1) ili jednostavne ukrase izvedene urezivanjem i/ili utiskivanjem na ramenu (U14; U19; UO7; UO10) (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV33. 2, T. MV34; Juta-Gagarin: Somogyi 2000a, Abb. 12. 7; Sormás: Straub 2005, fig. 5. 1; Bukovnica: Šavel 2006, br. 14; Turnišče: Tomaž 2012, G120)

Bikonične zdjele visokog konkavnog trbuha i cilindričnog ramena sa zadebljanjem na prijelomu koji je slabo vidljiv s unutarnje strane (Z1a2) karakteristika su varaždinskog i križevačkog kraja. U okolici Varaždina nalazimo ih neukrašene u Brezju i Cerju Tužnom. U Bukovju Križevačkom nose metopno izveden ukras paralelnih urezanih linija u polju omeđenom nizovima otisaka (UO11) (sl. 121). Slično je ukrašen primjerak iz Pavlovca kojemu su na ramenu kose linije omeđene nizovima otisaka (UO10) dok s unutarnje strane nosi ukras bodljikave žice (UO30) (Korošec 1962, T. 11. 1). Primjerak s nalazišta Lubena-Salajci II ukrašen je dvostrukim nizovima otisaka na ramenu i prijelomu (O7a), a stoji na punoj nozi ukrašenoj vertikalnim nizovima otisaka, urezanim linijama i linijama obrubljenima otiscima (N5: O12a, U5, UO3) (Lapić 2016a, sl. 29).

Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha i kratkog konveksnog ramena (Z1b) u koprivničko su bjelovarskom području uglavnom neukrašene, poput primjeraka iz Bulinca, Drljanovca (ograda Magulac) i Ludbreškog Ivanca-Polja I (T. 46. 1) dok u Grgincu nose urezani ukras (U5) (Dimitrijević 1961, T. VIII. 46). Zdjela iz Beketinca ukrašena je urezivanjem i utiskivanjem s vanjske i unutarnje strane te nosi jezičastu aplikaciju na prijelomu (A7c, O6a, UO7, UO33) (Homen 1990, sl. 5. 1; Okroša Rožić 2004, T. 4. 1).

U Črečanu su pronađeni ulomci bez ukrasa (T. 29. 3, T. 39. 6), iako češće nose plastične ukrase poput jezičastih (A7b) (T. 16. 12, T. 37. 5), jednostavnih ovalnih (A1) (T. 28. 6, T. 44. 9) ili kružnih aplikacija (A2) (T. 31. 1). Na ovome se nalazištu javljaju u zapunama datiranim između 4233. i 3978. g. pr. Kr. (tab. 5. 19, 25).

U okolici Varaždina pronađene su u Varaždinskim Toplicama-Gromačama II (Bekić 2006a, T. 1. 2) i Zbelavi, gdje nosi jezičastu aplikaciju (A7a) (sl. 235). U okolici Kutine na nalazištu Gornja Gračenica-Tucilača ovakve zdjele nose jezičaste aplikacije (A7b).

Iz Dubranca potječe zdjela ovog tipa s trokutastom plastičnom aplikacijom (A7b) (Balen 1998, T. 8. 1). U mlađem lasinjskom horizontu u Crkvišću zdjela tipa Z1b je neukrašena (T. 10. 10), dok u onom starijem nosi ukras urezanih linija (U4) (T. 9. 10) koje mogu biti metopno postavljene između nizova otisaka (UO11) (T. 9. 9) ili pak imaju jezičaste aplikacije (A7a) (T.

5. 1). U Otočcu je ovakva zdjela ukrašena cik-cak urezanim linijama i nizovima otisaka te parom plastičnih aplikacija (A3, UO14) (Kolak u tisku, T. 4. 11). Pronađena je u najstarijem horizontu (tab. 5. 26) te pomiče upotrebu ovog tipa zdjela na početak lasinjske kulture.

Zdjela tipa Z1b veoma je raširena u lasinjskoj kulturi. Pronalazi se bez ukrasa (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 5. 4, Abb. 16. 1, Abb. 23. 1; Hardek: Žižek 2006a, br. 13-14; Hajndl: Žižek 2006b, br. 51; Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 7. 2; Turnišče: Tomaž 2012, G121; Kalinovnjek: Kerman 2013, G326), ali ipak su najčešći primjerci s jezičastim aplikacijama (A7) (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 15. 18; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 3. 3; Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 7. 1, Abb. 23. 1; Kalinovnjek: Kerman 2013, G397), koje u Slavoniji mogu biti velikih dimenzija (Vinkovci-Tržnica/Hotel: Marković 1994, T. 21. 14-15; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 6. 3). Zdjela iz Kalinovnjeka, iz zapune datirane između 4241. i 4051. g. pr. Kr. (tab. 3. 56) nosi jezičastu aplikaciju na prijelomu (A7c) i kružnu plosnatu aplikaciju vertikalno postavljenu na rubu (A15) (Kerman 2013, G267). Uz jezičaste aplikacije, zdjele mogu imati i ukras urezanih linija (U2; U19) (Sormás: Straub 2005, fig. 5. 3-4; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 2. 4) ili nizove otisaka na prijelomu i rubu (O6) (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1994, Abb. 5. 4; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 16. 12, 14). Povremeno se javljaju i zdjele s trokutastim plastičnim aplikacijama vertikalno postavljenim na rub posude (A16) (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 2. 18). U Ptuj i Sodoleku ovaj tip zdjela može imati kljunasti (I1) ili cjevasti izljev (I3) (Sodolek: Kavur et al. 2006, br. 2; Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br. 24, br. 36).

Jedan od vodećih oblika u jugozapadnoj Transdanubiji bikonična je zdjela visokog konkavnog trbuha te konveksnog ili cilindričnog ramena (tipovi Z1a, Z1b) koja može biti na šupljaj nozi i/ili imati jezičaste aplikacije na prijelomu (tip A7) (Horváth, Simon 2003, 111, Abb. 21. 9, Abb. 22. 9-10, Abb. 23. 1, Abb. 24. 1-4, 7, Abb. 25. 2-3).

Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha i konkavnog ramena (Z1c) u najvećem su broju zastupljene u široj okolini Križevaca i Varaždina. Često imaju držak, plastičnu aplikaciju ili ručku te nose bogat, ali jednostavan ukras na ramenu.

Takav je slučaj s primjercima iz Beketinca koji mogu imati jednostavnu jezičastu aplikaciju (A7b) (Okroša Rožić 2004, T. 7. 2), polukružnu ručku i otiske na prijelomu i rubu (O6c, R3a) (Homen 1990, sl. 6. 7) ili držak te nizove otisaka i urezane linije (D5b, O2a, U3, UO3) (Homen 1990, sl. 4. 3, Okroša Rožić 2004, T. 7. 1). Zdjele iz Bukovja Križevačkog su neukrašene, a mogu imati kružnu ručku pravokutnog presjeka (R1d) (Okroša Rožić 2004, T. 7. 3). Primjerak iz Grabrovca ukrašen je utiskivanjem dvostrukih nizova otisaka i X-motiva (Z1c:

O7d, O16d) (Okroša Rožić 2004, T. 6. 2). Ulomak iz Barbarskog, datiran između 4227. i 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1), je neukrašen (Balen, Drnić 2014, T. 3. 7). Zdjela ovog tipa iz nešto udaljenije Velike Mlinske ima ručku (R1b) (Iveković 1968, tab. 3. 13).

Zdjele ovog tipa iz Brezja i Cerja Tužnog neukrašene su. Ulomak iz Blizne veoma je sličan zdjeli iz Beketinca (Homen 1990, sl. 6. 7), a ima ručku i nosi bogat ukras urezanih snopova horizontalnih i vertikalnih linija obrubljenih nizovima otisaka (Z1c: R3a, UO2, UO4) (Bekić 2006b, T. 2. 3). Zapuna u kojoj je pronađen datira se između 4322. i 4172. g. pr. Kr. (tab. 5. 7).

Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha i stožastog ramena (Z1d) pronađene su samo u Črečanu. Primjerak iz zapune objekta 1, datirane između 4323. i 4171. g. pr. Kr., ima vertikalni X-držak (D5a) (T. 25. 3), dok ona iz najgornje zapune objekta 3 nosi kružnu aplikaciju (A2) (T. 35. 2).

Zdjele tipa Z1d nisu osobito zastupljene u lasinjskoj kulturi, a obično nose aplikacije na prijelomu (A7) ili rubu (A16) (Gellénháza-Városer: Horváth, Simon 2003, Abb. 22. 9, Abb. 25. 6; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 7. 2). Primjerak iz Kalinovnjeka dolazi iz zapune datirane između 4241. i 4051. g. pr. Kr. (tab. 3. 56) (Kerman 2013, G268).

5. 3. 2. Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha

Ovaj je tip zdjela daleko najzastupljeniji među prepoznatim tipovima, kako na prostoru središnje i gorske Hrvatske, tako i na ostalom području koje je zauzimala lasinjska kultura. Prepoznato je jedanaest njegovih inačica.

Bikonične zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1) prisutne su na cijelom prostoru središnje i gorske Hrvatske. Podjednako su zastupljeni ukrašeni i neukrašeni ulomci, a u ukrašavanju su omiljene jezičaste aplikacije (A7) te niz otisaka na rubu i prijelomu (O6).

U okolini Bjelovara neukrašeni su ulomci pronađeni u Novoj Rači-šumi Jasenovoj, Zvijercima i Ždralovima. Na šetalištu dr. Ivše Lebovića u Bjelovaru ovakva je zdjela nosila ukras urezanog V-motiva (U14) (Medar 1985, sl. 1. a). Na položaju ograda Magulac u Drljanovcu jedna je zdjela imala ukras nizova otisaka na rubu i prijelomu. Mnogo su zanimljiviji primjerci bogato ukrašeni urezivanjem po cijeloj vanjskoj površini: na ramenu su naizmjenice postavljeni trokuti (U19), na truhu bogat ukras kosih i vertikalnih snopova linija (U38) (Jakovljević 2012a, 110), a jedan od ulomaka ima trakastu ručku (R3a).

U koprivničko-križevačkom kraju neukrašeni su primjeri pronađeni u šumi Novakuši u Hagnju, Karanama, Koprivničkom Ivancu-Vojniku I (Marković 1982a, T. 3. 2), Ludbreškom

Ivancu-Polju II (T. 47. 1, 7) i Polju I (Z2a1) (Marković 1983, T. 2. 1-2). Na potonjem nalazištu jedna je zdjela ovog tipa imala perforirane stijenke (C2) (T. 46. 4), a jedan je primjerak nosio utisnuti ukras (O6a) (Marković 1983, T. 2. 13), kakvim su urešene i zdjele iz Karana i Lubene, s koje potječe i ulomak ukrašen bodljikavom žicom i snopovima vertikalnih urezanih linija (UO36) (Lapić 2016a, sl. 18).

U Beketincu su zdjele tipa Z2a1 ukrašene plosnatim ovalnim aplikacijama, utiskivanjem i urezivanjem (A5, O6a, U14) (Okroša Rožić 2004, T. 2. 2) te motivom bodljikave žice (UO29) (Okroša Rožić 2004, T. 1. 3), a u Bukovju Križevačkom urezanim linijama (U3) (Okroša Rožić 2004, T. 1. 4).

U okolini Varaždina i Čakovca ove zdjele najčešće nose jezičaste aplikacije (A7a, A7b), poput primjeraka iz Brezja (Tomičić 1969a, T. XI. 2), Cerja Tužnog (Tomičić 1969b, T. XII. 1), Čanjeva (Brnić 2008, T. 1. 4), Stare vesi (Bekić 2006d, T. 1. 9) i Črečana (T. 14. 2, 9). Iz Cerja dolazi i primjerak ukrašen bodljikavom žicom i snopovima paralelnih urezanih linija (Z2a1: UO29, UO38). U Zbelavi je pronađen ulomak ukrašen otiscima na prijelomu i dnu (O6c). Ovaj je tip zdjele posebno zastupljen u Črečanu, a osim već spomenutih ulomaka ukrašenih jezičastim aplikacijama javljaju se i one s ovalnim (A1) (T. 35. 5) i kružnim aplikacijama (A2) (T. 30. 5), dvostrukim nizom otisaka (O3a) (T. 13. 5) te neukrašeni primjerci (T. 20. 4, T. 21. 3, T. 30. 1, 4, T. 35. 1, T. 43. 7). Zapune iz kojih su prikupljeni datiraju se od 4323. do 4067. g. pr. Kr. (tab. 5. 11, 14, 18).

Južno od Save neukrašeni su primjerci pronađeni u Dubrancu (Balen 1998, T. 7. 8), Bodulima (Perkić 2004, T. 7. 13, T. 12. 1), Vrlovci i Crkvišću (T. 9. 1, 6). Mogu nositi trakastu ručku (R1b) poput ulomaka iz Bodula (Perkić 2004, T. 4. 8) i Barilovića (T. 1. 1) ili onu ovalnog presjeka (R3a, R3b) poput primjeraka iz Lasinje i Vrlovke (iznad špilje) te imati kljunasti izljev (I1) poput zdjele iz Vrlovke (iznad špilje). Zdjele iz Perčića kod Lasinje i Barilovića (T. 1. 12) ukrašene su urezanim V-motivom (U14), a primjerak iz Otočca cik-cak motivom (U11). U Crkvišću su zdjele cilindričnog vrata ukrašene jednostavnim otiscima (O2d, O3d) (T. 5. 4), (O6c) (T. 9. 2), ponekad upotpunjenima urezanim snopovima linija (O1c, U2) (T. 5. 2). Iz Čakovca Oštarijskog dolaze nešto bogatije ukrašeni primjerci (A7a, O6c, UO27) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 137), (U10, O1c) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 141). Radiokarbonski datumi zapuna iz kojih su prikupljene zdjele ovog tipa južno od Save pokrivaju čitavo vrijeme trajanja lasinjske kulture (tab. 5. 6, 9, 28).

Neukrašene zdjele tipa Z2a1 poznate su s velikog broja nalazišta (Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 5. 2; Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV37. 3; Nagykanizsa-Inkey-kápolna: Kalicz 2003, Abb. 10. 2; Bukovnica: Šavel 2006, br. 15; Turnišće: Tomaž 2012,

G81; Kalinovnjek: Kerman 2013, G387). Mogu imati jednostavne ručke ovalnog presjeka (R3a, R3b) (Rabenstein: Tiefengraber 2004, T. 11. 118; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 5. 3), a u Hardeku su pronađene zdjele s dvije ručke (Žižek 2006a, br. 30, br. 32). U Mađarskoj su pronađene zdjele ovog tipa s horizontalnim ručkama (R5a) (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 4. 9).

Zdjele tipa Z2a1 često imaju jezičaste plastične aplikacije (A7) (Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 6. 3; Ptuj: Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br. 31; Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 8. 3; Kalinovnjek: Kerman 2013, G399; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 16. 1, T. 27. 5), a mogu nositi i vertikalnu trokutastu aplikaciju (A16) (Vörs-Kerek-erdő: Somogyi 2000a, Abb. 15. 10). U Slavoniji aplikacije mogu biti predimenzionirane i popraćene jednostavnim utisnutim ukrasom (O3, O6) (Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 12. 1, T. 14. 2), a datirane su u kraj lasinjske kulture (tab. 4. 9). Jednostavan ukras nizova linija na rubu ili ispod njega i prijelomu (O1, O6, O7) zastupljen je u Sloveniji (Moverná vas: Tomaž 1999, T. MV37. 6), Austriji (Raababerg: Obereder 1989, T. 12. 125) i Mađarskoj (Kaposvár-Deseda-part: Somogyi 2000a, Abb. 12. 10; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 2. 6). U Slavoniji mogu biti ukrašene složenijim urezanim i utisnutim motivom (UO14) (Gradac-Pašnjak: Težak-Gregl 1981, Abb. 6), (UO47) (Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 20. 3). Potonji se primjerak datira u početak lasinjske kulture (4361. - 4236. g. pr. Kr.) (tab. 4. 6).

Ovaj je tip zdjela prisutan i u jordanovskoj kulturi, gdje može imati plastične aplikacije na ramenu (Jordanów: Čtverák, Rulf 1989, Abb. 8). U kulturi Ludanice mogu nositi jezičaste aplikacije (Branč: Vladár, Lichardus 1968, Abb. 78. 11, Abb. 84. 3).

Zdjele tipa Z2a1 nalazimo u sopotskoj kulturi (Vinkovci-Ervenica: Marković 1994, T. 8. 2; Otok-Gradina: Marković 1994, T. 9. 4) i njezinom eneolitičkom stupnju IV (Mrzović-Gradina: Marković 1994, T. 13. 5). U lokalnim grupama kasne lendeške kulture mogu biti ukrašene nizovima otisaka na prijelomu i ispod ruba, ponekad u kombinaciji s urezanim linijama (Ossarn: Ruttkay 1995, Abb. 2. 6; Moverná vas 4: Tomaž 1999, T. MV18. 1, T. MV19. 1; Falkenstein-Schanzboden: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 4. 3).

Veoma sličan prethodnom tip je izuzetno kratkoga cilindričnog ramena (Z2a2) koji je gotovo jednako zastupljen, izuzev odsutnosti u bjelovarskom kraju. Često su zdjele ovog tipa bez ukrasa, a ukoliko ga nose radi se o jednostavnim nizovima otisaka (O1, O6, O9) ili plastičnim aplikacijama (A2, A7).

Zdjela iz Cerina III ima ručku (R3a) (Marković 1986c, T. 2. 3), što je rijetka pojava. Na istom nalazištu pronađena je zdjela s jezičastom i vertikalnom trokutastom aplikacijom (A7b,

A16) (Marković 1986c, sl. 4), a slična je prikupljena i u Polju I (A16) (Marković 1983, T. 2. 5). Na potonjem je nalazištu pronađena i zdjela s nizovima otisaka (O6a) (Marković 1983, T. 2. 12) te neukrašena zdjela (Marković 1983, T. 2. 17). U Koprivničkim Bregima ovaj je tip zdjele ukrašen utiskivanjem (O1a, O9a) (Marković 1979, T. 3. 14). Primjerak iz Barbarskog, datiran između 4227. i 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1) nosi i urezani A-motiv (U17, O1e, O9e) (Balén, Drnić 2014, T. 2. 5).

Iz Brezja dolazi neukrašena zdjela tipa Z2a2 (Tomičić 1969, T. XI. 1), dok u Cerju Tužnom nosi kružnu aplikaciju (A2), a primjerci iz Blizne jednostavan ukras otisaka i urezanih linija (O2a, U5) (Bekić 2006b, T. 5. 10) te nizova otisaka (O6a, O9a) (Bekić 2006b, T. 2. 8) na zdjeli pronađenoj u zapuni datiranoj između 4322. i 4172. g. pr. Kr. (tab. 5. 7).

Zdjele tipa Z2a2 u Črečanu su gotovo u pravilu neukrašene (T. 16. 8-9, T. 18. 14, T. 20. 1-2, T. 21. 1, T. 24. 2-3, T. 31. 3, T. 35. 4, T. 44. 8), a pronađene su u svim objektima i datiranim jamama (tab. 5. 10-25) te njihovu pojavnost ne možemo vremenski ograničiti. Zdjele iz Črečana (T. 16. 11) i obližnje Stare Vesi (Bekić 2006d, T. 3. 8) nose jezičastu aplikaciju (A7b), a na potonjem nalazištu mogu nositi i kružnu aplikaciju (A2) (Bekić 2006d, T. 3. 9). Iz Gornjeg Pustakovca dolazi zdjela tipa Z2a2 s istom aplikacijom na visokoj nozi (N2c2, A2) (Bekić 2006c, T. 3. 1).

Primjerci iz Dubranca nose utisnuti ukras (O3a) (Balén 1998, T. 1. 6), dvostruki niz otisaka i jezičastu aplikaciju (Z2a2: A7a, O6c) (Balén 1998, T. 2. 4), vertikalne ovalne drške (D4) (Balén 1998, T. 7. 1) ili su neukrašeni (Balén 1998, T. 4. 7).

Neukrašene su zdjele tipa Z2a2 prikupljene i u Šepkovčici, Lasinji i Crkvišću (T. 5. 6-7, T. 6. 2), gdje su datirane između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6), kao i ulomak s jezičastom aplikacijom (A7a) (T. 5. 9). Zdjela iz lasinjskog sloja u Otočcu (4235. – 4050. g. pr. Kr.) (tab. 5. 28) ima mali kljunasti izljev (I2).

Zdjele tipa Z2a2 nešto su slabije zastupljene od prethodnog tipa, a može ih se naći u Slavoniji, Sloveniji i Mađarskoj. Često su neukrašene (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 15. 5, 16; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 5. 1; Kalinovnjek: Kerman 2013, G23, G97, G358). Mogu nositi jezičaste (A7) i vertikalne trokutaste probušene aplikacije (D20), jednostavan urezani ili utisnuti ukras (O6, O7, O19) ili imati ručku (R3a) (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 16. 15; Hardek: Žižek 2006a, br. 2, br. 18; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 2. 3; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 144. 6).

Bikonične zdjele koničnog trbuha i zadebljanog cilindričnog ramena (Z2a3) javljaju se od Koprivnice do Hrsine, ali nisu osobito česte. Neukrašeni su primjerci poznati iz Ludbreškog

Ivanca-Polja I (Marković 1983, T. 2. 6), Cerja Tužnog, Črečana (T. 28. 4, T. 43. 1) i špilje Frašće. Zdjela iz Cerina III ima jednostavan utisnuti ukras (O4a) (Marković 1986c, T. 2. 5), a ona iz Brezja jezičastu aplikaciju (A7b). Primjerci iz Gornjeg Pustakovca (O1e, UO27, UO37) (Bekić 2006c, T. 2. 7) i Črečana (O6a, UO37) (T. 13. 3) bogato su ukrašeni nizovima otisaka, urezanim linijama i bodljikavom žicom. Zdjela iz Bodula nosi ukras jelove grančice (U9) (Perkić 2004, T. 7. 8). Jedini datirani primjerak smješta se između 4233. i 4067. g. pr. Kr. (tab. 5. 24), a prikupljen je u objektu 3 (T. 43. 1).

Zastupljene su u slovenskom Prekmurju (Turnišče-Gorice: Plestenjak 2010, G36; Turnišče: Tomaž 2012, G80; Kalinovnjek: Kerman 2013, G383), gdje je primjerak iz Gorica datiran između 4325. i 4235. g. pr. Kr. (tab. 3. 85), a rijetko se javljaju u Mađarskoj (Drávaszentes-Malom-domb: Somogyi 2000a, Abb. 10. 6).

Bikonične zdjele koničnog trbuha i cilindričnog ramena, s unutarnje strane slabo vidljivog prijeloma (Z2a4) rasprostiru se između Koprivnice i Čakovca. Najčešće su ukrašene utiskivanjem na ramenu.

Jednostavnim su utisnutim ukrasima urešeni primjerci iz Ludbreškog Ivanca-Polja I (O2c) (Marković 1983, T. 2. 7), Pavlovca (O22a) (Korošec 1962, T. 11. 7) i Hagnja (O23ac) (sl. 157). Na potonjem je nalazištu pronađena i zdjela ovog tipa s horizontalnom ručkom (R5a).

Zdjele iz Beketinca ukrašene su urezivanjem i utiskivanjem (UO1, UO4) (Dimitrijević 1961, T. XI. 67), (O6a, UO16) (Okroša Rožić 2004, T. 2. 1). Primjerci iz Bukovja, gdje je ovaj tip zdjela najbrojniji mogu doći bez ukrasa (Okroša Rožić 2004, T. 5. 4), s jednostavnim otisnutim (O22a) (Okroša Rožić 2004, T. 3. 2) ili urezanim ukrasom (Z2a4: U14) (Okroša Rožić 2004, T. 5. 3) te urezanim kosim ili vertikalnim linijama između nizova otisaka na rubu i prijelomu (UO10), (Z2a4: UO11). Posebno je zanimljiva zdjela ovog tipa iz Bukovja bogato ukrašena s vanjske i unutarnje strane (Z2a4: O3a, A3, UO20, UO30, UO42) (Okroša Rožić 2004, T. 6. 1). Urezanim snopovima vertikalnih linija između nizova otisaka (UO11) ukrašene su zdjele iz Kalnika (Okroša Rožić 2004, T. 2. 3) i Brezja, a potonja dolazi iz zapune datirane između 4257. i 4057. g. pr. Kr. (tab. 5. 5). Slično je datirana (tab. 5. 4) i zdjela ukrašena nizovima otisaka i jezičastom aplikacijom (O6a, A7b) iz druge jame u Brezju, a s istog nalazišta potječu i neukrašeni ulomci zdjele tipa Z2a4. Iz Črečana potječu zdjele ukrašene nizovima otisaka (O6a) (T. 20. 3), datirane između 4323. i 4084. g. pr. Kr. (tab. 5. 14) i ulomci s kružnim aplikacijama (A2) (T. 39. 2) (A3) (T. 25. 4), datirani nešto kasnije (4224. – 3990. g. pr. Kr.) (tab. 5. 15).

Bikonične zdjele koničnog trbuha i kratkoga cilindričnog suženog ramena (Z2a5) prisutne su na prostoru od Čakovca do Koprivnice. Rijetko se javljaju i uglavnom su

neukrašene. U Koprivničkom Ivancu (T. 45. 1-2) i Črečanu (T. 18. 13, T. 27. 5) su neukrašene, a potonji je ulomak datiran između 4255. – 4072. g. pr. Kr. (tab. 5. 16). Ulomak iz Brezja ima vertikalni trokutasti perforirani držak (D20), a onaj iz Cerja Tužnog nosi ručku (R3a).

Sličan je ulomak pronađen na mađarskom nalazištu Dobri – Alsó-mező (Horváth, Simon 2004, Abb. 16. 10). Nalazimo ih u okviru vinčanske kulture (Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 16. 1) u kojoj možda možemo tražiti njihovo porijeklo.

Bikonične zdjele visokog koničnog trbuha i stožastog ramena (Z2b1) javljaju se na nekolicini nalazišta. Ukoliko su ukrašene, nose plastične aplikacije na prijelomu (A1, A7) ili jednostavne urezane (U2, U14) ili utisnute motive (O1, O6, O7, O9, O15).

U Ludbreškom Ivancu-Polju I (T. 46. 3) i Blizni (Bekić 2006b, T. 3. 1) pronađene su neukrašene zdjele, a na Brezju nose jezičaste aplikacije (A7b). Ovaj je tip zdjela bogato ukrašen u moslavačkim Voloderskim bregima (Z2b1: A7a, O7c, O9c) (Marković 1982b, T. 2.7) (Z2b1: A7c, O6a, O15a) (Marković 1982b, T. 2. 8).

U Črečanu su neukrašeni primjerci pronađeni u brojnim zapunama objekata 1 (T. 20. 5, T. 24. 4, T. 25. 8) i 3 (T. 39. 5) te jedne od datiranih jama (T. 16. 4), a vremensko razdoblje koje dobiveni datumi pokrivaju obuhvaća cijelo vrijeme trajanja lasinjske kulture (tab. 5. 14-15, 23). U objektu 2 zdjele tipa Z2b1 dolaze s ovalnom plastičnom aplikacijom (A1) (T. 28. 7, T. 29. 2, 9), a jedna od zapuna u kojoj su pronađene datira se između 4222. i 3978. g. pr. Kr. (tab. 5. 19). U zapuni objekta 1 datiranoj između 4255. i 4072. g. pr. Kr. (tab. 5. 16) ovaj tip zdjele nosi jezičastu aplikaciju (A7b) (T. 27. 7), a u drugoj je zapuni pronađena zdjela ukrašena kosim urezanim linijama (U2) (T. 17. 10). Na sličan je način ukrašena i zdjela iz obližnje Stare Vesi u Nedelišću (O1c, U2) (Bekić 2006d, T. 3. 3).

Južno od Kupe neukrašeni je primjerak zdjele pronađen u špilji Vrlovci, a u Bariloviću ona nosi urezani V-motiv (U14) (T. 2. 17). Oba opisana primjerka pronađena su i u mlađem lasinjskom horizontu u Crkvišću (T. 10. 12), (U14) (T. 10. 5). Ulomak ukrašen nizovima otisaka i vertikalnim urezanim linijama (UO12) (T. 5. 11) pronađen je na istom nalazištu u starijem horizontu koji pokriva razdoblje između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6), iz kojeg je prikupljeno i više neukrašenih ulomaka (T. 5. 8, 10, T. 9. 4).

Zdjele tipa Z2b1 učestale su u Mađarskoj, a sporadično se javljaju u Slavoniji i Sloveniji i Austriji. Mogu biti su neukrašene (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 16. 4; Hardek: Žižek 2006a, br. 7; Turnišće: Tomaž 2012, G110; Kalinovnjek: Kerman 2013, G51, 81, 108-109, 129), imati ručke (R3a) (Andocs-Nagyoldipuszt: Somogyi 2000a, Abb. 4. 4; Drávaszentes-Malom-domb: Somogyi 2000a, Abb. 10. 7; Juta-Gagarin: Somogyi 2000a, Abb. 12. 5), ali ipak češće nose plastične aplikacije ili drške (A7, A16, AO4, D5) (Raababerg:

Obereder 1989, T. 9. 97; Andocs-Nagytoldipusztá: Somogyi 2000a, Abb. 4. 1-3; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 4. 1; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 6. 2), ponekad kombinirane s urezanim motivima (U9, U19) (Zalavár-Basasziget: Virág 2003, fig. 5. 3; 2005, fig. 2. 8). Mogu nositi jednostavan urezani (U5) (Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 3. 10) ili utisnuti ukras (O7) (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1994, Abb. 5. 1) ili imati izljev (Kaposvár-61-es út: Somogyi 2000a, Abb. 13. 4). U jordanovskoj kulturi imaju ovalne aplikacije nalik jezičastima na prijelomu (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 6. 9). Nalazimo ih i u sklopu lendelske kulture (Ossarn: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 7. 7).

Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i stožastog ramena, zadebljanog prijeloma (Z2b2) javljaju se na širokom geografskom prostoru, ali nisu osobito zastupljene. Ukoliko su ukrašene, radi se o plastičnim aplikacijama (A2, A7) ili jednostavnim urezanim (U4, U5) ili utisnutim ukrasima (O2, O3, O20).

U Beketincu, Blizni i Črečanu (T. 29. 8) pronađeni su neukrašeni ulomci. Na potonjem se nalazištu ovaj tip zdjele javlja samo u objektu 2, a jedan od njih nosi kružnu plastičnu aplikaciju (A2) (T. 28. 11). Primjerak iz Brezja ima jezičastu aplikaciju (A7b). Zdjele iz Polja I (U4) (T. 46. 2) i Karana (Z2b2 : O2a, U5) nose jednostavni urezani ukras, dok ona iz Pavlovca nosi motiv sunca izveden otiscima (Z2b2: O3a, O20ag) (Korošec 1962, T. 6. 9).

Južno od Kupe zdjele tipa Z2b2 uglavnom su neukrašene, a dolaze iz Lasinje, Vrlovke i špilje Vrlovke. Primjerak iz Crkvišća datiran između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6) ukrašen je nizovima otisaka (UO22) (T. 9. 5), a onaj iz lasinjskog sloja u Otočcu (4235. – 4050. g. pr. Kr.) (tab. 5. 28) ima jezičastu aplikaciju (A7b).

Ovaj tip zdjela rijetko se nalazi i izvan predmetnog područja. U Mađarskoj i Austriji pronađeni su neukrašeni i primjerci s jezičastom aplikacijom (A7) (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1994, Abb. 5. 5; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 15. 19; Eszteregnye – Ojtódűlő: Tokai, 2007, Abb. 6. 2).

Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i stožastog ramena, s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane (Z2b3) karakteristične su za prostor između Koprivnice i Čakovca. Zdjela iz Polja I ukrašena je urezivanjem (U4) (T. 46. 2), a ona iz Beketince nizovima otisaka te vertikalnim urezanim linijama s unutarne i vanjske strane (O23a, UO34) (Okroša Rožić 2004, T. 23. 1). Primjerci iz Karana i Cerja Tužnog su neukrašeni, a na potonjem nalazištu prisutne su i zdjele s jezičastom aplikacijom (A7b), nizovima otisaka na prijelomu i rubu (O6c), između kojih mogu stajati vertikalne urezane linije (UO11). U Črečanu su poznati primjerci iz objekata 1 (T. 20. 6-7) i 3 (T. 35. 6, T. 39. 7) te popratnih jama (T. 31. 5-6). Zasad ih možemo smjestiti u razdoblje između 4323. i 4084. g. pr. Kr. (tab. 5. 14).

Zdjele tipa Z2b3 gotovo da nisu prisutne izvan opisanog područja te se sporadično nalaze u Transdanubiji (Körmend-Várkert: Károlyi 1992, T. 54. 1; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 7. 9), a možemo ih pratiti od kasne lendeleske (Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 10) i vinčanske kulture (Dimitrijević 1968, T. XXI. C15).

Bikonične zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1) veoma se često javljaju na brojnim lasinjskim nalazištima. Najčešće nose plastične aplikacije na prijelomu (A1, A2, A7), a mogu biti ukrašene širokom paletom mehanički izvedenih ukrasa ili biti neukrašene.

Na prostoru sjeverozapadne Hrvatske uglavnom nose jezičaste aplikacije (A7b), što je slučaj s primjercima iz Ždralova, Cerina III (T. 44. 9), Karana (sl. 168) i Brezja gdje je jedna zdjela pronađena u zapuni datiranoj između 4228. i 4042. g. pr. Kr. (tab. 5. 4). Ulomak iz Beketinca nosi i nizove otisaka (A7b, O6c). Oni se javljaju i na zdjelama iz Cerja Tužnog (O6c), (O6c, UO6). Neukrašeni su ulomci prikupljeni iz Koprivničkog Ivanca-Vojnika I (Marković 1982a, T. 2. 10), Karana i Cerja Tužnog. Zdjela iz Ždralova ima ručku (R1b), a ona iz Ludbreškog Ivanca-Polja II izljev (I2) (T. 47. 3).

Ovaj je tip zdjela veoma čest u Črečanu gdje je pronađen u zapunama objekata 1 i 3 te popratnim jamama. Gotovo u pravilu one nose jezičaste aplikacije (A7b) (T. 13. 4, T. 14. 1, T. 17. 9), (A7a) (T. 18. 12, T. 27. 11) ili pak one ovalne (A1) (T. 25. 9, T. 39. 3) i kružne (A2) (T. 20. 9). Ulomak iz zapune datirane u kraj lasinjske kulture (tab. 5. 10) nosi jezičastu aplikaciju i jednostavan motiv otisaka i urezane linije (Z2c1: A7b, O1a, UO8) (sl. 140). Iz nešto starije zapune (tab. 5. 16) dolazi ulomak ukrašen otiscima na rubu i prijelomu (O6a) (T. 26. 8). Mogu biti i posve neukrašene (T. 16. 5, T. 17. 11-12, T. 25. 6).

Zdjele tipa Z2c1 u Turopolju su gotovo u pravilu ukrašene. U Kobiliću I radi se o urezanim kosim snopovima (U2) (Žlender 2014, T. VIII. Sl. 37) ili nešto složenijem motivu sunca načinjenog urezivanjem (U34) (Žlender 2014, T. V. sl. 21). Ovaj tip zdjela u Šepkovčici je najzastupljeniji, a nosi jednostavne nizove otisaka, polukružne linije, bodljikavu žicu, V-motiv, ljestvičasti i motiv trokuta te jezičaste aplikacije (U32, O1a), (O1c, A7b, UO30), (U14, A7a), (U18, U20a).

Južno od Kupe zdjele konveksnog ramena jedan su od vodećih tipova. U Lasinji mogu biti neukrašene, nositi jezičastu aplikaciju (A7b) ili bogat ukras izveden urezivanjem i utiskivanjem na zdjeli s izljevom (I3, U9, O20e) (Dimitrijević 1961, T. XIII. 85).

U Bariloviću su zdjele ovog tipa uglavnom neukrašene (T. 1. 7, T. 2. 16), a mogu imati jezičaste aplikacije (A7a) (T. 1. 8) ili ušice (D11c) (T3. 6). Neukrašeni su i ulomci iz Otočca, prikupljeni iz oba horizonta datirana u drugu polovinu 5. tis. pr. Kr. (tab. 5. 26, 28) i Hrsine-Gorice (Dimitrijević 1961, T. XVII. 131).

U Crkvišću se zdjele konveksnoga vrata javljaju u oba lasinjska horizonta i najčešće su neukrašene (T. 5. 12, T. 9. 6-7, T. 10. 7), a mogu imati ručku (R1b) (T. 6. 1) ili mali izljev (I4) (T. 10. 8). Veoma rijetko nose jezičaste aplikacije i jednostavan urezani ukras (A7a, U2).

U Ozlju su pronađene neukrašene i ukrašene zdjele tipa Z2c1. Mogu imati jezičastu aplikaciju (A7a), nizove otisaka (O6a) ili kljunasti izljev i ukras izveden urezanim linijama i otiscima (Z2c1: I1, UO9) (Težak-Gregl 2001b, Pl. 4. 7). U Vrlovci (iznad špilje) i Čakovcu Oštarijskom u pravilu su ukrašene, iako su u Vrlovci pronađeni i neukrašeni ulomci. Na oba nalazišta primjerci su s jezičastim aplikacijama (A7a, A7b). Iz Čakovca dolazi zdjela s otiscima na rubu i prijelomu (O6c), a iz Vrlovke zdjele s jednostavnim urezanim ukrasom (U3) i one bogato ukrašene urezanim A-motivom obrubljenim bodljikavom žicom, s ostacima inkrustacije (UO41).

Zdjele tipa Z2c1 pronađene su unutar različito datiranih konteksta te ih se ne može datirati u uži vremenski period (tab. 5. 4, 6, 10, 12, 14-17, 23, 26, 28). Prema S. Dimitrijeviću bikonične zdjele konveksnog ramena (Z1b, Z2c) vodeći su oblik u keramografiji lasinjske kulture, koji se javlja od njezinog početka i često ima trokutaste (jezične) plastične aplikacije na prijelomu (Dimitrijević 1979a, 151). Navedene konstatacije mogu se potvrditi za prostor središnje i gorske Hrvatske.

Velik je broj nalazišta s kojih potječu zdjele tipa Z2c1 ukrašene jezičastim aplikacijama (A7) (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV37. 5; Sávolý-Babócsa: Somogyi 2000a, Abb. 16. 1; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 21. 9, 11, Abb. 22. 10, Abb. 24. 3; Nagykanizsa-Inkey-kápolna: Kalicz 2003, Abb. 10. 2; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 5. 3, Abb. 23. 4; Ptuj: Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br. 32; Hardek: Žižek 2006a, br. 1; Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 6. 3; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 6. 1; Mlaka-Trafostanica: Nodilo 2011, 44; Mlaka-Janjevci: Nodilo 2011, sl. 21). Javljaju i primjerci bez ukrasa (Raababerg: Obereder 1989, T. 13. 137; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 21. 11, Abb. 25. 8; Turnišće-Gorice: Plestenjak 2010, G35; Kalinovnjek: Kerman 2013, G110, G293), s nizovima otisaka (Raababerg: Obereder 1989, T. 12. 122, 126), s ovalnim vertikalnim dršcima (D4) (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 24. 1) ili horizontalnim ručkama (R5a) (Nagykanizsa-Inkey-kápolna: Kalicz 2003, Abb. 14. 9).

U Slavoniji su ove zdjele često ukrašene utisnutim motivima (O7, O10, O14, O20) ili urezanim (U26) motivima te kombinacijom ove dvije tehnike (Gradac-Pašnjak: Težak-Gregl 1981, Abb. 5; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 8. 1; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 15. 1, T. 37. 5, T. 47. 1)

Jednostavni utisnuti ukrasi (O2, O3, O4, O6) česti su na zdjelama s austrijskih nalazišta (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1994, Abb. 5. 6; Keutschacher See: Samonig 2003, T. 10. 99, 105; Rabenstein: Tiefengraber 2004, T. 9. 96), a povremeno se javljaju i u Mađarskoj (Drávaszentes-Malom-domb: Somogyi 2000a, Abb. 10. 4) i Sloveniji (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV37. 2). Rijetko je ovaj tip zdjela izvan Hrvatske ukrašen urezivanjem (U2, U19) (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV37. 4; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 23. 1). U istovremenoj jordanovskoj kulturi mogu biti na nozi i nositi kružne aplikacije na prijelomu (Z2c1: A2) (Jordanów: Čtverák, Rulf 1989, Abb. 8). Nalazimo ih i u sklopu kulture Ludanice (Branč: Vladár, Lichardus 1968, Abb. 84. 3) te grupe Bisamberg-Oberpullendorf (Siegendorf: Ruttkay 1995, Abb. 4. 4).

Zdjele konveksnog ramena javljaju se unutar druge faze Moverne vasi i najčešće nose ukras nizova otisaka na prijelomu i ispod ruba (O6) (Tomaž 1999, T. MV17. 4), ukras koji je omiljen i u lasinjskoj kulturi.

Bikonične zdjele koničnog trbuha i kratkog konveksnog ramena (Z2c2) veoma su slične prethodnoj varijanti, ali su nešto manje zastupljene.

Neukrašeni su primjerci pronađeni u Ludbreškom Ivancu-Polju II (T. 47. 2), Blizni kod Jakopovca i Gornjem Pustakovcu kod Čakovca (Bekić 2006c, T. 2. 9). Zdjela ovog tipa iz Beketinca bogato je ukrašena urezanim i utisnutim motivima i drškom (O6c, UO4, D6, O17a) (Korošec 1962, T. 5. 4), a u Bukovju su ukrašene nizovima otisaka u kojima su vidljivi tragovi inkrustacije (O6a), (O7a).

Veoma se često javljaju u Črečanu, ali ih ne možemo vezati uz neki uži vremenski period jer su kao i na drugim nalazištima središnje Hrvatske dio različito datiranih konteksta (tab. 5. 7, 13-17, 23). Podjednako se javljaju neukrašeni primjerci (T. 17. 8, T. 18. 2, T. 25. 11, T. 39. 1, 4) i oni s plastičnim aplikacijama (A7b) (T. 21. 4, T. 24. 5), (A1) (T. 25. 7), (A5) (T. 30. 3).

U gorskoj se Hrvatskoj neukrašeni primjerci javljaju u Bodulima (Perkić 2004, T. 7. 12) i najstarijem horizontu u Otočcu (tab. 5. 26) (Kolak u tisku, T. 5. 13). Iz istog horizonta dolazi i zdjela s jezičastom aplikacijom (A7a) (Kolak u tisku, T. 5. 14), kakva se javlja i u starijem lasinjskom horizontu Crvišća (tab. 5. 6) (T. 5. 15). U navedenom je horizontu pronađena i zdjela ukrašena šrafiranim trokutom i otiscima (UO22) (T. 6. 11).

Zdjele kratkoga konveksnog ramena nešto se rjeđe javljaju izvan predmetnog područja i uglavnom su neukrašene (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 2. 13, Abb. 3. 3; Sodolek: Kavur et al. 2006, br. 1; Hajndl: Žižek 2006b, br. 84; Kalinovnjek: Kerman 2013, G48, G294, G351). Jednostavno ukrašeni primjerci (UO44) povremeno dolaze u Austriji (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1994, Abb. 5. 3).

Niti ovaj tip zdjela ne predstavlja novost u lasinjskoj keramografiji jer se povremeno nalazi u kontekstu kasne lendejske kulture (npr. Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 4).

Bikonične zdjele koničnog trbuha i konkavnog ramena (Z2d) sporadično se javljaju u lasinjskoj kulturi. U središnjoj i gorskoj Hrvatskoj poznate su samo iz Cerja Tužnog, gdje su neukrašene, i Črečana. Primjerak iz potonjeg nalazišta datiran između 4227. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 11) ima ručku (R3d) (T. 14. 8), a onaj datiran između 4054. i 3968. g. pr. Kr. (tab. 5. 13) ima vertikalno probušene drške (D14) (T. 23. 7).

Zdjele ovog tipa izuzetno su rijetke (Balatonboglár-Zinger-dűlő: Somogyi 2000a, Abb. 6. 2-5; Hardek: Žižek 2006a, br. 33-34). Porijeklo im možemo tražiti u sopotskoj kulturi, a na predmetnom se području javljaju u okviru njezinog tipa Seče (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 19. 8).

5. 3. 3. Bikonične zdjele visokoga konveksnog trbuha

Zdjele konveksnog trbuha javljaju se na čitavom području rasprostiranja lasinjske kulture. Za razliku od prethodno opisanih tipova bikoničnih zdjela, one su izuzetno slabo zastupljene.

Bikonična zdjela konveksnog trbuha i konkavnog ramena (Z3a) poznata je samo iz Lasinje, gdje je pronađen ulomak s ručkom (R3a).

Povremeno se ovakve zdjele može naći u Mađarskoj (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 24. 6; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 17. 6; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 5. 6).

Zdjele ovog tipa nalazimo u sklopu sopotske kulture (Sopot: Marković 1994, T. 9. 6) i njene zadnje faze (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 19a. 5), kao i u lendejskoj kulturi (Kaposvár-Gyertyános: Regénye 2006b, br. 13)

Bikonične zdjele konveksnog trbuha i konveksnog ramena (Z3b) sporadično se javljaju u okolini Koprivnice i Bjelovara. U Ludbreškom Ivancu-Polju I (T. 46. 5) i Vratnecu II (Marković 1999, T. 2. 1) su neukrašene, a na primjerku iz Grginca (ograda Grbačić Milana) urezan je ljestvičasti motiv (U20b, U22b) (Dimitrijević 1961, T. IX. 58).

Povremeno se ovaj tip zdjela nalazi u Slavoniji, gdje nosi jezičaste aplikacije (A7) (Jakšić-Čaire: Marković 1994, T. 22. 3; Mlaka-Janjevci: Nodilo 2011) i Sloveniji (Hajndl: Žižek 2006b, br. 78).

Bikonična zdjela konveksnog trbuha i cilindričnog ramena (Z3c1) prikupljena je iz zapune objekta 1 u Črečanu, datirane između 4323. i 4084. g. pr. Kr. (tab. 5. 14) gdje ima ručku (R1b) (T. 20. 8). Primjerak iz Starog grada Barilovića ima ovalan vertikalni držak (D4) (T. 1. 3).

Ovakve se zdjele rijetko javljaju u lasinjskoj kulturi (Drávaszentes-Régi falu: Somogyi 2000a, Abb. 11. 6; Kaposvár-Deseda-part: Somogyi 2000a, Abb. 12. 9).

Bikonične zdjele konveksnog trbuha i kratkoga cilindričnog ramena (Z3c2) u sjeverozapadnoj Hrvatskoj dolaze neukrašene u Ludbreškom Ivancu-Polju I (Marković 1983, T. 2. 3) i Črečanu (T. 26. 9), gdje su prikupljene u zapuni datiranoj između 4224. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5. 15). Primjerak iz Festinca ima nizove otisaka na rubu i prijelomu (O6a) (Okroša-Rožić 2004, T. 1. 5).

Južno od Save poznajemo ih iz Dubranca, gdje dolaze s jezičastom aplikacijom (A7b) (Balén 1998, T. 6. 2) i Barilovića (T. 3. 7), gdje su neukrašene.

Povremeno se nalaze u Slavoniji (Jurjevac-Stara Vodenica: Balén et al. 2017, T. 5. 8), gdje je primjerak datiran između 4239. i 4057. g. pr. Kr. (tab. 4. 16), i Sloveniji (Kalinovnjek: Kerman 2013, G390).

Bikonične zdjele konveksnog trbuha i stožastog ramena (Z3d) jednako su slabo zastupljene. Ona iz Ludbreškog Ivancu-Polja I je neukrašena (Marković 1983, T. 2. 16). Zdjela iz Otočca ima cjevasti izljev (I3), a pronađena je u sloju s miješanim lendeškim i lasinjskim materijalom (Kolák u tisku, T. 7).

Ovaj tip zdjele povremeno se nalazi u Mađarskoj (Zalavár-Basasziget: Virág 2003, fig. 3. 3; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 6. 3) i Sloveniji (Hardek: Žižek 2006a, br. 2).

5. 3. 4. Bikonične zdjele zatvorenog tipa

Zdjele zatvorenog tipa (Z4), čija je širina prijeloma veća od širine otvora, prisutne su na čitavom prostoru koji je zauzimala lasinjska kultura. U središnjoj i gorskoj Hrvatskoj ne predstavljaju njezin vodeći oblik već su, naprotiv poprilično slabo zastupljene. Posve je drugačija situacija u mađarskoj Transdanubiji gdje se znatno češće javljaju.

Bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha te kratkoga konveksnog, uvučenog ramena (Z4a) poznate su iz Bukovja Križevačkog, gdje nose izljev (II) (Okroša-Rožić 2004, T. 28. 2) te iz špilje Vrlovke (sl. 231).

Nešto su zastupljenije u Mađarskoj, gdje često imaju ručku (R5b) ili jezičastu aplikaciju (A7) (Körmend-Várkert: Károlyi 1992, T. 56. 10; Andocs-Nagyoldipuszt: Somogyi 2000a, Abb. 4. 8; Sávolý-Babócsa: Somogyi 2000a, Abb. 16. 2; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 2. 7, fig. 4. 4, 7-8), a pronađene su i u Austriji (Keutschacher See: Samonig 2003, T. 9. 95-96) te Bosni i Hercegovini (Raunig 2001, T. I. 4). Mogu se naći i u susjednoj kulturi Ludanice (Nitra-Mlynárce: Gabulová, Kuzma 2015, Tab. II. 3/1).

Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i stožastoga uvučenog ramena (Z4b) u središnjoj su Hrvatskoj pronađene u Cerju Tužnom-Krču, gdje nose kružne aplikacije (A2), i u Črečanu gdje dolaze s ručkom (R5a) (T. 13. 8, 10) ili jezičastom aplikacijom (A7b) (T. 35. 3). Neukrašeni ulomak (T. 43. 5) pronađen je u zapuni objekta 3 datiranoj između 4233. i 4067. g. pr. Kr. (tab. 5. 24).

Nešto se češće zdjele ovog tipa nalaze južno od Kupe. U Bodulima (Perkić 2004, T. 15. 4) i Crkvišću-Bukovlju (T. 6. 4, T. 9. 8), gdje dolaze u horizontu datiranom između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6), su neukrašene. Na nalazištu Vinski Vrh-Mali Kučer zdjela nosi jednostavan cik-cak ukras (U9) (Bekić 2007, T. 1. 2). Sličan je ukras (U10) na zdjeli iz Barilovića (T. 2. 3), gdje se na zdjelama ovog tipa mogu naći i urezane vertikalne linije (U4) (T. 2. 19).

Zdjele ovog tipa nisu osobito zastupljene u Slavoniji (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 5. 3). Mnogo su češća pojava u Sloveniji (Ptuj: Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br. 34; Turnišče-Gorice: Plestenjak 2010, G24; Turnišče: Tomaž 2012, G94; Kalinovnjek: Kerman 2013, G106, G111, G114) i Austriji (Oberpullendorf: Ruttkay 1985, T. 14. 5; Keutschacher See: Samonig 2003, T. 8. 87; Rabenstein: Tiefengraber 2004, T. 7. 67). U Mađarskoj predstavljaju jedan od tipičnih predstavnika lasinjske kulture i čest su repertoar brojnih nalazišta, a mogu biti neukrašene ili nositi bogat ukras (Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 4. 4; Andocs-Nagyoldipuszt: Somogyi 2000a, Abb. 4. 6-7, Abb. 5. 4, Abb. 6. 7; Szórvány: Somogyi 2000a, Abb. 15. 4; Vörs-Borzás-dűlő: Somogyi 2000a, Abb. 16. 6; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 1. 13, 16, Abb. 5. 9; Nagykanizsa-Inkey-kápolna: Kalicz 2003, Abb. 11. 7; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 2. 1, 3, fig. 3. 4, 11, fig. 4. 2; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 8. 6; Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 8. 1, 5; Győr-Szabadrétdomb⁵⁹: Virág 2007, fig. 5. 4). Javljaju se i na širem prostoru tzv. epilendelskog kompleksa (npr. Würnitz: Ruttkay 1995, Abb. 6. 8).

⁵⁹ Keramički nalazi pokazuju karakteristike lasinjske kulture i grupe Ludanice (Virág, Figler 2007).

Bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z4c) u okolici Koprivnice imaju jezičaste aplikacije (A7a), poput one iz Ludbreškog Ivanca-Polja II (T. 47. 4). Primjerci iz Međimurja su neukrašeni, a pronađeni su u gornjim zapunama objekta 3 u Črečanu (T. 35. 9, T. 36. 8) i Staroj Vesi u Nedelišću (Bekić 2006d, T. 3. 4).

U okolici Karlovca pronađene su u Bariloviću (T. 1. 9), gdje su neukrašene, i u starijem lasinjskom sloju Crkvišća (tab. 5. 6), gdje nose urezani ukras jelove grančice (U9) (T. 5. 14) ili naizmjenice postavljenih trokuta (U18) (T. 6. 3).

Kao i druge varijacije tipa, i ove se zdjele veoma često nalaze u Transdanubiji, gdje mogu biti neukrašene, imati ručke (R5b), jezičaste aplikacije (A7), a veoma rijetko i urezani ukras (U9; U14) (Andocs-Nagytoldipusztá: Somogyi 2000a, Abb. 4. 5, Abb. 5. 3; Kaposvár-61-es út: Somogyi 2000a, Abb. 13. 1; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 1. 2, 11, 14; Gellénháza-Városerét: Horváth, Simon 2003, Abb. 24. 9, Abb. 25. 2-3; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 4. 1, 3; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 2. 2, 9-10, fig. 3. 1; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 8. 1; Győr-Szabadrétdomb: Virág 2007, fig. 5. 9).

U Slavoniji se ovaj tip zdjela ne javlja osobito često, a može imati velike jezičaste aplikacije (A7b) (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 7. 1), dok neukrašeni primjerak iz Pajtenice dolazi iz cjeline datirane između 4268. i 4052. g. pr. Kr. (Zorić 2018, T. 36. 3). Neukrašeni su i zasad poznati primjerci iz Slovenije (Turnišće: Tomaž 2012, G136; Kalinovnjek: Kerman 2013, G159) i Bosne i Hercegovine (Cazin 2001, T. I. 1-3). U Austriji su zdjele tipa Z4c ukrašene urezivanjem i utiskivanjem (O4; UO7) (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1996, Abb. 1. 8; Keutschacher See: Samonig 2003, T. 9. 98). Nalazimo ih i u sklopu istovremene grupe Bisamberg (Bisamberg: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 8. 5; Würnitz: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 8. 6), a javljaju se i na širem balkanskom prostoru (Krivodol: Georgieva 2012, T. 43. 4).

Bikonične zdjele visokog konveksnog trbuha i konkavnog uvučenog ramena (Z4d) rijetko se nalaze, a uvijek su ukrašene. U Karanama (O3f) (sl. 168) i Mačkovcu (O1c) (sl. 186) imaju jednostavan utisnuti ukras, a u Kobiliću I šrafirane trokute (U18) (Žlender 2014, T. II. Sl. 5). Bogato je ukrašen primjerak ovog tipa zdjele iz Gradca-Pašnjaka (UO44, O1, U18) (Težak-Gregl 1981, Abb. 1).

Zdjele zatvorenog tipa (Z4) mogu se naći u sopotskoj (Sopot: Marković 1994, T. 9. 8; Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 19. 4; Dubovo-Košno: Marijan 2006, br. 8-9) i vinčanskoj kulturi (Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 16. 2), a javljaju se i u tzv. eneolitičkom humusu Gomolave (Brukner 1988, T. 4. 1). Posebno su omiljene u kasnoj lendelskoj kulturi

(Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 7. 1, 5, Abb. 8. 3, 8-9; Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV27. 2-3), ali i u moravsko-austrijskoj grupi lendeške kulture (Michelstetten i Ossarn: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 5. 2, T. 7. 6, 8). Predstavljaju tip koji je početkom eneolitika bio zastupljen na čitavom prostoru koji će kasnije zauzeti lasinjska kultura i tzv. epilendeški kompleks, u dijelu kojeg predstavljaju i vodeći tip zdjela (Ruttkay 1995, 129). To je slučaj s jordanovskom (Úhřetice i Kostelec nad Orlicí: Zápotocký 2016, Abb. 6. 8, 16, Abb. 12. 15, 19) i grupom Bisamberg-Oberpullendorf (Siegendorf, Stillfried, Vösendorf, Oberpullendorf i Würnitz: Ruttkay 1995, Abb. 4. 4-10, Abb. 6. 6-8). U kulturi Ludanice, naprotiv, javljaju se sporadično (Nitra-Mlynárce: Gabulová, Kuzma 2015, T. II. 3/1).

5. 3. 5. Bikonične zdjele otvorenog tipa

Bikonične zdjele otvorenog tipa (Z5), čija je širina otvora veća od širine prijeloma sporadično se javljaju u lasinjskoj kulturi, kako na predmetnom području, tako i šire.

Bikonične zdjele konkavnog trbuha i konveksnog izvučenog ramena (Z5a1) poznate su samo iz sjeverozapadne Hrvatske. U Staroj Vesi u Nedelišću su neukrašene (Bekić 2006d, T. 1. 14), a u Ludbreškom Ivancu-Polju I imaju vertikalno perforirani trokutasti držak (D20) (T. 46. 6). Primjerak iz Čretesa nosi jezičastu aplikaciju i jednostavan utisnuti ukras (O3a, A7a) (Dimitrijević 1961, T. XII. 76). Jednako se rijetko nalaze u Mađarskoj i Sloveniji (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 16. 7; Hajndl: Žižek 2006b, br. 52)

Bikonične zdjele konkavnog trbuha i koničnoga izvučenog ramena (Z5a2) poznate su iz okolice Varaždina i Čakovca. Neukrašeni su primjerci pronađeni u Črečanu (T. 13. 11) i Blizni kod Jakopovca (Bekić 2006b, T. 3. 3), gdje se datiraju između 4227. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 7). Kao i prethodna varijanta tipa, povremeno se nalaze na susjednim nalazištima u Sloveniji i Mađarskoj (Hardek: Žižek 2006a, br. 2; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 15. 7).

Bikonična zdjela koničnog trbuha i konveksnoga izvučenog ramena (Z5b1) pronađena je u Koprivničkom Ivancu-Vojniku I, gdje je neukrašena, te u Lasinji, gdje ima jezičastu aplikaciju te ukras niza otisaka na rubu i urezanih šrafiranih trokuta (A7b, U18, O1c) (Dimitrijević 1961, T. XIII. 92). Povremeno se nalaze u Mađarskoj gdje mogu imati ručku (Dobri – Alsó-mező (Horváth, Simon 2004, Abb. 3. 17, Abb. 15. 8, 12)

Bikonična zdjela koničnog trbuha i konveksnoga izvučenog ramena (Z5b2), kojoj se prijelom ne vidi s unutarnje strane pronađena je samo u Črečanu (T. 14. 11), u jami čija se zapuna datira između 4227. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 11).

Nešto se češće nalaze u Mađarskoj, gdje su često ukrašene urezanim V-motivima (U14), trokutima (U18) koji mogu biti obrubljeni ljestvičastim uzorkom (U26) ili pak jezičastim aplikacijama (A7) (Barcs-Dráva-meder: Somogyi 2000a, Abb. 6. 11; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 5. 13; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 3. 2, Abb. 19. 9).

Bikonične zdjele koničnog trbuha i koničnog ramena (Z5c1) prisutne su na gotovo čitavom prostoru središnje i gorske Hrvatske, ali se javljaju sporadično na nekolicini nalazišta i veoma često nose ukras.

U koprivničko-križevačkom kraju ukrašene su isključivo utiskivanjem. U Beketincu se nizovi otisaka nalaze na rubu i prijelomu uz vertikalne otiske između njih (O6a, O12a) (Korošec 1962, T. 4. 6), a slično je ukrašen i ulomak iz Seča, na kojemu su kosi nizovi otisaka (O22a) (Marković 1979, T. 3. 15). U Pavlovcu su otisci postavljeni kružno i ukoso (O20a, O9a) (Korošec 1962, T. 4. 6). Primjerci iz Črečana imaju samo jezičaste aplikacije Črečan (A7b) (T. 13. 12, T. 14. 10), a jedan od njih potječe iz zapune koja se datira između 4227. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 11).

Nešto južnije ovaj se tip zdjela može naći u Dubrancu gdje ima jednostavan ukras kosih urezanih linija (U1) (Balén 1998, T. 1.) i Malom Kučeru, gdje je neukrašen (Bekić 2007, T. 1. 1).

Zdjele tipa Z5c1 nalazimo na području Mađarske, gdje mogu imati ručku ili jezičastu aplikaciju (Gellénháza-Városház: Horváth, Simon 2003, Abb. 21. 10; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 6. 9, Abb. 15. 6, 17).

U 6. fazi Moverne vasi su pronađeni primjerci s ručkom (R3a) (Tomaž 1999, T. MV33. 4) i mehanički izvedenim ukrasom (UO15) (Tomaž 1999, T. MV33. 7), zdjela ovog tipa iz horizonta ukopa Ajdovske jame je na cilindričnoj nozi (N1a) i ima crvenu prevlaku (Horvat 2011, fig. 5. 4).

Bikonične zdjele koničnog trbuha i koničnog ramena, s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane (Z5c2) prisutne su na prostoru od Čakovca do Križevaca, gdje se rasprostiru i druge varijante zdjela s prijelomom koji nije vidljiv s unutarnje strane. U Bukovju Križevačkom ukrašene su kosim linijama urezanim između nizova otisaka na rubu i prijelomu (UO10) (Okroša Rožić 2004, T. 3. 4). U Črečanu (T. 16. 13) i Blizni (Bekić 2006b, T. 3. 5) su neukrašene, a dolaze iz različito datiranih zapuna koje pokrivaju čitav period lasinjske kulture (tab. 5. 7, 10).

Analogije se mogu naći na susjednim mađarskim nalazištima (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 3. 10).

Bikonične zdjele konveksnog trbuha i koničnog ramena (Z5d) pronađene su samo južno od Kupe. Primjerak iz Crkvišća ima izljev (I4) (T. 6. 9), a dio je starijeg horizonta lasinjske kulture (4330. - 4160. g. pr. Kr.) Zdjela iz Lasinje bogato je ukrašena ukrug postavljenim otiscima i motivom bodljikave žice (O20, UO27).

Zdjele otvorenog tipa veoma su česte u lendelskoj kulturi i često nose plastični ukras na ramenu ili nizove otisaka na ramenu i prijelomu (Moverná vas: Tomaž 1999, T. MV18. 4, T. MV28. 2, 5; Dragomelj: Turk, Svetličič 2005, br. 23, 31, 33-35, Čatež-Sredno polje: Tomaž 2005, br. 3-6, 28-35). Mogu se naći u jordanovskoj (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 6. 17) i kulturi Ludanice (Bešenov: Lichardus, Vladár 1964, Abb. 5. 2).

5. 3. 6. Konične zdjele

Jednostavne konične zdjele (Z6a) kronološki su prilično neosjetljive jer se radi o uobičajenom obliku prisutnom u mnogim kulturama neolitika i eneolitika. Nešto dublja verzija (Z6a1) može imati plastične aplikacije ili drške. U Hagnju ovakva zdjela ima horizontalni trokutasti držak na rubu (D7), a u Barbarskom (Balén, Drnić 2014, T. 3. 8) X-držak s ušicom (D12) i datira se u vrijeme punog razvoja lasinjske kulture (tab. 5. 1). Neukrašene su zdjele iz Bukovja Križevačkog (sl. 121) i Črečana (T. 15. 10), u kojem se datiraju u kasnu fazu lasinjske kulture (tab. 5. 10). Zdjela iz jedne od zapuna objekta 3 istog nalazišta služila je kao cjedilo (C1) (T. 41. 7). Primjerak iz Barilovića ima trokutastu vertikalnu aplikaciju (A16) (T. 3. 16), a onaj iz Lasinje je neukrašen.

Poput primjerka iz Črečana, i zdjela s nalazišta Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.) služila je kao cjedilo (Barna, Kreiter 2006, fig. 7. 2), a jednak ukras kao ulomak iz Barilovića ima zdjela s nalazišta Dobri – Alsó-mező (Horváth, Simon 2004, Abb. 23. 7). U Jurjevcu-Staroj Vodenici pronađena je neukrašena zdjela ovog tipa (Balén et al. 2017, T. 2. 1).

Plitke konične zdjele (Z6a2) javljaju se rijetko. Ona iz Brezja je neukrašena, a dolazi iz zapune datirane između 4228. – 4042. g. pr. Kr. (tab. 5. 4). Urezanim motivom jelove grančice ukrašena je zdjela iz Dubranca (U9) (Balén 1998, T. 1. 1), a urezanim je linijama ukrašen i ulomak iz Bodula (U37) (Perkić 2004, T. 7. 5).

Zdjele tipa Z6a2 nalazimo i izvan predmetnog područja (Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 11. 2; Jurjevac-Stara Vodenica: Balén et al. 2017, T. 4. 2; Ptuj: Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br. 28), a mogu imati mali cjevasti izljev (I2) (Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 24. 3; Jurjevac-Stara Vodenica: Balén et al. 2017, T. 4. 1).

Jednostavne konične zdjele dio su repertoara kultura istovremenih lasinjskoj, poput Ludanice (Ludanice: Lichardus, Vladár 1964, Abb. 3. 5-6; Branč: Vladár, Lichardus 1968, Abb. 85. 16; Nitra-Mlynárce: Gabulová, Kuzma 2015, Tab. V. 3-4) ili kompleksa Bujanj-Sălcuța-Krivodol (Bujanj: Pătroi 2018, fig 28). Javljaju se u kulturama koje prethode lasinjskoj, kako u sopotskoj (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 18. 5), tako i u lendelskoj (Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 11. 10; Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV28. 6; Friebritz: Zalai-Gaál 2007, Abb. 22. 1; Zengővárkony: Zalai-Gaál 2007, Abb. 22. 4-11).

Vema su zanimljivog oblika konične zdjele s trokutastim zadebljanjem ispod ruba (Z6b). Pronađene su samo u Beketincu i Krču u Cerju Tužnom, a svi primjerci nose bogat ukras prije svega na trokutastoj istaci. Zdjela iz Beketince ukrašena je koso postavljenim nizovima otisaka te urezanim linijama obrubljenima otiscima (O9a, UO4, UO11) (Homen 1990, sl. 2. 5).

Jedna od zdjela iz Cerja Tužnog ukrašena je urezanim linijama i ljestvičastim motivom (U7, U21), a druga šrafiranim trokutima te urezanim linijama i nizovima otisaka (UO1, U18, UO5).

Iako za ovaj tip zdjela nisu pronadene direktne analogije, sličan se tip sa zadebljanim ukrašenim ramenom nalazi u vinčanskoj kulturi (Vinča: Dimitrijević 1968, T. XXI. C2; Vinkovci: Marković 1994, T. 15. 5). Slične se zdjele nalaze i u šestom horizontu naseljavanja Moverne vasi (Tomaž 1999, T. MV36. 1).

Konične zdjele posebno profiliranog ruba (Z6c) uvijek su neukrašene, a nalaze se u Međimurju te u okolici Križevaca.

Konična zdjela lagano zadebljanog i zaobljenog ruba usta (Z6c1) pronadena je samo u Črečanu (T. 25. 12), u zapuni jame datiranoj između 4224. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5. 15). Nalazimo ih u kontekstu kasne lendelske kulture (Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 2).

Konične zdjele cilindričnog ruba usta (Z6c2) pronadene su u Črečanu (T. 27. 10), u zapuni datiranoj između 4255. i 4072. g. pr. Kr. (tab. 5. 16). Slične primjerke zdjela rijetko se nalazi u Mađarskoj (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 17. 14).

Konične zdjele uvučenog ruba usta (Z6c3) ne nalaze se toliko rijetko u sklopu zapuna objekta 3 (T. 39. 8, T. 41. 5, T. 43. 2, 4) smještenih u razdoblje između 4227. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 23-24), i okolnih jama (T. 31. 7) u Črečanu. Ulomak ovog tipa zdjele poznat je i iz Hagnja. Mogu se naći u kontekstu kasne lendelske kulture (Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 3).

5. 3. 7. Zdjele S-profilacije

Iako jednostavnog oblika, zdjele S-profilacije (Z7) nisu osobito zastupljene u lasinjskoj keramografiji. Iz Barbarskog dolazi neukrašeni ulomak (Balén, Drnić 2014, T. 3. 9), a zdjela iz Crkvišća ima trakastu ručku (R1b) (T. 8. 14). Ručku ovalnog presjeka ima i zdjela iz Dubranca, ukrašena utiskivanjem na rubu te jednostavnim urezanim linijama na tijelu (R3a, O1c, U3, U5) (Balén 1998, T. 3. 2). Na predmetnom se području javljaju unutar zapuna datiranih između 4330. i 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1, 6).

Povremeno ih nalazimo u Mađarskoj (Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 1. 12; Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 5. 10), a primjerak iz Slavonije (Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 23. 4) datiran je u početak lasinjske kulture (tab. 4. 6).

5. 3. 8. Zaobljene zdjele

Jednostavne polukuglaste (Z8a) i kuglaste (Z8c) zdjele poput onih koničnih, nisu kronološki osjetljive jer se nalaze u keramičkom repertoaru mnogih kultura neolitika i eneolitika.

Polukuglaste su zdjele (Z8a) u okolini Bjelovara i Križevaca neukrašene. Poznajemo ih s nalazišta Veliko Trojstvo-Blažekovica/Kameniti jarak, Grginac-šuma Bukvik, Beketinec (Okroša Rožić 2004, T. 9. 2, T. 25. 4) i Bukovje Križevačko-Mladine (Okroša Rožić 2004, T. 3. 1, T. 8. 1, 2), gdje mogu doći i s ručkom (R3a) (Okroša Rožić 2004, T. 8. 2).

U Črečanu (T. 18. 1, 3, T. 44. 7) su neukrašene ili nose ukras otisaka na rubu i prijelomu te onih kosih između njih (O22a) (T. 14. 12). Dvije od zapuna u kojima su pronađene gotovo su jednako datirane, a pokrivaju vremenski period od 4233. do 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 11, 25).

U Dubrancu ih je pronađeno nekoliko, a dolaze s plastičnom funkcionalnom aplikacijom (D4) (Balén 1998, T. 6. 3), (AO4) (Balén 1998, T. 7. 2), (A2) (Balén 1998, T. 7. 4).

Južno od Kupe neukrašena je zdjela pronađena u Bariloviću (T. 3. 9), primjerak iz Lasinje ima urezan krivolinijski i jednostavan utisnuti ukras (U36, O3f), dok polukuglasta zdjela pronađena iznad špilje Vrlovke ima kljunasti izljev (I1).

Mali se kljunasti izljev (I2) nalazi i na zdjeli iz Jurjevca-Stare Vodenice (Balén et al. 2017, T. 4. 4). Ove su zdjele posebno česte u Pajtenici, gdje mogu biti neukrašene, imati plastične aplikacije (A2, A6) te urezani mrežasti ili V-motiv (Zorić 2018, T. 9. 3, T. 10. 1, T. 13. 1, T. 18. 1, 7, T. 21. 4, T. 29. 4, T. 39. 4, T. 42. 2). Nalaze se u brojnim zapunama datiranim kroz cijeli period trajanja lasinjske kulture (tab. 4. 4-9).

Na drugim nalazištima u Slavoniji mogu imati jednostavne otiske (O1) (Jurjevac-Stara Vodenica: Balen et al. 2017, T. 7. 2) ili plastične aplikacije (A6) (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 5. 2).

Neukrašene kuglaste zdjele u Sloveniji nalazimo na nekoliko nalazišta (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV34. 3; Turnišče-Gorice: Plestenjak 2010, G9; Ajdovska jama: Horvat 2011, fig. 5. 8).

U Mađarskoj su neukrašene ili imaju aplikacije na rubu (A15, A16), odnosno jednostavan utisnuti ukras (O3) (Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 5. 4; Drávaszentes-Malom-domb: Somogyi 2000a, Abb. 10. 5; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 4. 7, 13, Abb. 5. 1, Abb. 6. 1-2, 5, 10, Abb. 13. 10-11, Abb. 16. 2). Polukuglaste i kuglaste zdjele često su ukrašene kružnim aplikacijama i uobičajena su pojava u lasinjskoj kulturi jugozapadne Transdanubije (Horváth, Simon 2003, 111-112). Nalazimo ih i u širem epilendelskom kompleksu (npr. Nitra-Mlynárce: Gabulová, Kuzma 2015, Tab. V. 3-4) i kulturi Bodrogheresztúr (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. CXIII. 12).

Polukuglaste zdjele dio su repertoara sopotske (Sopot: Marković 1994, T. 9. 7) i lendelske kulture (Zalaszentbalázs-Szőlőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 6. 4, Abb. 10. 1-2, 5; Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV27. 7-8, T. MV28. 7).

Duboke polukuglaste zdjele blago zaobljenog tijela (Z8b1) neukrašene su, a poznate su s nalazišta Ludbreški Ivanec-Polje I (Marković 1983, T. 3. 6) i Črečan (T. 21. 2, T. 41. 6). Na potonjem su nalazištu pronađene u zapunama objekata 1 i 3, od kojih je jedna datirana između 4323. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 14, 23). Povremeno ih možemo naći u Slavoniji (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 5. 1) i Mađarskoj (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 5. 5).

Zdjele tipa Z8b1 poznate su na području rasprostiranja lasinjske kulture i u keramografiji njenih prethodnica sopotske i lendelske kulture (Podgorač-Ražište: Marković 1994, T. 11. 12; Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 1; Moverna vasi: Tomaž 1999, T. MV5. 4).

Duboke polukuglaste zdjele (Z8b2) u okolini Križevaca obično imaju plastične aplikacije ili ručke.

U Beketincu dolaze s parom kružnih aplikacija (A3) (Korošec 1962, T. 14. 2), a u Pavlovcu s trokutastom vertikalnom aplikacijom (A16) (Korošec 1962, T. 7. 2). U Karanama ovaj tip zdjela ima ručku oblog presjeka (R3a) (sl. 167), a u Hagnju vertikalnu ručku (R5a). U Bukovju Križevačkom poznat je primjerak bez ukrasa (Okroša Rožić 2004, T. 8. 3), što je slučaj i sa zdjelama iz Brezja i Blizne (Bekić 2006b, T. 5. 9) na varaždinskom području.

U Črečanu su duboke polukuglaste zdjele dosta zastupljene, ali ih kronološki ne možemo smjestiti u neki uži vremenski period jer su prikupljene iz sva tri objekta, iz nekoliko različito datiranih zapuna (tab. 5. 7, 15-18, 23). Često imaju ovalne plastične aplikacije zaobljenog (A1) (T. 26. 1, 12, T. 35. 7-8) ili plosnatog presjeka (A5) (T. 38. 9). Pronađeni su i neukrašeni ulomci (T. 27. 12, T. 30. 2), od kojih neki imaju horizontalnu ručku (R5a) (T. 41. 4). U obližnjoj Staroj Vesi također su neukrašene (Bekić 2006d, T. 1. 8).

U široj ih okolini Karlovca neukrašene nalazimo u Bariloviću (T. 3. 10), dok zdjela pronađena iznad špilje Vrlovke ima ovalni horizontalni držak (D1) (sl. 231).

U Slavoniji su duboke zdjele ovog tipa obično ukrašene nizom otisaka na rubu (O1), ljestvičastim motivom (U20), plosnatim kružnim aplikacijama (A6) (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 1. 2; Jurjevac-Stara Vodenica: Balen et al. 2017, T. 4. 3 Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 20. 5). U Mađarskoj su neukrašene, s ručkom (R3a) ili jednostavnim urezanim ukrasom (U8) (Körmend-Várkert: Károlyi 1992, T. 55. 5; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 1. 7; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 21. 4; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 16. 17; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 3. 2). U Sloveniji su neukrašene (Zagonce: Kavur 2006, br. 3; Kalinovnjek: Kerman 2013, G257). Zdjela tipa Z8b2 javljaju se i s horizontalnim ručkama (R5) (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 23. 9; Pajtenica-Velike livade, SJ 80: Zorić 2018, T. 48. 1).

Duboke se zaobljene zdjele tipa Z8b2 nalaze u sklopu kultura Ludanice (Nitra-Leningradská ulica: Pavúk 2001, Abb. 3. 7) i Bodrogkeresztúr (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. LXVI. 2-3) te kompleksa Bujanj-Sălcuța-Krivodol (Vlasotince-Grozdi: Pătroi 2018, fig. 24. 3). Dio su keramografije sopotske kulture i njezinih tipova (Vinkovci-Otok: Dimitrijević 1968, T. VI. 13; Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 2).

Jednostavne kuglaste zdjele (Z8c) u pravilu su neukrašene, a mogu nositi ručku. U sjeverozapadnoj su Hrvatskoj pronađene u Ludbreškom Ivancu-Polju I (Marković 1983, T. 2. 18) i Črečanu (T. 16. 10, T. 28. 1-2, T. 43. 3), gdje nekoliko ulomaka ima ručku pravokutnog ili ovalnog presjeka (R1b, R3a) (T. 14. 4 T. 25. 13, T. 27. 3). Prisutne su u sva tri objekta i okolnim slojevima, a zapune u kojima su pronađene datirane su između 4330. i 3978. g. pr. Kr. (tab. 5. 6, 15-16, 19, 24).

Južno od Save javljaju se na nešto većem broju nalazišta. U Dubrancu (UO6) (Balen 1998, T. 1. 2) i Čakovcu Oštarijskom (U10, O1c) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 138) ukrašeni su urezivanjem i utiskivanjem. U Bariloviću (T. 1. 11, T. 2. 21), Bodulima (Perkić 2004, T. 11. 8) i Crkvišću (T. 8. 12) su neukrašene. Na potonjem nalazištu, također u sklopu starijeg horizonta

lasinjske kulture (tab. 5. 6) mogu imati ručku (R3a) (T. 6. 6, T. 8. 13) ili trokutastu vertikalnu aplikaciju (A16) (T. 6. 5).

Primjerak iz Beketinaca ima kljunastu ručku (R5b) (Minichreiter, Marković 2013, T. 2. 2). Zdjela s horizontalnom ručkom (R5a) iz Pajtenice datira se između 4226. i 3998. g. pr. Kr., a drugi primjerak u početak lasinjske kulture. (tab. 4. 5-6) (Zorić 2018, T. 9. 4, T. 41. 2).

Ovaj je tip zdjela, povremeno ukrašen plastičnim aplikacijama ili mehaničkim ukrasom (A5, A15, UO7), prisutan na cijelom prostoru koji je zauzimala lasinjska kultura, ali ne predstavlja njezin vodeći tip (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1994, Abb. 5. 8; Somogyi 2000a, Abb. 12. 6; Vörs-Papkert „A“: Somogyi 2000a, Abb. 16. 7; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 17. 1; Rabenstein: Tiefengraber 2004, T. 11. 110; Juta-Gagarin: Hardek: Žižek 2006a, br. 19, 21; Hajndl: Žižek 2006b, br. 75; Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 8. 7; Kalinovnjek: Kerman 2013, br. 52)

Ovaj jednostavan oblik čest je u neolitičkoj keramografiji raznih kultura npr. vinčanske (Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 15. 1) ili kompleksa Bubanj-Sălçuta-Krivodol (Badnjik: Borić 2015, fig. 22. 2; Vlasotince-Grozd: Pătroi 2018, fig. 24. 1). Dio su i tzv. eneolitičkog humusa Gomolave (Brukner 1988, T. 4. 4).

Duboka zdjela zaobljenog tijela, sužena ispod ruba (Z8d) zasad je poznata samo iz Barilovića (T. 2. 20) i bez poznatih je analogija.

5. 3. 9. Bikonične zdjele niskoga koničnog trbuha

Bikonična zdjela niskoga koničnog trbuha, konkavnog ramena i izvučenog ruba usta (Z9) poznate su samo iz Beketina: jedna od njih je neukrašena (Homen 1990, sl. 6. 8), a druga ima jednostavan utisnuti ukras (O1a, O2a) (Korošec 1962, T. 6. 8).

5. 3. 10. Bikonične zdjele visokog trbuha i izvučenog ruba usta

Bikonične zdjele visokog trbuha i izvučenog ruba usta (Z10) nisu uobičajene u lasinjskoj keramografiji, a javljaju se najčešće južno od Kupe te su ukrašene.

Zdjele blagog prijeloma, koničnog trbuha, stožastog ramena i izvučenog ruba usta (Z10a) nalazimo na svega tri nalazišta. U Bariloviću nose ukras urezanih šrafiranih trokuta i motiv bodljikave žice (U18, UO27) (T. 1. 10). Zdjela iz Čakovca Oštarijskog bogato je ukrašena urezanim A-motivom obrubljenim motivom bodljikave žice (UO41) (Dimitrijević 1961, TXVIII. 136). Jedina zdjela ovog tipa iz sjeverozapadnog dijela Hrvatske dolazi iz Pavlovca i

nosi posve drugačiji ukras nizova otisaka (O22a) (sl. 205; Korošec 1962, T. 5. 8). Analogije nalazimo u Slavoniji (Koška-pjeskana: Marković 1977, T. 6. 6) i Austriji (Raababerg: Obereder 1989, T. 14. 143, 145, 147). Veoma slične zdjele poznate su u keramografiji sopotske kulture (Mandekov vinograd i Sopot: Dimitrijević 1968, T. XVI. 3; T. XVIII. 2).

Zdjela blagog prijeloma, konkavnog trbuha, stožastog ramena i izvučenog ruba usta (Z10b) poznata je iz starijega lasinjskog horizonta Crkvišća (tab. 5. 6), a ukrašena je otiscima i urezanim linijama (O23, U4) (T. 6. 10).

Zdjele koničnog trbuha, stožastog ramena i izvučenog ruba usta (Z10c), kao i prethodna varijanta tipa, poznate su iz istoga lasinjskog sloja Crkvišća. Nose jednostavan urezani V-motiv (U14) (T. 6. 7), koji može biti upotpunjen nizom otisaka (U14, O2c) (T. 6. 8).

Paralele nalazimo u Zgornjem Radvanju (Kramberger 2014b, T. 58. 661). Sličan tip zdjele javlja se u Raababergu u Štajerskoj, no ona je nešto izraženijeg, ljevkastog ruba te ukrašena nizovima otisaka, karakterističnim za ovo nalazište (Ruttkey 1994, Abb. 2. 6). Gotovo identičan oblik javlja se unutar druge faze Moverne vasi (Tomaž 1999, T. MV6. 1), a ovom su tipu slične i zdjele sopotske kulture, koje ipak imaju izraženiji rub usta (Mandekov vinograd: Dimitrijević 1968, T. VIII. 2).

Zdjele koničnog trbuha, konkavnog ramena i izvučenog ruba usta (Z10d) nalazimo u već navedenom starijem lasinjskom sloju Crkvišća, iz kojeg je prikupljena zdjela ukrašena motivom jelove grančice (U9) (T. 6. 13). Drugi primjerak dolazi iz Črečana, iz zapune datirane slično kao Crkvišće (tab. 5. 14), a ukrašen je nizovima otisaka (O23c) (T. 27. 4).

Bikonične zdjele visokog trbuha i izvučenog ruba usta smatrale su se poveznicom hvarske i lasinjske kulture jer profilom podsjećaju na tipične zdjele ove kulture, gdje se javljaju u nešto zaobljenijoj verziji (Marković 1985b, 22, sl. 2. 1-2).

5. 4. ŠALICE

Iako ne predstavljaju vodeći oblik, šalice su svakako karakteristika lasinjske kulture. Najčešće se javljaju u međimurskom, varaždinskom, križevačkom i prostoru južno od Kupe, a poznate su s 18 nalazišta. U središnjoj i gorskoj Hrvatskoj prepoznato je pet osnovnih tipova (prilog 5).

Bikonične šalice visokoga koničnog ili konkavnog trbuha i kratkoga stožastog ramena (Š1a) nose vertikalnu kružnu ručku koja se uzdiže iznad ruba (R1d). Primjerci iz Črečana redovito su neukrašeni, a mogu imati jednu ili dvije ručke (sl. 140, T. 34. 4-5, T. 37. 4, T. 40. 8). Svi su prikupljeni u sekundarnoj zapuni objekta 3 koja se datira u vrijeme punog procvata lasinjske kulture (tab. 5. 23). Neukrašene su i šalice iz Koprivničkog Ivaneca-Vojnika I (T. 45. 3-4). Primjerak iz Brezovljana nosi bogat ukras izveden urezivanjem i utiskivanjem s vanjske i unutarnje strane (UO6, UO25) (Okroša Rožić 2004, T. 14. 1), a ulomci iz Brezja su neukrašeni (Tomičić 1968, T. LXXXIII. 4). Isti tip šalice pronađen je na mađarskom nalazištu Istvándi (Somogyi 2000a, Abb. 11. 7). Primjerak s nalazišta Gellénháza-Városrét ima ručke postavljene ispod ruba (Horváth, Simon 2003, Abb. 26. 1). Sličan je i primjerak iz Mlake-Janjevca kod Donjeg Miholjca s ručkom oblog persjeka (R3b) koja neznatno prelazi otvor (Nodilo 2011, sl. 20), šalica s ručkama koje blago prelaze rub iz Spahe (Velušček 2011, 4. 3. 13) te primjerci šalica iz Zgornjeg Radvanja (Kramberger 2014b, T. 117. 1201, T. 139. 1379).

Bikonične šalice visokog koničnog ili blago konveksnog trbuha i konkavnog ramena (Š1b) u pravilu nose ručke pravokutnog presjeka i neukrašene su. Najviše ih je nađeno u sekundarnim zapunama objekata 1 i 3 u Črečanu, koje se datiraju od 4200. do 3960. g. pr. Kr. (tab. 5. 13, 23). Mogu imati polukružne (R1b) (T. 23. 5-6, T. 40. 9) ovalne (R1c) (T. 40. 10) i kružne ručke (R1d) (T. 36. 3-4, T. 38. 6), koje u nekim slučajevima nisu ostale sačuvane (T. 14. 20). Šalice ovog tipa s polukružnom ručkom (R1b) pronađene su u Mačkovcu (sl. 186), u Brezju gdje su datirane između 4228. i 4042. g. pr. Kr. (tab. 5. 4), u šumi Novakuši u Hagnju (sl. 157) i Dubrancu. Primjerak iz Otočca nosi kružnu ručku (R1d), a prema sloju u kojem je pronađen, datira se poput primjerka iz Brezja (tab. 5. 28). Ovom tipu slična je šalica s mađarskog nalazišta Gellénháza-Városrét no ručke su joj postavljene ispod ruba (Horváth, Simon 2003, Abb. 25. 14, Abb. 26. 1).

Bikonične šalice niskog konkavnog ili koničnog trbuha i konkavnog ramena s jednom ili dvije ručke koje spajaju rub i prijelom posude (Š2a) pronađene su u široj križevačkoj i varaždinskoj okolini. Primjerci iz Beketinca nose trakastu ručku (R1a) i neukrašeni su (Okroša Rožić 2004, T. 12. 1, T. 19. 1), a oni iz Bukovja Križevačkog ukrašeni su pravokutnikom

izvedenim urezanim linijama i nizovima otisaka (UO26) (Okroša Rožić 2004, T. 12. 2) ili urezanim X-motivom (U30) (Okroša Rožić 2004, T. 12. 3). Šalica s nalazišta Lubena-Salajci II ima duguljastu ovalnu ručku (R3d) i ukrašena je paralelnim urezanim linijama i kosim urezanim linijama obrubljenima nizom otisaka (U6, UO6) (Lapić 2016a, sl. 13). Primjerak iz Cerja Tužnog ima polukružnu ručku pravokutnog presjeka (R1b).

Paralele nalazimo u slovenskom Kalinovnjeku gdje je pronađena šalica s dvije kružne ručke ovalnog presjeka (R3a) (Kerman 2013, G388). Slične se šalice javljaju u Seče fazi sopotske kulture (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 81. 7).

Bikonične šalice koničnog ili blago konveksnog trbuha i konkavnog ramena blagog prijeloma (Š2b) nose polukružne ručke pravokutnog presjeka (R1b). Jednostavno ukrašeni primjerci pronađeni su na Kalniku (O3a) (Okroša Rožić 2004, T. 14. 2) i Črečanu (UO1) (T. 27. 2). Na potonjem je nalazištu zapuna objekta 1 u kojoj se nalazila šalica datirana između 4255. i 4072. g. pr. Kr. (tab. 5. 16). Neukrašeni su primjerci pronađeni u Brezju gdje se datiraju između 4228. i 4042. g. pr. Kr. (tab. 5. 4), Dubrancu (Balen 1998, T. 2. 2), Ozlju i Otočcu, a potonji je primjerak datiran u najstariji horizont nalazišta kasne lendeške i rane lasinjske kulture (tab. 5. 26) (Kolák u tisku, T. 14. 32). Analogije ovom tipu šalice malobrojne su (Letenye-Szentkeresztdomb: Kalicz 1995b, Abb. 13. 3; Gellénháza-Városer: Horváth, Simon 2003, Abb. 221. 7; Kalinovnjek: Kerman 2013, G304).

Šalice uglatog ramena koje u pravilu nose ukras (Š3a) imaju nizak konkavan ili koničan trbuh, konkavan vrat i trakastu ručku (R1a). Često se javljaju u Pokuplju s Kordunom i gorskoj Hrvatskoj, dok su u središnjoj gotovo iznimka jer su pronađene samo u Beketincu, iz kojeg dolazi ulomak s ramenom ukrašenim šrafiranim trokutima obrubljenim otiscima (UO25) (Homen 1990, sl. 6. 3). Primjerak iz Lasinje bogato je ukrašen polukružnim urezanim linijama, ljestvičastim i motivom bodljikave žice (U20, U32, UO27) (Dimitrijević 1961, T. XII. 80). Šalica iz Bodula u Hrsini nosi ukras kratkih urezanih kosih linija (U4) na ramenu (Perkić 2004, T. 7. 10). Na isti je način ukrašena i jedna šalica iz Otočca (Kolák u tisku, T. 3. 9), dok druga nosi nešto razrađeniji ukras (O1, UO16) (Kolák u tisku, T. 3. 7). Oba primjerka potječu iz najstarijeg horizonta nalazišta datiranog u treću četvrtinu 5. tis. pr. Kr. (tab. 5. 26). Šalica uglatog ramena iz Ozlja je neukrašena.

Veći je broj ulomaka šalice ukrašenoga uglatog ramena pronađen u Kalinovnjeku (Kerman 2013, G25, G158), a jedna od njih ima dvije ručke koje idu preko ruba (Kerman 2013, G248), kao i primjerak iz Sodoleka, koji je možda nešto stariji (Kavur et al. 2018, 55-56, G89). Šalice ovog tipa pronađene su još na nekolicini nalazišta (Šafarsko: Šavel 2006, br. 27; Gellénháza-Városer: Horváth, Simon 2003, Abb. 21. 2). Sličnu profilaciju šalice možemo

pratiti i na širem balkanskom prostoru, u sklopu kompleksa Bujanj-Sălcuța-Krivodol (Krivodol: Georgieva 2007, fig. 3. 9).

Šalice konkavnog trbuha, konveksnog ramena i blago koničnog ili cilindričnog vrata (Š4a) pronađene su u Beketincu (sl. 113), Bukovju (sl. 121, Okroša Rožić 2004, T. 13. 1) i Cerju Tužnom, gdje se datira u posljednju četvrtinu 5. tis. pr. Kr. (tab. 5. 28). Analogije nalazimo u jednako datiranom (tab. 3. 56) primjerku iz Kalinovnjeka (Kerman 2013, G258), Starom gradu Cazinu u Bosni i Hercegovini (Raunig 2001, T. I. 13) te u mađarskoj Transdanubiji (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 22. 3).

Sličan ulomak šalice niskoga konkavnog trbuha i stožastog ramena (Š4b) pronađen je samo na Črečanu (T. 13. 9). Šalica istog tipa potječe iz Ptuja (Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br. 23).

Zaobljene ili blago bikonične šalice s probušenim dršcima ispod ruba (Š5) pronađene su samo iznad špilje Vrlovke i u Crkvišću, dakle južno od Kupe. Šalica iz Vrlovke ima zaobljeno tijelo (Š5a), valjkasti vertikalno probušeni držak (D17) i tijelo ukrašeno kosim i horizontalnim paralelnim urezanim linijama (U3) (sl. 231). Jednako je ukrašena šalica istog tipa, ali nešto drugačijeg drška (D11c) iz Crkvišća gdje se datira između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6) (T. 4. 12). Slična je šalica, no s ušicama na sredini tijela, pronađena u Transdanubiji (Horváth, Simon 2003, Abb. 23. 3). Šalica blago bikoničnog tijela (Š5b) s ušicom ispod ruba (D11c) iz istog horizonta Crkvišća ukrašena je urezanim paralelnim horizontalnim (U6) i polukružnim linijama (U32) (T. 4. 13).

5. 5. ČAŠE

Čaše se na nalazištima lasinjske kulture pronalaze još rjeđe nego šalice. U središnjoj i gorskoj Hrvatskoj na devet je nalazišta prepoznato ukupno sedam tipova (prilog 5).

Jednostavna bikonična čaša visokoga koničnog trbuha i kratkoga stožastog ramena (Č1a) pronađena je samo u Črečanu (T. 31. 9). Neukrašena je i tankih stijenki.

Čaše zaobljenog tijela niskog trbuha i cilindričnog vrata (Č2a) ukrašene kratkim urezanim vertikalnim linijama iznad kojih je niz otisaka (UO9) pronađene su u Crkvišću (T. 6. 15-16), gdje su datirane u posljednju četvrtinu 5. tis. pr. Kr. (tab. 5. 6). Nekoliko čaša ovog tipa pronađeno je u Slavoniji (Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 30. 7), Transdanubiji (Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 2. 13; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 9. 2) i Austriji (Keutschacher See: Samonig 2003, T. 32. 319).

Čaše niskoga konkavnog trbuha, stožastog ramena i cilindričnog ili blago koničnog vrata (Č2b) pronađene su u Crkvišću, u horizontu datiranom u posljednju četvrtinu 5. tis. pr. Kr. (tab. 5. 6). Ukrašene su nizovima otisaka (O3d) (T. 6. 18), otiscima ispod ruba i kratkim urezanim linijama iznad kojih je niz otisaka na truhu (O3a, UO10) (T. 6. 17) ili urezanim V-motivom (U15) (T. 8. 11).

Bikonična čaša konveksnog trbuha i stožastog ramena (Č2c) bogato ukrašena urezanim linijama i otiscima (UO6, UO47) pronađena je u Dubrancu (Balén 1998, T. 3. 1). Slična je čaša pronađena u Transdanubiji (Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 9. 1).

Neukrašene bikonične čaše niskoga koničnog ili blago konkavnog trbuha i konkavnog ramena (Č2d) pronađene su u Beketincu (sl. 113; Okroša Rožić 2004, T. 16. 2-3) i Črečanu (T. 26. 3). Jedan ulomak iz Beketinca nosi ukras trostrukog niza otisaka i urezani V-motiv (O4a, U15) (Homen 1990, sl. 6. 1). Slična je čaša pronađena na mađarskom nalazištu Dobri – Alsó-mező (Horváth, Simon 2004, Abb. 19. 3). Poznate su u sklopu sopotske kulture (Vinkovci-Otok: Dimitrijević 1968, T. V. 10).

Čaše ukrašenoga uglatog ramena, koničnog trbuha i stožastog vrata (Č3a) pronađene su južno od Kupe. Ulomak iz Crkvišća ukrašen je urezanim A-motivom obrubljenim nizom otisaka (UO7) (T. 8. 10), a primjerak iz Lasinje nosi ukras urezanih vertikalnih linija (U5). Mogu se naći i u slovenskom Prekmurju (Kalinovnjek: Kerman 2013, G7).

Čaše visokoga koničnog trbuha, stožastog ramena i kratkoga cilindričnog ili blago koničnog vrata (Č4a) pronađene su u objektima 1 i 3 u Črečanu (T. 19. 1: T. 38. 7, T. 41. 1-2), kao i slični tip čaše, no bez ramena (Č4b) (T. 38. 8). Potonji se tip čaša povremeno nalazi u

Transdanubiji (Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 2. 19; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 25. 15).

Jednostavna čaša blago zaobljenog tijela (Č5a) poznata je samo iz objekta 1 u Črečanu (T. 23. 2), a sličan primjerak pronađen je na mađarskom nalazištu Dobri – Alsó-mező (Horváth, Simon 2004, Abb. 9. 13).

Čaša debelih stijenki i malih dimenzija, konkavnog trbuha, cilindričnog ramena i koničnog vrata (Č6a) pronađena je u Beketincu (Korošec 1962, T. 17. 5).

Neukrašene čaše konkavnog tijela izvučenog ruba (Č7a) poznate su iz Cerja Novog-Draguševca, Hrsine-Gorice (Dimitrijević 1961, T. XVII. 135) i Starog grada u Otočcu gdje je pronađena u sloju s miješanim lendeškim i lasinjskim nalazima (Kolak u tisku, T. 5. 12). Prema S. Dimitrijeviću (1979a, 151) datiraju se u početak lasinjske kulture čemu u prilog govore i dosad poznati radiokarbonski datumi.

5. 6. CJEDILA

U središnjoj i gorskoj Hrvatskoj cjedila nisu brojna. Često su veoma fragmentirana te se ne može odrediti kojem su obliku posude pripadala. Na devet su nalazišta prepoznata tri tipa. Tipu C1 pripadaju posude perforiranog dna, C2 predstavljale bi perforirane stijenke dok je u tipu C3 perforiran recipijent žlice (prilog 6).

Na Črečanu je, u zapuni objekta 3 koja se datira od kraja 43. st. pr. Kr. do sredine 42. st. pr. Kr. (tab. 5. 23), pronađena konična zdjela (tip Z6a1) perforiranog dna (tip C1) (T. 41. 7). Na mađarskom nalazištu Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.) pronađen je isti tip konične zdjele-cjedila te konični lonac (tipa L8a) perforiranog dna (Barna, Kreiter 2006, fig. 7. 2-3).

Perforirana dna (C1) posuda neodređenog oblika pronađena su na Črečanu u gornjim zapunama objekata 1 i 3 (T. 18. 7, T. 33. 4) te na nalazištu Bukovje Križevačko-Mladine (Okroša Rožić 2004, T. 29.2). Pronađena su i na nekoliko mađarskih (Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 7. 1; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 4. 10-12; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 6. 6; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 11. 2, , Abb. 23. 5) i slovenskih (Hajndl: Žižek 2006b, br. 40) nalazišta.

Na nalazištu Ludbreški Ivanec-Polje I pronađen je ulomak bikonične zdjele (tip Z2a1) sa sačuvanim dvjema perforacijama te se pretpostavlja da je mogao služiti kao cjedilo (tip C2) (T. 46. 4).

Cjedila ovog tipa pronađena su u gorskoj Hrvatskoj na nalazištima Hrsina-Gorica (Dimitrijević 1961, T. XVII. 132), Crkvišće-Bukovlje (T. 7. 18-19, T. 9. 11) i Stari grad Otočac (Kolak u tisku, T. 14. 34). Primjerci iz Crkvišća potječu iz horizonta datiranog između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6), dok su oni iz Otočca pronađeni u dvama različito datiranim slojevima pa korištenje ovog tipa posuda možemo staviti u razdoblje između 4449. i 4050. g. pr. Kr. (tab. 5. 26, 28).

Perforirane su stijenke posuda u središnjoj Hrvatskoj pronađene u Škrinjarima (Lapić 2016b, sl. 34), Črečanu (T. 19. 7) i Gornjem Pustakovcu kod Čakovca (Bekić 2006c, T. 4. 2).

Posude s perforiranim stijenkama nalaze se na lasinjskim nalazištima u Mađarskoj (Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 7. 4) i Sloveniji (Movernas: Tomaž 1999, T. MV35. 1-2).

U Bukovju Križevačkom pronađena je perforirana žlica (tipa Ž4b) (Okroša Rožić 2004, T. 29.1), jedino za sada poznato cjedilo ovog tipa (C3).

Perforirana se dna i stijenke posuda nalaze još u kontekstu lendelske kulture (npr. Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 9. 6; Movernas: Tomaž 1999, T.

MV32. 8; Balatonmagyaród-Kápolnapusztá: Barna 2001, Pl. V. 7; Kaposvár-Gyertyános: Regenye 2006b, br. 31; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 44, 50). Kao cjedilo je možda korišten i ulomak posude uskog vrata i perforiranih stijenki iz Mandekovog vinograda (Dimitrijević 1968, T. VII. 1). Posuda perforiranih stijenki pronađena je u Pepelani, u sloju pripisanom trećem stambenom horizontu Seče faze (Minichreiter 1990, sl. 17. 8).

5. 7. POKLOPCI

Poklopci su uobičajen inventar lasinjske kulture, ali ne pronalaze se (ili ne objavljuju) posebno često. U središnjoj i gorskoj Hrvatskoj pronađeni su na 14 nalazišta (prilog 6). Prepoznata su dva osnovna tipa diskoidnog oblika. Većina pripada tipu P1 grublje fature, oker do narančaste boje i debljih stijenki, a nekoliko je nešto finije fature i tanjih stijenki (tip P2). Treći tip poklopca (P3) koničnog je oblika sa zoomorfnim drškom.

Poklopci s drškom (P1a) prikupljeni su u okolini Križevaca i u Gornjem Međimurju. Primjerak iz Črečana ima jednostavan držak trokutastog presjeka (D8) (T. 26. 4), a prikupljen je u zapuni objekta 1 datiranoj između 4224. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5. 15). U Beketincu (Korošec 1962, T. 10. 12) i Bukovju (sl. 124; Okroša Rožić 2004, T. 25. 3) kod Križevaca te Staroj Vesi u Nedelišću (Bekić 2006d, T. 2. 6) pronađeni su poklopci s drškom poluovalnog presjeka (D9). Poklopac ovog tipa pronađen je u Kalinovnjeku (Kerman 2013, G134).

Poklopac koji ima držak s ušicama (D10) poznat je iz Črečana (T. 28. 9) i Kapelskog polja (Martinov 2012b, 26), s analogijom na mađarskom nalazištu Dobri – Alsó-mező (Horváth, Simon 2004, Abb. 18. 6, 11).

Poklopci s ručkom (P1b) najčešće imaju jednostavnu ručku ovalnog presjeka (R6a), poput primjeraka iz Koprivničkog Ivanca-Vojnika I (T. 45. 5), Brezja, Cerja Tužnog-Krča (Šimek 1977, T. XV. 1) i Šepkovčice (sl. 220), koja je jedino nalazište južno od Save s ovim tipom grubog diskoidnog poklopca. U Škrinjarima kod Svetog Ivana Žabnog pronađen je jedini poklopac sa zoomorfnom ručkom (R6b) (Lapić 2016b, sl. 33).

Poklopci s ručkom (P1b) javljaju se na mađarskim nalazištima (Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 6. 1; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 13. 1, Abb. 18. 10; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 6. 5, 7, 9; Sormás: Straub 2005, fig. 6. 5), gdje su ponekad ukrašeni (Sormás: Straub 2005, fig. 6. 3). Mogu se naći i na lasinjskim nalazištima u Sloveniji (Kalinovnjek: Kerman 2013, G346; Ptuj: Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br.27). Ne predstavljaju novost na ovim prostorima jer ih nalazimo i u horizontu kasne lendejske kulture (Bukovnica: Šavel 2006, br. 12).

Jednostavni diskoidni poklopci bez ručke ili drška pronađeni su jedino u Črečanu (T. 22. 8, T. 27. 13), u zapunama objekta 1 datiranim između 4323. i 4072. g. pr. Kr. (tab. 5. 14, 16). Ovaj se tip poklopca rijetko javlja na nalazištima izvan središnje i gorske Hrvatske (Kalinovnjek: Kerman 2013, G394; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 13. 3)

Nekoliko je ulomaka poklopaca grube fature i debelih stijenki (P1) dosta fragmentirano pa se ne može odrediti jesu li imali držak ili ručku. Potječu iz Međimurja: jedan je prikupljen u

Mačkovcu (sl. 186), a dva u Črečanu (T. 14. 19, T. 43. 6). Potonji je primjerak pronađen u zapuni objekta 3 datiranoj između 4233. i 4067. g. pr. Kr. (tab. 5. 24). Manji ulomci grubih poklopaca neodređenog tipa pronađeni su i na mađarskim (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 13. 2), slovenskim (Kalinovnjek: Kerman 2013, G119) te bosanskim nalazištima (Cazin: Raunig 2001, T. II. 6).

Tanki poklopac finije fature (P2a) pronađen je u Beketincu (sl. 113; Korošec 1962, T. 10. 11), a primjerak iz Starog grada u Otočcu dolazi iz sloja s miješanim materijalom lendeške i lasinjske kulture (tab. 5. 26). Slični se poklopci povremeno mogu naći i u Transdanubiji (Gellénháza-Városház: Horváth, Simon 2003, Abb. 26. 11; Zalavár-Basasziget: Virág 2003, fig. 3. 8).

Jedini primjerak visokoga koničnog poklopca (P3) pronađen je Karanama (sl. 168), a ima zoomorfni držak (D18) i urezani ukras jelove grančice (U9). Konične poklopce sa zoomorfnim drškama poznaje grupa moravsko-austrijske slikane keramike lendeške kulture (Michelstetten: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 4. 8-9). Konični poklopci prisutni su i u kulturi Ludanice (Jelšovce: Pavúk, Bátor 1995, Abb. 38. 15-16; Nitra-Leningradská ulica: Pavúk 2001, Abb. 3. 5-6). U kulturi Bodrogkeresztúr imaju zoomorfne ručke i dvije rupice pri dnu (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. LXXXIX. 1-2; Tiszavalk-Tetes: Patay 1975, T. 11. 1-2).

Iz navedenog je vidljivo da se poklopci javljaju tijekom čitavog trajanja lasinjske kulture. Najzastupljeniji su jednostavni diskoidni poklopci grube fature, koji mogu imati držak ili ručku.

5. 8. BOČICE

Bikonične bočice malih dimenzija tipičan su predstavnik lasinjske kulture. Pronađene su na 11 nalazišta, a prepoznata su tri tipa (prilog 7). Često su ukrašene urezivanjem i/ili utiskivanjem. Na rubu i prijelomu bila su dva para ušica (D16) pa se pretpostavlja da su bile nošene na uzici. Kemijskim analizama rađenim krajem 1970-ih ustanovljena je prisutnost etera pa postoji mogućnost da su u njima držana eterična ulja (Homen 1985). Prema S. Dimitrijeviću one se javljaju u stupnju IIA lasinjske kulture (Dimitrijević 1979a, 154).

Najzastupljeniji je tip bikonične bočice pločastog ruba (B1a). U Bektincu je pronađena bočica bogato ukrašena jednostavnim paralelnim linijama obrubljenima otiscima (UO1, UO2, UO3) te nekoliko ulomaka donjih dijelova bočica (Okroša Rožić 2004, T. 27. 2, 4, T. 27A. 2). Kako su se izrađivale u dva dijela, upravo su na prijelomu gdje su se spajale lakše mogle puknuti. Iz Bukovja dolazi jedna neukrašena i jedna bočica ukrašena utiskivanjem (O2c) (Okroša Rožić 2004, T. 27. 3, T. 27A. 1), a iz Malog Korenova također jedan neukrašeni primjerak. Bogato je ukrašena jedna od bočica (O3a, UO1) iz Cerja Tužnog-Krča (Vuković 1954, sl. 10) dok druga ne nosi ukras, kao ni primjerak iz Brezja.

Južno od Kupe pronađene su bočice na tri nalazišta. Najpoznatija je i najbogatije ukrašena (U25a, U26a, U6, U20a) ona iz špilje Vrlovke (Dimitrijević 1961, 33, T. XVII. 130; Težak-Gregl 2007). Urezivanjem i utiskivanjem (UO1f, U37) ukrašen je i ulomak bočice iz Čakovca Oštarijskog (sl. 133). Primjerak iz Crkvišća ukrašen je urezivanjem (U5, U32) (T.10. 11), a potječe iz najmlađega lasinjskog horizonta.

Bočica s nalazišta Hoče ukrašena je tek otiscima na rubu (O1) (Kramberger 2014b, T. 198. 1843), a nizom otisaka (O2c) ona pronađena u objektu 22 u Zgornjem Radvanju (Kramberger 2014b, T. 174. 1659). Urezivanjem (U14) (Horvat 2011, fig. 5. 1) te urezivanjem i utiskivanjem (U14, U6, O3f) (Horvat 2011, fig. 5. 2) ukrašene su bočice prikupljene u 2. horizontu (horizontu ukopa) Ajdovske jame. Primjerak iz 7. horizonta Moverne vasi bio je neukrašen (Tomaž 1999, T. MV38. 8). Radiokarbonski datumi uglavnom pripadaju ranijem periodu lasinjske kulture (tab. 3. 1-39, 73, 98). Neukrašena je bočica ovog tipa pronađena u Drulovki (Korošec 1960, T. 30. 4), a iako je pripisana kasnoj lendejskoj (Guštin et al. 2005, br. 47), vjerojatnije pripada lasinjskoj kulturi (Kramberger 2014b, 348). Bočica sličnog oblika pronađena je i u Brezju kod Zreča (Korošec 1959a, sl. 8), a ulomci iz Zbelova kod Zreča (Korošec 1959a, sl. 7) i Popave 1 kod Lipovaca (Kramberger 2014b, sl. 204. 3) moguće da pripadaju ovom tipu bočica.

Nešto drugačiju verziju bočica predstavljaju one bikoničnog tijela i dugog vrata, također s dva para ušica na rubu i prijelomu (B2a: D16) kakve nalazimo u okolini Bjelovara. U Grgincu (ograda Grbačić Milana) pronađen je primjerak ukrašen urezanim trokutima (U18) dok je bočica iz Ždralova neukrašena (Gerić 1990, sl. 3). Ovaj se oblik bočica javlja na nekoliko mađarskih nalazišta (Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 10. 5; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 22. 1).

S nalazišta Brezje poznato je nekoliko ulomaka posuda malih dimenzija i širokog otvora s ušicama na rubu (D14) koje su pripisane bočicama (prije svega zbog ušica za vješanje na rubu). Tipu B3a pripadaju primjerci ljevkastog tijela uskog dna i širokog otvora, a tipu B3b oni širokog otvora i uskog vrata. Tip B3a pronađen je i u Starom gradu Ozlju.

Uglavnom rani datumi lasinjske kulture dobiveni za slojeve i zapune u kojima su pronađene bočice u Sloveniji pomiču njihovu pojavu nešto ranije od uvriježenog stupnja IIA (Dimitrijević 1979a, 154; Homen 1980, 46).

Minijaturene posude s dva para vertikalno probušenih drškica pronađene su na bugarskom nalazištu Slatina, u horizontu Dikilitash-Slatino-Gradešnica, koji prethodi kompleksu Bujanj-Sălcuța-Krivodol (Georgieva 2012, 241, fig. 25). Bočice dugog vrata i zaobljenog ili bikoničnog tijela poznate su iz kruga vinčanske i butmirske kulture (Korošec 1959a, sl. 1, 2, 4) te se njihovo porijeklo svakako ne treba tražiti u okvirima lendelske i sopotske kulture. Bočica iz Tuzle pripisana je vinčanskoj kulturi (Korošec 1959a, 6-7, sl. 3), a oblikom odgovara tipu B2a.

5. 9. ŽLICE

Žlice su zasigurno jedan od najprepoznatljivijih oblika lasinjske kulture, prisutan na gotovo svakom nalazištu, ponekad i u velikom broju. Imaju zaobljeni recipijent i cjevasti tuljac za nasad drška, a veličina im varira od posve malih do onih veličine suvremenih zaimača. Neukrašene su i grube ili prijelazne fature. Iako su veoma slične i kronološki neosjetljive, prepoznato je sedam osnovnih tipova (prilog 8).

Tipu Ž1a pripisane su žlice jednostavnog obrisa srednje dugog tuljca koji se širi prema recipijentu. Pronađene su na brojnim nalazištima diljem središnje i gorske Hrvatske. Najranije datirani su primjerci iz Starog grada u Otočcu, u sam kraj lenčelske i početak lasinjske kulture: 4449. - 4232. g. pr. Kr., a potom slijede primjerci iz Črečana (T. 22. 4) datirani između 4323. i 4171. g. pr. Kr. te oni iz Barbarskog (Balén, Drnić 2014, T. 5. 5) smješteni u razdoblje od 4227. do 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1, 14, 26). Južno od Save ovaj je tip žlica pronađen u Dubrancu, Šćitarjevu (sl. 212) i Šepkovčici. Na križevačko-koprivničkom području javljaju se na nalazištima Bektinec (Korošec 1962, T. 16. 2), Poljana Križevačka I, Kalnik-Igrišće i Peteranec-Cerine III (Marković 1986c, T. 2. 6). U okolici Varaždina pronađene su u Cerju Tužnom.

Prisutne su na mađarskim (Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 7. 10; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 4. 6) i slovenskim nalazištima (Kalinovnjek: Kerman 2013, G122, G125, G349), gdje je dio nalaza datiran kao i primjerak iz Barbarskog (Kalinovnjek: Kerman 2013, G209) (tab. 3)

Istom tipu žlica, ali s dugim tuljcem (Ž1b) pripadaju primjerci iz Mačkovca (sl. 186) i Črečana (SJ 29) (T. 26. 6) u Međimurju, s potonjim primjerkom datiranim između 4224. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5. 15). Žlice ovog tipa nalazimo u Mađarskoj (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 18. 1) i Sloveniji (Kalinovnjek: Kerman 2013, G382).

Slične prethodnom tipu, ali ne toliko učestale, žlice su s tuljcem koji se širi prema recipijentu i s njim se spaja malo ispod ruba (Ž2). One srednje dugog tuljca (Ž2a) pronađene su u Bukovju Križevačkom, Kapelskom polju (Martinov 2012b, sl. 24) i Črečanu (T. 19. 10). Žlice dugog tuljca (Ž2b) zasad su poznate samo iz Črečana (T. 23. 8, T. 27. 8), iz različito datiranih zapuna objekta 1, koje pokrivaju vremenski raspon od 4255. do 3968. g. pr. Kr. (tab. 5. 13, 16). Jednako rijetko nalazimo ih u Mađarskoj (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 13. 9) i Sloveniji (Kalinovnjek: Kerman 2013, G2).

Daleko su najbrojnije žlice jednostavnog obrisa srednje dugog tuljca jednolike širine (Ž3a). Na širem koprivničko-križevačkom prostoru pronađene su na nalazištima Bektinec

(Korošec 1962, T. 16. 3), Bukovje Križevačko-Mladine (Homen 1990, sl. 4. 1), Karane-Belavine (sl. 172), Kalnik-Igrišće, Lubena-Salajci II (Lapić 2016a, sl. 19), Peteranec-Vratnec II, Sigetec-Mošćanci (Čimin 2016, kat. 14), Grginac-šuma Bukvik (Dimitrijević 1961, T. VIII. 51) i Barbarsko I (Balen, Drnić 2014, T. 5. 4) gdje je datirana između 4227. i 4047. g. pr. Kr. U Črečanu ih je pronađen veći broj (T. 22. 6, T. 23. 9, T. 26. 5, T. 27. 9, T. 29. 4), u različitim zapunama objekata 1 i 2, datiranim kroz čitavo vrijeme trajanja lasinjske kulture (tab. 5. 10-19). U okolici Čakovca pronađene su u Gornjem Pustakovcu (Bekić 2006c, T. 4. 4), Mačkovcu (sl. 186) i Staroj Vesi u Nedelišću (Bekić 2006d, T. 2. 9, 10). U okolici Varaždina pronađene su u Brezju, Cerju Tužnom (Tomičić 1969b, T. XII. 3) i Blizni kod Jakopovca (Bekić 2006b, T. 3. 2), gdje je pronađena unutar zapune datirane u razdoblje između 4322. i 4172. g. pr. Kr. (tab. 5. 7). Južno od Save ovaj je tip žlica pronađen u Dubrancu, Šepkovčici (sl. 214), Lasinji, Ozlju, Vrlovci-iznad špilje (sl. 231) te u najmlađem lasinjskom horizontu na Crkvišću (SJ 61) (T. 10. 14).

Učestalost ovog tipa žlica jednaka je na čitavom prostoru rasprostiranja lasinjske kulture pa ih nalazimo na velikom broju nalazišta (npr. Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 7. 2; Hajndl: Žižek 2006b, br. 36; Turnišće: Tomaž 2012, G78; Kalinovnjek: Kerman 2013, G31, 104; Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 6. 2; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 5. 5; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 22. 5; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 18. 2; Sormás: Straub 2005, fig. 13. 5; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 10. 4; Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 7. 9).

Isti tip žlica dugog tuljca (Ž3b) pronađen je u Ozlju, Starom gradu Bariloviću (T. 1. 6, T. 2. 9) i u Lasinji, a slabije je zastupljen i izvan predmetnog područja (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 18. 8; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 14. 15, Abb. 18. 3).

Žlice srednje dugog tuljca jednolike širine koji se s recipijentom spaja ispod ruba (Ž4a) pronađene su u sekundarnim zapunama objekata 1 i 2 na Črečanu (T. 17. 7, T. 19. 11, T. 28. 10), obližnjim međimurskim nalazištima Čakovec-Gornji Pustakovec (Bekić 2006c, T. 1. 2) i Mačkovec-Balogovec (sl. 186) te nešto udaljenijima Brezju i Cerju Tužnom. U bjelovarsko-križevačkom kraju pronađene su na nalazištima Drljanovac-ograda Magulac, Haganj-šuma Novakuša i Kapelsko polje (Martinov 2012b, sl. 24). Južno od Kupe zabilježene su u Lasinji.

Ovaj se tip žlica javlja na nalazištima u Slavoniji (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 18. 1, 4, 10; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 4. 4, T. 7. 5), Sloveniji (Zagonce: Kavur 2006, br. 4; Sodolek: Kavur et al. 2006, br. 11; Turnišće-Brezje: Plestenjak

2010, G34, G47), Austriji (Keutschacher See: Samonig 2003, T. 47. 559) i Mađarskoj (Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 5. 3-4; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 13. 4, 8, Abb. 14. 5, 13, Abb. 18. 4-5; Sormás: Straub 2005, fig. 13. 6-7, 10; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 10. 2; Eszteregnye – Ojtódűlő: Tokai, 2007, Abb. 6. 12-13; Abb. 10. 5).

Žlice dugog tuljca jednolike širine koji se s recipijentom spaja ispod ruba (Ž4b) pronađene su na Črečanu (T. 19. 11), Cerju Novom-Draguševcu i nekoliko nalazišta u Slavoniji (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 18. 6), Mađarskoj (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 22. 4; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 13. 6) i Sloveniji (Turnišče-Gorice: Plestenjak 2010, G40).

Žlice s tuljcem za nasad drška zadebljanog ruba (Ž5a) rijetko se javljaju. Na predmetnom su području pronađene u Barbarskom (Balén, Drnić 2014, T. 5. 7) i Bukovju (Homen 1990, sl. 4. 2). Nalazimo ih u Slavoniji (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 18. 9) i Mađarskoj (Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 5. 6). Povremeno se nalaze u lendelskoj kulturi (Kaposvár-Gyertyános: Regénye 2006b, br. 33). Žlica srednje dugog tuljca sa zoomorfnim rubom (Ž5b) pronađena je jedino u Lasinji.

Žlice jednostavnog obrisa kratkog tuljca (Ž6a) nisu osobito učestale, ali se javljaju na čitavom predmetnom području, od Međimurja (Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 2. 8) i koprivničko-križevačko-bjelovarskog prostora (Kalnik-Igrišće, Bukovje Križevačko-Mladine, Haganj-šuma Novakuša, Peteranec-Vratnec II: T. 45. 10-11) do nalazišta južno od Save (Dubranec: Balén 1998, T. 1. 8, Vrlovka-iznad špilje).

Mogu se naći na nalazištima u Mađarskoj (Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 5. 2; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 22. 8; 26. 13; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 14. 8, Abb. 18. 9, 14; Sormás: Straub 2005, fig. 13. 9; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 4. 5), Austriji (Keutschachersee: Samonig 2003, T. 47. 560) i Sloveniji (Turnišče-Brezje: Plestenjak 2010, G42; Kalinovnjek: Kerman 2013, G39, G263).

Žlice kratkog tuljca koji se s recipijentom spaja ispod ruba (Ž6b) pronađena su u međimurskom (Črečan: T. 22. 5) i križevačkom području (Beketinec, Kapelsko polje: Martinov 2012b, sl. 24).

Rijetko ih nalazimo i izvan predmetnog područja (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 18. 12; Sormás: Straub 2005, fig. 13. 8; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 4. 3; Turnišče: Tomaž 2012, G61, G142; Kalinovnjek: Kerman 2013, G262).

Žlice s tuljcem za nasad drška smatraju se karakteristikom lendelske kulture (Bánffy 1995, 172). Nalazimo ih u kontekstu lendelske kulture i njezinih lokalnih grupa na velikom

broju nalazišta (Zalaszentistván: Horváth, Simon 2003, Abb. 17. 17; Guštin 2005, 13, br. 12-14; Nagykanizsa-Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 46-48; Bukovnica: Šavel 2006, br. 13; Michelstetten: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 5. 7; Sormás-Török-földek: Barna 2007, pl. 7. 5-7).

Žlice s punim drškom (Ž7) pronađene su u Cerju Tužnom-Krču, Ozlju i Lasinji. One iz Krča i Ozlja izgleda da su bile nešto većih dimenzija, a držak im završava životinjskom protomom (D18).

Još je nekoliko žlica s punim drškom pronađeno u Ozlju (Težak-Gregl 2001b, Pl. 1. 8). One izuzetno fine fature i uglačane crvene površine pripisali bismo lendelskoj kulturi, a njihovi dršci završavaju protomama, kao i držak žlice iz Cerja. Takve su žlice pronađene i u Spahi, a kako su neke od njih jednake fature kao ozaljski primjerci, mogu se pripisati lendelskoj kulturi (Velušček 2011, sl. 4. 17), u sklopu koje se nalaze i u Transdanubiji (Sormás-Török-földek: Barna 2007, pl. 5. 15). Žlice punog drška koje završavaju životinjskim protomama pronađene su u Drulovki (Korošec 1960, T. 30. 2-3; Guštin et al. 2005, br. 46) i Gradišću kod Stiške vasi (Velušček 2005, 26, br. 24), a datirane su u kasnu lendelsku kulturu.

Primjerak žlice s punim drškom (Ž7) iz Lasinje ima jednostavan držak. Povremeno se nalaze i na širem prostoru lasinjske kulture i susjednih joj grupa (Győr-Szabadrétdomb⁶⁰: Virág, Figler 2007, fig. 5. 3). Mogu se naći i u sklopu kompleksa Bujanj-Sălcuța-Krivodol (Ohoden: Georgieva 2012, T. 12. 2).

⁶⁰ Keramički nalazi pokazuju karakteristike lasinjske kulture i grupe Ludanice (Virág, Figler 2007).

5. 10. POSEBNI OBLICI

5. 10. 1. Posude neuobičajenog oblika

Posuda trokutastog oblika s ušicama za vješanje (PN1) iz Dubranca bogato je ukrašena i bez poznatih paralela. S obzirom na ušice koje stoje na bridovima, za pretpostaviti je da je posuda visjela: slobodno u prostoru ili na zidu, za što analogije nalazimo u kasnijim eneolitičkim kulturama (Balén 1998, 17, T. 4. 1). Oblik posude mogao bi upućivati i na glavu bovida, odnosno njezinu kultnu namjenu (Balén-Letunić 1994, 43-44).

Konična posuda debelih stijenki (PN2) iz Beketinca (sl. 113) možda je služila kao mužar, za što paralele nalazimo u sojeničkom naselju na jezeru Keutschach (Samonig 2003, Abb. 36).

5. 10. 2. Pintadere

Na prostoru središnje i gorske Hrvatske pintadere su pronađene na nalazištima Beketinec (sl. 113), Grginac-šuma Bukvik i Otočac-Stari grad (Kolak u tisku, sl. 10). Pripadaju cilindričnim uzdužno probušenim pintaderama s kružnom bazom (PI1). Tijelo im je bogato ukrašeno: primjerak iz Beketinca ukrašen je urezanim horizontalnim, vertikalnim i kosim linijama (U3, U7), a onaj iz Grginca cik-cak motivom (U12). Primjerak iz Otočca ukrašen je urezanim cik-cak i ravnim linijama između kojih su nizovi otisaka (UO47, UO49) te horizontalnim linijama koje obrubljuju one kose (U3), a pronađen je u sloju s miješanim lasinjskim i lendelskim nalazima (SJ 17) koji je datiran u razdoblje između 4449. i 4232. g. pr. Kr. (tab. 5. 26).

Na nalazištu Hoče-Orglarska delavnica, zemunica II pronađena je pintadera ukrašena urezanim horizontalnim, vertikalnim i cik-cak linijama (PI1: U6, U 5, U9) (Kramberger 2014b, T. 196. 1829). Pintadere ovog tipa pronađene su na prostoru grupe Kanzianiberg-Lasinja, na nalazištu Dietenberg u Štajerskoj, a ukrašene su koncentričnim urezanim kružnicama (Ruttkay 1994, Abb. 3. 1).

Pintadere cilindričnog oblika mogu biti nešto drugačije izvedbe s dubokim utorima poprečno po tijelu (Ruttkay 1994, 223). Primjerak iz Drulovke (Korošec 1960, T. 29. 3-4, T. 40. 4-5) datira se u kasnu lendelsku kulturu (faza Drulovka I) (Guštin et al. 2005, 42, br. 34-35). Pronađene su i u Spahi, gdje se miješa lasinjski i lendelski materijal (Velušček 2011, T. 4. 16. 12). Pintadere ovog tipa iz Zgornjeg Radvanja u Sloveniji (Kramberger 2014b, 74-76, T.

136. 1354) i austrijskog nalazišta St. Stefan ob Stainz (Ruttkey 1994, 232, Abb. 4. 1) vežu se uz lasinjsku kulturu dok se primjerak iz Notranjih Gorica veže uz nešto mlađi horizont keramike s brazdastim urezivanjem (Velušček 2004, 230, sl. 5. 2. 6. 13). Paralele nalazimo u istovremenim kulturama Italije, Grčke i Albanije (Ruttkey 1994, Abb. 3. 2-3, Abb. 4. 2-5, 7).

Funkcija pintadera još nije posve jasna, a moguće je da su se one cilindričnog oblika nosile na vrpci kao nakit (Kramberger 2014b, 212).

U okviru lasinjske kulture javljaju se i pintadere pravokutne ili kružne baze s drškom, primjerice na austrijskim nalazištima Schlossberg kod Wildona (Ruttkey 1994, Abb. 3. 10), Dietenberg kod Ligista (Ruttkey 1994, Abb. 3. 5) i Buchkogel kod Wildona (Ruttkey 1994, 226-227, Abb. 3. 13) te na slovenskom nalazištu Zgornje Radvanje (Kramberger 2014b, T. 174: 1658). Pronađene su i na istovremenim talijanskim i balkanskim nalazištima (Ruttkey 1994, Abb. 3. 11-12, 14-15), posebno se često javljaju u nešto mlađoj kulturi Retz-Gajary (Čataj 2009, 42-43, T. 6. 3-4), a prisutne su i u Boleráz horizontu badenske kulture (Ruttkey 1994, Abb. 4. 10-11).

Pintadere se od 8. tis. pr. Kr. nalaze na Bliskom Iitoku, odakle su se proširile na zapad do jugoistočne Europe i Italije. Smatra se da su u jugoistočnu Europu došle preko Anatolije, Trakije i istočne Makedonije s prvim poljoprivrednim zajednicama krajem 7. tis. pr. Kr. Krajem neolitika i u eneolitiku šire se sve do srednje Europe u lendelski kulturni kompleks (Budja, 2003, 117 - 120; Skeats, 2007, 184-185). Na temelju nalaza keramike s brazdastim urezivanjem u jugozapadnoj Slovačkoj, Točik (1961, 343) kvadratne pintadere vidi kao element koji je stigao iz Lengyela pa razvoj kulture keramike s brazdastim urezivanjem tumači na domaćoj lendelskoj podlozi.

5. 10. 3. Statuete

Antropomorfna plastika slabo je zastupljena u lasinjskoj kulturi, a na prostoru središnje i gorske Hrvatske statuete su pronađene u Črečanu i u Grgincu. Možemo ih podijeliti u tri osnovne grupe: stilizirane plosnate i valjkaste te realistične statuete.

S nalazišta Grginac-šuma Bukvik potječe statueta plosnatog tijela (S1) (Marković 1987, T. 3-4). Nedostaju joj ruke i glava, a noge su prikazane kao kratki batrljci. S prednje strane ukras je izveden urezivanjem motiva jelove grančice (U13), a sa stražnje utiskivanjem X-motiva (O16d). Iako je u nadležnom muzeju pripisana lasinjskoj kulturi, ta pripadnost nije posve sigurna (Marković 1987, 144-145). Na nalazištu Črečan u zapuni objekta 1, datiranoj između 4224. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5. 16), pronađena je plosnata statueta (S2) bez naglašenih

atributa i ukrasa. U istoj je zapuni pronađen dio valjkaste statuete ukrašen urezanim A-motivom (S3: U15) (T. 25. 5) te stopalo s prstima (S4), koje je vjerojatno pripadalo ne toliko stiliziranom ljudskom prikazu.

Jednostavne plosnate statuete s pravokutno oblikovanom glavom, kratkim koničnim batrljcima i plastično naglašenim grudima pronađene su u okolici Požege, u Ašikovcima (Polje), Novoselcu, Zarilcu, Jakšiću i Vidovcima (Dimitrijević 1976, T. I; Težak-Gregl 1984, 27, T. 8. 2-3; Bondár 2006, T. 2. 1-7; Čataj 2019, sl. 6). Ovom tipu može se pripisati i slučajni nalaz iz Gornje njive kod Dolge Vasi (Kerman 2014, 10), a možda i ulomak statue iz Kalinovnjeka (Kerman 2013, G235). Donjem dijelu statuete možda pripada i ulomak s nalazišta Sé-Doberdó (Oross 2002, Abb. 7. 1), koji izvedbom donjih ekstremiteta podsjeća na primjerak iz Grginca, iako je valjkastog, a ne plosnatog oblika.

Valjkaste statuete, pojednostavljenog modeliranja ljudskog tijela, poznate su još od neolitika (npr. Vinča: Korošec 1959b, 90, T. I. 1, T. II. 3). Ovom bi tipu pripadala po dva primjerka iz Novoselca i Zarilca i jedan iz Ašikovaca (Dimitrijević 1976, T. 1. 1, T. 1. 4; Težak-Gregl 1984, 27-28 Bondár 2006, T. 2. 8, 10-11). Figure cilindrično oblikovanog donjeg dijela tijela pronađene su u kontekstu vinčaske kulture, primjerice na nalazištu Jakovo-Kormadin (Bakarić et al. 1991, kat. br. 21-22, kat. br. 28-29) i Ledinci (Bakarić et al. 1991, kat. br. 14).

Ulomku statuete iz Črečana sličan je komad pronađen na nalazištu Pajtenica-Velike Livade ukrašen vertikalnim nizovima otisaka (O12) (Zorić 2018, T. 47. 3). Ulomak statuete iz Kalinovnjeka sa sačuvanom steatopigijskom stražnjicom pomalo je sličan primjerku iz Črečana. Ukrašen je brazdastim urezivanjem te stoga pripisan kulturi Retz-Gajary (Kerman 2014, 11-13).

Primjerku tzv. realistične statuete (S4) pripadao bi i ulomak iz Ptuja, pronađen u poremećenom sloju (Korošec 1965, T. 1. 1; Dimitrijević 1976, 60, T. II. 1) i glava antropomorfne figure s nalazišta Kögelberg, St. Ulrich am Waasen (Bondár 2006, Fig 3. 2).

5. 10. 4. Keramički predmeti nepoznate namjene

Na nalazištima Ludbreški Ivanec-Polje I, Beketinec (Korošec 1962, T. 1: 10, T. 11:3), Haganj-šuma Novakuša, Črečan (T. 16. 7), Brezje, Jakopovec-Blizna (Bekić 2006b, T. 5. 12), Hrsina-Boduli (Perkić 2000, sl. 3. 1), Otočac-Stari grad pronađeni su plosnati ulomci keramike manjih dimenzija, kvadratnog oblika zaobljenih kutova i zaglađenih rubova, probušeni u sredini (KP1). Prisutni su i na drugim nalazištima lasinjske kulture (Drulovka: Korošec 1960, T. 31. 1; Hajndl kod Ormoža: Žižek 2006a., br. 69-70; Hoče-Orglarska delavnica: Kramberger 2014b,

T. 196. 1830). Javljaju se u lendelskoj kulturi (lendelski horizont na Crkvišću; Čatež-Sredno polje: Tomaž, Kavur 2006, kat. 36-40), ali i na širem prostoru (Pietrele: Hansen 2015, fig. 31). Njihova namjena nije posve jasna, a interpretiraju se kao privjesci, utezi ili nadomjestak za vreteno (Korošec 1962, 17; Tomaž, Kavur 2006, 62; Kramberger 2014b, 213; Hansen 2015, 285).

Keramički predmet zaobljenih i uglačanih stranica, blago lunulastog oblika, s dvije rupice na uglovima (KP2) pronađen je u Otočcu. Identičan je predmet poznat s bosanskog nalazišta Cazin, gdje je interpretiran kao držak za nošenje (Raunig 2001, 143, T. 1. 8a). Moguće je da se radi o privjesku, odnosno nakitu.

5. 11. DIJELOVI POSUDA

5. 11. 1. Noge

Posude na šupljoj nozi tipične su za lasinjsku kulturu i javljaju se na čitavom području njezina rasprostiranja i u čitavo vrijeme njezina trajanja (Dimitrijević 1979a, 151), a zaštitni su znak čitavog epilendelskog kompleksa (Pavúk 2001, Abb. 1. 13, 3. 11, 4. 19, 5. 6, 7. 15). Razvile su se iz lendelske, ali i tradicije susjednih joj kultura poput vinčanske i kulture Tiszapolgár (Tiefengraber 2004, 204-205).

Na području središnje i gorske Hrvatske posude na nozi javljaju se na gotovo svakom nalazištu, a iznimka su ona na kojima je prikupljen izuzetno malen broj nalaza (prilog 9). Kako su one uglavnom fragmentirane, često se ne može odrediti tip noge, a još rjeđe spojiti tip noge i posude. Samo iz Gornjeg Pustakovca i Črečana u Međimurju te Salajaca u široj okolici Križevaca uspjele su se spojiti noge s odgovarajućim posudama, u svim slučajevima zdjelama. U Gornjem Pustakovcu bikonična zdjela koničnog trbuha i kratkog cilindričnog ramena bila je ukrašena kružnim plastičnim aplikacijama (Z2a2: A2), a stajala je na visokoj šupljoj konkavnoj nozi zaobljenoga gornjeg dijela (N2c2) (Bekić 2006c, T. 3. 1). U Črečanu je bikonična zdjela konkavnog trbuha i cilindričnog vrata imala nisku stožastu šuplju nogu (Z1a1: N4) (T. 24. 1), a pronađena je u jami datiranoj u razdoblje između 4054. i 3968. g. pr. Kr. (tab. 5. 13). U Salajcima je pronađena zdjela konkavnog trbuha i cilindričnog ramena ukrašena dvostrukim nizovima otisaka (Z1a1: O7a) na punoj ukrašenoj nozi (N5: O12a, U5, UO3) (Lapić 2016a, sl. 29) te predstavlja jedini primjerak ovog tipa.

Posude na nozi koje su sačuvane u punom profilu i izvan se predmetnog područja mogu vezati gotovo isključivo uz bikonične zdjele. U Jakšiću je zdjela konveksnog trbuha i stožastog vrata ukrašena velikim jezičastim aplikacijama (Z3d: A7a) imala visoku šuplju nogu zaobljenoga gornjeg i uvučenoga središnjeg dijela (N2a) (Dimitrijević 1979a, T. XXI. 1; Marković 1994, T. 22. 3). Na nalazištu Jurjevac-Stara Vodenica zdjela konveksnog trbuha i cilindričnog ramena imala je nisku stožastu nogu (Z3c1: N3c), a pronađena je u jami datiranoj između 4239. i 4057. g. pr. Kr. (tab. 4. 16) (Balén et al. 2017, T. 5. 8).

U horizontu ukopa Ajdovske jame pronađena je bikonična zdjela otvorenog tipa na cilindričnoj nozi s ostacima crvenog premaza (Z5c1: N1) (Horvat 2011, fig. 5. 4). Na nalazištu Gellénháza-Városrét zdjela konkavnog trbuha i konveksnog ramena imala je srednje visoku stožastu šuplju nogu (Z1b: N3c) (Horváth, Simon 2003, Abb. 22. 13). U horizontu 6 Moverne vasi jednostavna zaobljena zdjela imala je prstenastu nogu (N4) (T. MV34. 2).

Visoke cilindrične noge blago izvučenog ruba stajace plohe javljaju se u sopotskoj kulturi, a one lasinjske kulture S. Dimitrijević pripisuje ranoj fazi (Dimitrijević 1968, T. VII. 3; 1979, 154, sl. 5. 4-5).

Visoke, blago konkavne šuplje noge profilirane na spoju s recipijentom (N1a) pronađene su samo u objektu u Črečanu (T. 41. 3, 44. 6), a jedna od njih datirana je u razdoblje 4233. i 4070. g. pr. Kr. (tab. 5. 25). Visoka blago konkavna noga (N1) pronađena je na nalazištu Vis-Modran (Dimitrijević 1979a, T. XVIII. 5)

Visoke šuplje noge zaobljenoga gornjeg i uvučenoga središnjeg dijela te jako izvučenog ruba stajace plohe (N2a) prisutne su na križevačkom području. Primjerak iz Beketinca nosi ukras izveden urezanim linijama i motivom bodljikave žice (UO27, UO35) (Homen 1990, sl. 4. 5) dok je primjerak s nalazišta Haganj-šuma Novakuša neukrašen (sl. 157). Prema S. Dimitrijeviću u lasinjskoj su kulturi prisutne od stupnja IIa i njezin su vodeći oblik (Dimitrijević 1979a, 154).

Visoke šuplje noge cilindričnoga gornjeg i uvučenoga središnjeg dijela te jako izvučenog ruba stajace plohe (N2b) prisutne su na križevačkom području i u Turopolju. Primjerak iz Beketinca je neukrašen (Okroša Rožić 2004, T. 10. 1), dok onaj iz Bukovja nosi ukras izveden utiskivanjem te kombinacijom urezanih linija i motiva bodljikave žice (O4a, UO37) (sl. 124; Homen 1990, sl. 8. 8). Motivom bodljikave žice (UO30) ukrašena je i noga iz Kobilića (Žlender 2014, T. II. sl. 4).

Visoke konkavne šuplje noge (N2c) neukrašene su. U Črečanu (T. 34. 8), Mačkovcu-Balogovcu (sl. 186) i Varaždinskim Toplicama-Gromačama (Bekić 2006a, T. 1. 12) javljaju se u jednostavnijoj verziji (N2c1). Primjerak iz Barbarskog I (Balen, Drnić 2014, T. 4. 2) te još jedan ulomak iz Črečana (T. 34. 7) imaju blago zaobljen gornji dio (N2c2). Paralele nalazimo na slovenskim nalazištima (Sodolek: Kavur et al. 2006, br. 9; Hajndl: Žižek 2006b, br. 42; Ptuj: Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br.26). Konkavnim su nogama zaobljenoga gornjeg dijela tipa N2c2 veoma slične noge posuda kulture Ludanice, iako su nešto niže od lasinjskih primjeraka (Smolenice: Čambal et al. 2013, Obr. 12. 3; Nitra-Mlynárce: Gabulová, Kuzma 2015, Tab. I. 1/1).

Neki od ukrašenih ulomaka nogu izvučenog ruba stajace plohe vjerojatno pripadaju tipu N2, primjerice ulomci iz Črečana (T. 14. 18, T. 19. 5), Karana (sl. 168), Kobilića (Žlender 2014, T. VIII. sl. 35) i Lubene (Lapić 2016a, sl. 14).

Visoke šuplje noge izvučenog ruba stajace plohe i zaobljenoga gornjeg dijela (N2) nisu karakteristika lendelske kulture u kojoj su omiljene visoke cilindrične noge, ali se mogu dovesti

u vezu s tzv. trbušastim nogama sopotske kulture (Marković 1977, 51; Stadtler, Ruttkay 2007, T. 1. 6, T. 3. 7, T. 4. 3T. 5. 6; Zalai-Gaál 2007, Abb. 13-14; Velušček 2011, 214-215).

Niske šuplje konkavne noge uske stajace plohe (N3a) pronađene su u Beketincu (UO4) (Korošec 1962, T. 8. 2) i Pavlovcu (UO34) (Korošec 1962, T. 9. 3). Niska konkavna noga izvučenog ruba stajace plohe (N3b1) poznata je iz Brezja. Konkavna noga sa širokom stajaćom plohom (N3b2: O3, O4) pronađena je na nalazištu Peteranec-Cerine III (Marković 1986c, T. 1. 7). Iz Grabrovca dolazi stožasta noga koja prati liniju posude (N3c2: UO29, U2) (Homen 1990, sl. 7. 1). U Črečanu i Cerju Tužnom-Krču pronađene su neukrašene noge profilirane na spoju s recipijentom (N3d) (Šimek 1977, T. XVI. 1).

Niske konkavne šuplje noge (N3b2) nalazimo i na slovenskim nalazištima lasinjske kulture (Zagonce: Kavur 2006, br. 1). Ovaj tip šupljih nogu uobičajen je u repertoaru sopotske kulture (Klokočevik: Dimitrijević 1968, T. II. 12; Otok: Dimitrijević 1968, T. VII. 4; Sopot: Krznarić Škrivanko 2006, br. 6-7)

Niske stožaste šuplje noge (N3c1) prisutne su na mađarskim (Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 2. 23; Gellénháza-Városer: Horváth, Simon 2003, Abb. 22. 13) i slovenskim (Hardek: Žižek 2006a, br. 9) nalazištima. Uobičajen su inventar sopotske kulture (Klokočevik: Dimitrijević 1968, T. III. 13).

Nogu koja prati liniju posude, sličnu onoj iz Cerina (N3c2) nalazimo u okviru brezovljanskog tipa sopotske kulture (Brezovljani: Marković 1994, T. 14. 13).

Niske noge profilirane na spoju s recipijentom (N3d) prisutne su na mađarskim nalazištima (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 17. 10).

Prstenaste noge (N4) rijetko se nalaze, a osim spomenutog primjerka s Črečana, pronađene su i u Kobiliću (Žlender 2014, T. IV. sl. 16). Povremeno se nalaze u kontekstu lasinjske kulture izvan predmetnog područja (Kalinovnjek: Kerman 2013, G135). Javljaju se još u lendlaskim horizontima Moverne vasi (Tomaž 1999, T. MV28. 1).

Posuda na punoj nozi pronađena je samo u Salajcima II (Lapić 2016a, sl. 29).

5. 11. 2. Ručke

Na prostoru središnje i gorske Hrvatske prepoznato je šest osnovnih tipova ručki (prilog 10). Kao funkcionalan dodatak posudama, predstavljaju uobičajen nalaz vezan uz vrčeve, šalice, lonce i zdjele.

Vertikalne izdužene poluovalne ručke pravokutnog presjeka (R1a) u pravilu se javljaju na vrčevima i često su nam jedini indikator ovog tipa posude. Spajaju rub posude, koji ponekad

prelaze i njezin prijelom ili najširi dio. Neukrašene ručke ovog tipa javljaju se na mnogim lasinjskim nalazštima i nisu kronološki osjetljive unutar okvira navedene kulture (npr. sl. 168, sl. 219, sl. 231; T. 23. 3-4, T. 26. 10, T. 27. 1, T. 29. 7, T. 36. 2, T. 44. 12, T. 46. 9). Neukrašene se trakaste ručke veoma rijetko javljaju u gorskoj Hrvatskoj. Povremeno se mogu naći ukrašeni primjerci trakastih ručaka. Ručka ukrašena otiscima i urezanim linijama (O1f, U5) pronađena je u Kobiliću (Žlender 2014, T. III. 10), dok je ona ukrašena motivom jelove grančice (U9) pronađena u Otočcu. Trakasta ručka iz Rabesteina na stranama je ukrašena pravokutnim otiscima (Tiefengraber 2004, T. 8. 81). Izdužene se ručke pravokutnog presjeka rijetko javljaju na šalicama (Mačkovec: sl. 186; Beketinec: sl. 113).

Jedan od najučestalijih oblika jednostavna je polukružna ručka pravokutnog presjeka (R1b). Ukoliko se nalaze na zdjelama (npr. sl. 186, sl. 219; T. 1. 1, T. 6. 1, T. 8. 14, T. 20. 8) ili šalicama (npr. sl. 113, sl. 121, sl. 186; T. 23. 5-6, T. 27. 2-3, T. 40. 9), uglavnom spajaju njihov prijelom ili najširi dio s rubom, koji ponekad prelaze. Na loncima (T. 32. 7, T. 37. 1, T. 38. 1) su smještene na najširem dijelu ili iznad njega, ali na predjelu ramena. Veoma su rijetko ukrašene (T. 29. 5). Unutar lasinjske kulture kronološki su i geografski neosjetljive.

Vertikalne ovalne ručke (R1c) pronađene su samo u Črečanu (T. 34. 6, T. 40. 10), u kontekstu sekundarnih zapuna objekta 3. Ovaj tip ručke zatvara izuzetno malu rupu te je u profilu izdužen i uzak. Nalaze se na bikoničnim šalicama spajajući prijelom i rub, koji nadvisuju.

Slabije su zastupljene i vertikalne kružne ručke pravokutnog presjeka (R1d). Javljaju se isključivo na bikoničnim šalicama visokog trbuha (Š1), na kojima spajaju prijelom i rub, koji nadvisuju. Najviše ih je pronađeno u sekundarnim zapunama objekta 3 na Črečanu (T. 34. 4-5, T. 36. 3-4, T. 37. 4, T. 38. 6, T. 40. 8), od kojih je jedna datirana između 4227. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 23). Otprilike je u isto vrijeme datiran i primjerak iz Starog grada u Otočcu, pronađen u sloju nivelacije. Jedan primjerak poznat je i iz Brezovljana (Okroša Rožić 2004, T. 14. 1).

Vertikalne uglate ručke vrčeva, pravokutnog presjeka s horizontalnim potpornjem (R2) pronađene su samo u Beketincu (Okroša Rožić 2004, T. 16. 1), Črečanu (T. 40. 7) i Dubrancu (Balen 1998, T. 5. 2).

Vertikalne polukružne (R3a) ili kružne (R3a) ručke ovalnog presjeka pripadaju u najzastupljenije tipove ručki te nam u smislu određivanja faza ili tipova lasinjske kulture ne mogu biti od koristi. Često se javljaju na loncima, uglavnom na ramenu (npr. T. 2. 6, 22, T. 4. 7, 9, 10, T. 8. 6-7, T. 10. 3, T. 13. 1, T. 15. 1, T. 16. 1-2, T. 18. 11, T. 19. 12, T. 38. 2, T. 40. 4,

T. 42. 3, 5). Učestale su i na zdjelama (npr. sl. 167, T. 6. 6, T. 8. 13, T. 14. 4), dok se na vrčevima i šalicama (npr. sl. 113) javljaju rjeđe.

Vertikalne pokukružne X-ručke (R3b) nisu osobito česte. Pronađene su u Ždralovima, Ludbreškom Ivancu-Polju I (Marković 1983, T. 1. 2), na Kalniku (Okroša Rožić 2004, T. 14. 2) i u Lasinji. Javljaju se u Pepelani u sloju pripisanom trećem stambenom horizontu Seče kulture (Minichreiter 1990, sl. 17. 11) i u Starom gradu Cazinu (Raunig 2001, T. II. 4).

Vertikalne izdužene poluovalne ručke ovalnog presjeka (R3c) povremeno se javljaju na loncima (Črečan: T. 32. 6), zdjelama (Črečan: T. 14. 8), vrčevima (Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 1. 4) i šalicama (Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 7. 10; Lubena-Salajci II: Lapić 2016a, sl. 13).

Vertikalna polukružna ručka sedlastog presjeka (R4a) pronađena je samo u Črečanu u jami datiranoj između 4040. i 3940. g. pr. Kr. (tab. 5. 10). Koljenasta ručka sedlastog presjeka (R4b) pronađena je u Ludbreškom Ivancu-Polju I (Marković 1983, T. 2. 8).

Horizontalne ručke ovalnog presjeka (R5a) rijetko se javljaju na predmetnom području, zasad su zamijećene samo na nalazištima Haganj-šuma Novakuša, Jakopovec-Blizna i Črečan, dakle na potezu između Čakovca, Varaždina i Bjelovara. Uglavnom su dio visokih zdjela, onih bikoničnih cilindričnog (Z2a4) ili stožastoga uvučenog ramena (Z4b) (T. 13. 8, 10) te dubokih polukuglastih (Z8b2) (T. 41. 4), a mogu se nalaziti i na loncima (T. 33. 1, T. 36. 6, 8; Bekić 2006b, T. 1. 7).

Posude s horizontalnim ručkama ovalnog presjeka povremeno se nalaze na hrvatskim (Gradac-Pašnjak: Težak-Gregl 1981, Abb. 5; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 25. 4, T. 26. 1, T. 41. 1) i slovenskim nalazištima (Turnišče-Gorice: Plestenjak 2010, G11), a učestale su u Transdanubiji (Somogyi 2000a, Abb. 15. 5; Horváth 2002, Abb. 4. 1-2; Kalicz 2003, Abb. 12. 7, 9; Horváth, Simon 2004, Abb. 11. 7; Barna, Kreiter 2006, fig. 8. 3; Tokai, 2007, Abb. 10. 7). Koliko je zasad vidljivo, dio su tradicije prostora sjeverno od Save tijekom čitavog trajanja lasinjske kulture (tab. 3-5). Dio su šireg epilendelskog kompleksa te ih možemo naći u jordanovskoj (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 7. 3-5, 9-11, 14-15, 19-20) i kulturi Ludanice (Jelšovce: Pavúk, Bátor 1995, Abb. 29. 2, 5, Abb. 31. 1-13), ali i u sklopu kompleksa Bubanj-Sălcuta-Krivodol (Kalenic Livade: Pătroi 2018, fig. 52. 14).

Nalazimo ih u keramografiji sopotske (Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 19-20) i lendelske kulture (Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 31; Sormás-Török-földek: Barna 2007, pl. 7. 15-16).

Horizontalna ručka ovalnog presjeka s uzdignutim središnjim dijelom, tzv. kljunasta ručke (R5b) pronađena je samo u Bukovju (sl. 121). Ovaj se tip ručki nešto češće nalazi u

Slavoniji (Koška: Marković 1977, T. 7. 5, T. 8. 2; Beketinci-Bentež; Minichreiter, Marković 2013, T. 2. 2, T. 3. 2-3; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 17, T. 22. 1, T. 25. 3, T. 41. 2, 42. 1). Kljunaste su ručke u Transdanubiji jedna od vodećih karakteristika lasinjske kulture (Andocs-Nagyoldipusztá: Somogyi 2000a, Abb. 5. 2; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 4. 3; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 8. 14, Abb. 22. 11; Sormás: Straub 2005, fig. 9. 11-13; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 6. 7, fig. 8. 5). Mogu se naći i u kontekstu jordanovske kulture (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 7. 13).

Kljunaste ručke naslijeđe su neolitika i ranoga eneolitika (Marković 1994, 92) te ih nalazimo u kontekstu sopotske (Klokočevik: Dimitrijević 1968, T. III. 11) i lenčelske kulture (Balatonmagyaród-Kápolnapusztá: Barna 2001, Pl. VI. 4-5; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 32-41; Bukovnica: Šavel 2006, br.8-9; Sormás-Török-földek: Barna 2007, Pl. 7. 5-7).

U Starom gradu Otočcu, u sloju datiranom između 4449. i 4232. g. pr. Kr. (tab. 5. 26), pronađena je horizontalna trokutasta ručka ovalnog presjeka (R5c) ukrašena zoomorfnim drškom (D19). Trokutaste ručke učestale su u kasnoj lenčelskoj kulturi (Aszód-Papi földek: Kalicz 1969, Abb. 5. 8; Balatonmagyaród-Kápolnapusztá: Barna 2001, Pl. VI. 2; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth, Simon 2003, Abb. 19. 3; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 59-60; Riegersburg: Tiefengraber 2006, br. 12).

Poklopci s ručkama (P1b), rijetko kada imaju sačuvanu ručku u punom profilu. One su najčešće jednostavnog zaobljenog presjeka (R6a), poput primjerka iz Cerja Tužnog (Šimek 1977, T. XV. 1). Posebnog je oblika zoomorfna ručka (R6b) pronađena u Škrinjarima (Lapić 2016b, sl. 33). Paralele nalazimo u krugu lenčelske (Brodzany: Pavúk 1981, Abb. 13. 4) i kulture Bodrogkeresztúr (Patay 1988, T. 2. 3), a nalaze se i u tzv. miješanoj grupi kulture keramike s brazdastim urezivanjem (Wien-Leopoldau: Ruttkay 1988, T. 1. 10).

5. 11. 3. Izljevi

Posude s izljevom predstavljaju raširenu formu od srednjega neolitika, a javljaju se i u epilendelu (Tiefengraber 2004, 212). Prema S. Dimitrijeviću javljaju se od klasične faze lasinjske kulture (Dimitrijević 1979a, 153). U središnjoj i gorskoj Hrvatskoj prepoznato je pet tipova izljeva, uvijek postavljenih na gornji dio zdjele, koji su prikupljeni s osam nalazišta (prilog 9).

Kljunasti izljevi (I1) nalaze se ispod ruba posude. Dio su bikoničnih zdjela koničnog trbuha i kratkoga cilindričnog ramena (Z2a2) u Vrlovci (iznad špilje) (sl. 238) i Otočcu (sl. 194), gdje su pronađeni u sloju datiranom između 4235. i 4050. g. pr. Kr. (tab. 5. 28). Jedna od posuda s kljunastim izljevom iz Ozlja bila je zdjela konveksnog ramena (Z2c1: I1, UO9) (Težak-Gregl 2001b, Pl. 4. 7). U Bukovju Križevačkom postavljen je na zdjelu zatvorenog tipa (Z4a) (Okroša Rožić 2004, T. 28. 2), a iznad špilje Vrlovke na jednostavnu polukuglastu zdjelu (Z8a).

Analogije nalazimo u Sloveniji, gdje su posude s ovakvim izljevom uglavnom bikonične zdjele (Ptuj: Tomanič-Jevremov et al. 2006, br. 36; Ptuj-Školski centar: Kramberger 2014b, T. 55. 635) i u Austriji gdje se izljevi nalaze na zaobljenim zdjelama (Rabenstein: Tiefengraber 2004, T. 3. 28, T. 5. 49, T. 9. 95).

Posude s kljunastim izljevom nalazimo u keramografiji sopotske kulture (Sopot: Dimitrijević 1968, T. XIII. 5, Krznarić Škrivanko 2006, br. 4-5; Otok: Dimitrijević 1968, T. XVII. 6) i njezine eneolitičke faze (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 18. 10). Javljaju se u sklopu lendelske kulture (Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 9. 3, 8-10, Abb. 10. 8; Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV28. 4).

Mali kljunasti izljev (I2) oblikovan na rubu usta pronađen je na bikoničnim zdjelama iz Cerja Tužnog i Ludbreškog Ivanca-Polja II (T. 47. 3). Nešto se češće javljaju na slavonskim nalazištima gdje su najčešće na koničnim (Z6a2) ili zaobljenim zdjelama (Z8a) (Koška-pjeskana: Marković 1977, T. 3. 5; Jurjevac-Stara Vodenica: Balen et al. 2017, T. 4. 1, 4; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 24. 3), a jedan od primjeraka iz Pajtenice datiran je u sam početak lasinjske kulture (tab. 4). Porijeklo im također možemo naći u lendelskoj kulturi (Kaposvár-Gyertyános: Regénye 2006b, br. 35).

Cjevasti izljev (I3) koji izlazi izvan stijenke posude (Z3d) pronađen je u Starom gradu Otočcu u sloju datiranom u treću četvrtinu 5. st. pr. Kr. (tab. 5; Kolak u tisku, T. 7). Cjevasti je izljev nosio i lonac uglatog ramena iz Ozlja (L6a: I3, U9) (sl. 197). Jedan je primjerak zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1) s cjevastim izljevom pronađen i u starijim istraživanjima nalazišta Lasinja (Dimitrijević 1961, T. XIII. 85). U Gradskom se muzeju Varaždin čuva ulomak bikonične zdjele s cjevastim izljevom koji potječe iz istraživanja Ž. Tomičića 1969. g., ali je mjesto nalaza nepoznato: Cerje Novo ili Brezje.

Posude s cjevastim izljevom nalazimo u četvrtom horizontu Moverne vasi (Tomaž 1999, T. MV27. 3) te na slovenskim nalazištima s kasnolendelskim i ranolasinjskim horizontom naseljavanja (Bukovnica: Šavel 2006, br. 20; Ptuj: Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br. 24; Ptuj-Školski centar: Kramberger 2014b, T. 19. 230). Na nalazištu Sodolek keramički nalazi i

radiokarbonski datumi više naginju kasnoj lendejskoj nego lasinjskoj kulturi (Kavur et al. 2006, br. 2; Kavur 2018, 22-27, 56, G1-G121). Povremeno se javljaju na mađarskim (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 24. 7), austrijskim (Raababerg: Obereder 1989, T. 18. 185, T. 20. 202, 206) i bosanskim (Cazin: Raunig 2001, T. II. 1) nalazištima lasinjske kulture.

Sličan prethodnom mali je cjevasti izljev ispod ruba posude (I4), kakav je pronađen na zdjeli otvorenog tipa (Z5d) sa Crkvišća (T. 6. 9) u horizontu datiranom između 4330. – 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6). Na istom je nalazištu, ali u mlađem lasinjskom horizontu ovakav tip izljeva na zdjeli koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1) (T. 10. 8). Bikonična zdjela s malim cjevastim izljevom pronađena je na mađarskom nalazištu Kaposvár-61-es út (Somogyi 2000a, Abb. 13. 4).

Na prostoru središnje i gorske Hrvatske većina posuda s izljevima pronađena je južno od Kupe, na nalazištima koja imaju i lendejski horizont naseljavanja (Crkvišće-Bukovlje, Otočac-Stari grad, Vrlovka-iznad špilje).

5. 12. UKRAŠAVANJE

5. 12. 1. Plastične aplikacije i dršci

Na prostoru središnje i gorske Hrvatske prepoznato je šesnaest tipova aplikacija, dvadeset tipova držaka i sedam tipova mehanički ukrašenih plastičnih aplikacija i držaka (prilog 11).

Ovalne ili kružne plastične aplikacije poluokružnog presjeka, tzv. bradavičaste aplikacije (A1, A2) posebno se često javljaju u Črečanu, gdje uz jezičaste aplikacije (A7) predstavljaju najzastupljeniji oblik plastičnog ukrašavanja. Gotovo u pravilu se nalaze na prijelomu bikoničnih zdjela konkavnog (Z1) ili koničnog (Z2) trbuha (T. 20. 9; T. 25. 7, 9; T. 28. 6, 7, 11; T. 29. 2, 9; T. 30. 5; T. 31. 1; T. 35. 2, 5; T. 39. 2, 3; T. 44. 9). Nešto ih rjeđe nalazimo na zaobljenim zdjelama (Z8) (T. 26. 1, 12, T. 35. 7-8). Prema zapunama u kojima su se nalazile, mogu se datirati u cijelo razdoblje trajanja lasinjske kulture (tab. 5. 14-17, 25). Pronađene su i u obližnjoj Staroj Vesi (Bekić 2006d, T. 3. 9) i Gornjem Pustakovcu (Bekić 2006c, T. 3. 1).

Plastične aplikacije tipa A1 i A2 nešto su slabije zastupljene u Okolici Varaždina, gdje ih na bikoničnim zdjelama nalazimo (Z2) u Cerju Novom i Cerju Tužnom, a na potonjem nalazištu i na zdjelama zatvorenog tipa. U široj okolici Križevaca pronađene su u Beketincu (Okroša Rožić 2004, T. 32. 2), Majuru (Tkalčec et al. 2007, T. 1. 2, 4) i Barbarskom (Balen, Drnić 2014, T. 8. 13), u vatrištu datiranom između 4318. i 4079. g. pr. Kr. (tab. 5. 2).

Južno od Save bradavičaste aplikacije nalazimo na zaobljenoj zdjeli (Z8) iz Dubranca. (Balen 1998, T. 7. 4) i na konveksnom ramenu lonca (L10) iz Ozlja (sl. 197).

Zdjele ukrašene bradavičastim aplikacijama nalazimo u keramografiji lasinjske kulture na čitavom području njezina rasprostiranja (Drávaszentes-Régi falu : Somogyi 2000a, Abb. 11. 5; Keutschacher See: Samonig 2003, T. 10. 105, T. 20; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 17. 14; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 18. 1, T. 36. 1) i istovremene joj grupe Bisamberg (Würnitz: Ruttkay 1995, Abb. 6. 8), ali ne predstavljaju vodeći oblik plastičnog ukrašavanja. Nalaze se i u keramografiji kultura Tiszapolgár (Crna bara: Tasić 1979, T. VI. 6, 9, T. VII. 6) i Bodrogkeresztúr (Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. XIII. 10, T. XIV. 8-9, T. XV. 7, 10).

Kružne i ovalne plastične aplikacije karakteristika su sopotske kulture (Dimitrijević 1968, T. XXI. B; Kalicz et al. 2007, Abb. 8; Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 25; Slavča: Mihaljević 2006, br. 1). Nešto većih dimenzija predstavljaju vodeći oblik plastičnog

ukrašavanja lendelske kulture i javljaju se na gotovo svakom nalazištu (Wolfsbach: Ruttkay 1995, Abb. 1. 9-10, 12-13, 16; Ossarn: Ruttkay 1995, Abb. 2. 2-6, 9; Bernhardsthal: Ruttkay 1995, Abb. 2. 11, 16; Michelstetten: Carneiro 2001, Abb. 2; Stadtler, Ruttkay 2007, T. 5. 1-3, 5-6, T. 6. 1, 6, 8-11; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 1, 5-7, 13-17; Veszprém: Regenye 2007, pl. 1. 1, pl. 2. 1, pl. 3. 3, 6-7, pl. 4. 1, 7).

Bradavičaste aplikacije kao funkcionalan su dodatak na posudama vremenski i geografski prilično neosjetljive. Tako ne predstavljaju novost niti na teritoriju lasinjske kulture, a u upotrebi su tijekom cijelog njezina trajanja. Nisu vodeći tip ukrašavanja i ne javljaju se na velikom broju nalazišta, iako su na nekima izuzetno česta pojava (Črečan). Učestalije su u jordanovskoj (Jordanów: Čtverák, Rulf 1989, Abb. 8; Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 6. 6-7, 9, 11, 14-18, Abb. 8. 2, 7, 9-10, 12-17) i kulturi Ludanice (Jelšovce: Pavúk, Bátora 1995, Abb. 29. 6, Abb. 30. 5, 8, 19, Abb. 31. 5, Abb. 32, Abb. 38. 2, 7).

Dvostruke bradavičaste aplikacije (A3) prisutne su gotovo u cijeloj središnjoj Hrvatskoj, iako se veoma rijetko nalaze. Ukrašavaju bikonične zdjele (Z2) iz Črečana (T. 17. 6, T. 25. 4) i Bukovja (Okroša Rožić 2004, T. 6. 1), bikonične lonce (L5a) iz Blizne (Bekić 2006b, T. 1. 2-3) i Cerja Tužnog te lonce neodređenog tipa iz Vratneca II, Beketinca (Homen 1990, T. 5. 2) i Salajaca II (Lapić 2016a, sl. 14). Južno od Save pronađene su samo na bikoničnoj zdjeli u Otočcu. Radiokarbonski datumi pokrivaju cijelo vrijeme trajanja lasinjske kulture (tab. 5. 7, 15).

Nisu učestale niti izvan predmetnog područja pa ih nalazimo na manjem broju nalazišta (Sormás: Straub 2005, fig. 8. 10, 12; Jurjevac-Stara Vodenica: Balen et al. 2017, T. 9. 6). Prisutne su u keramografiji sopotske (Radovanci: Balen, Potrebića 2006, br. 22) i lendelske kulture (Balatonmagyaród-Kápolnapuszta: Barna 2001, Pl. V. 12).

Dvostruke plosnate aplikacije (A4) nalazimo na loncima iz Beketinca (Homen 1990, T. 5. 8) i Blizne (Bekić 2006b, T. 1. 1), gdje su datirane između 4322. i 4172. g. pr. Kr. (tab. 5. 7). Analogije nalazimo u Spahi (Velušček 2011, sl. 4. 26. O20. 2).

Ovalne i kružne plosnate aplikacije (A5, A6) poznate su sjeverno od Save, s malog broja nalazišta. U Brezju i Grgincu (šuma Bukvik) nalazimo ih na posudama nedeterminiranog tipa, u Črečanu ukrašavaju lonce konveksnog ramena (L3b), duboke zaobljene (Z8b2) (T. 38. 9) i bikonične zdjele (Z2) (T. 30. 3). Bikonične zdjele iz Beketinca također nose plosnate aplikacije (Okroša Rožić 2004, T. 2. 2). Radiokarbonski datumi iz Črečana smještaju ih u razdoblje do sredine 41. st. pr. Kr. (tab. 5. 14, 18, 23, 25).

Slično se datiraju posude s plosnatim aplikacijama iz Pajtenice (tab. 4. 4) (Zorić 2018, T. 36. 2), no one iz Jurjevca-Stare Vodenice ulaze i u najmlađe razdoblje lasinjske kulture (tab.

4. 12, 17) (Balén et al. 2017, T. 3. 1-2, T. 7. 1), što bi se prema radiokarbonskim datumima moglo pretpostaviti i za one iz Beketinaca (tab. 4. 1-3) (Minichreiter, Marković 2013, T. 4. 3-5).

Plosnate se aplikacije javljaju i na lasinjskim nalazištima u Mađarskoj, iako ne osobito često (Letenye-Szentkeresztomb: Kalicz 1995b, Abb. 14. 1-2, Abb. 15. 11, Abb. 18. 4; Vörs-Papkert „A“: Somogyi 2000a, Abb. 16. 7; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 5. 10; Gellénháza-Városer: Horváth, Simon 2003, Abb. 25. 2; Sormás: Straub 2005, fig. 8. 11, 13). Nalazimo ih i u kontekstu jordanovske kulture (Telnice: Koštuřik 1973, T. 10. 6)

Plosnate aplikacije nalazimo u keramografiji sopotske i lendelske kulture te njezinih tipova (Hluboké Mařuvky: Koštuřik 1973, T. 7. 9; Uničov: Koštuřik 1973, T. 11. 12; Rybníček: Koštuřik 1973, T. 18. 12; Ossarn: Ruttkay 1995, Abb. 2. 6-8; Čateř-Sredno polje: Tomař 2005, br. 38, 41; Slavča: Mihaljević 2006, br. 20).

Jezičaste aplikacije (A7) na prijelomu bikoničnih zdjela koje prate liniju ramena, karakteristika su lasinjske kulture i prisutne su u svim njezinim razvojnim fazama (Dimitrijević 1979a, 155). Prema S. Dimitrijeviću (1979a, 155) od stupnja IIB njihove se dimenzije povećavaju, a u stupnju III su predimenzionirane. Z. Marković je ipak uočio kako ova odlika nema kronološku već geografsku ulogu te da se predimenzionirane jezičaste aplikacije prisutne u istočnoj Hrvatskoj (Marković 1994, 93).

U središnjoj i gorskoj Hrvatskoj jezičaste aplikacije prisutne su na 28 nalazišta, a njihovu pojavu možemo pratiti kroz cijelo vrijeme trajanja lasinjske kulture (tab. 5). Javljaju se na gotovo svim tipovima bikoničnih zdjela (Z1a1, Z1b, Z1c, Z1d, Z2a1, Z2a2, Z2a3, Z2a4, Z2b1, Z2b2, Z2c1, Z2c2, Z3b, Z3c2, Z4b, Z4c, Z5a1, Z5b1, Z5c1). Unutar lasinjske kulture može se naći pregršt analogija na cijelom teritoriju njezina rasprostiranja te se ovdje neće navoditi.

Rogolike aplikacije slične jezičastima prisutne su na gornjem dijelu trbuha zdjela kulture Tiszapolgár, ali ne prate liniju ramena posude (Crna bara: Tasić 1979, T. VI. 4-5, 8; Srpski Krstur: Tasić 1979, T. VII. 3-4). Jezičaste aplikacije javljaju se na bikoničnim zdjelama kultura Ludanice (jama Remeta: Pavúk 2001, Abb. 4. 3; Nitra-Mlynárce: Gabulová, Kuzma 2015, Tab. II. 3/1) i Bodrogkeresztúr (Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. XIII. 1), a nalaze se i u tzv. eneolitičkom humusu Gomolave (Brukner 1988, T. 4. 1) te u sklopu kompleksa Bubanj-Salcuța-Krivodol u Srbiji, gdje prate liniju ramena bikoničnih zdjela i mogu biti predimenzionirane kao u Slavoniji (Parlozi-Šančina i Šetonje: Pătroi 2018, fig. 8. 1, fig. 52. 2).

Jezičaste se aplikacije nalaze na keramici iz Sopota koja je pripisana trećem stupnju sopotske kulture (Dimitrijević 1968, T. XVI. 4). S. Dimitrijević i Z. Marković smatraju da su se razvile iz sopotske i vinčanske kulture (Dimitrijević 1961, 44; Marković 1977, 51).

Dvostruke jezičaste aplikacije (A8), za razliku od jednostrukih, nalaze se na loncima i možemo ih naći samo u Cerju Tužnom i Črečanu (T. 32. 5). Prisutne su i izvan kruga lasinjske kulture, primjerice u sklopu kompleksa Bubanj-Salčuța-Krivodol (Kalenić-Livade: Milanović 2012, fig. 4).

Trostruka plastična rebra (A9) prisutna su na loncima iz Beketincu (Okroša Rožić 2004, T. 33. 2) i Črečana (T. 13. 2, T. 15. 3), a jedan od primjeraka datira se u kraj lasinjske kulture (tab. 5. 10). Analogije nalazimo u jezeru Keutschach (Samonig 2003, T. 16. 162-163).

Jednostruke (A10) i višestruke plastične girlande (A11) nalazimo samo na loncima u Beketincu (Okroša Rožić 2004, T. 32. 5; Homen 1990, sl. 5. 4). Sličan se plastični ukras javlja na slavonskom nalazištu Koška-pjeskana (Marković 1977, T. 5. 3).

U Beketincu su prisutni i plastični krivolinijski ukrasi (A12) (Korošec 1962, T. 18. 2; Homen 1990, sl. 2. 1), plastične spirale (A13) i plastična rebra (A14) (Homen 1990, sl. 2. 2), a javljaju se na loncima-butama tipa L9a. S-plastične spirale poznaje i lendelska kultura (Uničov: Koštuřík 1973, T. 11. 21; Rybníček: Koštuřík 1973, T. 18. 14).

Kružne ili ovalne aplikacije trapeznog presjeka vertikalno postavljene na rub posude (A15) pronađene su na posudama nedeterminiranog oblika u Hlebinama, Nedelišću (Bekić 2006d, T. 3. 4) i Črečanu (T. 18. 6). Prikupljene su samo u okolici Koprivnice i Čakovca, kao površinski nalazi ili u sklopu nedatiranih cjelina.

Bikonična zdjela iz Kalinovnjeka (Kerman 2013, G267) s kružnom aplikacijom na rubu dolazi iz zapune datirane između 4241. i 4051. g. pr. Kr. (tab. 3. 56). Prisutne su i u Mađarskoj, najčešće na bikoničnim ili zaobljenim zdjelama (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 24. 2, Abb. 27. 13; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 6. 5; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 5. 2, 4; Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 8. 7) te na lasinjskim nalazištima u Austriji (Raababerg: Obereder 1989, T. 15. 148-149, 153).

Vertikalne trokutaste aplikacije na rubu (A16) u Lasinji, Pavlovcu (Korošec 1962, T. 7. 2) i Crkvišću (T. 6. 5) nalazile su se na zaobljenim zdjelama (Z8), u Bariloviću na koničnoj zdjeli (Z6) (T. 3. 16), u Polju I (Marković 1983, T. 2. 5) i Cerinama III (Marković 1986c, sl. 4) na bikoničnoj zdjeli (Z2), dok je posuda iz Blizne neodređenog oblika (Bekić 2006b, T. 4. 1). Radiokarbonski datumi iz Crkvišća i Lasinje pokrivaju cijelo vrijeme trajanja lasinjske kulture

(tab. 5. 6, 9) te pojavu ove funkcionalne aplikacije ne možemo vremenski ograničiti na uže razdoblje.

Aplikacije tipa A16 u Mađarskoj nose zdjele raznih tipova (Nagykapornak: Horváth 1991, kép 2. 1; Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 5. 4; Vörs-Kerék-erdő: Somogyi 2000a, Abb. 15. 10; Zalavár-Basasziget: Virág 2003, fig. 5. 3; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 25. 3, 6; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 2. 18, Abb. 23. 7; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 5. 6), a povremeno ih se nalazi i u Austriji (Raababerg: Obereder 1989, T. 15. 150). Možemo ih naći i u istovremenoj kulturi Ludanice (Branč: Vladár 1969, Abb. 11. 3), a ukrašavale su i kasnolendelske posude prethodnog razdoblja (Zalaszentbalázs-Szőlőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 10. 5). Nalaze se i u Srbiji, u sklopu kompleksa Bubanj-Sălcuta-Krivodol (Veliki Obrovac B: Pătroi 2018, fig. 14. 18, 20)

Trokutaste vertikalne aplikacije na rubu posude mogu imati ušicu za vješanje (D20). U Ludbreškom Ivancu-Polju I one se nalaze na bikoničnoj zdjeli otvorenog tipa (Z5a1) (T. 46. 6), a u Brezju na bikoničnoj zdjeli (Z2a4).

Povremeno se mogu naći na slovenskim nalazištima. Slojevi u Hardeku u kojima su pronađeni odlikuju se keramičkim nalazima kasnije faze lasinjske kulture (Žižek 2006a, 130-131, br. 18), dok se primjerci iz Zgornjeg Radvanja mogu datirati u njezinu raniju fazu (Kramberger 2014b, T. 108: 1126, T. 141: 1390). Rijetko ih nalazimo u kontekstu lasinjske kulture u Mađarskoj (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 24. 7).

Plastične aplikacije i dršci ukrašeni otiscima prsta ili alatke nisu neobični, ali ni učestali u keramografiji lasinjske kulture.

Ukrašavanje posuda plastičnom trakom s otiscima prsta (AO1) uz obod posude ili ispod njega prema E. Ruttkay (1996, 45) pripada razdoblju mlađem od lasinjske kulture. Prema S. Dimitrijeviću ovakvo se ukrašavanje u lasinjskoj kulturi javlja od njezina početka (Dimitrijević 1979a, 151), dok je Z. Marković (1977, 52) mišljenja da ga se može vezati uz njezin mlađi stupanj.

Na našem prostoru ovakav je ukras rijedak, na nalazištima Barilović (T. 3. 3), Šepkovčica (SJ 1054) i Vinski Vrh-Mali Kučer (Bekić 2007, T. 1. 8). Povremeno se javlja i na loncima slavonskih nalazišta poput Koške (Marković 1977, T. 5. 7, T. 7. 4-5) ili Pajtenice, gdje je jedan primjerak datiran u početak lasinjske kulture (tab. 4. 6) (Zorić 2018, T. 17. 3, T. 24. 1). Trake s otiscima prsta ili nokta postavljene na rubu i prijelomu zdjela ili lonaca vodeći su način ukrašavanja savske skupine lendelske kulture (Guštin 2005, br. 1, 2, 9; Čatež: Tomaž 2005, br.

4, 6, 9-10, 13, 21-26, 34-35), a nalazimo ih i u sklopu sopotske kulture (Sopot: Dimitrijević 1968, T. XIII. 5).

Ulomci lonaca s ovalnom plastičnom aplikacijom ukrašenom otiskom prsta (AO2) pronađeni su na Črečanu (T. 23. 1), u zapuni objekta 1 datiranoj u zadnju fazu lasinjske kulture te u Barbarskom u zapuni objekta datiranoj u vrijeme punog razvoja lasinjske kulture (Balén, Drnić 2014, T. 3. 5-6) (tab. 5. 1-2). U istom je objektu pronađena i kružna plastična aplikacija ukrašena urezivanjem (AU1) (Balén, Drnić 2014, T. 1. 1). Trokutasta plastična aplikacija s otiscima (AO3) pronađena je u Bukovju (Homen 1990, sl. 5. 6).

Kružne aplikacije s otiskom (AO4) pronađene su na zdjelama iz Beketince (Homen 1990, sl. 5. 7) i Dubranca (Balén 1998, T. 7. 2), a dvostruke kružne aplikacije s otiskom prsta (AO5) u Gornjem Pustakovcu kod Čakovca (Bekić 2006c, T. 2. 11). Ovakve se kružne aplikacije povremeno javljaju na čitavom području koje zauzima lasinjska kultura (npr. Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 4. 2; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 26. 13). Nalaze se i u keramografiji njezinih prethodnica, sopotske (Slavča: Mihaljević 2006, br. 3, 15) i lendelske (Čatež-Sredno polje: Tomaž 2005, br. 22) kulture.

Jednostavni horizontalni dršci (D1, D2, D3) na zdjelama i loncima rijetko se javljaju na lasinjskim nalazištima. Pronađeni su u Hagnju (sl. 157), Zbelavi (sl. 235) i Črečnu (T. 15. 5) u središnjoj Hrvatskoj te iznad špilje Vrlovke (sl. 231) i Bariloviću (T. 3. 15) u Pokuplju i Kordunu.

Ovalni vertikalni dršci ispod ruba posude (D4), tzv. nosoliki dršci, zabilježeni su na malom broju nalazišta: u Črečanu (T. 40. 3) i Dubrancu (Balén 1998, T. 4. 2) nalaze se na loncima (L4), a na potonjem nalazištu i na bikoničnim (Z2a2) (Balén 1998, T. 7. 1) i zaobljenim zdjelama (Z8a) (Balén 1998, T. 6. 3), dok je na Bariloviću nosoliki držak ukrašavao bikoničnu zdjelu (Z3c1) (T. 1. 3). Jedini datirani primjerak je onaj iz Črečana, a dobiveni je datum u rasponu 4227. – 4044. g. pr. Kr. (T. 5. 23).

Nešto je ranije, u sam početak lasinjske kulture (tab. 3. 92) datirana bikonična zdjela zatvorenog tipa s nosolikim drškom iz Žgornjeg Radvanja (Kramberger 2014b, T. 173: 1651). Mogu se naći u Transdanubiji (Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 24. 1) i Slavoniji (Koška: Marković 1977, T. 6. 2) te šire na prostoru grupe Bisamberg tzv. epilendelskog kompleksa (Stillfried: Ruttkay 1995, Abb. 4. 6).

Ponešto drugačije izvedene nosolike drške (D5a, D5b) nalazimo na bikoničnim zdjelama u Beketincu (Homen 1990, sl. 4. 3, sl. 8. 3; Okroša Rožić 2004, T. 7. 1) i Črečanu (T. 25. 3). Potonji je primjerak datiran u razdoblje između 4224. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5. 15).

Nosoliki dršci uz rub posude javljaju se na širokom prostoru od Tesalije, Trakije, Pelagonije i Makedonije preko Banata, Oltenije i Srbije do kontinentalne Hrvatske, istočne i jugozapadne Mađarske. Smatra se da su nastale na vinčanskom području te se širile Murom i Dravom do prostora koje je zaposjedala lendelska kultura, a balkanskim rijekama do Egeje (Bánffy 2002, 48-54). Nalazimo ih i u sklopu sopotske kulture (Lanik: Marković 1973, 176).

Vertikalni X-dršci (D6) pronađeni su na bikoničnim zdjelama u Beketincu (Korošec 1962, T. 4. 2, T. 5. 4), a povremeno ih nalazimo i na drugim lasinjskim nalazištima (Raababerg: Obereder 1989, T. 12. 121). Nalazimo ih u keramografiji sopotske kulture i njezinih tipova (Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 27), a nosi ju i zaobljena zdjela pronađena u tzv. eneolitičkom humusu u Gomolavi (Bukner 1988, T. 4. 4).

Horizontalni trokutasti dršci (D7) na rubu posude javljaju se u Hagnju, Črečanu (T. 32. 4), Šepkovčici i iznad špilje Vrlovke (sl. 231). Povremeno se nalaze i na širem području lasinjske kulture (Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 5. 1; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 48. 4), a predstavljaju tradiciju preuzetu iz kasnolendelske kulture (Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 10. 1-2; Bukovnica: Šavel 2006, br. 1). Nalaze se i u Srbiji, u sklopu grupe Bujanj I kompleksa Bujanj-Sălcuța-Krivodol (Veliki Obrovac B: Pătroi 2018, fig. 14. 21).

Horizontalno probušeni dršci (D11) u središnjoj su Hrvatskoj pronađeni u Drljanovcu (ograda Magulac) i Črečanu, a nešto se češće javljaju južno od Save. U Črečanu (T. 14. 5, T. 17. 2, T. 32. 2, T. 40. 2), Bariloviću (T. 1. 14, T. 2. 12), Čakovcu Oštarijskom i Otočcu nalaze se na loncima (L4). U Crkvišću se javljaju na šalicama (Š5) (T. 4. 12-13), u Bariloviću na bikoničnoj zdjeli (T. 3. 6), a u Dubrancu ih nosi posuda trokutastog oblika (PN1).

Horizontalno probušeni dršci ili ušice za vješanje postavljene prije svega ispod ruba posude, javljaju se u keramografiji sopotske kulture i njezinih tipova (Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 13-16; Dubovo-Košno: Marijan 2006, br. 6) te u kasnoj lendelskoj kulturi (Langenzersdorf: Ruttkay 1995, Abb. 3. 1). Prisutne su i u grupi Ludanice (Pavuk 2001, 7, 13), a mogu se naći i u sklopu kulture Bodrogheresztúr (Vinkovci-Hotel: Dimitrijević 1979b, T. IV. 4), gdje češće poprimaju formu ručke.

Vertikalno probušeni dršci javljaju se na različitim tipovima posuda i u različitim regijama. Mogu se nalaziti na zdjeli (Z2d), poput primjerka iz Črečana (T. 23. 7), loncu (L3a), kao na primjerku iz Dubranca (Balen 1998, T. 6. 1) ili šalici (Š5), poput one pronađene iznad špilje Vrlovke (sl. 231). Ovakve ušice nose i bočice tipa B3a i B3b pronađene u Brezju (Šimek 1997, sl. 4) i Ozlju (sl. 197). Sličan prethodnom vertikalno je probušeni držak (D15) na prijelomu lonca pronađenog u Karanama.

Čepasti dršci (D17) pronađeni su na ulomcima posuda neodređenog tipa u Karanama i Črečanu (T. 29. 6, T. 38. 5), dok se u Cerinama III nalazi na vrču (V2) (Marković 1986c, T. 1. 9). Ne nalaze se osobito često u okviru lasinjske kulture i epilendelskog kompleksa (Aszód-Papi földek: Kalicz 1969, Abb. 13. 18; Würnitz: Ruttkay 1995, Abb. 6. 7; Ivankovci kod Lendave: Tušek et al. 2006, br. 14).

Stilizirani zoomorfni dršci (D18) pronađeni su u Ozlju, Čakovcu Oštarijskom i Krču. Na navedena se dva nalazišta gorske Hrvatske jasno vidi stilizacija životinjske glave u vidu njuške i dva roga ili uha, a držak iz Krča nešto je drugačiji jer završava sa četiri izbočine. Držak iz Otočca dolazi iz starijeg sloja (4449. - 4232. g. pr. Kr.) (tab. 5. 26), a osim što je glava životinje jasno prepoznatljiva u izduženoj njušci i dva roga, dodatno je ukrašena urezima sa strane, a držak u nastavku ima ušicu (D19) (Kolák u tisku, T. 15. 35).

Zoomorfni se dršci mogu naći u sopotskoj kulturi, primjerice na nalazištu Pepelana, gdje se datiraju u njezin treći stupanj⁶¹ (Marković 1994, T. 17. 3, 6). Primjerak iz Sopota smješta se u drugi stupanj (Dimitrijević 1968, T. XII. 5), a onaj iz Slavče prema radiokarbonskim datumima možemo smjestiti u početak eneolitika (Mihaljević 2006, 33, br. 19).

Zoomorfni dršci pronađeni su u Starom gradu Ozlju, a neki primjerci jednolično su crvene boje uglacane površine te bismo ih pripisali lendelskoj kulturi. Nalaze se i u petoj fazi Moverne Vasi (Tomaž 1999, T. MV32. 1-3) na lendelskom nalazištu Gradišće kod Stiške vasi (Velušček 2005, br. 24) te u Spahi, nalazištu s miješanim lendelskim i lasinjskim materijalom (Velušček 2011, T. 4. 12. 10). Probušeni zoomorfni dršci javljaju se u ranoj lendelskoj kulturi (Sormás-Török-földek: Barna 2007, pl. 5. 14), poznaje ih sopotska kultura (Petrivente: Kalicz et al. 2007, Abb. 6. 11), a nalaze se i u ranoeneolitičkom nalazištu Badnjik u Srbiji (Borić 2015, 183).

5. 12. 2. Urezivanje i utiskivanje

Na prostoru središnje i gorske Hrvatske prepoznato je ukupno trideset i devet tipova urezanih motiva (prilog 12), dvadeset i tri tipa utisnutih motiva (prilog 13) i pedeset i jedan tip motiva izrađenih kombinacijom urezivanja i utiskivanja (prilog 14).

⁶¹ K. Minichreiter zoomorfne drške datira u prvi i treći stambeni horizont stupnja Seče sopotske kulture (Minichreiter 1990, sl. 13. 1, sl. 17. 3).

5. 12. 2. 1. Jednostavni motivi horizontalnih, vodoravnih i kosih urezanih linija

Jednostavni urezani motivi (U1-U8) prisutni su na keramici s gotovo svih nalazišta te kronološki i regionalno nisu osobito osjetljivi. Nešto se češće javljaju južno od Kupe, gdje su urezani ukrasi općenito veoma česti. Većini ovako ukrašenih posuda ne da se odrediti točan tip, a jednostavni urezani ukrasi mogu biti i dio složenije kompozicije.

Jednostavni urezani ukrasi na loncima dolaze uglavnom u gorskoj Hrvatskoj: u Bariloviću, špilji Frašće (Perkić 2004, T.6. 4), u Crkvišću (T. 4. 6, T. 8. 7, T. 10. 4) i iznad špilje Vrlovke, kao i u Dubrancu (Balen 1998, T. 2. 3) nešto sjevernije te Črečanu (T. 14. 13) u Međimurju. Vrčevi s jednostavnim urezanim ukrasom prisutni su u širem koprivničko-bjelovarskom kraju: u Peteranecu-Vratnecu II (T. 45. 12) i Bulincu. Najčešće se nalaze na bikoničnim zdjelama (Z1, Z2) koje možemo naći u Crkvišću (T. 9. 10), iznad špilje Vrlovke, Kobiliću I (Žlender 2014, T. VIII. Sl. 37), Dubrancu (Balen 1998, T. 1. 3), Cerju Tužnom, Nedelišću-Staroj Vesi (Bekić 2006d, T. 3. 3), Črečanu (T. 17. 10), Ludbreškom Ivancu-Polju I (T. 46. 2) i Grgincu-šumi Bukvik (Dimitrijević 1961, T. VIII. 46). U Bariloviću je jednostavnim urezivanjem ukrašena zdjela otvorenog tipa (Z4) (T. 2. 19), a u Dubrancu ona S-profilacije (Balen 1998, T. 3. 2). U Bodulima (Perkić 2004, T. 7. 10), iznad špilje Vrlovke (sl. 231), u Crkvišću (T. 4. 12) i Lasinji urezivanjem su ukrašene i šalice (Š3, Š5) i čaše (Č3).

Jednostavnim urezanim motivima ukrašeni su lonci, vrčevi i zdjele u Mađarskoj (Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 4. 4; Kaposvár-Deseda-part: Somogyi 2000a, Abb. 12. 12; Komlósd-Szőlőhegy: Somogyi 2000a, Abb. 14. 8; Zselickislak: Somogyi 2000a, Abb. 16. 9; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth 2002, Abb. 2. 6; Nagykanizsa-Inkey-kápolna: Kalicz 2003, Abb. 12. 2; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 9. 2, Abb. 20. 12; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 3. 10), ali oni ne predstavljaju vodeće motive ukrašavanja.

Često se jednostavni motivi javljaju urezani na posudama u Movernoj vasi (Tomaž 1999, T. MV35. 7, 14, 16, T. MV36. 3, T. 38. 5, 7, T. MV38. 7), koja pokazuje veliku sličnost s nalazištima južno od Kupe. U možda nešto manjem postotku prisutni su u ostatku Slovenije (Ptuj: Tomanič-Jevremov et al. 2006a, br. 24; Kalinovnjek: Kerman 2013, G7-8, 11, 28-29, 148, 150), dok u Austriji nisu osobito zastupljeni (Oberpullendorf: Ruttkay 1985, T. 14. 5). Može ih se naći i u slavonskim nalazištima (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 10. 2, 5-6; Jurjevac-Stara Vodenica: Balen et al. 2017, T. 10. 10, T. 12. 6-7).

5. 12. 2. 2. Jednostavni motivi horizontalnih, vodoravnih i kosih urezanih linija obrubljenih nizovima otisaka

Jednostavni ukrasi izvedeni paralelnim snopovima linija obrubljenima nizom otisaka (UO1-UO6) rašireni su u svim dijelovima središnje i gorske Hrvatske, a nešto su učestaliji u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Prikupljeni su s 31 nalazišta, a neke od cjelina iz kojih je prikupljena ovako ukrašena keramika datirani su uglavnom do sredine 41. st. pr. Kr., uz izuzetak Kobilića I, koji se datira u najmlađu fazu lasinjske kulture (tab. 5. 5-8, 11, 12, 14-16, 23, 25).

Ovakav ukras mogu nositi bikonične (Beketinec: Dimitrijević 1961, T. XI. 67; Korošec 1962, T. 5. 4; Homen 1990, sl. 2. 5; Črečan: sl. 140; T. 16. 5; Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 2. 3) ili konične zdjele (Beketinec: sl. 113), lonci (Crkvišće: T. 4. 10), vrčevi (Ludbreški Ivanec-Polje I: Marković 1983, T. 3. 1; Salajci: Lapić 2016a, sl. 18), šalice (Brezovljani: Okroša Rožić 2004, T. 14. 1; Črečan: T. 27. 2), noge posuda (Beketinec: Korošec 1962, T. 8.2, T. 9.3) ili bikonične bočice (Čakovac: sl. 135; Cerje Tužno-Krč: Vuković 1954, sl. 10; Beketinec: Okroša Rožić 2004, T. 27. 2, 4, T. 27A. 2).

Jednostavni ukrasi urezanih linija obrubljenih nizovima otisaka mogu se naći na posudama brojnih nalazišta lasinjske kulture (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1996, Abb. 1. 9-10; Andocs-Újhalastó: Somogyi 2000a, Abb. 6. 1; Drávaszentes-Régi falu: Somogyi 2000a, Abb. 11. 5; Csurgó-Télapó pihenőhelye: Somogyi 2000a, Abb. 12. 1; Keutschachersee: Samonig 2003, T. 40. 443; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 14. 10, Abb. 17. 8, Abb. 19. 14, Abb. 20. 12; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 11. 2-5, T. 12. 1, T. 13. 8; Kalinovnjek: Kerman 2013, G167; Jurjevac-Stara Vodenica: Balen et al. 2017, T. 10. 1, 7-8, 11; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 37. 6, T. 38. 5, T. 39. 1).

Ravne ili kose urezane linije obrubljene otiscima dio su repertoara ukrasa u jordanovskoj (Jordanów: Čtverák, Rulf 1989, Abb. 8) i kulturi Bodrogkeresztúr (Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. I. 11, T. III. 14, T. VIII. 8; Kétegyháza: Ecsedy 1979, Pl. 7. 1, Pl. 9. 4).

Snop kratkih paralelnih linija s gornje strane obrubljen otiscima (UO9) nalazi se na vrčevima uglatog ramena iz Otočca te onima pronađenima iznad špilje Vrlovke, kao i na čašama blago zaobljenog tijela (Č2a) iz Crkvišća (T. 6. 15-16). U istom horizontu Crkvišća pronađena je zdjela ukrašena nizom paralelnih vertikalnih linija koje s gornje i donje strane završavaju otiscima (UO12) (T. 5. 11). Datumi iz Otočca i Crkvišća pokrivaju gotovo cijelu drugu polovinu 5. tis.pr. Kr. (tab. 5. 6, 28).

5. 12. 2. 3. Motiv bodljikave žice

Motiv bodljikave žice posebno je čest i raznolik u okolici Križevaca, iako ga možemo naći u svim dijelovima središnje i gorske Hrvatske, na ukupno 31 nalazištu, u različitom postotku zastupljenosti. Najmanje je prisutan u Međimurju i okolici Bjelovara.

Na najvećem se broju nalazišta javljaju jednostavni ukrasi jednostrukih ili višestrukih vertikalnih, horizontalnih ili kosih linija izvedenih u bodljikavoj žici (UO27-UO30) ili popraćenih paralelnim urezanim linijama (UO34-UO37), koji su na posudama (zdjelama, vrčevima, šalicama, loncima ili nogama posuda) ponekad samo jedan od motiva.

U okolici Bjelovara ovakve jednostavne motive bodljikave žice nalazimo u Malom Korenovu (Dimitrijević 1961, T. VIII. 53) i Novoj Ploščici, a u okolici Koprivnice u Cerinama III (T. 44. 6; Marković 1986c, T. 2. 2, 7) i Virju. U okolici Križevaca javlja se na nešto većem broju nalazišta: u Hagnju, Barbarskom (Balén, Drnić 2014, T. 1. 7, 2. 2), Beketincu (sl. 113; Korošec 1962, T. 5. 3, T. 6. 7, T. 9. 1, T. 10. 7, T. 11. 5; Homen 1990, sl. 4. 5, sl. 6. 2, 4, 6, 9; Okroša Rožić 2004, T. 1, 3, T. 23. 1), Brezovljanima, Bukovju (sl. 121; Homen 1990, sl. 6. 10, sl. 7. 3, 5, 7, 8, sl. 8. 1, 8), Grabrovcu (Homen 1990, sl. 7. 1), Pavlovcu (sl. 199, Korošec 1962, T. 5. 1, T. 6. 3, T. 9. 2-3, T. 11. 1), Salajcima (Lapić 2016a, sl. 17-18) i Škrinjarima (Lapić 2016b, sl. 23 - 26). U okolici Varaždina ukrašavaju posude iz Blizne kod Jakopovca (Bekić 2006b, T. 2. 2), Brezja, Cerja Tužnog i Zbelave (sl. 235) dok ih u Međimurju nalazimo u Gornjem Pustakovcu (Bekić 2006c, T. 2. 7), Črečanu (sl. 140; T. 13. 3, 7, T. 19. 5, T. 26. 7) i Staroj Vesi u Nedelišću (Bekić 2006d, T. 3. 10).

U Turopolju se ukras izveden u bodljikavoj žici često javlja u Kobiliću I (Žlender 2014, T. I. sl. 1, , T. II. sl. 4, sl. 6, 7, T. III. sl. 9, T. IV. sl. 15, T. VI. sl. 6, T. VII. sl. 32-33) i Šepkovčici (sl. 214).

U gorskoj Hrvatskoj, Pokuplju i Kordunu ukrase izvedene u bodljikavoj žici možemo naći na zdjelama iz Barilovića (T. 1. 10) i Čakovca Oštarijskog (Dimitrijević 1961, TXVIII. 137), vrču pronađenom iznad špilje Vrlovke (sl. 231) i posudama iz Lasinje (Dimitrijević 1961, T. XII. 80, T. XIII. 87-88, T. XIV. 95-96; Balén 2011, 336).

Bodljikava žica prisutna je na keramici bosanskih nalazišta lasinjske kulture (Cazin-Stari grad: Raunig 2001, T. IV. 1). Isti motiv povremeno nalazimo na mađarskim nalazištima (Barcs-Pusztabarcs: Somogyi 2000a, Abb. 8. 1, 3, 6; Barcs: Somogyi 2000a, Abb. 9. 1-4, 7-8; Drávaszentes-Malom-domb: Somogyi 2000a, Abb. 11. 1). Iako je Z. Marković (1994, 93) u ranijim radovima pretpostavio da se ovaj ukras ne javlja u Slavoniji, može ga se naći na nekoliko nalazišta (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 14. 5; Pajtenica-Velike

livade: Zorić 2018, T. 27. 3). Poznat je i izvan teritorija lasinjske kulture, u kompleksu Bujanj-Sălcuta-Krivodol (Peklyuk: Georgieva 2012, T. 2. 3) i kulturi Münchshoffen (Salzburg-Maxglan: Meixner 2017, Abb. 11. 8).

Motiv bodljikave žice prema S. Dimitrijeviću javlja se u stupnju IIB (Dimitrijević 1979a, 156). Radiokarbonski datumi iz Barbarskog i Brezja padaju u razdoblje između oko 4250. i 4050. g. pr. Kr. (tab. 5. 1, 4, 5), a oni iz Kobilića I i Črečana sežu do sredine 40. st. pr. Kr. (tab. 5. 8, 10, 15), što bi donekle odgovaralo navedenoj pretpostavci. No, datum iz Blizne nešto je raniji (tab. 5. 7), pa bi se i pojava ovakvog ukrasa mogla vezati i uz ranije faze lasinjske kulture.

5. 12. 2. 4. Cik-cak i motiv jelove grančice/riblje kosti

Cik-cak i motivi jelove grančice (U9-U13, U37) posebno se često javljaju u gorskoj Hrvatskoj, gdje je prije lasinjske bila raširena lendelska kultura. Upravo u ovoj lokalnoj varijanti kasne lendelske kulture, mogu se javiti cik-cak i motivi jelove grančice, što je vidljivo i na susjednim slovenskim nalazištima (Movernas: Tomaž 1999, T. MV26. 1, T. MV29. 4, T. MV30. 1-2, T. MV31. 1,4, T. MV32. 7, T. MV35. 7, 14, 16, T. MV36. 3). Ovi ukrasi povremeno se javljaju na nalazištima u međurječju Kupe i Save, Moslavini i Banovini te okolici Križevaca i Bjelovara. Keramika s urezanim cik-cak i motivom jelove grančice nije prisutna u Međimurju i okolici Varaždina, a zanimljivo je da nedostaje na keramici iz Črečana, koja je prikupljena u velikom broju.

U mlađem horizontu Otočca, Crkvišću (T. 4. 8, 11) i Lasinji cik-cak i ukras jelove grančice nose lonci. U Bodulima (Perkić 2004, T. 7. 8) i Čakovcu Oštarijskom (Dimitrijević 1961, TXVIII. 141) ovakav ukras nose bikonične zdjele (Z2), a u Bariloviću (T. 2. 3), Crkvišću (T. 5. 14) i Vinskom Vrh (Bekić 2007, T. 1. 2) zdjele zatvorenog tipa (Z4). Ovakvi se ukrasi mogu javiti i na koničnim zdjelama (Z6a2), primjerice u Dubrancu (Balen 1998, T. 1. 1) i Bodulima (Perkić 2004, T. 7. 5). Na jednostavnim se zaobljenim zdjelama (Z8c) javlja u Čakovcu Oštarijskom (Dimitrijević 1961, TXVIII. 138), a na onima izvučenog ruba usta (Z10) u Crkvišću (T. 6. 13). Jelovom je grančicom ukrašen i konični poklopac iz Karana (P3a) (sl. 168).

Radiokarbonskim datumima iz Crkvišća, Lasinje i Otočca (tab. 5. 6, 9, 28) obuhvaćen je čitav period trajanja lasinjske kulture, a pojavnost ovih motiva kroz čitavo trajanje lasinjske kulture uočena je i ranije (Marković 1977, 52).

Cik-cak i motiv jelove grančice možemo naći na loncima, vrčevima i zdjelama mađarskih i slovenskih nalazišta, ali ne kao vodeći motiv (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV34. 7; Dravaszentos-Malom-domb: Somogyi 2000a, Abb. 9. 9; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 2. 2, 8; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 3. 2, fig. 4. 2; Bukovnica: Šavel 2006, br. 20; Kalinovnjek: Kerman 2013, G362). Često se javljaju na bosanskom nalazištu Cazin-Stari grad (Raunig 2001, T. I. 15, T. III. 4, 6, 8, 11-12, T. IV. 4-10).

Iako lasinjska kultura ne koristi kaneliranje, ukrasni motivi, poput cik-cak i motiva riblje kosti te naizmjenice postavljenih trokuta izvedeni tom tehnikom, mogu se pratiti od vinčanske kulture (Dimitrijević 1979a, 152).

Na konveksnom trbuhu posude iz Ozlja (Težak-Gregl 2001, T. 5. 4) urezani je ukras vertikalnih naizmjenice postavljenih ravnih i cik-cak linija (U28). Iako fakturom više odgovara lasinjskoj keramografiji, s obzirom da je pronađen u poremećenoj cjelini, ne smije se isključiti mogućnost njegove datacije u lendečku kulturu. U susjednoj Movernoj vasi ovakav se ukras javlja u drugom (Tomaž 1999, T. MV16. 7) i šestom horizontu (Tomaž 1999, T. MV36. 6), a može se vidjeti i na posudama eponimnog nalazišta Seče faze sopotske kulture (Marković 1985a, T. 6. 4).

Motiv jelove grančice može se javiti i obrubljen nizovima otisaka s gornje ili donje strane (UO13, UO14). I ova inačica ukrasa prisutna je samo u gorskoj Hrvatskoj. Najčešće se javljaju na loncima stožastog ramena i koničnog vrata lendečke tradicije (L2a), kao što je to slučaj s primjerima iz Crkvišća (T. 4. 5), Otočca, Bodula (Perkić 2004, T. 11. 7), a vjerojatno i Čakovca Oštarijskog (Dimitrijević 1961, TXVIII. 139-140) te Barilovića (T. 1. 17). U Otočcu i Crkvišću (T. 5. 3) ovakav se ukras može naći i na bikoničnoj zdjeli koničnog trbuha (Z1) (Kolac u tisku, T. 4. 11). U Crkvišću i Otočcu posude s ovakvim ukrasima prikupljene su iz najstarijih horizonata, koje radiokarbonski datumi smještaju negdje u razdoblje druge polovine 5. tis. pr. Kr. (tab. 5. 6, 26). Ove motive možemo naći u Cazinu, koji pokazuje veliku sličnost s nalazištima gorske Hrvatske (Raunig 2001, T. V. 9), a povremeno i izvan predmetnog područja, gdje se javljaju na vrčevima uglatog ramena (Jakšić-Čaire: Marković 1994, T. 22. 1) ili bikoničnim zdjelama (Gradac-Pašnjak: Težak-Gregl 1981, Abb. 6).

Motiv riblje kosti koji je sa strane obrubljen otiscima (UO48) nađen je u Sirovoj Kataleni (Marković 1983, T. 3. 8).

Cik-cak i motiv jelove grančice može tvoriti složeniji ukras s nizom otisaka (UO45) ili bodljikavom žicom (UO40) postavljenom na prijelomu linija. Kombinaciju s nizom otisaka nalazimo samo u Lasinji, na bikoničnoj zdjeli (Z1a1) (Balen 2011, 336), u sklopu objekta

datiranog u kraj lasinjske kulture (tab. 5. 9). Analogije nalazimo u Pajtenici (Zorić 2018, T. 37. 5), unutar nešto starijeg objekta (tab. 4. 4). Kombinaciju ukrasa s bodljikavom žicom nalazimo na nozi posude u Bukovju Križevačkom (Homen 1990, sl. 7. 10), na vrču (V5b) iz Salajaca (Lapić 2016a, sl. 18) te na posudama iz Čaira i Lasinje. Analogije se rijetko nalaze (Barcs-Pusztabarc: Somogyi 2000a, Abb. 8. 1).

5. 12. 2. 5. A- i V-motivi

Urezani A- i V-motivi (U14-U17) također su najzastupljeniji južno od Kupe, gdje ih se može naći gotovo na svim nalazištima. Povremeno se javljaju na manjem broju nalazišta u okolini Križevaca, Koprivnice i Bjelovara te sporadično u Međimurju.

Najčešće ukrašavaju bikonične zdjele (Z2), kao što je slučaj s onima iz Šepkovčice, Barilovića (T. 1. 12, T. 2. 17), Crkvišća (T. 10. 5), Perčića (Lasinja) i Otočca južno od Kupe te Bjelovara (Medar 1985, sl. 1. a), Barbarskog i Bukovja (Okroša Rožić 2004, T. 5. 3) u središnjoj Hrvatskoj. Urezani A- i V-motivi ukrašavaju vrčeve uglatog ramena (V2a) pronađene iznad Vrlovke, čaše (Č2b) i zdjele izvučenog ruba usta (Z10c) iz Crkvišća (T. 6. 7-8) te ulomak statuete iz Črečana (T. 25. 5).

Radiokarbonski datumi iz Barbarskog i Otočca, iz cjelina u kojima su pronađene posude s ovim tipom ukrasa, gotovo su identični, u rasponu od 4235. do 4047. g. pr. Kr., dok je onaj iz Črečana u rasponu do 3990. g. pr. Kr. Nešto je stariji datum iz Crkvišća (4330. – 4160. g. pr. Kr.) (tab. 5. 1, 6, 15, 28). Primjerak iz Pajtenice kod Đakova (Zorić 2018, T. 39. 4) nešto je mlađi (tab. 4. 5).

Urezani V- i A-motivi omiljeni su u lendeškim horizontima Moverne vasi, gdje se često nalaze između otisaka na rubu i prijelomu (Tomaž 1999, T. MV6. 2, T. MV11. 1-2, T. MV12, T. MV18. 34, T. MV21. 2, T. MV27. 2, T. MV28. 2, 5, T. MV33. 2). Nalazimo ih i na drugim nalazištima kasne lendeške kulture u Sloveniji (Drulovka: Guštin et al. 2005, br. 14, br. 24).

Kao i prethodno opisani ukrasi, nalaze se u Mađarskoj, Austriji, Sloveniji i Slavoniji (Koška-Pjeskana II: Marković 1977, T. 4. 1, T. 6. 5, T. 8. 1, 5, 6; Raababerg: Obereder 1989, T. 13. 134, T. 21. 210, 213, T. 23. 247; Komlósd-Szölőhegy: Somogyi 2000a, Abb. 6-7; Kaposvár-61-es út: Somogyi 2000a, Abb. 13. 2; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 15. 7, Abb. 19. 9, Abb. 21. 2; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 3. 1; Ajdovska jama: Horvat 2011, fig. 5. 6).

Motivu U15 slični su V-motivi izvedeni od bodljikave žice (UO32) ili bodljikave žice i urezanih linija (UO33), koji ukrašavaju zdjele i vrčeve. Ovi su motivi najučestaliji u

sjeverozapadnoj Hrvatskoj te ih nalazimo u Novoj Rači (šuma Jasenova), Salajcima (Lapić 2016a, sl. 16), Beketincu (Homen 1990, sl. 5. 1; Okroša Rožić 2004, T. 4. 1), Cerju Tužnom, Blizni (Bekić 2006b, T. 2. 1), Staroj Vesi u Nedelišću (Bekić 2006d, T. 1. 1) i Gornjoj Gračenici-Čretesu (Dimitrijević 1961, T. XII. 75). U Pokuplju je poznat jedino iz Lasinje. Anlogije možemo naći u Mađarskoj (Barcs-Pusztabarcs: Somogyi 2000a, Abb. 9. 2).

V- i A- motiv može doći u kombinaciji s nizom/nizovima otisaka iznad njih (UO15, UO16), a i ova je inačica motiva najzastupljenija južno od Save. U sjeverozapadnoj se Hrvatskoj javlja samo na vrčevima uglatog ramena (V2a) iz Cerja (Šimek 1977, T. XV. 2), Velike Mlinske (Iveković 1968, tab. 4. 14, tab. 5. 16) i Karana (sl. 167), dok je na ovaj način u Beketincu ukrašeno rame zdjele s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane (Z2a4), a ukras je smješten između nizova otisaka na rubu i prijelomu (Okroša Rožić 2004, T. 2. 1). U Kobiliću (Žlender 2014, T. sl. III. 12-13), Lasinji, Bodulima (Perkić 2004, T. 4. 10) i Crkvišću (T. 10. 9) ukrašava posude čiji se oblik ne može odrediti. U starijem horizontu Otočca možemo ga naći na loncima zaobljenog tijela (L7b) (Kolak u tisku, T. 1. 3) ili šalicama uglatog ramena (Š3a) (Kolak u tisku, T. 3. 7). Ugata profilacija često je bila podloga ovakvom ukrasu, koji se vjerojatno koristio kroz cijelo vrijeme trajanja lasinjske kulture, što nam za gorsku Hrvatsku, Pokuplje i Kordun govore radiokarbonski datumi iz Otočca i Lasinje (tab. 5. 9, 26).

Usamljena verzija jednostruke blago zaobljene linije popraćene nizovima otisaka (UO8) pronađena je na bikoničnoj zdjeli iz Črečana (sl. 140), a datira se u kasnu lasinjsku kulturu (tab. 5. 10)

U Movernoj vasi nalazimo ovako izvedene ukrase na bikoničnim zdjelama otvorenog tipa (Tomaž 1999, T. MV33. 7), dok se u Mađarskoj najčešće nalaze upravo na vrčevima uglate profilacije (Barcs-Zimona-part: Somogyi 2000a, Abb. 9. 5-6; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 3. 6).

Veoma su slični ukrasi urezanog A-/V-motiva obrubljenog nizovima otisaka (UO7) ili bodljikavom žicom (UO41) koji prate urezane linije.

Motiv UO7 nalazimo na nekoliko posuda s nalazišta Grginac-ograda Grbačić Milana, Nova Rača-šuma Jasenova, Bulinac-Staro groblje, iz Beketinca (Homen 1990, sl. 5. 1), i Brezja. U Beketincu ovaj ukras krasi i bikoničnu zdjelu (Z1b) (Homen 1990, sl. 5. 1; Okroša Rožić 2004, T. 4. 1).

U gorskoj Hrvatskoj ovakav se motiv može naći na čaši uglatog ramena (Č3a) iz Crkvišća (T. 8. 10), pronađenoj u horizontu datiranom između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6), te na posudi iz Čakovca Oštarijskog (Dimitrijević 1961, TXVIII. 140).

Ovaj upečatljivi ukras možemo naći na cijelom prostoru lasinjske kulture, u kojemu povremeno krasi vrčeve uglatog ramena ili zdjele (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1994, Abb. 1. 8, Abb. 5. 8; Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV34. 5; Somogytarnóca-Aszaló: Somogyi 2000a, Abb. 11. 8; Zalavár-Basasziget: Virág 2005, fig. 2. 1; Bukovnica: Šavel 2006, br. 14). nalazimo ga i u sklopu jordanovske kulture (Jordanów: Čtverák, Rulf 1989, Abb. 8).

Sličan ukras, koji umjesto niza otisaka ima bodljikavu žicu (UO41) učestao je kao i onaj prethodno opisani. U središnjoj je Hrvatskoj pronađen u Škrinjarima I (Lapić 2016b, sl. 26), gdje je imao i tragove inkrustacije, i Piljenicama-Gredama II (Nodilo 2013, 354). Nalazi se i na bogato ukrašenom vrču (V1a) iz Šepkovčice (sl. 214), na bikoničnoj zdjeli (Z2c1) iz Vrlovke, na kojoj je također ostala sačuvana inkrustacija (sl. 231) te na zdjeli (Z10a) i posudi iz Čakovca Oštarijskog (Dimitrijević 1961, TXVIII. 136, 146).

Analogije u manjem broju nalazimo u Slavoniji i Mađarskoj (Novoselci-Pašnjak: Težak-Gregl 1981, Abb. 8; Barcs-Zimona-part: Somogyi 2000a, Abb. 9. 8).

5. 12. 2. 6. Motivi trokuta i prepleta

Motiv urezanog šrafiranog trokuta (U18) učestao je južno od Save, gdje se javlja na gotovo svim nalazištima. Njime su uglavnom ukrašene zdjele, lonci i noge posuda. U Šepkovčici se javlja na bikoničnim zdjelama (Z2) (sl. 214), u Crkvišću (T. 6. 3) i Kobiliću (Žlender 2014, T. II. Sl. 5) na zdjelama zatvorenog tipa (Z4), u Lasinji (Dimitrijević 1961, T. XIII. 92) na onima otvorenog tipa (Z5), a u Bariloviću (T. 1. 10) na zdjelama izvučenog ruba usta (Z10). U Crkvišću (u mlađem sloju) trokutima su ukrašeni i lonci uglatog ramena (L6a) (T. 10. 4), a u Bariloviću oni zaobljenog tijela (L7b) (T. 2. 23). U Čakovcu Oštarijskom (Dimitrijević 1961, T. XVIII. 143), Kobiliću I (Žlender 2014, T. VIII. sl. 35) i mlađem sloju Otočca (tab. 5. 28) trokut je prisutan kao ukras na dnu noge. U sjeverozapadnoj se Hrvatskoj nalazi rijetko i na manjem broju nalazišta, na zdjelama, nogama i bočicama. U Cerju Tužnom trokutima je ukrašena konična zdjela (Z6b), a u Grgincu (ograda Grbačić Milana) bočica izduženog vrata (B2a), a u Karanama noga posude (sl. 168). Urezani motiv trokuta javlja se i na posudama neodređenog oblika u Zbelavi (sl. 235), Beketincu (Korošec 1962, T. 6. 1, T. 11. 4; Homen 1990, sl. 7. 4), Starom Čiču (sl. 210) i Ozlju. Povremeno se ovaj motiv nalazi na keramici slavonskih i mađarskih nalazišta (Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 9. 1; Pajtenica: Zorić 2018, T. 10. 3).

Radiokarbonski datumi iz Crkvišća, Otočca i Kobilica (tab. 5. 6, 8, 28) pokrivaju cijelo vrijeme trajanja lasinjske kulture te njegovu pojavu ne možemo ograničiti na kraći vremenski period.

Šrafirani trokuti mogu biti obrubljeni nizovima otisaka (UO23, UO24), što se ipak ne javlja osobito često. Ovako ukrašene posude možemo naći u istočnom dijelu središnje Hrvatske, na nalazištima Bulinac-Staro groblje, Lubena-Salajci II (Lapić 2016a, sl. 14), Gornja Gračenica-Čretes (Dimitrijević 1961, T. XII. 75) i Voloderski bregi (Bobovec 2013, 25). U gorskoj Hrvatskoj ovaj ukras nalazi se na loncu iz Barilovića (T. 1. 18) i posudi uglade profilacije iz Čakovca Oštarijskog (Dimitrijević 1961, TXVIII. 139-140). Malobrojne paralele nalazimo u Austriji, Mađarskoj i Slavoniji (Jakšić-Čaire: Marković 1994, T. 22. 4; Lengyel-tóti: Somogyi 2000a, Abb. 13. 9; Keutschacher See: Samonig 2003, T. 13. 138-140; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 11. 1, T. 13. 1-3; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 38. 5). Jedina radiokarbonski datirana cjelina iz koje dolazi posuda ukrašena šrafiranim trokutom i otiscima nalazi se u Pajtenici 4261. - 4071. g. pr. Kr. (tab. 4. 4).

Sličan ukras, u kojem se urezani trokuti nalaze između nizova otisaka možemo naći na bikoničnim zdjelama (Z2) iz Crkvišća (T. 6. 11, T. 9. 5), koje prema horizontu u kojemu su pronađene datiramo između 4330. i 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6) te na loncima konveksnog ramena iz špilje Frašće (sl. 221), dakle samo u sjevernom dijelu gorske Hrvatske i Kordunu.

Ukras trokuta izvedenih nizovima otisaka i šrafiranih urezanim linijama (UO25) nalazimo na šalicama (Š1b, Š3a) s dva bliska nalazišta: Beketinca (Homen 1990, sl. 6. 3) i Brezovljana (Okroša Rožić 2004, T. 14. 1).

Zanimljiv je ukras urezanog trokuta šrafiranog linijama i otiscima (UO20) iz Bukovja Križevačkog, koji se nalazi na bogato ukrašenoj bikoničnoj zdjeli (Z2a4) (sl. 121). Analogije nalazimo na bikoničnoj zdjeli s velikom jezičastom aplikacijom iz Pajtenice (Zorić 2018, T. 20. 3), koji potječe iz zapune datirane u početak lasinjske kulture (tab. 4. 6).

Ukras naizmjenice postavljenih visećih i uspravnih trokuta (U19) pronađen je tek na nekoliko nalazišta središnje i gorske Hrvatske, kao ukras na loncima, vrčevima i zdjelama. U Bodulima u Hrsini (Perkić 2004, T. 5. 4, T. 6. 8) te u Lasinji (Dimitrijević 1961, T. XIII. 92) prikupljena je keramika s ovim tipom ukrasa iz poremećenih slojeva ili iz nepoznatog stratigrafskog konteksta. U Barbarskom (Balen, Drnić 2014, T. 1. 5), Brezju 6 i Črečanu (T. 14. 14, 16) prikupljena je iz zatvorenog konteksta i datirana gotovo identično u razdoblje između 4257. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 1, 5, 11).

Posude s ukrasom tipa U19 možemo naći i na drugim slavonskim nalazištima lasinjske kulture (Mlaka-Trafostanica: Nodilo 2011, 33, 35), kao i onima u Sloveniji (Zagonce: Kavur 2006, br. 5; Kalinovnjek: Kerman 2013, G40, G163, G305, G347, G363, G364).

U literaturi njemačkoga govornog područja ovaj je ukras poznat kao „Wolfzahnmuster“, a E. Ruttkay (1996, 46) ga veže uz stupanj IIa grupe Kanzianiberg-Lasinja, kao jedan od vodećih motiva (Obereder 1989, T. 21. 212). Može se naći na slovenskim nalazištima lasinjske kulture (Zgornje Radvanje: Kramberger 2014b, T. 177. 1675, 1676). Prisutan je i na nalazištima grupe Bisamberg u Austriji (Würnitz: Ruttkay 1995, Abb. 12; Rabenstein: Tiefengraber 2004, T. 2. 20).

Izuzetno se često javlja u Transdanubiji, gotovo u pravilu na ramenu bikoničnih zdjela koničnog trbuha (Z2) ili onih zatvorenog tipa (Z4), a nešto rjeđe na loncima i vrčevima konveksnog ili uglatog ramena (Balatonmagyaród-Homoki-dűlő: Bánffy 1994, kép 3. 3; Letenye-Szentkeresztdomb: Kalicz 1995b, Abb. 10. 10, Abb. 11. 1, 11, 12, Abb. 19. 5-8; Nagykanizsa Pavúk 2001, Abb. 5. 9; Barcs-Pusztabarcs: Somogyi 2000a, Abb. 8. 7; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 23. 1; Zalavár-Basasziget: Virág 2003, fig. 5. 3, fig. 3. 2, 5; Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 2. 11, Abb. 8. 13; Sormás: Straub 2005, fig. 10. 1-6; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 3. 5; Eszteregnye – Ojtó-dűlő: Tokai, 2007, Abb. 7. 5-6; 9. 3).

Jordanovska kultura također poznaje ovakav način ukrašavanja (Němčice: Koštuřik 1973, T. 12. 10), a javlja se i u sklopu kulturnog kompleksa Bujanj-Sălcuța-Krivodol (Blagotin: Borić 2015, fig. 23. 3). Ukras naizmjenice postavljenih visećih i uspravnih trokuta poznat je i u vinčanskoj kulturi, gdje može biti izveden urezivanjem ili kaneliranjem (Vinča: Garašanin 1979, T. XXVII. 4; Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 16. 5). Vremenski i regionalno, ovaj motiv ima veoma široku upotrebu pa ga tako možemo naći i u miješanoj grupi keramike s brazdastim urezivanjem (Ruttkay 2006, 283).

Posebno su zanimljive zdjele (Z2a1) iz Drljanovca (ograda Magulac) koje na ramenu imaju naizmjenice postavljene trokute (U19), a na trbuhu bogat ukras kosih i vertikalnih snopova linija (U38) (Jakovljević 2012a, 110, br. 295), dok jedan od ulomaka ima trakastu ručku (R3a). Sličan joj ukras (U39) nosi i dno posude iz Velikog Trojstva (Dimitrijević 1961, T. VIII. 52). Navedene kombinacije urezanih linija prisutne su na posudama s nalazišta Jurjevac-Stara Vodenica (Balén et al. 2017, T. 8. 3, T. 10. 2) i Pajtenica-Velike Livade (Zorić 2018, T. 38. 4), gdje je pronađen u jami datiranoj između 4261. i 4071. g. pr. Kr. (tab. 4. 4), na vrču iz Cola I (Horvat 2005, sl. 11. 23) te na zdjeli, poklopcu i dnu posude iz mađarskog nalazišta Sormás (Straub 2005, fig. 5. 3, fig. 6. 3, fig. 7. 3). Motiv prepleta može se naći u sklopu grupa

Oberpullendorf (Oberpullendorf: Ruttkay 1995, Abb. 4. 8) i Bisamberg (Bisamberg, Wüdnitz: Ruttkay 1995, Abb. 5. 1, Abb. 6. 4, 10) u Austriji. Ovakav se tip ukrasa javlja i u sklopu istovremene jordanovske kulture (Křenovice: Koštuřik 1973, T. 12. 15). Poznae ga i prethodna lendeľska kultura: javlja se na konveksnom ramenu lonca iz 4. naseobinske faze Moverne vasi (Tomař 1999, T. MV22. 2).

Ukras naizmjenice postavljenih trokuta moře se izvoditi i s nizovima otisaka iznad njih (UO17, UO18). Javlja se veoma rijetko, samo u Pokuplju: u Lasinji i Bariloviću (T. 2. 23). Povremeno se ovakva kombinacija ukrasa javlja na loncima i ćasama u Austriji i Slavoniji (Keutschacher See: Samonig 2003, T. 1. 1; Beketinci-Benteř: Minichreiter, Marković 2013, T. 11. 6; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 30. 7).

Ukras řrafiranog trokuta ćije su stranice izvedene u bodljikavoj řici (UO42) zastupljeniji je u središnjoj Hrvatskoj, posebno u okolini Kriřevaca. Ukrařava bikonićnu zdjelu (Z2a4) iz Bukovja Kriřevaćkog (sl. 121) te lonce iz Lubene-Salajaca II (Lapić 2016a, sl. 17) i Barbarskog (Balen, Drnić 2014, T. 1. 5). U Međimurju ga nalazimo u Ćrećanu, na posudi pronađenoj u jednoj od zapuna objekta 1 (T. 18. 10) te na nozi posude (T. 14. 18) iz jame datirane između 4227. i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 11). Južno od Save ovako ukrařene posude nalazimo samo u Vrlovci – u řpilji (sl. 233) i iznad nje (sl. 231). Analogije ovako izvedenom motivu trokuta nalazimo u Mađarskoj (Komlósd-Szólóhegy i Barcs-Pusztabarcs: Somogyi 2000a, Abb. 2, Abb. 8. 6).

Povremeno se javljaju i motivi poput trokuta ispunjenog i obrubljenog otiscima (O13), koji ukrařava vrćeve iz Ćrećana (T. 30. 8) i Salajaca (Lapić 2016a, sl. 15-16) ili trokuta izvedenog nizovima otisaka (O14) koji se nalazi na posudi iz Ludbreřkog Ivanca-Polja II (T. 47. 10). Slićan je ukras na bikonićnoj zdjeli iz Beketinaca u Slavoniji (Minichreiter, Marković 2013, T. 8. 1). Na pintaderi iz Otoćca nalazi se ukras urezanih trokuta ispunjenih kruřnim otiscima (UO49).

5. 12. 2. 7. Ljestvićasti i mreřasti motiv

Ljestvićasti motiv javlja se u nekoliko izvedbi. Moře se sastojati od poprećnih linija i dvije (a) ili tri (b) uzduřne te se javiti kao samostalan (U20-U23) ili dio složenijeg ukrasa u kombinaciji sa snopovima urezanih linija (U24-U26, U33). U okolini Bjelovara ljestvićasti motiv prisutan je na gotovo svakom nalaziřtu i svakako predstavlja omiljeni urezani motiv. Ućestao je i u međurjećju Kupe i Save te na Banovini, dok se povremeno javlja i u okolini

Varaždina i Križevaca te u Pokuplju. Velikom broju posuda koje su ukrašene ovim motivima nije se mogao odrediti oblik.

U Novom Čiču i Barbarskom (Balen, Drnić 2014, T. 1. 2, T. 2. 3) ljestvičastim su motivima ukrašeni lonci konveksnog ramena (L3b), a posude iz Barbarskog datirane su između 4227. i 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1). U Lasinji se ukras nalazi na šalici (Š3a) (Dimitrijević 1961, T. XII. 80), a ljestvičastim je motivom bogato ukrašena i bočica (B1a) iz špilje Vrlovke (Dimitrijević 1961, 33, T. XVII. 130; Težak-Gregl 2007). U Šepkovčici i Grgincu (Dimitrijević 1961, T. IX. 58) ovakvi se motivi nalaze na bikoničnim (Z2, Z3), a u Cerju Tužnom na koničnim zdjelama (Z6b).

Prema S. Dimitrijeviću ljestvičasti se motiv javlja u posljednjoj razvojnoj fazi lasinjske kulture, a u njemu vidi poveznicu s kulturom Bodrogkeresztúr (Dimitrijević 1979a, 159). Radiokarbonski datum iz Barbarskog u rasponu je od 4227. do 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1). Dvije jame iz Pajtenice (Zorić 2018, T. 20. 5, T. 38. 6), u kojima je pronađena keramika ukrašena ljestvičastim motivom, datirane su u razdoblje od 4346. do 4071. g. pr. Kr. (tab. 4. 4, 6). Prema navedenim se podacima može zaključiti da se ljestvičasti motiv u lasinjskoj kulturi možda javlja od njezinog početka. Zanimljivo je napomenuti da neki primjeri imaju široko izveden ljestvičasti motiv (Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 12. 2, T. 14. 2).

Posude s ljestvičastim ukrasom mogu se naći u Mađarskoj (Letenye-Szentkeresztomb: Kalicz 1995b, Abb. 9. 2; Barcs-Dráva-meder: Somogyi 2000a, Abb. 6. 11; Drávaszentes-Malom-domb: Somogyi 2000a, Abb. 10. 2; Kaposvár-Deseda-part: Somogyi 2000a, Abb. 12. 13; Sormás: Straub 2005, fig. 12. 4-6, 8-10), Sloveniji (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV37. 4; Kalinovnjek: Kerman 2013, G85, 89), Bosni i Hercegovini (Cazin: Raunig 2001, T. V. 11) i drugim nalazištima u Slavoniji (Mlaka-Trafostanica: Nodilo 2011, 33; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 20. 5, T. 21. 1-2, T. 32. 6, T. 45).

Ovaj motiv nadilazi granice lasinjske kulture pa ga nalazimo u sklopu kompleksa Bujanj-Sălcuța-Krivodol (Zaminets: Georgieva 2012, T. 18. 4) i jordanovskoj kulturi (Tuchoměřice: Sankot, Zápotocký 2011, Abb. 9. 1, 4-6, Abb. 13. 3).

Mrežasti se motiv (U29) na predmetnom prostoru javlja samo južno od Kupe, na nalazištima Lasinja, Barilović (T. 3. 14) i Otočac-Stari grad (Kolac u tisku, T. 3. 8). Kako se za sada čini, na prostoru središnje Hrvatske ovaj ukras izostaje u keramičkom repertoaru, što je uočio i Z. Marković (1994, 93).

Mrežasti se motiv češće javlja u Slavoniji (Koška: Marković 1977, T. 8. 3; Novoselci-Pašnjak: Dimitrijević 1979b, T. VIII. 8; Vinkovci-Tržnica/Hotel: Marković 1994, T. 21. 3; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 14. 1, 3; Jurjevac-Stara Vodenica: Balen et

al. 2017, T. 12. 10; Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 29. 4), a povremeno i u slovenskom Prekmurju (Turnišče-Brezje: Plestenjak 2010, G27, G70) te mađarskoj Transdanubiji (Nagykapornak: Horváth 1991, kép 3. 6; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 21. 6; Sormás: Straub 2005, fig. 11. 8).

Prema S. Dimitrijeviću (1979a, 159) ovaj je tip ukrasa karakterističan za zadnju fazu lasinjske kulture. Sudeći po datumu iz Turnišča (tab. 3. 83) pojava ovog motiva bi se, barem na prostoru Slovenije, mogla pomaknuti na početak lasinjske kulture. O ukrašavanju posuda mrežastim motivom i prije njezine završne faze svjedoče i datumi iz Jurjevca (tab. 4. 16).

Mrežasti motiv poznaje kasna vinčanska kultura (npr. Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 16. 5; Gomolava Ib: Borić 2015, fig. 15), učestao je u sklopu kulture Bodrogkeresztúr (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzian 1963, T. CXI. 4, T. CXII. 3, T. CXXII. 1a, 4; Tiszakeszi-Fáykert: Patay 1975, T. 7. 8; Pusztaistvánháza: Patay 1975, T. 7. 9, T. 12. 5; Ebendorf: Patay 1975, T. 8. 6; Tiszadob-Borziktanya: Patay 1975, T. 9. 13; Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. I. 11-12, T. III. 14-15, T. VIII. 8; Vinkovci: Dimitrijević 1979b, T. IV. 3; Kétegyháza: Ecsedy 1979, Pl. 7. 2-3, Pl. 9. 5), a javlja se i u starijoj fazi jordanovske kulture (Bylany: Zápotocký 2016, Abb. 16. 26-27). Zanimljiva je njegova pojava u Pepelani, u sloju pripisanom trećem horizontu faze Seče (Minichreiter 1990, sl. 17. 14-16), u kojem su uočeni i neki ulomci keramike ukrašene na tipično lasinjski način (Minichreiter 1990, sl. 19-20, 22-23), dok se navedeni ulomci pripisuju kulturi Retz-Gajary iz gornjih slojeva (Minichreiter 1990, 29).

5. 12. 2. 8. Nepravilno urezivanje

Nepravilno urezivanje ravnih linija (U27), tzv. kaotično ili metličasto urezivanje prisutno je na posudama pobliže nedefiniranog tipa, većinom loncima. Nalazimo ga u Koprivničkom Ivancu-Vojniku I (Marković 1982a, T. 21), Velikoj Mlinskoj (Iveković 1968, tab. 4. 14, tab. 6. 19) u središnjoj Hrvatskoj te Lasinji, Bariloviću (T. 2. 11) i iznad špilje Vrlovke u Pokuplju.

Metličasto je urezivanje prisutno u keramografiji lasinjske kulture u Slavoniji (Koška: Marković 1977, T. 1. 5, T. 2. 1; 1984, sl. 3. 7; Pepelana: Minichreiter 1990, sl. 19. 4, 9; Golinci-Selište: Čataj, Janeš 2013, T. 10. 6), a u ranijim se objavama veže uz njezin mlađi stupanj (Marković 1977, 52).

5. 12. 2. 9. Višestruke polukružne linije

Ukras višestrukih polukružnih linija, girlanda (U31-32), nešto je više prisutan u gorskoj Hrvatskoj, odnosno Kordunu i Pokuplju. Njima je ukrašeno nekoliko ulomaka posuda, vjerojatno lonaca i bikoničnih zdjela (T. 2. 5, 10, T. 3. 13) iz Barilovića. Kao ukras se javljaju i na šalicama (Š3, Š5) iz Lasinje (Dimitrijević 1961, T. XII. 80) i starijega lasinjskog horizonta Crkvišća (T. 4. 13) te na bočici (B1) prikupljenoj u mlađem horizontu Crkvišća (T.10. 11). U Turopolju se girlande mogu naći na bikoničnim zdjelama (Z2) iz Šepkovčice. Sjeverno od Save zasad se ovakav ukrasni motiv javlja u Brezju, Beketincu i Škrinjarima (Lapić 2016b, sl. 25).

Nešto izmijenjenu verziju ukrasa predstavljaju girlande obrubljene nizom otisaka (UO44) koji se javlja na posudama u Lasinji, Bodulima, Čakovcu Oštarijskom i Salajcima (Lapić 2016a, sl. 15). Kao i prethodno opisani ukras, češće je prisutan u gorskoj Hrvatskoj i Pokuplju s Kordunom i Banovinom.

Ukrašavanje girlandama često se javlja na lasinjskoj keramici Požeške kotline, a nalazi se i u ostatku Slavonije (Jakšić: Dimitrijević 1961, T. VII. 45c; Gradac-Pašnjak: Dimitrijević 1979, 158, T. XX. 10-11; Težak-Gregl 1981, Abb. 1, 5; Mrzović gradina: Marković 1984, sl. 3. 8; Pajtenica: Zorić 2018, T. 9. 1, T. 21. 1). Ovaj se motiv javlja i u širem arealu tzv. epilendelskog kompleksa (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 4. 25-33).

Verziju ovog ukrasa predstavljaju i urezani snopovi zakrivljenih linija sa strana obrubljeni nizovima otisaka (UO19), kakve se nalaze na posudama iz Barbarskog (Balén, Drnić 2014, T. 3. 1). Analogije nalazimo u Bentežu kod Beketinaca (Minichreiter, Marković 2013, T. 11. 10-11) i na austrijskim nalazištima (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1994, Abb. 5. 3; Keutschacher Se: Samonig 2003, T. 1. 1, 3).

Girlande obrubljene otiscima javljaju se i u kulturama istovremenima lasinjskoj poput jordanovske (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 4. 22) ili Bodrogkeresztúr (Kétegyháza: Ecsedy 1979, Pl. 7. 4).

Prema S. Dimitrijeviću ovakav se motiv javlja tek u kasnoj lasinjskoj kulturi, kojoj su pripisana i navedena nalazišta (Dimitrijević 1979a, 159). Kalibrirani datumi iz Crkvišća (tab. 5. 6), Jakšića (tab. 4. 10) i Pajtenice (tab. 4. 6) pomiču ga u raniji period, možda čak na početak lasinjske kulture.

Polukružne linije mogu biti s jedne strane obrubljene nizovima otisaka, a s druge bodljikavom žicom (UO39), poput primjeraka iz Barbarskog (Balén, Drnić 2014, T. 1. 1) i Cerja Tužnog (Tomičić 1969b, T. XII. 2). Zakrivljene linije mogu s obje strane biti obrubljene

motivom bodljikave žice (UO38), što nam je poznato iz Brezovljana (Marković 1994, T. 23. 9) i Cerja Tužnog.

5. 12. 2. 10. Krivolinijske šrafirane trake

Ulomci vrčeva ili zdjela ukrašeni krivolinijskim šrafiranim trakama (U35, U36) pronađeni su južno od Save, u špilji Vrlovci (sl. 238) i u Lasinji⁶². U Starom Čiču (sl. 216) i na Crkvišću oni su se nalazili u slojevima s miješanim materijalom. Prema S. Dimitrijeviću (1980, 62) ovakav način ukrašavanja pripada stupnju III lasinjske kulture. Potrebno je napomenuti da su na Crkvišću ulomci posuda s krivolinijskim šrafiranim ukrasom pronađeni isključivo u sloju (SJ 59) s nalazima iz gotovo svih razdoblja prisutnih na nalazištu, za dio kojih najbolje analogije nalazimo u kulturi Retz-Gajary. Ispod njega su lasinjski i lendelski horizonti naseljavanja u kojima krivolinijski ukrašena keramika nije pronađena. Primjerci iz novijih istraživanja u Lasinji potječu iz zapune mlađe od one datirane u kraj lasinjske kulture (tab. 5. 9). Krivolinijski su šrafirani ukrasi pronađeni u Pepelani, u slojevima prvotno pripisanim kulturi Retz-Gajary (Minichreiter 1990, sl. 18. 11, 14, sl. 19. 1-2, 4, sl. 20. 3), a potom kasnoj lasinjskoj kulturi (Minichreiter, Marković 2009, 35).

Slika 238. Crkvišće-Bukovlje, SJ 59, ulomci posuda ukrašeni krivolinijskim šrafiranim motivima (crtež: D. Bergant, E. Perković Đurašin, T. Marketin)

Vrčevi i zdjele s krivolinijskim šrafiranim ukrasom pronađeni su na nekoliko nalazišta u Sloveniji, primjerice Hočevarici (Velušček 2004, T. 4. 1. 1), trećoj nasebinskoj fazi Gradeca kod Mirne (Dular et al. 1991, T. 26. 10b), u Kevdercu (Velušček 2004, T. 3. 6: 8), horizontu 9 Moverne vasi (Tomaž 1999, T. MV41. 3), u Spahi (Velušček 2011, T. 4. 1. 5, T. 4. 16. 11), koji su datirani u horizont keramike s brazdastim urezivanjem, odnosno kulturu Retz-Gajary

⁶² Prilikom starijih istraživanja V. Dukića i onih novijih koje provodi J. Balen.

(Velušček 2004, 218-262; 2011, 223). E. Ruttkay smatra da je ovakav način ukrašavanja tipičan za fazu IIc Kanzianiberg-Lasinja, koja vremenski odgovara razdoblju kulture Retz-Gajary (Ruttkay 1996, 46). U jugoistočnoj Austriji vrčevi ukrašeni krivolinijskim šrafiranim motivima javljaju se izvan zatvorenih cjelina na nalazištima na kojima je pronađena i keramika iz mlađih razdoblja, kao što su Kanzel (Artner et al. 2011, T. 3. 54+55+58) i Raababerg (Obereder 1989, T. 40. 404) u Štajerskoj i Keutschacher See u Koruškoj (Samonig 2003, T. 1. 6-8, T. 2. 19, T. 10. 108, T. 37. 398-402), a autori ih, prema E. Ruttkay, datiraju u stupanj IIc grupe Kanzianiberg-Lasinja (Samonig 2003, 51; Artner et al. 2011, 48), odnosno horizont Retz (Obereder 1989, 28). Slični vrčevi nalaze se i u Gornjoj Austriji, na nalazištu Laussa-Rebensteiner Mauer, a smještaju se u isti vremenski period (Ruttkay 1997, Abb. 1. 2). Paralele ovakvim motivima nalazimo i u Mađarskoj, primjerice na vrču s nalazišta Keszü, koji je pripisan stupnju IIB lasinjske kulture (Dimitrijević 1979b, T. V. 4) te na vrču s nalazišta Zalavár-Mekenye (Kalicz 1973, Abb. 7. 12) i posudama s nalazišta Aba-Ángyihegy (Kalicz 1973, Abb. 9. 1-2, 6, 9, Abb. 10. 5) koje N. Kalicz smješta u Balaton II, odnosno razdoblje kulture Retz-Gajary. Isti autor na temelju slično ukrašenog vrča pronađenog u špilji Grotta delle Galerie kod Trsta vidi poveznicu između sjeverne Italije i područja na kojem se rasprostire grupa Balaton-Lasinja (Kalicz, Kalicz-Schreiber 1974, 183, Abb. 3).

Nalaze iz Crkvišća s krivolinijskim šrafiranim ukrasom svakako bismo pripisali kulturi Retz-Gajary, jednako kao i one iz Vrlovke, a vjerojatno i Starog Čiča. U Lasinji se ovaj tip nalaza veoma rijetko javlja. Tijekom novijih istraživanja prikupljen je u jednoj zapuni⁶³, a nekoliko ih je prikupljeno i u ranijim Dukićevim istraživanjima.

5. 12. 2. 11. Jednostavni utisnuti ukrasi

Utiskivanje se kao samostalna tehnika ukrašavanja javlja na širokoj paleti oblika, ali je ipak najzastupljenije na bikoničnim zdjelama. Iako ga možemo vidjeti u keramografiji nalazišta svih regija središnje i gorske Hrvatske, daleko je najzastupljenije na području od Koprivnice i Križevaca do Čakovca i Varaždina, a na nekim nalazištima tog prostora ono je i vodeća tehnika mehaničkog ukrašavanja. Utisnuti nizovi otisaka često se javljaju u kombinaciji s drugim ukrasima poput urezivanja ili motiva izvedenih otiscima.

Ukrašavanje ruba posude nizovima otisaka (O1), osim estetske ima prije svega funkcionalnu ulogu jer sprječava pucanje posude prilikom promjena temperature. Otisci se na

⁶³ Sonda 4, SJ 36.

rubu posuda najčešće javljaju južno od Save, gdje su prisutni gotovo na svakom nalazištu. U okolici Bjelovara, Križevaca i Varaždina te u Međimurju slabije su zastupljeni.

Često se nalaze na gornjim dijelovima lonaca (Dubranec: Balen 1998, T. 2. 5; Ozalj; Barilović: T. 2. 1, T. 3. 1, 4, 5; Crkvišće: T. 4. 1), a mogu ukrašavati i rubove vrčeva (Šepkovčica: sl. 214; Čakovac Oštarijski: Dimitrijević 1961, TXVIII. 144) i šalice (Otočac-Stari grad: Kolak u tisku, T. 3. 7). Najčešće ih ipak nalazimo na rubovima zdjela (Barbarsko: Balen, Drnić 2014, T. 3. 8; Beketinec: Korošec 1962, T. 6. 8; Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 5. 10; Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 2. 7; Črečan: sl. 140, T. 16. 5, T. 19. 2; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 3. 3; Šepkovčica: sl. 214; Dubranec: Balen 1998, T. 3. 2; Dubovac: Čučković, Čučković 2011a, T. 1. 2; Lasinja-Perčići: sl. 179; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XIII. 92; Crkvišće-Bukovlje: T. 5. 2; Čakovac Oštarijski: Dimitrijević 1961, TXVIII. 138, 141). Primjerci iz središnje i gorske Hrvatske koji potječu iz datiranih cjelina, vremenski pokrivaju čitav period trajanja lasinjske kulture (tab. 5. 1, 6, 8-9, 28).

Otisci na rubu posuda prisutni su u keramografiji šireg prostora lasinjske kulture (Gradac-Pašnjak: Težak-Gregl 1981, Abb. 5; Raababerg: Obereder 1989, T. 10. 99-100, 104-105; Keutschacher See: Samonig 2003, T. 15. 1, T. 16. 1, T. 17, T. 24-31; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 2. 6; Turnišće: Tomaž 2012, G124; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 1. 1, 2; Jurjevac-Stara Vodenica: Balen et al. 2017, T. 7. 2 itd.).

Ukrašavanje ruba posuda nizom otisaka na rubu (O1) nalazimo i u kontekstu lendelske kulture (Resnikov prekop: Velušček 2006, T. 4. 8-9; Kaposvár-Gyertyános: Regenye 2006b, br. 27; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 28) i sopotske kulture (Vinkovci-Ervenica: Dimitrijević 1968, T. IX. 3).

Jednostavnim horizontalnim, vertikalnim, kosim, jednostrukim ili višestrukim nizovima otisaka (O2-O5, O8-O12) ukrašen je velik broj različitih tipova posuda prikupljen na mnogim nalazištima predmetnog područja (prilog). Utisnuti motivi samostalno se javljaju češće u široj okolici Križevaca, Koprivnice i Čakovca.

Bikonični lonci i vrčevi često su ukrašeni jednostrukim nizom otisaka (O2) na prijelomu, poput primjeraka iz Črečana (T. 19. 15, T. 40. 1, T. 42. 4), Bodula (Perkić 2004, T. 11. 7) ili Crkvišća (T. 4. 5), a datiraju se između 4330. i 4070. g. pr. Kr. (tab. 5. 6, 14, 25).

I drugi se jednostavni utisnuti ukrasi često javljaju na loncima i vrčevima u Črečanu (T. 19. 13, T. 33. 3) i Karanama (sl. 168). Vrčevi kratkoga konkavnog ramena (V4) u Črečanu (T. 30. 8) i Kalniku jednakog su oblika i fature te nose gotovo identičan ukras kojim dominiraju vertikalni nizovi otisaka. Jednostavni su otisci česti na donjim ulomcima nogu, primjerice u Črečanu (T. 26. 11) i u Cerinama III (Marković 1986c, T. 1. 7).

U velikom se broju jednostavni nizovi otisaka nalaze na bikoničnim zdjelama koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a), a od brojnih primjeraka možemo izdvojiti zdjele iz nalazišta u središnjoj Hrvatskoj: Koprivnički Bregi-Seče (Marković 1979, T. 3. 14), Peteranec-Cerine III (Marković 1986c, T. 2. 5), Ludbreški Ivanec-Polje I (Marković 1983, T. 2. 7) te one iz Crkvišća-Bukovlja (T. 5. 4) i Čakovca Oštarijskog (Dimitrijević 1961, TXVIII. 141) u gorskoj Hrvatskoj. Niz otisaka se kao samostalan ukras javlja i na zdjelama zatvorenog tipa (Z4), primjerice na onoj iz Mačkovca u Međimurju (sl. 186).

Ovakvi se jednostavni ukrasi koriste kroz cijeli period trajanja lasinjske kulture, čemu svjedoče i radiokarbonski datumi (tab. 5).

Utiskivanje je često samo jedna od tehnika ukrašavanja posude. Izmjenjivanje utisnutih i urezanih motiva uobičajeno je na zdjelama, nogama i loncima brojnih nalazišta: Barbarsko I (Balen, Drnić 2014, T. 2. 5), Lubena-Salajci II (Lapić 2016a, sl. 29), Crkvišće-Bukovlje (T. 6. 8) itd.

Utiskivanje se kao jedini način ukrašavanja često javlja u Austriji (Raababerg: Ruttkay 1994, Abb. 2. 1, 3, 5; Keutschacher See: Samonig 2003, T. 8. 84-87, T. 9. 97-98, T. 10. 99-102, T. 14. 142-143), a možemo ga naći i na posudama u Slavoniji, Sloveniji i Mađarskoj (Movernava: Tomaž 1999, T. MV37. 2; Drávaszentes-Régi falu: Somogyi 2000a, Abb. 10; Juta-Gagarin: Somogyi 2000a, Abb. 12. 7; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 17. 17; Turnišće: Tomaž 2012, G120; Pajtenica-Velike livade, SJ 209: Zorić 2018, T. 29. 1, T. 37. 9 id.)

5. 12. 2. 12. Nizovi otisaka ispod ruba i na prijelomu bikoničnih zdjela

Utisnuti nizovi otisaka ispod ruba i na prijelomu posude (O6) javljaju se isključivo na ramenu bikoničnih zdjela. Nekoliko je varijacija ovog ukrasa. Nizovi otisaka mogu biti dvostruki (O7), između otisaka mogu se nalaziti kose (UO10) ili vertikalne (UO11) paralelne linije, kosi nizovi otisaka (O22) ili još jedna linija po sredini ramena (O23). Često se između nizova otisaka javljaju i motivi bodljikave žice (O6-UO27), urezanih kosih linija obrubljenih bodljikavom žicom (O6-UO37), horizontalnih urezanih linija (UO2), trokuta (UO22) i sl. Ovako ukrašene zdjele posebno su omiljene u okolini Križevaca, a potom i u okolini Varaždina. Učestale su i u Črečanu, dok su u drugim dijelovima središnje i gorske Hrvatske nešto slabije zastupljene. Veoma često ovaj ukras nose bikonične zdjele kojima se prijelom vidi samo s vanjske strane. Javljaju se na cijelom teritoriju rasprostiranja lasinjske kulture.

Nizovi otisaka na rubu i prijelomu zdjele (O6) prisutni su kao ukras na posudama lendelske kulture (Ctidružice: Koštuřík 1973, T. 14. 7; Riegersburg-Kranzlgarten: Tiefengraber 2006a, br. 6).

Jednostavne nizove otisaka na ramenu posuda (O6) nalazimo na bikoničnim zdjelama konkavnog trbuha i konkavnog ramena (Z1c) s ručkom iz Beketinca (Homen 1990, sl. 6. 7) i Blizne (Bekić 2006b, T. 2. 3). Nalaze se i na zdjelama koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1, Z2a2) iz Drljanovca (ograda Magulac), Karana, Salajaca II (Lapić 2016a, sl. 18), Ludbreškog Ivancu-Polju I (Marković 1983, T. 2. 12-13), Zbelave, Blizne (Bekić 2006b, T. 2. 8) i Crkvišća (T. 6. 14, 9. 2). Ukras tipa O6 veoma se često javlja na zdjelama koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1, Z2c2), što možemo vidjeti na materijalu iz Cerja Tužnog, Bukovja Križevačkog, Črečana (T. 26. 8), i Čakovca Oštarijskog. Nalazimo ga i na zdjelama slabo vidljiva prijeloma (Z2a4, Z2b3) iz Črečana (T. 20. 3), Cerja Tužnog i Brezja. Rijetko su ovako ukrašene zdjele konveksnog trbuha (Z3c2), poput primjerka iz Festinca (Okroša-Rožić 2004, T. 1. 5) ili bikonične zdjele otvorenog tipa (Z5c1) poput one iz Pavlovca (Korošec 1962, T. 4. 6).

Nizovi otisaka (O6) javljaju se u kombinaciji s vertikalnim ili kosim linijama uokvirenim otiscima (UO3, UO4, UO6) na zdjelama konkavnog trbuha i cilindričnog ramena (Z1a1) poput one u Ludbreškom Ivancu-Polju II (T. 47. 5) ili na zdjelama konveksnog ramena (Z2c) u Beketincu (Korošec 1962, T. 5. 4) i Cerju Tužnom. Između linija može stajati i V-motiv izrađen utiskivanjem (O15), kao na zdjeli koničnog trbuha (Z2b1) iz Voloderskih brega (Marković 1982b, T. 2. 8), urezane linije obrubljene bodljikavom žicom (UO37), kao na zdjeli cilindričnog ramena (Z2a3) iz Črečana (T. 13. 3) ili urezani motiv jelove grančice (U9, O6e) kao na zdjeli konveksnog ramena (Z2c1) iz Lasinje (Dimitrijević 1961, T. XIII. 85).

Vertikalnim urezanim linijama i otiscima (UO11) ukrašene su zdjele konkavnog trbuha i cilindričnog ramena (Z1a2) iz Bukovja Križevačkog te konveksnog ramena iz Crkvišća (T. 9. 9). Ovaj ukras nose i zdjele slabo vidljiva prijeloma (Z2a4, Z2b3) iz Kalnika (Okroša Rožić 2004, T. 2. 3), Cerja Tužnog i Brezja. Sličan ukras, ali kosih linija, između nizova otisaka (UO10) nosi zdjela istog tipa iz Bukovja te zdjela konkavnog trbuha i cilindričnog ramena, također slabo vidljiva prijeloma (Z1a2), iz Pavlovca (Korošec 1962, T. 11. 1). Na zdjelama s unutarnje strane slabo vidljiva prijeloma (Z2a4), poput one iz Beketinca (Okroša Rožić 2004, T. 2. 1) ukras je V-motiva i nizova otisaka (O6a, UO16).

Dvostruki nizovi otisaka na ramenu (O7) ukrašavaju zdjele konkavnog trbuha i cilindričnog ramena (Z1a1) iz Salajaca II (Lapić 2016a, sl. 18) i one konkavnog ramena (Z1c) iz Grabrovca (Okroša Rožić 2004, T. 6. 2), kao i zdjele konveksnog ramena (Z2c2) iz Bukovja.

Horizontalni otisci na rubu i prijelomu popraćeni kosim otiscima između njih (O22) javljaju se na zdjelama koničnog trbuha i cilindričnog ramena, s unutarnje strane slabo vidljiva prijeloma (Z2a4) iz Pavlovca (Korošec 1962, T. 11. 7) i Bukovja (Okroša Rožić 2004, T. 3. 2), na zdjeli koničnog trbuha i stožastog ramena (Z2b1) iz Voloderskih brega (Marković 1982b, T. 2.7), na jednostavnoj polukuglastoj zdjeli (Z8a) iz Črečana (T. 14. 12) te na bikoničnoj zdjeli izvučenog ruba usta (Z10a) iz Pavlovca (sl. 199; Korošec 1962, T. 5. 8)

Na zdjelama koničnog trbuha i stožastog ramena (Z2b2) iz Crkvišća (T. 6. 11, T. 9. 5) između nizova otisaka urezani su trokuti (UO22).

Nizovi otisaka na prijelomu i rubu te sredini ramena (O23) ukrašavaju zdjele s prijelomom slabo vidljivim s unutarnje strane (Z2a4, Z2b3) iz Hagnja (sl. 157) i Beketince (Okroša Rožić 2004, T. 23. 1) te bikonične zdjele izvučenog ruba (Z10) iz Črečana (T. 27. 4) i Crkvišća (T. 6. 10). Sličan je ukras, gdje je središnji niz otisaka urezanom crtom pretvoren u bodljikavu žicu (O6, UO27), na zdjeli cilindričnog ramena (Z2a1) iz Čakovca Oštarijskog (Dimitrijević 1961, TXVIII. 137) i na zdjeli otvorenog tipa iz Lasinje (Z5d).

Na zdjelama otvorenog tipa (Z5c1) nizovi otisaka na rubu i prijelomu javljaju se isključivo s kombinacijom vertikalnih ili kosih otisaka (O6-O12, O22), što možemo vidjeti u Beketincu (Korošec 1962, T. 4. 6) i Koprivničkim Bregima (Marković 1979, T. 3. 15).

Primjerci iz Brezja, Črečana i Crkvišća datiraju zdjele ukrašene nizovima otisaka na rubu i prijelomu u nekoliko inačica, u razdoblje između 4330 i 4044. g. pr. Kr. (tab. 5. 4-6, 11, 14, 16).

Nizovi otisaka na rubu i prijelomu bikoničnih zdjela, samostalni ili obogaćeni nekim drugim ukrasom na ramenu prisutni su i na zdjelama u Slavoniji (Pajtenica-Velike livade: Zorić 2018, T. 12. 1, , T. 47. 1, T. 144. 6), Sloveniji (Movernas: Tomaž 1999, T. MV37. 6), Austriji (Raababerg: Obereder 1989, T. 10. 101, 107) i Mađarskoj (Kaposvár-Deseda-part: Somogyi 2000a, Abb. 12. 10; Dobri – Alsó-mező: Horváth, Simon 2004, Abb. 16. 12, 15). Posebno je ovaj način ukrašavanja učestao u Austriji (Stefan ob Steinz: Ruttkay 1994, Abb. 5. 1, 4, 6; Raababerg: Obereder 1989, T. 10. 107; Rabenstein: Tiefengraber 2004, T. 7. 67, T. 9. 96)

Porijeklo ukrasa izvedenog paralelnim linijama otisaka postavljenima ispod ruba i na prijelomu posude (O6) i njegovih izvedenica kombiniranih s urezanim linijama (UO10, UO11) možemo tražiti u okviru lendljske kulture, u kojoj je ovakav ornament učestao, a predstavlja osnovnu karakteristiku savske grupe (Barna 2001, Pl. V. 5-6; Movernas: Tomaž 1999, T. MV3. 1-2, T. MV6. 2, T. MV17. 4, T. MV18. 3-4; Guštin 2005, 11-12).

5. 12. 2. 13. Motiv kruga

Utisnuti motiv kruga (O19) nalazi se na ukrašenoj nozi i posudi iz Bukovja (Homen 1990, sl. 7. 3, sl. 8. 5), te na posudama iz Ludbreškog Ivanca-Polja I (Marković 1983, T. 1. 4) i Škrinjara I (Lapić 2016b, sl. 25). Dio je razrađenijeg ukrasa u kombinaciji urezanih snopova linija i otisaka koji ih obrubljuju. Nalazimo ga na bikoničnoj zdjeli iz Pajtenice u Slavoniji (Zorić 2018, T. 144. 6). Utisnute kružnice nalazimo u drugom stupnju grupe moravske slikane keramike lendelske kulture, ali se uvijek javljaju kao samostalan ukras u nizovima (Brno-Pisárky: Koštuřik 1973, T. 14. 8; Troubelice Koštuřik 1973, T. 19. 1-8). Višestruke utsnute kružnice javljaju se i na lendelskoj keramici iz Otočca te na zdjeli iz Starog grada Cazina pripisanoj lasinjskoj kulturi (Raunig 2001, T. III. 13).

Motiv kruga načinjen od niza kružno posloženih otisaka (O18) nalazi se na bikoničnoj posudi iz Bektinca (Homen 1990, sl. 6. 4) i na nozi posude iz Bukovja (Homen 1990, sl. 8. 1).

Motiv kruga načinjen bodljikavom žicom (UO51) poznat je samo iz Cerja Tužnog-Krča gdje je ukrašavao posudu fine fature. Ovako načinjeni krugovi u nizu, kao i prethodno opisani ukras, poznati su iz drugog stupnja grupe moravske slikane keramike lendelske kulture (Ctidružice: Koštuřik 1973, T. 13. 19).

Motiv O20 predstavlja kružnicu ili elipsu načinjenu otiskom, oko koje se kružno šire otisci, pa takva izvedba podsjeća na motiv sunca. Posude s ovakvim ukrasom pronađene su samo u Pavlovcu (Korošec 1962, T. 6. 9) u okolici Križevaca. Rijetko ih nalazimo u kontekstu lasinjske kulture (Pajtenica: Zorić 2018, T. 47. 1), a poznati su i u lendelskoj kulturi (Boskovštejn: Koštuřik 1973, T. 13. 11).

Motiv U34 izveden je polukružnom linijom i zrakastim linijama koje se šire od nje. Ukrašavao je rame bikonične zdjele (Z2c) iz Kobilića I (Žlender 2014, T. V. sl. 21).

5. 12. 2. 14. X-motiv i motiv križa

Urezani motiv slova X (U30) načinjen od dva para usporednih linija zasad je poznat samo na šalici (Š2) iz Bukovja (sl. 30). U zaseoku Perčići u Lasinji pronađen je ulomak posude s urezanim motivom X načinjenim od dvije linije.

Ukras X-motiva načinjen od nizova otisaka (O16) nalazi se na statueti (S1) iz Grginca (šuma Bukvik) (Marković 1987, T. 3-4), na truhu bikonične zdjele iz Grabrovca (Okroša Rožić 2004, T. 6. 2), na loncu iz Barbarskog (Balen, Drnić 2014, T. 2. 4) i na trokutastoj posudi (PN1) iz Dubranca (Balen 1998, T. 4. 1).

Motivom križa izrađenim u bodljikavoj žici (UO31) ukrašeno je dno posude na nozi iz Beketinca (Marković 1983, T. 4. 4). Motiv križa izrađen od nizova otisaka javlja se na dnima posuda iz Grginca-šume Bukvik (Marković 1989, T. 6. 19) i Koprivničkih Brega (Marković 1982a, T. 1. 2), koje su pripisane tipu Seče sopotske kulture. Sličan je motiv i na dnu posude iz objekta 1 u Školskom centru u Ptuju, u kojem je prisutna keramika lendeških i lasinjskih odlika (Kramberger 2014b, 402-403, T. 46. 531). Ovaj je motiv poznat i u krugu ubodnotrakaste keramike (Frauenhofen: Lenneis 1995, Abb. 19. 2).

5. 12. 2. 15. Motivi pravokutnika i šahovnice

Motiv pravokutnika izveden bodljikavom žicom (UO26) javlja se na ramenu šalice iz Bukovja (Okroša Rožić 2004, T. 12. 2) i na posudi iz Nove Rače-šume Jasenove.

Pravokutnik od bodljikave žice može biti i šrafiran (UO50), što vidimo na bogato ukrašenom vrču iz Šepkovčice (sl. 214).

Motiv šahovnice (UO43) zasad nalazimo jedino u Barbarskom (Balen, Drnić 2014, T. 1. 4), gdje se datira između 4227. i 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1). Ovaj motiv karakterističan je tek za kasnije razdoblje kulture Retz-Gajary (Dimitrijević 1980, T. 11. 1, 8; Ajdovska jama: Velušček 2004, 246, sl. 5. 3. 11: 10).

5. 12. 3. Keramika s crvenom i crnom prevlakom

Keramika s crvenom prevlakom prisutna je na nekoliko lasinjskih nalazišta u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj. Češće se javlja južno od Kupe gdje se može naći u Bariloviću, Starom gradu Ozlju i Otočcu, u slojevima s miješanim materijalom, te u slojevima s lasinjskom keramikom u Crkvišću i Lasinji. U Kapelskom polju prikupljeno je nekoliko ulomaka keramike s crvenom prevlakom (Martinov 2012b, 24, sl. 32). Kako nije poznato iz koje je stratigrafske jedinice prikupljena i s obzirom na činjenicu da je na nalazištu prisutan i horizont Seče-tipa sopotske kulture, nije posve sigurno može li se vezati uz početak eneolitika ili lasinjsku kulturu. Nekoliko je ulomaka s premazom prisutno i u keramičkom repertoaru Črečana i Cerja Tužnog. Na oba nalazišta nalazili su se u jamama s isključivo lasinjskom keramikom. Zapuna objekta 1 iz Črečana, u kojoj je jedan ulomak pronađen, datirana je između 4323. i 4171. g. pr. Kr. (tab. 5. 14).

Keramika s crvenom prevlakom nalazi se na lasinjskim nalazištima u Sloveniji i Austriji (Rabenstein: Tiefengraber 2004, T. 2. 14, 18, T. 4. 33, 36, T. 5. 45, 47 id.; Sodolek: Kavur et

al. 2006, br. 4; Hardek: Žižek 2006a, br. 3, 11, 18, 27; Hajndl: Žižek 2006b, br. 56; Ormož-Škoršičev vrt: Tomanič-Jevremov et al. 2006, br. 7, 22).

Crvena se prevlaka javlja na keramici brezovljanskog i tipa Seče sopotske kulture te njezinoga trećeg stupnja (Marković 1994, 79, 85, 89, T. 19. 2). Već je ranije utvrđeno kako se keramika s crvenom prevlakom javlja u regijama u kojima je bila rasprostranjena lendelska kultura (Carneiro 2004b, 267) te kako je u alpskim prostorima koje zauzima lasinjska kultura izraženija tradicija keramike s crvenom prevlakom (Dimitrijević 1979a, 152).

Keramiku s crvenom prevlakom poznajemo u kasnoj lendelskoj kulturi, a crveno se slikanje ponajprije veže za ranije faze ovoga kulturnog kompleksa (Bánffy 1995, 164). Može se naći na brojnim slovenskim nalazištima sredine 5. tis. pr. Kr., primjerice u neolitičkim fazama Moverne vasi (Budja 1992, 104, sl. 4), najstarijem horizontu Gradeca kod Mirne (Dular et al. 1991, 88-89), na Gracu kod Zajčjeg vrha (Pavlin 2006, br. 4, 12, 13, 33), u najstarijem horizontu Ajdovske jame (Horvat 1986, T. 1. 1-2, 6), u Resnikovom prekopu (Velušček 2006, T. 15. 12). Na nalazištu Spaha lendelska je i lasinjska keramika prikupljena iz poremećenih slojeva, a crvena se prevlaka nalazi na keramici koju možemo pripisati objema kulturama (Velušček 2011, T. 4. 2. 3, 5, 8, 10, 12, 14-15, T. 4. 3. 1-2 id.). U Ozlju se uglačana crvena prevlaka javlja na lendelskoj keramici (Težak-Gregl 2005, 156), a nalazimo je i u lendelskom sloju Crkvišća. Prisutna je i u kasnolendelskim nalazištima Austrije, Slovačke te, nešto rjeđe, Mađarske (Carneiro 2004b, 267-271; Tiefengraber 2006a, 85; Velušček 2011, 212-213). Crvenu prevlaku najčešće nose zdjele, žlice i posude na nozi. Posude na nozi s crvenom prevlakom javljaju se i u okolnim područjima (npr. Tiszapolgár i Vinča) te u cijelom epilendelskom kompleksu (Tiefengraber 2004, 205) pa tako i u kulturi Ludanice (Jelšovce: Pavúk, Batora 1995, 65-66).

Keramika s crnim premazom poznata je iz Cerina III, a malobrojne paralele nalazimo na slovenskim nalazištima (Hardek: Žižek 2006a, br. 36; Ormož-Škoršičev vrt: Tomanič-Jevremov et al. 2006b, 160; Spaha: Velušček 2011, T. 4. 5.1, T. 4. 6. 13, T. 4. 4. 9. 4 id.). Na istom je području prisutna i u kasnoj lendelskoj kulturi (Moverna vas, Resnikov prekop: Tomaž 1999, 78, 144).

5. 12. 4. Inkrustacija

Ostaci inkrustacije u urezanim i utisnutim ukrasima pronađeni su na nekoliko nalazišta. U okolini Križevaca to su Beketinec, Bukovje Križevačko, Grabrovec-Zvonarica i Kapelsko

polje. U Međimurju su tragovi inkrustacije ostali sačuvani na nekoliko ulomaka keramike iz Črečana, a u Turopolju na nalazima iz Kobilića II.

U gorskoj Hrvatskoj s Pokupljem, Kordunom i Banovinom inkrustacija je ostala sačuvana na keramici iz Vrlovke (špilja i iznad nje), Barilovića, Crkvišća i Čakovca Oštarijskog.

Analizom pet uzoraka inkrustacije sačuvane na keramici iz Crkvišća i Barilovića⁶⁴ uočeno je da je ona nanescena u ureze i otiske nakon njihove impregnacije organskom smolom. Sama inkrustacija načinjena je najvjerojatnije drobljenjem jelenjeg roga. Nakon što je inkrustacija nanescena, preko nje je ponovno stavljena smola. Životinjski rog se palio, kako bi se uklonila organska tvar, a potom je od njega dobiven bijeli prah. Kost, za razliku od roga, kompaktna je i tvrda te je za uklanjanje organske tvari paljenjem potrebno mnogo više vremena (Kos et al. 2013).

Analize inkrustacija na keramici s nekoliko nalazišta kulture Tiszapolgár u istočnoj Mađarskoj otkrile su da je ona rađena od paljenih životinjskih kostiju, što je bio slučaj i s uzorcima iz razdoblja kasnoga eneolitika te ranoga i srednjega brončanog doba s područja zapadne Mađarske (Parkinson et al. 2010b). U inkrustacijama kostolačke i vučedolske kulture iz istočne Hrvatske zamijećen je i udio ljuštura mekušaca, kojih u inkrustacijama lasinjske kulture nedostaje (Kos et al. 2013).

5. 12. 5. Posude ukrašene s unutarnje i vanjske strane

Posude ukrašene s vanjske i unutarnje strane prisutne su u središnjoj Hrvatskoj. Jedini primjerak južno od Save dolazi iz Dubranca, a vjerojatno pripada loncu (Balen 1998, T. 2. 5).

Povremeno se javljaju u čakovečko-varaždinskom prostoru, primjerice u Gornjem Pustakovcu (Bekić 2006c, T. 2. 7), Staroj Vesi (Bekić 2006d, T. 1. 1) i Blizni (Bekić 2006b, T. 5. 10).

Ukrašavanje posuda s unutarnje i vanjske strane posebno je omiljeno u Beketincu gdje je pronađeno nekoliko ulomaka bikoničnih zdjela različitih tipova koje nose urezani i utisnuti ukras na obje strane stijenke (Korošec 1962, T. 4. 6; Homen 1990, sl. 5. 1; Okroša Rožić 2004, T. 4. 1, T. 23. 1). Slično možemo ustvrditi i za ne tako daleka nalazišta Pavlovec (Korošec 1962, T. 4. 6, T. 5. 1) i Bukovje (Okroša Rožić 2004, T. 6. 1) te za Brezovljane gdje je s vanjske i unutarnje strane ukrašena šalica (Okroša Rožić 2004, T. 14. 1).

⁶⁴ Analizu inkrustacije 2015. g. napravio je dr. sc. H. Posilović iz Hrvatskog geološkog instituta u Zagrebu.

Prema Z. Markoviću, ukrašavanje posuda s unutarnje strane karakteristika je tipa Beketinec (Marković 1994, 93), čemu donekle u prilog govore i nalazi s područja središnje Hrvatske.

Zdjele ukrašene s vanjske i unutarnje strane javljaju se kao prilog u grobovima Gomolave Ib, odnosno u vrijeme stupnja D1 vinčanske kulture (4680. – 4580. g. pr. Kr.) (Borić 2015, 170, fig. 15).

5. 12. 6. Ukrašavanje dna posuda

U Velikom Trojstvu (Dimitrijević 1961, T. VIII. 52) i Beketincu (Marković 1983, T. 4. 4) ukrašena su dna posuda. Dno posude iz Velikog Trojstva ukrašeno je s vanjske strane, za što paralele nalazimo na mađarskim nalazištima (Sormás: Straub 2005, fig. 7. 3-4; Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.): Barna, Kreiter 2006, fig. 4. 8) te u sklopu prethodnice joj, vinčanske kulture (Vinča: Brukner 1988, T. 2. 1)

Dno posude iz Beketinca ukrašeno je motivom križa s unutarnje strane dna, za što paralele nalazimo kako u lasinjskoj (Ptuj-Školski centar: Kramberger 2014b, 402-403, T. 46. 531) tako i u prethodnom tipu Seče sopotske kulture (Koprivnički Bregi: Marković 1982a, T. 1. 2; Grginac-šuma Bukvik: Marković 1989, T. 6. 19).

6. REGIONALNE ZNAČAJKE LASINJSKE KULTURE

6. 1. LASINJSKA KULTURA U SREDIŠNJOJ I GORSKOJ HRVATSKOJ

6. 1. 1. Okolica Bjelovara

U okolini Bjelovara poznato je šesnaest nalazišta lasinjske kulture, no manja su se arheološka istraživanja odvijala samo u Sirovoj Kataleni, Velikoj Mlinskoj i Ždralovima, dok su s nalazišta Bjelovar-šetalište I. Lebovića, Bulinac, Donja Kovačica (Kirinov i Benićevo brijeg), Drljanovac (ograda Magulac i Popovka), Grginac (ograda Grbačić i šuma Bukvik), Malo Korenovo, Nova Ploščica, Nova Rača, Veliko Trojstvo i Zvijerci poznati samo slučajni ili površinski nalazi lasinjske kulture. Zasad nije poznat niti jedan radiokarbonski datum koji bi se mogao povezati s nalazima ove kulture.⁶⁵

S obzirom na način prikupljanja nalaza (rekognosciranja i starija istraživanja), mora se uzeti u obzir njihova selekcija prilikom prikupljanja. Stoga ne čudi da se u nadležnim muzejima nalaze većinom referentni ulomci koji se često odlikuju i dobrom fakturom. Boja im varira od oker i narančaste do crne i često je dobro pečena. Neki od ukrašenih ulomaka fine su uglačane površine, crne boje. Količina nalaza nedostatna je da bi se donosili konkretniji zaključci o prisutnosti i odsutnosti pojedinih motiva jer su oni, s obzirom na količinu nalaza, možda samo rezultat stanja istraženosti.

Među vrčevima prepoznati su oni uglatog ramena (V2a) (Velika Mlinska: Iveković 1968, tab. 4. 14, tab. 5. 16; Jakovljević 2012a, 161, br. 437). Od zdjela najzastupljenije su one koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1) koje su prisutne na gotovo svakom nalazištu (Bjelovar-šetalište dr. Ivše Lebovića: Medar 1985, sl. 1. a; Drljanovac-ograda Magulac: Jakovljević 2012a, 110, br. 295), a slijede ih zdjele konkavnog trbuha i konveksnog ramena (Z1b) (Grginac-šuma Bukvik: Dimitrijević 1961, T. VIII. 46). Sporadično se javljaju zdjele koničnog trbuha i konveksnog vrata (Z2c1), zdjele visokog konkavnog trbuha i konkavnog ramena (Z1c) (Velika Mlinska: Iveković 1968, tab. 3. 13), zdjele konveksnog trbuha i

⁶⁵ Prilikom završnih radova oko pisanja disertacije kolegica Marijana Klasnić iz Gradskog muzeja u Bjelovaru ukazala mi je na novi radiokarbonski datum s nalazišta Oštri zid (Z-6448, B-1468) u rasponu 5455 +/- 65 BC, odnosno 4360. – 4240. kal. g. pr. Kr. prema jednostrukoj standardnoj devijaciji, koji bi odgovarao početku lasinjske kulture, ali pregledani pokretni materijal pokazuje karakteristike kulture Retz-Gajary. Više riječi o tome bit će u poglavlju 7. 3.

konveksnog ramena (Z3b) (Grginac-ograda Grbačić: Dimitrijević 1961, T. IX. 58) te jednostavne zaobljene zdjele (Z8a) (Grginac-šuma Bukvik: Dimitrijević 1961, T. VIII. 51).

Osobitost lasinjske kulture u bjelovarskom kraju svakako su pintadera (PI1) i statueta (S1) (Marković 1987, T. 3-4) iz Grginca (šuma Bukvik), bočice dugog vrata (B2a) pronađene u Ždralovima (Gerić 1990, sl. 3) i Grgincu (ograda Grbačić) te bočica bikoničnog tijela (B1a) iz Malog Korenova. Žlice su prikupljene u manjem broju (Grginac-šuma Bukvik: Dimitrijević 1961, T. VIII. 51).

Plastično ukrašavanje gotovo u potpunosti izostaje iz keramičkog repertoara lasinjske kulture bjelovarskog kraja. Slabo su zastupljene i jezičaste aplikacije (A7), inače veoma učestale, a povremeno se mogu naći plosnate aplikacije (A6).

Od tehnika ukrašavanja daleko je najzastupljenije urezivanje, koje je prisutno na gotovo svim nalazištima. Jednostavni snopovi linija, cik-cak i motiv jelove grančice te V- i A-motivi (U2, U3, U5, U6, U9 - U17) povremeno se javljaju na većini nalazišta (Bjelovar-šetalište dr. Ivše Lebovića: Medar 1985, sl. 1. a; Grginac-šuma Bukvik: Dimitrijević 1961, T. VIII. 46; Sirova Katalena: Marković 1983, T. 3. 7), a zastupljen je i motiv bodljikave žice (UO26, UO27, UO32, UO33, UO35-UO37) (Malo Koreново: Dimitrijević 1961, T. VIII. 53). Zasad nisu pronađeni ulomci ukrašeni mrežastim motivom, girlandama ili šrafiranim trakama, a neorganizirano urezivanje (U27) rijetko se javlja (Velika Mlinska: Iveković 1968, tab. 4. 14, tab. 6. 19). Daleko najzastupljeniji je ljestvičasti motiv (U20 – U26, U33) (Grginac: Dimitrijević 1961, T. IX. 58). Posebno su učestali i raznoliki ovi motivi u Grgincu, gdje se javlja i motiv trokuta (U18). Osobitost predstavljaju prepleti snopova linija (U38, U39) i naizmjenice postavljenih trokuta (U19) na posudama iz Drljanovca (ograda Magulac) (Jakovljević 2012a, 110, br. 295) i Velikog Trojstva (Dimitrijević 1961, T. VIII. 52).

Samostalni utisnuti ukrasi nisu osobito zastupljeni u okolini Bjelovara, a radi se uglavnom o jednostavnim nizovima otisaka (O1-O5, O11). Može se izdvojiti bikonična zdjela ukrašena ispod ruba i na prijelomu (O6) iz Drljanovca (ograda Magulac) te X-motiv od dvostrukog niza otisaka (O16) (Grginac-šuma Bukvik: Marković 1987, T. 3-4).

Ukrašavanje kombinacijom urezivanja i utiskivanja u bjelovarskom je kraju relativno dobro zastupljeno. Javljaju se uglavnom jednostavne ravne linije i A-motivi obrubljeni nizovima otisaka (UO1-UO4, UO6-UO7, UO9, UO15) (Velika Mlinska: Iveković 1968, tab. 4. 14, tab. 5. 16) te specifičan ukras kosih linija između nizova otisaka koji se nalazi na ramenu bikoničnih zdjela (UO10). Povremeno dolaze i trokuti (UO23) ili motiv jelove grančice obrubljeni otiscima (UO48) (Sirova Katalena: Marković 1983, T. 3. 8) te ljestvičasti motiv koji se izmjenjuje s nizovima otisaka (UO47).

6. 1. 2. Okolica Koprivnice

U okolini Koprivnice poznato je deset nalazišta lasinjske kulture. Manja arheološka istraživanja, u kojima su lasinjski nalazi prikupljeni iz zatvorenih cjelina, odvijala su se u Peterancu (Cerine III i Vratnec), Ludbreškom Ivancu-Polju I i II, Koprivničkom Ivancu-Zaseku i Vojniku I, a površinski su nalazi prikupljeni u Hlebinama, Virju, Sigetecu⁶⁶ i Koprivničkim Bregima. Ne raspolažemo niti jednim radiokarbonskim datumom iz ovog kraja.

Keramika je uglavnom prijelazne do grube fature, često praškasta na dodir, oker do sivih tonova. Prepoznato je tek nekoliko tipova. Od lonaca uočen je samo tip konkavnog ramena (L3a) (Koprivnički Ivanec-Vojnik I: Marković 1982a, T. 3. 3). Od vrčeva zastupljeni su oni uglatog ramena (V2a) (Ludbreški Ivanec-Polje I: Marković 1983, T. 3. 1; Peteranec-Cerine III: Marković 1986c, T. 1. 9) i manji vrčevi konveksnog ramena (V6d) (Ludbreški Ivanec-Polje I: T. 46. 9; Peteranec-Vratnec II: T. 45. 12). Šalice su zastupljene tipom visokog trbuha i kratkog stožastog ramena s ručkom koja nadvisuje obod (Š1a) (Koprivnički Ivanec-Vojnik I: T. 45. 3-4). Među zdjelama najzastupljenije su one bikoničnog tijela i koničnog trbuha (Z2). Zdjele cilindričnog vrata (Z2a) javljaju se u svih pet inačica (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1979, T. 3. 14; Koprivnički Ivanec-Vojnik I: Marković 1982a, T. 3. 2; Ludbreški Ivanec-Polje I: Marković 1983, T. 2. 1-2, 5-6, 12, 17; Ludbreški Ivanec-Polje II: T. 47. 1, 7; Peteranec-Cerine III: Marković 1986c, T. 2. 3, 5). Osobitost mikroregije predstavljaju podtipovi Z2a4, Z2a5 i Z2b3 sa slabo vidljivim prijelomom ili suženog ramena (Koprivnički Ivanec-Vojnik I: T. 45. 1-2; Ludbreški Ivanec-Polje I: T. 46. 2, Marković 1983, T. 2. 7; Peteranec-Cerine III: T. 45. 9). Relativno se često javljaju i zdjele konveksnog ramena (Z2c) (Koprivnički Ivanec-Vojnik I: Marković 1982a, T. 2. 10; Ludbreški Ivanec-Polje II: T. 47. 2-3), dok zdjele stožastog ramena (Z2b1) nisu toliko učestale (Ludbreški Ivanec-Polje I: T. 46. 3).

Nešto su slabije zastupljene zdjele konkavnog trbuha (Z1a1, Z1b) (Ludbreški Ivanec-Polje I: T. 46. 1, Marković 1983, T. 1. 1; Ludbreški Ivanec-Polje II: T. 47. 5) te one konveksnog trbuha (Z3b, Z3c2, Z3d) (Ludbreški Ivanec-Polje I: T. 46. 5, Marković 1983, T. 2. 3, 16; Peteranec-Vratnec II: Marković 1999, T. 2. 1). Jednako su zastupljene i zdjele otvorenog tipa (Z5a1, Z5b1, Z5c1) (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1979, T. 3. 15; Ludbreški Ivanec-Polje I: T. 46. 6) te zaobljene zdjele (Z8b1, Z8c) (Ludbreški Ivanec-Polje I: Marković 1983, T. 3. 6), dok se one zatvorenog tipa (Z4c) javljaju sporadično (Ludbreški Ivanec-Polje I: Marković 1983, T. 2. 18; Ludbreški Ivanec-Polje II: T. 47. 4).

⁶⁶ Nalazi iz Sigetca nisu pregledani.

Iako su ulomci nogu učestali, jedini prepoznati tip je N3b2 (Peteranec-Cerine III: Marković 1986c, T. 1. 7; Peteranec-Vratnec II: T. 45. 10-11). Posude s izljevom rijetko se javljaju (I2) (Ludbreški Ivanec-Polje II: T. 47. 3). Među žlicama s tuljcem za nasad drška prepoznato je nekoliko tipova (Peteranec-Cerine III: Marković 1986c, T. 2. 6; Sigetec-Mošćanci: Čimin 2016, kat. 14).

Od plastičnih su aplikacija najzastupljenije one jezičaste (A7) koje se mogu naći na većini nalazišta, a povremeno se javljaju dvostruke bradavičaste aplikacije (A3), čepasti (D17) (Peteranec-Cerine III: Marković 1986c, T. 1. 9) i pravokutni dršci (D2) te trokutaste vertikalne aplikacije (A16) (Ludbreški Ivanec-Polje I: Marković 1983, T. 2. 5; Peteranec-Cerine III: Marković 1986c, sl. 4), koje mogu imati i ušice za vješanje (D20) (Ludbreški Ivanec-Polje I: T. 46. 6).

Ukrašavanje urezivanjem i utiskivanjem u okolini je Koprivnice podjednako zastupljeno. Urezani motivi se uglavnom svode na najjednostavnije snopove paralelnih linija (U1-U5, U8) (Ludbreški Ivanec-Polje I: T. 46. 2; Peteranec-Vratnec II: T. 44. 12), a sporadično se javlja motiv jelove grančice (U9). V- (U15) i ljestvičasti motiv (U20, U26) te neorganizirano urezivanje (U27) (Ludbreški Ivanec-Vojnik I: Marković 1982a, T. 21). I kod utisnutih motiva najviše su zastupljeni jednostavni nizovi otisaka (O1-O4, O9). Od inače rjeđe zastupljenih ukrasa može se spomenuti motiv kruga načinjen jednostavnim otiskom (O19) (Ludbreški Ivanec-Polje I: Marković 1983, T. 1. 4) i motiv trokuta izveden otiscima (O14) (Ludbreški Ivanec-Polje II: T. 47. 10). Osobitost predstavljaju bikonične zdjele ukrašene nizovima otisaka ispod ruba i na prijelomu (O6-O7, O22) (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1979, T. 3. 15; Ludbreški Ivanec-Polje I: Marković 1983, T. 2. 12-13; Ludbreški Ivanec-Polje II: T. 47. 5).

U okolini Koprivnice ukrašavanje kombiniranim tehnikama urezivanja i utiskivanja nije osobito zastupljeno. Javljaju se jednostavni ukrasi urezanih linija obrubljenih nizovima otisaka (UO1-UO3, UO6) (Ludbreški Ivanec-Polje I: Marković 1983, T. 3. 1) te ukras ravnih vertikalnih linija između nizova horizontalnih otisaka koji se javlja na ramenu bikoničnih zdjela (UO11). Motiv bodljikave žice (UO27-UO28, UO30, UO34-UO35, UO37, UO47-UO48) poznat je s malog broja nalazišta (Peteranec-Cerine III: T. 44. 6, Marković 1986c, T. 2. 2, 7).

6. 1. 3. Okolica Križevaca

U okolini Križevaca poznato je dvadeset nalazišta lasinjske kulture, a na većini su se odvijala arheološka istraživanja. U sklopu zaštitnih radova vezanih uz izgradnju brzih cesta i autocesta istraženi su Barbarsko I, Haganj, Kapelsko polje, Lubena-Salajci II, Poljana Križevačka I i II te Škrinjari I⁶⁷. Istraživanja manjeg obujma odvijala su se u Beketincu, Bukovju, Kalniku i Karanama, dok su površinski ili slučajni nalazi prikupljeni u Brezovljanima, Buzadovcu (Husarine, Donje Brdarine), Čanjevu, Festincu, Grabrovcu, Lemešu Ravenskom, Majuru i Pavlovcu. S ovog su prostora zasad poznata dva radiokarbonska datuma iz Barbarskog, koja su u rasponu 4318. – 4047. g. pr. Kr. (tab. 5. 1-2). Zasad nisu poznati datumi iz završne faze lasinjske kulture.

Keramika je prijelazne do grube fature s manjom količinom one fino uglačane tamno sive boje. Može biti sive boje u presjeku i oker na površini te jednolično narančaste ili sive boje.

Od lonaca su prepoznati samo oni bikoničnog tijela: konkavnog (L3a) (Karane: sl. 168) ili konveksnog ramena (L3b) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 1. 2, T. 2. 2-3) te visokoga koničnog trbuha i kratkog vrata (L5a) (Beketinec: sl. 113; Haganj: sl. 157). Posebnost predstavljaju lonci stožastog ramena (L4b) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 4. 4), jednostavni lonci zaobljenog tijela (Z8b) (Beketinec: Korošec 1962, T. 13. 4), lonci uskoga konkavnog vrata (L9a) (Beketinec: Korošec 1962, T. 18. 2, Homen 1990, sl. 2. 1) te oni uskoga i kratkoga cilindričnog vrata (L9b) (Beketinec: Homen 1990, sl. 5. 8), koji su prisutni samo u okolini Križevaca.

U velikoj su mjeri zastupljeni vrčevi, šalice i čaše. Među vrčevima najčešće se javljaju oni bikonični konkavnog ramena (V5b) (Beketinec: Korošec 1962, T. 9. 1), a povremeno i oni izduženog tijela (V3a, V5a) (Beketinec: Okroša Rožić 2004, T. 15. 2, T. 16. 1) te vrčevi visokog trbuha i izuzetno kratkog vrata (V4a). Česte su šalice niskog trbuha i dugoga konkavnog ramena (Š2a) (Beketinec i Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 12. 1-3, T. 19. 1; Lubena-Salajci II: Lapić 2016a, sl. 13), a isti se oblik javlja i bez ručke, dakle u verziji čaše (Č2d) (Beketinec: sl. 113, Okroša Rožić 2004, T. 16. 2-3). Slabije su zastupljene šalice konveksnog ramena s vratom (Š4a) (Beketinec: Okroša Rožić 2004, T. 13. 1), blagog prijeloma i konveksnog ramena (Š2b) (Kalnik: Okroša Rožić 2004, T. 14. 2), visokoga koničnog trbuha i kratkog ramena (Š1a, Š1b) (Brezovljani: Okroša Rožić 2004, T. 14. 1; Haganj: Jakovljević 2012b, 272) te uglatog ramena

⁶⁷ Nalazi iz Kapelskog polja, Salajaca, Poljane Križevačke I i II te Škrinjara nisu pregledani.

(Š3a) (Beketinec: Homen 1990, sl. 6. 3), kao i čaše debelih stijenki malih dimenzija (Č6a) (Beketinec: Korošec 1962, T. 17. 5).

Što se zdjela tiče, osobitost regije predstavljaju one bikonične kojima se prijelom s unutarnje strane gotovo i ne vidi (Z1a2, Z2a4, Z2b3), koje se mogu naći na gotovo svim nalazištima, a posebno često u Beketincu i Bukovju (Beketinec: Dimitrijević 1961, T. XI. 67, Okroša Rožić 2004, T. 2. 1, T. 23. 1; Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 3. 2, T. 5. 3-4, T. 6. 1; Kalnik: Okroša Rožić 2004, T. 2. 3; Haganj: sl. 157; Lubena Salajci: Lapić 2016a, sl. 29; Pavlovec: Korošec 1962, T. 11. 1, 7). Na gotovo svakom nalazištu javljaju se zdjele cilindričnog ramena (Z1a1, Z2a1, Z2a2) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 2. 5; Beketinec: Homen 1990, sl. 2. 6, Okroša Rožić 2004, T. 1. 3, T. 2. 2; Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 1. 4). Relativno su česte i zdjele konkavnog trbuha i konkavnog ramena (Z1c) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 3. 7; Beketinec: Korošec 1962, T. 5. 4, Homen 1990, sl. 4. 3, sl. 6. 7, Okroša Rožić 2004, T. 7. 1-2; Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 7. 3; Grabrovec: Okroša Rožić 2004, T. 6. 2) te one stožastog ramena zadebljanog prijeloma (Z2b2) (Pavlovec: Korošec 1962, T. 6. 9). Nešto su slabije zastupljene zdjele konveksnog ramena (Z1b, Z2c) (Beketinec: Homen 1990, sl. 5. 1, Okroša Rožić 2004, T. 4. 1; Karane: sl. 168). Sporadično se javljaju zdjele konveksnog trbuha i kratkoga cilindričnog ramena (Z3c2) (Festinec: Okroša-Rožić 2004, T. 1. 5), zdjele zatvorenog (Z4a, Z4d) (Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 28. 2; Karane: sl. 168) i otvorenog tipa (Z5c) (Beketinec: Korošec 1962, T. 4. 6, Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 3. 4; Pavlovec: Korošec 1962, T. 4. 6) te konične zdjele (Z6a1, Z6c3) (Barbarsko: Balen, Drnić 2014, T. 3. 8; Bukovje: sl. 121). Osobitost predstavlja konična zdjela s trokutastom istakom (Z6b) pronađena u Beketincu (Homen 1990, sl. 2. 5). Zaobljene se zdjele (Z8) javljaju na gotovo svim nalazištima (Beketinec: Korošec 1962, T. 14. 2, Okroša Rožić 2004, T. 9. 2, T. 25. 4; Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 3. 1, T. 8. 1-3; Pavlovec: Korošec 1962, T. 7. 2). Sporadično nalazimo zdjele tipa Z7, Z9 i Z10a (Barbarsko: Balen, Drnić 2014, T. 3. 9, Beketinec: Korošec 1962, T. 6. 8; Pavlovec: sl. 205, Korošec 1962, T. 5. 8).

Prepoznati su različiti tipovi nogu posuda (N2a, N2b, N2c2, N3a, N3c) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 4. 2; Beketinec: Korošec 1962, T. 8. 2, Homen 1990, sl. 4. 5, Okroša Rožić 2004, T. 10. 1; Bukovje: sl. 124, Homen 1990, sl. 8. 8; Grabrovec: Homen 1990, sl. 7. 1; Haganj: sl. 157; Lubena-Salajci: Lapić 2016a, sl. 14; Pavlovec: Korošec 1962, T. 9. 3), među kojima valja izdvojiti punu nogu (N5) iz Salajaca (Lapić 2016a, sl. 29). Posude s izljevom (I1) (Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 28. 2) i horizontalne ručke (R5) (Bukovje: sl. 121) rijetko se nalaze, kao i cjedila (Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 29. 2; Škrinjari: Lapić 2016b, sl. 34). Poklopci su pronađeni u manjem broju (Beketinec: Korošec 1962, T. 10. 11-12; Bukovje: sl.

124, Okroša Rožić 2004, T. 25. 3). Među njima možemo izdvojiti konični poklopac sa zoomorfnom protomom (P3a) (Karane: sl. 168) i diskoidni poklopac sa zoomorfnom ručkom (P1b: R6b) (Škrinjari: Lapić 2016b, sl. 33). Zanimljiv je nalaz konične posude debelih stijjenki, koja je možda služila kao mužar (Beketinec: sl. 113).

Među žlicama s tuljcem za nasad drška prepoznato je nekoliko tipova (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 5. 4-5, 7; Beketinec: Korošec 1962, T. 16. 3; Bukovje: Homen 1990, sl. 4. 1-2; Kapelsko polje: Martinov 2012b, sl. 24; Karane: sl. 172; Lubena-Salajci: Lapić 2016a, sl. 19).

Osobitost predstavljaju i bikonične bočice s ušicama za vješanje (B1a) (Beketinec: Okroša Rožić 2004, T. 27. 2, 4, T. 27A. 2; Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 27. 3, T. 27A. 1) i pintadera (PI1) (Beketinec: sl. 113).

Plastične aplikacije i dršci ne javljaju se na velikom broju nalazišta, a bogatstvom plastičnog ukrašavanja ističe se Beketinec, gdje su zastupljeni gotovo svi izdvojeni motivi (A2-A7, A9-A14). Često se nalaze jednostavne bradavičaste (A1-A3) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 8. 13; Beketinec: Homen 1990, T. 5. 2, Okroša Rožić 2004, T. 32. 2; Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 6. 1; Lubena-Salajci II: Lapić 2016a, sl. 14; Majur: Tkalčec et al. 2007, T. 1. 2, 4) i jezičaste aplikacije (A7). Nešto su rjeđe plosnate (A4-A6) (Beketinec: Okroša Rožić 2004, T. 2. 2) i trokutaste vertikalne aplikacije (A16) (Pavlovec: Korošec 1962, T. 7. 2). U Beketincu se javlja velik broj različitih plastičnih aplikacija (A10-A14) (Korošec 1962, T. 18. 2; Okroša Rožić 2004, T. 32. 5; Homen 1990, sl. 2. 1-2, sl. 5. 4). Povremeno se nalaze i dodatno ukrašene plastične aplikacije (AO2, AO4, AU1) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 1. 1, T. 3. 5, 6; Beketinec: Homen 1990, sl. 5. 7). Jednostavni (D1) (Haganj: sl. 157), vertikalni (D5-D7) (Beketinec: Korošec 1962, T. 4. 2, T. 5. 4; Homen 1990, sl. 4. 3, sl. 8. 3; Okroša Rožić 2004, T. 7. 1) i čepasti dršci (D17) javljaju se sporadično.

Okolica Križevaca odlikuje se bogatstvom ukrasnih tehnika i motiva. Urezivanje, utiskivanje te kombinacija ovih dviju tehnika podjednako su zastupljeni. Bogatstvom ukrasa posebno se ističu Beketinec i Barbarsko.

Od urezanih su ukrasa zastupljene jednostavne paralelne linije, motiv jelove grančice i A-motiv (U1-U3, U5-U8, U14-U17) (Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 5. 3; Karane: sl. 168). Povremeno se javlja i trokut, motiv križa ili X-motiv (U18, U19, U30, U32, UO31) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 1. 5, T. 2. 4; Beketinec: Korošec 1962, T. 6. 1, T. 11. 4, Homen 1990, sl. 7. 4, Marković 1983, T. 4. 4; Bukovje: sl. 30; Grabrovec: Okroša Rožić 2004, T. 6. 2; Karane: sl. 168). Ljestvičasti motivi (U20 – U22, U24, U25) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 1. 2,

T. 2. 3) i urezane girlande (U32) (Škrinjari: Lapić 2016b, sl. 25) nisu učestali. Nedostaju cik-cak motiv i šrafirane krivolinijske trake.

Utisnuti su ukrasi prisutni na gotovo svakom nalazištu. U najvećem se broju radi o jednostavnim nizovima otisaka (O1 – O5, O9, O11, O12) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 3. 8; Beketinec: Korošec 1962, T. 6. 8; Karane: sl. 168), a javljaju se i V-, X- i motivi trokuta (O13, O15, O16) (Lubena-Salajci: Lapić 2016a, sl. 15-16). Učestale su bikonične zdjele s nizovima otisaka ispod ruba i na prijelomu, u nekoliko ukrasnih kombinacija (O6, O7, O22, O23, UO10, UO11) (Beketinec: Korošec 1962, T. 4. 6, Homen 1990, sl. 6. 7, Okroša Rožić 2004, T. 2. 1, T. 23. 1; Bukovje: Okroša Rožić 2004, T. 3. 2; Festinec: Okroša-Rožić 2004, T. 1. 5; Haganj: sl. 157; Kalnik: Okroša Rožić 2004, T. 2. 3; Lubena-Salajci: Lapić 2016a, sl. 18; Pavlovec: Korošec 1962, T. 4. 6, T. 5. 8, T. 11. 1, 7). Posebnost predstavlja motiv kruga izveden na nekoliko načina (O18-O20) (Beketinec: Homen 1990, sl. 6. 4; Bukovje: Homen 1990, sl. 7. 3, sl. 8. 1, 5; Pavlovec: Korošec 1962, T. 6. 9; Škrinjari I: Lapić 2016b, sl. 25).

Ukrasi izvedeni kombinacijom urezanih linija obrubljenih nizovima otisaka javljaju se u širokoj paleti motiva (UO1-UO7, UO16, UO23-UO25, UO42, UO44, UO47) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 1. 5; Beketinec: sl. 113, Dimitrijević 1961, T. XI. 67, Okroša Rožić 2004, T. 2. 1, T. 27. 2, 4, T. 27A. 2, Korošec 1962, T. 5. 4, Homen 1990, sl. 2. 5; Bukovje Križevačko: sl. 121; Karane: sl. 167; Lubena-Salajci: Lapić 2016a, sl. 14-15, sl. 17-18), od kojih su neki prisutni samo u toj regiji (UO19, UO20, UO25) (Beketinec: Homen 1990, sl. 6. 3; Brezovljani: Okroša Rožić 2004, T. 14. 1; Bukovje Križevačko: sl. 121). Razigranost ukrasa posebno se može opaziti u omiljenom ukrašavanju posuđa - motivu bodljikave žice, koji može tvoriti razne ukrase samostalno (UO26-UO32) ili u kombinaciji s urezanim linijama (UO33-UO43) (Barbarsko I: Balen, Drnić 2014, T. 1. 4, 7, 2. 2; Beketinec: sl. 113, Korošec 1962, T. 5. 3, T. 6. 7, T. 9. 1, T. 10. 7, T. 11. 5, Homen 1990, sl. 4. 5, sl. 6. 2, 4, 6, 9, Okroša Rožić 2004, T. 1, 3, T. 2. 1, T. 23. 1; Bukovje: sl. 121, Homen 1990, sl. 6. 10, sl. 7. 3, 5, 7, 8, 10, sl. 8. 1, 8, Okroša Rožić 2004, T. 12. 2; Grabrovec: Homen 1990, sl. 7. 1; Lubena-Salajci: Lapić 2016a, sl. 16-18; Pavlovec: sl. 199, Korošec 1962, T. 5. 1, T. 6. 3, T. 9. 2-3, T. 11. 1; Škrinjari: Lapić 2016b, sl. 23 - 26).

Na velikom je broju nalazišta prikupljena i keramika na kojoj su u gore opisanim, mehanički izvedenim motivima, ostali sačuvani tragovi inkrustacije.

6. 1. 4. Okolica Varaždina

U okolini Varaždina poznato je sedam nalazišta lasinjske kulture. U više su se navrata arheološka istraživanja odvijala na Brezju, s kojeg potječe veća količina nalaza. Manji broj nepokretnih nalaza poznat je iz Cerja Tužnog, Cerja Novog, Varaždinskih Toplica-Gromača, Blizne i Cukavca, a površinski su nalazi prikupljeni u Zbelavi. Za ovaj kraj raspoložemo s pet radiokarbonskih datuma. Oni iz Blizne i Gromača sežu u početak lasinjske kulture: naselje u Blizni egzistiralo je u razdoblju između 4322. i 4172. g. pr. Kr. (tab. 5. 7), a ono u Toplicama između 4334. i 4263. g. pr. Kr. (tab. 5. 29). Na njih se nadovezuju tri ujednačena datuma iz Brezja, koja su u rasponu od 4257. do 4042. g. pr. Kr. (tab. 5. 3-5). Zasad nisu poznati datumi iz završne faze lasinjske kulture.

Keramika je uglavnom prijelazne i grube fature, a može biti i fine fature i uglačane crvene ili crne površine. Većina je ipak siva u presjeku i oker na površini ili jednobojna oker do narančastih ili sivih tonova. Ponekad je praškasta na dodir.

Od lonaca su prepoznati oni cilindričnog vrata (L1a, L1b) (Brezje: sl. 118), lonci konveksnog ramena (L3b) (Brezje: Tomičić 1968, T. LXXXIII. 3), visokoga koničnog trbuha (L5a) te lonci jednostavnoga zaobljenog tijela (L8b). Vrčevi su zastupljeni s nekoliko tipova: oni uglatog (V2a) (Cerje Tužno: Šimek 1977, T. XV. 2) ili konkavnog ramena (V5a, V5b) (Brezje: sl. 118; Cerje Tužno: sl. 127; Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 2. 2) te vrčevi manjih dimenzija (V6b, V6c) (Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 1. 4). Šalice i čaše relativno su dobro zastupljene, a pronađene su u Cerju Novom i Tužnom te Brezju. Zastupljene su šalice visokog trbuha i kratkoga stožastog ili konkavnog ramena (Š1a, Š1b) (Brezje: sl. 118, Tomičić 1968, T. LXXXIII. 4), one niskog trbuha i dugoga konkavnog ramena (Š2a) (Cerje Tužno: sl. 127), blagog prijeloma i konkavnog ramena (Š2b), konveksnog ramena i vrata (Š4a) te čaše jednostavnoga konkavnog tijela (Č7a).

Od zdjela su najučestalije one bikonične konveksnog (Z1b, Z2c) (Varaždinske Toplice-Gromače II: Bekić 2006a, T. 1. 2) ili cilindričnog (Z1a1, Z2a) (Brezje: Tomičić 1969, T. XI. 1-2; Cerje Tužno: Tomičić 1969b, T. XII. 1; Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 3. 4, T. 5. 10) ramena koje se mogu naći na svim nalazištima. Osobitost predstavljaju zdjele prijeloma slabo vidljivog s unutarnje strane (Z1a2, Z2a4, Z2b3) (Brezje: sl. 118; Cerje Tužno: sl. 127) koje se također javljaju na svim nalazištima. Slabije su zastupljene zdjele konkavnog trbuha i ramena (Z1c) (Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 2. 3). Zdjele stožastog ramena (Z2b) i one duboke zaobljenog tijela (Z8b2) te konične (Z6) nalazimo u Brezju i Blizni (Bekić 2006b, T. 3. 1, T. 4. 1, T. 5. 9). Iz Cerja Tužnog (sl. 127) poznate su nam zdjele konveksnog ramena (Z2d),

zatvorenog tipa (Z4b) i konične s istakom na ramenu (Z6b). Zdjele otvorenog tipa (Z5a2, Z5c2) poznate su samo iz Blizne (Bekić 2006b, T. 3. 3, 5).

Prepoznate su visoke i niske šuplje noge (N2c1, N3b1, N3d) (Cerje Tužno: Šimek 1977, T. XVI. 1; Varaždinske Toplice-Gromače: Bekić 2006a, T. 1. 12). Posude s izljevom pronađene su u Cerju Novom/Brezju (I3) i Cerju Tužnom (I2). Pronađeno je i nekoliko poklopaca s ručkom (Cerje Tužno-Krč: Šimek 1977, T. XV. 1).

Bočice se javljaju u nekoliko različitih tipova. Osim uobičajenih bikoničnih bočica s ušicama za vješanje (B1a) iz Cerja Tužnog (Vuković 1954, sl. 10) i Brezja (sl. 118), u Brezju su prisutne i male bočice nešto šireg otvora (B3a, B3b) (sl. 118). Iz Cerja dolazi i žlica s punim drškom sa životinjskom protomom (sl. 127), a žlice s tuljcem za nasad drška javljaju se u nekoliko tipova (Cerje Tužno: Tomičić 1969b, T. XII. 3; Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 3. 2).

Keramika varaždinskog kraja ne odlikuje se bogatstvom ukrasnih motiva. Povremeno se mogu naći pravokutni (D2) (Zbelava: sl. 235) ili veoma stilizirani zoomorfni dršci (D18). Zdjele u pravilu nose jezičaste aplikacije (A7), a mogu se naći i druge zaobljene ili plosnate aplikacije (A2-A4, A6, A8) (Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 1. 1), te trokutaste vertikalne aplikacije na rubu (A16, D20) (Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 4. 1).

Urezivanje nije osobito zastupljeno, a uglavnom se svodi na jednostavne paralelne linije (U2, U3, U5 – U7) te motiv trokuta (U18, U19), girlande (U31) i ljestvičasti motiv (U24, U25). (Brezje: sl. 118; Cerje Tužno: sl. 127; Zbelava: sl. 235)

Utisnuti su motivi svedeni na jednostavne nizove otisaka (O2-O4), ali kako se zasad čini nedostaje otiskivanje ruba posuda. Učestalo je ukrašavanje bikoničnih zdjela nizovima otisaka ispod ruba i na prijelomu (O6, O22) te ukrasi kosih ili ravnih linija između vertikalnih nizova otisaka smješteni na ramenu bikoničnih zdjela (UO10, UO11) (Brezje: sl. 118; Cerje Tužno: sl. 127; Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 2. 8; Zbelava: sl. 235), što varaždinski kraj spaja s koprivničko-križevačkim.

U okolini Varaždina većinom su zastupljeni jednostavni urezani ukrasi obrubljeni nizovima otisaka (UO1, UO2, UO4-UO6) (Cerje Tužno: sl. 127; Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 2. 3). Prisutan je i urezani A-motiv s nizom otisaka iznad njega (UO15) (Cerje Tužno: Šimek 1977, T. XV. 2). Motiv bodljikave žice javlja se samostalno (UO27-UO29, UO51) i u kombinaciji s urezanim linijama (UO33-UO35, UO37-UO39), a nije posebno učestao niti na jednom nalazištu (Brezje: sl. 118; Cerje Tužno: sl. 127; Jakopovec-Blizna: Bekić 2006b, T. 2. 2; Zbelava: sl. 235).

6. 1. 5. Međimurje

Iz Međimurja je poznato tek pet nalazišta. U Donjem Pustakovcu i Staroj Vesi pronađen je manji broj pokretnih nalaza, dok je u Črečanu tijekom sustavnih istraživanja prikupljena veća količina nalaza i šesnaest radiokarbonskih datuma koji su u rasponu od 4450. do 3940. g. pr. Kr. (tab. 5. 10-25). Slučajni su nalazi prikupljeni u Mačkovcu i Domašincu.

Keramika je uglavnom prijelazne do grube fature, u kojoj ipak uglavnom nema većih primjesa, a može biti praškasta na dodir. Može biti siva u presjeku i oker do smeđa na površini ili jednoboja oker ili siva. Manja količina je izuzetno fine fature i uglačane crvene ili crne površine.

Iz Međimurja je poznato mnoštvo različitih tipova lonaca, a najzastupljeniji su oni konkavnog (L3a) (Črečan: T. 15. 1, 4, T. 16. 1, T. 32. 6-7, T. 40. 4, T. 42. 3, 5) ili konveksnog (L3b) (Brezje: Tomičić 1968, T. LXXXIII. 3; Črečan: T. 13. 1, T. 16. 2, T. 18. 11, T. 19. 12, T. 38. 1-2, T. 40. 1, 5, T. 44. 2) ramena te lonci visokog koničnog ili konkavnog trbuha (L5) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 1. 1, 4; Črečan: T. 25. 1, T. 36. 6, 8, T. 44. 1; Mačkovec-Balogovec: sl. 190). Slabije su zastupljeni bikonični lonci niskog trbuha konkavnog ili stožastog ramena (L4a, L4c) (Črečan: T. 14. 5, T. 17. 2, T. 19. 15, T. 32. 2, T. 40. 2), blago bikonični lonci cilindričnog vrata (L1a) (Črečan: T. 42. 1), lonci koničnog vrata (L2a) (Črečan: T. 16. 3, T. 17. 1, T. 19. 13-14), oni zaobljenog tijela (L7) (Črečan: T. 13. 2, T. 15. 3, 5, T. 37. 1; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 2. 2, 4) ili jednostavnog obrisa (L8) (Črečan: T. 23. 1, T. 24. 6) te uskoga konkavnog vrata (L9a) (Črečan: T. 33. 3, T. 37. 3).

Među vrčevima najzastupljeniji su oni konkavnog ramena (V5) (Črečan: T. 23. 3, T. 28. 1, T. 29. 7, T. 32. 1, 34. 1, T. 38. 3, T. 44. 3) i vrčevi zaobljenog tijela (V7a) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 2. 4; Črečan: T. 17. 3, T. 25. 2, T. 26. 10, T. 27. 1). Javljaju se bikonični vrčevi visokoga koničnog trbuha i kratkoga konkavnog vrata (V4a) (Črečan: T. 30. 8) te vrčevi malih dimenzija (V6a, V6b) (Črečan: T. 23. 4, T. 34. 3, T. 37. 2).

U Črečanu su izuzetno česte šalice i čaše različitih tipova. Najzastupljenije su one visokog trbuha i kratkoga stožastog ili konkavnog ramena (Š1a, Š1b) (Črečan: sl. 140, T. 14. 20, T. 23. 5-6, T. 34. 4-5, T. 36. 3-4, T. 37. 4, T. 38. 6, T. 40. 8-9; Mačkovec-Balogovec: sl. 186), koje se javljaju i u Mačkovcu. Zastupljene su i blago bikonične šalice konkavnog ramena (Š2b) (Črečan: T. 27. 2) te one konkavnog trbuha i stožastog ramena (Š4b) (Črečan: T. 13. 9), kao i čaše niskog trbuha i dugoga konkavnog ramena (Č2d). Ostali su oblici čaša osobitost Črečana, jer nisu zabilježene u drugim dijelovima središnje i gorske Hrvatske: čaše visokoga koničnog trbuha i kratkog ramena (Č1a) (Črečan: T. 31. 9), čaše visokog trbuha i stožastog

ramena (Č4a, Č4b) (Črečan: T. 19. 1: T. 38. 7-8, T. 41. 1-2), te čaše blago zaobljenog tijela (Č5a) (Črečan: T. 23. 2).

U Međimurju, prije svega Črečanu, zastupljeni su gotovo svi tipovi zdjela. Najučestalije su one bikonične koničnog trbuha i cilindričnog, stožastog i konveksnog ramena (Z2a, Z2b, Z2c) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 1. 5, T. 2. 6-7, 9, T. 3. 1; Črečan: T. 13. 3-5, T. 14. 1-2, 9, T. 16. 4-5, 8-9, T. 17. 8-12, T. 18. 2, 12-14, T. 20. 1-2, 5, T. 21. 1, 4, T. 24. 2-5, T. 25. 6, 9, 11, T. 26. 8, T. 27. 5, 7-8, 11, T. 28. 4, 7, T. 29. 2, 8-9, T. 30. 3, T. 31. 3, T. 35. 4, T. 39. 1, 3-5, T. 43. 1, T. 44. 8, T. 30. 5, T. 35. 5; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 1. 9, T. 3. 8-9) koje se javljaju u svim inačicama. Dosta su česte i zdjele konkavnog trbuha i konveksnog ramena (Z1b) (Črečan: T. 16. 12, T. 28. 6, T. 29. 3, T. 31. 1, T. 37. 5, T. 39. 6, T. 44. 9) te polukuglaste (Z8a, Z8b) (Črečan: T. 14. 12, T. 18. 1, 3, T. 21. 2, T. 26. 1, 12, T. 27. 12, T. 30. 2, T. 35. 7-8, T. 38. 9, T. 41. 4, 6, T. 44. 7; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 1. 8) i kuglaste zdjele (Z8c) (Črečan: T. 14. 4, T. 16. 10, T. 25. 13, T. 27. 3, T. 28. 1-2, T. 43. 3). Rjeđe nalazimo bikonične zdjele konveksnog trbuha i cilindričnog ili stožastog ramena (Z1a1, Z1d) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 1. 5, T. 2. 6; Črečan: T. 16. 6, T. 17. 4-6, T. 22. 1-3, 7, T. 24. 1, T. 25. 3; Mačkovec-Balogovec: sl. 186) te one zatvorenog tipa (Z4b, Z4c, Z4d) (Črečan: T. 13. 8, 10, T. 35. 3, 9, T. 36. 8, T. 43. 5; Mačkovec-Balogovec: sl. 186; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 3. 4), kao i konične zdjele (Z6) (Črečan: T. 15. 10, T. 25. 12, T. 31. 7, T. 39. 8, T. 41. 5, T. 43. 2, 4). Zastupljene su i zdjele slabo vidljivog prijeloma (Z2a4, Z2b3) (Črečan: T. 20. 3, 6-7, T. 25. 4, T. 31. 5-6, T. 35. 6, T. 39. 2, 7). Sporadično su prisutne i bikonične zdjele konkavnog ramena (Z2d) (Črečan: T. 14. 8, T. 23. 7), zdjele konveksnog trbuha (Z3c) (Črečan: T. 20. 8, T. 26. 8), one otvorenog tipa (Z5a, Z5b2, Z5c) (Črečan: T. 13. 11-12, T. 14. 10-11, T. 16. 13; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 1. 14) te one zadebljanog ruba usta (Z10d) (Črečan: T. 27. 4).

Od ostalih oblika možemo spomenuti cjedila (C1, C2) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 4. 2; Črečan: T. 18. 7, T. 19. 7, T. 33. 4, T. 41. 7), poklopce (P1) (Črečan: T. 14. 19, T. 17. 7, T. 19. 11, T. 22. 8, T. 26. 4, T. 27. 13, T. 28. 9-10, T. 43. 6; Mačkovec-Balogovec: sl. 186; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 2. 6) i žlice s tuljcem za nasad drška različitih tipova (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 1. 2, T. 4. 4; Črečan: T. 17. 7, T. 19. 10-11, T. 22. 4-6, T. 23. 9, T. 26. 5-6, T. 27. 9, T. 28. 10, T. 29. 4; Mačkovec-Balogovec: sl. 186; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 2. 8-10). Osobitost predstavljaju ulomci triju statueta (S2, S3, S5) sa Črečana (sl. 140, T. 25. 5).

Pronađeni su različiti tipovi visokih i niskih šupljih nogu (N1a, N2a, N2c2, N3d) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 3. 1; Črečan: T. 14. 18, T. 19. 5, T. 34. 7-8, T.

41. 3, 44. 6; Mačkovec-Balogovec: sl. 186) te posuda na prstenastoj nozi (N4) (Črečan: T. 24. 1). Prikupljeno je i nekoliko posuda s horizontalnim ručkama (Črečan: T. 33. 1, T. 36. 6, 8).

Plastično je ukrašavanje najzastupljenije u Međimurju. Prisutni su horizontalni i vertikalni dršci (D1, D4-D5) (Črečan: T. 15. 5, T. 25. 3, T. 40. 3), aplikacije i dršci na rubu posude (D7, A15) (Črečan: T. 18. 6, T. 32. 4; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 3. 4), čepasti dršci (D17) (Črečan: T. 29. 6, T. 38. 5), horizontalno i vertikalno probušeni dršci (D11, D14) (Črečan: T. 14. 5, T. 17. 2, T. 23. 7, T. 32. 2, T. 40. 2), plastične aplikacije i vertikalna rebra (A1-A3, A5, A6, A8, A9) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 3. 1; Črečan: T. 13. 2, T. 15. 3, T. 17. 6, T. 20. 9; T. 25. 4, 7, 9; T. 26. 1, 12; T. 28. 6, 7, 11, T. 30. 3, T. 32. 5, T. 38. 9 id.; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 3. 9), a bikonične zdjele uglavnom nose jezičaste aplikacije na prijelomu (A7). Prisutne su i plastične aplikacije dodatno ukrašene utiskivanjem (AO2, AO4) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 2. 11; Črečan: T. 23. 1).

Urezani su motivi rijetkost u međimurskoj keramografiji lasinjske kulture i svode se na jednostavne snopove linija (U2-U3, U5, U6) (Črečan: T. 14. 13, 15, T. 17. 10; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 3. 3) uz povremeni V- ili motiv naizmjenice postavljenih trokuta (U15, U19) (Črečan: T. 14. 14, 16, T. 25. 5). Veoma je zastupljeno utiskivanje, najčešće jednostavnih nizova otisaka (O1-O4, O9-O12, O17) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 2. 7; Črečan: sl. 140, T. 16. 5, T. 19. 2, T. 29. 5, T. 31. 12-13, T. 40. 1, T. 42. 4; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 3. 3), a zastupljen je i trokut načinjen otiscima (O13) (Črečan: T. 30. 8). Često se mogu naći i bikonične zdjele s nizovima otisaka ispod ruba i na prijelomu (O6, O22-O23, UO10) (Črečan: T. 13. 3, T. 14. 12, T. 15. 2, 6, T. 20. 3, T. 26. 8, T. 27. 4).

Kombinacija urezivanja i utiskivanja nije osobito zastupljena. U Črečanu se javljaju jednostavni ukrasi u kombinaciji urezanih linija i nizova otisaka (UO1-UO6, UO8) (Cerje Tužno-Krč: Vuković 1954, sl. 10-12; Črečan: sl. 140, T. 14. 6, T. 19. 8, T. 27. 2, T. 31. 2, T. 43. 8, T. 44. 5). Zastupljeni su i motivi izvedeni u bodljikavoj žici (UO27, UO28), ponekad u kombinaciji s urezanim linijama (UO33-UO34, UO37, UO42) (Čakovec-Gornji Pustakovec: Bekić 2006c, T. 2. 7; Črečan: sl. 140; T. 13. 3, 7, T. 14. 18, T. 18. 10, T. 19. 5, T. 26. 7; Nedelišće-Stara Ves: Bekić 2006d, T. 1. 1, T. 3. 10). Zasad se ukrasi s bodljikavom žicom ne javljaju u najstarije datiranim zapunama već u razdoblju između 4227. i 3990. g. pr. Kr. (tab. 5. 11, 15).

Dio mehanički izvedenih ukrasa imao je sačuvanu inkrustaciju, a pronađena je i manja količina keramike s crvenom prevlakom.

6. 1. 6. Moslavina

S prostora Moslavine poznato je tek šest nalazišta. Zaštitna su se istraživanja odvijala u Piljenicama⁶⁸, a manja sondažna u Donjoj Paklenici i Voloderskim bregima. Površinski su nalazi prikupljeni iz Čaira, Gornje Gračenice i Popovače. Kako je poznato tek nekoliko nalaza, ne mogu se donositi mjerodavni zaključci vezani uz keramografiju lasinjske kulture.

Keramika je uglavnom dobre fature, narančaste ili crne boje. Potonja može biti fina i uglačana.

Od oblika su prepoznate samo bikonične zdjele tipa Z1b i Z2b1 (Marković 1982b, T. 2.7-8) te zdjele otvorenog tipa (Z5a1) (Gornja Gračenica-Čretes: Dimitrijević 1961, T. XII. 76).

Od plastičnih su ukrasa zastupljene jezičaste aplikacije (A7). Od urezanih se motiva javljaju jelova grančica i cik-cak (U11-U13) te ljestvičasti motiv (U20, U22). Utiskivanje je izvedeno jednostavnim nizovima otisaka (O2-O3, O9), a prisutne su i bikonične zdjele ukrašene nizovima otisaka ispod ruba i na prijelomu (O6-O7) (Voloderski bregi: Marković 1982b, T. 2. 8) i V-motiv (O15). Ukrašavanje izvedeno urezanim linijama obrubljenima nizovima otisaka svodi se na najjednostavnije oblike (UO1-UO2, UO24) (Gornja Gračenica-Čretes: Dimitrijević 1961, T. XII. 75; Voloderski bregi: Bobovec 2013, 25). Motiv bodljikave žice (UO32, UO41) je rjeđe zastupljen (Gornja Gračenica-Čretes: Dimitrijević 1961, T. XII. 75; Piljenice-Grede II: Nodilo 2013, 354).

6. 1. 7. Turopolje i Vukomeričke gorice

S prostora Turopolja poznato je šest nalazišta, a na čak pola od njih odvijala su se velika zaštitna istraživanja: u Šepkovčici te Kobiliću I i II⁶⁹. Manja je količina lasinjskih nalaza poznata iz Novog i Starog Čiča te Šćitarjeva. U Vukomeričkim Goricama istraživano je samo nalazište u Dubrancu. Radiokarbonski datum poznat je iz Kobilića I, a pripada razdoblju između 4046. i 3985. g. pr. Kr. (tab. 5. 8).

Iako je pregledana manja količina nalaza, može se zaključiti kako je keramika uglavnom slabije pečena i praškasta na dodir, siva u presjeku i oker ili siva na površini ili potpuno narančasta. Većina je keramike rađena s manjom količinom primjesa iako je na nekim ulomcima zamijećeno više primjesa kalcita.

⁶⁸ Nalazi iz Piljenica-Greda II nisu pregledani.

⁶⁹ Nalazi iz Kobilića I i II nisu pregledani.

Među loncima zastupljeni su oni konkavnog (L3a) (Dubranec: Balen 1998, T. 6. 1) ili konveksnog ramena (L3b), lonci konveksnog trbuha i stožastog ramena (L3c) (Dubranec: Balen 1998, T. 2. 3), lonci uskog otvora (L4) (Dubranec: Balen 1998, T. 4. 2) te oni zaobljenog tijela (L7a, L8b) (Dubranec: Balen 1998, T. 1. 5, T. 7. 3, 5, T. 8. 4), a među vrčevima bogato ukrašeni konveksnog ramena (V1a) (Šepkovčica: sl. 214) ili zaobljenog tijela (V7a). Od šalica su zastupljene one kratkog konkavnog ramena (Š1b, Š2b) (Balen 1998, T. 2.2), a od čaša one niskog trbuha i dugoga stožastog ramena (Č2c) (Balen 1998, T. 3. 1). Iako su zdjele prepoznate na samo tri nalazišta, uočena je razlika u zastupljenosti tipova između Dubranca te Šepkovčice i Kobilića. U Dubrancu je zastupljen velik broj različitih tipova: bikonične (Z1b, Z2a, Z3c2, Z3d i Z5c1) (Balen 1998, T. 1. 6, T. 2. 4, T. 4. 7, T. 5. 4, T. 6. 2, T. 7. 1, T. 8. 1), konične (Z6a2) (Balen 1998, T. 1. 1), S-profilirane (Z7) (Balen 1998, T. 3. 2) i zaobljene (Z8a, Z8c) (Balen 1998, T. 1. 2, T. 6. 3, T. 7. 2, 4) zdjele. U Šepkovčici i Kobiliću I, naprotiv, najzastupljenije su zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c1) (Kobilić I: Žlender 2014, T. V. sl. 21, T. VIII. sl. 37; Šepkovčica: sl. 214), dok se one cilindričnog (Z2a2) i stožastog (Z2b2) ramena te zatvorenog tipa (Z4d) (Žlender 2014, T. II. sl. 5) javljaju sporadično. Pronađene su visoke šuplje (N2b) (Kobilić I: Žlender 2014, T. II. sl. 4), prstenasta noga (N4) (Kobilić I: Žlender 2014, T. IV. sl. 16) te poklopci s ručkom (P1b) (Šepkovčica: sl. 214). Osobitost predstavlja trokutasta posuda s ušicama za vješanje (PN1) iz Dubranca (Balen 1998, T. 4. 1). Žlice su zastupljene s nekoliko tipova (Dubranec: Balen 1998, T. 1. 8; Šćitarjevo: sl. 212; Šepkovčica: sl. 214).

Na ovom su prostoru od plastičnih ukrasa prisutni nosoliki dršci (D4) (Dubranec: Balen 1998, T. 4. 2, T. 7. 1), horizontalni dršci na rubu (D7) te horizontalno i vertikalno probušeni dršci (D11, D14), kao i jezičaste aplikacije (A7) te plastične aplikacije s utiskivanjem (AO4) (Dubranec: Balen 1998, T. 7. 2).

Zastupljeni su jednostavni urezani ukrasi (U1-U8) (Dubranec: Balen 1998, T. 2. 3, T. 3. 2, T. 5. 1; Kobilić I: Žlender 2014, T. III. sl. 10, T. IV. sl. 14, T. V. sl. 22, T. VI. sl. 27, T. VII. sl. 29-31, T. VIII. sl. 37), motiv jelove grančice (U9) (Dubranec: Balen 1998, T. 1. 1; Staro Čiče: sl. 210), ljestvičasti (U20, U21, U24, U25) (Kobilić I: Žlender 2014, T. I. sl. 2, T. VIII. sl. 40, T. IX. sl. 43; Šepkovčica: sl. 214) te motivi trokuta (U18) (Kobilić I: Žlender 2014, T. II. sl. 5, T. VIII. sl. 35; Staro Čiče: sl. 210; Šepkovčica: sl. 214). Zanimljivost predstavlja motiv načinjen urezanim girlandama iz kojih se zrakasto šire ravne linije (U34) (Kobilić I: Žlender 2014, T. V. sl. 21).

Od utisnutih motiva poznati su jednostavni nizovi otisaka (O1-O3) (Kobilić I: Žlender 2014, T. III. sl. 10), a u Dubrancu se javlja X- i V-motiv (O15, O16) (Balen 1998, T. 4. 1) te

bikonične zdjele s nizovima otisaka na rubu i prijelomu (O6) (Balen 1998, T. 2. 4). Od kombiniranih ukrasa javljaju se oni jednostavni s paralelnim linijama obrubljenima nizovima otisaka (UO1-UO2, UO6, UO15) (Dubranec: Balen 1998, T. 1. 2; Kobilić I: Žlender 2014, T. II. 8, T. III, sl. 11-13, T. V. sl. 20). U Dubrancu se javlja i ukras naizmjenice postavljenog ljestvičastog motiva i nizova otisaka (UO47) (Balen 1998, T. 3. 1), a u Turopolju je dosta zastupljen motiv bodljikave žice izveden na nekoliko načina (UO27, UO29, UO30, UO35, UO37, UO41 UO43, UO50) (Kobilić I: Žlender 2014, T. I. sl. 1, T. II. sl. 4, 6-7, T. III. sl. 9, T. IV. sl. 15, T. VI. sl. 6, T. VII. sl. 32-33; Šepkovčica: sl. 214).

6. 1. 8. Gorska Hrvatska s Pokupljem, Kordunom i Banovinom

S prostora Gorske Hrvatske s Pokupljem, Kordunom i Banovinom poznato je šesnaest nalazišta. Istraživanja prilikom kojih su pronađene intaktne cjeline s nalazima lasinjske kulture odvijala su se u Crkvišću, Talijanovom brdu u Lasinji, iznad špilje Vrlovke⁷⁰ i u Starom gradu Otočcu. Nalazi su često prikupljeni u izmiješanim slojevima, kao što je to slučaj u Bariloviću, Dubovcu, Hrsini (Boduli i Gorica⁷¹), Ozlju, špilji Frašće i Bojni. Slučajni su nalazi prikupljeni u Čakovcu Oštarijskom, Perčićima kod Lasinje, Vinskom Vrh, špilji Vrlovci i Kiringradu. Radiokarbonski datumi iz Otočca pokrivaju drugu polovicu 5. tis. pr. Kr. (tab. 5. 26-28). U Crkvišću su u rasponu od 4330. do 4160. g. pr. Kr. (tab. 5. 6), a u Lasinji padaju u kraj lasinjske kulture (tab. 5. 9).

Keramika može biti fine fature, uglačane crvene ili crne površine i tvrdo pečena. Gruba keramika često je sekundarno porozna i nešto slabije pečena, iako je prisutna i prijelazna do gruba keramika koja je dosta tvrdo pečena.

Od većeg broja prepoznatih tipova lonaca najzastupljeniji su oni konveksnog ramena (L3b) (Crkvišće: T. 4. 7-10, T. 8. 6, T. 10. 3; Ozalj: sl. 197; Veliki Jadruč-Frašće: sl. 221). Relativno se često javljaju i lonci uglatog ramena (L6a) (Crkvišće: T. 10. 4; Ozalj: sl. 197), oni kratkog vrata s ušicama za vješanje (L4) (Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 4. 9; Ozalj: Grandić 2001, T. 10. 1) i lonci zaobljenog tijela i stožastog vrata (L7b) (Crkvišće: T. 4. 11). Mogu se naći i lonci konkavnog ramena (L2a) (Crkvišće: T. 4. 5-6; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 11. 7), (L3a) (Crkvišće: T. 8. 4) ili ulomci konkavnog vrata (L2b) te niski lonci kratkoga konveksnog ramena (L10a) (Ozalj: sl. 197, Težak-Gregl 2005, br. 24). Jednostavni lonci cilindričnog vrata i bikoničnog ili zaobljenog tijela (L1a, L7a) nisu zastupljeni. Vrčevi su

⁷⁰ Nalazi pronađeni iznad špilje Vrlovke djelomično su pregledani.

⁷¹ Nalazi iz Hrsine-Gorice nisu pregledani.

gotovo u pravilu uglatog ramena (V2a) (Ozalj: sl. 197; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231), a rjeđe dolaze oni zaobljenog tijela (V7a).

Uglatu profilaciju, omiljenu u ovim južnim krajevima, prate šalice (Š3a) (Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 7. 10; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XII. 80) i čaše (Č3a) (Crkvišće: T. 8. 10), koje se u drugim regijama gotovo ne javljaju. Osobitost predstavljaju zaobljene šalice s ušicama ispod ruba (Š5) (Crkvišće: T. 4. 12-13; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231) te čaše niskog trbuha i kratkoga cilindričnog vrata (Č2a, Č2b) (Crkvišće: T. 6. 15-18, T. 8. 11). Mogu se naći i blago bikonične šalice konkavnog ramena (Š2b) te čaše konkavnog tijela (Č7a) (Hrsina-Gorica: Dimitrijević 1961, T. XVII. 135). Pronađeno je dosta ulomaka posuda s kljunastim (I1) (Ozalj: Težak-Gregl 2001, Pl. 4. 7; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231) ili cjevastim izljevom (I3, I4) (Crkvišće: T. 6. 9; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XIII. 85; Ozalj: sl. 197). Iako su posude na nozi zastupljene, nije prepoznat niti jedan tip noge. Povremeno se javljaju cjedila (C2) (Crkvišće: T. 7. 18-19, T. 9. 11; Hrsina-Gorica: Dimitrijević 1961, T. XVII. 132).

U ovom je dijelu Hrvatske pronađen velik broj zdjela različitih tipova. Najzastupljenije zdjele, prisutne na svim nalazištima, jesu bikonične zdjele koničnog trbuha i konveksnog ramena (Z2c) (Barilović: T. 1. 7-8, T. 2. 16, T. 3. 6; Crkvišće: T. 5. 12, 15, T. 6. 1, 11, T. 9. 6-7, T. 10. 7-8; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 7. 12; Hrsina-Gorica: Dimitrijević 1961, T. XVII. 131; Ozalj: Težak-Gregl 2001, Pl. 4. 7; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231), koje su ujedno i jedini tip zdjela prepoznat u Ozlju. Veoma se često javljaju zdjele cilindričnog ili stožastog ramena (Z2a1, Z2a2, Z2a3, Z2b1, Z2b2) (Barilović: T. 1. 1, 12, T. 2. 18; Crkvišće: T. 5. 2, 4, 6-7, 9, 11, T. 6. 2, T. 9. 1, 5-6, T. 10. 5, 12; Čakovac Oštarijski: Dimitrijević 1961, T. XVIII. 137; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 4. 8, T. 7. 13, T. 12. 1; Lasinja-Perčići: sl. 179; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231; Vrlovka-špilja: sl. 233). Zdjele zadebljanoga cilindričnog ramena (Z2a3) poznate su samo iz špilje Frašće (sl. 221) i pripećaka u Bodulima (Perkić 2004, T. 7. 8). U Lasinji, Crkvišću i Otočcu zastupljene su zdjele konkavnog (Z1a1, Z1b) (Crkvišće: T. 5. 1, 3, T. 9. 9-10, T. 10. 10; Lasinja: Balen 2011, 336) i konveksnog (Z3a, Z3c, Z3d) trbuha (Barilović: T. 1. 3, T. 3. 7). Poznate su zdjele zatvorenog (Z4) (Barilović: T. 1. 4, T. 2. 3, 19; Crkvišće: T. 5. 14, T. 6. 3-4, T. 9. 8; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 15. 4; Vinski Vrh: Bekić 2007, T. 1. 2; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231) i otvorenog tipa (Z5) (Crkvišće: T. 6. 9; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XIII. 92; Vinski Vrh: Bekić 2007, T. I. 1) te konične zdjele (Z6) (Barilović: T. 3. 16; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 7. 5; Lasinja: Balen 2011, 336). Iz Crkvišća su nam poznate zdjele S-profilacije (Z7) (T. 8. 14) i one zadebljanog ruba usta (Z10b, Z10c, Z10d) (T. 6. 7-8, 10, 13). Zaobljene zdjele (Z8) poznate su s većine nalazišta (Barilović: T. 1. 11, T. 2. 21, T. 3. 9-10; Crkvišće: T. 6. 5-6, T. 8. 12-13; Čakovac Oštarijski: Dimitrijević 1961, T. XVIII. 138;

Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 11. 8; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231). Duboke zaobljene zdjele stanjene ispod ruba (Z8d) poznate su samo iz Barilovića (T. 2. 20), dok se na istom nalazištu (T. 1. 10) i Čakovcu Oštarijskom (Dimitrijević 1961, T. XVIII. 136) javlja i zdjela tipa Z10a.

Žlice su zastupljene s nekoliko tipova (Barilović: T. 1. 6, T. 2. 9; Crkvišće: T. 10. 14; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231). Bikonične bočice s ušicama za vješanje (B1a) pronađene su u Vrlovci (Dimitrijević 1961, T. VXVII. 130), Crkvišću (T. 10. 11) i Čakovcu Oštarijskom (sl. 133), a bočica širokog otvora s ušicama za vješanje (B3a) pronađena je u Ozlju (sl. 197). Od ostalih nalaza valja spomenuti žlice s punim drškom (Ž7) (Ozalj: sl. 197) te pintaderu (PI1) i lunulasti privjesak (KP2) iz Otočca.

Plastični su ukrasi dosta dobro zastupljeni: horizontalni i vertikalni dršci (D1, D3) (Barilović: T. 3. 15), horizontalni dršci (D4) (Barilović: T. 1. 3), vertikalni dršci na rubu (D7) (Vrlovka-iznad špilje: sl. 231), horizontalno i vertikalno probušeni dršci (D11, D14) (Barilović: T. 1. 14, T. 2. 12, T. 3. 6; Crkvišće: T. 4. 12-13; Ozalj: sl. 197; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231), ovalne i jezičaste aplikacije (A2, A3, A7) (Ozalj: Težak-Gregl 2005, sl. 24), vertikalne trokutaste aplikacije (A16) (Barilović: T. 3. 16; Crkvišće: T. 6. 5) te dodatno ukrašene plastične aplikacije (AO1) (Barilović: T. 3. 3; Vinski Vrh: Bekić 2007, T. 1. 8). Čepasti je držak (D17) pronađen iznad špilje Vrlovke, zoomorfni dršci (D18) u Ozlju (sl. 197) i Čakovcu Oštarijskom, a zoomorfna perforirana protoma (D19) u Otočcu (sl. 194), gdje je pronađena i horizontalna trokutasta ručka s protomom (R5c).

Urezani se ukrasi izuzetno često javljaju na lasinjskim nalazištima ovog kraja. Učestali su jednostavni snopovi linija (U1-U7) (Barilović: T. 1. 2, 4; T. 2. 7, 19; Crkvišće: T. 4. 3, 12, T. 5. 2, T. 6. 10, T. 8. 4, 6, 7, T. 10. 4, 11; Čakovac Oštarijski: Dimitrijević 1961, T. XVIII. 141; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 4. 9, 11-12, T. 5. 6, T. 7. 10, T. 9. 6-7, T. 11. 7, T. 15. 8; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XIII. 85; Lasinja-Perčići: sl. 179; Ozalj: sl. 197, Grandić 2001, T. 10. 1, Težak-Gregl 2001, Pl. 4. 3; Veliki Jadruč-Frašće: sl. 221; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231; Vrlovka-špilja: sl. 233, Dimitrijević 1961, T. VXVII. 130), cik-cak i motiv jelove grančice (U9-U13, U37) (Barilović: T. 1. 5, T. 2. 3; Bojna: T. 3. 20; Crkvišće: T. 4. 6, 8, 11, T. 5. 14, T. 6. 13, T. 8. 1, T. 10. 2; Čakovac Oštarijski: Dimitrijević 1961, T. XVIII. 138, 141; Dubovac: Čučković, Čučković 2011a, T. 1. 3; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 2. 7-8, T. 3. 8, T. 7. 5, 7-8, T. 10. 11, T. 14. 7; Hrsina-Gorica: Dimitrijević 1961, T. XVII. 134; Lasinja-Perčići: sl. 179; Ozalj: sl. 197; Vinski Vrh: Bekić 2007, T. 1. 2; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231; Vrlovka-špilja: sl. 233), V- i A- (U14-U17) (Barilović: T. 1. 12, T. 2. 17; Crkvišće: T. 6. 7-8, T. 8. 11, T. 10. 5; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 3. 2; Lasinja-Perčići: sl. 179; Veliki Jadruč-Frašće: sl. 221) te motiv trokuta (U18, U19) (Barilović: T. 1. 10, T. 2. 23; Crkvišće: T. 6. 3, T. 10. 4; Hrsina-

Boduli: Perkić 2004, T. 5. 4, T. 6. 8; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XIII. 92). Rijetko se javlja X-motiv (U30) (Lasinja-Perčići: sl. 179), mrežasti motiv (U29) (Barilović: T. 3. 14) ili neorganizirano urezivanje (U27) (Barilović: T. 2. 11, 15). Motiv girlande (U31, U32) prisutan je samo u Pokuplju i Kordunu (Barilović: T. 2. 5, T. 3. 13; Crkvišće: T. 4. 13, T. 10. 11; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XII. 80).

Urezani se ukrasi javljaju izuzetno često u kombinaciji s nizovima otisaka i predstavljaju omiljeni način ukrašavanja (UO1-UO7, UO9-UO16, UO18, UO22-UO23, UO44-UO47, UO49) (Barilović: T. 1. 13, 17-19; Crkvišće: T. 4. 5, 10, T. 5. 3, 11, T. 6. 11, 15-17, T. 8. 10, T. 9. 5, 9, T. 10. 6, 9, 13; Čakovac Oštarijski: sl. 133, Dimitrijević 1961, T. XVIII. 139-140; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 4. 10, T. 11. 7, T. 14. 10-11; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XIII. 89; Ozalj: Težak-Gregl 2005, sl. 24; Vinski Vrh: Bekić 2007, T. 1. 4; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231).

Ljestvičasti je motiv (U20, U21, U23, U25, U26) zastupljen u Pokuplju, Kordunu i Banovini (Barilović: T. 1. 18; Bojna: T. 3. 17-18; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XII. 80; Ozalj: Težak-Gregl 2001, Pl. 4. 1; Vrlovka-špilja: Dimitrijević 1961, T. VXVII. 130), dok u gorskoj Hrvatskoj u potpunosti nedostaje. Krivolinijske šrafirane trake (U35, U36) pronađene su samo u Lasinji i iznad špilje Vrlovke (sl. 231) te u slojevima s miješanim materijalom u Crkvišću.

Samostalni utisnuti ukrasi ne odlikuju se bogatstvom motiva (O2-O4, O12) (Barilović: T. 2. 13, T. 3. 2; Crkvišće: T. 1. 2, T. 4. 5, T. 5. 4, T. 6. 8, 17-18, T. 8. 2, T. 10. 1; Hrsina-Boduli: Perkić 2004, T. 2. 5, T. 11. 7, T. 13. 5; Veliki Jadruč-Frašće: sl. 221) i ne javljaju se osobito često, za razliku od nizova otisaka na rubu (O1) (Barilović: T. 2. 1, T. 3. 1, 4, 5; Crkvišće: T. 4. 1, T. 5. 2; Čakovac Oštarijski: Dimitrijević 1961, T. XVIII. 138, 141-144; Dubovac: Čučković, Čučković 2011a, T. 1. 2; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XIII. 92; Lasinja-Perčići: sl. 179; Ozalj: Grandić 2001, T. 10. 1). Bikonične zdjele mogu nositi i nizove otisaka ispod ruba i na prijelomu (O6, O23) (Crkvišće: T. 6. 10, T. 9. 2; Čakovac Oštarijski: Dimitrijević 1961, T. XVIII. 137; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XIII. 85).

Zastupljen je i motiv bodljikave žice koji se javlja samostalno (UO21, UO27-UO29, UO51) ili u kombinaciji s urezanim linijama (UO33-UO34, UO37, UO41-UO42, UO45) (Barilović: T. 1. 10; Bojna: T. 3. 19; Čakovac Oštarijski: sl. 133, Dimitrijević 1961, T. XVIII. 136-137, 146; Lasinja: Dimitrijević 1961, T. XII. 80, T. XIII. 85, 87-88, T. XIV. 95-96, Balen 2011, 233; Ozalj: sl. 197; Vrlovka-iznad špilje: sl. 231; Vrlovka-špilja: sl. 233).

Cik-cak i motivi jelove grančice (U9-U13) posebno se često javljaju u gorskoj Hrvatskoj, Pokuplju i Kordunu, gdje je prije lasinjske bila raširena lendelska kultura. Upravo u ovoj lokalnoj varijanti kasne lendelske kulture, cik-cak i motivi jelove grančice najzastupljeniji

su urezani motivi. Na svim je nalazištima lasinjske kulture južno od Kupe izražena jaka tradicija lendelske kulture, čija je prisutnost zabilježena u Ozlju, Crkvišću, Vrlovci i Otočcu.

6. 1. 9. Regionalne sličnosti i razlike

Lasinjska kultura zauzimala je razmjerno velik prostor, na kojem su prije nje obitavale različite, ali slične kulture i grupe, a posljedica čega su regionalne razlike u keramografiji, što je slučaj i u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj.

Na svim su nalazištima predmetnog prostora daleko najzastupljenije bikonične zdjele koničnog trbuha i cilindričnog (Z2a) ili konveksnog (Z2c) ramena. Većina se tipova posuda, iako se možda ne javlja u velikom broju na pojedinim nalazištima, javlja u različitim regijama te ih ne možemo smjestiti unutar nekog užeg prostora.⁷² Izuzetak čini nekoliko tipova.

U okolini Križevaca, poznatoj po bogatstvu i učestalosti ukrasa, zamijećeno je nekoliko tipova posuda koje se ne javljaju na drugim prostorima te predstavljaju osobitost križevačkog prostora u odnosu na ostatak nalazišta u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj: vrčevi visokoga koničnog trbuha, stožastog ramena i cilindričnog vrata (V3a), bikonične zdjele niskoga koničnog trbuha, konkavnog ramena i izvučenog ruba usta (Z9a), čaše debelih stijenki, konkavnog trbuha, stožastog ramena i koničnog vrata (Č6a), konični poklopci (P3), pune noge (N5), kljunaste ručke (R5b), zoomorfne ručke na poklopcima (R6b), a od ukrasa je samo na ovom prostoru zamijećen motiv križa izrađen u bodljikavoj žici (UO31) i motiv šahovnice (UO43).

Okolicu Križevaca, Koprivnice i Varaždina te Međimurje povezuje učestalost bikoničnih zdjela čiji je prijelom vidljiv samo s vanjske strane (Z1a2, Z2a4, Z2b3) koje na ramenu često nose ukras nizova otisaka ispod ruba i na prijelomu (O6-O7, O22-O23, UO10-UO11) te horizontalne ručke zaobljenog presjeka (R5a).

U okolini Križevaca i Koprivnice javljaju se trokutaste vertikalne perforirane aplikacije (D20) i motiv kruga (O18-O20, UO51), koji je prisutan i u okolini Varaždina. Nalazišta u okolini Križevaca i Varaždina povezuju i bikonične zdjele visokoga konkavnog trbuha i kratkoga konkavnog ramena (Z1c), konične zdjele s trokutastim zadebljanjem (Z6b) te bikonične šalice niskog trbuha i konkavnog ramena (Š2a). Međimurje s okolicom Križevaca spaja ukras trostrukih vertikalnih aplikacija (A9), a s Varaždinom tip bikoničnog vrča visokog

⁷² Ovdje moramo uzeti u obzir i različite količine dostupnog i pregledanog materijala koji je ušao u analizu, primjerice relativno male količine nalaza iz Moslavine, Turopolja, okolice Bjelovara i Koprivnice.

trbuha i kratkoga konkavnog ramena (V4a). U odnosu na nalazišta u okolici Križevaca, ona u čakovečko-varaždinskom arealu pokazuju manju učestalost i raznovrsnost ukrasa.

Šalice visokog trbuha s ručkama koje nadvisuju rub (Š1a) nalazimo samo u sjevernoj Hrvatskoj, dok se čaše uglatog ramena (Č3a) i šalice s ušicama (Š5b) nalaze samo južno od Kupe. U Pokuplju s Kordunom zastupljen je ukras urezanih girlandi (U31), krivolinijski šrafirani ukrasi (U35-U36) i ljestvičasti motivi (U20-U21, U23, U25-U26). Osobitost Ozlja su zoomorfni dršci (D18).

Pregledom materijala ustanovljena je veća sličnost među nalazima sjeverozapadnog dijela Hrvatske, odnosno okolice Varaždina, Čakovca, Križevaca i Koprivnice, gdje je supstratna kultura tip Seče sopotske kulture.

Ovoj bi se skupini možda mogao pridružiti i Bjelovar, što će se moći potvrditi tek s većom količinom nalaza. U okolici Bjelovara omiljen je ljestvičasti motiv, koji u gorskoj Hrvatskoj potpuno izostaje iz repertoara.

Količina nalaza iz Moslavine izuzetno je malena pa bismo zaključke o sličnosti s nalazima iz drugih mikroregija zasad izostavili. Iz Turopolja i Vukomeričkih gorica pregledan je dio lasinjske keramike, a uočena je sličnost s Pokupljem, Kordunom i Banovinom.

Nekoliko nalazišta u gorskoj Hrvatskoj, Pokuplju, Kordunu i Banovini pokazuje dosta sličnosti u arheološkom materijalu, u kojemu je zamjetna lendelska komponenta. Posude su često ukrašene cik-cak, V/A- ili motivom riblje kosti (U9-U17), a česta je i uglati profilacija vrčeva (V2a), šalice (Š3a) i čaša (Č3a).

6. 2. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE SLAVONIJE

S prostora Slavonije poznato je pedesetak nalazišta lasinjske kulture, a na većini njih prikupljena je manja količina lasinjskih nalaza. Na desetak su se nalazišta odvijala zaštitna istraživanja prilikom kojih su otkriveni veći segmenti naselja (Čepinski Martinci-Dubrava: Kalafatić 2009; Tomašanci-Zdenci i Palača: Balen 2010; Mlaka-Janjevci i Trafostanica: Nodilo 2011; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013; Jurjevac-Stara Vodenica: Balen et al. 2017; Đakovački Selci-Pajtenica: Zorić 2018). Radiokarbonski datumi sa sedam nalazišta pokrivaju cijelo vrijeme njezina trajanja (tab. 4), a nisu zamijećene neke odlike oblikovanja posuda koje bi se mogle smjestiti u uži vremenski period.

U Slavoniji se mogu naći izduženi lonci bikoničnog tijela i cilindričnog vrata, lonci širokog otvora, konkavnog trbuha, stožastog ramena i cilindričnog vrata (L1b), lonci konkavnog trbuha i kratkoga stožastog ramena (L5b), lonci zaobljenog tijela i kratkog vrata (L7a), vrčevi konveksnog (V1a) ili uglatog ramena (V2a), mali vrčevi niskog trbuha, konveksnog ramena i cilindričnog vrata (V6c) te oni konkavnog trbuha, stožastog ramena i kratkoga koničnog vrata (V6e). Učestale su bikonične zdjele različitih oblika: koničnog trbuha i konveksnog (Z1b) ili stožastog ramena (Z1d), koničnog trbuha i cilindričnog (Z2a1, Z2a2), stožastog (Z2b1) ili konveksnog ramena (Z2c1), konveksnog trbuha i konveksnog (Z3b) ili cilindričnog ramena (Z3c2), zatvorenog tipa (Z4b, Z4c), blagog prijeloma i izvučenog ruba usta (Z10a), ali i konične (Z6a2), S-profilirane (Z7) i zaobljene zdjele (Z8a, Z8b). Prisutne su i čaše zaobljenog tijela niskog trbuha i cilindričnog vrata (Č2a), plosnate (S1) i valjkaste statuete (S3), žlice s tuljcem za nasad drška (Ž1-Ž6), visoke šuplje noge zaobljenoga gornjeg i uvučenoga središnjeg dijela (N2a) i niske stožaste noge (N3c). Od izljeva se javljaju mali kljunasti (I2). Tipološki se lasinjski nalazi u Slavoniji ipak ponešto razlikuju od onih u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj. U Slavoniji, primjerice, nije toliko zastupljena uglata profilacija posuda, koja češće poprima oblik konveksno izvedenog ramena. Nešto je veći udio zaobljenih oblika posuda nego na predmetnom području, a javljaju se niske posude – pladnjevi, koji u ostatku Hrvatske nedostaju. U Slavoniji nisu zamijećene bočice (B) i zdjele čiji se prijelom vidi samo s vanjske strane (Z1a2, Z2a4, Z2b3). Ručke znaju biti ukrašene, što se povremeno javlja i u Pokuplju i gorskoj Hrvatskoj, a mogu imati i čepaste dodatke na vrhu. Učestale su horizontalne ručke ovalnog presjeka (R5a) i kljunaste ručke (R5b), koje se u zapadnom dijelu Hrvatske javljaju sporadično. (Marković 1977; Dimitrijević 1979b; Težak-Gregl 1984; Nodilo 2011; Minichreiter, Marković 2013; Balen et al. 2017; Zorić 2018).

Repertoar ukrasa u istočnoj Hrvatskoj sličan je onom u ostatku Hrvatske. Od plastičnih su ukrasa zastupljene bradavičaste i plosnate aplikacije (A1-A6) te one jezičaste (A7) koje mogu biti i predimenzionirane. Povremeno se javljaju i plastične girlande (A10-A11), vertikalni (D4) i horizontalni trokutasti dršci (D7). Čest je i omiljen ukras izveden urezivanjem i utiskivanjem, posebno onih najjednostavnijih motiva (U1-U8, UO1-UO6, O1-O5, O8-O12). Veoma je zastupljen motiv girlande (U31, U32, UO19, UO44) i ljestvičasti motivi (U20-U26, U33), koji mogu biti široko izvedeni. Na slavonskim se nalazištima može naći i motiv trokuta u nekoliko izvedbi (U18, U19, UO17, UO18, UO23, UO24), jelova grančica obrubljena otiscima (UO13, UO14), A- i V-motiv (U14-U17), preplet (U39). Mnogo češće nego u ostatku Hrvatske javlja se mrežasti motiv (U29). Prisutan je i veoma rijedak motiv kružnice s malim otiscima oko nje (O20) te nepravilno urezivanje (U27). Slabije je zastupljeno ukrašavanje bikoničnih zdjela nizovima otisaka ispod ruba i na prijelomu (O6, O7, UO10, UO11), što je karakteristika nalazišta sjeverozapadne Hrvatske (Marković 1977; 1984; 1994, 93-94; Težak-Gregl 1980; 1981; Balen 2010, 33-36; Nodilo 2011; Čataj, Janeš 2013; Minichreiter, Marković 2013; Balen et al. 2017; Zorić 2018).

Uzevši u obzir navedene razlike u keramografiji, prostor Slavonije mogao bi pripadati različitom tipu lasinjske kulture nego nalazišta u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj, što je uočio još Z. Marković nazvavši ga tipom Koška (Marković 1994, 92-93).

6. 3. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE MAĐARSKE

U Šomodskoj županiji, koja je geografski bliska koprivničko-križevačkom kraju, ali i okolini Bjelovara, pedesetak je nalazišta lasinjske kulture. U keramičkom materijalu prepoznati su niski lagano bikonični lonci širokog otvora (L1b), lonci s ušicama ispod ruba (L4c), lonci zaobljenog tijela s ručkama na najširem dijelu (L7), dvodijelni bikonični lonci s prijelomom na sredini tijela, vrčevi konveksnog (V1a) i uglatog ramena (V2a), vrčevi visokoga konkavnog trbuha, stožastog ramena i kratkoga koničnog vrata (V6e), vrčevi zaobljenog tijela (V7a). Posebno su učestale bikonične zdjele zatvorenog tipa (Z4), a potom i one koničnog trbuha raznih varijanti (Z2a1, Z2a3, Z2b1, Z2c1), često ukrašene jezičastim aplikacijama (A7), bikonične zdjele konkavnog (Z1a1) ili konveksnog trbuha (Z3c1), bikonične zdjele otvorenog tipa (Z5b2) te kuglaste zdjele (Z8c). Mogu se naći i posude s horizontalnim ručkama (R5a, R5b) te one s malim cjevastim izljevima (I4). Mogu se naći bradavičaste (A1-A2) i plosnate (A5-A6) te vertikalne trokutaste aplikacije (A16). U ukrašavanju prednjače jednostavne urezane linije (U1-U8), koje mogu biti popraćene nizovima otisaka (U1-U6), cik-cak i motiv jelove grančice (U9-U13, UO40, UO45), A- i V-motivi (U14-U17, UO7-UO8, UO32-UO33), šrafirani trokuti obrubljeni otiscima ili bodljikavom žicom (UO23-UO24, UO42), naizmjenice postavljeni trokuti (U19), ljestvičasti (U20-U26) te motiv bodljikave žice (UO27-UO30, UO34-UO37), a prisutni su i jednostavni nizovi otisaka (O1-O7). Važne paralele nalazimo u nekim ne tako učestalim tipovima, poput bikoničnih zdjela konveksnog ramena (Z2d) i bikoničnih šalica visokog trbuha s ručkama iznad ruba (Š1a) (Somogyi 2000a).

U Zalskoj županiji, geografski najbližoj Međimurju, učestale su bikonične zdjele zatvorenog tipa (Z4) i posude s horizontalnim ručkama (R5a, R5b). Mogu se naći lonci izduženoga bikoničnog tijela s vratom (L1a), oni visokog trbuha (L5a), lonci (L7) i vrčevi (V7a) zaobljenog tijela, konični lonci (L8a) te oni niskog trbuha, konveksnog ramena i stožastog vrata (L10a), šalice (Š3a) i vrčevi (V2a) uglate profilacije, vrčevi konveksnog vrata (V1a), bikonični vrčevi niskoga koničnog trbuha gotovo ravni u profilu (V6b) ili s konveksnim ramenom, i cilindričnim vratom (V6c), bikonične zdjele raznih tipova (Z1a1, Z1b, Z1d, Z2a1, Z2a2, Z2b, Z2c, Z3a, Z3d), često s jezičastim aplikacijama, bikonične zdjele otvorenog tipa (Z5), konične zdjele (Z6a1, Z6c2), zdjele S-profilacije (Z7), polukuglaste (Z8a, Z8b2) i kuglaste (Z8c) zdjele, bikonične šalice visokog trbuha i kratkog ramena (Š1a, Š1b), bikonične šalice konkavnog ramena blagog prijeloma (Š2b), čaše zaobljenog tijela niskog trbuha i cilindričnog vrata (Č2a), bikonične čaše niskog trbuha i konkavnog ramena (Č2d), one visokoga koničnog trbuha, stožastog ramena i kratkoga cilindričnog ili blago koničnog vrata (Č4a) te čaše zaobljenog tijela

(Č5a), diskoidni (P1) i tanki plosnati poklopci (P2a), cjedila (C), žlice s tuljcem za nasad drška (Ž), niske stožaste šuplje noge (N3c1), niske noge profilirane na spoju s recipijentom (N3d), bočice (B2a) i posude s cjevastim izljevom (I3). Od plastičnih su ukrasa prisutne bradavičaste (A1-A3), plosnate (A5-A6) i jezičaste (A7) aplikacije te one vertikalne (A15-A16) koje mogu imati ušicu (D20), kružne aplikacije s otiskom (AO4). Učestalo je ukrašavanje jednostavnim urezanim linijama (U1-U8), koje mogu biti obrubljene nizovima otisaka (UO1-UO6), a mogu se naći i jednostavni nizovi otisaka (O1-O7). Javljaju se i cik-cak i motiv jelove grančice (U9-U13), A- i V- (U14-U17, UO8) te motiv šrafiranih (U18) i naizmjenice postavljenih trokuta (U19), ljestvičasti (U20-U26) i mrežasti motiv (U29). U vrčevima niskog trbuha i konkavnog ramena (V5) nalazimo paralele sa sjeverozapadnom Hrvatskom, u šalicama konveksnog ramena (Š4a) s Beketincem, u zaobljenim šalicama s probušenim dršcima ispod ruba (Š5) s Pokupljem, a u ukrasu urezanog prepleta (UO38, UO39) s Drljanovcem i Velikim Trojstvom. Zanimljiva je i analogija s rijetko zastupljenim zdjelama cilindričnog i suženog ramena (Z2a5) te onima stožastog ramena i slabo vidljivog prijeloma (Z2b3). Na predmetnom području nisu pronađeni lonci većih dimenzija s horizontalnim ručkama u donjem dijelu tijela te lonci oblikom veoma slični bikoničnim zdjelama (Horváth 1991; 2002; Horváth, Simon 2003; 2004; Straub 2005; Barna, Kreiter 2006).

U nešto udaljenijoj Željeznoj županiji keramika lasinjske kulture uglavnom je neukrašena. Prepoznati su trodijelni lonci dugog vrata i niskog trbuha, lonci zaobljenog ramena i koničnog vrata koji su spojeni ručkama. Zdjele zatvorenog tipa duboke su i imaju ručke ispod prijeloma ili plastične aplikacije na prijelomu ili ramenu, a mogu imati i kljunasti izljev. Javljaju se i bikonične zdjele s jezičastim aplikacijama i zaobljene zdjele. Vrčevi su konveksnoga ukrašenog ramena. Mehanički izveden ukras rijetko se javlja. Analogije su vidljive u nekoliko oblika zdjela: bikoničnim visokoga koničnog trbuha i stožastog ramena, s prijelomom vidljivim samo s vanjske strane (Z2b3), onima zatvorenog tipa (Z4a) i dubokim polukuglastima (Z8b2) zdjelama (Károlyi 1992, T. 34, 44-56).

U cijeloj Transdanubiji učestale su bikonične zdjele zatvorenog tipa i horizontalne ručke, kao naslijeđe lendelske kulture i po njihovoj se brojnosti u skupovima keramike mađarska nalazišta razlikuju od onih južnijih na prostoru današnje Hrvatske (Bánffy 1995; Somogyi 2000a). Određeni tipovi nalaza povezuju prostor sjeverozapadne Hrvatske sa Šomodskom i Zalskom županijom.

6. 4. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE SLOVENIJE

S prostora Slovenije raspolažemo velikim brojem nalazišta, koja su mahom adekvatno objavljena, te velikim brojem radiokarbonskih datuma koji smještaju lasinjsku kulturu između 4350. i 3950. g. pr. Kr. (tab. 3).

Nalazišta u jugoistočnom dijelu Slovenije, poput Moverne vasi (Tomaž 1999) i Spahe (Velušček 2011) pokazuju povezanost s prethodnom lendelskom kulturom u oblicima posuda i ukrašavanju te su keramografijom veoma slični nalazištima u Pokuplju, Kordunu i gorskoj Hrvatskoj. Stoga bismo ih možda mogli pripisati i istom tipu lasinjske kulture. Sličnost se očitava u nekoliko tipova: vrčevima uglatog ramena (V2a), bikoničnim zdjelama koničnog trbuha i cilindričnog (Z2a1) ili konveksnog ramena (Z2c1), kuglastim zdjelama (Z8c), bikoničnim šalicama visokoga koničnog ili konkavnog trbuha i stožastog ramena (Š1a), cjedilima (C), žlicama (Ž), pintaderama (PI). U ukrasnom repertoaru česti su A- i V- (U14-U17) te cik-cak i motiv jelove grančice (U9-U13, UO7), jednostavni urezani (U1-U8) i utisnuti motivi (O1-O5, O8-O12), motiv naizmjenice postavljenih trokuta (U19), nizovi otisaka ispod ruba i na prijelomu (O6, O7, UO10, UO11). Povremeno se može naći i ljestvičasti motiv (U20-U26). U plastičnom ukrašavanju u ovom se dijelu Slovenije javljaju jezičaste (A7) i plosnate aplikacije (A4) te zoomorfni dršci (D18).

Kao i na nalazištima gorske Hrvatske, Pokuplja i Korduna, lendelski, lasinjski i nalazi kulture Retz-Gajary često se javljaju unutar istih stratigrafskih jedinica te ih je teško pripisati određenoj kulturi. U takvim se uvjetima često nalazi keramika s crvenom i crnom prevlakom ili krivolinijskim šrafiranim trakama (U35, U36), koje se znaju pripisivati horizontu mlađem od lasinjske kulture.

Nalazišta u Posavlju poput Ajdovske jame (Horvat 1989; 2011) i Drulovke (Korošec 1960; Guštin et al. 2005) s kojih se dio materijala također pripisuje lendelskoj kulturi, pokazuju sličnosti kako s nalazištima u Pokuplju i Kordunu, tako i s onima u okolici Križevaca. Tipološke analogije nalazimo u bikoničnim loncima konveksnog ramena (L3b), onima visokog trbuha (L5a), loncima visokog trbuha i uskog vrata (L9), vrčevima konveksnog ramena (V1a), zdjelama otvorenog tipa (Z5b1, Z5c1), polukuglastim zdjelama (Z8a), bočicama (B1a), žlicama s tuljcem za nasad drška (Ž1-Ž6) i onima s punim drškom koji završava protomama (Ž7: D18), pintaderama (PI1), cilindričnim nogama (N1a), crvenoj prevlaci, A- i V-motivima (U14-U17).

Nešto je veći broj lasinjskih nalazišta istražen sjeverno od Drave: Hardek (Žižek 2006a), Hajndl (Žižek 2006b), Zgornje Radvanje i Ptuj (Kramberger 2014), Kalinovnjek (Kerman 2013), Turnišče (Tomaž 2012), Gorice kod Turnišča (Plestenjak 2010), Ormož-Škoršičev vrt

(Tomanič-Jevremov 2006), Šafarsko (Šavel 2006) i dr. Neukrašene posude u blagoj su prevazi nad ukrašenima, kao i u okolini Varaždina i Međimurju, s kojima je uočeno najviše sličnosti u keramičkom repertoaru.

Analogije se nalaze u velikom broju oblika. Među loncima prisutni su gotovo svi oblici zastupljeni u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj: izduženoga bikoničnog tijela i cilindričnog vrata (L1a), niski lonci širokog otvora konkavnog trbuha i cilindričnog vrata (L1b), konveksnog ramena (L3b), konveksnog trbuha i stožastog ramena (L3c), koničnog trbuha i stožastog ramena (L4), stožastog ramena i cilindričnog vrata (L4c), visokog trbuha i kratkog vrata (L5), zaobljenog tijela (L7), visokog trbuha i uskog vrata (L9) te kratkoga konveksnog ramena i stožastog vrata (L10a). Od vrčeva su prisutni oni konveksnog ramena (V1a), uglatog ramena (V2a), izduženi vrčevi konkavnog trbuha i ramena (L5a). Zdjele su zastupljene primjercima konkavnog trbuha i cilindričnog (Z1a1) ili konveksnog ramena (Z1b), onima koničnog trbuha i cilindričnog (Z2a1, Z2a2, Z2a3), stožastog (Z2b1), konveksnog (Z2c) ili konkavnog ramena (Z2d), bikoničnim zdjelama konveksnog trbuha i konveksnog (Z3b), cilindričnog (Z3c) ili stožastog ramena (Z3d), bikoničnim zdjelama zatvorenog (Z4b) ili otvorenog tipa (Z5a), koničnim (Z6a2), polukuglastim (Z8b2) i kuglastim zdjelama (Z8c). Relativno se često javljaju i šalice konkavnog (Š2a), uglatog (Š3a) ili stožastog (Š4a) ramena. Od ostalih oblika možemo spomenuti diskoidne poklopce (P1), cjedila (C), žlice s tuljcem za nasad drška (Ž), bočice (B1a), pintadere (PI1) i statuete (S1, S3, S4). Sličnosti u oblikovanju nogu posuda uočene su u visokim konkavnim (N2c), niskim stožastim (N3c1) ili prstenastim nogama (N4). Javljaju se i horizontalne ručke ovalnog presjeka (R5a) te kljunasti (I1) i cjevasti izljevi (I3).

Ukrašavanje je izvedeno plastičnim aplikacijama, poput jezičastih (A7) i vertikalnih (A15) te trokutastih vertikalnih aplikacija s ušicom (D20) i vertikalnih držaka (D4). Slabije je zastupljeno mehaničko ukrašavanje posuda poput jednostavnih utisnutih (O1-O5) ili urezanih motiva (U1-U8), ponekad obrubljenih nizovima otisaka (UO1-UO6), cik-cak i motiva jelove grančice (U9-U13), naizmjenice postavljenih trokuta (U19), ljestvičastog (U20-U26) ili mrežastog motiva (U29) te keramike s crvenom i crnom prevlakom. Kako se zasad čini, u Sloveniji nedostaje motiv bodljikave žice.

6. 5. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE AUSTRIJE

Lasinjska nalazišta u Štajerskoj, Koruškoj i južnom dijelu Gradišća objedinjena su u grupu Kanzianiberg-Lasinja za koju je karakteristično linearno ukrašavanje, nizovi otisaka ispod ruba i paralelne polukružne linije. I ovdje su, kao i u Transdanubiji veoma učestale bikonične zdjele zatvorenog tipa (Z4), a lonci su često niski i širokog otvora, ponekad s blago izdvojenim vratom. Bikonične zdjele često nose jezičaste aplikacije, javljaju se ukrasi izvedeni urezivanjem i utiskivanjem, a često i samostalni nizovi otisaka. Posude su često jednostavnoga bikoničnog oblika zatvorenog tipa, kako lonci, tako i zdjele i šalice, a prisutne su i žlice s tuljcem za nasad drška (Obereder 1989; Ruttkay 1996; Samonig 2003).

Lasinjska nalazišta u Austriji, posebice ona u Štajerskoj, pripisana grupi Kanzianiberg-Lasinja pokazuju veliku sličnost s onima u Pokuplju i gorskoj Hrvatskoj što je djelomično rezultat geografskih uvjeta koji su slični u ovim regijama pa se tako i lasinjska nalazišta najčešće nalaze na uzvisinama koje su zaposjedane u ranijem periodu lendelske kulture i u kasnijim razdobljima. Na temelju stratigrafije nekoliko nalazišta E. Ruttkay (1996) je uočila dva osnovna stupnja ove grupe. Prvi stupanj karakterizira vertikalno i horizontalno postavljeni linearni urezani ukrasi, a za drugi urezivanje koso postavljenih paralelnih linija i naizmjenice postavljenih trokuta (U19). Nalazi stupnja IIa predstavljali bi klasičan repertoar grupe, u stupnju IIb javlja se keramika s brazdastim urezivanjem, a u stupnju IIc inkrustirana keramika, krivolinijske šrafirane trake (U35, U36) i ukras riblje kosti.

Za nalaze iz Raababerga bilo je predloženo izdvajanje posebnog tipa istog imena (Ruttkay 1994), prije svega zbog karakterističnog ukrašavanja nizovima otisaka, no ustanovljeno je kako dio nalaza pripada lendelskoj kulturi (Obereder 1989). Za nalaze iz središnje Štajerske bilo je predloženo izdvajanje grupe Dietenberg prema istoimenom nalazištu kod Ligista (Ruttkay 1994).

Grupa Bisamberg-Oberpullendorf izdvojena je u Donjoj Austriji i središnjem Gradišću, a karakteriziraju je šalice⁷³ s dvije ručke, bikonične zdjele zatvorenog tipa koje mogu stajati na niskoj stožastoj nozi, lonci istog oblika ili zaobljenog tijela i stožastog vrata, žlice s tuljcem za nasad drška. Ukrašavanje je izvedeno urezanim kosim, vodoravnim i horizontalnim linijama te plastičnim aplikacijama (Ruttkay 1985, 31-34, T. 14; 1995, 118-124; Abb. 4-6). Prema nekim autorima tip Bisamberg u Donjoj Austriji pokazuje više sličnosti s jordanovskom kulturom, dok

⁷³ U austrijskoj se literaturi za ovaj tip posude koristi naziv pehar.

bi tip Oberpullendorf u središnjem Gradišću pripadao lasinjskoj kulturi (Marković 1994, 94; Carneiro 2004a, 112).

Paralele između lasinjskih nalazišta u Austriji te onih u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj nalazimo u loncima zaobljenog tijela (L7a), bikoničnim vrčevima konkavnog trbuha i konkavnog ramena uskog otvora (V6a), vrčevima zaobljenog tijela (V7a), bikoničnim zdjelama koničnog trbuha i cilindričnog (Z2a1), stožastog (Z2b1, Z2b2) ili konveksnog ramena (Z2c), bikoničnim zdjelama zatvorenog tipa (Z4), jednostavnim kuglastim zdjelama (Z8c), rijetkom tipu blago bikoničnih zdjela izvučenog ruba usta (Z10a, Z10c), čašama zaobljenog tijela niskog trbuha i cilindričnog vrata (Č2a), žlicama s tuljcem za nasad drška (Ž), pintaderama (PI1), posudama s kljunastim (I1) i cjevastim izljevom (I3), bradavičastim (A1-A3) i jezičastim aplikacijama (A7), plastičnim rebrima (A9), vertikalnim aplikacijama trapeznog presjeka (A15), vertikalnim trokutastim aplikacijama na rubu (A16), vertikalnim X-dršcima (D6), urezanim V-i A-motivima (U14-U17, UO7), naizmjenice postavljenim trokutima (U19, UO17, UO18), jednostavnim nizovima otisaka (O1-O5). Posebno je učestao ukras nizova otisaka ispod ruba i na prijelomu (O6, O7), a dosta su zastupljeni i jednostavni nizovi urezanih linija obrubljenih nizovima otisaka (UO1-UO6), šrafirani trokuti (UO23, UO24), girlande (UO19), dok su jednostavni urezani ukrasi (U1-U8) slabije zastupljeni, kao i keramika s crvenom prevlakom. Zanimljivost predstavlja i konična posuda debelih stijenki (PN2) s nalazišta Keutschach, jedina pronađena paralela sa sličnom posudom iz Beketinca (Obereder 1989; Ruttkay 1994; 1996; Samonig 2003; Tiefengraber 2004; Artner et al. 2011).

6. 6. LASINJSKA KULTURA NA TLU DANAŠNJE BOSNE I HERCEGOVINE

Lasinjska kultura u Bosni i Hercegovini slabo je poznata, što je rezultat malog broja istraženih i objavljenih nalazišta, koja mahom imaju poremećenu stratigrafiju. Ova je kultura u sjevernoj Bosni na južnoj periferiji svog rasprostiranja, a prema S. Dimirijeviću javlja se od njezine najranije faze. Poznata su nalazišta Zemunica Radosavska kod Banjaluke, Visoko brdo u Lupljanici i Vis u Modranu kod Dervente, Donji Klakar kod Bosanskog Broda, Gornja Tuzla i Cazin (Dimitrijević 1979a, 146, karta 3; Benac 1980; Raunig 2001; Marijanović 2003, 192-196, karta II).

Nalazište Stari grad u Cazinu svojim keramičkim repertoarom pokazuje veliku sličnost s nalazištima u Pokuplju, Kordunu i gorskoj Hrvatskoj, kojima je i geografski najbliže. Oblici i ukrasi koji povezuju ove dvije regije jesu lonci konveksnog ramena s ručkama (L3b), lonci stožastog ramena i kratkoga cilindričnog vrata (L4c), vrčevi uglatog ramena (V2a), zdjele zatvorenog tipa (Z4c), šalice konveksnog ramena s vratom (Š4a), diskoidni poklopci (P1), lunulasti privjesak (KP2), posude s cjevastim izljevom (I3), motiv bodljikave žice (UO27-UO30), cik-cak i motiv jelove grančice (U9-U13, UO13-UO14), ljestvičasti ukras (U20-U26) (Raunig 2001).

S ostalih su nalazišta nalazi objavljeni tek sporadično pa je prepoznat manji broj oblika koji se javlja i na prostoru središnje i gorske Hrvatske, kao što su izduženi lonci s vratom (L1a), lonci konveksnog ramena (L3b), lonci uglate profilacije (L6a), žlice kratkog tuljca (Ž6a) i visoke, blago konkavne noge (N1). U ukrašavanju se javljaju kose i vertikalne urezane linije, koje mogu biti popraćene nizovima otisaka (U2, U5, UO10) (Čović 1961, T. XV. 3; Dimitrijević 1979a, T. XVIII).

7. SREDIŠNJA I GORSKA HRVATSKA U ŠIREM KONTEKSTU LASINJSKE KULTURE: PROSTORNA I KRONOLOŠKA ANALIZA

7. 1. ODNOS LASINJSKE I SUSJEDNIH KULTURA

7. 1. 1. Kompleks Bubanj-Sălcuța-Krivodol

Kompleks Bubanj-Sălcuța-Krivodol tijekom eneolitika zauzimao je balkansko-karpatsku zonu jugoistočne Europe, koja je obuhvaćala veći dio današnje Srbije (Bubanj), Rumunjske (Sălcuța) i zapadne Bugarske (Krivodol). Njegovi počeci sežu u razdoblje oko 4600. g. pr. Kr., a u geografski smanjenom obujmu možemo ga pratiti do posljednje četvrtine 4. tis. pr. Kr. (Raczky 1991, fig. 7; Georgieva 2007, 329-330; Pătroi 2018, 5, 75-81, harta 15). Iako se, proučavajući keramografiju lasinjske kulture i navedenog kompleksa kultura, uočava jasna razlika u njihovom izričaju, neke karakteristike oblikovanja i ukrašavanja prelaze granice tzv. epilendelskog kompleksa i predstavljaju poveznicu s ovim istočnim susjedom lasinjske kulture.

Tipičan oblik kompleksa Bubanj-Sălcuța-Krivodol blago su bikonične šalice, vrčevi i zdjele s dvije ručke iznad oboda⁷⁴ (Georgieva 1990, fig. 1. 1-2; Horváth, Simon 2003, 112). Javlja se i u kulturama Bodrogheresztúr (Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. XI. 2; Pusztataskony-Ledence I: Raczky 2013, fig. 6. 4. 3) i Ludanice (Branč: Vladár 1969, Abb. 11. 6). Šalice s dvije ručke karakteristične⁷⁵ su za grupu Bisamberg te se smatra da na području njezina rasprostiranja nisu lokalnog porijekla već su oonamo dospjele upravo sa sjevernog Balkana (Ruttkay 1985, 33; Stadler, Ruttkay 2007, 143, T. 8. 1-2). Posude s dvije ručke koje nadvisuju rub (Z1a1, Z2a1, Š1a) mogu se naći u lasinjskoj kulturi (Črečan: sl. 140; Mačkovac: sl. 186; Gellénháza-Városrét: Horváth, Simon 2003, Abb. 26. 1; Hardek: Žižek 2006a, br. 30, 32; Kalinovjek: Kerman 2013, G248, G388; Sodolek: Kavur et al. 2018, 55-56, G89 itd.), ali oblikom odudaraju od posuda s dvije ručke u gore navedenim kulturama koje imaju nizak trbuh, cilindričan ili stožast vrat i kratko konveksno ili uglato rame te relativno velike ručke, što nam zorno pokazuju i primjeri iz Vinkovaca (Dimitrijević 1979b, T. I. 1-4).

Uglata profilacija, jedna od vodećih karakteristika lasinjske kulture prisutna je na zdjelama, šalicama i vrčevima (Galatin: Georgieva 1990, fig. II. 3; Zaminetz: Georgieva 2007, fig. 2. 5; Krivodol: Georgieva 2007, fig. 3. 9) te na oblicima zdjela koje lasinjska kultura ne

⁷⁴ U literaturi se često nazivaju kantarosima.

⁷⁵ U literaturi se za ovaj tip posuda uglavnom koristi termin pehari.

poznaje (Georgieva 2012, T. 20. 2-3, T. 35. 3, 5, 6). Često je konveksno oblikovanje posuda, a rame i vrat glavni su nosioci ukrasa (Devetaškata peštera, Pekljuk, Zaminetc Georgieva 2007, fig. 2. 1, 3, 4, 6, fig. 3. 1, 6).

U sklopu ovog kompleksa mogu se naći lonci niskog trbuha i cilindričnog vrata (L1b) (Sălcuța: Kramberger 2014b, sl. 210. 4), jednostavne konične zdjele (Z6a) (Bubanj: Pătroi 2018, fig. 28), duboke zaobljene (Z8b2) (Vlasotince-Grozd: Pătroi 2018, fig. 24. 3) i kuglaste zdjele (Z8c) (Badnjik: Borić 2015, fig. 22. 2; Vlasotince-Grozd: Pătroi 2018, fig. 24. 1) te žlice s punim drškom (Ž7) (Ohoden: Georgieva 2012, T. 12. 2).

Na posudama se znaju naći i horizontalni trokutasti dršci na rubu posude (D7) (Veliki Obrovac B: Pătroi 2018, fig. 14. 21) ili vertikalne trokutaste aplikacije, također smještene na rubu posude (A16) (Veliki Obrovac B: Pătroi 2018, fig. 14. 18, 20) te horizontalne ručke (R5a) (Kalenić Livade: Pătroi 2018, fig. 52. 14).

Povremeno se nalaze i posude ukrašene ljestvičastim (Zaminets: Georgieva 2012, T. 18. 4) ili motivom bodljikave žice (Peklyuk: Georgieva 2012, T. 2. 3) te inače široko rasprostranjenim ukrasom naizmjenice postavljenih trokuta (U19) (Krivodol: Georgieva 2007, fig. 3. 11; Blagotin: Borić 2015, fig. 23. 3).

7. 1. 2. Kultura Bodrogkeresztúr

Kultura Bodrogkeresztúr rasprostirala se na području današnje istočne Mađarske i Transilvanije (Patay 1975, 5). Uvriježeno je mišljenje da se javlja nakon kulture Tiszapolgár oko 4300. g. pr. Kr. te da je njezin stupanj A istovremen lasinjskoj kulturi (Raczky 1991; Oross et al. 2010, 400). Radiokarbonski datumi i analiza keramičkih nalaza iz nekoliko nekropola u istočnoj Mađarskoj ukazuju na djelomičnu istovremenost ovih dviju kultura u posljednja tri stoljeća 5. tis. pr. Kr. (Raczky et al. 2014, 331-337).

O kontaktu, ali i istovremenosti lasinjske i kulture Bodrogkeresztúr svjedoči grob 10 nalazišta Szentes-Kistőke, u kojemu je pronađen vrč lasinjske kulture (Dimitrijević 1961, 57; Patay 1975, 50) te nalazište Steindorf-Stiegl u Koruškoj gdje su pronađene dvije sjekire tipa Šina importirane s prostora kulture Bodrogkeresztúr (Ruttkay 1996, 47-48). U kurganu 4 nalazišta Kétegyháza, osim nalaza tipičnih za kulturu Bodrogkeresztúr (Ecsedy 1979, Pl. 7-9), pronađene su i dvije bikonične zdjele zatvorenog tipa s jezičastim aplikacijama, interpretirane kao utjecaj kulture Sălcuța (Ecsedy 1979, 26, Pl. 8. 8, 11) ili kao lasinjski import (Dimitrijević 1982, 429). Još su u ranijim objavama uočene sličnosti u dekorativnom repertoaru ovih dviju kultura, posebice u upotrebi ljestvičastih uzoraka, kombiniranja urezivanja i utiskivanja ili

upotrebe samostalnog utiskivanja pravolinijskih i krivolinijskih ukrasa. Srodnost je uočena i s materijalom kulture Tiszapolgár u motivu prepleta i riblje kosti (Dimitrijević 1979a, 174-175).

Tipični oblici koji se javljaju unutar kulture Bodrogkeresztúr uključuju lonce zaobljenog tijela i dugog do izuzetno dugog stožastog vrata, koji mogu nositi ručke ispod ruba ili pri dnu vrata te stajati na nožicama, jednostavne zdjele zaobljene pri dnu, posude (zdjele i lonci) na cilindričnoj ili koničnoj nozi (Bognár-Kutzian 1963; Patay 1975, T. 7-16; 1978, T. I, III-VI, VIII, IX-XI, XIII-XVII).

Sličnosti lasinjske i kulture Bodrogkeresztúr uglavnom se zadržavaju na nekoliko ukrasnih motiva. U kulturi Bodrogkeresztúr učestao je mrežasti motiv (U29), koji je često izveden u obliku meandra ili kao ispuna trokuta (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzian 1963, T. CXI. 4, T. CXII. 3, T. CXXII. 1a, 4; Tiszadob-Borziktanya: Kalicz 1970, 60; Pusztaistvánháza: Kalicz 1970, 63; Tiszakeszi-Fáykert: Patay 1975, T. 7. 8; Pusztaistvánháza: Patay 1975, T. 7. 9, T. 12. 5; Ebendorf: Patay 1975, T. 8. 6; Tiszadob-Borziktanya: Patay 1975, T. 9. 13; Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. I. 11-12, T. III. 14-15, T. VIII. 8; Vinkovci: Dimitrijević 1979b, T. IV. 3; Kétegyháza: Ecsedy 1979, Pl. 7. 2-3, Pl. 9. 5). Javljaju se i kombinacije paralelnih snopova linija obrubljenih nizovima otisaka (UO1-UO6) (Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. I. 11, T. III. 14, T. VIII. 8; Kétegyháza: Ecsedy 1979, Pl. 7. 1, Pl. 9. 4) i snopovi polukružnih linija s nizovima otisaka (UO44) (Kétegyháza: Ecsedy 1979, Pl. 7. 4).

U kulturi Bodrogkeresztúr veoma se često javljaju plastične ovalne i kružne aplikacije na loncima i zdjelama (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. LVI. 2-5, T. LVIII. 1, T. LXXXI. 1-5, T. LXXXIII. 1-4 id.; Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. I. 7-8, 10, T. V. 5-6, T. VIII. 5, T. XIII. 10, T. XIV. 8-9, T. XV. 7, 108) te jezičaste aplikacije na bikoničnim zdjelama (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzian 1963, T. XLII. 5, T. LVII. 7, T. LVIII. 2, T. LXII. 4, T. LXXXI. 5, T. LXXXII. 7, T. LXXXIII. 6 id.; Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. XIII. 1). Oba tipa plastičnih ukrasa ipak su ponešto drugačije izvedeni od onih lasinjske kulture: masivniji su, a jezičaste aplikacije ne prate liniju ramena posude.

Horizontalno probušeni dršci (D11) koji se javljaju na lasinjskim posudama često se dovode u vezu s kulturom Bodrogkeresztúr, no oni se ipak razlikuju jer se u slučaju istočnomađarskih primjeraka radi o ručkama ispod ruba posude (npr. Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. XLVI. 2, T. LIII. 10, T. CIV. 3, 7, T. CVI. 7-8, T. CIX. 2, 7 id.; Tiszavalk-Kenderföld: Patay 1978, T. III. 1-2, 9, 12, T. IV. 1-6, 8, 10 id.)

Kultura Bodrogkeresztúr poznaje bikonične zdjele koničnog trbuha i cilindričnog (Z2a1) ili konveksnog (Z2c1) ramena, koje su često na visokoj nozi (Tiszapolgár-Basatanya:

Bognár-Kutzián 1963, T. LVII. 1, 7, T. LVIII. 2, T. LXI. 1, T. LXII. 2, T. LXV. 3, T. LXXVIII. 2, T. LXXIX. 4, T. LXXXI. 5), a mogu imati niz otisaka na prijelomu (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. XLII. 5).

Poveznicu s lasinjskom kulturom predstavljaju i zaobljene zdjele (Z8a, Z8b2) (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. LXVI. 2-3, T. CXIII. 12) te lonci zaobljenog tijela i cilindričnog ili stožastog ramena (L7a) (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. LVIII.3, T. LXI. 5, T. LXV. 6, T. CV. 3).

Konične poklopce sa zoomorfnom ručkom kakvi se rijetko nalaze u lasinjskoj poznaje i kultura Bodroghkeresztúr (Tiszapolgár-Basatanya: Bognár-Kutzián 1963, T. LXXXIX. 1-2; Tiszavalk-Tetes: Patay 1975, T. 11. 1-2).

7. 1. 3. Kultura Ludanice

Kultura Ludanice sjeverni je susjed lasinjskoj kulturi, a prostire se na području Slovačke i sjevernih dijelova mađarske Transdanubije, gdje je na nekoliko nalazišta zamijećeno miješanje nalaza s karakteristikama obiju kultura (npr. Győr-Szabadrétdomb i Mosonszentmiklós-Pálmajor: Virág, Figler 2007). U jednoj od jama s kosturnim ukopom na nalazištu Nitra-Mlynárce pronađen je bikonični vrč na ramenu ukrašen snopovima kosih urezanih linija obrubljenih nizovima otisaka koji je interpretiran kao import lasinjske kulture (Gabulová, Kuzma 2015, Obr. 8, Tab. VII. 1).

Sličnosti u keramografiji ovih dviju kultura nisu velike, ali se uočava veoma sličan supstrat iz kojeg su se obje razvile. Kultura Ludanice preferirala je lonce zaobljenog tijela, blago koničnog ruba usta ili vrata, posude s dvije ručke, zdjele na cilindričnoj, koničnoj ili nozi zadebljanoj u gornjem dijelu, bikonične zdjele otvorenog tipa s konkavnim ramenom te S-profilirane zdjele, dok se ukrašavanje svodi na plastične kružne aplikacije. Posude zatvorenog tipa često su visoke, a mogu imati konveksno ili stožasto rame (Lichardus, Vladár 1964; Vladár, Lichardus 1968, Abb. 73-85; Vladár 1969, Abb. 11. 2-7; Pavúk, Batora 1995, Abb. 29-39; Gabulová, Kuzma 2015, Tab. I-VII; Pavúk 2001, Abb. 4).

Poveznice između lasinjske i kulture Ludanice vidljive su u nekoliko oblika: loncima tipa L1 koji često nose velike bradavičaste aplikacije umjesto ručki (Bešenov i Nová Ves nad Žitavom: Lichardus, Vladár 1964, Abb. 5. 4, 5, 11), loncima zaobljenog tijela (L7a) (Branč: Vladár, Lichardus 1968, Abb. 73. 13, Abb. 85. 18; jama Remeta: Pavúk 2001, Abb. 4. 3), bikoničnim zdjelama s jezičastom aplikacijom (Z2a1: A7) (Branč: Vladár, Lichardus 1968, Abb. 78. 11), bikoničnim zdjelama zatvorenog tipa s konkavnim trbuhom i konveksnim

ramenom s jezičastom aplikacijom (Z4a: A7) (Nitra-Mlynárce: Gabulová, Kuzma 2015, Tab. II. 3/1), bikoničnim zdjelama otvorenog tipa (Z5) (Bešenov: Lichardus, Vladár 1964, Abb. 5. 2), jednostavnim koničnim zdjelama (Z6a1) (Ludanice: Lichardus, Vladár 1964, Abb. 3. 5-6; Branč: Vladár, Lichardus 1968, Abb. 85. 16; Nitra-Mlynárce: Gabulová, Kuzma 2015, Tab. V. 3-4), jednostavnim polukuglastim zdjelama (Z8a), dubokim polukuglastim zdjelama (Zb2) (Nitra-Leningradská ulica: Pavúk 2001, Abb. 3. 7), koničnim poklopcima (P3) (Jelšovce: Pavúk, Batora 1995, Abb. 38. 15-16; Nitra-Leningradská ulica: Pavúk 2001, Abb. 3. 5-6), horizontalnim ručkama (R5a) (Jelšovce: Pavúk, Batora 1995: Abb. 29. 2, 5, Abb. 31. 1-13), bradavičastim aplikacijama (A1, A2) (Jelšovce: Pavúk, Batora 1995, Abb. 29. 6, Abb. 30. 5, 8, 19, Abb. 31. 5, Abb. 32, Abb. 38. 2, 7), vertikalnim trokutastim aplikacijama (A16) (Branč: Vladár 1969, Abb. 11. 3), horizontalno probušenim drščima (D11) (Nitra-Leningradská ulica: Pavúk 2001, Abb. 3. 2) i keramici sa crvenom prevlakom (Jelšovce: Pavúk, Batora 1995, 65-66). Veoma slične tipu N2c2, ali nešto niže, noge su posuda pronađene na nalazištima kulture Ludanice (Smolenice: Čambal et al. 2013, Obr. 12. 3; Nitra-Mlynárce: Gabulová, Kuzma 2015, Tab. I. 1/1).

Lonci konveksnog trbuha i stožastog ramena (L3c), gornji dijelovi lonaca stožastog ramena i veoma kratkoga cilindričnog vrata (L4c), lonci visokoga koničnog trbuha, stožastog ramena i uskoga konkavnog vrata (L9a), bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i stožastoga uvučenog ramena (Z4b) i žlica punog drška (Ž7) prisutne su na nalazištima graničnog područja ovih dviju kultura Győr-Szabadrétdomb i Mosonszentmiklós-Pálmajor (Virág, Figler 2007, fig. 5. 7, 10-11, fig. 8. 2).

7. 1. 4. Jordanovska kultura

Jordanovska kultura (Jordanów, Jordansmühl) prostirala se u istočnom dijelu današnje Češke, dijelu Šleske u susjednoj Poljskoj te sjevernom dijelu Austrije, a jedna je od kultura tzv. epilendelskog kompleksa istovramena lasinjskoj (Zápotocký 2016, 5, Tbl. 4).

Keramografija jordanovske i lasinjske kulture dosta se razlikuju. Jordanovska kultura preferira vrčeve niskog trbuha s dvije ručke te općenito posude zaobljenog tijela niskog trbuha i jasno izdvojenog vrata, izdužene lonce zaobljenog tijela, široke u gornjem dijelu i jasno odvojenoga uskog vrata i zdjele zaobljenog tijela s kratkim cilindričnim vratom. Posude na nozi standardni su dio repertoara ove kulture, no za razliku od lasinjskih, one su najčešće jednostavne stožaste ili blago konkavne i visina im ne prelazi širinu. Nešto se rjeđe javljaju izuzetno visoke šuplje noge. U starijoj fazi jordanovske kulture popularan je mrežasti motiv u složenijim

kombinacijama, a od tehnika ukrašavanja koristi se i kaneliranje (Čtverák, Rulf 1989, Abb. 8, 10; Pavúk 2001, Abb. 7; Zápotocký 2016, Abb. 3-9, Abb. 12-17).

O srodnosti ovih dviju kultura, prema S. Dimitrijeviću (1979a, 173) svjedoče bikonični lonci, lonci i vrčevi bikoničnog tijela s cilindričnim vratom i zdjele na nozi, plastični ukrasi, kombinacija urezivanja i utiskivanja i ljestvičasti motiv.

Sličnosti su najuočljivije u načinu ukrašavanja, ali i u nekoliko oblika posuda. U obje se kulture posude ukrašavaju ravnim linijama obrubljenim nizovima otisaka u raznim kompozicijama (UO1-UO7) (Jordanów: Čtverák, Rulf 1989, Abb. 8; Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 3. 27-3), girlandama obrubljenima nizom otisaka (UO19) (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 4. 22), urezanim girlandama (U31-U32) (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 4. 25-33), urezanim motivima naizmjenice postavljenih trokuta (U19) (Němčice: Koštuřik 1973, T. 12. 10; Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 5. 3, 19; Bylany: Zápotocký 2016, Abb. 16. 23), motivom prepleta (U39) (Křenovice: Koštuřik 1973, T. 12. 15), ljestvičastim (U20-U21) i mrežastim motivima (U29) (Tuchoměřice: Sankot, Zápotocký 2011, Abb. 9. 1, 4-6, Abb. 13; Bylany: Zápotocký 2016, Abb. 16. 26-27), bradavičastim (A1-A2) (Jordanów: Čtverák, Rulf 1989, Abb. 8; Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 6. 6-7, 9, 11, 14-18, Abb. 8. 2, 7, 9-10, 12-17) i plosnatim (A6) aplikacijama (Telnice: Koštuřik 1973, T. 10. 6). Lonac kratkoga konkavnog trbuha, maloga konveksnog ramena i stožastog vrata (L10a) prisutan je i u jordanovskoj kulturi (Křenovice: Koštuřik 1973, T. 12. 15), kao i posude s horizontalnim ručkama (R5a, R5b) (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 7. 3-5, 9-11, 13-15, 19-20). Velika je sličnost zamijećena u oblikovanju zdjela, koje su i u jordanovskoj kulturi veoma često bikonične te imaju plastičnu aplikaciju na prijelomu. Iako su aplikacije ponekad izdužene i ovalne (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 6. 9, 17), nisu zamijećene jezičaste aplikacije kakve se javljaju u lasinjskoj kulturi. Zdjele su najčešće zatvorenog tipa (Z4) (Úhřetice i Kostelec nad Orlicí: Zápotocký 2016, Abb. 6. 8, 16, Abb. 12. 15, 19), a prisutne su i one koničnog trbuha (Z2) koje mogu biti na nozi (Jordanów: Čtverák, Rulf 1989, Abb. 8; Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 6. 9) i bikonične zdjele otvorenog tipa (Z5) (Úhřetice: Zápotocký 2016, Abb. 6. 17).

7. 2. ODNOS LASINJSKE I SUPSTRATNIH KULTURA

7. 2. 1. Lendelska kultura

Lendelska kultura javlja se u zapadnoj Mađarskoj s početkom 6. tis. pr. Kr., a s vremenom se širi i na prostor istočne Austrije, Moravske, južne Poljske, ali i kontinentalne Slovenije te Hrvatske južno od Kupe. Kako je bila raširena na većini prostora na kojem će se kasnije oblikovati lasinjska kultura, lendelski je supstrat jasno vidljiv na velikom broju sličnih tipova posuda i ukrasa (Težak-Gregl 2001b; Kalicz et al. 2007; Pavúk 2007).

U lendelskoj su keramici učestale bikonične zdjele otvorenog tipa s konkavnim ramenom. Izuzetno su popularni trodijelni lonci otvorenog tipa konkavnog ili koničnog vrata, konveksnog ili stožastog ramena i koničnog ili konveksnog trbuha, koji mogu biti bogato ukrašeni dubokim i širokim urezanim linijama i nizovima otisaka na rubu i prijelomu, ponekad s ručkom. Noge posuda često su veoma visoke, cilindrične u gornjem i stožaste u donjem dijelu. Omiljene su veće plastične, najčešće kružne, aplikacije. Mehaničko ukrašavanje nešto se češće javlja u savskoj skupini, gdje je učestalo i ukrašavanje ruba i/ili prijeloma posude nizovima otisaka (Koštuřik 1973; Tomaž 1999, T. MV1 – MV36; Barna 2001; Guřtin 2005). Posude konkavnog ramena ukrašene urezanim paralelnim linijama i nizom otisaka na prijelomu, često s ručkama na prijelazu ramena u vrat te plastičnom aplikacijom na prijelomu, smjeřtaju se u krug kasne lendelske kulture (Resnikov prekop: Velušćek 2006, T. 10. 7; Spaha: Velušćek 2011, 218, sl. 5. 2).

Među loncima koji se javljaju na nalaziřtima lasinjske kulture u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj dosta se tipova moųe povezati s lendelskom kulturom: lonci stožastog ramena i konkavnog ili koničnog vrata (L2a) (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV21. 2; Michelstetten: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 6. 10-11), lonci blago konkavnog ili koničnog trbuha i konveksnog ramena (L3b) (Kamnik-Mali grad: Sagadin 2005, br. 7; Drulovka: Guřtin et al. 2005, 22, 24-26; Ozalj-Stari grad: Teųak-Gregl 2005, br. 17, 18, 20), bikonićni lonci niskoga koničnog trbuha i stožastog ili konkavnog ramena (L4a, L4b) (Koštuřik 1973, Taf. 5. 9), bikonićni lonci visokog trbuha i izuzetno kratkog ramena (L5a) (Drulovka: Guřtin et al. 2005, br. 21), lonci zaobljenog tijela (L7a) (Brno-Maloměřice: Koštuřik 1973, T. 2. 18) i niski lonci konveksnog ramena i najčešće cilindrićnog vrata (L10a) (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV22. 2-3, T. MV23, T. MV24, T. MV25, T. MV26. 1, T. MV31; Grac kod Sela: Pavlin 2006, br. 18; Drulovka: Guřtin et al. 2006, br. 25). U lendelskoj je kulturi omiljeno i konveksno oblikovanje ramena lonaca (Kamnik-Mali grad: Sagadin 2005, br. 7; Drulovka: Guřtin et al. 2005, 22, 24-26; Ozalj-Stari

grad: Težak-Gregl 2005, br. 17, 18, 20). Bikonični vrčevi konkavnog ramena bez vrata (V5) također su dio repertoara ove kulture (Moverná vas: Tomaž 1999, T. MV9. 1, 3-4).

Među zdjelama najviše paralela između lasinjske i lendelske kulture nalazimo u bikoničnim zdjelama zatvorenog (Z5) (Moverná Vas: Tomaž 1999, T. MV18. 4, T. MV28. 2, 5; Dragomelj: Turk, Svetličič 2005, br.23, 31, 33-35, Čatež-Sredno polje: Tomaž 2005, br. 3-6, 28-35) i otvorenog tipa (Z4) (Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 7. 1, 5, Abb. 8. 3, 8-9; Moverná Vas: Tomaž 1999, T. MV27. 2-3; Stadtler, Ruttkay 2007, T. 5. 2, T. 7. 6, 8).

Lendelska kultura poznaje i brojne tipove bikoničnih zdjela koničnog trbuha (Z2a1, Z2b1, Z2b3, Z2c2) (Moverná Vas 4: Tomaž 1999, T. MV18. 1, T. MV19. 1; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 4, br. 10; Stadtler, Ruttkay 2007, T. 4. 3, T. 7. 7), a povremeno se javljaju i one konveksnog trbuha i konkavnog ramena (Z3a) (Kaposvár-Gyertyános: Regenye 2006b, br. 13).

Jednostavni oblici koničnih (Z6a, Z6c1, Z6c3) i zaobljenih zdjela (Z8a, Z8b1) također su dio repertoara lendelske kulture (Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 6. 4, Abb. 10. 1-2, 5, Abb. 11. 10; Moverná Vas: Tomaž 1999, T. MV5. 4, T. MV27. 7-8, T. MV28. 6-7; Friebritz: Zalai-Gaál 2007, Abb. 22. 1; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 2-3; Zengővárkony: Zalai-Gaál 2007, Abb. 22. 4-11).

Posude perforiranih stijenki ili dna, koje su najvjerojatnije služile kao cjedila (C) mogu se naći već u sklopu lendelske kulture (Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 9. 6; Moverná Vas: Tomaž 1999, T. MV32. 8; Balatonmagyaród-Kápolnapuszta: Barna 2001, Pl. V. 7; Kaposvár-Gyertyános: Regenye 2006b, br. 31; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 44, 50).

Plosnati poklopci (P1b) javljaju se u horizontu kasne lendelske kulture (Bukovnica: Šavel 2006, br. 12), a u sklopu moravsko-austrijske slikane keramike nalazimo i konične poklopce (P3a) (Michelstetten: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 4. 8-9).

Žlice s tuljcem za nasad drška smatraju se tipičnim predstavnikom lendelske kulture i prisutne su na velikom broju nalazišta (Zalaszentistván: Horváth, Simon 2003, Abb. 17. 17; Guštin 2005, 13, br. 12-14; Resnikov prekop: Tomaž, Velušček 2005, br. 38; Nagykanizsa-Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 46-48; Kaposvár-Gyertyános: Regenye 2006b, br. 33; Bukovnica: Šavel 2006, br. 13; Michelstetten: Stadtler, Ruttkay 2007, T. 5. 7; Sormás-Török-földek: Barna 2007, pl. 7. 5-7). Žlice s punim drškom (Ž7) nešto su slabije zastupljene (Sormás-Török-földek: Barna 2007, pl. 5. 15; Spaha: Velušček 2011, sl. 4. 17), a držak im može

završavati životinjskom protomom (Drulovka: Korošec 1960, T. 30. 2-3; Guštin et al. 2005, br. 31; Gradišće kod Stiške vasi: Velušček 2005, br. 24).

Iako su posude na nozi učestale u lendelskoj keramografiji, one se ponešto razlikuju od lasinjskih tipova nogu na predmetnom području. Analogije nalazimo za prstenaste noge (N4) (Kokory i Tovačov: Koštuřík 1973, T. 9. 11, 17; Moverná vas: Tomaž 1999, T. MV28. 1).

Plosnati ulomci keramike (KP1) javljaju se i u sklopu lendelske kulture (npr. lendelski horizont na Crkvišću; Čatež-Sredno polje: Tomaž, Kavur 2006, kat. 36-40).

Horizontalne ručke (R5a) česte su u lendelskoj kulturi (Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 31; Sormás-Török-földek: Barna 2007, pl. 7. 15-16), a mogu biti kljunaste (R5b) (Balatonmagyaród-Kápolnapuszta: Barna 2001, Pl. VI. 4-5; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 32-41; Bukovnica: Šavel 2006, br.8-9; Sormás-Török-földek: Barna 2007, pl. 7. 5-7) i trokutaste (R5c) (Aszód-Papi földek: Kalicz 1969, Abb. 5. 8; Balatonmagyaród-Kápolnapuszta: Barna 2001, Pl. VI. 2; Zalaegerszeg-Andráshida: Horváth, Simon 2003, Abb. 19. 3; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 59-60; Riegersburg: Tiefengraber 2006, br. 12).

Posude s izljevom (I1, I2, I3) lasinjska je kultura također mogle preuzeti od lendelske (Zalaszentbalázs-Szőlőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 9. 3, 8-10, Abb. 10. 8; Moverná Vas: Tomaž 1999, T. MV27. 3, T. MV28. 4; Kaposvár-Gyertyános: Regenye 2006b, br. 35).

Kružne i ovalne plastične aplikacije (A1, A2) vodeći su oblik plastičnog ukrašavanja lendelske kulture, a nešto su većih dimenzija nego u lasinjskoj kulturi (Wolfsbach: Ruttkay 1995, Abb. 1. 9-10, 12-13, 16; Ossarn: Ruttkay 1995, Abb. 2. 2-6, 9; Bernhardsthal: Ruttkay 1995, Abb. 2. 11, 16; Michelstetten: Carneiro 2001, Abb. 2; Stadler, Ruttkay 2007, T. 5. 1-3, 5-6, T. 6. 1, 6, 8-11; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 1, 5-7, 13-17; Veszprém: Regenye 2007, pl. 1. 1, pl. 2. 1, pl. 3. 3, 6-7, pl. 4. 1, 7).

Plastične se aplikacije mogu javiti u paru (A3) (Balatonmagyaród-Kápolnapuszta: Barna 2001, Pl. V. 12) ili biti plosnato oblikovane (A5, A6) (Hluboké Mašuvky: Koštuřík 1973, T. 7. 9; Uničov: Koštuřík 1973, T. 11. 12; Rybníček: Koštuřík 1973, T. 18. 12; Ossarn: Ruttkay 1995, Abb. 2. 6-8; Čatež-Sredno polje: Tomaž 2005, br. 38, 41), a mogu biti dodatno ukrašene otiskom (AO4) (Čatež-Sredno polje: Tomaž 2005, br. 22). U sklopu lendelske kulture nisu nepoznate niti plastične spirale (A13) (Uničov: Koštuřík 1973, T. 11. 21; Rybníček: Koštuřík 1973, T. 18. 14) ili trokutaste vertikalne aplikacije (A16) (Zalaszentbalázs-Szőlőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 10. 5). Trake s otiscima prsta ili nokta (AO1) postavljene na rubu i prijelomu zdjela ili lonaca vodeći su način ukrašavanja savske skupine lendelske kulture (Guštin 2005, br. 1, 2, 9; Čatež: Tomaž 2005, br. 4, 6, 9-10, 13, 21-26, 34-35),

Lendelska kultura poznaje vertikalne drške (D4-D5) (Bánffy 2002, 48-54), horizontalne trokutaste drške (D7) (Zalaszentbalázs-Szölőhegyi mező: Bánffy 1995, Abb. 10. 1-2; Bukovnica: Šavel 2006, br. 1) i drške s horizontalnom ušicom (D11) (Langenzersdorf: Ruttkay 1995, Abb. 3. 1).

Posebno su zanimljivi zoomorfni dršci (D18-D19) koji su na predmetnom području pronađeni uglavnom u slojevima s miješanim materijalom lendelske i lasinjske kulture (Ozalj-Stari grad, Otočac-Stari grad) te su na temelju karakteristika fature pojedinog tipa pripisani jednoj ili drugoj kulturi: oni jednolično crvene boje uglacane površine pripisani su lendelskoj, a oni uglacane crne površine lasinjskoj kulturi. Prisutni su na slovenskim i mađarskim nalazištima lendelske kulture (Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV32. 1-3; Gradišće kod Stiške vasi: Velušček 2005, br. 24; Sormás-Török-földek: Barna 2007, pl. 5. 14; Spaha: Velušček 2011, T. 4. 12. 10).

Cik-cak urezani ukras s nizom otisaka iznad njega na konveksnom ramenu lonaca A. Velušček smješta u savsku skupinu, odnosno kasnu lendelsku kulturu (Velušček 2011, sl. 5. 3), a istoj kulturi pripisuje i bikonične zdjele otvorenog tipa s nizovima otisaka na rubu i prijelomu (Velušček 2011, 220-221, sl. 5. 5, 5. 6).

Urezani cik-cak i motivi jelove grančice (U9-U13, U37) te A- i V-motivi (U14-U17) posebno su omiljeni u lendelskim horizontima Moverne vasi (Tomaž 1999, T. MV6. 2, T. MV11. 1-2, T. MV12, T. MV18. 34, T. MV21. 2, T. T. MV26. 1, MV27. 2, T. MV28. 2, 5, T. MV29. 4, T. MV30. 1-2, T. MV31. 1,4, T. MV32. 7, T. MV33. 2, T. MV35. 7, 14, 16, T. MV36. 3). Nalazimo ih i na drugim nalazištima kasne lendelske kulture u Sloveniji (Drulovka: Guštin et al. 2005, br. 14, br. 24). U lendelskom horizontu Moverne vasi možemo naći i ne toliko čest ukras kosih i vertikalnih snopova linija (U38) (Tomaž 1999, T. MV22. 2).

Ukrašavanje ruba posuda nizom otisaka na rubu (O1) nalazimo i u kontekstu lendelske kulture (Resnikov prekop: Velušček 2006, T. 4. 8-9; Kaposvár-Gyertyános: Regenye 2006b, br. 27; Nagykanizsa – Inkey-Kapelle: Horváth, Kalicz 2006, br. 28). Porijeklo ukrasa izvedenog paralelnim linijama otisaka postavljenima ispod ruba i na prijelomu posude (O6) i njegovih izvedenica kombiniranih s urezanim linijama (UO10, UO11) možemo tražiti u okviru lendelske kulture, u kojoj je ovakav ornament učestao, a predstavlja osnovnu karakteristiku savske grupe (Ctidružice: Koštuřik 1973, T. 14. 7; Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV3. 1-2, T. MV6. 2, T. MV17. 4, T. MV18. 3-4; Barna 2001, Pl. V. 5-6; Guštin 2005, 11-12; Riegersburg-Kranzlgarten: Tiefengraber 2006a, br. 6).

Utisnute kružnice (O19) na lendelskoj se keramici javljaju samostalno u višestrukim nizovima (Brno-Pisárky: Koštuřik 1973, T. 14. 8; Koštuřik 1973, T. 19. 1-8), a ovom periodu

koji prethodi lasinjskoj kulturi možemo pripisati i primjerke iz Otočca i Starog grada Cazina (Raunig 2001, T. III. 13). Motiv kruga prisutan je i u nešto drugačijim izvedbama (O20, UO51) (Boskovštein i Ctidružice: Koštuřik 1973, T. 13. 11, 19).

Crvena prevlaka karakteristika je upravo lenđelske kulture te se njezina prisutnost u lasinjskoj kulturi može smatrati još jednom od njihovih brojnih poveznica (Tomaž 1999, 78, 144; Carneiro 2004b, 267-271; Težak-Gregl 2005, 156; Tiefengraber 2006, 85; Velušček 2011, 212-213)

7. 2. 2. Sopotska kultura

Sopotska je kultura bila raširena na prostoru sjeverne Hrvatske i dijela Transdanubije, a pripisana su joj i neka nalazišta u Slovačkoj i istočnoj Mađarskoj. Iako se smatra da njezini počeci sežu u sredinu 6. tis. pr. Kr., radiokarbonski datumi zasad ga stavljaju u razdoblje oko 5300. g. pr. Kr. U tom se periodu javilo nekoliko njezinih tipova, a uz rani eneolitik veže se tip Seče na prostoru središnje Hrvatske i stupanj IV sopotske kulture u istočnoj Hrvatskoj. Tip Seče karakteriziraju nalazi slični lenđelskoj i sopotskoj kulturi, ali i kulturama u širem susjedstvu. U materijalu lasinjske kulture vidljivi su utjecaji kako najmlađe, tako i onih ranijih faza sopotske kulture. Kao karakteristične oblike prisutne u cijelom vremenu trajanja sopotske kulture možemo izdvojiti duboke bikonične zdjele, konične zdjele, bikonične lonce te ukrašavanje bradavičastim i rogolikim aplikacijama (Dimitrijević 1968; Marković 1994, 76-86, T. 7 – 14, T. 17 – 19; Horváth, Simon 2003, 49; Kreiter, Tokai 2007; Balen Čataj 2014).

Utjecaj ove veoma važne supstratne kulture jak je u lasinjskoj keramografiji. Mnogo oblika i motiva ukrašavanja koje možemo vezati za njih obje, karakteristično je i za drugu supstratnu kulturu - lenđelsku. To je slučaj s loncima stožastog ramena i koničnog vrata (L2a) (Sopot: Krznarić Škrivanko 2006, br. 10), bikoničnim zdjelama koničnog trbuha i cilindričnog ramena (Z2a1) (Vinkovci-Ervenica, Otok-Gradina i Mrzović-Gradina: Marković 1994, T. 8. 2, T. 9. 4, T. 13. 5) ili konveksnog trbuha i konkavnog ramena (Z3a) (Sopot i Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 9. 6, T. 19a. 5).

Na širem su prostoru, koji se ne može vezati samo uz sopotsku kulturu, u razdoblju koje prethodi lasinjskoj kulturi, prisutne zdjele zatvorenog tipa (Z4) (Sopot i Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 9. 8, T. 19. 4; Dubovo-Košno: Marijan 2006, br. 8-9), jednostavne konične zdjele (Z6a) (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 18. 5) i polukuglaste zdjele (Z8a, Z8b) (Vinkovci-Otok: Dimitrijević 1968, T. VI. 13; Sopot i Podgorač-Ražište: Marković 1994, T. 9. 7, T. 11. 12; Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 1-2).

U sopotskoj kulturi porijeklo možda možemo tražiti bikoničnim posudama konkavnog ramena: zdjelama (Z2d) (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 19. 8), šalicama (Š2a) (Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 18. 7) i čašama (Č2d) (Vinkovci-Otok: Dimitrijević 1968, T. V. 10). Zdjele slične onima izvučenog ruba usta (Z10a, Z10c) u sklopu sopotske kulture javljaju se u nešto drugačijoj izvedbi (Mandekov vinograd i Sopot: Dimitrijević 1968, T. VIII. 2, T. XVI. 3; T. XVIII. 2).

U sopotskoj su kulturi omiljene posude na nozi, a sličnosti s onima lasinjske provenijencije nalaze se u visokim cilindričnim nogama blago izvučenog ruba stajaće plohe (Dimitrijević 1968, T. VII. 3; 1979, 154, sl. 5. 4-5), niskim konkavnim šupljim nogama (N3b2) (Klokočevik: Dimitrijević 1968, T. II. 12; Otok: Dimitrijević 1968, T. VII. 4; Sopot: Krznarić Škrivanko 2006, br. 6-7) i niskim stožastim šupljim nogama (N3c1) (Klokočevik: Dimitrijević 1968, T. III. 13). Visoke šuplje noge izvučenog ruba stajaće plohe i zaobljenoga gornjeg dijela (N2) mogu se dovesti u vezu s tzv. trbušastim nogama sopotske kulture (Marković 1977, 51; Stadtler, Ruttkay 2007, T. 1. 6, T. 3. 7, T. 4. 3T. 5. 6; Zalai-Gaál 2007, Abb. 13-14; Velušček 2011, 214-215).

Na širem se prostoru sopotske i lendelske kulture javljaju i vertikalne (R5a) (Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 19-20) te kljunaste ručke (R5b) (Klokočevik: Dimitrijević 1968, T. III. 11), kao i posude s kljunastim izljevom (I1) (Sopot i Mandekov vinograd: Dimitrijević 1968, T. XIII. 5, T. XVII. 6; Koprivnički Bregi-Seče: Marković 1994, T. 18. 10).

Kružne i ovalne plastične aplikacije (A1-A3, AO4) karakteristika su sopotske kulture (Dimitrijević 1968, T. XXI. B; Kalicz et al. 2007, Abb. 8; Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 22, br. 25; Slavča: Mihaljević 2006, br. 1, 3, 15), a u njezinoj se keramografiji mogu naći i plosnate (A5-A6) (Slavča: Mihaljević 2006, br. 20) i jezičaste aplikacije (A7) (Sopot: Dimitrijević 1968, T. XVI. 4) te plastične trake s otiskom prsta (AO1) (Sopot: Dimitrijević 1968, T. XIII. 5).

Sopotska kultura poznaje ovalne vertikalne drške (D4, D6) (Lanik: Marković 1973, 176; Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 27), vertikalno probušene (D11) (Radovanci: Balen, Potrebica 2006, br. 13-16; Dubovo-Košno: Marijan 2006, br. 6) i zoomorfne drške (D18-D19) (Sopot: Dimitrijević 1968, T. XII. 5; Pepelana: Minichreiter 1990, sl. 13. 1, sl. 17. 3; Slavča: Mihaljević 2006, 33, br. 19; Petrivente: Kalicz et al. 2007, Abb. 6. 11).

Ukrašavanje ruba posuda nizom otisaka na rubu (O1) (Vinkovci-Ervenica: Dimitrijević 1968, T. IX. 3) široko je rasprostranjen motiv, možda nešto češće korišten u okviru lendelske kulture. U kontekstu kasne sopotske kulture može se naći i motiv vertikalnih naizmjenice postavljenih ravnih i cik-cak linija (U28) (Seče: Marković 1985, T. 6. 4) te motiv križa izveden

nizovima otisaka (Koprivnički Bregi: Marković 1982a, T. 1. 2; Grginac-šuma Bukvik: Marković 1989, T. 6. 19).

Još jednu poveznicu lasinjske i sopotske kulture predstavlja keramika s crvenom prevlakom, koja se javlja u brezovljanskom i Seče-tipu sopotske kulture te u njezinu trećem stupnju (Marković 1994, 79, 85, 89, T. 19. 2).

7. 2. 3. Vinčanska kultura

Vinčanska je kultura između 5400/5300. i 4600/4500. g. pr. Kr. zauzimala prostor današnje Srbije, dijela Bosne i Hercegovine, Kosova, sjeverne Makedonije i zapadne Rumunjske te krajnjeg istoka hrvatskoga dijela Srijema (Borić 2009, 234-237; Burić 2014; 2015). Vinčanska kultura ne može se promatrati kao supstratna kultura u pravom smislu te riječi jer je više graničila s područjem na kojemu je kasnije izrasla lasinjska kulture (izuzev vjerojatno u sjevernoj Bosni), nego bila dio njega (Marković 1985, 22).

Kao osnovna karakteristika vinčanske keramike smatra se crno polirana površina i ukras izveden kaneliranjem te bikonične zdjele. Lonci su često bikoničnog tijela i jasno izdvojenog uskog vrata, a kratak je vrat čest i kod zdjela bikoničnog tijela (Dimitrijević 1968, T. XXI. C; Borić 2009).

Dodirne točke lasinjske i vinčanske kulture svode se na nekoliko oblika koji su u razdoblju prije lasinjske kulture poznati na širem prostoru te njihovo porijeklo ne možemo direktno povezati upravo s vinčanskom kulturom. To se odnosi na konveksno oblikovanje ramena lonaca, nešto drugačijih tipova od onih u lasinjskoj kulturi (Vinča: Dimitrijević 1968, T. XXI. C12), bikonične zdjele visokoga koničnog trbuha i stožastog ramena (Z2b3) (Vinča: Dimitrijević 1968, T. XXI. C15), zdjele zatvorenog tipa (Z4) (Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 16. 2), jednostavne zaobljene zdjele (Z8c) (Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 15. 1), posude na šupljoj nozi (Vinča: Dimitrijević 1968, T. XXI. C15; Bapska-Gradac: Dimitrijević 1968, sl. 15. 3, sl. 17. 7-8), ukras naizmjenice postavljenih trokuta (U19) (Vinča: Garašanin 1979, T. XXVII. 4; Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 16. 5), mrežasti motiv (U29) (Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 16. 5; Gomolava Ib: Borić 2015, fig. 15), posude s crvenom prevlakom (Tiefengraber 2004, 205) i ukrašavanje dna posuda (Vinča: Brukner 1988, T. 2. 1).

Pod utjecajem vinčanske u lasinjsku su kulturu možda dospjeli nosoliki dršci (D4) (Bánffy 2002, 48-54), bikonične zdjele koničnog trbuha i kratkoga cilindričnog suženog ramena (Z2a5) (Bapska-Gradac: Marković 1994, T. 16. 1), zdjele s trokutastim zadebljanjem ispod ruba

(Z6b) (Vinča: Dimitrijević 1968, T. XXI. C6; Vinkovci: Marković 1994, T. 15. 5) te bočice (Korošec 1959a, sl. 1, 3, 4).

Vinčanska je kultura poznata po velikom broju različitih tipova statueta među kojima se javljaju i one cilindričnog tijela (Jakovo-Kormadin: Bakarić et al 1991, kat. br. 21-22, kat. br. 28-29; Ledinci: Bakarić et al 1991, kat. br. 14). U keramografiji ove kulture nisu strane niti zdjele ukrašene s vanjske i unutarnje strane (Gomolave: Borić 2015, 170, fig. 15).

7. 3. ODNOS LASINJSKE I KULTURE RETZ-GAJARY

Za kulturu Retz-Gajary, koja se javlja u nekoliko različitih grupa/tipova, obično se navodi da je nastala na lokalnom supstratu lendelskih i kulture ljevkastih pehara, uz utjecaje sa sjevera Europe ili istočnoalpskog prostora (Točik 1961, 343-344; Kalicz 1973; Dimitrijević 1979a, 360-362).

Prema S. Dimitrijeviću nekoliko je tipova ove kulture, od kojih se dva javljaju na prostoru Hrvatske. Tip Višnjica prisutan je u istočnoj Hrvatskoj od stupnja IIA lasinjske kulture i traje do u početak stupnja III, kada se javlja tip Kevderc-Hrnjevec u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i sjevernoj Sloveniji, a oba su djelomično istovremena. Kako su, prema navedenom autoru, ove dvije kulture djelomično istovremene, vidljiv je i njihov obostrani utjecaj (Dimitrijević 1979a, 348-351, 364-365).

O kronološkom odnosu između lasinjske i kulture Retz-Gajary bilo je već mnogo riječi. Prema Z. Markoviću lasinjska je kultura na prostoru Hrvatske starija od kulture Retz-Gajary, koja je istovremena grupi Hunydi-Vajska i Sălčuta IV fazi. Smatra da se lasinjski supstrat uočava u kulturi Retz-Gajary, čiji se tipovi Višnjica i Hrnjevac manje-više nalaze na istom prostoru lasinjskih tipova Koška i Beketinec (Marković 1985, 20). J. Balen također smatra da lasinjska kultura ima kronološku prednost, ali uz moguć kraći period preklapanja s kulturom Retz-Gajary (Balen, Drnić 2014, 54-56). Sličnog je mišljenja za prostor Slovenije i A. Velušček (2004, 250-262; 2017, 50-54), dok su prema drugim autorima ove dvije kulture djelomično istovremene (Šavel 2006, 89-94; Plestenjak 2010, 38). Prema nekim mađarskim autorima kultura Retz-Gajary razvila se na prostoru Moravske i vjerojatno jugozapadne Slovačke u vrijeme kada je nešto južnije egzistirala lasinjska, odnosno kultura Balaton-Lasinja, na čiji je teritorij došla u već razvijenom obliku te ju na tome prostoru naslijedila (Horváth, Simon 2003, 132-136).

Vodeća ukrasna tehnika ove kulture brazdasto je urezivanje, a kao prepoznatljive karakteristike mogu se navesti rovašenje i duborez, zdjele i šalice kuglastog tijela te kratkoga cilindričnog vrata, zaobljene zdjele koje mogu imati rub zadebljan prema unutra, lonci stožastog vrata i često zadebljanog ruba. Prednost imaju zaobljeni oblici dok su oni bikonični slabije zastupljeni, a najširi dio posude često je veoma nisko postavljen (Dimitrijević 1980; Marković 1994, T. 26-27; Horváth, Simon 2003, Abb. 28-32; Čataj 2009; Balen 2010, T. 11-14).

Brojni autori navode kako se karakteristično ukrašavanje brazdastim urezivanjem javlja pred kraj horizonta Bodrogkeresztúr - Lasinja/Balaton-Lasinja – Ludanice na širokom prostoru, zajedno s novim oblicima posuda (Horváth 1990). Prema N. Kaliczu ovakav je način

ukrašavanja, zajedno s mrežastim ukrasom, karakterističan za stupanj Balaton II (Kalicz 1973, 140). Na nalazištu Ormož-Škoršičev vrt u Sloveniji nekoliko je ulomaka keramike ukrašenih brazdastim urezivanjem pronađeno u jami s nalazima pripisanim lasinjskoj kulturi (Ormož-Škoršičev vrt: Tomanič-Jevremov 2006b, kbr. 48, 50, 51). Na nalazištu Gorice kod Turnišća pronađeni su ulomci čaša ukrašeni brazdastim urezivanjem (Plestenjak 2010, G61, G83, G160). Iako je nalazište datirano u početak lasinjske kulture (tab. 3. 84-87), navedeni ulomci nisu pronađeni u datiranim zapunama jama. Ulomak keramike s brazdastim urezivanjem poznat je i s dosta kasno datiranog nalazišta Bentež (tab. 4. 1-3), ali kontekst nalaza nije poznat (Minichreiter, Marković 2013, T. 14. 8).

Miješana grupa keramike s brazdastim urezivanjem u južnoj Donjoj Austriji i sjevernom Gradišću javlja se oko 4000. g. pr. Kr. i nestaje s pojavom Boleráza u 37. st. pr. Kr., a istovremena je stupnju IIC grupe Kanzianiberg-Lasinja u Štajerskoj i Koruškoj (Ruttkay 2006, 296, Abb. 13). Epilendelski supstrat jasno je vidljiv u bikoničnim zdjelama s jezičastim aplikacijama, butama i horizontalnim ručkama, polukružnim i cik-cak urezanim linijama, dok na ovom prostoru novi elementi poput ogrubljiivanja površine, plastičnog zadebljanja ruba ili pločastih ručki dolaze iz areala grupe Lažňany i Hunyadihalom (Ruttkay 1997, 174-175; 2006, 277-287).

Vrč zaobljenog tijela i dugoga stožastog vrata na kojemu su duboko urezane paralelne vodoravne linije tipičan je predstavnik miješane grupe keramike s brazdastim urezivanjem (Hollabrunn-Puch: Ruttkay 1997, 168, Abb. 2. 1), a može se naći i u stupnju IIC grupe Kanzianiberg-Lasinja (Keutschacher See: Samonig 2003, T. 1. 6-8; Kanzel: Artner et al. 2011, T. 3. 1). Primjerak ovog tipa vrča iz Kevderca pripisan je istoimenom tipu kulture Retz-Gajary (Dimitrijević 1980, T. 13. 1), a pronađen je i u slojevima s miješanim materijalom u Crkvišću (sl. 130).

Za ovaj su horizont karakteristični i vrčevi ili zdjele s krivolinijskim šrafiranim ukrasom, koji se javljaju na širokom prostoru od Austrije i Slovenije do Mađarske i Hrvatske (Zalavár-Mekenye i Aba-Ángyihegy: Kalicz 1973, Abb. 7. 12, Abb. 9. 1-2, 6, 9, Abb. 10. 5; Keszű: Dimitrijević 1979b, T. IV. 3; Raababerg: Obereder 1989, T. 40. 404; Gradec kod Mirne: Dular et al. 1991, T. 26. 10b; Laussa-Rebensteiner Mauer: Ruttkay 1997, Abb. 1. 2; Moverna vas: Tomaž 1999, T. MV41. 3; Keutschacher See: Samonig 2003, T. 1. 6-8, T. 2. 19, T. 10. 108, T. 37. 398-402; Kevderc i Hočevarica: Velušček 2004, T. 3. 6: 8, T. 4. 1. 1; Kanzel: Artner et al. 2011, T. 3. 54+55+58; Spaha: Velušček 2011, T. 4. 1. 5, T. 4. 16. 11).

Na prostoru središnje i gorske Hrvatske, ovakvi se ukrasi javljaju u Crkvišću (sl. 130), Vrlovci, Starom Čiču i Lasinji, a samo su na potonjem nalazištu bili dio zatvorene, ali nedatirane cjeline, dok su na ostalim nalazištima pronađeni u poremećenim slojevima.

Nalazi iz Pepelana⁷⁶ i Oštrog zida u okolici Bjelovara veoma su zanimljivi upravo iz aspekta njihove kulturne pripadnosti. Dio nalaza iz Pepelana prvotno je pripisan trima stambenim horizontima kulture Retz-Gajary (Minichreiter 1990, sl. 18-20), a potom kasnoj lasinjskoj kulturi, vremenski istovremenoj nalazištu Beketinci (Minichreiter, Marković 2009, 35). Iako neki ulomci pokazuju karakteristike lasinjske kulture (Minichreiter 1990, sl. 18. 16-20), dio nalaza predstavlja nove elemente poput krivolinijskih šrafiranih traka, lunulastih šrafiranih traka ili zaobljenih zdjela s prema unutra zadebljanim rubom (Minichreiter 1990, sl. 19. 2, 4, 6, sl. 20. 3, 6).

Među nalazima iz Oštrog zida⁷⁷ je ručka s pločastim dodatkom, tzv. *Scheibenhenkel*, karakteristična za horizont Hunyidhalom-Salcuta IV (Horváth, Simon 2003, 134) te zdjela s rubom zadebljanim prema unutra ukrašena nemarno šrafiranim duboko urezanim krivolinijskim trakama koje poput girlanda vise između bradavičastih aplikacija. Analogije za ovu posudu pronađene su na nalazištu Deveti ribnjak kod Virovitice pripisanom kulturi Retz-Gajary (Marković 1994, T. 27. 1-2). Slične zdjele nalazimo na austrijskim nalazištima Raababerg, gdje je zdjela sličnog ukrasa pripisana horizontu Retz (Obereder 1989, T. 47. 472), i Keutschacher See, gdje je pripisana stupnju Kanzianiberg-Lasinja IIc (Samonig 2003, T. 10. 107-108). Gotovo identična zdjela iz Gradeca na Mirni u Sloveniji pripisana je čak Boleráz horizontu (Dular et al. 1991, T. 26. 10a), ali bi se možda prije mogla povezati s horizontom kulture Retz-Gajary.

Brojna su nalazišta na prostoru Slovenije koja je na temelju nalaza teško pripisati lasinjskoj ili kulturi Retz-Gajary jer se radi o manjem broju nalaza ili o stratigrafskim jedinicama u kojima nalazi pokazuju značajke obiju kultura (Velušček 2011; 2017). Kao markere koji su tipični samo za lasinjsku kulturu i nema ih u kasnijem horizontu A. Velušček navodi žlice s tuljcem za nasad drška i čepaste dodatke na ručkama (Velušček 2017, 42-54).

Kao što je iz navedenoga vidljivo, nekoliko je nalazišta s keramikom koja pokazuje odlike završne faze lasinjske ili rane faze kulture Retz-Gajary. Iako zasad nedostaju

⁷⁶ Za donošenje bilo kakvih zaključana vezanih uz Pepelanu potrebno je detaljno proučiti nalaze i dokumentaciju s istraživanja. Nije poznato iz kojih je stratigrafskih jedinica objavljeni materijal te u kakvom su one odnosu.

⁷⁷ Radiokarbonski datum s nalazišta dao je kalibriranu vrijednost između 4360. i 4240. g. pr. Kr. prema jednostrukoj standardnoj devijaciji.

radiokarbonski datirani nalazi, za početak ovog horizonta s novim tipom nalaza slobodni smo pretpostaviti 40. st. pr. Kr. On bi odgovarao stupnju IIc grupe Kanzianiberg-Lasinja prema E. Ruttkay (1996, 46; 2006), odnosno stupnju Balaton II prema N. Kaliczu (1973, 136-140). Kako zasad nisu poznate zatvorene radiokarbonski datirane cjeline u kojima se pojavljuju ovi novi elementi, za potvrdu će biti potrebno pričekati rezultate budućih istraživanja. S obzirom na ipak novi izričaj, različit od lasinjske kulture, skloniji smo ih pripisati novoj kulturi, u okvirima hrvatske terminologije poznatoj kao Retz-Gajary. Činjenica da se u tom horizontu javljaju i elementi prethodne lasinjske kulture, govorila bi u prilog lokalnom razvoju kulture Retz-Gajary, uz nove elemente koji stižu iz susjednih joj područja.

8. ZAKLJUČAK

Kako i zašto dolazi do promjena u prapovijesnim zajednicama i u kojoj se mjeri naše poimanje određenih kultura može „usidriti“ između stvarnih događaja koji su doveli do promjena, a koje se iz naše današnje perspektive često definiraju novom kulturom, pitanja su na koja arheološka struka pokušava dati odgovor. Kada je i zašto nastupila transformacija sopotske i lendelske kulture u novu kulturnu pojavu – lasinjsku kulturu te kako je došlo do daljnjih promjena koje su rezultirale drugačijim arheološkim zapisom poznatim kao kultura Retz-Gajary? Kompleksna pitanja vezana uz razloge nastajanja novih kultura i gašenja onih starih nadilaze temu ovog rada. Stoga je ova disertacija samo pokušaj definiranja lasinjske kulture u svom vremenu i prostoru, odnosno uočavanja sličnosti i različitosti u kronološkom i geografskom smislu, prije svega keramičkih nalaza, na uzorku od 86 nalazišta središnje i gorske Hrvatske.

Lasinjska se nalazišta u središnjoj Hrvatskoj zadržavaju u nižim brdskim dijelovima i riječnim nizinama. U Pokuplju, Kordunu i Banovini to su najčešće istaknuti položaji iznad rijeka, a u višim dijelovima gorske Hrvatske u prostoru neistaknuti položaji (prilog 1). Lasinjski su nalazi pronađeni i u dvije špilje i dva pripećka smještena između Kupe i Dobre.

Zahvaljujući većim zaštitnim istraživanjima i sustavnim rekognosciranjima, uočeni su neki obrasci naseljavanja, koji se najbolje mogu pratiti u okolici Križevaca, gdje je poznati broj nalazišta zasad najveći. Naselja tipa farmi na maloj su udaljenosti (do oko 2 km) i vjerojatno su bila obiteljski organizirana (Ložnjak, Dizdar, Tkalčec 2014a, 185, karta 1; Hulina u tisku). Unutar naselja većinom su pronađeni jamski objekti, iako velika količina ukopa od stupova na nekim od nalazišta (Brezje: sl. 117; Crkvišće: Čataj u tisku; Kapelsko polje: sl. 165; Kobilić I: sl. 171; Poljana Križevačka I: Dizdar 2013; Poljana Križevačka II: Ložnjak Dizdar 2012a; Šepkovčica: Bugar 2007) upućuje na život u kućama – nadzemnim objektima. Na turopoljskim nalazištima Kobilić I i Šepkovčica zbog plavnosti područja pretpostavlja se postojanje kuća izdignutih od tla, tipa sojenica (Bugar 2007; Los 2011b). Ukopi temeljnih jaraka i jasno vidljivi tlocrti kuća u ovom dijelu Hrvatske i susjednoj Sloveniji, za razliku od Slavonije i Transdanubije, nisu uočeni. Unutar naselja objekti su bili rijetko raspršeni na širokom prostoru (Črečan: sl. 138).

S predmetnog je prostora poznato 29 radiokarbonskih datuma koje možemo povezati s cjelinama u kojima je pronađena keramika lasinjske kulture, a koji su u rasponu od sredine 44. do sredine 40. st. pr. Kr. (tab. 5. 1-11, 13-25, 27-29), izuzev dva datuma iz Črečana i Otočca u

rasponu od sredine 45. do sredine 43. st. pr. Kr. (tab. 5. 12, 26), koji zalaze i u razdoblje ranoga eneolitika, na što upućuju i arheološki nalazi.

Gotovo svako nalazište lasinjske kulture u gorskoj Hrvatskoj smješteno je na prostoru ranije nastanjenom nosiocima lendelske kulture. U Ozlju i obližnjoj špilji Vrlovci, kao i u Bodulima u Hrsini te u Starom gradu Otočcu lendelska i lasinjska keramika zajedno se javljaju u slojevima i zapunama (Perkić 2004; Težak-Gregl 2001; 2005), a keramika lendelskih odlika prisutna je i u Čakovcu Oštarijskom i Bariloviću. Naseobinski horizont, jasno odvojen od onoga lasinjske kulture, istražen je samo u Crkvišću (Azinović Bebek, Sekulić 2016), a pratimo ga kroz stratigrafiju nalazišta, keramografiju (T. 11-12) i radiokarbonske datume (str. 156). Iznad špilje Vrlovke keramički nalazi iz nekih od istraženih jama također pokazuju odlike lendelske kulture (Hulina 2018). Posebno su zanimljiva upravo ova posljednja dva nalazišta, na kojima se život nastavlja i u kasnijem periodu kulture Retz-Gajary.

Ovaj kraj gorske Hrvatske s Pokupljem pokazao se veoma zanimljiv upravo zbog jasno izražene lendelske komponente, koja se često javlja u istom kontekstu s lasinjskom keramikom, što se može pratiti i na nekim nalazištima u Beloj Krajini te austrijskom dijelu Štajerske i Koruške. Uzevši u obzir kronološki slijed kultura i karakteristike njihove keramografije, nameće se zaključak da se radi o poremećnim slojevima i zapunama te da je do miješanja nalaza iz različitih kultura došlo naknadno. Jedno od ponuđenih rješenja je da se lasinjska kultura javlja već krajem moravsko-austrijske slikane keramike, sredinom 5. tis. pr. Kr. te da su stoga nalazi istovremeni, ali pripadaju različitim susjednim kulturama (Obereder 1989, 35-36). Isključivih dokaza za pojavu lasinjske kulture u ovako ranom periodu nema. Nalazi koji se karakteriziraju kao tipično lasinjski, poput bikoničnih zdjela s jezičastim aplikacijama na prijelomu, vrčeva ukrašenih urezima popraćenim nizovima otisaka i sl., kao učestala pojava i njezin zaštitni znak na pozornicu stupaju tek oko 4350. g. pr. Kr. Nalazišta u gorskoj Hrvatskoj s Pokupljem i Kordunom pokazuju jak utjecaj lendelske kulture, njezina supstrata i kronološkog, a ne geografskog susjeda. Slična je situacija u Movernoj vasi (Tomaž 1999) i Wildonu-Schlossbergu (Ruttkay 1996), nalazištima sa slijedom kultura od lendelske preko lasinjske do kulture Retz-Gajary. Nalazi iz Ajdovske jame (horizont ukopa) datiraju se u 44.-43. st. pr. Kr. ali se nekad atribuiraju lendelskoj kulturi (Horvat 1989, 25-28), a ne lasinjskoj u čijem se vremenskom okviru nalaze. Da li je ovaj dugovječan lendelski utjecaj rezultat kasnijeg razvoja lasinjske kulture na tim prostorima, što bi možda bilo i logično za pretpostaviti s obzirom da se radi o njezinu rubnom teritoriju? Ili se radi o jakoj tradiciji lendelske kulture koja bi govorila u prilog lokalnom razvoju?

Problem predstavlja činjenica da su navedena nalazišta na strateški dobrim pozicijama i stoga naseljavana kroz različita razdoblja, među kojima su slojevi lendelske i lasinjske kulture najstariji, a samim time često i uništeni. Ne pomažu previše niti radiokarbonski datumi: onaj iz najstarijeg sloja u Otočcu pokriva razdoblje kasne lendelske, a dijelom i rane lasinjske kulture (tab. 5. 26). I keramički nalazi pokazuju karakteristike obiju kultura: velika većina su ulomci lonaca koničnog vrata i tijela ukrašeni cik-cak ili motivom jelove grančice, često oker boje, dobre fature i kvalitete pečenja i lonci ukrašeni otiscima u ramenom segmentu, za što paralele nalazimo u kasnolendelskoj keramici (npr. Zgornje Radvanje: Kramberger 2014b i Raababerg: Obereder 1989), ali i tamnosive bikonične zdjele s jezičastim aplikacijama, posude crne uglacane površine ili one nešto slabije pečene i praškaste na dodir, oker do sive boje, koje bi pripadale lasinjskoj kulturi. I u Bariloviću neki od nalaza pokazuju lendelske karakteristike, poput gornjih dijelova lonaca ukrašenih paralelnim horizontalnim urezima (T. 2. 7) ili nešto bolje pečenih lonaca s pomalo neurednim ukrasom jelove grančice iznad koje su pravokutni otisci (T. 1. 17). Slična je situacija i u Crkvišću, gdje su u sloju pripisanom lasinjskoj kulturi uočeni i elementi lendelske kulture (T. 4. 1-3, T. 6. 1-2).⁷⁸

Na prostoru središnje Hrvatske, ovakvih nedoumica gotovo da i nema. Lasinjska kultura na nekoliko se nalazišta javlja u horizontalnoj ili vertikalnoj stratigrafiji sa Seče-tipom sopotske kulture, a vjerojatno i kasnom lendelskom kulturom: Črečan, Grabrovec-Zvonarica, Kapelsko polje, Karane-Belavine, Koprivnički Bregi-Seče, ali lasinjska se keramika ukrasima, oblicima i fakturom uglavnom može odvojiti od one starije. Dakako, olakotna je okolnost i činjenica da se mahom radi o nalazištima u brežuljkastom i nizinskom kraju, na kojima je rijetko preslojavanje i uglavnom se radi o naseljima s horizontalnom stratigrafijom.

Prema rezultatima istraživanja lasinjske kulture u središnjoj i gorskoj Hrvatskoj te usporedbi keramičkih nalaza sa šireg područja koje je ona zauzimala, nameće se zaključak da je u njezinu formiranju veoma važnu ulogu imala lendelska kultura, štoviše da je lasinjska kultura direktan izdanak lendelske, ali i srodne joj sopotske kulture, na čiji su razvoj utjecaj imale i susjedne kulture s istoka, poput kompleksa Krivodol-Sălçuta-Bubanj te kultura Tiszapolgár i Bodrogheresztúr. Brojne suvremene kulture i grupe, arheološkim zapisom veoma slične lasinjskoj, protezale su se između Dunava i Alpa. Određene su sličnosti u keramičkom materijalu posljednja tri stoljeća 5. tis. pr. Kr. vidljive na širokom prostoru od jugoistočne do srednje Europe, koji moguće svjedoče o trgovini i potrazi za sirovinama. Prema nekim se

⁷⁸ S obzirom na to da se radi o prilično tankim slojevima slične konzistencije i boje te punim korijenja, moguće je da su nalazi iz starijih slojeva tijekom istraživanja slučajno izvađeni prilikom skidanja mlađih slojeva.

autorima sličnosti u arheološkom materijalu uočavaju već u završnim stupnjevima lendelske i sopotske kulture od sjeverne Srbije na istoku preko kontinentalne Hrvatske, Slovenije, jugozapadne i zapadne Transdanubije te Austrije do Moravske i Bavorske na zapadu. Bilo da se radilo o trgovačkom putu, bilo o migraciji, ovaj tzv. protolasinjski horizont smatra se dokazom povećane mobilnosti početkom eneolitika, možda uzrokovane klimatskim promjenama, koja je za posljedicu imala bolju komunikaciju među različitim grupama, odnosno bolje trgovačke i kulturne kontakte. Smatra se da su poticaji koji su bili jedan od uzroka promjena došli s istoka, iz smjera vinčanske kulture, a činjenica da se na nalazištima ranoga eneolitika često nalazi i horizont lasinjske kulture, smatra se svojevrsnim dokazom da se radi o istoj populaciji (Bánffy 1996b).

Prema Z. Markoviću (1994, 92-93) na prostoru središnje i gorske Hrvatske početkom srednjega eneolitika lasinjska je kultura bila zastupljena tipovima Beketinec i Čakovac/Josipdol, a dijelom i tipom Koška. Potonji bi se protezao od Dunava na istoku do okolice Bjelovara, gdje se miješao s tipom Beketinec, koji se pak prostire od Kutine i Posavine do u Sloveniju (Prekmurje) te od Podravine do južno od Save. U gorskoj Hrvatskoj bio bi prisutan tip Čakovac/Ogulin.

Istraživanja su dijelom potvrdila već iznesene teze. Manje razlike vidljive su u materijalu sjeverozapadne i gorske Hrvatske. Granice među ovim različitim tipovima nisu jasne, pa tako materijal iz okolice Bjelovara, koji je ipak sličniji onom iz okolice Križevaca, pokazuje i određene sličnosti sa slavonskim materijalom. Nalazi iz Črečana, s malim udjelom mehanički ukrašenih posuda, pokazuju sličnost s onima iz Prekmurja, a u nekim tipovima posuda i ukrasa s nalazima križevačkog kraja. Poveznica nalazišta gorske Hrvatske, Pokuplja i Korduna s onima u Beloj krajini jasno je vidljiva, prije svega na materijalu iz Crkvišća, koji potječe iz stratigrafski jasnih cjelina.

Granice u kronološkom slijedu kultura jednako su mutne kao i one geografske, između različitih tipova lasinjske kulture. Uspoređujući radiokarbonske datume i tipove posuda te ukrasa, nije bilo moguće jasno odrediti faze lasinjske kulture. Osim što su navedeni datumi najčešće veoma širokog raspona, tipovi posuda i ukrasa na njima najčešće se javljaju u različito datiranim kontekstima te ih ne možemo vremenski ograničiti na kraće razdoblje. Većina je tipova prisutna u razdoblju između sredine 44. i sredine 41. st. pr. Kr. Izuzetak predstavlja nekoliko tipova posuda i ukrasa: u stariju fazu lasinjske kulture možemo datirati lonce tipa L2a i L7a te šalice tipa Š5, koji se ne javljaju u kontekstima starijima od sredine 42. st. pr. Kr., dok lonce tipa L8 možda možemo pribrojiti mlađoj fazi lasinjske kulture. Dakako, nova istraživanja

moгуće da će nam dati i drugačije podatke. U svakom se slučaju može zaključiti da je u kronološkom smislu lasinjska keramografija dosta homogena.

Kako se već i ranije pretpostavljalo (Balen, Drnić 2014, 51-52), ljestvičaste ukrase, motive girlandi ili bodljikave žice ne možemo više vezati uz sam kraj lasinjske kulture, kako je smatrao S. Dimitrijević (1979a, 159) jer se oni javljaju kroz cijelo njezino trajanje. Tome u prilog govore ulomci posuda koje nose ovakve ukrase iz Barbarskog (Balen, Drnić 2014, T. 1. 2, T. 2. 3), Blizne (Bekić 2006b, T. 2. 2), Crkvišća (T. 4. 13) i Pajtenice (Zorić 2018, T. 9. 1, T. 20. 5, T. 21. 1, T. 38. 6), a koji potječu iz zatvorenih radiokarbonski datiranih cjelina (tab. 4. 4, 6, 11; tab. 5. 1, 6, 7). Navedeni nalazi iz Pajtenice te s drugih nalazišta u Slavoniji (Mlaka-Trafostanica: Nodilo 2011, 33; Beketinci-Bentež: Minichreiter, Marković 2013, T. 12. 2, T. 14. 2) dokaz su da je motiv bodljikave žice zastupljen i unutar pretpostavljenog tipa Koška, a ne samo u tipu Beketinec, kako se znalo navoditi u starijoj literaturi (Marković 1994, 92-93).

Unoseći nov izričaj u keramički repertoar, temeljen ipak na onom njezinih prethodnica, lasinjska se kultura neminovno dalje razvija, a unošenjem nekih novih elemenata i gubljenjem onih starih nastaje tvorevina danas poznata kao kultura Retz-Gajary. Koliku je ulogu u ovom razvoju imalo kretanje populacija, a koliko tek njihov utjecaj na starosjedioce, još uvijek nije poznato.

Odnos lasinjske i kulture Retz-Gajary predstavlja sličan problem kao i njezin odnos s lendlskom kulturom. Na nekoliko nalazišta lasinjske kulture, poput Crkvišća (sl. 130, sl. 238) i Pepelane (Minichreiter 1990, sl. 19. 2, 4, 6, sl. 20. 3, 6), javljaju se i nalazi koje više ne možemo vezati uz klasično poimanje lasinjske kulture, poput krivolinijskih šrafiranih traka, vrčeva dugog vrata s duboko urezanim horizontalnim linijama ili zaobljenih zdjela prema unutra zadebljanog ravnog ruba. Keramika sličnih karakteristika javlja se i na nalazištima Oštri zid, Deveti ribnjak kod Virovitice (Marković 1994, T. 27. 1-2) i Mrzović-gradina (Marković 1984, sl. 3. 8). Ovi nalazi pripadali bi horizontu Kanzianiberg-Lasinja IIc prema E. Ruttkay (1996; 2006), Balaton II prema N. Kaliczu (1973) te stupnju Lasinja III prema S. Dimitrijeviću (1979a).

Ukoliko razmišljamo o lasinjskoj kulturi kao o nasljednici lendlske i sopotske, iz kojih se razvila, logično je zaključiti da razlika u materijalu neće nastupiti naglo niti biti kronološki jasno vidljiva. Stoga smo mišljenja da lasinjska kultura počinje sredinom ili čak u ranom 44. st. pr. Kr., kada se počinju javljati novi elementi. Potom slijedi faza klasične lasinjske kulture oko sredine 43. st. pr. Kr. gdje se neke značajke njezinih prethodnica gube. Početkom 4. tis. pr. Kr. polako se javljaju novi tipovi ukrašavanja i oblika posuda, tipični za kulturu Retz-Gajary. Ukoliko se priklonimo tezi da su lasinjska i kultura Retz-Gajary rezultat lokalnog razvitka, ne

možemo govoriti o suživotu lasinjske kulture i njezinih prethodnica i sljedbenica već o prijelaznom razdoblju kada jedan izričaj ustupa mjesto drugome.

Lasinjska je kultura u odnosu na svoje prethodnice relativno kratkog trajanja. Ona označava početak brzih promjena u arheološkoj slici, s kulturama znatno kraćeg trajanja od onih neolitičkih. Ujednačenost keramografije više nije toliko dugotrajna, što ukazuje na brži razvoj, usvajanje novih znanja, pomicanje populacija ili bolju povezanost među njima.

Lasinjska kultura, iako s prepoznatljivom keramografijom, ne odlikuje se posudama izvrsne kvalitete ili estetski iznimno izvedenog ukrasa. U tehnološkom smislu, iako je upoznata s obradom bakra, ne donosi zamjetne inovacije. Način života pripadnika ove kulture ne odstupa previše od onoga njihovih prethodnika. Ipak, ova možda ne toliko upečatljiva kultura, značajna je kao spona između neolitičkog i eneolitičkog načina života, kao odraz laganog i postupnog prijelaza u metalno doba i posve novu socijalnu dinamiku.

9. LITERATURA

Alečković 1996a

Alečković M., Noviji arheološki nalazi u Hlebinama i užoj okolici. *Hlebine u srcu. Hlebinski almanah* 2, 1996, 13-18.

Alečković 1996b

Alečković M., Noviji arheološki nalazi iz hlebinskog dijela Podravine. *Podravski zbornik* 1996, 279-286.

Andrič 2006

Andrič M., Ali lahko analiza pelodnega zapisa v kulturni plasti arheološkega najdišča pove, kakšna vegetacija je rasla v okolici? Primer: Resnikov prekop. U: Velušček A. (ur.), *Resnikov prekop*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 10, Ljubljana, 2006, 103-110.

Angeli 1967

Angeli W., Der Depotfund von Stollhof. *Annales Naturhistorisches Museum Wien* 70, 1967, 491-496.

Antonović 2003

Antonović D., *Neolitska industrija glačanog kamena u Srbiji*. Posebna izdanja 37, Arheološki institut, Beograd, 2003.

Antonović 2008

Antonović D., Abrazivno oruđe u neolitu Srbije. *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 24, 2008, 339-350.

Antonović 2009

Antonović D., Prehistoric copper tools from the territory of Serbia. *Journal of Mining and Metallurgy* 45/2, 2009, 165-174.

Artner, Gutjahr 2011

Artner W., Gutjahr C., Der „Kanzelkogel“ bei Gratkorn. *Hengist Magazin, Zeitschrift für Archäologie, Geschichte und Kultur der Mittelsteiermark* 7/2, 2011, 8-11.

Artner et al. 2011

Artner W., Brandl M., Christandl G., Gutjahr C., Obereder J., Postl W., Trausner M., Die kupferzeitliche Höhensiedlung auf der „Kanzel“ bei Graz, Steiermark. *Fundberichte aus Österreich* 50, 2011, 43-66.

Azinović Bebek 2010

Azinović Bebek A., Barilović. *Izveštaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2010. g.* Zagreb 2010.

Azinović Bebek 2011

Azinović Bebek A., Barilović. *Izveštaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2011. g.* Zagreb 2011.

Azinović Bebek 2012

Azinović Bebek A., Barilović. *Izveštaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2012. g.* Zagreb 2012.

Azinović Bebek 2014a

Azinović Bebek A., Uvod. U: Azinović Bebek A., Krmpotić M. (ur.), *Stari grad Barilović. Deset godina arheoloških istraživanja.* Zagreb 2014, 10-11.

Azinović Bebek 2014b

Azinović Bebek A., Arheološka istraživanja. U: Azinović Bebek A., Krmpotić M. (ur.), *Stari grad Barilović. Deset godina arheoloških istraživanja.* Zagreb 2014, 34-49.

Azinović Bebek 2014c

Azinović Bebek A., Crkvišće-Bukovlje. *Izveštaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2013. g.* Zagreb 2014.

Azinović Bebek, Sekulić 2012

Azinović Bebek A., Sekulić P., *Generalski Stol-Crkvišće. Izveštaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2012. g.* Zagreb, 2012.

Azinović Bebek, Sekulić 2015

Azinović Bebek A., Sekulić P., *Generalski Stol-Crkvišće. Izveštaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2014. g.* Zagreb, 2015.

Azinović Bebek, Sekulić 2016

Azinović Bebek A., Sekulić P., *Generalski Stol-Crkvišće. Izveštaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2015. g.* Zagreb, 2016.

Bakarić et al. 1991

Bakarić L., Hölbl N., Čučković L., *Idoli.* Katalog izložbe, Karlovac 1991.

Balen 1998

Balen J., Nalazište lasinjske kulture u Dubrancu. *Vjesnik Arheološkog muzeja Zagreb*, 3.s., XXX-XXXI, 1997-1998, 13-31.

Balen 2008

Balen J., Apsolutni datumi sa zaštitnih istraživanja na prostoru Slavonije kao prilog poznavanju kronologije srednjeg eneolitika. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XLI, 2008, 17-35.

Balen 2009

Balen J., Tomašanci-Palača, *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 60-62.

Balen 2010

Balen J., *Eneolitičke kulture na prostoru istočne Hrvatske*. Neobjavljena doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2010.

Balen 2011

Balen J., Lasinja – Gradišće, Britveci, Talijanovo brdo (rbr. 158). *Hrvatski arheološki godišnjak* 7/2010, 2011, 335-338.

Balen 2013

Balen J., Lasinja-Talijanovo brdo. *Hrvatski arheološki godišnjak* 9/2012, 2013, 398-400.

Balen 2014

Balen J., Lasinja – Talijanovo brdo, Gradišće, Britveci (rbr 151). *Hrvatski arheološki godišnjak* 10/2013, 2014, 300-301.

Balen 2016

Balen J., The Development of Eneolithic Cultures Between the Sava and the Drava Rivers. U: Davison D., Gaffney V., Miracle P. & Sofaer J. (ur.), *Croatia at the Crossroads*, Arheopress, Oxford, 2016, 59-73.

Balen 2018

Balen, J., Eneolitičke kulture na prostoru istočne Hrvatske, *Arheologija na Dunavu, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 31/2017, 65-74.

Balen, Čataj 2014

Balen J., Čataj L., Sopotska kultura. U: Balen J., Hršak T., Šošić Klindžić R. (ur.), *Darovi zemlje. Neolitik između Save, Drave i Dunava*. Zagreb 2014, 59-73.

Balen, Drnić 2014

Balen J., Drnić I., Arheološka istraživanja na lokalitetu Barbarsko – novi prilog poznavanju srednjeg eneolitika na prostoru sjeverne Hrvatske. *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu* XLVII, 39-76.

Balen, Potreblica 2006

Balen J., Potreblica H., Nalazište Radovanci u Požeškoj kotlini. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 21-27.

Balen et al. 2009

Balen J., Bilić T., Bunčić M., Drnić I., Solter A., Rezultati zaštitnih istraživanja na lokalitetu Ivandvor – šuma Gaj. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XLII, 2009, 23-72.

Balen et al. 2017

Balen J., Đukić A., Špoljar D., Jurjevac-Stara Vodenica – nalazište lasinjske kulture. *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu* L, 7-50.

Balen-Letunić 1981

Balen-Letunić D., Kameno oružje i oruđe s područja Hrvatskog zagorja. Zbirka Pečornik. *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* 6, 1981, 5-16.

Balen-Letunić 1987

Balen-Letunić D., Prehistorijski nalazi s gradine Kiringrad. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XX, 1987, 1-30.

Balen-Letunić 1994

Balen-Letunić D., Dubranec – naselje lasinjske kulture. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 2, 1994, 42-45.

Bánffy 1992

Bánffy E., Funde der späten Lengyel- und frühen Balaton-Lasinja-Kultur im Kleinbalaton-Gebiet. Probleme des Übergangs. *Studia Praehistorica* 11-12, 1992, 308-312.

Bánffy 1994

Bánffy E., A Balaton-Lasinja-kultúra leletei Balatonmagyaród-Homoki-dűlőről. *Zalai múzeum* 5, 1994, 240-249.

Bánffy 1995

Bánffy E., South-West Transdanubia as a mediating area. On the cultural history of the Early and Middle Chalcolithic. *Antaeus* 22, 1995, 157-196.

Bánffy 1996a

Bánffy E., Újkőkori és rézkori települések Hahót és Zalaszentbalázs határában. *Zalai múzeum* 7, 1996, 97-147.

Bánffy 1996b

Bánffy E., Vinča impacts on Late Neolithic/Early Chalcolithic Transdanubia. U: Draşovean F. (ur.), *The Vinča Culture, its role and cultural connections*. Timişoara 1996, 323-333.

Bánffy 2002

Bánffy E., A unique southeastern vessel type from early chalcolithic Transdanubia: data on the „western route“. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 53, 2002, 41-60.

Bánffy 2005

Bánffy E., The natural environment of the Kerka valley and previous research in the micro-region. An introduction. *Antaeus* 28/2005, 13-42.

Barbir 2017

Barbir A., Litička analiza eneolitičkih kamenih izrađevina s lokaliteta Crkvišće-Bukovlje. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* L, 2017, 51-70.

Barna 2001

Barna J. P., Late Lengyel finds in Balatonmagyaród-Kápolnapuszt. U: Regenye J. (ur.), *Sites and Stones: Lengyel Culture in Western Hungary and beyond*. Veszprém, 2001, 61-69.

Barna 2007

Barna J. P., A new site of the Lengyel culture in Sormás - Török-földek (county Zala, south-western Transdanubia). Preliminary report, 365-380. U: Kozłowski J. K., Raczky P. (ur.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*, Kraków, 29-47.

Barna, Kreiter 2006

Barna J. P., Kreiter E.: Középső rézkori települések Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti-tó (II.) lelőhelyen: Előzetes közlemény. Middle Copper Age settlements at Zalaegerszeg-Andráshida, Gébárti tó (II): preliminary results. *Zalai Múzeum* 15, 2006, 47-78.

Batović 1975

Batović Š., Odnos Jadranskog primorja prema području jugoistočnih Alpa u neolitu i eneolitu. *Arheološki vestnik* XXIV/1973, 1975, 62-127.

Bekić 2005a

Bekić L., Gornji Pustakovec (rbr. 33), *Hrvatski arheološki godišnjak* 1/2004, 2005, 72-73.

Bekić 2005b

Bekić L., Stara Ves (rbr. 34), *Hrvatski arheološki godišnjak* 1/2004, 2005, 73-75.

Bekić 2006a

Bekić L., Gromače 2 kod Varaždinskih Toplica. U: Bekić L. (ur.), *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb, 2006, 21-29.

Bekić 2006b

Bekić L., Blizna kod Jakopovca. U: Bekić L. (ur.), *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb, 2006, 91-179.

Bekić 2006c

Bekić L., Gornji Pustakovec kod Čakovca. U: Bekić L. (ur.), *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb, 2006, 181-201.

Bekić 2006d

Bekić L., Stara Ves kod Nedelišća. U: Bekić L. (ur.), *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb, 2006, 203-251.

Bekić 2006e

Bekić L., Blizna (rbr. 59), *Hrvatski arheološki godišnjak* 2/2005, 2006, 125-126.

Bekić 2007

Bekić L., Vinski vrh-Mali Kučer, u: Bekić, L. (ur.), *Zaštitna arheologija na magistralnom plinovodu Pula-Karlovac*, Zagreb 2007, 290-292.

Bekić 2010a

Bekić L., Nedelišće-Stara Ves (rbr. 103), *Hrvatski arheološki godišnjak* 6/2009, 2010, 187-189.

Bekić 2010b

Bekić L., Brezje IV i V (rbr. 104), *Hrvatski arheološki godišnjak* 6/2009, 2010, 191-192.

Bekić 2011a

Bekić L., Brezje IV (rbr. 111), *Hrvatski arheološki godišnjak* 7/2010, 2011, 229-231.

Bekić, Vranković 2003

Bekić L., Vranković A., Blizna – višeslojno arheološko nalazište kraj Jakopovca – Varaždin. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 2/35, 2003, 33-39.

Bekić, Čimin 2007a

Bekić L., Čimin R., Brezje 1 (rbr. 75), *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, 2007, 134-136

Bekić, Čimin 2007b

Bekić L., Čimin R., Brezje 3 (rbr. 76), *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, 2007, 136-137

Bekić, Čimin 2009a

Bekić L., Čimin R., Brezje VI (rbr. 82), *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 199-201.

Bekić, Čimin 2009b

Bekić L., Čimin R., Gradišće-Čanjevo (rbr. 84), *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 202-204.

Benac 1975

Benac A., O odnosima Bosne i Slovenije u neolitskom dobu. *Arheološki vestnik* XXIV/1973, 1975, 31-40.

Benac 1980

Benac A., Eneolitsko doba u Bosni i Hercegovini (neka nova razmatranja). *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu* XXXIV/1979, 1980, 15-26.

Bobovec A. 1986

Bobovec A., Mlinska Velika, Garešnica. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 102.

Bobovec A. 2013

Bobovec A., Arheologija u Moslavini. Kutina 2013.

Bognár-Kutzián 1963

Bognár-Kutzián I., *The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár-Basatanya*. Budapest 1963.

Bognár-Kutzián 1972

Bognár-Kutzián, I., The early copper age Tiszapolgar culture in the Carpathian Basin. *Archaeologia Hungarica* XLVIII, 1972.

Bojadžiev 1992

Bojadžiev J., Probleme der Radiokohlenstoffdatierung der Kulturen des Spätäneolithikums und der Frühbronzezeit. *Studia Praehistorica* 11-12, 1992, 389-406.

Bojčić et al. 2010

Bojčić Z., Dizdar M., Hršak T., Vukmanić I., Dujmić D., Leleković T., BANSKO BRDO (rbr. 1), *Hrvatski arheološki godišnjak* 6/2009, 2010, 7-11.

Boná 1987

Boná I., Javarézkori aranyleleteinkről. Fejezetek a magyar ősrégészet múlt századi-századeleji történetéből. Über Goldfunde aus Hochkupferzeit. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 18/1986, 1987, 21-81.

Bondár 2006

Bondár M., Kultúraváltások a rézkori emberábrázolások tükrében (Dunántúl). *Zalai Múzeum* 15, 2006, 107-133.

Bondár, Kiss 2007

Bondár M., Kiss V., Settlement patterns in the Hahót Valley. U: Zatykó C., Juhász I., Sümegi P. (ur.), *Environmental Archaeology in Transdanubia*. *Varia Archaeologia Hungarica* 20, 2007, 197-214.

Bonsall et al. 2007

Bonsall C., Horvat M., McSweeney K., Masson M., Higham T. F. G., Pickard C., Cook G. T., Chronological and dietary aspects of the human burials from Ajdovska cave, Slovenia. *Radiocarbon* 49/2, 727-740.

Borić 2009

Borić D., Absolute Dating of Metallurgical Innovations in the Vinča Culture of the Balkans. *Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie* 169, 191-245.

Borić 2015

Borić D., The End of the Vinča World: Modelling the Neolithic to Copper Age Transition and the Notion of Archaeological Culture. U: Hansen S., Raczky P., Anders A., Reingruber A.

(ur.), *Neolithic and Copper Age between the Carpathians and the Aegean Sea. Chronologies and Technologies from 6th to 4th millenium BCE*. Archäologie in Euroasien 31. Bonn, 2015, 177-237.

Borojević et al. 2008

Borojević k., Forenbaher S., Kaiser T., Berna F., Plant use at Grapčeva Cave in the Eastern Adriatic Neolithic. *Journal of Field Archaeology* 33, 2008, 279-303.

Botić 2016a

Botić K., Climatic Influences on Apperance and Development of Neolithic Cultures in southern Outskirts of Carpathian Basin. *Studia Quaternaria* 33/1, 2016, 11-26.

Botić 2016 b

Botić K., Neolithisation of Sava-Drava-Danube interfluve at the end of the 6600-6000 BC period of Rapid Climate Change: a new solution to an old problem. *Documenta Praehistorica* XLIII, 2016, 183-207.

Boulanger 2013

Boulanger M. T. Cultural geography in the context of climatic and environmental change in the late neolithic and eneolithic of the Morava valley. U: Baldia M. o., Perttula T. K., Frink D. S. (ur.), *Comparative Archaeology and Paleoclimatology. Socio-cultural responses to a changing world*. BAR International Series 2456, 2013, 241-252.

Bregant 1974

Bregant T., Element jadransko-mediteranske kulturne skupine v alpskom faciesu lengyelske kulture. *Situla* 14-15, 1974, 35-43.

Brnić 2008

Brnić Ž., Prapovijesni keramički nalazi s utvrde Čanjevo. U: Bekić L. (ur.), *Utvrda Čanjevo, istraživanja 2003-2007*. Zagreb 2008, 71-95.

Brukner 1988

Brukner B., Die Siedlung der Vinča-Gruppe auf Gomolava (die Wohnschicht des Spätneolithikums und Frühäneolithikums – Gomolava Ia, Gomolava Ia-b, und Gomolava Ib) und der Wohnhorizont des Äneolithischen Humus (Gomolava II). U: Tasić N., Petrović J. (eds): *Gomolava I. Chronologie und Stratigraphie der vorgeschichtlichen und antiken Kulturen der Donauniederung und Südosteuropas*. Internationales Symposium Ruma 1986, Novi Sad 1988, 19-38.

Brunšmid 1902

Brunšmid J., Nahodaji bakrenoga doba iz Hrvatske i Slavonije i susjednih zemalja. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 6 (1), 1902, 32-67.

Budja 1983

Budja M., Tri desetletja razvoja teorij o poznem neolitu in eneolitu severozahodne Jugoslavije. *Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v Sloveniji* 11, 1983, 73-83.

Budja 1990

Budja M., Moverna vas, Črnomelj. U: Breščak D. (ur.), *Arheološka najdišča Dolenjske*. Novo Mesto 1990, 13-16.

Budja 1992

Budja M., Pečatniki v slovenskih neolitskih naselbinskih kontekstov. *Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v Sloveniji* 20, 1992, 95-109.

Budja 1995

M. Budja, Neolithic and Eneolithic settlement patterns in the Bela krajina Region of Slovenia. In *Memorie del Museo civico di storia naturale di Verona. Sezione scienze dell'uomo* 4, 1995, 119-127.

Budja 2003

Budja M., Seals, contracts and tokens in the Balkans Early Neolithic: where in the puzzle, *Documenta Praehistorica* XXX, 2003, 115-130

Budja 2015

Budja M., Archaeology and rapid climate changes: from the collapse concept to a panarchy interpretative model. *Documenta Praehistorica* XLII, 2015, 171-184.

Bugar 2007

Bugar A., Dosadašnji rezultati arheoloških zaštitnih istraživanja na lokalitetu Šepkovčica. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 1, 2007,

Bugar 2009

Bugar A., Šepkovčica 1 (rbr. 114), *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 269-273.

Bulat 1962

Bulat M., Bakrene sjekire u Muzeju Slavonije. *Osječki zbornik* VIII, 1962, 5-36.

Burić 2015

Burić M., Problems of Late Neolithic Absolute Chronology in Eastern Croatia. U: Hansen S., Raczky P., Reingruber A. (ur.), *Neolithic and Copper Age between Carpathians and the Aegean Sea. Chronologies and Technologies from the 6th to the 4th millenium BC*. International Workshop Budapest 2012. *Archäologie in Euroasien* 31, 2015, 143-156.

Burmaz 2005

Burmaz J., *Terenski arheološki pregled na trasi autoceste Zagreb-Sisak, 1. dionica Jakuševac - Velika Gorica, Kaducej d. o. o. Zagreb*, 2005.

Carneiro 2001

Carneiro Â., Die Lengyelkeramik der Fundstelle 6 von Michelstetten: kulturelle Kennzeichnung und chronologische Stellung. U: Regénye J. (ur.), *Sites and Stones: Lengyel Culture in Western Hungary and beyond*. Veszprém, 2001, 47-54.

Carneiro 2004a

Carneiro Â., Unterlansendorf, eine Fundstelle der Endphase der Lengyelkultur in Niederösterreich. *Fundberichte aus Österreich* 43, 2004, 103-134.

Carneiro 2004b

Carneiro Â., Die Interpretation der Keramikfunde von Rabenstein im Lavanttal – Überlegung zur Lengyelbesiedlung im Südostalpenraum. *Carinthia* I/194, 2004, 255-272.

Chapman 2008

Chapman J., Meet the ancestors: settlement histories in the Neolithic. U: Bailey D., Whittle A. and Hofmann D. (ur.), *Living Well Together? Settlement and Materiality in the Neolithic of South-East and Central Europe*. Oxford 2008, 68- 80.

Cichocki 2003

Cichocki O., Der Pfahlbau im Keutschacher See. U: Samonig B. (ur.), *Die Pfahlbaustation des Keutschacher Sees*. Studien zur Pfahlbauforschung in Österreich. Materialien II. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 51. Beč, 2003, 30-34.

Crnobrnja et al. 2009

Crnobrnja A., Simić Z., Janković M., Late Vinča culture settlement at Crkvine in Stubline. *Старинар* LIX, 2009, 9-25.

Crnobrnja 2012

Crnobrnja A., Investigations of late Vinča house 1/2020 at Crkvine in Stubline. *Старинар* LXII, 2012, 45-64.

Cvitković 1994

Cvitković I., Bakreno doba – eneolitik. U: Rendić-Miočević A. (ur.), *Zagreb prije Zagreba. Arheološka baština Zagreba od pretpovijesti do osnutka biskupije 1094. godine*. Katalog izložbe. Zagreb, 1994, 23-24.

Čambal et al. 2013

Čambal R., Farkaš Z., Nagy P., Nálezy z obdobia ludanickej skupiny z Čataja a Smoleníc. *Zborník Slovenského múzea* CVII, 17-29.

Čataj 2009

Čataj L., Kultura Retz-Gajary. U: Čataj L. (ur.), *Josipovac Punitovački-Veliko polje I. Eneolitičko, brončanodobno i srednjovjekovno naselje*. Zagreb, 2009, 23-103.

Čataj 2014a

Čataj L., Prapovijesni nalazi. U: Azinović Bebek A., Krmpotić M. (ur.), *Stari grad Barilović. Deset godina arheoloških istraživanja*. Zagreb 2014, 50-63.

Čataj 2014b

Čataj L., Middle Eneolithic Lasinja and Retz-Gajary cultures in northern Croatia – development of chronology. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa* 28, 2014, 397-408.

Čataj 2015

Čataj L., *Izveštaj o probnim arheološkim istraživanjima lokaliteta Mačkovec-Balogovec u 2015. g.* Zagreb, 2015.

Čataj 2016

Čataj L., *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Nedelišće-Črečan u 2015. g.* Zagreb, 2016.

Čataj 2017

Čataj L., *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Nedelišće-Črečan u 2016. g.* Zagreb, 2017.

Čataj 2019

Čataj L., Lasinjska kultura. U: Balen J., Miloglav I., Rajković D. (ur.), *Povratak u prošlost. Bakreno doba u sjevernoj Hrvatskoj*. Zagreb, 2019, 25-42.

Čataj u tisku

Čataj L., Crkvišće-Bukovlje, višeslojno eneolitičko naselje: prilog poznavanju lasinjske kulture. *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva "Arheološka istraživanja Bjelovarsko-bilogorske županije i okolnih krajeva"*, u tisku.

Čataj, Barbir 2018

Čataj L., Barbir A., *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Nedelišće-Črečan u 2017. g.* Zagreb, 2018.

Čataj, Janeš 2013

Čataj L., Janeš A., Golinci – Selište, naselje iz prapovijesti i srednjeg vijeka. U: Višnjić J. (ur.), *Nove arheološke spoznaje o donjoj Podravini. Zaštitna arheološka istraživanja na magistralnom plinovodu Slobodnica – Donji Miholjac*. Zagreb, 2013, 159-220.

Čimin 2016

Čimin R. (ur.), *Arheologija Torčeca. Izbor iz arheološke zbirke obitelji Zvijerac*. Katalog izložbe, Koprivnica, 2016.

Čović 1961

Čović B., Rezultati sondiranja na preistoriskom naselju u Gornjoj Tuzli. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* XV-XVI/1960-1961, 79-139.

Čtverák, Rulf 1989

Čtverák V., Rulf J., Nálezy horizontu Jordanovské kultury z Třebestovic, okr. Nymburk. *Památky Archeologické* LXXX, 5-29.

Čučković 1992

Čučković L., Ozalj – zaštitna arheološka iskopavanja 1992. godine. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* XXIV-3, 1992, 49-51.

Čučković 2002

Čučković L., *Stari grad Ozalj. Arheološki izvještaj koji se odnosi na istraživanja sjevernog dvorišta starog grada Ozlja*. Karlovac 2002.

Čučković 2003

Čučković L., Arheološka iskopavanja u Ozlju 2002. godine. *Glas* 1, godina II, 2003, 24-26.

Čučković 2005

Čučković L., Stari grad Dubovac (rbr. 61). *Hrvatski arheološki godišnjak* 1/2004, 2005, 129-130.

Čučković 2007

Čučković L., Kiringrad (rbr. 101). *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, 2007, 190-191.

Čučković 2008

Čučković L., Špilja Vrlovka (rbr. 107). *Hrvatski arheološki godišnjak* 4/2007, 2008, 237-238.

Čučković 2009a

Čučković L., Stari grad Dubovac (rbr. 130). *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 301-302.

Čučković 2009b

Čučković L., Špilja Vrlovka (rbr. 131). *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 302-303.

Čučković, Čučković 2011

Čučković Z., Čučković L., Arheološko istraživanje na Starom gradu Dubovcu 2001. godine. *Opuscula archaeologica* 35, 2011, 65-132.

Čučković, Čučković 2012

Čučković Z., Čučković L., Arheološko rekognosciranje Banije (drugi i treći dio). *Glas* 9, 2012, 42-44.

Dieckmann 1987

Dieckmann B., Ein bemerkenswerter Kupferfund aus der jungsteinzeitlichen Seeufersiedlung Hornstaad-Hörnle I am westlichen Bodensee. *Archäologische Nachrichten aus Baden* 38/39, 1987, 28 – 37.

Dimitrijević 1961

Dimitrijević S., Problem neolita i eneolita u sjeverozapadnoj Jugoslaviji. *Opuscula archaeologica* V, 1961.

Dimitrijević 1968

Dimitrijević S., *Sopotsko-lendelska kultura*. Zagreb, Arheološke monografije I, 1968.

Dimitrijević 1969

Dimitrijević S., Das Neolithikum in Syrmien, Slawonien und Nordwestkroatien – Einführung in der Stand der Forschung. *Archaeologia Jugoslavica* X, 1969, 39-77.

Dimitrijević 1976

Dimitrijević S., Idoloplastika u lasinjskoj kulturi. *Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine* XII, 1976, 59-83.

Dimitrijević 1978

Dimitrijević S., Neolit u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (pregled stanja istraživanja do 1975. godine). *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 2, 1978, 71-128.

Dimitrijević 1979a

Dimitrijević S., Lasinjska kultura. U: Benac, A. (ur), *Prapovijest jugoslovenskih zemalja III*. Sarajevo, 1979, 137-181.

Dimitrijević 1979b

Dimitrijević, S., O nekim kontroverznim pitanjima u kronologiji eneolita južnih područja Karpatske kotline (U povodu lasinjsko-salkucanskog horizonta u Vinkovcima). *Osječki zbornik* XVII, 1979, 35-78.

Dimitrijević 1980

Dimitrijević S., Zur Frage der Retz-Gajary-Kultur in Nordjugoslawien und ihrer Stellung im pannonischen Raum. *Bericht der römisch – germanischen Kommission* 61, 1980, 15-91.

Dimitrijević 1982

Dimitrijević S., Zu einigen chronologischen Fragen des pannonischen Äneolithikums. *Germania* 60/2

Dizdar 2010

Dizdar M., Terenski pregled trase magistralnog plinovoda Kutina-Dobrovac. *Annales Instituti archaeologici* VI, 2010, 112-117.

Dizdar 2013

Dizdar M. Poljana Križevačka 1 (AN 4). *Hrvatski arheološki godišnjak* 9/2012, 2013, 236-240.

Dizdar, Ložnjak Dizdar 2011

Dizdar M., Ložnjak Dizdar D., Terenski pregled trase buduće auto-ceste A13, dionica Bjelovar–Virovitica–granica s Mađarskom. *Annales Instituti archaeologici* VII, 2011, 112-117.

Drnić 2013

Drnić I., Barbarsko 1 (AN 2) (rbr. 139), *Hrvatski arheološki godišnjak* 9/2012, 2013, 293-295.

Dular 2001

Dular J., Neolitska in eneolitska višinska naselja v osrednji Sloveniji. *Arheološki vestnik* 52, 2001, 89-106.

Dular et al. 1991

Dular J., Križ B., Svoljšak D., Tecco Hvala S., Utrjena prazgodovinska naselja na Mirenski in Temeniški dolini. *Arheološki vestnik* 42, 1991, 65-198.

Dular et al. 2000

Dular J., Križ B., Pavlin P., Svoljšak D., Tecco Hvala S., Prazgodovinska višinska naselja v dolini Krke. *Arheološki vestnik* 51, 2000, 119-170.

Durman 1982a

Durman A., Prilog stratificiranju Kevderc-Hrnjevec tipa retzgajarske kulture. *Opuscula Archaeologica* 7, Zagreb, 1982, 37-46.

Durman 1982b

Durman A., *Izveštaj o arheološkom istraživanju na lokalitetu „Gradišće“ u Starom Čiću održanom u listopadu 1982.* Zagreb, 1982.

Durman 1983

Durman A., „Gradišće“ u Starom Čiću – bronzanodobni tel. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* XV, 1983.

Džaja, Vulić 2012

Džaja A., Vulić Š., Kobilić II (AB 2) (rbr. 122). *Hrvatski arheološki godišnjak* 8/2011, 2012, 276-278.

Đukić 2014

Đukić A., Biljni ostaci s četiri novoistraživana lokaliteta Đakovšine. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* XLVII, 7-37.

Đukić 2018

Đukić A., Prapovijesne glačane kamene izrađevine sjeverozapadne Hrvatske. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 35/2018, 251-90.

Ecsedy 1979

Ecsedy I., *The people of the pit-grave kurgan sin eastern Hungary*. Fontes archaeologici Hungariae. Budapest, 1979.

Ecsedy 1981

Ecsedy I., A keletmagyarországi rézkor fejlődésének fontosabb tényezői. (On the factors of the Copper Age development in Eastern Hungary). *A János Pannonius Múzeum Évkönyvéből* 25, 1981, 73-95.

Egry 2001

Egry I. Beszámoló a Győr – Marcalváros – bevásárlóközpont területén végzett megelőző régészeti feltárásokról. *Arrabona* 39, 2001, 57-78.

Forenbaher 1993

Forenbaher S., Radiocarbon dates and absolute chronology of the central European Early Bronze Age. *Antiquity* 67/255, 1993, 218-220, 235 – 256.

Forenbaher 2000

Forenbaher S., „Nakovana culture“: state of research. *Opuscula Archaeologica* 23-24, 1999-2000, 373-385.

Forenbaher, Kaiser 1999

Forenbaher S., Kaiser T., Grapčeva spilja i apsolutno datiranje istočnojadranskog neolitika. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 92, 1999, 9-34.

Fuchs 2002

Fuchs G., Kupferzeitliche Funde vom Kalvarienberg, MG St. Peter am Ottersbach, Steiermark. *Fundberichte aus Österreich* 40/2001, 2002, 115-127.

Fulir 1968

Fulir M., Neka neistražena arheološka nalazišta Dolnjeg Međimurja. *Muzejski vjesnik* 10, 1968, 234-236.

Gabulová, Kuzma 2015

Gabulová M., Kuzma I., Pochovávanie na sídlisku Ludanickej skupiny v Nitre-Mlynárčiach. *Slovenská Archeológia* LXIII-2, 179-208.

Garašanin 1951

Garašanin M., *Hronologija vinčanske grupe*. Univerza v Ljubljani, Ljubljana, 1951.

Garašanin 1979

Garašanin M., Centralnobalkanska zona. U: Benac A. (ur.), *Praistorija jugoslavenkih zemalja II*. Sarajevo, 1979, 79-212.

Georgieva 1990

Georgieva P., Periodization of the Krivodol-Sălçuta-Bubanj Culture. U: Srežović D., Tasić N. (ur.), *Vinča and its world. International Symposium: The Danubian region from 6000 to 3000 B. C. Belgrade, Smederevska Palanka, October 1988*. Symposia LI, Book 14. Beograd 1990, 167-173.

Georgieva 2007

Georgieva P., On the Late Stages of the Krivodol-Sălçuța Culture. U: Todorova H., Stefanovich M., Ivanov G., *The Struma /Strymon river valley in Prehistory*. Sofia 2007, 329-337.

Georgieva 2012

Georgieva P., *The pottery of the Krivodol-Sălçuța Culture*. Sofia 2012.

Gerić 1985

Gerić B., Probno iskapanje lasinjskog naselja na lokalitetu „Dolina“ kod Ždralova. *Muzejski vjesnik* 8, 1985, 41-44.

Gerić 1986

Gerić B., Ždralovi – Dolina, Bjelovar. U: Balen-Letunić et al. (ur.), *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 110.

Gerić 1990

Gerić B., Rasprostranjenost naselja lasinjske kulture na bjelovarskom području. *Arheološka istraživanja u Podravini i Kalničko-bilogorskoj regiji. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14/1989, 1990, 69-72.

Glogović 2003

Glogović D., Ostava Tenja – Orlovnjak i ostali prapovijesni nalazi zlata u sjevernoj Hrvatskoj. *Opuscula Archaeologica* 27, 2003, 97-101.

Grandić 2001

Grandić M., Prijedlog analize keramičkog materijala lasinjske kulture na prapovijesnom lokalitetu „Stari grad Ozalj“. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2001.

Greenfield, Jongsma 2008

Greenfield H., Jongsma T., Sedentary pastoral gatherers in the early Neolithic: architectural, botanical, and zoological evidence for mobile economies from Foeni-Salaş, south-west Romania. U: Bailey D., Whittle A. and Hofmann D. (ur.), *Living Well Together? Settlement and Materiality in the Neolithic of South-East and Central Europe*. Oxford 2008, 108-130.

Grgurić 2011

Grgurić M., Cukavec II (rbr. 112). *Hrvatski arheološki godišnjak* 7/2010, 2011, 231-232.

Grgurić 2012a

Grgurić M., Cukavec II (rbr. 96). *Hrvatski arheološki godišnjak* 8/2011, 2012, 219.

Grgurić 2012b

Grgurić M., Varaždin-Brezje (rbr. 103). *Hrvatski arheološki godišnjak* 8/2011, 2012, 233-235.

Guštin 2005

Guštin M., Savska skupina Lengyelske kulture. U: Guštin M. (ed.), *Prvi poljodjelci*. Koper, 2005, 7-22.

Guštin et al. 2005

Guštin M., Tomaž A., Kavur B., Drulovka pri Kranju. U: Guštin M. (ed.), *Prvi poljodjelci*. Koper, 2005, 37-64.

Gyucha et al. 2006

Gyucha A., Bácsmegi G., Fogas O., Parkinson W. A., House construction and settlement patterns on an early copper age site in the Great Hungarian Plain. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2006, 5-28.

Gyucha et al. 2009

Gyucha A., Parkinson W. A., Yerkes R. W., A Multi-Scalar Approach to Settlement Pattern Analysis: The Transition from the Late Neolithic to the Early Copper Age on the Great Hungarian Plain. U: Thurston T., Salisbury R. B. (ur.), *Reimagining Regional Analysis: The Archaeology of Spatial and Social Dynamics*. Cambridge 2009, 100-129.

Hahnel 1990

Hahnel B., Ein Epilengyel-Brandgrab aus Stillfried in Niederösterreich. *Fundberichte aus Österreich* 29, 1990, 9-11.

Hansen 2013

Hansen S., Innovative Metals: Copper, Gold and Silver in the Black Sea Region and the Carpathian Basin During the 5th and 4th Millennium BC. U: Burmeister S., Hansen S., Kunst

M., Müller-Schessel (eds), *Metal Matters. Innovative Technologies and Social Change in Prehistory and Antiquity*. Halle/Salle 2013, 137-167.

Hansen 2015

Hansen S., Pietrele – A Lakeside Settlement, 5200-4250 BC. U: Hansen S., Raczky P., Anders A., Reingruber A. (ur.), *Neolithic and Copper Age between the Carpathians and the Aegean Sea. Chronologies and Technologies from 6th to 4th millenium BCE*. Archäologie in Euroasien 31. Bonn, 2015, 273-293.

Hansen, Helwing 2016

Hansen S., Helwing B., Die Anfänge der Silbermetallurgie in Euroasien. U: Bartelheim M., Horejs B., Krauss R. (eds), *Von Baden bis Troia. Ressourcennutzung, Metallurgie und Wissenstransfer. Eine Jubiläumsschrift für Ernst Pernicka*. Oriental and European Archaeology 3. Rahden/Westfallen 2016, 41-58.

Hirschler et al. 2010

Hirschler I., Krmpotić M., Čataj L., *Izvyješće o probnim arheološkim istraživanjima na lokalitetu Poljana Križevačka I (AN 4) na trasi autoceste A 12 tijekom 2010.g.* Zagreb, 2010.

Homen 1977

Homen Z., Križevci – Novi nalazi i rekognosciranja. *Arheološki pregled* 19, 1977, 142-147.

Homen 1979

Homen Z., Zaštitno iskapanje u Beketincu. *Muzejski vjesnik* 2, 57-59.

Homen 1980

Homen Z., Lasinjski nasebinski elementi i novi nalazi iz Beketinca. *Muzejski vjesnik* 3, 42-49.

Homen 1981a

Homen Z., Novo nalazište lasinjske kulture u Bukovju kraj Križevaca. *Muzejski vjesnik* 4, 15-19.

Homen 1981b

Homen Z., Novi nalazi na Kalniku. *Muzejski vjesnik* 4, 19-22.

Homen 1981c

Homen Z., Bukovje, Križevci – nalazište lasinjske kulture. *Arheološki pregled* 22, 19-22.

Homen 1985

Homen Z., Prilog proučavanju lasinjskih keramičkih bočica. *Muzejski vjesnik* 8, 1985, 44-46.

Homen 1986a

Homen Z., Beketinec – Imbralovec (Topolje), Križevci. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 79-80.

Homen 1986b

Homen Z., Bukovje, Križevci. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 80.

Homen 1986c

Homen Z., Karane - Belavine, Križevci. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 93.

Homen 1990

Homen Z., Lokaliteti lasinjske kulture na križevačkom području. *Arheološka istraživanja u Podravini i Kalničko-bilogorskoj regiji. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14/1989, 1990, 51-68.

Honti et al. 2002

Sz. Honti, K. Belényesy, Zs. Gallina, V. Kiss, G. Kulcsár, T. Marton, A. Nagy, P. G. Németh, K. Oross, K. Sebők, K. Somogyi: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán 2000-2001-ben végzett megelőző régészeti feltárások. Előzetes jelentés II. Rescue Excavations in 2000-2001 on the Planned Route of the M7 Motorway in Somogy County. Preliminary Report II. *Somogyi Múzeumok Közleményei* XV, 2002, 3-36.

Hornok, Kiss 2017

Hornok P., Kiss P., A Balaton-Lasinja-Kultúra települése és kincslelete Magyaregresen. *Archaeologiai Értesítő* 142, 2017, 239-253.

Hornok et al. 2017

Hornok P., Kiss P., Nyikus K., Szórádi S., Paszternák I., *Egy 6000 éves rézkori kincs nyomában*. Győr 2017.

Horvat 1986

Horvat M., Ajdovska jama pri Nemški vasi – desni hodnik. *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 14, 1986, 77-88.

Horvat 1989

Horvat M., *Ajdovska jama pri Nemški vasi*. Ljubljana 1989.

Horvat 1990

Horvat M., Ajdovska jama pri Nemški vasi, Krško. U: Breščak D. (ur.), *Arheološka najdišča Dolenjske*. Novo Mesto 1990, 11-12.

Horvat 1999

Horvat M., *Keramika: tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv*. Ljubljana 1999.

Horvat 2005

Horvat M., Col I pri Podgračnem, tipološka opredelitev neolitskega keramičnega zbira SE 002/1/1. U: Guštin M. (ed.), *Prvi poljodjelci*. Koper 2005, 145-153.

Horvat 2011

Horvat M., Cultural- and Bone Remains from the Holocene Layers of Ajdovska Jama near Krško (Slovenia). U: Pacher M., Pohar V., Rabeder G. (ur.), *Ajdovska jama. Paleontology, Zoology and Archaeology of Ajdovska jama near Krško in Slovenia*. Mitteilungen der Kommission für Quartärforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 20. Wien 2011, 87-93.

Horváth 1980

Horváth L., Semjénháza. *Régészeti füzetek* I. 33, 1980, 18.

Horváth 1990

Horváth L. A., Beziehungen zwischen der Tiefebene und Transdanubien in der mittleren Kupferzeit. *Zalai múzeum* 2, 1990, 81-100.

Horváth 1991

Horváth L. A., Rézkori település Nagykapornakon. *Zalai múzeum* 3, 1991, 113-135.

Horváth 2002

Horváth L. A., Die Siedlung der Balaton-Lasinja-Kultur in Zalaegerszeg-Andráshida, Friedhof (Komitat Zala, Ungarn). *Antaeus* 25, 2002, 255-282.

Horváth, Simon 2003

Horváth L. A., Simon K. H., *Das Neolithikum und die Kupferzeit in Südwesttransdanubien*. Inventaria Praehistorica Hungariae VIII, Budapest, 2003.

Horváth, Simon 2004

Horváth L. A., Simon K. H., Kupferzeitliche Siedlungen auf dem Fundort Dobri – Alsó-mező. *Zalai múzeum* 13, 2004, 55-117.

Horváth, Kalicz 2006

Horváth L. A., Kalicz N., Siedlungsfunde der spätesten phase der Lengyel-Kultur bei Nagykanisza (Südwestungarn). U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 53-66

Horváth 2010

Horváth T., Megfigyelések a középső és késő rézkori kultúrák fazekásáruin Balatonöszöd-temetői dűlő lelőhelyen. Készítéstechnikai vizsgálatok. *Archeometriai Műhely* 2010/1, 2010, 51-81.

Horváth 2014

Horváth T., *The Prehistoric Settlement at Balatonőszöd-Temetői-dűlő*. Varia Archaeologica Hungarica XXIX, Archaeolingua. Budapest 2014.

Horváth et al. 2003

Horváth T., Juhász I., Köhler K., Zwei Brunnen der Balaton-Lasinja Kultur von Balatonőszöd. *Antaeus* 26, 2003, 265-300.

Hršak, Pavlović 2007

Hršak T., Pavlović I., Kaznica-Rutak (rbr. 6). *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, 2007, 16-18.

Hulina 2018

Hulina M., Izvještaj o arheološkim istraživanjima iznad špilje Vrlovke u 2017. godini. Zagreb 2018.

Hulina u tisku

Hulina M., Poljana Križevačka 1 i 2 – naselja lasinjske kulture. *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva "Arheološka istraživanja Bjelovarsko-bilogorske županije i okolnih krajeva"*, u tisku.

Ilon 2004

Ilon G., *Outline of the pre-historic settlement of Szombathely*. Szombathely 2004.

Ilon, Farkas 2001

Ilon G., Farkas C., Houses of the Late-Lengyeli Settlement at the Boundary of Szombathely (County Vas, Western Hungary). U: Regenye J. (ur.), *Sites and Stones: Lengyel Culture in Western Hungary and beyond*. Veszprém, 2001, 55-60.

Issar 2003

Issar A. S., *Climate Changes during the Holocene and their Impact on Hydrological Systems*. Cambridge 2003.

Iveković 1968

Iveković D., Rezultati sondažnih arheoloških istraživanja na području Moslavine. *Zbornik Moslavine* 1, 1968, 351-376.

Jakovljević 1989

Jakovljević G., Brezovljanski nalaz iz šume Jasenova kod Nove Rače. *Muzejski vjesnik* 12, 1989, 19-20.

Jakovljević 1991

Jakovljević G., Marginalije uz Registar arheoloških nalaza i nalazišta SZH (I). *Muzejski vjesnik* 14, 1991, 15-17.

Jakovljević 2011

Jakovljević G., *Haganj-šuma Novakuša. Stručno izvješće o iskopavanjima*. Bjelovar 2011.

Jakovljević 2012a

Jakovljević G., *Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko-bilogorske županije*. Bjelovar, 2012.

Jakovljević 2012b

Jakovljević G., Haganj-šuma Novakuša (rbr. 120). *Hrvatski arheološki godišnjak* 8/2011, 2012, 271-273.

Janković et al. 2017

I. Janković, J. Balen, J. C. M. Ahern, Z. Premužić, M. Čavka, H. Potrebica, M. Novak, Prehistoric massacre revealed. Perimortem cranial trauma from Potočani, Croatia. *Antropologischer Anzeiger* 74/2, 2017, 131-141.

Jovanović 1971

Jovanović B., Early Copper Metallurgy of the Central Balkans. *Actes du VIIIe Congres international des sciences prehistoriques et protohistoriques* I. Beograd 1971, 131-140.

Kalafatić 2009a

Kalafatić H., Zaštitna istraživanja lokaliteta Čepinski Martinci-Dubrava na trasi autoceste Beli Manastir-Osijek-Svilaj 2007. i 2008. g. *Annales Instituti Archaeologici* V/2009, 20-26.

Kalafatić 2009b

Kalafatić H., Čepinski Martinci-Dubrava (COKP Čepin) (rbr. 6), *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 26-28.

Kalafatić, Hulina 2016

Kalafatić H., Hulina M., Zaštitno arheološko istraživanje lokaliteta AN7B Čeminac – Vakanjac na dionici autoceste A5 Beli Manastir – Osijek 2014. i 2015. godine. *Annales Instituti Archaeologici* XII/2016, 29-35.

Kalicz 1969

Kalicz N., Einige Probleme der Lengyel-Kultur in Ungarn. *Študijné Zvesti* 17, 177-205.

Kalicz 1970

Kalicz N., *Clay Gods. The Neolithic Period and Copper Age in Hungary*. Corvina, 1970.

Kalicz 1973

Kalicz N., Über die chronologische Stellung der Balaton-Gruppe in Ungarn. *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*. Bratislava, 1973, 131-165.

Kalicz 1982

Kalicz N., A Balaton-Lásinja kultúra történeti kérdései és fémleletei (The historical problems of the Balaton-Lásinja culture and its metal finds). *Archaeologiai Értesítő* 109, 1982, 3-17.

Kalicz 1995a

Kalicz N., Die Balaton-Lásinja Kultur in der Kupferzeit Südost- und Mitteleuropas. U: Kovács T. (ed.), *Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens*. Inventaria Praehistorica Hungariae VII, 37-50.

Kalicz 1995b

Kalicz N., Latenye-Szentkeresztdomb: eine Siedlungsplatz der Balaton-Lásinja-Kultur. U: Kovács T. (ed.), *Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens*. Inventaria Praehistorica Hungariae VII, 61-106.

Kalicz 2001

Kalicz N., Die Protoboleráz – Phase an der Grenze von zwei Epochen. *Cernavodă III – Boleráz*. Bukurešt, 2001, 385-435.

Kalicz 2002

Kalicz N., Über die Absolutchronologie der Kupferzeit Ungarns und die Doppelspiralkopfnadeln von Südosteuropa bis zum Nahen Osten. *Anteus* 25, 2002, 377-404.

Kalicz 2003

Kalicz N., Az újkőkorszaki és rézkori megtelepedés maradványai a nagykanizsai Inkey-kápolna mellett. *Zalai múzeum* 12, 2003, 7-47.

Kalicz, Schreiber-Kalicz 1974

Kalicz N., Schreiber-Kalicz R., Die Möglichkeit der Parallelisierung in der äneolitischen und frühbronzezeitlichen Chronologie zwischen Norditalien und Ungarn. Atti del Simposio Internazionale sulla Antica Etá del Bronzo in Europa. Verona-Lazise-Trento 1972. *Preistoria Alpina* 10, 1974, 179-190.

Kalicz et al. 2007

Kalicz N., Kreiter E., Tokai Z. M., Die Rolle der Sopot-Kultur in der Entstehung der Lengyel-Kultur auf Grund der neuen Ausgrabungen in Südwestungarn. U: Kozłowski J. K., Raczky P. (ur.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 2007, 29-47.

Karavanić, Kudelić 2011a

Karavanić S., Kudelić A., Istraživanje prethistorijskih gradina Barilović-Osovlje i Crkvina-Bukovlje (Karlovačka županija). *Annales Instituti Archaeologici* VII, 2011, 81-84.

Karavanić, Kudelić 2011b

Karavanić S., Kudelić A., Bukovlje gradina Crkvina (rbr. 154). *Hrvatski arheološki godišnjak* 7/2010, 2011, 328-330.

Karavanić et al. 2012a

Karavanić S., Kudelić A., Sirovica F., Rezultati četvrte sezone arheoloških iskopavanja na lokalitetu Kalnik-Igrišće. *Annales Instituti Archaeologici* VII, 2012, 69-73.

Karavanić et al. 2012b

Karavanić S., Kudelić A., Sirovica F., Kalnik-Igrišće (rbr. 87). *Hrvatski arheološki godišnjak* 8/2011, 2012, 198-200.

Karavanić, Balen 2003

Karavanić I., Balen J., *Osvit tehnologije*. Zagreb, 2003.

Karavanić et al. 2015

Karavanić I., Vukosavljević N., Šošić Klindžić R., Težak-Gregl T., Halamić J., Bošnjak Botica T., Nahod B., *Pojmovnik kamenog doba*. Zagreb, 2015.

Károlyi 1992

Károlyi M., *A korai rézkor emlékei Vas megyében/The early Copper Age in County Vas*. Szombathely, 1992.

Kavur 2006

Kavur B., Prazgodovinsko naselje v Zagoncah. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 109-112.

Kavur 2011

Kavur B., Absolutne datacije. U: Tušek, I., Kavur, B.: *Ivankovci (Ivánkóc) pri Lendavi*. Ljubljana, 2011, 124-127.

Kavur 2018

Kavur B., *Sodolek*. Arheologija na avtocestah Slovenije 54. Ljubljana, 2018.

Kavur et al. 2006

Kavur B., Tomaž A., Mileusnić Z., Sodolek – naselje bakrene dobe. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 121-128.

Kerman 2013

Kerman B., *Kalinovnjek pri Turnišču*. Arheologija na avtocestah Slovenije 33. Ljubljana, 2013.

Kerman 2014

Kerman B., *Moč gline. Figuralna plastika in drugi kulni predmeti iz bakrene dobe v Prekmurju*. Katalog izložbe. Murska Sobota, 2014.

Kiss, Réti 2005

Kiss V., Réti Z., Középső rézkori alapárkos ház Zamárdiból. *Ősrégészeti Levelek* 7, 2005, 73-90.

Knezović, Pintarić 2005

Knezović I., Pintarić T., *Arheologija*. Katalog izložbe. Velika Gorica 2005.

Köhler 2006

Köhler K., A lengyeli és a Balaton-Lasinja kultúra embertani leletei Veszprémből. *Veszprém Megyei múzeumok Közleményei* 24, 2006, 37-48.

Kolak 2013

Kolak T., Otočac-Stari grad (rbr. 272). *Hrvatski arheološki godišnjak* 9/2012, 2013, 557-559.

Kolak 2015

Kolak T., *Otočac-Stari grad 2015*. Prethodno izvješće. Gospić.

Kolak u tisku

Kolak T., Otočac – lokalitet lasinjske kulture južno od Kapele. *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva "Arheološka istraživanja Bjelovarsko-bilogorske županije i okolnih krajeva"* u tisku.

Komšo 2006a

Komšo D., Gromače 2 kod Varaždinskih Toplica. Kameni nalazi. U: Bekić L. (ur), *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb, 2006, 23-27.

Komšo 2006b

Komšo D., Jakopovec-Blizna. Kameni nalazi. U: Bekić L. (ur), *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb, 2006, 99-106.

Komšo 2006c

Komšo D., Čakovec-Gornji Pustakovec. Kameni nalazi. U: Bekić L. (ur), *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb, 2006, 186-187.

Komšo 2006d

Komšo D., Nedelišće-Stara ves. Kameni nalazi. U: Bekić L. (ur), *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina*, Zagreb, 2006, 208.

Komšo 2008

Komšo D., Kamene izrađevine s utvrde Čanjevo. U: Bekić L. (ur), *Utvrdna Čanjevo, istraživanja 2003-2007*. Zagreb, 2008, 97-105.

Koncani Uhač, Čuka 2015

Koncani Uhač I., Čuka M., Doprinos poznavanju podmorskog eneolitičkog nalazišta u uvali Zambratija. *Histria archaeologica* 46, 2015, 25-73.

Korek 1960

Korek J., Die Goldscheiben von Csáford. *Folia Archaeologica* XII, 1960, 27-33.

Korošec 1958

Korošec J., Eine neue Kulturgruppe des späten Neolithikums in Nordwestjugoslawien. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* IX/1-4, 1958, 83-93.

Korošec 1959a

Korošec J., Miniaturne steklenice v neolitu Jugoslavije. *Arheološki vestnik* 9-10/1, 1959, 3-12.

Korošec 1959b

Korošec J., Prehistorijska glinena plastika u Jugoslaviji. *Arheološki radovi i rasprave* I, 1959, 61-119.

Korošec 1960

Korošec J., Drulovka. *Zbornik Filozofske fakultete* III/4, 1960.

Korošec 1962

Korošec J., Nekaj neolitskih in eneolitskih problemov v okolici Križevcev na Hrvatskem. *Zbornik Filozofske fakultete* IV/1, 1962, 5-54.

Korošec 1965

Korošec J., Neo- in eneolitski elementi na Ptujskem gadu. *Poročilo o raziskovanju neolita in eneolita v Sloveniji* II. Ljubljana, 1965, 5-71.

Korošec 1975

Korošec J., Poročilo o raziskovanju v Ajdovski jami 1967. leta. *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita* IV, 170-209.

Kos et al. 2013

Kos K., Posilović H., Durman A., Prapovijesne inkrustacije u Podunavlju. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* XLV, 17-24.

Kovačević 2007

Kovačević S., Karakteristični nalazi halštatskog naselja u Zbelavi kod Varaždina i fibula tipa Velem. *Annales Instituti Archaeologici* IV, 2007, 89-112.

Koštuřík 1973

Koštuřík P., *Die Lengyel-Kultur in Mähren*. Studie archeologického Ústavu Československé Akademie věd v Brně 6/1972. Prag 1973.

Koštuřík, Šebela 1994

Koštuřík P, Šebela L., Eneolitické sídliště v Dolních Věstonicích, okr. Břeclav. *Pravěk Nová řada* 2/1992, 1994, 183-204.

Kovács, Váczi 2007

Kovács K., Váczi G., The Cemetery of the Early Copper Age Tiszapolgár Culture at Hajdúböszörmény-Ficsori-tó-dűlő. U: Kozłowski J. K., Raczky P. (ur.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 2007, 397-409.

Kovačević 2007

Kovačević S., Karakteristični nalazi kasnohalštatskog naselja u Zbelavi kod Varaždina i fibula tipa Velem. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24, 2007, 89-112.

Kovačić 2007

Kovačić B., Stara Ves (rbr. 73), *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, 2007, 130-131.

Kramberger 2014a

Kramberger B., The Neolithic-Eneolithic sequence and pottery assemblages in the fifth millennium BC in north-eastern Slovenia. *Documenta Praehistorica* XLI, 2014, 237-282.

Kramberger 2014b

Kramberger B., *Naselbinske strukture in keramični zbiru v petem tisočletju pred našim štetjem v severovzhodni Sloveniji*. Doktorska disertacija. Ljubljana 2014.

Krmpotić 2016

Krmpotić M., *Izvešće o arheološkim istraživanjima nalazišta Bojna-Brekinjova kosa u 2016. g.*, Zagreb 2016.

Krmpotić 2017

Krmpotić M., *Izvešće o arheološkim istraživanjima nalazišta Bojna-Brekinjova kosa u 2017. g.*, Zagreb 2017.

Krmpotić 2018

Krmpotić M., *Izvešće o arheološkim istraživanjima nalazišta Bojna-Brekinjova kosa u 2018. g.*, Zagreb 2018.

Krznarić Škrivanko 2006

Krznarić Škrivanko M., Istraživanja na Sopotu. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 11-19.

Krznarić Škrivanko 2009

Krznarić Škrivanko M., Mlađe kameno doba ili neolitik. U: B. Biškupić (ed), *Slavonija, Baranja i Srijem, vrela europske civilizacije*, 1. svezak. Zagreb, 2009, 53-59.

Kuna 1981

Kuna M., Zur neolitischen und äneolitischen Kupferverbreitung im Gebiet Jugoslawiens. Godišnjak, knjiga XIX. *Centar za balkanološka ispitivanja* knjiga 17, 1981, 13-81.

Lapić 2016a

Lapić J., *Izvešće o zaštitnom arheološkom istraživanju na lokalitetu Lubena-Salajci II na trasi izgradnje nove željezničke pruge za prigradski promet na dionici Gradec-Sv. Ivan Žabno*. Zagreb 2016.

Lapić 2016b

Lapić J., *Izvešće o zaštitnom arheološkom istraživanju na lokalitetu Škrinjari I na trasi izgradnje željezničke pruge dionica Gradec-Sv. Ivan Žabno*. Zagreb, 2016.

Leben 1973

Leben F., Zur Kenntnis der Lasinja-Kultur in Slowenien. U: *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*. Bratislava, 1973, 187-197.

Leben 1975

Leben F., Opredelitev neolitske in eneolitske keramike iz jamskih najdišč jugovzhodnega alpskega prostora. *Arheološki vestnik* XXIV/1973, 1975, 145-162.

Leleković 2008

Leleković T., Ivandvor (rbr. 3). *Hrvatski arheološki godišnjak* 4/2007, 2008, 12-15.

Lenneis 1995

Lenneis E., Althneolithikum: Die Bandkeramik. U: Lenneis E., Neugebauer-Maresch C., Ruttkay E. (ur.), *Jungsteinzeit im Osten Österreichs*. Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 102/103/104/105, 1995, 11-56.

Lichardus, Vladár 1964

Lichardus J., Vladár N., Zu Problemen der Ludanice-Gruppe in der Slowakei. *Slovenská Archeologia* XII/1, 1964, 69-146.

Link 2009

Link T., Das Ende der spätneolitischen Tellsiedlungen im Karpatenbecken – der Beginn einer mobileren Lebensweise? *Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas* 53, 95-101.

Los 2011a

Los Dž., Kobilić I (AB 1) (rbr. 133), *Hrvatski arheološki godišnjak* 7/2010, 2011, 282-286.

Los 2011b

Los Dž., Preliminarni izvještaj o zaštitnom arheološkom istraživanju na lokalitetu AB1 Kobilić I, Zagreb, 2011.

Los 2014

Los Dž., Osijek-Hermanov vinograd (AN 6 i AN 7). *Hrvatski arheološki godišnjak* 10/2013, 2014, 27-34.

Lovrenčević 1968

Lovrenčević Z., Neolitska naselja u okolici Bjelovara. *Arheološki pregled* 10, 1968, 228-234.

Ložnjak Dizdar 2012a

Ložnjak Dizdar D., Zaštitna istraživanja nalazišta AN 5 Poljana Križevačka 2 na trasi autoceste A12 Sv. Helena – GP Gola. *Annales Instituti archaeologici* VIII, 2012, 63-68.

Ložnjak Dizdar 2012b

Ložnjak Dizdar D., Poljana Križevačka 2 (AN 5) (rbr. 89). *Hrvatski arheološki godišnjak* 8/2011, 2012, 201-204.

Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014a

Ložnjak Dizdar D., Tkalčec T., Terenski pregled predjela lijeve obale srednjeg toka rijeke Glogovnice (Tučenik, Buzadovec, Poljana Križevačka, Cubinec). *Annales Instituti archaeologici* X, 2014, 182-191.

Ložnjak Dizdar, Tkalčec 2014b

Ložnjak Dizdar D., Tkalčec T., Dolina rijeke Glogovnice (rbr. 80). *Hrvatski arheološki godišnjak* 10/2013, 2014, 167-169.

Ložnjak Dizdar et al. 2015

Ložnjak Dizdar D., Dizdar M., Sečkar M., Beli Manastir – Širine, zaštitna istraživanja prapovijesnog i srednjovjekovnog nalazišta AN 2A na dionici autoceste A5 Beli Manastir – Osijek – Svilaj 2014. godine. *Annales Instituti archaeologici* XI/2015, 23-27.

Madiraca 2011

Madiraca V., *Stručno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na arheološkom nalazištu Glina-Brekinjova kosa*. Split, 2011.

Madiraca 2012

Madiraca V., Brekinjova kosa-kamenolom Bojna. *Hrvatski arheološki godišnjak* 8/2011, 2012, 297-299

Madiraca, Čimin 2009a

Madiraca V., Čimin R., Brezje 1 (rbr. 80), *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 197-198.

Madiraca, Čimin 2009b

Madiraca V., Čimin R., Brezje (rbr. 81), *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 198-199.

Makkay 1976

Makkay J., Problems concerning Copper Age Chronology in the Carpathian Basin. Copper Age gold discs in Central and South-East Europe. *Acta Archaeologica Hungarica* 28, 1976, 251-300.

Makkay 1985

Makkay J., Copper Age Gold Discs on the Territory of the Later Pannonia Province. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1985, 5-25.

Makkay et al. 1996

Makkay J., Starnini E., Tulok M., *Excavations at the Bicske-Galagonyás (part III). The Notenkopf and Sopot-Bicske cultural phases*. Trieste 1996, 36-142.

Malić 1974

Malić A., Sisačka Posavina i Banija. U: Cvitanović A. (ed), *Geografija SR Hrvatske. Središnja Hrvatska, knjiga 2*. Zagreb 1974, 155-178.

Marcuiš 2017

Marcuiš B., *Kamen na prapovijesni način. Glačane kamene alatke iz fundusa Muzeja Međimurja Čakovec*. Kataslog izložbe. Čakovec 2017.

Marijan 2006

Marijan B., Neolitičko naselje Dubovo-Košno. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 43-51.

Marijan 2007

Marijan B., Naseobinski elementi na neolitičkome lokalitetu Dubovo-Košno kod Županje. *Archaeologia Adriatica* I, 2007, 55-84.

Marijanović 2003

Marijanović B., *Eneolitik i eneolitičke kulture u Bosni i Hercegovini*. Mostar 2003.

Marijanović 2008

Marijanović B., Pintadera iz Ravlića pećine. *Archaeologia Adriatica* II/1, 2008, 141-149.

Marković 1973

Marković Z., Podgorač, Našice – tri lokaliteta sopotske kulture. *Arheološki pregled* 15, 1973, 173-177.

Marković 1977

Marković Z., Problem eneolita u našičkoj regiji. *Arheološki vestnik* 27/1976, 42-59.

Marković 1978a

Marković Z., Obilazak lasinjskih lokaliteta u Pavlovcu i Beketincu. *Muzejski vjesnik* 1, 6-7.

Marković 1978b

Marković Z., Križevci – novi nalazi i rekognosciranja. *Arheološki pregled* 19, 1978, 142-148.

Marković 1979

Marković Z., Pokusno iskopavanje na lokalitetu Seče 1979. godina. *Podravski zbornik* 1979, 97-105.

Marković 1981a

Marković Z., Arheološka iskopavanja Muzeja grada Koprivnice 1970-1980. godine. *Muzejski vjesnik* 4, 1981, 33-39.

Marković 1981b

Marković Z., Novi prilozi poznavanju prethistorije u Podravini. *Podravski zbornik* 81, 1981, 193-213.

Marković 1982a

Marković Z., Rezultati istraživanja prethistorijskih lokaliteta oko Koprivnice 1981. godine. *Podravski zbornik* 82, 1982, 239-253.

Marković 1982b

Marković Z., Nekoliko arheoloških bilježaka iz sjeverozapadne Hrvatske. *Muzejski vjesnik* 5, 1982, 11-15.

Marković 1983

Marković Z., Prilog poznavanju razvijene i kasne lasinjske kulture u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. *Podravski zbornik* 83, 1983, 251-262.

Marković 1984

Marković Z., Neka pitanja neolitika, eneolitika i bronzanog doba našičkog kraja i Đakovštine. *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 9/1984, 13-29.

Marković 1985a

Marković Z., Problem ranog eneolita u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. S., XVIII, 1-34.

Marković 1985b

Marković Z., Neki problemi geneze i razvoja lasinjske kulture. *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 10/1985, 19-28.

Marković 1985c

Marković Z., Pogrebni običaji i društveno raslojavanje u neolitu, eneolitu i ranom bronzanom dobu sjeverne Hrvatske. *Podravski zbornik* 1985, 157-167.

Marković 1986a

Marković Z., Arheološka istraživanja u Ludbreškom Ivancu. *Muzejski vjesnik* 9, 1986, 8-10.

Marković 1986b

Marković Z., Ludbreški Ivanac, Koprivnica, prehistorijsko i kasnosrednjovjekovno nalazište. *Arheološki pregled* 25, 1986, 16-18.

Marković 1986c

Marković Z., Početna istraživanja lokaliteta Cerine III. *Podravski zbornik* 86, 1986, 152-160.

Marković 1986d

Marković Z., Koprivnica – Cerine III, Koprivnica. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 93.

Marković 1986e

Marković Z., Koprivnički Bregi – Seče, Koprivnica. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 95.

Marković 1986f

Marković Z., Koprivnički Ivanec – Vojnik I, Koprivnica. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 95.

Marković 1986g

Marković Z., Koprivnički Ivanec – Zasek I, Koprivnica. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 95.

Marković 1986h

Marković Z., Ludbreški Ivanac – Polje I, Koprivnica. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 99.

Marković 1986i

Marković Z., Ludbreški Ivanac – Polje II, Koprivnica. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 99.

Marković 1987

Marković Z., Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i kalničko-bilogorske regije (I). *Podravski zbornik* 87, 1987, 142-152.

Marković 1989

Marković Z., Novi prilozi poznavanju neolitika i eneolitika sjeverne Hrvatske. *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji XVII*, 1989.

Marković 1994

Marković Z., *Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba*. Koprivnica, 1994.

Marković 1999

Marković Z., Početna arheološka istraživanja nalazišta Vratnec 2 kraj Koprivnice. *Podravski zbornik* 24/25, 1999, 179-183.

Marković 2003

Marković Z., Novi prilozi poznavanju eneolitika i brončanog doba u koprivničkoj Podravini. *Arheološka istraživanja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji i pogrebni ritusi na teritoriju Hrvatske. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 21, 2003, 41-56.

Marković 2012

Marković Z., Novija razmatranja o nekim aspektima sopotske kulture u sjevernoj Hrvatskoj. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 29, 2012, 57-70.

Marković, Jančevski 1989

Marković Z., Jančevski S., Zaštitna iskopavanja na lokalitetima u šumi Veliki cimer (Jasenaš kod Virovitice). *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 1/1989, 19-21.

Marković, Okroša-Rožić 2004

Marković Z., Okroša-Rožić L., Istraživanja u Brezovljanima godine 2003. i 2004. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* br. 3, god. XXXVI, 2004, 57-62.

Martinov 2012a

Martinov D., Stara Kapela-Kapelsko polje (AN 4), Hrvatski arheološki godišnjak 8/2011, 2012, 279-281.

Martinov 2012b

Martinov D., Izvješće o arheološkim sustavnim istraživanjima na trasi autoceste A13 Vrbovec 2 – GP Terezino polje, dionica Vrbovec 2 – Bjelovar, poddionica Vrbovec 2 – Farkaševac, AN 4 Kapelsko polje. Zadar 2012.

Matijaško 2016

Matijaško M., *Izvješće o arheološkom istraživanju: otpremni plinovod DN-300 od čvora Međimurje do CPS Molve (Međimurska županija), eksploatacijsko polje „Zebanec“ (bušotinski radni prostor Zb-2, priključni plinovod DN-100 i povezani rudarski objekti i postrojenja), eksploatacijsko polje „Vučkovec“ (bušotinski radni prostori Vuč-3, Vuč1/5, priključni plinovodi DN-100 i DN-250 i povezani rudarski objekti i postrojenja), eksploatacijsko polje „Vukanovec“ (bušotinski radni prostor Vuk-1, priključni plinovod DN-150 i povezani rudarski objekti i postrojenja).* Sračinec, 2016.

Medar 1985

Medar M., Bilješka o nalazu lasinjske kulture u Bjelovaru. *Muzejski vjesnik* 8, 1985, 47-48.

Meixner 2017

Meixner D., Alles „klassisch“? Überlegungen zur inneren Chronologie der frühjungneolitischen Münchshöfener Kultur. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 82, 2017, 7-56.

Mihaljević 2006

Mihaljević M., Istraživanje nalazišta Slavča-Nova Gradiška. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 29-34.

Miklik 2003

Miklik L., Bjelovarsko-bilogorska županija – topografija arheoloških neolitičkih i eneolitičkih lokaliteta. *Arheološka istraživanja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji i pogrebni ritusi na teritoriju Hrvatske. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 21, 2003, 33-40.

Miklik-Lozuk 2006

Miklik-Lozuk L., Kruševica-Njivive (rbr. 25). *Hrvatski arheološki godišnjak* 2/2005, 51-52.

Milanović 2012

Milanović D., Naselje Černavoda III kulture na lokalitetu Bujanj. *Starinar* LXI/2011, 101-119.

Milić 2004

Milić Z., Analiza sestave dveh sekir iz Ljublanice pri Hočevarici. U: Velušček A., *Hočevarica – eneolitsko koliščena Ljubljanskem barju (Hočevarica- an eneolithic pile dwelling in the Ljubljansko barje)*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 8, Ljubljana, 2004, 72-74.

Miloglav 2016

Miloglav I., *Keramika u arheologiji – lončarstvo vučedolske kulture na vinkovačkom području*. Vinkovci – Zagreb 2016.

Milojčić 1949

Milojčić V., *Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*. Berlin, 1949.

Milojčić 1961

Milojčić V., Zur Andwerbarkeit der C 14- Datierung in der Vorgeschichtsforschung. III. Teil. *Germania* 39/3-3, 1961, 434-452.

Minichreiter 1990

Minichreiter K., Prvi rezultati arheoloških istraživanja u Pepelanama godine 1985. *Arheološka istraživanja u Podravini i Kalničko-bilogorskoj regiji. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 14/1989. Zagreb, 1990, 19-38.

Minichreiter 2009

Minichreiter K., Arheološki lokaliteti na trasi južne obilaznice grada Donjeg Miholjca i južne obilaznice Kutine. *Annales Instituti archaeologici* V/2009, 130-133.

Minichreiter, Marković 2009

Minichreiter K., Marković Z., Prapovijesno i ranosrednjovjekovno naselje Bentež kod Beketinaca. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 26, 2009, 21-44.

Minichreiter, Marković 2011

Minichreiter K., Marković Z., Architecture of Lasinja culture settlements in the light of new investigations in northern Croatia. *Documenta Praehistorica* XXXVIII, 2011, 333-343.

Minichreiter, Marković 2013

Minichreiter K., Marković Z., *Beketinci-Bentež. Naselja iz eneolitika, ranoga i kasnoga srednjega vijeka*. Zagreb, 2013.

Miracle, Forenbaher 2005

Miracle P. T., Forenbaher S., Neolithic and Bronze-Age Herders of Pupičina Cave, Croatia. *Journal of Field Archaeology* 30, 2005, 255-281.

Mlekuž et al. 2012

Mlekuž D., Žibrat Gašparić A., Horvat M., Budja M., Houses, pots and food: the pottery from Maharski prekop in context. *Documenta Praehistorica* XXXIX, 2012, 325-338.

Müller-Karpe 1974

Müller-Karpe H., *Handbuch der Vorgeschichte. III Kupferzeit*. III Band. München, 1974.

Németh 1994

G. T. Németh: Vorbericht über spätneolitische und frühkupferzeitliche Siedlungsspuren bei Lébény (Westungarn). *Jósa András Múzeum Évkönyve* 36, 1994, 241-261.

Neugebauer et al. 1990

Neugebauer J.-W., Gattringer A., Mayer Ch., Sitzwohl B., Rettungsgrabungen im Unteren Traisental im Jahre 1990. *Fundberichte Österreich* 29, 1990, 45-52.

Neustupný 1968

Neustupný E., Absolute chronology of the neolithic and aeneolithic periods in central and south – eastern Europe. *Slovenská Archeológia* XVI-1, 1968, 19-56.

Nica 2001

Nica M., Zur Cernavodă III-Kultur in Oltenien. *Cernavodă III – Boleráz*. Bukurešt, 2001, 279-298.

Nodilo 2011

Nodilo H., *Izješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na trasi državne ceste D34, obilaznica Donjeg Miholjca*. Zagreb, 2011.

Nodilo 2012

Nodilo H., Donji Miholjac – Mlaka (trafostanica) (rbr. 4), *Hrvatski arheološki godišnjak* 8/2011, 2012, 12-15.

Nodilo 2013

Nodilo H., Piljenice-Grede II (AB 5) (rbr. 176), *Hrvatski arheološki godišnjak* 9/2012, 2013, 354-355.

Novšak et al. 2013

Novšak M., Tomaž A., Plestenjak A., *Brezje pri Turnišću*. Arheologija na avtocestah Slovenije 40. Ljubljana 2013.

Obelić et al 2004

Obelić B., Krznarić Škrivanko M., Marijan B., Krajcar Bronić I., Radiocarbon dating of Sopot culture sites (late Neolithic) in eastern Croatia. *Radiocarbon* 46/1, 245-258.

Obereder 1989

Obereder J., *Die jungneolitische Siedlung Raababerg bei Graz*. Neobjavljen diplomski rad, Universität Wien, 1989.

Offenberger 1983

Offenberger J., Der Pfahlbau im Keutschachersee. *Fundberichte aus Österreich* 21/1982, 1983, 133-141.

Okroša Rožić 2004

Okroša Rožić L., *Lokaliteti lasinjske kulture i problem njezina podrijetla na križevačkom području*. Zagreb, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2004.

Okroša Rožić 2006

Okroša Rožić L., Križevci-Karane (rbr. 52), *Hrvatski arheološki godišnjak* 2/2005, 2006, 110-112.

Okroša Rožić 2007

Okroša Rožić L., Križevci-Karane (rbr. 68), *Hrvatski arheološki godišnjak* 3/2006, 2007, 120-122.

Okroša Rožić 2012

Okroša Rožić L., Bukovje (rbr. 86), *Hrvatski arheološki godišnjak* 8/2011, 2012, 197-198.

Oross 2002

Oross K., Funde der Balaton-Lasinja-Kultur aus Sé-Doberdó und Körmend-Várkert. *Antaeus* 25, 2002, 283-324.

Oross et al. 2010

Oross K., Marton T., Whittle A., Hedges R. E. M., Cramp L. J. E., Die Siedlung der Balaton-Lasinja-Kultur in Balatonszárszó-Kis-erdei-dűlő. U: Šutekova J., Pavúk J., Kalábková P., Kovár B. (ur.), *Panta Rhei: Studies in Chronology and Cultural Development of South-Eastern and Central Europe in Earlier Prehistory presented to Juraj Pavúk on the Occasion of his 75th Birthday*. Bratislava-Olomouc, 2010, 379-405.

Pahič 1975

Pahič S., Najstarejše seliščne najdbe v severovzhodni Sloveniji. *Arheološki vestnik* XXIV/1973, 1975, 12-30.

Parkinson 2006

Parkinson W. A., *The Social Organization of Early Copper Age Tribes on the Great Hungarian Plain*. BAR International Series 1573, 2006.

Parkinson et al. 2010a

Parkinson A., Yerkes R. W., Gyucha A., Sarris A., Morris M., Salisbury R. B., Early Copper Age Settlements in the Körös Region of the Great Hungarian Plain. *Journal of Field Archaeology* 35/2, 2010, 164-183.

Parkinson et al. 2010b

Parkinson A., Peacock E., Palmer R. A., Xia Y., Carlock B., Gyucha A., Yerkes R. W., Galaty M. L., Elemental analysis of ceramic incrustation indicates long-term cultural continuity in the prehistoric Carpathian basin. *Archaeology, Ethnology and Anthropology of Euroasia* 38/2, 64-70.

Parzinger 1984

Parzinger H., Die Stellung der Uferrandsiedlungen bei Ljubljana im äneolithischen und frühbronzezeitlichen Kultursystem der mittleren Donauländer. *Arheološki vestnik* XXXV, 1984, 13-63.

Parzinger 1993

Parzinger H., *Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein-, Kupfer- and Frühbronzezeit zwischen Karpaten und Mittlerem Taurus*. Römisch-Germanische Forschungen 52/1, Mainz am Rhein, 1993.

Paskojević 2010

Paskojević K., *AN14: Krčevine 2 – Brdo kod Čaglina. Izvješće o zaštitnom arheološkom istraživanju na trasi magistralnog plinovoda Slobodnica – Donji Miholjac*. Zagreb, 2010.

Patay 1975

Patay P., *Die hochkupferzeitliche Bodrogheresztúr-Kultur*. Bericht der Römisch-germanischen Kommission 55/1974, I. Teil, 1975.

Patay 1978

Patay P., *Das kupferzeitliche Gräberfeld von Tiszavalk-Kenderföld*. Fontes Archaeologici Hungariae. Budapest, 1978.

Patay 1984

Patay P., *Kupferzeitliche Meissel, Beile und Äxte in Ungarn*. Prähistorische Bronzefunde IX/15, München 1984.

Pătroi 2018

Pătroi C. N., Grupa Bubanj Ia complexului cultural eneolitic timpuriu Sălcuța-Bubanj-Krivodol (SBK). *Litua, studii și cercetări XX*, 2018, 5-99.

Paunović 2002

Paunović M., Origin of neolithic raw materials in Croatia. *Opuscula archaeologica* 26, 7-11.

Pavelčík 1979

Pavelčík J., Depot měděných šperků z Hlinska u Lipníku n./Beč. Hortfund des Kupferschmucks aus Hlinsko bei Lipník a. d. Bečva. *Památky archaeologické* 70, 1979, 319-339.

Pavić 1975

Pavić R., Gorski kotar i Ogulinsko-plašćanska udolina. U: Cvitanović A. (ur.), *Geografija SR Hrvatske. Gorska Hrvatska, knjiga 4*. Zagreb, 1975, 61-189.

Pavlin 2006

Pavlin P., Grac pri Selih pri Zajčjem Vrh. U: Tomaž, A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 2006, 211-228.

Pavúk 1981

Pavúk J., Súčasný stav štúdia Lengyelskej Kultúry na Slovensku. *Památky Archeologické* LXXII, 1981, 255-299.

Pavúk 2001

Pavúk J., Das Epilengyel/Lengyel IV als kulturhistorische Einheit. *Slovenská Archeológia* XLVIII-1/2000, 2001, 1-26.

Pavúk 2007

Pavúk J., Zur Frage der Entstehung und Verbreitung der Lengyel-Kultur. U: Kozłowski J. K., Raczky P. (ur.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 2007, 11-28.

Pavúk, Bátora 1995

Pavúk J., Bátora J., *Siedlung und Gräber der Ludanice – Gruppe in Jelšovce*. Nitra 1995.

Perkić 2004a

D. Perkić, *Autocesta Zagreb-Rijeka, dionica Bosiljevo-Vrbovsko*. Elaborat sa zaštitnih iskopavanja i istraživanja. Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Karlovcu. Karlovac, 2004.

Perkić 2004b

Perkić D. *Elaborat sa zaštitnih arheoloških iskopavanja i istraživanja, Autocesta Zagreb – Split, dionica Bosiljevo – Josipdol, Karlovac*. Karlovac, 2004.

Perkić 2006

Perkić D. Arheološka iskopavanja špilja u Bodulima kod Hrsine (karlovačka županija). *Subterranea Croatica* 6, 2006, 32-40.

Petrović 1986

Petrović J., Srednji i pozni eneolit. U: Dalmacija M. (ed.), *Gomolava. Od praistorije do srednjeg veka*. Katalog izložbe. Novi Sad 1986, 23-27.

Petrović, Jovanović 2002

Petrović J., Jovanović B., *Gomolava – naselje kasnog eneolita*. Gomolava 4, Novi Sad – Beograd, 2002.

Pittioni 1954

Pittioni R., *Urgeschichte des österreichisches Raum*. Wien, 1954.

Plestenjak 2010

Plestenjak A., *Gorice pri Turnišću*. Arheologija na avtocestah Slovenije 12. Ljubljana 2010.

Potrebica 2011

Potrebica H., Gorica (rbr. 156). *Hrvatski arheološki godišnjak* 7/2010, 2011, 332-333.

Potrebica 2013

Potrebica H., Gorica (rbr. 197). *Hrvatski arheološki godišnjak* 9/2012, 2013, 396-397.

Potrebica 2014

Potrebica H., Hrsina-Gorica (rbr. 149). *Hrvatski arheološki godišnjak* 10/2013, 2014, 296-298.

Potrebica, Balen 2008

Potrebica H., Balen J., Zona Velika – Stražeman (rbr. 49). *Hrvatski arheološki godišnjak* 4/2007, 2008, 116-119.

Probst 1991

Probst E., *Deutschland in der Steinzeit*. München 1991.

Raczky 1991

Raczky P., New data on the Southern Connections and Relative Chronology of the „Bodrogresztúr-Hunyadi halom“ Complex. U: Lichardus J. (ur.), *Die Kupferzeit als historische Epoche*. Saarbrücker Beiträge für Altertumskunde 55. Bonn, 1991, 329-346.

Raczky 1995

Raczky P., New data on the absolute chronology of the Copper Age in the Carpathian Basin. *Inventaria Praehistorica Hungariae* VII, 1995, 51-60.

Raczky 1999

Raczky P., Goldfunde aus der Kupferzeit. Die Anfänge der Metallurgie im Karpatenbecken. U: T. Kovács, P. Raczky (eds), *Prähistorische Goldschätze aus dem Ungarischen Nationalmuseum*. Katalog izložbe. Budimpešta 1999, 17-36.

Raczky 2013

Raczky P., Remains of a special „personality“ from the copper age of the eastern Carpathian basin. U: Starnini E. (ur.), *Unconformist Archaeology. Papers in honour of Paolo Biagi*. Oxford 2013, 65-75.

Raczky et al. 2014

Raczky P., Anders A., Siklósi Zs., Trajectories of Continuity and Change between the Late Neolithic and the Copper Age in Eastern Hungary. U: Schier W., Draşovean F. (ur.), *The neolithic and eneolithic in southeast Europe. New approaches to dating and cultural dynamics in the 6th to 4th millennium BC*. *Prähistorischearchäologie in südosteuropa*, Band 28, 319-346.

Radovčić, Škoberne 1989

Radovčić J., Škoberne Ž., *Zagreb prije početaka. Najstarija prošlost grada i okolice*. Zagreb 1989.

Rajić 2003

Rajić P., Ozalj 2002. – nalaz dijela donje čeljusti djeteta. *Glas* 1, godina II, 2003, 27.

Rakovský 1989

Rakovský I., Die neusten Ergebnisse zur Bedeutung des mährischen Raumes zur Zeit des frühesten Äneolithikums. *Das Äneolithikumund die früheste Bronzezeit (C¹⁴ 3000 – 2000 b.*

c.) in Mitteleuropa: kulturelle und chronologische Beziehungen. *Acta des XIV. Internationalen Symposiums Prag-Liblice 20.-24. 10. 1986. Praehistorica XV.* Praha 1989, 61-66.

Raunig 2001

Raunig B., Prahistorijski nalazi na srednjovjekovnom gradu Cazin. *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* n. s. 48/49, 1996-2000, 2001, 115-163.

Reed 2017

Reed K., Agricultural change in Copper Age Croatia (ca. 4500-2500 cal B. C.). *Archaeological and Anthropological Sciences* 9 (8), 1745-1765.

Regenye 2006a

Regenye J., Temetkezések Veszprém, Jutasi út Lelöhelyen. *Megyei múzeumok Közleményei* 24, 2006, 7-35.

Regenye 2006b

Regenye J., Kaposvár-Gyertyános, die Siedlung der Lengyel-Kultur. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 67-75.

Regenye 2007

Regenye J., The Late Lengyel Culture in Hungary as reflected by the excavation at Veszprém. U: Kozłowski J. K., Raczky P. (ur.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 2007, 381-396.

Regenye 2013

Regenye J., Surviving Neolithic – The Early Copper Age in Transdanubia, North of Lake Balaton. U: Anders A., Kulcsár (ur.), *Moments in Time. Papers presented to Pál Raczky on his 60th birthday*. Budapest, 2013, 557-568.

Registar 1997

Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske (drugo dopunjeno izdanje). Bjelovar 1997.

Rogić 1975

Rogić V., Lika. U: Crkvenčić, I., Friganović, M., Pavić, R., Rogić, V., Sić, M. (ur.), *Geografija SR Hrvatske, knjiga 4. Gorska Hrvatska*. Školska knjiga, Zagreb 1975, 7-60.

Roglić 1974

Roglić J., Obilježja prirodne osnove. U: Crkvenčić, I., Friganović, M., Pavić, R., Rogić, V., Sić, M. (ur.), *Geografija SR Hrvatske, knjiga 1. Središnja Hrvatska, opći dio*. Školska knjiga, Zagreb 1974, 44-92.

Ruttkay 1985

Ruttkay E., *Das Neolithikum in Niederösterreich*. Wien, 1985.

Ruttkay 1988

Ruttkay E., Zur Problematik der Furchenstichkeramik des östlichen Alpenvorlandes: Beitrag zum Scheibenhenkelhorizont. *Slovenská Archeológia* XXXVI/1, 1988, 225-240.

Ruttkay 1994

Ruttkay E., Neue Tonstempel der Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 123/124, 1993-1994, 1994, 221-238.

Ruttkay 1995

Ruttkay E., Spätneolithikum. U: Lenneis E., Neugebauer-Maresch C., Ruttkay E. (ur.), *Jungsteinzeit im Osten Österreichs*. Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 102/103/104/105, 1995, 108-177.

Ruttkay 1996

Ruttkay E., Zur Chronologie der Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe. *Archäologie Österreichs* 7/2, 43-48.

Ruttkay 1997

Ruttkay E., Zur jungneolithischen Furchenstichkeramik im östlichen Mitteleuropa. Die Fazies Gajary. Hronos. *Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa, Festschrift für Bernhard Hänsel*. Marburg 1997, 165-180.

Ruttkay 2006

Ruttkay E., Eine Siedlungsgrube mit jungneolithische inkrustierter Keramik aus Puch-Scheibelfeld, SG und VB Hollabrunn, Niederösterreich – Neue Beiträge zur Furchenstichkeramik und zum Scheibenhenkel. *Annales Naturhistorisches Museums Wien* 107 A, 267-304.

Ruttkay et al. 2004

Ruttkay E., Cichocki O., Pernicka E., Prehistoric lacustrine villages on the Austrian lakes. U: Menotti F. (ur.), *Living in the lake in Prehistoric Europe*. Oxon, New York, 2004, 50-68.

Ruttkay et al. 2014

Ruttkay E., Teschler-Nicola M., Stadler P., Eine epilengyelzeitliche Speichergrube mit Schädelnest aus Sommerein-Fuchsbichelacker, VB Bruck an der Leitha, Niederösterreich. *Archäologie Österreichs Spezial* 3, 2014, 149-170.

Sagadin 2005

Sagadin M., Nekatere eolitske najdbe z vzhodne Gorenjske. U: Guštin M. (ed.), *Prvi poljodjelci*. Koper, 2005, 29-36.

Samonig 2003

Samonig B., *Die Pfahlbaustation des Keutschacher Sees*. Studien zur Pfahlbauforschung in Österreich. Materialien II. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 51. Beč, 2003.

Sankot, Zápatocký 2011

Sankot P., Zápatocký M., Eneolitický sídlištní areál (jordanovská a řivnáčská kultura) s kruhovým objektem – rondelem v Tuchoměřicích, okr Praha-západ. *Památky Archeologické* 102, 2011, 59-116.

Schwammenhöfer 1983

Schwammenhöfer H., Eine Gehöftgruppe der Epilengyelzeit in der Ziegelei Schleibach, NÖ. *Fundberichte aus Österreich* 22, 1983, 169-202.

Simon 1987

Simon K., Neolit és rézkori települések Tekenye Határában. *Zalai Múzeum* 1, 1987, 7-46.

Simon 1990

Simon K. H., Der Stand und die Aufgaben der Neolithikum und Kupferzeitforschung im Komitat Zala. *Zalai Múzeum* 2, 1990, 47-60.

Skeates 2007

Skeates R., Neolithic stamps: Cultural Patterns, Processes and Potencies. *Cambridge Archaeological Journal* 17:2, 2007, 183-198.

Somogyi 2000a

Somogyi K., A Balaton-Lásinja-Kultúra leletanyaga Somogy megyében. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2000, 5-48.

Somogyi 2000b

Somogyi K., Előzetes jelentés a Kaposvár - 61-es út elkerülő szakasz 1. számú lelőhelyén végzett feltárásról. Preliminary report of the excavation of Site No. 1 situated on the encircling section of Road 61 around Kaposvár. *Somogyi Múzeumok Közleményei* XIV, 2000, 245-249.

Somogyi 2000c

Somogyi K., A Balaton-Lásinja-kultúra első rézlelete Somogy megyéből. *Ősrégészeti Levelek* 2, 2002, 23-24.

Somogyi 2002

Somogyi K., Neuere Daten zur Hochkupferzeitlichen Kupferindustrie im Komitat Somogy (Südwestungarn). *Antaeus* 25, 2002, 337-353.

Sraka 2012

Sraka M., ¹⁴C calendar chronologies and cultural sequences in 5th millenium BC in Slovenia and neighbouring regions. *Documenta Praehistorica* XXXIX, 2012, 349-376.

Sraka 2013

Sraka M., ¹⁴C dates and stratigraphy: reconsidering the sequences at Movernas vas (Bela Krajina, southeastern Slovenia). *Documenta Praehistorica* XL, 2013, 313-321.

Sraka 2016

Sraka M., *Prazgodovinske kronologije in kulturna zaporedja*. Doktorska disertacija. Ljubljana 2016.

Stadtler, Ruttkay 2007

Stadtler P., Ruttkay E., Absolute chronology of the Moravian-eastern-austrian Group (MOG) of the painted pottery (Lengyel-culture) based on new radiocarbon dates from Austria. U: Kozłowski J. K., Raczky P. (ur.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 2007, 117-146.

Straub 2005

Straub P., Middle Copper Age settlement at Sormás. *Régészeti kutatások Magyarországon* 2005. Budapest 2006, 5-32.

Strmčnik Gulič 2006

Strmčnik Gulič M., Malečnik – arheološko najdišče. U: Tomaž, A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela*, Koper, 2006, 195-202.

Szécsényi-Nagy et al. 2019

Szécsényi-Nagy A., Barna J. P., Mörseburg A., Knipper C., Bánffy E., Alt K. W., An unusual community in death – Mortuary practices of the Balaton-Lásinja culture in the light of bioarchaeological analyses. U: Bánffy E., Barna J. P. (ur.), *„Trans Lacum Pelsonem“*. *Prehistoric research in south-western Hungary (5500-500 BC)*. Castellum Pannonicum Pelsonense 7, Budapest, Leipzig, Keszthely; Frankfurt/M., Rahden/Westf., 2019, 161-186.

Šašek 1974

Šašek M., Karlovačko Pokuplje i Kordun. U: Cvitanović A. (ur.), *Geografija SR Hrvatske. Središnja Hrvatska, knjiga 2*. Zagreb 1974, 179-216.

Šavel 2006

Šavel I., Prekmurje v mlajši kameni dobi. U: A. Tomaž (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 89-94.

Šimek 1977

Šimek M., Krč, Cerje Tužno, Ivanec – eneolitsko naselje. *Arheološki pregled* 19, 1977, 29-31.

Šimek 1978

Šimek M., Arheološko iskopavanje na Krču. *Muzejski vjesnik* 1, 1978, 4-5.

Šimek 1981a

Šimek M., Brezje, Varaždin – naselje lasinjske kulture. *Arheološki pregled* 22, 22-25.

Šimek 1981b

Šimek M., Arheološki lokalitet Varaždin-Brezje. Rezultati rekognosciranja tokom 1980. godine. *Muzejski vjesnik* 4, 1981, 25-32.

Šimek 1983

Šimek M., Prostor Varaždinske regije od neolita do rimskog doba (pregled stanja istraživanja do 1981. godine). *Varaždinski zbornik 1181-1981*, 1983, 145-165.

Šimek 1986a

Šimek M., Cerje Novo – Draguševac, Ivanec. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 80.

Šimek 1986b

Šimek M., Cerje Tužno – Krč, Ivanec. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 80,83.

Šimek 1986c

Šimek M., Globočec – Lobove, opć. Ludbreg. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 89.

Šimek 1986d

Šimek M., Varaždin – Brezje. Varaždin. U: Balen-Letunić et al (ur.): *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica 1986, 108.

Šimek 1987

Šimek M., Rezultati probnih sondiranja Gradskog muzeja Varaždin u 1986. godini. *Muzejski vjesnik* 10, 1987, 42-47.

Šimek 1988

Šimek M., Idol iz Vindijske. *Muzejski vjesnik* 11, 1988, 38-43.

Šimek 1997

Šimek M., Tragovi najstarijeg naseljavanja na području Ivanca i okolice. U: A. Mohorovičić (ur.), *Zbornik 600 godina Ivanca*. Ivanec, 1997, 9-22.

Šimek 2009

Šimek M., Cukavec II (rbr. 83), *Hrvatski arheološki godišnjak* 5/2008, 2009, 201-202.

Šimek et al. 2002

Šimek M., Kurtanjek D., Paunović M., Eneolitičke glačane kamene alatke iz špilje Vindije (SZ Hrvatska). *Opuscula archaeologica* 26, 2002, 39-54.

Šimić-Kanaet 1996

Šimić-Kanaet Z., Razvoj lončarskih peći i tehnologije pečenja na prapovijesnim i antičkim primjerima. *Opuscula Archaeologica* 20, 1996, 151-177.

Škiljan 2018

Škiljan I., Tahy i njegov „grad“ – arheološka istraživanja Starog grada u Donjoj Stubici. U: I. Škiljan (ur.), *Franjo Tahy i Tahyjev grad u Donjoj Stubici*. Gornja Stubica 2018.

Šoberl et al. 2014

Šoberl L., Horvat M., Žibrat Gašparić A., Sraka M., Evershed R., Budja M., Neolithic and Eneolithic activities inferred from organic residue analysis of pottery from Mala Triglavca, Movernas vas and Ajdovska jama, Slovenia. *Documenta Praehistorica* XLI, 149-178.

Šoštarić 2004

Šoštarić R., The development of vegetation in the inland area of Croatia during the postglacial period. *Natura Croatica* 13/4, 2004, 357-369.

Šošić, Karavanić 2004

Šošić R., Karavanić I., Cijepani litički materijal s prapovijesnog nalazišta Slavča, Nova Gradiška. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 37/2004, 17-41.

Špoljar 2011

Špoljar D., *Cijepani litički materijal s prapovijesnog nalazišta Tomašanci-Palača*. Neobjavljeni diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu. Zagreb 2011.

Tasić 1967

Tasić N., Badenski i vučedolski kulturni kompleks u Jugoslaviji. Beograd, 1967.

Tasić 1979

Tasić N., Tiszapolgár i Bodrogkeresztúr kultura. U: Benac, A. (ur), *Prapovijest jugoslovenskih zemalja III*. Sarajevo, 1979, 55- 85.

Tasić 1986

Tasić N., Sopot-Lengyel, Lasinja und Boleraz Funde in Gradina am Bosut in der Nähe von Šid. *A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve* XIII, 1986, 51-56.

Tasić 1995

Tasić N., Eneolithic Cultures of Central and West Balkans, Beograd 1995.

Težak-Gregl 1981

Težak Gregl T., Die Funde der Lasinja-Kultur im Becken von Slavonska Požega. *Archaeologia Iugoslavica* 20-21/1980-1981, 1981, 33-36.

Težak-Gregl 1984

Težak Gregl T., Neolitička i eneolitička antropomorfna plastika iz fundusa Arheološkog muzeja u Zagrebu. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 16-17/1983, 1984, 15-48.

Težak-Gregl 1993

Težak Gregl T., *Kultura linearnotrakaste keramike u središnjoj Hrvatskoj*. Zagreb, 1993.

Težak-Gregl 1994

Težak Gregl T., Prapovijesno nalazište Ozalj-Stari grad. *Opuscula archaeologica* 17/1993, 1994, 165-181.

Težak-Gregl 2001a

Težak Gregl T., Glačane kamene rukotvorine neolitičkog i eneolitičkog razdoblja u Hrvatskoj. *Opuscula archaeologica* 25, 2001, 7-25.

Težak-Gregl 2001b

Težak Gregl T., The Lengyel Culture in Croatia. U: Regenye J. (ur.), *Sites and Stones: Lengyel Culture in Western Hungary and beyond*. Veszprém, 2001, 27-35.

Težak-Gregl 2005

Težak Gregl T., Ozalj-Stari grad, neolitička naseobina. U: Guštin, M. (ur.), *Prvi poljodjelci: savska skupina lengyelske kulture*. Koper, 2005, 155-162.

Težak Gregl 2007

Težak Gregl T., Ponovo o lasinjskoj bočici iz Vrlovke. *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu* 24, 2007, 35-40.

Težak Gregl 2009

Težak Gregl T., Problem eneolitika u Istri. *Histria Antiqua* 18-1/2009, 179-186.

Težak-Gregl, Burić 2002

Težak-Gregl T., Burić M., Polished stone implements of the neolithic Starčevo culture in northern Croatia. *Opuscula archaeologica* 26, 2002, 13-17.

Težak-Gregl, Vojvoda 1986

Težak-Gregl T., Vojvoda P., Staro Čiče/Gradišće. *Arheološki pregled*, 1986, 46.

Tiefengraber 2004

Tiefengraber G., Jungneolitische Funde vom Rabenstein bei St. Paul im Lavanttal. *Carinthia* I/194, 2004, 185-253.

Tiefengraber 2006a

Tiefengraber G., Zum Forschungsstand des Neolithikums in der Steiermark. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 81-88.

Tiefengraber 2006b

Tiefengraber G., Jungneolitische Funde aus Čatež-Sredno polje. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 229-234.

Tkalčec 2016

Tkalčec T., Prapovijesna, rimska i srednjovjekovna naselja na lokalitetu Donji Miholjac-Đanovci – zaštitna arheološka istraživanja u 2015. godini. *Annales Instituti Archaeologici* XII/2016, 46-58.

Tkalčec et al. 2007

Tkalčec T., Karavanić S., Šiljeg B., Jelinčić K., Novootkrivena arheološka nalazišta uz rječicu Veliku kod mjesta Majur i Ladinec. *Cris* IX/1, 2007, 5-25.

Tkalčec et al. 2011a

Tkalčec T., Karavanić S., Kudelić A., Zaštitna arheološka istraživanja na Starom gradu Dubovcu 2009-2010. *Annales Instituti Archaeologici* VII/2011, 74-80.

Tkalčec et al. 2011b

Tkalčec T., Karavanić S., Kudelić A., Stari grad Dubovac (rbr. 162). *Hrvatski arheološki godišnjak* 7/2010, 2011, 343-345.

Točik 1961

Točik A., Keramika zdobena brázeným vpichom na juhozápadnom Slovensku. (Die Furchenstichkeramik in der Südwestslowakei). *Památky Archeologické* LII/-2, 1961, 321-344

Tokai 2007

Tokai Z. M., A Balaton-Lasinja kultúra lelőhelyei Eszteregnye és Rigyác határában. *Zalai múzeum* 16, 2007, 7-24.

Tomanič-Jevremov et al. 2006a

Tomanič-Jevremov M., Tomaž A., Kavur B., Neolitske in bakrenodobne najdbe s Ptujkega gradu. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 2006, 175-194.

Tomanič-Jevremov et al. 2006b

Tomanič-Jevremov M., Tomaž A., Kavur B., Ormož-Škoršičev vrt, bakrenodobna jama. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 2006, 155-174.

Tomaž 1997

Tomaž A., Tehnološka raziskava lončenine iz Moverne vasi v Beli krajini. *Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v Sloveniji XXIV*, 113-142.

Tomaž 1999

Tomaž A., *Časovna in prostorska strukturiranost neolitskega lončarstva: Bela Krajina, Ljubljansko barje, Dinarski Kras*. Magistarsko delo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1999.

Tomaž 2005

Tomaž A., Čatež-Sredno polje. U: Guštin M. (ed.), *Prvi poljodjelci*. Koper, 2005, 113-130.

Tomaž 2012

Tomaž A., *Turnišče*. Arheologija na avtocestah Slovenije 28. Ljubljana, 2012.

Tomaž, Velušček 2005

Tomaž A., Velušček A., Resnikov prekop na Ljubljanskem barju 1962 in 2002. U: Guštin M. (ed.), *Prvi poljodjelci*. Koper, 2005, 87-100.

Tomaž, Kavur 2006

Tomaž A., Kavur B., *Zemlja in ogenj*. Založba Annales (Annales Mediterranea). Koper, 2006.

Tomičić 1968

Tomičić Ž., Brezje kraj Varaždina – prahistorijsko i ranosrednjevjekovno nalazište. *Arheološki pregled* 10, 1968, 237-238.

Tomičić 1969a

Tomičić Ž., Brezje, Varaždin – eneolitsko nalazište lasinjske kulture. *Arheološki pregled* 11, 1969, 31-33.

Tomičić 1969b

Tomičić Ž., Krč, Cerje Tužno, Ivanec – eneolitsko naselje lasinjske kulture. *Arheološki pregled* 11, 1969, 33-35.

Tomičić 1985

Tomičić Ž., Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja prostora Međimurja u razdoblju od 1972. do 1982. god. (II). *Muzejski vjesnik* 8, 1985, 26-36.

Tonc 2010

Tonc A., Terenski pregled področja izgradnje obilaznice Koprivnice. *Annales Instituti archaeologici* VI, 2010, 109-111.

Torma 1973

Torma I., Die Boleráz-Gruppe in Ungarn. *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*. Bratislava, 1973, 483-512

Turk, Svetličić 2005

Turk P., Svetličić V., Neolitska naselbina v Dragomlju. U: Guštin M. (ed.), *Prvi poljodjelci*. Koper, 2005, 65-80.

Tušek, Kavur 2011

Tušek I., Kavur B., *Ivankovci pri Lendavi*. Arheologija na avtocestah Slovenije 15. Ljubljana, 2011.

Tušek et al. 2006

Tušek I., Kavur B., Tomaž A., Najstarejša poselitev v Ivankovcih. U: Tomaž, A. (ed.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 2006, 113-120.

Valent 2018

Valent I., Rekognosciranje Muzeja grada Koprivnice u 2017. godini. *Podravski zbornik* 44, 2018, 77-98.

Vávra 1989

Vávra M., Die Jordanów-Gruppe Böhmens. *Praehistorica* XV, 1989, 71-74.

Velušček 2004

Velušček A., *Hočevarica – eneolitsko koliščena Ljubljanskem barju (Hočevarica- an eneolithic pile dwelling in the Ljubljansko barje)*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 8, Ljubljana, 2004.

Velušček 2005

Velušček A., Kratna nad Kamnikom, Gradišče pri Stiškoj vasi. U: Guštin M. (ed.), *Prvi poljodjelci*. Koper, 2005, 23-28.

Velušček 2006

Velušček A., *Resnikov prekop, najstarejša koliščarska naselbina na Ljubljanskem barju*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 10, Ljubljana, 2006.

Velušček 2011

Velušček A., *Spaha*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 22, Ljubljana, 2011.

Velušček 2013

Velušček A., Datiranje arheološkega najdišča Maharski prekop na Ljubljanskem barju. *Arheološki vestnik* 64, 2013, 367-396.

Velušček 2017

Velušček A., Kronološki odnos med lasinjsko kulturo in kulturo keramike z brazdastim vrezom v severovzhodni Sloveniji. *Arheološki vestnik* 68, 2017, 9-84.

Velušček, Greif 1998

Velušček A., Greif T., Talilnik in livarski kalup z Maharskega prekopa na Ljubljanskem barju. *Arheološki vestnik* 49, 1998, 31-53.

Vinski 1959

Vinski Z., O prethistorijskim zlatnim nalazima u Jugoslaviji. *Arheološki radovi i rasprave* 1, 1959, 207-231.

Vinski-Gasparini 1973

Vinski-Gasparini K., *Kultura polja sa žarama u Hrvatskoj*. Zadar 1973.

Vinski-Gasparini 1981

Vinski-Gasparini K., Prethistorijski nalazi s područja Zagreba. *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 6, 1981, 109-127.

Virág 1986

Zs. M. Virág, Javarézkori leletek Zalavár-Basaszigetről (Middle Copper Age finds from Zalavár-Basasziget). *Archaeologiai Értesítő* 113, 1986, 3-14.

Virág 1990

Zs. M. Virág, Vorbericht über die Ergebnisse der Freilegung der kupferzeitlichen Siedlung von Zalavár-Basasziget (Angaben zur Siedlungsstruktur und Wirtschaft der Balaton-Lasinja (I.) Kultur). *Zalai Múzeum* 2, 1990, 71-79.

Virág 2003

Virág Z., Settlement historical research in Transdanubia in the first half of the Middle Copper Age. U: Jerem E., Raczky P. (eds), *Morgenrot der Kulturen. Frühe Etappen der Menschheitsgeschichte in Mittel- und Südosteuropa*. Festschrift für Nándor Kalicz zum 75. Geburtstag. *Archaeolingua* 15. Budapest 2003, 375-399.

Virág 2005

Virág Z., Középső rézkori kerámialeletek Zalavár-Basaszigetről. *Zalai Múzeum* 14, 2005, 37-52.

Virág 2014

Virág Z., Connections between the Balaton region and the environs of Budapest as reflected by Middle Copper Age settlements. U: Heinrich-Tamáska O., Straub P., *People, settlement and landscape on lake Balaton over the millennia*. Castellum Pannonicum Pelsonense 4, 2014, 35-62.

Virág, Figler 2007

Virág Z., Figler A., Data on the settlement history of the Late Lengyel period of Transdanubia on the basis of two sites from Kisalföld (Small Hungarian Plain) (A preliminary evaluation of the sites Győr-Szabadrétdomb and Mosonszentmiklós-Pálmajor). U: Kozłowski J. K., Raczky P. (ur.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 2007,

Vladár 1969

Vladár N., Frühäneolitische Siedlung und Gräberfeld in Branč. *Študijné Zvesti* 17, 497-512.

Vladár, Lichardus 1968

Vladár N., Lichardus J., Erforschung der frühäneolitischen Siedlungen in Branč. *Slovenská Archeologia* XVI/2, 263-352.

Vojvoda 1986

Vojvoda P., *Izveštaj o arheološkom istraživanju na lokalitetu „Gradišće“ u Starom Čiću u listopadu/studenom 1985*. Velika Gorica, 1986.

Vojvoda 1987

Vojvoda P., *Izveštaj o arheološkom sondiranju na lokalitetu Gradišće k. o. Staro Čiče k. č. 163 za godinu 1986*. Velika Gorica, 1987.

Vojvoda 1988

Vojvoda P., *Izveštaj o arheološkom istraživanju na lokalitetu „Gradišće“ u Starom Čiću*. Velika Gorica, 1988.

Vujnović, Burmaz 2010a

Vujnović N., Burmaz J., Autocesta A12, dionica Gradec-Kloštar Vojakovački (rbr. 94). *Hrvatski arheološki godišnjak* 6/2009, 2010, 167-169.

Vujnović, Burmaz 2010b

Vujnović N., Burmaz J., Autocesta A13, dionica Vrbovec 2 - Bjelovar (rbr.121). *Hrvatski arheološki godišnjak* 6/2009, 2010, 231-233.

Vuković 1954

Vuković S., Ostaci neolitičkih nalazišta Draguševac i Krč. *Peristil* 1, 1954, 135-141.

Vuković Biruš 2009

Vuković Biruš M., Arheološki eksperiment: čemu su služile pintadere iz Josipovca? U: Čataj L. (ur.), *Josipovac Punitovački-Veliko polje I. Eneolitičko, bronzanodobno i srednjovjekovno naselje*. Zagreb, 2009, 253-256.

Weninger et al. 2009

Weninger B., Clare L., Rohling E. J., Bar-Yosef O., Böhner U., Budja M., Bundschuh M., Feurdean A., Gebel H.-G., Jöris O., Lindstädter J., Mayewski P., Mühlenbruch T., Reingruber A., Rollefson G., Schyle D., Thissen L., Todorova H., Zielhofer C., The Impact of Rapid Climate Change on prehistoric societies during the Holocene in the Eastern Mediterranean. *Documenta Praehistorica XXXVI*, 2009, 7-59.

Wild et al 2001

Wild E. M., Stadler P., Bondár M., Draxler S., Friesinger H., Kutschera W., Priller A., Rom W., Ruttkey E., Steier P., New Chronological Frame of the Young Neolithic Baden Culture in Central Europe (4th millennium BC). *Radiocarbon* 43-2B, 2001, 1057-1064.

Zalai-Gaál 2001

Zalai-Gaál I., Die Brandbestattung im Spätneolithikum Transdanubiens. U: Regénye J. (ur.), *Sites and Stones: Lengyel Culture in Western Hungary and beyond*. Veszprém, 2001, 37-45.

Zalai-Gaál 2007

Zalai-Gaál I., Zengővárkony-Svodín-Friebritz: zu den chronologischen Beziehungen zwischen den territorialen Gruppen der Lengyel-Kultur auf Grund der Gräberfelderanalyse. U: Kozłowski J. K., Raczky P. (ur.), *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków, 2007, 147-184.

Zápotocký 2016

Zápotocký M., Jordanovská kultura na východě Čech. *Památky Archeologické* CVII, 2016, 5-49.

Zoffmann 1999

Zoffmann K. Z., Anthropological data of the Transdanubian prehistoric populations in the Neolithic, the Copper, the Bronze and the Iron Ages. *Savaria* 24/3, 1998-1999, 1999, 33-49.

Zoffmann 2005

Zoffmann K. Z., Embertani leletek a rézkori Balaton-Lasinja kultúra Keszthely-Fenékpuszta lelőhelyen feltárt gödreiből. *Zalai múzeum* 14, 2005, 53-60.

Zoffmann 2011

Zoffmann K. Z., Somogy megyei régészeti ásatásokon elszórtan előkerült őskori embertani leletek (adatközlés). *Folia Anthropologica* 10, 2011, 65-76.

Zorić 2018

Zorić J., *Pajtenica-Velike Livade, eneolitičko naselje lasinjske kulture*. Neobjavljen diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2018.

Žibrat Gašparič 2008

Žibrat Gašparič A., *Strukturna analiza neolitske keramike in lončarske tehnologije*. Doktorska disertacija, Ljubljana, 2008.

Žižek 2006a

Žižek I., *Bakrenodobna naselbina Hardek*. U: Tomaž, A. (ed.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*, Koper, 2006, 129-140.

Žižek 2006b

Žižek I., *Hajndl pri Ormožu, naselje bakrene dobe*. U: Tomaž A. (ur.), *Od Sopota do Lengyela: prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo*. Koper, 2006, 141-153.

Žlender 2014

Žlender V., *Elementi lasinjske kulture na lokalitetu Kobilic I*, diplomski rad. Zagreb, 2014.

Žuljić 1974

Žuljić S., *Prostor i elementi njegova središnjeg značenja*, u: Crkvenčić, I., Friganović, M., Pavić, R., Rogić, V., Sić, M. (ur.), *Geografija SR Hrvatske, knjiga 1. Središnja Hrvatska, opći dio*. Školska knjiga, Zagreb 1974, 5-33.

T. 1. BARILOVIĆ-STARI GRAD, 1-6: SJ 43; 7-19: SJ 62

T. 2. BARILOVIĆ-STARI GRAD, 1: SJ 17; 2-3: SJ 41; 4: SJ 40; 5: SJ 69; 6-9: SJ 59; 10-15: SJ 72; 16-23: SJ 75

T. 3. BARILOVIĆ-STARI GRAD, 1-16; BOJNA-BREKINJOVA KOSA, 17-20

T. 4. CRKVIŠČE-BUKOVLJE, SJ 109

T. 5. CRKVIŠĆE-BUKOVLJE, SJ 109

T. 6. CRKVIŠĆE-BUKOVLJE, SJ 109

T. 7. CRKVIŠĆE-BUKOVLJE, SJ 109

T. 8. CRKVIŠĆE-BUKOVLJE, SJ 114

T. 9. CRKVIŠČE-BUKOVLJE, SJ 114

T. 10. CRKVIŠĆE-BUKOVLJE, SJ 61

T. 11. CRKVIŠČE-BUKOVLJE, SJ 117

T. 12. CRKVIŠĆE-BUKOVLJE, SJ 118

T. 13. ČREČAN, SJ 9

T. 14. ČREČAN, 1-4: SJ 10; 5-18: SJ 20; 19-21: SJ 19; 22: SJ 21

T. 15. ČREČAN, SJ 16

T. 16. ČREČAN, SJ 11

T. 17. ČREČAN, SJ 23

T. 18. ČREČAN, 1-10: SJ 23; 11-14: SJ 24

T. 19. ČREČAN, 1-11: SJ 24; 12-16: SJ 26

T. 20. ČREČAN, SJ 26

T. 21. ČREČAN, SJ 26

T. 22. ČREČAN, SJ 26

T. 23. ČREČAN, SJ 27

T. 24. ČREČAN, SJ 27

T. 25. ČREČAN, SJ 29

T. 26. ČREČAN, 1-7: SJ 29; 8-12: SJ 34

T. 27. ČREČAN, SJ 31

T. 28. ČREČAN, 1-6: SJ 44; 7-8: SJ 51; 9-11: SJ 64

T. 29. ČREČAN, 1-5: SJ 56; 6-9: SJ 77

T. 30. ČREČAN, 1-7: SJ 75; 8: SJ 79; 9-10: SJ 81

T. 31. ČREČAN, SJ 87

T. 32. ČREČAN, SJ 90

T. 33. ČREČAN, SJ 90

T. 34. ČREČAN, SJ 90

T. 35. ČREČAN, SJ 90

T. 36. ČREČAN, 1-8: SJ 97/99; 9-10: SJ 108

T. 37. ČREČAN, SJ 98

T. 38. ČREČAN, SJ 100

T. 39. ČREČAN, SJ 100

T. 40. ČREČAN, SJ 101

T. 41. ČREČAN, SJ 101

T. 42. ČREČAN, SJ 111

T. 43. ČREČAN, 1-6: SJ 111; 7-8: SJ 113

T. 44. ČREČAN, SJ 114

T. 45. 1-5: KOPRIVNIČKI IVANEC-VOJNIK I; 6-8: PETERANEC-CERINE III -;
9-12: PETERANEC- VRATNEC II

T. 46. LUDBREŠKI IVANEC-POLJE I.

T. 47. LUDBREŠKI IVANEC-POLJE II.

11. PRILOZI

**PRILOG 1. NALAZIŠTA LASINJSKE KULTURE U SREDIŠNJOJ I GORSKOJ
HRVATSKOJ**

PRILOG 2. ZASTUPLJENOST TIPOVA LONACA

PRILOG 3. ZASTUPLJENOST TIPOVA VRČEVA

PRILOG 4. ZASTUPLJENOST TIPOVA ZDJELA

PRILOG 5. ZASTUPLJENOST TIPOVA ŠALICA I ČAŠA

PRILOG 6. ZASTUPLJENOST TIPOVA POKLOPACA I CJEDILA

PRILOG 7. ZASTUPLJENOST TIPOVA BOČICA I POSEBNIH OBLIKA

PRILOG 8. ZASTUPLJENOST TIPOVA ŽLICA

PRILOG 9. ZASTUPLJENOST TIPOVA NOGU I IZLJEVA

PRILOG 10. ZASTUPLJENOST TIPOVA RUČKI

PRILOG 11. ZASTUPLJENOST TIPOVA PLASTIČNOG UKRAŠAVANJA

PRILOG 12. ZASTUPLJENOST TIPOVA UREZANIH UKRASA

PRILOG 13. ZASTUPLJENOST TIPOVA UTISNUTIH UKRASA

PRILOG 14. ZASTUPLJENOST TIPOVA UREZANIH I UTISNUTIH UKRASA

PRILOG 1. MALAZIŠTA LASINSKE KULTURE U
SREDIŠNJOJ I GORSKOJ HRVATSKOJ

LEGENDA

1. BARBARSKO I

2. BARIL/OVIĆ-STARI GRAD

3. BEKETINEC-IMBALOVEC/TOPOLJE

4. BUELOVAR-ŠETALIŠTE DR. NŠE LEOVIČA

5. BOJNA-BREKINUOVA KOSA

6. BREZJE

7. BREZOVILJANI

8. BUKOVJE KRIŽEVAČKO-MILADINE

9. BULINAC-STARO GROBLJE

10. BUZADOVAC-HUSARINE

11. BUZADOVAC-DONJE BRDARINE I

12. CERJE NOVO-DRAGUŠE/VEC

13. CERJE TUŽNO-KRČ

14. CRKVISCE-BUKOVLE

15. ČAIRE-HORVATOV BRUEG

16. ČAKOVAC OŠTARISKI

17. ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC

18. ČANJEVO-GRADIŠĆE

19. ČREČAN

20. DOMAŠINEC-KRTINJAK

21. DONJA KOVAČICA-KIRINOV BRUEG

22. DONJA KOVAČICA-OGRAĐA JAVORSKI ZDRAVKA-BENIČEV BRUEG

23. DONJA PAKLENIČA

24. DRLJANOVAC-OGRAĐA MAGULAC-OGRAĐA JANIŠKOVIC DUPE-GORNJA OGRAĐA

25. DRLJANOVAC-POPOVKA

26. DUBOVAC-STARI GRAD

27. DUBRANEC

28. FESTINEC

29. GORNJA GRAČENICA-ČRETES

30. GORNJI KNEGINEC-ČUKAVEC II

31. GRABROVEC-ZVONARICA

32. GRGINAC-OGRAĐA GRBAČIĆ MILANA

33. GRGINAC-ŠUMA BUKVIK

34. HAGANU-ŠUMA NOVAKUŠA

35. HLEBINE-KOZARICE

36. HRSINA-BODULI

37. HRSINA-GORICA

38. JAKOPOVEC-BLIZNA

39. KALNIK-IGRIŠĆE

40. KAPELSKO POLJE

41. KARANE-BELAVINE

42. KIRINGRAD

43. KOBILUČ I

44. KOBILUČ II

45. KOPRIVNIČKI BREG-SEČE

46. KOPRIVNIČKI IVANEČ-VOLJINK I

47. KOPRIVNIČKI IVANEČ-ZASEKI

48. LASINJA-TALIJANOVODIAKOV OBRDO

49. LASINJA-PERČIĆI

50. LEMEŠ RAVENSKI-GRADINA

51. LUBENA-SALAJCI II

52. LUDBREŠKI IVANEČ-POLJE I

53. LUDBREŠKI IVANEČ-POLJE II

54. MAČKOVEC-BALOGOVEC

55. MAJUR

56. MALO KORENOVO-VOLVODINAC, GALOVAC, DABRAVINE

57. NEDELIŠĆE-STARA VES

58. NOVA PLIŠČICA-SIPRAKOV BENT

59. NOVA RAČA-ŠUMA JASENOVA

60. NOVO ČIČE

61. OTOČAC-STARI GRAD

62. OZALJ-STARI GRAD

63. PAVLOVEC-ŠARUTANOV BRUEG

64. PETERANEC-CERINE III I VRATINEC II

65. PILJENICE-GREDE II

66. POLJANA KRIZEVAČKA I

67. POLJANA KRIZEVAČKA II

68. POPOVAČA-ŠAL KOVIČEVOIRAČEVAČI/PAJKOV JARAK

69. SIGETEC-MOŠČANCI

70. SIROVA KATALENA-LIPIK

71. STARO ČIČE-GRADIŠĆE

72. ŠČITARJEVO-ŽUPNA CRKVA

73. ŠEPKOVICA

74. ŠKRINJARI I

75. VARAŽDINSKE TOPLICE-GROMAČE II

76. VELIKA MLINSKA-OKUĆINICE LUGARIĆ I BOGDAN

77. VELIKI JADRČ-SPIJLA FRAŠĆE

78. VELIKO TROJSTVO-BLAŽEKOVICA-KAMENITI JARAK

79. VINSKI VRH-MALI KUČER

80. VIRJE-TRNJE

81. VOLODERSKI BREGI

82. VRLJOVKA-IZNAD ŠPILJE

83. VRLJOVKA-ŠPIJLA

84. ZBELAVA-POD LIPOM

85. ZVIJEROI-GRMOVI

86. ŽDRAVOV-DOLINA
- ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA - ZATVORENE CIELINE

● ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA - POREMEĆEN ILI NEJASAN KONTEKST

○ TERENSKI PREGLED ILI SLUČAJNI MALAZI

PRILOG 2. ZASTUPLJENOST TIPOVA LONACA

REGIJE	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	L1a	L1b	L2b	L3a	L3b	L3c	L4	L4a	L4b	L4c	L5a	L5b	L6a	L7	L7a	L7b	L8a	L8b	L9a	L9b	L10a

OKOLICA KOPRIVNICE	KOPRIVNIČKI IVANEC- VOJNIK I	ognjište					X																		
	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica												X							X				
OKOLICA KRŽEVACA	KARANE-BELAVINE	jama SJ 3					X																		
	BARBARSKO I	jama SJ 26/27	4227 - 4202 (14,5%) 4168 - 4128 (23,4 %) 4119 - 4095 (12,5 %) 4078 - 4047 (17,8 %)					X				X													
	BEKETINEC	nepoznato												X							X	X	X		
	BREZJE	1967-1980 jame		X	X			X																	
OKOLICA VARAŽDINA	VARAŽDINSKE TOPLICE- GROMAČE 2	jama J1	4334 - 4317 (21 %) 4298 - 4263 (47,2 %)																						
	JAKOPOVEC-BLIZNA	jama K4	4322 - 4290 (21 %) 4267 - 4229 (31,9 %) 4198, 4172 (15,3 %)																						
		slučajni nalaz											X												
	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato												X							X				
MEĐIMURJE	ČREČAN	stojevi SJ 9, SJ 10, SJ 19						X									X			X					
		stoj SJ 11			X	X	X																		
		jama (SJ 20)	4227 - 4202 (14,2 %) 4168 - 4128 (23,4 %) 4119 - 4096 (11,3 %) 4078 - 4044 (19,2 %)					X			X														
		jama (SJ 16)	4040 – 3940 (65,0 %) 3860 – 3840 (2,4 %) 3830 – 3820 (10,9 %)				X										X								
		stojevi SJ 23-SJ 24			X		X						X												
		objekt 1 (SJ 26)	4323 - 4290 (19,8 %) 4267 - 4228 (30,4 %) 4199 - 4171 (16,2 %) 4088 - 4084 (1,8 %)			X		X			X														
		objekt 1 (SJ 27)	4146 – 4135 (4,2 %) 4054 – 3968 (64 %) 4224 – 4205 (9 %)																	X		X			
		objekt 1 (SJ 29)	4162 – 4129 (15,9 %) 4111 – 4102 (3,4 %) 4072 – 3990 (39,8 %)											X											
		objekt 3 (SJ 100, SJ 101)	4227 - 4202 (14,1 %) 4168 - 4127 (23,2 %) 4119 - 4095 (12,1 %) 4079 - 4044 (18,9 %)				X	X					X												
		objekt 3 (SJ 111)	4233 - 4223 (5,4 %) 4209 - 4157 (27,4 %) 4132 - 4067 (35,4 %)	X			X																		
		objekt 3 (SJ 114)	4233 - 4224 (5,4 %) 4207 - 4161 (26,8 %) 4131 - 4070 (36 %)					X							X										
		objekt 3 (SJ 97, SJ 99)													X										
		objekt 3 (SJ 98)																	X				X		
		objekt 3 (SJ 90)					X							X									X		
	jama (SJ 87)														X										
	ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC	jame												X											
	MAČKOVEC- BALOGOVEC	slučajni nalaz												X											
	NEDELJŠĆE-STARA VES	J3																X							
	TUROPOLJE I VUKOMERČKE E GORICE	DUBRANEC	jama					X		X	X							X	X			X			
		NOVO ČIČE	nepoznato						X																
GORSKA HRVATSKA S POKUPLJEM, KORDUNOM I BANIJOM	LASINJA-TALIJANOVO BRDO	nepoznato (1928./1929.)						X																	
	VRLOVKA	ispod SJ 31, dno (S-7)														X									
	OZALJ-STARI GRAD	stojevi i zapune s izmiješanim materijalom						X			X					X								X	
	BARILOVIĆ	miješani slojevi						X																	
		SJ 75																							
	CRKVIŠĆE	horizont SJ 109-SJ 114	4330 – 4220 (48,6 %) 4200 – 4160 (13,9 %) 4130 – 4120 (1,8 %) 4100. – 4070. (3,9 %)			X		X										X			X				
		stoj SJ 61 (mladi od SJ 114)					X									X									
	VELIKI JADRČ-ŠPILJA FRAŠĆE	stoj s miješanim materijalom SJ 2						X																	
	HRSINA-BODULI	poremećeni slojevi				X							X												
	ČAKOVAC OŠTARIJSKI	slučajni nalaz											X												
	OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4451. - 4232.				X		X											X					
		SJ 16/17	4235. - 4050.						X					X											

PRILOG 3. ZASTUPLJENOST TIPOVA VRČEVA

REGIA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ
OKOLICA BIELOVARA	BULINAC-STARO GROBLJE	slučajni nalazi			X										
	VELIKA MLINSKA	nepoznato			X										
OKOLICA KOPRIVNICE	LUDBREŠKI IVANEC- POLJE I	jama 1			X									X	
	PETERANEC-CERINE III	jama S-III			X										
	PETERANEC-VRATNEC II	jama S-III			X									X	
OKOLICA KRŽEVAČA	KARANE-BELAVINE	jama SJ 3							X						
		sloj SJ 2			X										
	BEKETINEC					X		X	X						X
	BUKOVJE	nepoznato							X						
	LUBENA-SALAJCI II	jama							X						
	KALNIK-IGRIŠĆE	slojevi				X									
	ČANJEVO-GRADIŠĆE	poremećeni slojevi							X						
OKOLICA VARAŽDINA	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato			X				X						
	BREZJE	jame Brezje 6									X				
		jame Brezje 3							X						
	JAKOPOVEC-BLIZNA	jama K4	4322 - 4290. (21 %) 4267. - 4229. (31.9 %) 4198. 4172. (15.3 %)					X					X		
MEDIMURJE	ČREČAN	slojevi SJ 23, SJ 24													X
		objekt 1 (SJ 26)	4323. - 4290. (19.8 %) 4267. - 4228. (30.4 %) 4199. - 4171. (16.2 %) 4088. - 4084. (1.8 %)											X	
		objekt 1 (SJ 27)	4146 - 4135 (4.2 %) 4054 - 3968 (64 %) 4224 - 4205 (9 %)				X			X					
		objekt 1 (SJ 29)	4162 - 4129 (15.9 %) 4111 - 4102 (3.4 %) 4072 - 3990 (39.8 %)											X	
		objekt 1 (SJ 31)	4255. - 4224. (16.0 %) 4206. - 4162 (26.4 %) 4130. - 4072 (25.8 %)											X	
		objekt 1 (SJ 34)	4224 - 4205 (8.7 %) 4162 - 4129 (16 %) 4072 - 3988 (43.5 %)											X	
		objekt 2 (SJ 44)					X								
		objekt 2 (SJ 77, SJ 79)				X		X							
		objekt 3 (SJ 90)					X		X						
		objekt 3 (SJ 98)								X					
		objekt 3 (SJ 100, SJ 101)	4227. - 4202. (14.1 %) 4168. - 4127. (23.2 %) 4119. - 4095. (12.1 %) 4079. - 4044. (18.9 %)						X						
		objekt 3 (SJ 111)	4233. - 4223. (5.4 %) 4209. - 4157. (27.4 %) 4132. - 4067. (35.4 %)						X						
		objekt 3 (SJ 114)	4233. - 4224. (5.4 %) 4207. - 4161. (26.8 %) 4131. - 4070. (36 %)					X	X						
	ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC	J2													X
TURBOPLJE I TURBOPLJE GORICE	ŠEPKOVČICA	zapuna bunara SJ 4843		X											X
GORSKA HRVATSKA S POKUPLJEM, KORDUNOM I BANOVINOM	VRLOVKA-IZNAD ŠPILJE	ispod SJ 31, dno (S-7)			X										
	ČAKOVAC OŠTARJSKI	slučajni nalazi			X?										
	OZALJ-STARI GRAD	slojevi i zapune s izmiješanim materijalom			X										X
	OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4449. - 4180.		X										

PRILOG 4. ZASTUPLJENOST TIPOVA ZDJELA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	Z1a1	Z1a2	Z1b	Z1c	Z1d	Z2	Z2a1	Z2a2	Z2a3	Z2a4	Z2a5	Z2b1	Z2b2	Z2b3	Z2c1	Z2c2	Z2d	Z3a1	Z3b	Z3c1	Z3c2	Z3d	Z4a	Z4b	Z4c	Z4d

OKOLICA BJELOVARA	BJELOVAR-ŠETALIŠTE DR. IVŠE LEBOVIČA	stoj								X																				
	ZVIJERCI-GRMOVI	stupažni nalazi								X																				
	ŽDRALOVI-DOLINA	stupažni nalazi								X									X											
	DRILJANOVAC-OGRADA MAČULAC	stupažni nalazi			X					X																				
	GRGINAC-OGRADA GRBAČIĆ MILANA	stupažni nalazi																				X								
	GRGINAC-ŠUMA BUKVIK	stupažni nalazi			X																									
	NOVA RAČA-ŠUMA JASENOVA	stupažni nalazi								X																				
	VELIKO TROJSTVO	stupažni nalazi																												
	BULINAC-STARO GROBLJE	stupažni nalazi			X																									
VELIKA MLINSKA	jama				X																									
OKOLICA KOPRIVNICE	LUDBREŠKI IVANEC-POLJE I	jama 1		X		X				X	X	X	X		X		X							X	X					
	LUDBREŠKI IVANEC-POLJE II	jama		X						X								X	X									X		
	PETERANEC	CERINE III (game)								X		X						X												
		CERINE III (poremećeni stoj)																	X											
VRATNEC II (nepoznato)																				X										
OKOLICA PRŽEVAČA	KOPRIVNIČKI IVANEC-VOJNIK I	ognjište								X				X				X												
	KOPRIVNIČKI BREGI-SEČE	površinski nalaz									X																			
	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica								X			X																	
	FESTINEC	stupažni nalazi																						X						
	GRABROVEC-ZVONARICA	stojovi				X																								
	KARANE-BELAVINE	stoj SJ 2																												
		jama SJ 3								X						X	X	X											X	
	BARBARSKO I	jama SJ 26/27	4227 - 4202 (14.5%) 4168 - 4128 (23.4 %) 4119 - 4095 (12.5 %) 4078 - 4047 (17.8 %)				X				X																			
	BEKETINEC	nepoznato		X		X	X			X			X			X	X	X	X	X										
	BUKOVJE	nepoznato			X		X			X			X							X						X				
	PAVLOVEC-ŠARUTANOV BRJEG	površinski nalazi			X									X			X										X			
	LUBENA-SALAJCI II	jama		X						X							X													
	KALNIK-IGRIŠĆE	stupažni nalazi									X			X																
	ČANJEVO-GRADIŠĆE	poremećeni stojovi									X																			
MOŠLAVINA	GORNJA GRACENICA- ČRETES/TUCILACA	stupažni nalazi				X																								
	VOLODERSKI BREGI	stoj													X															
TUROPOLJE I UKOMERČKE GORJE	DUBRANEC	jama				X				X	X													X	X					
	ŠEPKOVČICA	jama SJ 4442																	X											
		jama SJ 4426										X																		
		jama SJ 4414																		X										
		jama SJ 3659																		X										
		zapuna bunara SJ 1054														X														
KOBILIĆ I	objekt 19/zapuna SJ 1728																		X									X		
	objekt 19/zapuna SJ 2125	4046 - 3985																												
jame																			X											
GORSKA HRVATSKA S POKUPLJEM, KORDUNOM I BANOVINOM	OZALJ-STARI GRAD	poremećena jama																	X											
	VRLOVKA-ŠPILIJA	površinski nalaz													X	X										X				
	VRLOVKA-IZNAD ŠPILJE	jama SJ 91 (S-1)																		X							X			
		stoj SJ 26 (S-7)															X			X										
		jama SJ 7 (S-6)																												
		stoj SJ 34 (S-7)													X															
		ispod SJ 31, dno (s-7)									X									X										
	LASINJA-TALIJANOVO BRDO	objekt SJ 112	4040 - 3950	X							X																			
		SJ 2										X					X													
		SJ 5															X			X		X								
	nepoznato (1928/1929.)																		X											
	LASINJA PERČIĆI	nepoznato								X																				
	VINSKI VRH-MALI KUČER	površinski nalaz																									X			
	BARILOVIĆ	stojovi s miješanim materijalom							X	X									X	X			X	X				X	X	
		SJ 75								X										X							X			
	ORKVIŠĆE	stoj SJ 61 (mlađi od SJ 114)				X									X				X											
		horizont SJ 109 -SJ 114	4330 - 4220 (46.6 %) 4200 - 4160 (13.9 %) 4130 - 4120 (1.8 %) 4100 - 4070 (3.9 %)	X		X					X	X				X	X		X	X								X	X	
	HRŠINA-BODULI	poremećeni stojovi									X		X							X								X		
	HRŠINA-GORICA	stoj s miješanim nalazima																		X										
	VELIKI JADRČ-ŠPILIJA FRAŠĆE	stoj s miješanim materijalom SJ 2											X																	
ČAKOVAC OŠTARIJSKI	stupažni nalazi									X									X											
OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4451 - 4232			X						X	X							X	X					X					
	SJ 14/13.7	4225 - 4050								X	X								X						X					

PRILOG 4. ZASTUPLJENOST TIPOVA ZDJELA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ
				Z5a1	Z5a2	Z5b1	Z5b2	Z5c1	Z5c2	Z5d	Z6a1	Z6a2	Z6b	Z6c1	Z6c2	Z6c3	Z7a	Z8a	Z8b1	Z8b2	Z8c	Z8c1	Z8c2	Z9	Z10a	Z10b	Z10c	Z10d	
OKOLICA BJELOVARA	BJELOVAR-ŠETALIŠTE DR. IVŠE LEBOVIČA	slaj																											
	ZVIJERCI-GRMOVI	slučajni nalazi																											
	ŽDRALOVI-DOLINA	slučajni nalazi																											
	DRLJANOVAC-OGRAĐA MAGULAC	slučajni nalazi																											
	GRGINAC-OGRAĐA GRBAČIĆ MILANA	slučajni nalazi																											
	GRGINAC-ŠUMA BUKVIK	slučajni nalazi															X												
	NOVA RAČA-ŠUMA JASENOVA	slučajni nalazi																X											
	VELIKO TROJSTVO	slučajni nalazi																X											
	BULINAC-STARO GROBLJE	slučajni nalazi																											
VELIKA MLINSKA	jama																												
OKOLICA KOPRIVNICE	LUDBREŠKI IVANEC-POLJE I	jama 1	X																X		X								
	LUDBREŠKI IVANEC-POLJE II	jama																											
	PETERANEC	CERINE III (jame)																											
		CERINE III (poremećeni slaj)																											
		VRATNEC II (nepoznato)																											
KOPRIVNIČKI IVANEC-VOJNIK I	ognjište				X																								
OKOLICA VRŽEVAČA	KOPRIVNIČKI BREGI-SEČE	površinski nalaz					X																						
	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica									X					X				X									
	FESTINEC	slučajni nalazi																											
	GRABROVEC-ZVONARICA	slajevi																											
		slaj SJ 2																			X								
	KARANE-BELAVINE	jama SJ 3																											
	BARBARSKO I	jama SJ 26/27	4227. - 4202. (14.5%) 4168. - 4128. (23.4 %) 4119. - 4095. (12.5 %) 4078. - 4047. (17.8 %)									X						X											
	BEKETINEC	nepoznato						X					X					X		X				X					
	BUKOVJE	nepoznato							X		X							X		X									
	PAVLOVEC-ŠARUTANOV BRUEG	površinski nalazi					X																	X					
	LUBENA-SALAJCI II	jama																	X										
	KALNIK-IGRIŠĆE	slučajni nalazi																											
	ČANJEVO-GRADIŠĆE	poremećeni slajevi																											
	MOSLAVINA	GORNJA GRAČENICA- ČRETESI/TUČILAČA	slučajni nalazi	X																									
VOLODESKI BREGI		slaj																											
TURKPOLJE I VUKOMERČKE GORICE	DUBRANEC	jama					X					X					X	X			X								
	ŠEPKOVIČICA	jama SJ 4442																											
		jama SJ 4426																											
		jama SJ 4414																											
		jama SJ 3659																											
	zapuna bunara SJ 1054																												
	KOBIJIĆ 1	objekt 19/zapuna SJ 1728																											
KOBIJIĆ 1	objekt 19/zapuna SJ 2125	4046. - 3985.																											
KOBIJIĆ 1	jama																												
GORSKA HRVATSKA S POKUPLJEM, KORDUNOM I BANOVINOM	OZALJ-STARI GRAD	poremećena jama																											
	VRLOVKA-ŠPILIJA	površinski nalaz																											
	VRLOVKA-IZNAD ŠPILIJE	jama SJ 91 (S-1)																X											
		slaj SJ 26 (S-7)																											
		jama SJ 7 (S-8)																											
		slaj SJ 34 (S-7)																			X								
		ispod SJ 31, dno (n-7)																											
		objekt SJ 112	4040. - 3950.								X								X										
	LASINJA-TALJANOVO BRDO	SJ 2																											
		SJ 5										X																	
		nepoznato (1928/1929.)					X																						
	LASINJA PERČIĆI	nepoznato																											
	VINSKI VRH-MALI KUČER	površinski nalaz						X																		X			
	BARILOVIĆ	slajevi s miješanim materijalom										X							X		X	X				X			
		SJ 75																				X	X						
	CRKVIŠĆE	slaj SJ 61 (mlađi od SJ 114)																											
		horizont SJ 109 - SJ 114	4330. – 4220. (49.8 %) 4200. – 4160. (13.9 %) 4130. – 4120. (1.8 %) 4100. – 4070. (3.9 %)								X							X				X				X	X	X	
HRŠINA-BODULI	poremećeni slajevi											X									X								
HRŠINA-GORICA	slaj s miješanim nalazima																												
VELIKI JADRČ-ŠPILIJA FRAŠĆE	slaj s miješanim materijalom SJ 2																												
ČAKOVAC OŠTARJUSKI	slučajni nalazi																				X				X				
OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4451. - 4232.																											
	SJ 142/147	4235. - 4050.																											

PRILOG 4. ZASTUPLJENOST TIPOVA ZDJELA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	OKULICA VARAŽDINA																								
				Z1a1	Z1a2	Z1b	Z1c	Z1d	Z2	Z2a1	Z2a2	Z2a3	Z2a4	Z2a5	Z2b1	Z2b2	Z2b3	Z2c1	Z2c2	Z2d	Z3a1	Z3b	Z3c1	Z3c2	Z3d	Z4a	Z4b	Z4c
OKULICA VARAŽDINA	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato			X		X			X	X	X		X			X	X		X							X	
	BREZJE	jame (1967. - 1980.)							X	X	X	X		X				X										
		Brezje 6 (jame)			X		X			X	X	X	X	X				X										
		Brezje 1, 3 (jame)			X																							
		Brezje 6 (jama SJ 72)	4228 – 4201 (13.2 %) 4170 – 4091 (25.9 %) 4081 – 4042 (19.1 %) 4257 – 4219 (14.0 %) 4213 – 4151 (24.4 %)											X					X									
	Brezje 6 (jama SJ 5)	4134 – 4051 (29.8 %) 4322 – 4290 (21 %) 4287 - 4229 (31.9 %) 4198-4172. (15.3 %)	X				X				X					X	X			X								
	JAKOPOVEC-BLIZNA	jama K4 slučajni nalazi									X				X	X			X									
	ZBELAVA-POD LIPOM	površinski sloj oranja			X				X																			
VARAŽDINSKE TOPLUCE-GROMAČE 2	jama J1	4334. - 4317. (21 %) 4298. - 4263. (47.2 %)			X																							
MEDVURJE	MAČKOVEC-BALOGOVEC	slučajni nalazi		X																								X
	ČREČAN	slojevi SJ 9, SJ 10, SJ 19							X		X							X								X		
		sloj SJ 11		X		X					X				X				X									
		jama (SJ 16)	4040 – 3940 (65.0 %) 3860 – 3840 (2.4 %) 3830 – 3820 (0.9 %)																	X								
		jama (SJ 20)	4227 - 4202 (14.2 %) 4168 - 4128 (23.4 %) 4119 - 4096 (11.3 %) 4078 - 4044 (19.2 %)						X											X								
		jama (SJ 21)	4450 – 4420 (10.5 %) 4380 – 4320 (49 %) 4290 – 4260 (8.7 %)												X													
		slojevi SJ 23, SJ 24		X							X			X	X			X	X									
		objekt 1 (SJ 27)	4146 – 4135 (4.2 %) 4054 – 3968 (64 %)	X								X							X	X								
		objekt 1 (SJ 26)	4323 - 4290 (19.8 %) 4267 - 4228 (30.4 %) 4199 - 4171 (16.2 %) 4098 - 4084 (1.8 %)	X					X	X		X			X		X	X	X				X					
		objekt 1 (SJ 29)	4224 – 4205 (9 %) 4162 – 4129 (15.9 %) 4111 – 4102 (3.4 %) 4072 – 3990 (39.8 %)					X				X			X			X	X									
		objekt 1 (SJ 31)	4255 - 4224 (16.0 %) 4206 - 4162 (26.4 %) 4130 - 4072 (25.8 %) 4224 – 4205 (8.7 %)										X	X				X	X									
		objekt 1 (SJ 34)	4162 – 4129 (16 %) 4072 – 3988 (43.5 %)															X						X				
		objekt 2 (SJ 44, SJ 51)				X					X				X													
		objekt 2 (SJ 56)	4222 – 4208 (5.5 %) 4156 – 4132 (10.5 %) 4066 – 3978 (52.2 %)			X									X													
		objekt 2 (SJ 64)														X												
		objekt 2 (SJ 75)	4321. - 4290. (14 %) 4266 – 4226 (21.7 %) 4203 – 4165 (16.2 %) 4128 – 4115 (5.1 %) 4098 – 4075 (9.3 %)						X		X								X									
		objekt 3 (SJ 90)					X		X	X							X									X	X	
		objekt 3 (SJ 97, SJ 99)																									X	
		objekt 3 (SJ 98)				X																						
		objekt 2 (SJ 77, SJ 79)														X	X											
		objekt 3 (SJ 100, SJ 101)	4227 - 4202 (14.1 %) 4168 - 4127 (23.2 %) 4119 - 4095 (12.1 %) 4079 - 4044 (18.9 %)			X							X			X	X		X	X								
	objekt 3 (SJ 111)	4233 - 4223 (5.4 %) 4209 - 4157 (27.4 %) 4132 - 4067 (35.4 %)									X															X		
	objekt 3 (SJ 113)							X																				
	objekt 3 8SJ 114)	4233. - 4224. (5.4 %) 4207 - 4161. (26.8 %) 4131. - 4070. (36 %)			X					X																		
	objekt 3 (SJ 108)																X		X									
	jama (SJ 87)				X					X							X											
	ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC	jame		X							X	X							X									
	NEDELIŠČE-STARA VES	J3							X																			
		SJ 4														X											X	
slučajni nalazi										X																		

PRILOG 4. ZASTUPLJENOST TIPOVA ZDJELA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ
				Z5a1	Z5a2	Z5b1	Z5b2	Z5c1	Z5c2	Z5d	Z6a1	Z6a2	Z6b	Z6c1	Z6c2	Z6c3	Z7a	Z8a	Z8b1	Z8b2	Z8c	Z8d	Z9	Z10a	Z10b	Z10c	Z10d
OKOLICA VABEŽINA	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato												X													
	BREZJE	jame (1967 - 1980.)																		X							
		Brezje 6 (jame)																									
		Brezje 1, 3 (jame)																		X							
		Brezje 6 (jama SJ 72)	4228 - 4201. (13.2 %) 4170 - 4091. (35.9 %) 4081 - 4042. (19.1 %)								X																
	Brezje 6 (jama SJ 5)	4257 - 4219. (14.0 %) 4213 - 4151. (24.4 %) 4134 - 4057. (29.8 %)																									
	JAKOPOVEC-BLIZNA	jama K4	4322 - 4290. (21 %) 4267 - 4229. (31.9 %) 4198- 4172. (15.3 %)	X					X							X				X							
	skučajni nalazi																			X							
ZBELAVA-POD LIPOM	površinski sloj oranja																										
VARAŽDINSKE TOPLICE-GROMAČE 2	jama J1	4334 - 4317. (21 %) 4298 - 4263. (47.2 %)																									
MEDVURJE	MAČKOVEC-BALOGOVEC	skučajni nalazi																									
	ČREČAN	slojevi SJ 9, SJ 10, SJ 19		X				X																	X		
		sloj SJ 11							X																X		
		jama (SJ 16)	4040 - 3940. (65.0 %) 3860 - 3840. (2.4 %) 3830 - 3820. (0.9 %)									X															
		jama (SJ 20)	4227 - 4202. (14.2 %) 4168 - 4128. (23.4 %) 4119 - 4096. (11.3 %) 4078 - 4044. (19.2 %) 4450 - 4420. (10.5 %) 4380 - 4320. (49 %) 4290 - 4260. (8.7 %)			X		X											X								
		jama (SJ 21)																									
		slojevi SJ 23, SJ 24																	X								
		objekt 1 (SJ 27)	4146 - 4135. (4.2 %) 4054 - 3969. (64 %)																								
		objekt 1 (SJ 26)	4323 - 4290. (19.8 %) 4267 - 4228. (30.4 %) 4199 - 4171. (16.2 %) 4088 - 4084. (1.8 %)																	X							
		objekt 1 (SJ 29)	4224 - 4205. (9 %) 4162 - 4129. (15.9 %) 4111 - 4102. (3.4 %) 4072 - 3990. (39.8 %)											X							X		X				
		objekt 1 (SJ 31)	4255 - 4224. (16.0 %) 4206 - 4162. (26.4 %) 4136 - 4072. (25.8 %) 4224 - 4205. (8.7 %)												X						X		X				X
		objekt 1 (SJ 34)	4162 - 4129. (16 %) 4072 - 3988. (43.5 %)																		X						
		objekt 2 (SJ 44, SJ 51)																					X				
		objekt 2 (SJ 56)	4222 - 4208. (5.5 %) 4156 - 4132. (10.5 %) 4066 - 3978. (52.2 %)																				X				
		objekt 2 (SJ 64)																									
		objekt 2 (SJ 75)	4321 - 4290. (14 %) 4266 - 4226. (21.7 %) 4203 - 4165. (16.2 %) 4128 - 4115. (5.1 %) 4098 - 4075. (9.3 %)																		X						
		objekt 3 (SJ 90)																			X						
		objekt 3 (SJ 97, SJ 99)																									
		objekt 3 (SJ 98)																									
		objekt 2 (SJ 77, SJ 79)																									
		objekt 3 (SJ 100, SJ 101)	4227 - 4202. (14.1 %) 4168 - 4127. (23.2 %) 4119 - 4085. (12.1 %) 4079 - 4044. (18.9 %)									X					X			X							
	objekt 3 (SJ 111)	4233 - 4223. (5.4 %) 4209 - 4157. (27.4 %) 4132 - 4067. (35.4 %)													X							X					
	objekt 3 (SJ 113)																										
	objekt 3 BSJ 114)	4233 - 4224. (5.4 %) 4207 - 4161. (26.8 %) 4131 - 4070. (36 %)																X									
	objekt 3 (SJ 108)																										
	jama (SJ 87)															X											
	ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC	jame																		X		X					
	NEDELIŠČE-STARA VES	J3		X																	X						
		SJ 4																									
		skučajni nalazi																									

PRILOG 5. ZASTUPLJENOST TIPOVA ŠALICA I ČAŠA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	81a	81b	82a	82b	83a	84a	84b	85a	85b
OKOLICA KOPRIVNICE	KOPRIVNIČKI IVANEC-VOJNIK I	ognjište		X								
OKOLICA KRŽEVLACA	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica			X							
	BEKETINEC					X		X	X			
	BREZOVLJANI			X								
	BUKOVJE					X			X			
	KALNIK-IGRIŠĆE	slučajni nalazi					X					
	LUBENA-SALAJCI II	jama				X						
OKOLICA VARAŽDINA	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato				X			X			
	BREZJE	1969. - 1980.		X								
		Brezje 6, jama SJ 72	4228 - 4201 (13.2 %) 4170 - 4091 (35.9 %) 4081 - 4042 (19.1 %)		X		X					
MEĐIMURJE	MAČKOVEC-BALOGOVEC	slučajni nalazi		X								
		sklopi SJ 9, SJ10, SJ 19			X					X		
	ČREČAN	objekt 1 (SJ 27)	4148 - 4135 (4.2 %) 4054 - 3968 (64 %)		X							
		objekt 1 (SJ 31)	4255 - 4224 (16.0 %) 4206 - 4162 (26.4 %)				X					
		objekt 2 SJ 90		X								
		objekt 2 (SJ 97, SJ 99)			X							
		objekt 2 (SJ 98)		X								
		objekt 3 (SJ 100, SJ 101)	4227 - 4202 (14.1 %) 4168 - 4127 (23.2 %)	X	X							
VUKOMERICKE GORJE	DUBRANEC	jama			X		X					
GORSKA HRVATSKA S POKUPLJEM, KORDUNOM I BANOVINOM	LASINJA-TALJANOVO BRDO	nepoznato (1928/1929.)						X				
	OZALJ-STARI GRAD						X	X				
	VRLOVKA-IZNAD ŠPILJE	slj ispod SJ 31, dno (8-7)									X	
	CRKVIŠĆE	horizont SJ 109 - SJ 114	4330 - 4220 (48.6 %) 4200 - 4160 (13.9 %) 4130 - 4120 (1.8 %) 4100 - 4070 (3.9 %)								X	X
	HRBINA-BOUOLI	poremećeni sklopi						X				
	ČAKOVAC OŠTARIJSKI	slučajni nalazi						X?				
	OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4451 - 4232				X	X				

[illegible]

PRILOG 6. ZASTUPLJENOST TIPOVA POKLOPACA I CJEDILA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	P1	P1a1	P1a2	P1b	P1c	P2	P3
OKOLICA KOPRIVNICE	KOPRIVNIČKI IVANEC-VOJNIK I	ognjište					X			
OKOLICA KRŽEVAČA	KAPELSKO POLJE					X				
	ŠKRINJARI I	nepoznato					X			
	KARANE-BELAVINE	jama SJ 3								X
	BEKETINEC				X				X	
	BUKOVJE				X					
OKOLICA VARAŽDINA	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato					X			
	BREZJE 1967-1980	jame					X			
MEĐIMURJE	ČREČAN	slaj SJ 19		X						
		objekt 1 (SJ 26)	4323 - 4290 (19.8 %) 4267 - 4228 (30.4 %) 4199 - 4171 (16.2 %) 4088 - 4084 (1.8 %)					X		
		objekt 1 (SJ 29)	4224 - 4205 (9 %) 4162 - 4129 (15.9 %) 4111 - 4102 (3.4 %) 4072 - 3990 (39.8 %)		X					
		objekt 1 (SJ 31)	4255 - 4224 (16.0 %) 4206 - 4162 (26.4 %) 4130 - 4072 (25.8 %)					X		
		objekt 2 (SJ 44, SJ 51)		X						
		objekt 2 (SJ 64)				X				
		objekt 3 (SJ 111)	4233 - 4223 (5.4 %) 4209 - 4157 (27.4 %) 4132 - 4067 (35.4 %)	X						
	NEDELIŠĆE-STARA VES	J3			X					
	MAČKOVEC-BALOGOVEC	slučajni nalazi		X						
TUROPOLJE	ŠEPKOVČICA	jama SJ 4414					X			
	KOBILIĆ I	jama SJ 2125	4046 - 3985							
GORSKA HRVATSKA	OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4451 - 4232						X	

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	C1	C2	C3
OKOLICA KOPRIVNICE	LUDBREŠKI IVANEC-POLJE I	jama			X	
OKOLICA KRŽEVAČA	ŠKRINJARI I	nepoznato			X	
	BUKOVJE			X		X
	KAPELSKO POLJE			X		
MEĐIMURJE	ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC	J3			X	
	ČREČAN	slajevi SJ 23, SJ 24		X	X	
		objekt 3 (SJ 100, SJ 101)	4227 - 4202 (14.1 %) 4168 - 4127 (23.2 %) 4119 - 4095 (12.1 %) 4079 - 4044 (18.9 %)	X		
		objekt 3 (SJ 90)		X		
	CRKVIŠĆE	horizont SJ 109 - SJ 114	4330 - 4220 (48.6 %) 4200 - 4160 (13.9 %) 4130 - 4120 (1.8 %) 4100 - 4070 (3.9 %)		X	
GORSKA HRVATSKA S POKUPJE, KORDUNOM I BANOVINOM	HRŠINA-GORICA				X	
	OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4451 - 4232		X	
		SJ 16/17	4235 - 4050		X	

PRILOG 7. ZASTUPLJENOST TIPOVA BOČICA I POSEBNIH OBLIKA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 2σ	B1a	B2a	B3a	B3b
GORSKA HRVATSKA S POKUPLJEM, KORDUNOM I BANOVINOM	OKOLICA BEOVARA	ŽDRALOV-DOLINA	nepoznato			X		
		GRGINAC-GRADA GRBACIĆ MILANA	slučajni nalaz			X		
		MALO KORENOVO	slučajni nalaz		X			
	OKOLICA KRŽEVAČA	BEKETINEC			X			
		BUKOVJE			X			
	OKOLICA VARAŽDIN A	CERJE TUŽNO-KRČ			X			
		BREZJE 6	jame		X		X	X
		OZALJ-STARI GRAD					X	
		VRLOVKA-ŠPILJA	površinski nalaz		X			
		CRKVIŠĆE	slaj SJ 61		X			
		ČAKOVAC OŠTARJSKI	slučajni nalaz		X			

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	PN1	PN2
VUKOMIJE OKOLICA RIČKE GORICE	BEKETINEC	nepoznato			X
	DUBRANEC	jama		X	

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	PI1
OKOLICA BEOVARA	GRGINAC- ŠUMA BUKVIK	slučajni nalaz		X
OKOLICA KOPRIV- NICE	BEKETINEC	nepoznato		X

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	KP1	KP2
OKOLICA KOPRIV- NICE	LUDBREŠKI IVANEC- POLJE I			X	
OKOLICA KRŽEVAČA	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica		X	
OKOLICA VARAŽDIN A	JAKOPOVEC-BLIZNA	slučajni nalazi		X	
	BREZJE 1967-1980	jame		X	
	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato		X	
GORSKA HRVATSKA A	ČREČAN	SJ 11		X	
	HRŠINA-BODULI	poremećeni sloj		X	
	OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17		X	X

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	S1	S2	S2	S3
OKOLICA BEOVARA	GRGINAC-ŠUMA BUKVIK	slučajni nalaz		X			
MEDIMURJE	ČREČAN	objekt 1 (SJ 29)	4224 – 4205 (9 %) 4162 – 4129 (15.9 %) 4111 – 4102 (3.4 %) 4072 – 3990 (39.8 %)		X	X	X

PRILOG 8. ZASTUPLJENOST TIPOVA ŽLICA

REGULA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	Ž1a	Ž1b	Ž2a	Ž2b	Ž3a	Ž3b	Ž4a	Ž4b	Ž5a	Ž5b	Ž6a	Ž6b	Ž7

OKOLICA BELOVARA	DRILJANOVAČ-GRADA MAGULAC	štafetni nalazi								X							
	GRGINAC-ŠUMA BUKVIK	štafetni nalazi						X						X			
OKOLICA KOPRIVNICE	LUDBREŠKI IVANEC- POLJE II	jama												X			
	SIGETEC-MOŠČANCI	štafetni nalazi						X									
	PETERANEC	Vratnec II isma S-III Cetine III jama S-III	X											X			
OKOLICA KRIŽEVAČA	POLJANA KRIŽEVAČKA I			X													
	KARANE-BELAVINE	jama SJ 3						X									
	LUBENA-SALAJCI II	jama						X									
	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica								X				X			
	BARBARSKO I	jama SJ 26/27	4227 - 4202 (14.5%) 4188 - 4128 (23.4 %) 4119 - 4065 (12.5 %) 4078 - 4047 (17.8 %)	X				X	X			X					
	KAPELSKO POLJE	nepoznato				X				X					X		
	KALNIK-IGRIŠĆE	slojevi		X				X						X			
	BEKETINEC	nepoznato		X				X							X		
OKOLICA VARAŽDINA	BUKOVJE	nepoznato				X		X				X		X			
	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato		X				X		X							
	CERJE NOVO- DRAGUŠEVAC	nepoznato									X						
	JAKOPOVEC-BLIZNA	jama K4	4322 - 4290 (21 %) 4267 - 4229 (31.9 %) 4198- 4172 (15.3 %)					X									
	BREZJE	Brezje 1, 3 jame						X		X							
		Brezje 6 jame						X									
	MEĐIMURJE	ČREČAN	slojevi SJ 23, SJ 24				X				X						
			objekt 1 (SJ 26)		X				X							X	
objekt 1 (SJ 27)			4148 – 4135 (4.2 %) 4054 – 3968 (64 %)					X	X								
objekt 1 (SJ 29)			4224 – 4205 (9 %) 4162 – 4129 (15.9 %) 4111 – 4102 (3.4 %) 4072 – 3990 (39.8 %)		X			X									
objekt 1 (SJ 31)			4255 - 4224 (16.0 %) 4206 - 4162 (26.4 %) 4130 - 4072 (25.8 %)				X	X									
objekt 2 (SJ 56)			4222 – 4208 (5.5 %) 4156 – 4132 (10.5 %) 4066 – 3978 (52.2 %)				X	X									
objekt 3 (SJ 100, SJ 101)			4227 - 4202 (14.1 %) 4168 - 4127 (23.2 %) 4119 - 4095 (12.1 %)	X				X									
ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC		jame						X		X							
NEDELIŠĆE-STARA VES		J3						X						X			
TUROPOLJE I UKOMERČKE GORJE		MAČKOVEC-BALOGOVEC	štafetni nalazi			X			X		X						
	ŠEPKOVČICA	ščitarjevo sloj		X													
		jama SJ 3904						X									
		jama SJ 4558						X									
	DUBRANEC	jama		X													
GORSKA HRVATSKA S POKUPLJEM, KORDUNOM I BANOVINOM	LASINJA-TALLJANOVO BRDO	objekt SJ 112	4040 - 3950.					X		X	X		X				
	VRLOVKA-IZNAD ŠPILJE	nepoznato (1928/1929.)						X	X	X						X	
		sloj SJ 26 (S-7)						X							X		
	OZALJ-STARI GRAD	slojevi i zapune s izmjeljenim materijalom						X	X	X						X	
	CRKVIŠĆE	sloj SJ 61 (mlađi od SJ 114)						X									
	CRKVIŠĆE	horizont SJ 109 - SJ 114	4330 – 4220 (48.6 %) 4200 – 4160 (13.9 %) 4130 – 4120 (1.8 %) 4100. – 4070. (3.9 %)					X	X	X							
	BARILOVIĆ	miješani slojevi							X								
	OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4451. - 4232.		X												
	ČAKOVAC OŠTARIJSKI	štafetni nalazi		X													

PRILOG 9. ZASTUPLJENOST TIPOVA NOGU I IZLJEVA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	N1a	N2a	N2b	N2c1	N2c2	N3a	N3b1	N3b2	N3c	N3d	N4	N5

OKOLICA KOPRIVNICE	PETERANEC-CERINE	jama S-II									X				
	LUBENA-SALAJCI II	jama													X
OKOLICA KRIZEVACA	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica			X										
	BEKETINEC	nepoznato			X	X			X						
	BUKOVJE	nepoznato				X									
	GRABROVEC-ZVONARICA	slojevi										X			
	BARBARSKO I	jama SJ 26/27	4227. - 4202. (14.5%) 4168. - 4128. (23.4%) 4119. - 4095. (12.5%) 4078. - 4047. (17.8%)					X							
	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato											X		
OKOLICA VARAŽDINA	VARAŽDINSKE TOPLICE- GROMAČE 2	jama J1	4334. - 4317. (21%) 4298. - 4263. (47.2%)				X								
	BREZJE 6	jame								X					
	ČREČAN	jama SJ 27	4146 - 4135 (4.2%) 4054 - 3968 (64%)											X	
MEDIMURJE	ČREČAN	jama SJ 90			X										
	ČREČAN	jama SJ 101		X											
	ČREČAN	jama SJ 114		X											
	ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC	jame						X							
	MAČKOVEC-BALOGOVEC	slučajni nalazi						X							
	ČREČAN	jama SJ 125	4046. - 3985.											X	
TUROPOLE	KOBILJIC I	objekt 19/zapuna SJ 1728												X	
	KOBILJIC I	objekt 19/zapuna SJ 2125	4046. - 3985.			X									
	KOBILJIC I	objekt 19/zapuna SJ 2125	4046. - 3985.			X									

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	I1	I2	I3	I4

OKOLICA KOPRIVNICE	LUDBREŠKI IVANEC- POLJE II	jama			X		
OKOLICA KRIZEVACA	BUKOVJE	nepoznato		X			
OKOLICA VARAŽDINA	CERJE NOVO- DRAGUŠEVEC	nepoznato				X	
	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato (1928./1929.)			X		
GORSKA HRVATSKA S POKUPLJEM, KORDUNOM I BANOVINOM	LASINJA-TALIJANOVO BRDO	nepoznato (1928./1929.)				X	
	OZALJ-STARI GRAD	poremećena jama		X		X	
	VRLOVKA	jama SJ 91 (S-1)		X			
	VRLOVKA	sloj ispod SJ 31, dno (S- 7)		X			
	CRKVIŠĆE	sloj SJ 61 (mlađi od SJ 114)					X
	CRKVIŠĆE	horizont SJ 109 - SJ 114	4330. - 4220. (48.6%) 4200. - 4160. (13.9%) 4130. - 4120. (1.8%) 4100. - 4070. (3.9%)				X
	OTOČAC-STARI GRAD		4451. - 4232.			X	

PRILOG 10. ZASTUPLJENOST TIPOVA RUČKI

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KULIBRANI RADIKOVRANSKI DATUM to
OKOLICA BULOVARA	ŽERJAL OVI DOLINA	stužajski nalazi			X				X		X									
	DRLJANOVAC-OGRAĐA MAGULAC	stužajski nalazi								X										
	NOVA RAČA-SUMA JASENOVA	stužajski nalazi		X																
	VELIKA MLINSKA	stužajski nalazi		X	X															
OKOLICA KOPRIVNICE	PETERANEĆ-CERNE III	jama S-II								X										
	PETERANEĆ-VRTATNEĆ II	jama S-II		X	X															
	KOPRIVNIČKO PIANEC-VOLNIK I	ogrišje					X		X											
	LUDOBREŠKO PIANEC-POLJE I	jama I		X					X		X			X						
OKOLICA KRIZEVACA	BEKETINEĆ	nepoznato		X	X			X	X		X									
	BREZOVLJANI	nepoznato					X													
	BUKOVJE	nepoznato		X	X		X		X							X				
	KALKIN-KORIŠĆE	stužajski nalazi			X															
	HAGANJ-SUMA NOVAKUŠA	zemunica			X										X					
	ŠKRINIJAR I	nepoznato																		
	LUBENA-BALAJCI II	jama		X								X								
	KARANE BELAVINE	jama SJ 3		X																
		slož SJ 2								X										
ČANJEVO GRADIŠĆE	pomoćni slojevi										X									
OKOLICA VIRAŽEVNA	CERJE TUŽINO-KRČ	nepoznato			X				X									X		
	VARAŽDINSKE TOPLICE- GROMAČE 2	jama J1	4334 - 4317 (21 %) 4298 - 4263 (47.2 %)																	
	BREZJE	Brezje 1967 - 1980. jame						X		X										
		Brezje 6 SJ 72	jama	4228 - 4201 (13.2 %) 4170 - 4091 (26.9 %) 4081 - 4042 (19.1 %)				X												
		Brezje 6	jama			X				X										
	JAKOPOVEC-BILUZNA	jama K4	4322 - 4290 (21 %) 4267 - 4229 (31.9 %) 4168-4172 (15.3 %)						X			X			X					
	MESEMBURJE	ČREŠČAN	slojevi SJ 9, SJ 10, SJ 19							X					X					
			jama SJ 11							X										
			jama (SJ 16)	4040 - 3940 (20.0 %) 3860 - 3840 (2.4 %) 3830 - 3820 (0.9 %)						X			X							
			jama (SJ 20)	4227 - 4202 (14.2 %) 4198 - 4138 (23.4 %) 4119 - 4096 (11.3 %) 4078 - 4044 (19.2 %)		X														
			slojevi SJ 23, SJ 24		X	X														
			objekt 1 (SJ 26)	4323 - 4290 (19.9 %) 4287 - 4238 (20.4 %) 4199 - 4171 (16.2 %) 4098 - 4084 (1.8 %)		X														
			objekt 1 (SJ 27)	4146 - 4133 (0.2 %) 4054 - 3969 (64 %)		X	X													
			objekt 1 (SJ 29)	4224 - 4205 (9 %) 4162 - 4129 (15.9 %) 4111 - 4102 (2.4 %) 4077 - 3969 (26.8 %)			X													
objekt 1 (SJ 31)			4255 - 4234 (16.0 %) 4206 - 4162 (26.4 %) 4135 - 4072 (25.0 %)		X	X														
objekt 1 (SJ 34)			4224 - 4205 (8.7 %) 4162 - 4129 (16 %) 4077 - 3969 (64.5 %)																	
objekt 2 (SJ 56)			4225 - 4208 (5.5 %) 4156 - 4132 (10.5 %) 4066 - 3978 (52.2 %)			X														
objekt 2 (SJ 77)				X																
objekt 3 (SJ 90)				X	X	X	X		X					X						
objekt 3 (SJ 98)					X															
objekt 3 (SJ 97)		4332 - 4314 (20.6 %) 4301 - 4261 (47.6 %)	X				X							X						
objekt 3 (SJ 100, SJ 101)		4227 - 4202 (14.1 %) 4168 - 4127 (23.2 %) 4119 - 4095 (12.1 %) 4079 - 4044 (19.9 %)	X	X		X	X	X						X						
objekt 3 (SJ 111)		4233 - 4223 (5.4 %) 4209 - 4187 (27.4 %) 4132 - 4067 (26.4 %)						X	X					X						
objekt 3 (SJ 114)		4233 - 4224 (5.4 %) 4207 - 4161 (26.1 %) 4121 - 4070 (38 %)	X																	
MAČKOVEC-BALOĐOVEC		stužajski nalazi			X						X	X								
NEDELJŠĆE-STARA VES	jama J3								X	X										
TUPOLJE I VARAŽDINSKE GRADICE	ŠEPROVČICA	zaspuna bunara (SJ 4843, SJ 1054)		X														X		
	KOBILIČ I	jama SJ 2126	4046 - 3965.	X																
	DOUBRANEC	jama			X			X		X										
GORSKA HRVATSKA S POMUĆLEM LORENCOM I BANOVINOM	LASINJA-TALJANOVO BRDO		4040 - 3950.								X	X								
	OZALJ-STARI GRAD			X	X				X											
	VIROVKA	ispod SJ 31, dno (S-7)		X					X											
	BARILOVIC	mještari slojevi			X				X											
		SJ 75							X											
	CRKVIŠĆE	jama SJ 114	4330 - 4220 (48.6 %) 4200 - 4180 (13.9 %) 4130 - 4120 (1.8 %) 4100 - 4070 (3.9 %)		X				X	X										
	HRISINA-BODULI	pomoćni slojevi		X	X					X										
	OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4451 - 4232.	X	X													X		
	SJ 1617			4235 - 4050.			X		X											

PRILOG 11. ZASTUPLJENOST TIPOVA PLASTIČNOG UKRAŠAVANJA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	ZAOBLJENE APLIKACIJE						PLOŠNATE APLIKACIJE						JEZGASTE APLIKACIJE						RAZNO						NA RUBU	
				A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A7a	A7b	A7c	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16							
OKOLICA BEOGRADA	ŽDRAVOVA DOUBA	službeni natpis																											
	GRIGNAC-SUMA BUKVIK	službeni natpis							X																				
OKOLICA KOPRIVNICE	VILJE-TIRINE	službeni natpis											X																
	KOPRIVNICA-BREG-SEČE	površinski											X																
	PETERANEC-CERNE II	jama S-8											X																
		površinski											X												X				
	PETERANEC-VIŠNJE II	jama S-4					X																						
		jama S-8					X																						
OKOLICA KREZEVICA	LUDBREŠKI IVANEC-POLE I	jama 1										X													X				
	LUDBREŠKI IVANEC-POLE II	jama										X																	
OKOLICA KREZEVICA	HLIBNE-KOZARICE	površinski								X													X						
	MAJUR	službeni natpis		X	X																								
OKOLICA KREZEVICA	PAVLOVEĆ-SARUTANOV BREG	površinski																							X				
	KARANJE-BELAVINE	jama SJ 3											X	X	X				X	X	X	X	X	X					
	BEKETINEC				X	X	X	X	X		X	X	X				X	X	X	X	X	X	X						
	BUKOVJE				X																								
	BARBARSKO I	vanilja SJ 38		X																									
	BARBARSKO I	jama SJ 26/27	4227 - 4202 (14.5%) 4198 - 4178 (23.4%) 4119 - 4095 (12.5%) 4078 - 4047 (17.8%)																										
	KAPELSKO-POLE	neopisano					X					X	X																
	LUBENJA-SALAZIČ						X																						
	ČANJEVO-GRADUŠĆE	površinski										X																	
	KALNIK-KRUŠĆE	neopisano											X																
OKOLICA KREZEVICA	ZBELAVIA-POD LIPOM	površinski										X																	
	BREZJE 1967-1980	jama								X			X																
	BREZJE 6	jama											X																
	BREZJE 6	jama SJ 72	4228 - 4201 (13.2%) 4170 - 4091 (25.9%) 4081 - 4042 (19.1%)											X															
	VARAŽDINSKE TOPLICE- GROMADICE 2	jama J1	4334 - 4317 (21%) 4298 - 4263 (47.2%)																										
	CERJE-NOVO-ORADUŠEVEĆ	neopisano				X							X																
	CERJE TUČNO-KRUŠĆE	neopisano				X	X						X																
	JAKOPOVEĆ-BELNA	jama K4	4322 - 4296 (21%) 4287 - 4229 (31.9%) 4198 - 4177 (15.1%)				X	X						X															
		jama K7																							X				
	NEDILUŠĆE-STARA VES	J3				X							X																
OKOLICA KREZEVICA	NEDILUŠĆE-STARA VES	službeni natpis		X									X										X						
		jama			X	X																							
		objekt SJ 9, SJ 10, SJ 19									X		X				X												
		jama SJ 11	4060 - 3940 (35.9%) 3860 - 3840 (2.4%) 3830 - 3820 (0.9%)										X	X															
		jama SJ 16	4227 - 4202 (14.2%) 4198 - 4178 (23.4%) 4119 - 4096 (11.3%) 4078 - 4044 (19.2%)											X															
		jama SJ 20	4405 - 4420 (10.5%) 4380 - 4320 (49%) 4296 - 4260 (8.1%)												X														
		jama SJ 21	4405 - 4420 (10.5%) 4380 - 4320 (49%) 4296 - 4260 (8.1%)											X															
		jama SJ 87				X								X															
		objekt SJ 23, SJ 24	4223 - 4206 (19.6%) 4267 - 4228 (30.4%) 4198 - 4171 (16.2%) 4096 - 4068 (11.3%)			X	X							X										X					
		objekt 1 (SJ 26)	4146 - 4135 (4.2%) 4094 - 3968 (64%)			X									X														
OKOLICA KREZEVICA		objekt 1 (SJ 27)	4224 - 4205 (9.5%) 4192 - 4129 (15.4%) 4111 - 4102 (0.4%) 4072 - 3990 (29.8%)				X								X														
		objekt 1 (SJ 29)	4225 - 4224 (0.0%) 4206 - 4102 (28.4%) 4130 - 4072 (25.8%)			X								X	X														
		objekt 1 (SJ 31)	4225 - 4224 (0.0%) 4206 - 4102 (28.4%) 4130 - 4072 (25.8%)			X								X	X														
		objekt 1 (SJ 34)	4224 - 4205 (9.5%) 4192 - 4129 (15.4%) 4111 - 4102 (0.4%) 4072 - 3990 (29.8%)			X								X	X														
		objekt 2 (SJ 44, SJ 51)	4222 - 4208 (5.5%) 4156 - 4132 (10.5%) 4096 - 3970 (32.2%)			X																							
		objekt 2 (SJ 56)	4301 - 4290 (14%) 4286 - 4228 (21.7%) 4203 - 4105 (18.2%) 4138 - 4115 (5.1%) 4096 - 4070 (5.3%)			X																							
		objekt 2 (SJ 64)				X																							
		objekt 2 (SJ 75)				X																							
		objekt 2 (SJ 77, SJ 79)				X																							
		objekt 3 (SJ 90)				X	X							X		X													
OKOLICA KREZEVICA		objekt 3 (SJ 98)												X															
		objekt 3 (SJ 100)																											
		objekt 3 (SJ 101)	4227 - 4202 (14.1%) 4198 - 4127 (23.2%) 4119 - 4095 (12.1%) 4078 - 4044 (18.9%)			X																							
		objekt 3 (SJ 111)	4223 - 4223 (0.4%) 4209 - 4157 (27.4%) 4132 - 4067 (35.4%)			X																							
		objekt 3 (SJ 114)	4223 - 4224 (0.4%) 4207 - 4101 (28.8%) 4131 - 4070 (36%)			X																							
	OKOLICA KREZEVICA	OSORNA GRADINČA- ČISTOTIČKA	površinski										X	X															
		VOLOČEVIŠKI-BREG	površinski										X		X														
	OKOLICA KREZEVICA	ŠEPIKOVČICA	jama (SJ 4416)										X																
			banar 4 (SJ 1054)										X																
	OKOLICA KREZEVICA		jama (SJ 3609)																										
DUBRANEC		jama										X	X																
OKOLICA KREZEVICA	VILLOVA	jama SJ 91 (S-1)										X																	
	GOĐAL-STARI GRAD					X						X																	
OKOLICA KREZEVICA	LASINJA-TALIANOVNO BRDO	objekt SJ 112	4040 - 3990																						X				
	LASINJA-TALIANOVNO BRDO	SJ 2																											
OKOLICA KREZEVICA	LASINJA-TALIANOVNO BRDO	SJ 5																											
	LASINJA-TALIANOVNO BRDO	neopisano (1908.71091)																											
OKOLICA KREZEVICA	BARLOVIĆ	neopisano objekt SJ 74												X											X				
		objekt SJ 74																											
OKOLICA KREZEVICA	CRNOVČE	horizont SJ 109 - SJ 114	4330 - 4220 (48.6%) 4200 - 4160 (13.9%) 4130 - 4100 (14.9%) 4100 - 4070 (3.9%)										X												X				
	OTČAČ-STARI GRAD	SJ 17	4451 - 4232				X					X	X																
OKOLICA KREZEVICA	OTČAČ-STARI GRAD	SJ 16/17	4235 - 4095										X																
	ČAKOVAC-OSTARSKI	službeni natpis										X	X																

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	D1	D2	D3	D4	D5a	D5b	D6	D7	D8	D9	D10	D11a	D11b	D11c	D11d	D12	D13	D14	D15	D16	D17	D18	D19	D20
OKOLICA BEOGRADA	HAGANU-SUMA NOVAKUŠA	zemljica		X							X																
	MALO KORENOVO	službeni natpis																				X					
OKOLICA KOPRIVNICE	DRILANOVAČ-OGRODA MAJULAC	službeni natpis													X												
	PETERANEC-CERNE II	jama S-1																						X			
OKOLICA KREZEVICA	LUDBREŠKI IVANEC-POLE I	jama 1			X																					X	
	BREZJE 6	jama																			X					X	
OKOLICA KREZEVICA	BEKETINEC						X		X	X									X								
	BUKOVAJE											X											X				
OKOLICA KREZEVICA	KARANE-BELAVINE	jama S-3																				X		X			
	BARBARSKO I	jama S-2/25/27	4327 ± 4302 (14.9%) 4198 ± 4138 (23.4%) 4118 ± 4086 (12.2%) 4078 ± 4047 (17.8%)																X								
OKOLICA VRAŽIČKA	ZBELAVA-POD LIPOM	porušeni stij osepja			X																						
	VARAŽDINSKE TOPLICE- GRONJAČE 2	jama J1	4334 ± 4317 (21.1%) 4298 ± 4263 (17.2%)																								
OKOLICA VRAŽIČKA	CERJE TUŽNO-KRČ	neopoznat																					X		X		
	ČREŠEVA	jama S-16	4500 ± 3940 (85.7%) 3860 ± 3840 (2.4%) 3620 ± 3620 (0.9%)	X																							
jama S-20		4227 ± 4202 (14.2%) 4198 ± 4138 (23.4%) 4118 ± 4098 (11.3%) 4078 ± 4044 (15.2%)																X									
objekt 1 (S-27)		4148 ± 4135 (6.2%) 4094 ± 3988 (84%)						X		X																	
objekt 1 (S-29)		4224 ± 4208 (9.9%) 4162 ± 4129 (15.9%) 4111 ± 4102 (2.4%) 4072 ± 3999 (18.9%)																									
objekt 2 (S-66)													X														
objekt 2 (S-77, S-79)																								X			
objekt 3 (S-80)											X								X								
OKOLICA VRAŽIČKA	objekt 3 (S-100, S-101)	4227 ± 4202 (14.1%) 4198 ± 4127 (23.2%) 4118 ± 4098 (12.1%) 4078 ± 4044 (18.9%)					X											X						X			
	NEDELJŠE-STARA VES	J1											X														
OKOLICA VRAŽIČKA	ŠEPKOVICA	jama (S-4414)									X																
	DUBRANEC	jama					X								X							X					
OKOLICA VRAŽIČKA	VRELOVA-KAZNO ŠPILJE	S-7, S-26									X					X							X				
	VRELOVA-KAZNO ŠPILJE	jama S-7 (S-6)		X																							
OKOLICA VRAŽIČKA	OZALJ-STARI GRAD																						X		X		
	LABINJA-TALANOVO BREGO	S-2																							X		
OKOLICA VRAŽIČKA	BARILJOVČ	mještani doprvi				X	X										X	X									
	ČREŠEVA	objekt S-74																X									
horizont S-109 - S-110		4320 ± 4220 (18.6%) 4200 ± 4100 (13.9%) 4120 ± 4120 (1.9%) 4100 ± 4070 (3.9%)																X									
OKOLICA VRAŽIČKA	ČAKOVAČ-OSTARUSKO	službeni natpis																	X				X		X	X	
	OTOČAC-STAR GRAD	S-17 S-19/17	4401 ± 4252 4295 ± 4050																X							X	

PRILOG 12. ZASTUPLJENOST TIPOVA UREZANIH UKRASA

[illegible]

PRILOG 12. ZASTUPLJENOST TIPOVA UREZANIH UKRASA

[illegible]

PRILOG 13. ZASTUPLJENOST TIPOVA UTISNUTIH UKRASA

REGIJA	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9	O10	O11	O12	O13	O14	O15	O16	O17	O18	O19	O20	O21	O22	O23		a	b	c	d	e	f	g	h

OKOLICA BELOVARA	DONJA KOVAČICA-KIRINOV BRJEG	slučajni nalazi					X																					X								
	DRLJANOVAC-OGRAĐA MAGULAC	slučajni nalazi				X	X	X	X																			X								
	DRLJANOVAC-POPOVKA	slučajni nalazi	X																										X							
	GRGINAC-ŠUMA BUKVIK	slučajni nalazi																	X												X					
	NOVA RAČA-ŠUMA JASENOVA	slučajni nalazi						X						X														X								
OKOLICA KOPRIVNICE	KOPRIVNIČKI BREGI-SEČE	površinski sloj oranja		X					X			X														X										
	PETERANEC-CERINE III	jame			X	X	X																					X								
	PETERANEC-VRATNEC II	jama S-III				X																								X						
	KOPRIVNIČKI IVANEC-ZASEK I	površinski sloj			X	X																						X				X				
	LUDBREŠKI IVANEC-POLJE I	jama 1			X	X				X	X											X							X		X	X				
OKOLICA KRŽEVAČA	LUDBREŠKI IVANEC-POLJE II	jama					X			X							X												X							
	PAVLOVEC-ŠARUTANOV BRJEG	površinski			X	X				X			X	X									X						X					X		
	KARANE-BELAVINE	jama SJ 3			X	X				X			X					X											X			X	X			
	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica																							X				X							
	GRABROVEC-ZVONARICA									X									X												X					
	FESTINEC								X																				X							
	BEKETINEC		X	X	X	X			X			X			X						X				X	X			X				X			
	BUKOVJE			X	X	X	X	X	X	X		X										X	X			X			X							
	ŠKRINJARI I	nepoznato				X	X															X								X						
	LUBENA-SALAJCI II	jame					X			X	X				X	X	X												X							
	BARBARSKO I	jama SJ 26/27	4227. - 4202. (14,5%) 4168. - 4128. (23,4 %) 4119. - 4095. (12,5 %) 4078. - 4047 (17,8 %)	X	X							X								X												X	X		X	X
	MAJUR	slučajni nalazi			X																											X				
	KALNIK-IGRIŠĆE	slučajni nalazi				X	X	X					X			X													X	X						
	KALNIK-IGRIŠĆE I	slojevi				X	X	X					X			X																				
	OKOLICA VARAŽDINA	ZBELAVA-POD LIPOM	površinski sloj oranja								X																					X				
CERJE NOVO-DRAGUŠEVEC																										X										
CERJE TUŽNO-KRČ		nepoznato				X	X			X																										
JAKOPOVEC-BLIZNA		jama K4	4322. - 4290. (21 %) 4267. - 4229. (31.9 %) 4198. 4172. (15.3 %)			X				X			X																X			X				
BREZJE 6		jame														X																				
BREZJE 6		jama SJ 72	4228. – 4201. (13.2 %) 4170. – 4091. (35.9 %) 4081. – 4042. (19.1 %)							X																										
BREZJE 6		jama SJ 5	4257. – 4219. (14.0 %) 4213. – 4151. (24.4 %) 4134. – 4057. (29.8 %)					X																												
MEĐIMURJE	ČREČAN	slojevi SJ 9, SJ 10, SJ 19				X				X				X															X		X					
		jama SJ 20	4227. - 4202. (14.2 %) 4168. - 4128. (23.4 %) 4119. - 4096. (11.3 %) 4078. - 4044. (19.2 %)					X					X															X				X				
		jama SJ 88					X						X																X		X					
		jama SJ 16	4040. – 3940. (65.0 %) 3860. – 3840. (2.4 %) 3830. – 3820. (0.9 %)																									X			X					
		slojevi SJ 23, SJ 24		X			X	X					X		X															X			X			
		objekt 1 (SJ 26)	4323. - 4290. (19.8 %) 4267. - 4228. (30.4 %) 4199. - 4171. (16.2 %) 4088. - 4084. (1.8 %)				X				X			X	X															X		X	X			
		objekt 1 (SJ 29)	4224 – 4205 (9 %) 4162 – 4129 (15.9 %) 4111 – 4102 (3.4 %) 4072 – 3990 (39.8 %)				X										X																			

PRILOG 13. ZASTUPLJENOST TIPOVA UTISNUTIH UKRASA

[illegible]

PRILOG 14. ZASTUPLJENOST TIPOVA UREZANIH I UTISNUTIH UKRASA

REGIJA	VRSTA UKRASA			UREZANE LINIJE OBRUBLJENE NIZOM OTISAKA																	UREZANI TROKUT I OTISCI						UREZANE LINIJE I OTISCI								
	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	U01	U02	U03	U04	U05	U06	U07	U08	U09	U010	U011	U012	U013	U014	U015	U016	U017	U018	U019	U020	U022	U023	U024	U025	U044	U021	U045	U046	U047	U048	U049

OKOLICA BJELOVARA	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica																																	
	SIROVA KATALENA	nepoznato																													X	X			
	HLEBINE-KOZARICE	površinski							X																										
	ŽDRALOVI-DOLINA	slučajni nalazi		X				X																X											
	MALO KORENOVO	slučajni nalazi																																	
	DONJA KOVAČICA-KIRINOV BRIJEG	slučajni nalazi		X																															
	DRĹJANOVAC-OGRAĐA MAGULAC	slučajni nalazi		X	X								X																		X				
	GRGINAC-OGRAĐA GRBAČIĆ MILANA	slučajni nalazi		X				X	X																										
	GRGINAC-ŠUMA BUKVIK	slučajni nalazi											X																						
	NOVA PLOŠČICA-ŠIPRAKOV BENT	slučajni nalazi																																	
	NOVA RAČA-ŠUMA JASENOVA	slučajni nalazi						X	X																										
	BULINAC-STARO GROBLJE	slučajni nalazi		X	X		X		X																X										
	VELIKA MLINSKA	jama									X						X																		
	OKOLICA KOPRIVNICE	VIRJE-TRNJE	slučajni nalazi																X																
KOPRIVNIČKI IVANEC-VOJNIK I		ognjište							X																										
KOPRIVNIČKI BREGI-SEČE		površinski sloj oranja		X																															
LUDBREŠKI IVANEC-POLJE I		jama 1		X	X	X																													
LUDBREŠKI IVANEC-POLJE II		jama		X		X																													
PETERANEC-CERINE III		jame		X		X								X																					
OKOLICA KRIZEVACA	LUBENA-SALAJCI II	jame			X			X						X											X			X							
	KALNIK-IGRIŠĆE	slojevi												X																					
	PAVLOVEC-ŠARUTANOV BRIJEG	površinski				X																													
	KARANE-BELAVINE	sloj SJ 2																X																	
	GRABROVEC-ZVONARICA	sloj																																	
	BEKETINEC	nepoznato		X	X	X	X	X	X	X				X				X								X	X								
	BREZOVLJANI	slučajni nalazi							X																	X	X								
	BUKOVJE	jama		X				X	X				X	X									X												
	BARBARSKO I	jama SJ 26/27	4227 - 4202 (14,5%) 4168 - 4128 (23,4%) 4119 - 4095 (12,5%) 4078 - 4047 (17,8%)																			X													
	ŠKRINJARI I	nepoznato																																	
	KAPELSKO POLJE	nepoznato			X				X																						X				
	OKOLICA VARAŽDINA	ZBELAVA-POD LIPOM	površinski sloj oranja																																
		BREZJE 1967-1980	jame			X				X																									
		BREZJE 1, 3	jame						X																										
BREZJE 6		jame					X																												
		jama SJ 72	4228 - 4201 (13,2%) 4170 - 4091 (35,9%) 4081 - 4042 (19,1%) 4257 - 4219 (14,0%) 4213 - 4151 (24,4%) 4134 - 4057 (29,8%)																																
		jama SJ 5	4257 - 4219 (14,0%) 4213 - 4151 (24,4%) 4134 - 4057 (29,8%) 4322 - 4290 (21,%) 4267 - 4229 (31,9%) 4198 - 4172 (15,3%)												X																				
JAKOPOVEC-BLIZNA		jama K4	4322 - 4290 (21,%) 4267 - 4229 (31,9%) 4198 - 4172 (15,3%)			X		X																											
CERJE TUŽNO-KRČ		nepoznato		X				X	X				X	X				X																	

PRILOG 14. ZASTUPLJENOST TIPOVA UREZANIH I UTISNUTIH UKRASA

REGIJA	VRSTA UKRASA			BODLIJAKAVA ŽICA								UREZANE LINIJE I BODLIJAKAVA ŽICA											
	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	UO26	UO27	UO28	UO29	UO30	UO31	UO32	UO51	UO33	UO34	UO35	UO36	UO37	UO38	UO39	UO40	UO41	UO42	UO43	UO50

OKOLICA BELOVARA	HAGANJ-ŠUMA NOVAKUŠA	zemunica												X									
	SIROVA KATALENA	nepoznato																					
	HLEBINE-KOZARICE	površinski																					
	ŽDRALOVI-DOLINA	slučajni nalazi																					
	MALO KORENOVO	slučajni nalazi														X							
	DONJA KOVAČICA-KIRINOV BRIJEG	slučajni nalazi																					
	DRLJANOVAC-OGRAĐA MAGULAC	slučajni nalazi																					
	GRGINAC-OGRAĐA GRBAČIĆ MILANA	slučajni nalazi																					
	GRGINAC-ŠUMA BUKVIK	slučajni nalazi																					
	NOVA PLOŠČICA- ŠIPRAKOV BENT	slučajni nalazi			X										X								
	NOVA RAČA-ŠUMA JASENOVA	slučajni nalazi		X						X		X											
	BULINAC-STARO GROBLJE																						
OKOLICA KOPRIVNICE	VELIKA MLINSKA	jama																					
	VIRJE-TRNJE	slučajni nalazi												X									
	KOPRIVNIČKI IVANEC- VOJNIK I	ognjište																					
	KOPRIVNIČKI BREGI-SEČE	površinski sloj oranja																					
	LUDBREŠKI IVANEC-POLJE I	jama 1																					
	LUDBREŠKI IVANEC-POLJE II	jama																					
OKOLICA KRIŽEVACA	PETERANEC-CERINE III	jame			X	X		X					X	X		X							
	LUBENA-SALAJCI II	jame					X	X		X				X	X				X		X		
	KALNIK-IGRIŠĆE	slojevi																					
	PAVLOVEC-ŠARUTANOV BRIJEG	površinski					X	X					X	X									
	KARANE-BELAVINE	sloj SJ 2																					
	GRABROVEC-ZVONARICA						X																
	BEKETINEC				X	X	X	X		X		X	X	X	X	X							
	BREZOVLJANI																X						
	BUKOVJE			X	X		X	X	X										X		X		
	BARBARSKO I	jama SJ 26/27	4227. - 4202. (14,5%) 4168. - 4128. (23,4%) 4119. - 4095. (12,5%) 4078. - 4047 (17,8%)		X											X		X			X	X	
	ŠKRINJARI I	nepoznato			X		X						X	X		X				X			
	KAPELSKO POLJE	nepoznato																					
OKOLICA VARAŽDINA	ZBELAVA-POD LIPOM	površinski sloj oranja			X								X										
	BREZJE 1967-1980	jame					X													X			
	BREZJE 1, 3	jame																					
	BREZJE 6	jame																					
		jama SJ 72	4228. - 4201. (13,2%) 4170. - 4091. (35,9%) 4061. - 4042. (19,1%) 4257. - 4219. (14,0%)																				
		jama SJ 5	4213. - 4151. (24,4%) 4134. - 4057. (29,8%)													X							
	JAKOPOVEC-BLIZNA	jama K4	4322. - 4290. (21%) 4267. - 4229. (31,9%) 4198. 4172. (15,3%)			X						X	X	X									
	CERJE TUŽNO-KRČ	nepoznato					X				X						X	X					

PRILOG 14. ZASTUPLJENOST TIPOVA UREZANIH I UTISNUTIH UKRASA

[illegible]

PRILOG 14. ZASTUPLJENOST TIPOVA UREZANIH I UTISNUTIH UKRASA

REGIJA	VRSTA UKRASA			BODLIJAKAVA ŽICA								UREZANE LINIJE I BODLIJAKAVA ŽICA											
	NALAZIŠTE	KONTEKST	KALIBRIRANI RADIOKARBONSKI DATUM 1σ	UO26	UO27	UO28	UO29	UO30	UO31	UO32	UO51	UO33	UO34	UO35	UO36	UO37	UO38	UO39	UO40	UO41	UO42	UO43	UO50

MEĐIMURJE	ČREČAN	sloj SJ 9		X												X							
		jama SJ 16	4040 – 3940 (85.0 %) 3890 – 3840 (2.4 %) 3830 – 3820 (0.9 %)																				
		jama SJ 20	4227. - 4202. (14.2 %) 4188. - 4128. (23.4 %) 4119. - 4096. (11.3 %) 4078. - 4044. (19.2 %)																		X		
		slojevi SJ 23, SJ 24			X											X					X		
		objekt 1 (SJ 26)	4323. - 4290. (19.8 %) 4267. - 4228. (30.4 %) 4190. - 4171. (16.2 %) 4088. - 4084. (1.8 %)																				
		objekt 1 (SJ 29)	4224 – 4205 (9 %) 4162 – 4129 (15.9 %) 4111 – 4102 (3.4 %) 4072 – 3990 (39.8 %)											X									
		objekt 1 (SJ 31)	4255. - 4224. (16.0 %) 4206. - 4162. (26.4 %) 4130. - 4072. (26.8 %) 4321. - 4290. (14 %)																				
		objekt 2 (SJ 75)	4266. – 4226 (21.7 %) 4203. – 4166 (18.2 %) 4128. – 4115 (5.1 %) 4098. – 4075 (9.3 %)																				
		objekt 3 (SJ 90)																					
		objekt 3 (SJ 100, SJ 101)	4227. - 4202. (14.1 %) 4188. - 4127 (23.2 %) 4119. - 4095 (12.1 %) 4079. - 4044. (18.9 %)																				
		objekt 3 (SJ 114)	4233. - 4224 (5.4 %) 4207. - 4161 (26.8 %) 4131. - 4070 (36 %)																				
		jama SJ 87																					
		ČAKOVEC-GORNJI PUSTAKOVEC	jame		X												X						
NEDELIŠĆE-STARA VES	J3											X											
	slučajni nalazi		X										X										
MOSSLAVINA	ČAIRE-HORVATOV BRUEG																		X				
	DONJA PAKLENICA	poremećena jama																					
	GORNJA ORAČENICA- ČRETES/TUCILAČA									X													
	VOLODEBSKI BREGI	površinski																					
	PILJENICE-GREDE	nepoznato																		X			
TUROPOLE I VUKOMERČKE GORICE	DUBRANEC	jama																					
	KOBILIĆ 1	objekt 19/zapuna SJ 1728																					
		objekt 19/zapuna SJ 2125	4046 - 3985.				X		X						X		X						
	ŠEPKOVIČICA	objekt 7		X																			
		jama (SJ 4442)													X								
bunar 4 (SJ 4843)			X			X													X		X	X	
jama (SJ 3659)							X																
GORSKA HRVATSKA S POKUPLJEM I BANOVINOM	BOJNA-BREKINJOVA KOSA	jame s izmiješanim materijalom																					
	OZALJ-STARI GRAD																						
	VRLOVKA-ŠPILJA	površinski nalaz																		X			
	VRLOVKA-IZNAD ŠPILJE	sloj ispod SJ 31, dno (S-7)		X															X	X			
	LASINJA-TALJANOVO BRDO	objekt SJ 112	4040 - 3950.																				
		SJ 2																					
		SJ 5		X																			
		nepoznato (1928./1929.)		X	X							X	X										
	BARILOVIĆ	miješani slojevi		X																			
		objekt SJ 74																					
	CRKVIŠĆE	sloj SJ 61 (mlađi od SJ 114)																					
	CRKVIŠĆE	horizont SJ 109 - SJ 114	4330. – 4220. (48.6 %) 4200. – 4160. (13.9 %) 4130. – 4120. (1.8 %) 4100. – 4070. (3.9 %)																				
	VINSKI VRH-MALI KUČER	površinski nalaz																					
	VELIKI JADRČ - ŠPILJA FRAŠĆE	sloj s miješanim materijalom SJ 2																					
	HRŠINA-BODULI	poremećeni slojevi																					
	ČAKOVAC OŠTARJUSKI	slučajni nalazi		X	X	X										X				X			
OTOČAC-STARI GRAD	SJ 17	4451. - 4232.																					

12. ŽIVOTOPIS

Lea Čataj rođena je 8. rujna 1977. godine u Zagrebu, gdje je završila osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje (XVIII gimnazija). Studij arheologije upisuje 1998. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a završava ga 2004. godine. Od 2006. godine zaposlena je u Službi za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, od kada vodi veći broj arheoloških istraživanja. Godine 2018. stekla je zvanje višeg konzervatora arheologa. Područje njezinog znanstvenog interesa predstavljaju kulture ranog i srednjeg eneolitika.

Uredničke knjige:

L. Čataj, *Josipovac Punitovački- Veliko polje I. Zaštitna arheološka istraživanja na trasi autoceste A5*. Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2009.

Radovi ili poglavlja u knjizi:

L. Čataj, Retz-Gajary kultura. U: *Josipovac Punitovački- Veliko polje I. Zaštitna arheološka istraživanja na trasi autoceste A5*. Hrvatski restauratorski zavod, Zageb, 2009, 23-103

L. Čataj, Badenska kultura. U: *Josipovac Punitovački- Veliko polje I. Zaštitna arheološka istraživanja na trasi autoceste A5*. Hrvatski restauratorski zavod, Zageb, 2009, 105-139

L. Čataj, A. Janeš, Golinci-Selište. Naselje iz perioda sopotske kulture, lasinjske kulture i srednjeg vijeka. U: *Nove arheološke spoznaje o Donjoj Podravini. Zaštitna arheološka istraživanja na magistralnom plinovodu Slobodnica – Donji Miholjac*, ur. J. Višnjić, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2013.

J. Balen, L. Čataj, Sopotska kultura. U: *Darovi zemlje - neolitik između Save, Drave i Dunava/Gifts of the Earth - The Neolithic between the Sava, Drava and Danube*, ur. J. Balen, T. Hršak, R. Šošić-Klindžić, Zagreb, 2014, 59-73.

L. Čataj, Prapovijesni nalazi s lokaliteta Barilović-Stari grad. U: *Barilović-Stari grad. Deset godina istraživanja*, ur. A. Azinović Bebek, M. Krmpotić. Zagreb 2014.

L. Čataj, Lasinjska kultura, u: *Povratak u prošlost. Bakreno doba u sjevernoj Hrvatskoj*, ur. J. Balen, I. Miloglav, D. Rajković, Zagreb, 2019, 25-47.

L. Čataj, Kultura Retz-Gajary, u: *Povratak u prošlost. Bakreno doba u sjevernoj Hrvatskoj*, ur. J. Balen, I. Miloglav, D. Rajković, Zagreb, 2019, 49-63.

Znanstveni radovi u časopisima/zbornicima

T. Trbojević-Vukičević, T. S. Marenjak, S. Kužir, L. Čataj, Archaeological and archaeozoological evidence of milk as a food in the territory of Croatia. *Mljekarstvo* 61/4, Zagreb, 2011, 319-325.

L. Čataj, Antički građevinski kompleks na lokalitetu Sipčina u Okešincu. *Portal* 4/2013, 187-200.

L. Čataj, Lasinja, Retz-Gajary and Boleráz? Radiocarbon dates and the sequence of Copper Age Cultures in Central Croatia. U: *Centenary of Jaroslav Palliardi's Neolithic and Aeneolithic Relative Chronology*, ur. J. Kovárník, Usti nad Orlici, 2016, 181-192.

L. Čataj, Middle Eneolithic Lasinja and Retz-Gajary cultures in northern Croatia - development of chronology, u: *The Neolithic and Eneolithic in southeast Europe. New approaches to dating and cultural dynamics in the 6th to 4th millenium BC*, ur. W. Schier, F. Drasovean, Rahden/Westfal. 2014, 397-408.

Ostalo:

L. Čataj, D. Bergant (ur.), Sipčina u Okešincu: ladanjski život u antičko doba. Katalog izložbe, Križ 2018.

L. Čataj, Neolitik između Ivanščice i Medvednice. U: *Tajne između Ivanščice i Medvednice – baština skrivena pod zemljom*. Katalog izložbe, ur. I. Škiljan, Gornja Stubica 2019, 7-16.